Sota-ajan muistoja Someron Joulussa

ESIPUHE

Somero-Seuran ylläpitämissä Someron Joulu -lehdissä julkaistut somerolaisten sota-ajan muistelut ovat historiallisesti arvokkaita dokumentteja. Halusin digitoida nämä kertomukset yhtenäiseksi, helposti luettavaksi kokoelmaksi. Olen vakuuttunut, että monet kirjoittajien kertomukset kiinnostavat paitsi sota-ajan muistavia, myös nuorempaa sukupolvea.

Muisteluiden aiheina ovat paitsi rintamamiesten kuvaukset taistelutilanteista ja asemasodasta, myös koko muun väestön kertomukset elämästä poikkeusoloissa. Omakohtaisista tai lähiomaisten kokemuksista ovat kirjoittaneet mm. evakot, lotat, pikkulotat, sotilaspojat, sotalapset, sotavankeuden kokeneet rintamamiehet, sekä kotirintamalla eläneet aikuiset ja lapset. Myös desanteista ja maatiloille sijoitetuista venäläisistä vangeista on tehty juttuja.

Vuodesta 1964 kerran vuodessa julkaistuissa lehdissä oli jo ollut satunnaisesti sota-aikoja käsitteleviä kirjoituksia, mutta varsinainen sota-ajan muisteluiden sarja alkoi vuonna 1995. Tuolloin Someron Sotaveteraanit ry ja Somero-Seura ry järjestivät asiaa koskevan kirjoituskilpailun. Aika oli selvästi otollinen, sillä vuoden 1995 Someron Joulu -lehdessä julkaistiin yli 50 sivua sodanajan muisteluita. Etäisyyttä sotaan oli jo 50 vuotta ja sodanajan olosuhteista, tunnelmista ja tapahtumista kertominen koettiin tärkeäksi. Kilpailuun osallistumista siivitti olennaisesti Someron Sotaveteraanien sihteeri Helga Sipilän ahkera kampanjointi ja Somero-lehden huolehtiminen kilpailun tiedottamisesta.

Kilpailun osanottajaluettelo palkintosijoineen julkaistiin Somero-lehdessä. Kilpailutoimikunnalla saattoi olla arvotusongelma, sillä kaikki kirjoittajat palkittiin. Innostus kirjoittamiseen jatkui vielä monena vuonna lähes yhtä tuottoisana kuin vuonna 1995. Tällä hetkellä sota-aikaa vielä muistavat ovat ikäihmisiä, joiden lapsuudenkokemuksista voidaan vielä lukea.

Kaikkiaan tähän digitoituun kokoelmaan on kerätty 122 kirjoitusta 79 kirjoittajalta. Kokoelma on pääasiassa vuoden 1995 jälkeiseltä ajalta, mutta muutamia kirjoituksia on vuodesta 1975 lähtien. Kirjoitusten järjestys on edelleen sama kuin vuosittainen julkaisujärjestys. Mitään aikajanaa sisällön suhteen ei myöskään ole tehty. Jokainen kertomus on itsenäinen kokonaisuus.

Muisteluiden uudelleenkäsittelyssä minua ovat avustaneet Ahti Kukkonen ja sisareni Marja-Liisa Ruohonen.

Kimmo Hovila, Someron Sotaveteraanien perinnevastaava 2022

Sotamuistoja kirjoitukset:

1975 Tapio Horila	*Rintamakirjeitä*
1977 Kaarina Pollari	*Kun pualkenkät ei linja-autoon mahtunu*
1979 Kaarina Pollari	*Kun hevoset talvisottaan lähti*
1993 Aarne Kantola	*Sotilaspoikamuistoja v. 1943–44*
1995 Ensio Männistö	*Talvisodan eri vaiheita*
1995 Onni Iivonen	*Sodan odotusta ja ensimmäinen talvisota-aamuni*

1995 Hilkka Rantio	*Pikkulottana talvisodan tulimyrskyssä Kannaksella*
1995 Kauko Pihkanen	*Nuoren pojan jännittävä Viipurin matka*
1995 Helga Laakso	*Muistoja talvisodan ajalta*
1995 Vilho Ahola	*Muistoja vuosilta 1939–44*
1995 Osmo Lyly	*Minovan lepo*
1995 Unto Laakso	*Kolmen kannaksen koukkaaja*
1995 Eino Tamminen	*Sota-ajan muisteluja*
1995 Marketta Vainio	*Edesmenneen sotainvalidin muistoksi*
1995 Kalevi Sahlström	*Täpärä pelastus*
1995 Antti Välttilä	*Korsusoturin kotiaskareita*
1995 Selma Luvijoki	*Rintamalotan muistelmia sota-ajan lomareissuista*
1995 Niilo Tainio	*Rakkautta ja romantiikkaa*
1995 Kauko Virkki	*Kun tuomio jäi lukematta*
1995 Osmo Lyly	*Tiilien vohkiminen Vosnezenjasta*
1995 Eino Joro	*Nietjärven taistelu*
1995 Erkki Aalto	*Alokasaika lähestyy*
1995 Lauri Talikka	*Elämäni raskaimmat askeleet*
1995 Armas Ojala	*Muistelmia Syväriltä Pirkin lohkolta*
1995 Paavo Mattila	*Aikoja lomien peruutusten jälkeen*
1995 Helga Sipilä	*Nuoren lotan päiväkirjasta. ”Opin tiellä”*
1995 Väinö Rantio	*Mietteitä väijytyspartiossa*
1995 Niilo Tainio	*Kenttäpostipaketti*
1995 Eeva Virkki	*Kolmas ja viimeinen evakkoonlähtö*
1995 Unto Laakso	*Sodistani Itä-Karjalassa ja Lapissa*
1995 Osmo Lyly	*Sauna, tenu ja silakat*
1995 Kauko Ojanen	*Vaarallista urheilua sekä Vaikea asento*
1995 Kauko Ojanen	*Kaksi elämäni vaikeinta joulua*
1996 Armas Länkä	*Muistelmapätkiä sotaan lähdöistä*
1996 Eeva Virkki	*Muistikuvia vuodelta 1939*
1996 Taimi Vanhanen	*Minun sotaretkeni v. 1939–1944*
1996 Milja Paakkonen	*Talvisodan jouluni 1939*

1996 Eino Laiho- Lasse Nokka *Talvisotaa Ramsayn pataljoonassa*

1996 Eino Tamminen *Ratsulähettinä Ramsayn pataljoonassa*

1996 Aarne Virtanen *Sota-ajan muistelua*

1996 Kalevi Sahlström *Kannakselta Virolahdelle*

1996 Aarre Harju *Muistoja kesältä 1944*

1996 Erkki Rouhiainen *Eräs yösuunnistus*

1996 Osmo Lyly *”Saunassa viha viilenee, saunassa sappi sammuu”*

1996 Paavo Mattila *Kuutamolahden keikka*

1996 Paavo Mattila *Värtsilän lentokentällä 1. päivänä elokuuta 1944*

1996 Veikko Kalin *Emme olleet sotahulluja vaan itsenäisyyttä rakastavia nuorukaisia*

1996 Antti Välttilä *Rivimiehen tilintekoa ja pohdiskelua*

1996 Paavo Mattila *Majurin ja vänrikin väittely*

1996 Lauri Talikka *1734:n IS-Komppanian arkea vuonna 1944*

1996 Hilkka Laaksonen *Olinhan siellä minäkin*

1996 Petri Siviranta *Isoisäni sotamuistoja*

1996 Helga Laakso *Sota-aikaa kotirintamalla*

1996 Mikko Paakkonen *Koulupojan kotirintamavuosi 1942*

1996 Inka Tuokko *Kevään 1946 ylioppilaan puheenvuoro Kiiruun koulun lakkiaisjuhlassa 1.6.1996*

1996 Hellen Lyly *Se oli sota-aikaa*

1996 Aino Lyly *Muistojaan ei voi valita*

1997 Kirsti Nuolijärvi *Runo: Jouluvirsi*

1997 Niilo Tainio *Muistoja nuoruusvuosilta*

1997 Milja Paakkonen *Veteraaneille*

1997 Arvo Kulmala *Minun sotaani*

1997 August Lukumies *Muistoja Syväriltä*

1997 Armas Ojala *Kingievasta Syvärin voimalaitokselle*

1997 Eino Tamminen *Tuuloksen vyörytys*

1997 Vilho Kuusela *Sodassa Kannaksella ja Inkerinmaalla*

1997 Eino Uusitalo *Leijona-tukikohdassa ja vähän muuallakin*

1997 Lauri Talikka *Muistoja evakkomatkasta*

1997 Eeva Virkki *Pyykkiä huuhtomassa konekivääritulessa*

1997 Lyyli Honkio	*Tapauksia sota-ajalta*
1997 Marja Näykki	*Muistoja sota-ajalta*
1997 Veikko Kalin	*Suomi 80- vuotias*
1998 Eino Uusitalo	*Sotakokemuksia*
1998 Eino Uusitalo	*Katse, jota en unohda*
1998 Eino Uusitalo	*Yli Suojujoen*
1998 Osmo Lyly	*Pataljoonan pastorin kuttu eli mannaa taivaasta*
1998 Osmo Lyly	*”Ne on eri miehet, jotka ruumiita tekee ja eri miehet, jotka niitä paikkaa”*
1998 Eino Uusitalo	*Verinen kesäkuu 1944*
1998 Raimo Ali-Yrkkö	*Setäni kirjeitä rintamalta siskoilleen ja veljilleen*
1998 Anne Pälikkö	*Kenttäposti kertoo*
1998 Paavo Agafonov	*Elämäni vaiheita Suomen jatkosodasta Siperiaan*
1998 Taimi Vanhanen	*Elämää asemasodan aikana Kannaksella*
1998 Kaarina Pollari	*Jaatila talvisoran ryskeis – kukkoi, kannoi, palomiähii ja pikkupoikii*
1999 Kauko Partanen	*Paluu Karjalaan 1941*
1999 Kaino V. Tiensuu	*IS- komppania*
1999 Aune Gustafsson	*Härkävaunussa härkäpitäjään*
2000 Salme Virolainen	*Meidän perheen evakkotarina*
2000 Mauno Ali-Yrkkö	*Muistoja Leipäsuon taisteluista*
2000 Eino Uusitalo	*Juttuja jatkosodasta*
2001 Lauri Talikka	*Säästikö maataistelukoneen hyökkäys Vuoksenrannan kirkon kiviportaat?*
2001 Osmo Lyly	*Puhdetöitä*
2001 Eino Uusitalo	*Juttuja jatkosodasta*
2001 Manu Kärki	*Suomalaiset sotalapset*
2001 Aila Nikander	*Sotalapsen hyvät muistot*
2001 Raimo Suokas	*Viipurista Skåneen*
2001 Maiju Avellan	*Muistelmii Härkätiästä ja koulunkäynnist talvisoran aikan*
2002 Reima Ruokonen	*Sotalapsena Ruotsissa 60 vuotta sitten*
2002 Timo Alanen	*Neuvostoliittolaiset sotavangit Someron Kurissa vuonna 1944*
2003 Oiva Linden	*Somerniemen sotilaspoika-aikoja. Olavi Härme muistelee*
2003 Eino Uusitalo	*Panssariesteitä ja Salpalinjaa rakentamassa*
2003 Jyrki Ali-Yrkkö	*Hämäläisrykmentin kuolemantie Korpiselältä Syvärille*
2004 Lauri Talikka	*16- vuotiaan muistoja 60 vuoden takaa*
2004 Kaarina Pollari	*Kaks ruskipoikaa sotavankina Jaatilas*
2005 Jouni Tamminen/Erkki Karppi	*”Taas lehdet putoo”, tokaisi luutnantti Tapio Horila*

2005 Aaro Juhanoja *Pullokersantti*

2005 Marja Näykki *Pikkulottana Sylvänällä*

2006 Heikki Hovila *Isäni ja Syväri*

2006 Terttu Kinnunen ja Pirjo Koponen *Lääkintälotta muistelee*

2007 Helje Horila *Taisteluja sodan jälkeen*

2007 Marja Näykki *Sota-ajan tapahtummii Sylvänän Näykil*

2009 Sanna Eloranta *Muistikuvia sota-ajan lapsuudesta*

2010 Pekka Salminen *Sanasotaa tulirintamalla – talvisodan sotapropagandaa*

2010 Kauko Partanen *Talvisota ja diplomatia*

2011 Reijo Mattila *Muistikuvia jouluaatosta 1939*

2011 Timo Alanen *Neuvostoliittolaiset sotavangit Somerolla jatkosodan aikana*

2011 Kimmo Hovila *Sotilaspoika Matti Pentti*

2013 Risto Ahti *Desantteja Somerolla*

2013 Aarre Harju *Erään maalaispojan talvisota*

2015 Lauri Talikka *Lapsuuteni muistoja Vuoksenrannasta ja sodanaikaisista evakkoreissuista*

2016 Jouko Paija *Koit kahes maas - sotalapsen männe tulle*

2019 Ulla Andersson *Kirjeitä somerolaisilta pojilta sieltä jostakin*

2020 Soile Stark *Sotalapsen kotimatka*

2020 Kalevi Sahlström *Sotamuisto*

122 juttua

79 kirjoittajaa

Sota-ajan muistoja Someron Joulussa 1975

Tapio Horila

Rintamakirjeitä

Somero-lehti julkaisi viime elokuun 26. päivänä Tampereen yliopiston lähettämän kirjoituksen, jossa oli otsikko »Sota-ajan kirjeet talteen». Lainaan siitä ensimmäisen kappaleen: »Vuosina 1938–14 kirjoitettiin poikkeuksellisen runsaasti kirjeitä toisaalta rintaman ja kotirintaman, toisaalta muuten hajallaan olevien perheiden eri jäsenten kesken. Näihin kirjeisiin on pantu se, mitä tavallinen ihminen noina aikoina tunsi ja koki, ja siksi ne ovat historiantutkimukselle korvaamattomia tietolähteitä.» Kirjoituksen jatkossa ilmoitetaan, että Tampereen yliopisto on ottanut tehtäväkseen sota-ajan kirjeiden keruun voidakseen pelastaa niitä jälkipolville mahdollisimman paljon. Kirjeet pyydetään lähettämään pakettina osoitteella: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos, postilokero 607, 33100 Tampere 10. Kirjeet talletetaan tutkijoita varten kansanperinteen laitoksessa. Osalla Someron Joulun lukijoista on varmaan hallussaan sota-

ajan kirjeitä. Jos ei ole mitään erityistä syytä pitää kirjeitä itsellään tai jos ei ole varmaa, tulevatko jälkeläiset niitä säilyttämään, olisi järkevää lähettää ne viipymättä edellä mainittuun osoitteeseen. Jos asia lykkääntyy, on mahdollista, että viimeistään seuraavassa asunnon muutossa tms. kirjeet joutuvat uuniin tai kaatopaikalle.

Ei pidä ujostella, jos eräät vaimolle tai morsiamelle rintamalta lähetetyt kirjeet tuntuvat rauhan oloissa luettuina kovin tunnepitoisilta, sillä ne ovat aina ja kaikkialla olleet tavallista kuumaverisempiä. Ei myös pidä pelätä, että kirjeiden sisältämien sotakuvausten vuoksi joutuu ikävyyksiin. Sitä paitsi lähettäjä voi halutessaan määrätä, ettei kirjepakettia saa avata ennen tiettyä määräaikaa.

Luettuani Tampereen yliopiston julkistaman kehotuksen muistin, että itselläkin oli melkoinen nippu rintamalta kirjoittamiani kirjeitä. Kaivoin ne esiin paksun pölyn alta vinttikomerosta ja luin ne ensi kerran 30 vuoden jälkeen. Aloitin lukemisen television iltauutisten jälkeen enkä malttanut lopettaa, ennen kuin paksu kirjenippu joskus aamuyön tunteina oli tullut kahlatuksi loppuun. Lukiessani elin uudestaan osaksi jo unohtuneita tapahtumia ja tunnelmia. Kirjeiden välittämä elämysten asteikko on laaja niin kuin se voi olla vain sodan olosuhteissa, olkoonkin, ettei kotiväelle ja morsiamelle kerrottu suinkaan kaikkea.

Jos lukijoiden joukossa on aseveljiä, jotka palvelivat Syvärillä Ohtalin lohkolla Lotinanpeltoa vastapäätä, he ehkä löytävät jotakin tuttua kolmesta kirjeen katkelmasta, jotka tähän jäljennän. Ne on kirjoitettu kaikkein rauhallisimman asemasodan aikana 1942–1943. Ilmoitan jo etukäteen, että ne ovat aiheiltaan keveimpiä minun kirjeitteni joukossa, joten ne eivät toivoakseni häiritse lukijan miellyttävää, rauhanomaista joulutunnelmaa.

Aloitetaan syksyn pimeimmästä kaudesta 1942.

19.10. 42

Hei hei, helsinkiläinen

Monet kiitokset kirjeestä. Se toi mukanaan välähdyksiä sota-ajan Helsingistä pimennettyine katuineen ja täpötäysine raitiovaunuineen. Osaatte tosiaan viisaasti jatkaa niukkoja kaupunkilaismuonianne hengenravinnolla. Varmaan kestää nälän helpommin, kun on jotakin mielenkiintoista hommaa eikä vain istu kotonaan kuuntelemassa suoliensa kurinaa. Tiedän tämän niiden kokemusten perusteelta, joita sain Hesassa viimekeväisen lomani sikana. Olin sinä päivänä syönyt neljä ateriaa eri ravintoloissa ja nälkäni tuntui vain kiihtyvän. Olin oikein kiitollinen, kun sitten illalla "sorruin" teatteriin ja sain muutakin ajattelemista kuin mouruavan mahani.

Saamme postimme illalla siinä 21:n tienoissa. Rupesin heti sysäämään tätä vastausta. Kaverit täällä korsussa ovat yksi toisensa jälkeen kuukahtaneet petilleen. Kumma kyllä, ei kukaan satu kuorsaamaan. Eikä kuulu täältä sisäpuolelta muitakaan ääniä. Yhtä suuri kumma. Petromaksi vain katossa hiljaa sihisee. Sekin on tavallista kiltimmällä tuulella. Yleensä se on sangen huikentelevainen: vuoroin leiskahtaa ilmiliekkiin ja savuttaa saastaisesti, vuoroin kytee niin heikosti, ettei tahdo nähdä mitään. Niin että melkein yhden miehen aika menee sen vokottamisessa, pumppaamisessa Ja ruuvaamisessa.

Ulkona on pimeä etulinjan yö, jota ei paksun pilviverhon takana hiippaileva kuunpuolikas paljoa pysty valaisemaan. Sieltäkään ei kuulu paljon mitään tällä kertaa. Vain silloin tällöin rikkoo hiljaisuuden konekivääri- tai pikakiväärisarja tai yksinäinen kiväärinlaukaus merkkinä siitä, että rannassa valvotaan. Jos menisin ulos, kohtaisin maalauksellisen näyn. Tämän tästä kohoaa kummaltakin rannalta korkeuteen huikaisevan kirkas valoraketti, joka pian kulminaatiopisteensä jälkeen sammuu. Sitä ennen se on ehtinyt kuitenkin valaista maiseman, ja ampuja on päässyt varmuuteen siitä, ettei joella ole mitään ylimääräistä liikennettä. Silloin tällöin saa naapuri suuruudenhulluuden puuskia, joiden vallassa se työntää venhoja vesille kuvitellen voivansa nousta yön pimeyden turvin meidän puolelle tekemään koiruuksiaan.

Tykistömme ja jv-aseemme antavat sille kuitenkin aina niin äkäisen lähdön, että naapuri nuolee haavojaan taas monta päivää. Tämän varalta pitää poikiemme kuitenkin olla äärimmäisen valppaita. Valoraketit ovat heille aivan muuta kuin ilotulitusvälineitä.

Mutta nyt on aika mennä nukkumaan. Petromaksikin rupeaa muistuttamaan olemassaolostaan. Arvelen, että tämäntapaiset puoli-idylliset kuvaukset olivat asemasodan aikana yleisiä, koska haluttiin rauhoittaa kotirintamaa. Maininta naapurin "suuruudenhulluuden puuskista" lienee ollut etulinjan miesten hirtehishuumoria, jonka tarkoituksena tässä oli rohkaista paitsi kirjeen vastaanottajaa myös kirjoittajaa itseään. Ilmaisu ei kuitenkaan silloisessa tilanteessa ollut niin liioitteleva miltä se nykyään saattaa tuntua.

Aunuksen kannas oli tuolloin Neuvostoliitolle melko toisarvoinen rintamanosa. Ainakin Ohtalin lohkolla näytti siltä, että vastassamme oli ajoittain vain minimimiehitys. Se todettiin mm. 1943 helmikuun 14. päivän tiedusteluretkellä, johon osallistuin tykistön tulen johtajana toisen somerolaisen Eino Tammisen kanssa. Rajunpuoleisen tykistövalmistelun jälkeen, jota säestivät kalkki jalkaväen raskaat aseet, kävelimme yöllä 500 metriä leveän joen jään yli saamatta vastaamme ainoatakaan laukausta. Vastarannalla tutkivat JR 23: n (Sorrin pataljoonan) partiot maastoa melko pitkään sekä vasemmalle että oikealle, mutta yhtään neuvostosotilasta ei tavattu "kotoa".

Oli siis vielä toistaiseksi sellainen tilanne, että olimme vihollisen kanssa jokseenkin tasaväkisiä, mitä tuli joukkojen määrään ja aseistukseen. Niinpä pystyimme yleensä menestykselliseen torjuntaan, kun naapuri puolestaan veneineen yritti tulla sieppaamaan vankia tai tekemään muuta "koiruutta". Joskus vihollinen pääsi sentään yllättämään meidät. Nämä epäonniset tapaukset, kun joku meikäläinen joutui vangiksi tai kaatui, olivat niitä asioita, joista ei kotirintamalle yleensä kirjoitettu, ellei kyseessä ollut oman kylän poika tai muuten läheinen henkilö.

Seuraavissa kirjeissä on siirrytty kesään 1943.

8. 6. 43

Terve

Kiitokset kirjeestäsi. Posti tuli eilen illalla niin myöhään, ettei ollut enää aikaa ruveta vastaamaan, vaikka mieleni kovin tekikin. Olin nelistänyt maastossa koko päivän kuumassa helteessä, sotannut vaatteeni tulvan jäljeltä savisissa taisteluhaudoissa, tirkistellyt turhaan haarakaukoputken linssien läpi nähdäkseni perivihollista, joka tuntui nukkuvan pesäkkeissään auringon uuvuttamana, maalannut naamani ja käteni mustiksi pikiöljyllä saadakseni olla sääskiltä rauhassa, pistäytynyt välillä komentajan puhuttelussa ja taas jatkanut ravaamista. Olin siis kirjeesi saapuessa melkein kuin tattis poika, kykenemätön sellaisiin jättiläismäisiin hengen ponnistuksiin, joita kirjeen synnyttäminen vaatii. Mieli oli altis, mutta liha heikko.

Tuli tässä puolen tunnin keskeytys. Lähettikorpraali löi korsun uunin katajia täyteen ja pellin kiinni ja hetken päästä oli korsu aivan pimeä katajansavusta. Tämä oli täysin harkittu toimenpide, tarkoituksena sääskien karkottaminen avoimien ikkunoiden kautta ulos.

Sääskisesonki alkaa näet kohta olla vilkkaimmillaan tässä soiden maassa. Itikoista alkaa pian olla suurempi vaiva kuin ryssästä. Ellei korsua ole illalla savustettu, huomaat kyllä niiden läsnäolon nukkumaan mennessäsi, olkoon, että vain yksikin sääski on päässyt livahtamaan sisään. Pian se alkaa kaarrella kuin vihollishävittäjä pääsi päällä inisten verenjanoisesti ja heitellen julmia, pilkallisia silmäyksiä uhriinsa. Kidutettuaan onnetonta mielestään tarpeeksi se suorittaa lopulta syöksyn hänen kimppuunsa tullakseen häädetyksi pois suotuisassa tapauksessa. Sama kaartelu alkaa uudelleen, taas koukkaus ja niin edespäin, kunnes uhrin moraali lopulta murtuu ja hän vaipuu uneen loppuun rääkättynä. Seuraavan kerran hän saattaa herätä siihen, kun pitkä piikki kiskaistaan irti hänen ruumiistaan ja hän ehtii vain todeta, kuinka

hänen vainoojansa poistuu raskain siiveniskuin, takapuoli riippuen pullollaan hänen parasta sydänvertaan ja takajalat harittaen levällään. Ja joskus näitä petoja saattaa olla ympärillä kymmeniä. satoja, miljoonia...

Kaikenkarvaisilla oravaa pienemmillä känniäisillä muuten on hitonmoinen hinku kerääntyä tänne meidän korsuun. Koko kevään on täällä pitänyt asuntoa tuhatlukuinen armeija koiran kokoisia muurahaisia. Lisäksi pitävät täällä pelejänsä tuuman pituiset kovakuoriaiset, jotka arvokkaasti kävelevät pitkin seiniä ja lattiaa. Lutikoita ei tällä kertaa ole, koska korsu viikko sitten rikitettiin.

Lopetan tämän hyönteisopillisen kertomuksen.

Kirje kuvastaa tyypillisesti asemasodan aikaista tilannetta. Kun mitään kertomisen arvoista ei tapahtunut, piti tehdä, vaikka hyttysestä asiaa saadakseen kirjeeseen sen verran pituutta, ettei vastaanottaja kovin pettynyt odotuksissaan. Jos joskus poikkeuksellisesti oli kiirettä, niin oli sitten taas aikaakin, vaikka pakinantyyppisiin yritelmiin, joiden aiheilla ei tarvinnut olla paljonkaan tekemistä varsinaisten sotatapahtumien kanssa.

Seuraava kirje on lähetetty kuukautta myöhemmin.

7. 7. 43

Hyvä ystävä

Olen lähettänyt Sinulle pari preiviä sinne maalle, mutta provinssin posti on kai muninut, kun ei ole kuulunut vastakaikua. Alan pian hurskaasti toivoa, että Sinulla olisi lomia mahdollisimman harvoin, jos postinkulku niiden takia aina joutuu mottiin. Ylen on ihminen itsekäs.

Lomista puheen ollen - minunkaan "kesälomani" täällä takana ei tullut pitkäaikaiseksi. Tämän kuun 10. pnä joudun taas eteen. Sodan rautaiset lait, näetsen. Ehdin sentään jo joitakin kertoja käydä uimassa. Ja kerran elokuvissa.

Tässä lähellä on näet suuri rakennus, jonka yhteydessä on mm. elokuvasali. Minun käydessäni kiersi siellä "Unelma karja majalla", suomalainen laitos. (Ruotsalaisen olen nähnyt aikaisemmin.) Tyypillinen rintamaesitys. Lipun olin "onnistunut" saamaan toiselta tuoliriviltä. Elokuva on tarkoitettu herkän romanttiseksi ja tunteelliseksi. Äänilaitteet panivat parastaan. Sirkka Salosen hellä kuiskaus kuului tiikerin sähinältä. Ja Kille Oksasen rakastuneet, miehekkäät sanat raivostuneen sonnin mylvähdyksiltä. Kesäisen kaunista, lyyrillistä musiikkia on elokuvassa myös kuten tietänet. Se toi mieleen sirkkelisahan ja sepelikoneen yhteistoiminnan.

Osa yleisöstä seurasi esitystä kuitenkin herpaantumattoman mielenkiinnon vallassa. Oltiin kohtauksessa, jossa pieni herttainen karitsa tyhmyydessään menee aivan kuohuvan kosken partaalle ollen putoamaisillaan. Sirkka, jolla on uhrautuva, naisellinen sydän, lähtee henkensä kaupalla laskeutumaan jyrkkää rantakalliota pelastaakseen karitsan. Takanani istuva sotamies elää joka hermollaan jännittävän tilanteen mukana ja ajattelee koko alan ääneensä: "Anna sää likka sen s-nan lampaan olla siellä vaan. Älä p - le lähre sinne kalliolle, tipahrat vielä. Nyt se p - le putos. Voi jumalauta. » Jne. Minua ei voitane syyttää eläytymiskyvyn puutteesta tai kylmyydestä taidetta kohtaan, ellen aivan täysin päässyt käsiksi romanttiseen tunnelmaan. Nautin tilaisuudesta kuitenkin juuri sen tunnelman takia, joka oli erikoislaatuinen, joskaan ei romanttinen, kuten oli tarkoitus. Mitähän elokuvan tekijä olisi sanonut esityksestä.

Tämän kuten edellistenkään kirjeiden puhuttelu ei ole alkuperäinen.

Eräät tyylikäsitykset ovat sotien jälkeen muuttuneet. Niinpä vielä 30 vuotta sitten piti vahvimmat voimasanat katkaista ajatusviivoilla, niin kuin se muka olisi muuttanut asiaa. Lukija ehkä pani merkille, että kirjeessä puhuttiin "suuresta rakennuksesta" mainitsematta täsmällisemmin sen nimeä. Tämä oli

sotasensuurin vaalimaa peitekieltä. Tarkoitettiin Aleksanteri Syväriläisen luostaria, jossa elokuvasalin lisäksi oli kenttäsairaala, pesula ja tykistön miehittämä tähystyspaikka. Luostarin läheisyydessä Lotinanpeltoon johtavan tien kahta puolta sijaitsi Troitsankonnun kylä kaksikerroksisine karjalaisille »pitsitaloineen". Näistä yhdessä viettivät Yrjö-Koskisen patteriston 7. patterin tuleniohtue, tulenjohtajat ja patterinpäällikkö lepovuoroaan silloin harvoin, kun sellainen saatiin. Tämä karjalaistalo, Pirta 2, ehti runsaan kahden vuoden aikana tulla etulinjan korsujen ohella kuin toiseksi kodiksemme. Tien toisella puolen Pitkäjärven rannassa oli patteriston sauna, mistä käsin tehtiin ne uintiretketkin, joihin kirjeessä viitattiin. Lähettyvillä metsässä sijaitsi myös 7. patterin huolto eli töpinä.

Sekä Pirta 2:sta että 7. patterin töpinästä oli linnuntietä kuutisen kilometriä Syvärin rantaan, etulinjaan. Kun kirjeessäni kerron joutuvani lyhyen lepovuoron jälkeen taas »eteen», tarkoitti se majoitukseni siirtymistä jalkaväen komppanianpäällikön korsuun, mistä oli Syvärin rantaan 150 metriä. Suurimman osan Syvärin ajastamme asuinkin eri komppanianpäälliköiden toverina tehtävänäni toimia ns. tukipatterin päällikkönä. Luotettavina seuralaisinani näillä komennuksilla toimivat jo kerran mainittu Eino Tamminen Someron Lahdenkylästä, Esko Viljanen (Forssan Lehden Viljami) ja Jussi Heinämäki, molemmat Forssasta. Edellä on ollut näytteitä vain yhden ihmisen kotirintamalle lähettämistä kirjeistä. Joku toinen kirjoitti sieltä jostakin toisenlaisia kirjeitä. Lisäksi tulevat ne kirjeet, jolta kotirintamalta lähetettiin rintamalle tai rintamamiehet lähettivät toisilleen tai kotirintamalaiset toisilleen. Yhteistä niille on, että ne jollakin tavalla heijastavat sodan aikaisia olosuhteita, tunnelmia ja asenteita. (Asenteita kuvastavia sanoja olivat edellä mm. "ryssä" ja "perivihollinen".) Tämän vuoksi Tampereen yliopisto, kun se on ryhtynyt alussa mainittuun keruuseen, on kiinnostanut kaiken laatuisista sotien aikaisista kirjeistä ja toivoo saavansa niitä kokoon mahdollisimman runsaasti.

1977

Kaarina Pollari

Kun pualkenkät ei linja-autoon mahtunu

Totta on - ei mahtunu. Se oli sitä soran, puutteen ja puukenkäin aikaa. Piätilän Jussi oli huamannu Vorssas simmotten jonon, et myytiin naisten kankaskenkii. Jussi tiäsi, et mää kans olin varpaat paljaana ja soitti Jokjoisten asemal, et ol vastas, mää panen sul seuraavas linjuris paperipussis kenkät tulemaan. Mää menin oikeen riamullisel ylistyksel» vartoomaan. Mut pettymys tuli ja kauhja! Simmoten piittaamatoin pojannulkki - etten paremmin san - kun oli rahastajan väsky seljäs, huilasi vaan auton astinlauralt Vorssaa päin ja kiljasi: - Ei tähän autoon ennää mahru paperipussei. Muttei Jussi viäl lannistunnu. Se meni paperipussis kans seuraaval autol, kun lähti Suur-Somerol, ja siin olikin ihmeen kaupal sev verran tillaa. Mää sain kenkät.

Muistelen YH:n ajoilt, kun puhuttiin, et Hämmeellinnan ja Someron välit oli linja-autos toisinas likemmäs satakunta henkee, niist kolmasosa auton katol. Tai Hämmeen Härkätiälä ei taira olla matalii alikäytävii, et ols pyhkiny ylipainot maantiälä. Mut Someron poikaan miäles oli koto ja vissiin kotopitäjän likat, ja mitäs sillon meinaa 80 km katonpäälä, ei mittään. Ja synti ja häpjä ols ollu, jonsei likat ols simmottist pojist tykänny. Tykättiin niinkun kissa länpimäst mairost, voi voi, pal, pal enemmän!

Somero oli tosisas soran aikan liikennemotis, kun kaikki oli häkpönttöin varas. Ruakosen Akseli ajeli Osuskaupan kuarma-autoo, ja sihen ain tiäsi naapurin likka pääseväs. Välliin oli sare taikka kova viuka, mut sen tiäsi jo laval tuamaskuanasäkkein sekkaan kiivetesäs. Välliin tultiin takaperin jyrkemmist ahteist, mut ain henkis selvittiin. - Ja kun tiatona oli, et autoin kummit puhkeili ja moottorit hajos ja väki senkun rynnisteli, niin ennää ei saförit juur piitannu piimälitran kukust elikä niin vaivasen paketin, kun pualkenkäin ottamisest linja-autoon.

Pula toi fölisäs monenlaisii hämmästyttävii ilmiöi, niinkun sen, ettei saanu kun korkeintas tiskin alta eres hiivaa ja tulitikkui, saatikka rullalankaa. Kun Puustelin Manta rupes leipomaan, venus tuvan reppipaperiset akkunaverhot permantoon saakka muutamas tuaksaukses, ja lopultas koko komeus putos permanol et rompsaatti vaan. Oli siin Mantalkin ihmeettelemist. - Joka asjal rupea olemaan korvikkei, ja korvikkeil vastikkei. Merkillissii tökötei myytiin kaupoist, taikka sit ei-oota, se oli toinen artikkeli sihen aikaan, se tavallisempi. Mut ihminen on siit kiitettävä kapistus täsä luamakunnas, et sen älynystyrät toimii hyvin juur sillon, kun ruppee olemaan tosi ikenis. Ja valistus on valttii. Sentähren kaikenlaisii kurssei sota-aikan järjestettiin, niinkun simmotenkin, kun meijän Almaa neuvottiin syättämään selluloosaa lehmil, ja viäl sanottiin, et se onkin melkeen terveellisempää ammu-rouvil, kun tavalliset appeet, heinät, kaurajauhot ja simmottet.

Sota on tiätyst kauhjaa ja ratsuväki raakaa, mut monenlaisii Tamokleen miakkoi roikkus sivilikansankin pään päälä ainaskin Jaatlaan kyläs. Arkjopäivää synkensivät heinänluavutukset, possunlihan punnitukset ja virkavallan määräykset, paremminkin vaan pelkoo kun täyttä totta. Polkupyärän kummeist ja muutamast lamppuöljvn tipast käytiin nujakoi, ja jos joku järjesti häät taikka hautajaiset, niin niist tuppas tulemaan villikansan pakkanaalei, kun kaikki kahme suuhuusas, mitä kerkis. Alenin Sulo oli kerran häisä, ja mää sattusin kysymään, et kuis häät onnistus. - Jaa, et kuis onnistus, meinas Sulo, munkin eresäin seisos ruakajonos simmoten taami, kun oli jo valmiiks voinappi seljäs, vissiin ahtimukses joku töntänny sihen.

Mul oli koulus pikkanen inkeriläispoika Eetvartti. Yhrel aamul oli luakan pöyril lappu MINULA EI OLE KENKIÄ Tv. Eetvartti H. - Luvin, nostin silmäin luakan peräl - ja sialt kattos muu Eetvartin silmät, kyynelii täyteen. Pahhaa teki. Ensmäsel välitunnil mää ryntäsin kansanhualtoon Jalmari Kankaanpään puhheil. Mut kun kenkii kertakaikkiistas ei ollu, ei piänen pojan kirjekkän saanu pyrokratian konnei kääntymään - lopultas sentään Eetvartti net kenkät sai.

Ruakapulast ei somerolainen oikjastas tiänny mittään - sen verran oli viljaa ja perunoi ja maitookin. Mut miäleen on jääny, kun itte Väinö Tanneri sanos ratios, et jottain vikkaa täsä suamen kansas on, kun ei eres junttei kasvateta tarpeeks omas maasa, täytyy ulkoot tuara. - Mää pualestain rupesin kasvattamaan Suamen urhoolisel armeijal kessutupakkii. Hyvin kasvovakkin, kun kasvatin rehtori Vilkin neuvoin jälkeen. Ilmotin vaan syksyl Jaatlaan pojil, et liiterin orsil niit on, ja pian net siält hävis, ei jääny kun kovat karat.
- Kanat piti sammoi orsii yäpuinas, ja viikkoi myören tiputtelivat kakkoltas koko paljon orttein alla. Siit huallmata oli lopukkin kessunkarat kevvääseen mennes orttein alta viäty - tupakintuska nähkäs vaivas sivilipappoikin eikä vaan etulinjan poikii. Mut mahto olla jo lopultas koko tymäkäst tavaraa nenän alla poltettavaks.

Tyävoimatilanne oli simmoten, et kun aamul töihiin lährettiin, niin iskujoukon muarosti lapset ja vanhukset, äitit ja morsiammet, mitä ny joskus joku sotahommistkin loman sai. Vuarisen Kalle oli koko Jaatlaan monitoimimiäs ja ymmärsi konneitten päälä. - Kun mettäst oli välttämättä saatava halkoo valtakunnan ja Jaatlaan enerkiantarpeeseen, tuli Niämisen Kallest ja hänen Miinastas pelastus. Kalle oli jo niin reumatisminen, ettei kyentyny lumes mettään kahlaamaan. Ajatelkaa - Miina lykkää Kallen kelkas mettään puulaanil, ja siit Kalle hiijaili justeeris kans kuusen juurel, ja taas mottei tuli. Niit on sankarei niin monenlaisii, kunja heitil!

Suvel 1943 tuli Taka-Simolaan Tarsalaisen täti ja hänen kaks alaikäst poikaatas, »itkevän Inkerin» evakoi, hiljasii, ystävällisii. Loppiaisena lähti kymmenen kiäppeil oleva Tarsalaisen Eino kelkottelemaan, mut putos jäihin Jaatlaan sillan piäles. Aku Keinänen ryntäs osuskaupan rantaa ja Sulo Tasanko pikkupappilan pualta poikaa ylös onkeemaan. Poika viätiin pappilaan ja pujettiin märkäin tilal pastorin kamppeisiin. Sit lährettiin Koljon hevosel meilä tuamaan. Kärryyt ajo kuistin etteen, ja vaikka mei kuin koitettiin olla vakavan asjan eres totisia, ei miittään mahrettu, lopultas kaikki nauro kahren kerran kippuras, kun pikku pastori rupes laskeummaan kärryilt ales Tasankon papillinen virkahattu pääsä. - Eikä poika eres nuhhaa saanu.

Ja nyt mun tarttis täsä kirjottaat sana ryssä, kun niit kans oli sotavankeina Somerol. Mut jos joku lyhynokkanen ny loukkauu, niin mää sanon varmuren vuaks et ruskipoika. Meilä nähkäs oli kans kaks ruskipoikaa sel viimisel sotasuvel -44. Toinen, Krissa, oli aron poika, kotosiin Mustanmullan mailta. Toinen oli Vorossilovin terästehtaan tyämies Leninkraatist, Afonka nimeltäs. Niin hei oli erilaiset kuin yä ja päivä. Krissa ei osannu polkupyaräl ajaat, mut oli hevosen seljäs koko velho, teki temppui simmottii, ettei elokuvis ol nähty parempii, seisos seljän päälä kun tamma meni täyttä ravvii, hivutti ittes mahan alta toisel puala, tais välil roikkuut hännäskin. Hevostein säästämiseks vaan näit näytöksiä ei voitu usseen pittäät.

Krissan sanavarastos oli korkeintas 20 suamen sannaa, mut niil hän jo operoitti ihmeellissii tarinoi elämästäs: - A minula vaimo Markariina, a kaunis on, a kaks tuttoo on, a nätti talo on. Sihen Afonka pikkasen hymähteli ja lisäs: - Ala usko Grishaa, Grisha valektelee.

Oltiin taas kerran heinäpellol Murros ja sekoteltiin makasiinis piapoo. Joku äkkäs kyssyyt: - Kuis usseen Venäjän poika sorast loman saa? Krissa kerkis ennenkun rauhallinen ja harkitteva Afonka: - Kaks vuatta, a loma tullee. Piaponsekottaja: - Aijai, se Taliini onkin huano miäs, kun ei lommaa anna, Suamen poika saa loman joka kolmas kuukausi. Mut Krissa ei ollu alkuunkan sammaa miältä: - Niet, niet, Stalin hjuva mies, loma huono, juks loma, juks poika. Stalin jummarta, loma huono.

Afonka oli eri maata, teki töitä, rauhotteli Krissaa, jos tää liikaa rupes tuulihatuks. Kun sotavankin oli määrä itte pestä pyykkis, oli se Afonkan miälest niin alentava tilanne, et Afonka teki yhren miähen kapinan: kertakaikkiistas EI! Kun se selvis isäl, otti hän sen mun kansahi puhheeks: - Afonka on oikjas. Pesisiks sää niitten kamppeet? Simmottoon alko mun yksityinen palvelumuatoin pyykkärinä ja välil paikkaajana. Pikkasen yritin heitin ruakapualestaskin hualta pittäät. Mut pian tuli syksy, Suami-parka oli maahan lyätynä, ja välirauha takas Neuvostoliiton kansalaisil pikasen kujjetuksen kotimaahan. Mää olin jo omas tyäsäin Jokjoisil. Telefooni soje lokakuun 6:s päivä ehtohämäris. Siäl oli Äiti: - Eks sää millään pääsis viäl tänäpän tänne kotja. Äskön soitettiin nimismiähen kansliast, et Krissa ja Afonka on saaneet lähtömääräyksen, net tullaan parin tunnin sisäl hakemaan. Ja nyt net tahtois nährä viäl Marusan. (Se oli in mun lempmimein.)

Vinitti vettä, lokakuun ehto pimeni. Mää seisoin Jokjoisten asemal tiän viäres ja rukkoilin henkesäin, et viäl joku olis menos Someron suuntaan. Ja oli - tuli jonkunmoinen häkäkaasuroottori ja siin peräten neljä tuntematoint miästä. Mut mää nousin pelkäämätä kyytiin, ja Somerol tultiin, niät nuppi tuljus.

Juasta lirputin viäl kototian ja - ajoistas kerkisin, vaikka vähält piti. Pääsin pimeyrest porstuaan, tempasin auki tuvan oven - siäl oli Krissa ja Afonka ja koko talon väki. Vähät pakkaukset oli jo pakattu, evväät tehty, oli hyvästelyn vuaro. Siin sit vaan käteltiin, ja hartjoist taputettiin, pisara kohos silmänurkkaan, kas ny. Uus toivo paremmast huamisest oli viäl ohkanen kun silkkirihma. Kaikkein oli ikävä, mut vallankin isän. Toivoteltiin hyvvää kotimatkaa, kiitettiin pualin ja toisin.

Niin lähti sihen pimjään lokakuun yähön Krissa ja Afonka.

Mun käresäin oli kirje ja kaks muistoa sotavankeilt: Krissan peili ja Afonkan puhretyänä tekemä sormus.

1979

Kaarina Pollari

Kun Someron hevoset talvisotaan lähti

Kaarina Pollari tarkastellee Afonkalt saatuu peilii. Kuva Aila Talonen.

Kuis ollenkaan vojeis uskoot, et tänä syksyn on kulunu jo peräten neljäkymment vuatta YH:n ja talvisoran päivist! Sihen asti oli Hämmeen Härkätien Hämmeellinnan pualimaist vällii viarastettu -mentiin aiv vaan Turkuun - mut nyt rupes sekin pää käymään hyvin tutuks somerolaisil. Linja-autot kuskas reserviläisii erestakasiin, ylikuarmaa oli et seinät pullisteli. Kuka piteli mistäkin tankost kii, toiset kiipes auton katol, toiset tavarakoukkuisiin - pääasja, et vaan föllii teki. Eika sakkoi tullu; aika oli simmoten, et tasavallan murheet oli vallan toisenlaisii.

Paitti miähii tarvittiin kiiruustas hevosii. Jo pari vuatta aikasemmin oli Someronkin hevoset pantu liikekannalpannoo varten rekisterriin. Joka hevosest tehtiin oma kortti ja sihen tarkat tuntomerkit, simmottii kun väri, korkeus, ikä, ja et oliks ori, tamma taikka valakka. Katottiin, et onks sukkajalkaa, tähtee taikka piirtoo ja misä kohtaa, jos oli. Lehres kuulutettiin, et kaikki 3–15- vuotiaat hevoset oli tuatava näytteil määrätyl päiväl, ja kotjakkin meni lautakunta tarkastammaan, jos oli usjempi hevonen. Armeijan pualest tuli yks luutn. Sihvonen sitä vasten pitäjään, ja Aaro Eskola ja Anselmi Talonen oli paikkakunnan pualest. Someron viljapitäjäs oli näit kotimaisii kauramoottorei sillon kaikkiistas peräten 4250 kpl, ja niist sotakelposiks havattiin 1821 hevost. Loput oli varsoi, liika vanhoi taikka muuten sotilastarkotuksiin kelpaamattomii; potkurei, pattipolvii, puhkurei, luannevikasii, orhei taikka tiinei tammoi.

Syksyl -39 rupes näyttämään silt, et pian taitaa itärajal paukkuut. Hevoskortistot kaivettiin framil. Siin lokakuun pualvälin paikkeil oli armeijan hevosotto Kultelan Lukumiähel, ja sinne oli kaikkein tuatava hevoses, kellä oli määräys tulla. Mut paljas hevonen ei riittäny, sen lisäks tartti varata fölliin monenlaist, mitä käskykirjas lujeteltiin: Hyvät jousitetut kärryyt. Hätätilas sentään kunnolliset jousittamattomakkin kelpas. Kummipyärii ei viäl juur ollu, eikä niist ols armeijal hualittukkan. Hyvät riimut, ränkeet ja muut hevosvehkeet, ei mittään puarinuaral pomeloitui. Hyvä kenkitys, rautakanki. Lapjo ja juattoämpäri, loimi ja loimivyä. Kärryyt täyteen heinii ja hehton (taikka vähän vähemmän) pussi kauroi. Eväst saattomiähel. Talliin sai jäärä l hevonen kymment peltohehtaarii kohren ja 2 hevost 25 peltohehtaaril. Kantakirjahevoset sai jäärä siviliin, jos omistaja itte oli sitä miältä.

Hevosottolautakunta tartti tilapäisen sihteerin, ja mää, viratoin seminaristi, pääsin sen toimen haltjaks. Lokakuinen pimjänsumppu rupes valkeemaan, kun hommat alotettiin. Hevosii ja hevosentuajii rupes olemaan piha ja tiänvarsi täyteen niinkun markkinoil, tivolit ja helppoheikit vaan puuttus. Pian oli

navetantakanen närikkökin täyteen miähii ja hevosii; yritettiin opetella jonkunlaisii suajautumisen alkei, niin hullunaikaiselt pelleilylt kun se tuntuskin. Hevosottolautakunta, tahtoo sannoot Aaro Eskola ja isä Anselmi, arvioitti ulkon hevostein kunnon ja hinnan, ja mää kriivasin salin puala lanketei puhtaaks. Hinnat vaihteli muistaaksein 5000: n ja 12000: n välil senaikast rahhaa. Hevosvehkeist oli tehtävä oma arvio. Ja siin jo rupes olemaan priiman seas sekuntaakin. Joku isokin talo ei ollu saanu kokkoon, kun jonkullaisen pualmäräntynneen riimun ja jauhontaattaraisen köyrenpätkän. Parast sorttii koko sakis oli Härkjoen hevoset ja muut varusteet, ne oli kertakaikkiistas ylivoimaset muihin nähren, mikä mun kummein Marin ja Mikon kunjaks täsä tulkoon mainittuun. Ja kyl melkeen kaikki oli saattos mukkaan parempaa sentään fölliin pistäny.

Määräys oli simmoten, et ain, kun 10–15 hevost tuli täyteen, lähti tää satsi kohti Hämmeellinnaa, ja joku sakist määrättiin etumiäheks. Sitä ennen pantiin viäl joka hevosen harjaan narul sirottu pahvilappu, mistä ilmeni henkilötiarot. (Hämmeellinnas sotilaat sit kerusti saksil nummerot hevostein lautasel.) Jonot koottiin Lukumiähen kohral maantiälä. Kyl kai niit pikkusakkei päivän mittaan joku lähtikin, mut se iso letka pääsi lähtemään vasta ehtopuala siin viiren aivois.

Oli jo syksynen hämärä, kun tää viiminen kolonna teki lähtöö. Oli kolkko ilma, ja vettä sattaa suhutti. Sillon tällön joku taskulamppu häiläätti, taikka vanhan miähen välttämätöin holkkitupakki, mut muutoin oli valloi kiälletty vilkuttelemast. Oli asettelemist, sorinaa, porinaa, kovapyöräkärryin kolinaa. Sinne häipys Portaan suuntaan Someron sotahevoset miähinäs. Pimeys niäli kaikki, eikä aikaakan, kun Hämmeen Härkätiälä vallitti täys hiljasus. Mut kolonnan kuskeil ja hevosil oli nyt eresäs torestas hankala yä. - Hevoset oli kyl priimatavaraa, mut ohjasmiähet oli suurelt osaltas simmost vilshattuporukkaa, meinaten yli- taikka alaikäsii. Asekuntoset oli jo reservis, meijän Ristokin oli viäl alta rippiskoulun. Ei ols sillon uskonu, et näistäkin, sillon alaikäsist, kerkis viäl moni sotareisuun! Ja kokemaan soran rankemman jälkeen.

Kun Somerol jo kuarsattiin fällyin alla, teki kolonna matkaatas kohti määränpäätä. Oli niin pimjä, ettei peukalootas erestäs erottannu. Ajopeleil ei saatu pysymään tasasii välimatkoi, kärryyt törmäili vähän sinne ja tänne, kärrynakselit takertus toisiisas.

Jo lensi jonkun kärryyt nurriin niät rompsaatti. Pentin Aarne-vainaa valasi taskulampul, ja sen valokiilas pojat näki, kuin pyärät meni viäläkin ympärs, vaikka koko kuarma oli kumos, aisat poikittain ojan päälä ja hevonen vinospitten aisain päälä. Kärryin alta ojan pohjalt kuulus vanhan peljästynneen miähen hätänen huuto: - Tulka auttamaan! tää on Huina Vilukselast!

Se oli paha paikka. Väsymys ja sekamelska teki sen, et jokkut lasketteli ohitten niinkun ei olis mittään homannu. Mut pojat autto Huinan ylös, ja niin päästiin taas lähtemaan etteenpäi. Huinal oli oikeen komja piirtopää, tummanrautias valakka.

Tammeliini-vainaa, vanha miäs sillon jo hänkin, oli ottanu ajjaakses Luhtalan hevost. Tammelimi oli tunnetustain leikillmen miäs, oli sit paikka juur mikä tahtos. Kun miähet marisi ja ain vaan sattaa vinitti, niin Tammeliini tuumaili: - Kyl se orrail on parree. Mut jonkun äijän hermot oli jo vallan piukal ja lisäks inkhooliputelilkin ollu joku osus täsä yätises kuarmastos. Äijä kumminkiin kattos tän leukailuks ja meinas ruveta antamaan Tammeliinii selkään! Eikä Tammeliinis ollu sentään mittään muuta syytä, kun liika hyvä humoorintaju!

Vihron ja viimen rupes aamu kaihentammaan, ja sillon jo Hämmeelinnnakin häämötti horisontis. Kello seitsämän aivois oltiin määränpääsä Poltinahon kentäl, ja armeijan sotilaat otti hevoset vastaan. Net pantiin kiine puameisiin, ja viäjät lähti vähin erin pistelemmään poispäin. Jollain kuskil oli kottoot annettu vähän simmost osviittaa, et morkkais hyvin kovin hevostas, jos vaikka takasiin palauttaisivat. Mut pojal ei ollu härjänkän halluu lähteet uurestas maita myören uusimaan yätisii kokemuksiitas, muuta kun vakutti solttupojil vaan: - Täst ei hevonen paremmaks tul!

Ja sinne jäi sekin heppa, sinne Someron Hurrat, Huimat, Pilkut, Pokut, Leenat ja Läsit. - Mut viäl ei tilanne ollu ohi. Kun hevoset huamas, et heitin turvas, tutut kuskis meinaa jättäät heitin, niil tuli kauhia tuska ja hätä. Ensiin hirnaatti yks, sit toinen, kolmas, kohta kaikki, koko hevostein kuaro, 95 hevost hirnus: - Älkä jättäkä meittii, iihahaa, älkäjättäkä, iihahaaaa...

Siin taas kerran luamakunta huakas tuskisas.

Onneks ei ollu simmost selvännäkijää, et olis tiätty, mikä tosisas vartos: etulinja, tykit ja kuularuiskut, ilmapommitukset, kuarmastohevostein epäeläimelliset kärsimykset, pelko henkenmenost hevosparoilakin.

Sotamiähet rupes kerustammaan nummeroi luavutettuin hevosten lautasil.

Lähteisäs oli ohjasmiähil sanottu, et kotja kyyritään kuarma-autoil. Syämäänkin käskettiin mennä johonkiin kasarmil, mut kun sivilimiähet osuskin väärään kyäkkiin, ei siäl tiätty mittaan koko asjast, ja ruakahommat jäi sel palkat. Kuljetust ei kuuluna, ja Someron pojat katto parhaaks alottaa kotomatkan omii konsteilas, apostolin kyyril. Käveltiin Härkätiätä tuntikaupal Renkon suuntaan. Mut tuli vaan lopultas kyytikin, ja siin kahren aikaan ehtopuala päivää oltiin jo Someron rajjain sisäl. Märkinä, nälkäsinä, väsyksis ja vilusina, mut koton kumminkiin. Tyä oli saatettu päätökseen.

Sit rupes tosisas marraskuun 30. päivän aamul paukkumaan. Someroi asti kuulus roikina, kun Helsinkii pommitettiin. Sihen asti tuntematoin sana »evakko» ja »evakoira» tuli jokapäiväseks. Tuli jo ensmäset kualemantiarokkin joulukuun alkupuala rintamilt. Someron miähet niinkuu hevosekkin oli joutunu Kannaksen tuliholvin alla.

Hevosii tarvittiin pian lissää. Kortistost otettiin taas uus satsi, ja Hämmeellinnaan lähetettiin tai toisel kertaa 85 hevost, niin et kaikkiistas oli talvisoras Somerolt 180 hevost. Jälkimäisel ottokerral oli jo lunta. Lukumiähen kaunis sali oli tosa paikas taas kun hollitupa, väkkee paljon, lunta ja kurraa. Talon naisväel oli varmaan seuraaval päivai isonlainen salinkuuraus. Mut se oli piäntä. Nurkis paukkus kiljuva pakkanen viikost toiseen, yät oli niin tähtikirkkai et lukkeet näki kuutamos. Rintamil kesti miähet käsittämättömän kovvii päivii ja öitä. Koton koitettiin tehrä mitä ymmärrettiin. Kun Jaatilan ylitten lensi koko laivue viaraan valtakunnan lentokonnei, mei katteltiin tuvan akkunast. Meijän Alma sanos: - Mistä pahuksest mää saisin tarpeeks pitkän koukun, et sais verettyyt ales joka ainovan! Simmottii koukkui oli suamalaisil sillon hyvin vähän.

Hevosist maksettiin korvaus päivärahana. Jos hevonen jäi sel tiälä, korvaus oli liki torellist arvoa, ja loukkaantumisestakkin sai jottain. Noin kaks kolmasossaa palas, kolmannes jäi tulemata, niin kävi meijänkin Jerun ja Läsin; ei net tullu takasiin.

Merkillinen on hevosen muisti. Kun kevvääl tuli Joensuuhuun kotiutettavvii hevosii, päästi joku hakijana ollu Kerkolan miäs hevoses irti, meinas, et se kulkee välilläs kärryin peräs. Mut hevonen pyhkäsi niät hippulat vinkus, täyttä lentoa Kerkolaan yli penikulman matkan ja oli kotonas pal ennen kun hakjat.

Aikain saatos on Hämmeen Härkätiä nähny yhtä jos toistakin. Sitä myären on vaeltannu herrat ja narrit, omat ja muukalaiset, kuninkaat jos kerjäläisekkin. Vanhan tupakkirulla-tuutulaulun toisinto karahteeraa hauskastain tätä tiätä toiselkin nimel, Someroisten Sonnitiäks. Ja loppuun on sonnitiä-runon riimittelijä lisänny varottavaks peräkanetiks: -Mahroks pyssyyt kotonas vaan!

Taatunperänen tosi viisaus, ainakin, jos Someron hevoset ols saanu talvisoran aattoon miälipittees hirnuut. Mut sitä ei kysytty - mennä vaan täytys. Huavattiin tehrä, mitä osattiin. Ja kuis käve - täsä ollaan, ja ollaan ittenäisii! Eiks se oi joltain hyvin suurta se!

J. K. Mää pyyrän kiittäät erityisestäin Eskolan Aaroo ja kaikkii muitakin, kukka on antanu tiatoi, ja kyl mää ittekkin vähän jottain tiäsin.

1993

Aarne Kantola

Sotilaspoikamuistoja v. 1943–44

Vähäinen oli muistelijakin 50 vuotta sitten. Kymmenen vuoden ikä siihen aikaan antoi kuitenkin minulle, kuin myös monille muille samanikäisille somerolaisille nuorukaisille mahdollisuuden osallistua kansakunnan suureen yhteiseen ponnistukseen: olla jotenkin auttamassa sotatoimien aiheuttaman hädän lieventämistä.

Oli ihan luonnollinen asia minulle ja veljelleni, että liityimme sotilaspoikajärjestöön. Ikää minulla lie ollut liian vähän sellaisiin tehtäviin, joihin vanhemmat pääsivät, mutta kova oli halu päästä mukaan niihin ”jänniin hommiin”. Varsinkin aseisiin liittyvät harjoitukset meikäpoikia eniten kiinnosti, vaikka tiedettiin, että sellaiset asiat olivat niiden vanhempien poikien yksinoikeutta. Toki meille nuorimmillekin järjestettiin sellaisia pikkukiväärihharjoituksia ja taisimmepa saada joskus päästellä sellaisella ”räikälläkin” niin, että syntyi sotainen tunnelma. Pappilan santakuoppa yksi sellainen harjoituspaikka, jossa saatiin harjoitella ammuntaa pienoiskiväärillä. Tulokset lienevät ainakin omalta kohdaltani vähän niin ja näin, koska myöhemmätkään harjoitukset eivät ole kummempia tuloksia tuottaneet.

Me nuorimmat olimme isoimmille pojille kateellisia, koska emme päässeet mukaan kaikkeen heidän toimintaansa. Meillä oli selvä tieto, että vanhemmat pojat ovat ”melkein sotilaita” ja että heillä on jopa mahdollisuus päästä lähettitehtäviin sotarintamalle. Tätä tietoa me nuoremmat kadehdimme ja toivoimme varmaan itse kukin salaa, että kyllä sitä joskus mekin vielä pääsemme ”sinne jonnekin”.

Ei ollut minullekaan mitenkään mieltä ylentävää eikä sotaintoa lisäävää kokea talvileireillä 1943–44 Terttilän koululla.

Meille oli siis järjestetty muutaman päivän talvileiri. Mukana olivat sotilaspojat nuorimmasta vanhimpaan ja tietysti kouluttajat. Toki olin minäkin valmistautunut leirille päästessäni, että saan osallistua isojen poikien kanssa ”oikeisiin hommiin”. Kun sitten oli aika lähteä maastoharjoitteluun, odotin tietysti pääseväni mukaan, sillä tiesin, että siellä on myös ampumaharjoitusta. Kun sitten pakkasaamuna poikajoukko oli aamupimeänä lähtövalmiina pihalla, ei minun nimeäni ollut siinä lähtijöiden joukossa. Pettymys oli suuri. Selvisi, että kuulun sellaiseen porukkaan, joka keittiössä tekee sapuskaa leiriläisille. Ja näin jouduin ns. ”perunateatteriin” pikku- ja isompien lottien mukaan keittiöön. Siellä tyttöjen kanssa perunoita kuoriessani tuli todella tippa pojan silmään huomatessani sen vähättelyn, joka oli minua kohdannut. (Isompia kehumatta, olen mielestäni tänä päivänä melkomoinen perunankuorija.)

Se Terttilän talvileiristä. Mutta joskus myöhemmin koin hämmentäviä hetkiä, kun leiriajan ”pikkulotat” piikittelivät Havuharjun tanssilattialla pyörähtelyn lomassa: ”Muistatkos Aarne vielä niitä kyyneliä Terttilän koululla sotilaspoikien leirillä?”

Meidän nuorimpien sotilaspoikien pääasiallinen tehtävämme oli osallistua ns. huoltotyöhön. Tehtäviimme kuului olla mukana kaikessa sellaisessa, mikä auttoi helpottamaan ennen kaikkea siviilirintaman toimintaa. Toki siihen aikaan monet muutkin järjestöt osallistuivat parhaan kykynsä mukaan kaikenlaisiin yhteisiin talkoisiin. Kerättiin metalliromua, lumppua, paperia, kumia, nahkaa, pihkaa, parkkia, tähkiä, siemeniä, marjoja ja mitä tahansa muuta, jota vain jotenkin voitiin käyttää hyödyksi.

Sotilaspoikien tehtävänä oli myös osallistua sankarivainajien siunaustilaisuuksiin. Kunniavartiot, kunniakujat, seppelten kantaminen – siinä esimerkkejä aktiviteeteistä, joihin osallistuminen oli jokaiselle kunnia-asia. Voi olla, että nuoruutemme takia emme edes aina ymmärtäneet, miten vakavista asioista silloin oli kysymys. Toki sen myöhemmin olemme täysin tajunneet.

En ole tässä lyhyessä muistelossani puuttunut noilta vakavilta ajoilta meidän poikien kouluttajiin. Silloisen nuoren ikäni vuoksi heidän nimensä ovat jääneet unohduksiin. Voin vain omana tuntemuksenani muistella, että kouluttajat olivat meille pojille kuin ”isiä”. Useat kouluttajat jatkoivat nuorison parissa vielä sotilaspoikajärjestön päättymisen jälkeenkin, kuten O. V. Nurmi.

Koska tämä sotilaspoika-asiakin on vihdoin saatu palautettua arvoonsa, olisi toki mielekästä, että tästäkin Someron ynnä koko maan historiaa koskevasta aiheesta sukeutuisi painavampaakin muisteloa. Muistelijat ovat nyt 60–70-vuotiaita, joten heitä löytynee entisinä tai nykyisinä somerolaisina vielä runsaasti. Siis muistelemaan.

Tältä rikasmuistoiselta nuoruuden ajalta olen minäkin saanut vastaanottaa sotilaspoikaristin, josta todella olen ylpeä. Tämä muistoristi muistuttaa siitä, että me nuoretkin pojat saimme olla mukana auttamassa maatamme sen kohtalon hetkinä.

1995

Viime talvena (1995) Somero-Seura ja Someron sotaveteraanit päättivät yhdessä järjestää viime sotien muistoista kirjoituskilpailun, josta saatu aineisto julkaistaisiin Someron Joulussa. Aloitteeseemme oli monia syitä. Vietämme yhdenlaista juhlavuotta, koska sota Suomen osalta päättyi 50 vuotta sitten. Sotaan osallistuneitten rivit harvenevat nopeasti, joten muistojen keruulla on kiire. Kun Someron historian II osa v. 1958 ilmestyi, oli sota-aika niin lähellä, ettei sitä ehkä tohdittu historiassa vielä käsitellä. Toivomme, että keruumme edes vähäisen tätä historiamme aukkoa täyttäisi.

Olemme iloisia kilpailun saamasta suosiosta. Määräaikaan mennessä 24 henkilöä lähetti luettavaksemme 31 kirjoitusta. Kilpailuun osallistui viisi naista. Palkintolautakunnassa ovat ahkeroineet sotaveteraanien edustajina Onni Iivonen, Unto Laakso ja Aaro Toivokoski ja Somero-Seurasta Tapio Horila ja Pekka Salminen. Kiitämme erityisesti Sotaveteraanien sihteeriä Helga Sipilää, joka tarmokkaasti on yllyttänyt veteraaneja monesti outoihin kirjoituspuuhiin ja kerännyt kirjoitukset. Somero-lehti on laadukkaasti huolehtinut kilpailun tiedottamisesta. Ennen kaikkea kiitämme kirjoittajia, jotka vaikuttavasti ovat muistelleet niin taisteluittensa kovia kokemuksia kuin asemasodankin leppoisampia vaiheita. Naiskirjoittajilla on ollut merkittävä osuus lottatyön ja kotirintamaolojen kuvaajina. Kotinsa ja kotiseutunsa menettäneiden karjalaiskirjoittajien tunnot ovat olleet koskettavia.

Julkaisemme seuraavassa kaikki kirjoitukset. Osanottajaluettelo palkintosijoineen on julkaistu Somero-lehdessä. Kaikki kirjoittajat saavat palkinnon.

Someron Joulun toimitus

Palkintolautakunnan jäsenet yhteiskokouksessa Säästöpankin kerhotiloissa 6.11.1995.
Vasemmalta Onni Iivonen, Aaro Toivokoski, Unto Laakso, Helga Sipilä, Vihtori Karikytö (sotaveteraanien puheenjoht.), Pekka Salminen ja Tapio Horila. Kuva: Voitto Ollonqvist

Lyhenteitä ja veteraanisanastoa

JR = jalkaväkirykmentti

KTR = kenttätykistörykmentti

au-koulu = aliupseerikoulu

jsp = joukkosidontapaikka

pst = panssarintorjunta

it ilmatorjunta

krh = kranaatinheitin

emma = venäläinen pikakivääri

kranu = kranaatti

punkkeri = bunkkeri, tulipesäke,

betonipesäke

puntis = luvaton loma

ruki ver! kädet ylös!

iti sutaa! tule tänne!

ENSIO MÄNNISTÖ

Ensio Männistö asevelvollisena v. 1934.

Talvisodan eri vaiheita

Lokakuun 12 päivänä 1939 meidät kutsuttiin ylimääräisiin kertausharjoituksiin sekä majoitettiin Hämeenlinnan lyseolle. Näin kului lähes seitsemän viikkoa ja meidän komppaniamme oli jo siirretty Myllymäen koululle.

Tuli marraskuun 30. päivä. Olimme suunnistuskilpailuissa. Ryhmäämme veti Martti Saksa. Kun se suunnistuslenkki tuli kierretyksi palasimme sitä mukaa majapaikkaamme. Kun siinä koulun pihalla keskustelimme tehtävän suorittaneiden toisten ryhmien kanssa, silloin koulun keittäjä aukaisi asuntonsa ikkunan ja radiosta tulivat uutiset. Niissä ilmoitettiin, että Helsinkiä on pommitettu ja rajalla ovat taistelut käynnissä.

Nyt oli tapahtunut se, mitä emme missään tapauksessa toivoneet. Joukko hiljeni ja vetäydyimme huoneisiin keskustelemaan, että meitä viedään, mutta emme tienneet minne.

Siinä kului muutama päivä, kunnes tuli käsky valmistautua junakuljetusta varten. Oli itsenäisyyspäivä, kun aloimme lastata. Tihuutti märkää lunta koko päivän. Viimein illan hämärässä pääsimme liikkeelle kohti tuntematonta tulevaisuutta.

Ensimmäinen tavoite oli Kaarlahden asema, jossa juna purettiin. Lieneekö se ollut seurojentalo vaiko suojeluskunnantalo, jossa saimme vähän varustäydennystä. Itsellänikin oli vielä omat yhden sukan mentävät siviilisaappaat. Oli onni, että en saanut sopivaa kokoa, vaan jouduin ottamaan ylisuuret saappaat. Ne pelastivat jalkani jäätymiseltä, sillä niihin aina jotain rääsyä löytyi.

Tulikasteella se alkoi

Kämärällä saimme varsinaisen tulikasteen kranaatin sirpaleista. Meitä heitettiin paikasta toiseen, kunnes tuli joulukuun 23. päivä. Olimme yön aikana hiippailleet sovittua H-hetkeä kohti ja olimme siitä hieman myöhässä. Vihollinen yllätti meidät selkosella suolla ja oli itse kaivautunut jonkinlaisiin poteroihin. Ei ole ihme, vaikka tappiomme olivat huomattavat tällaisissa olosuhteissa.

Tämä Munasuon operaatio oli masentava meille henkiin jääneillekin. Se oli elämämme ikävin joulu muistellessa kaatuneita tovereita ja ajatellessa, milloin kuolema sattuu kunkin omalle kohdalle. Se päivä toi eteemme vasta oikein sodan kauhut.

Kyllä olivat Leipäsuon taistelutkin raskaat, kun vihollinen päiväkaudet pommitti suorasuuntaustykeillä ja hyökkäysvaunuista. Kun suorasuuntausammus tuli konekivääripesäkkeeseen, ei siellä olleista muuta voinut kuin laittaa paperisäkkiin, mitä oli jäljellä.

Kaksi kaveria kaatui vieressä

Kyllä sittenkin saa olla kohtalolleen kiitollinen, kun tykin ammus osuu lähelle männyn tynkään ja sirpalesuihku sekä ilmanpaine lyövät meidät juoksuhaudan seinämää vasten. Kaksi kaveria haavoittuu kuolettavasti ja minä siinä samassa ryppäässä säästyin haavoittumatta. Juoksin ilmoittamaan joukkueenjohtajalle, joka oli kuin shokkitilassa lukien Uutta testamenttia. Hain lääkintämiehen ja toisen kaverin, joten saimme osuman saaneet vihdoin hevoskyytiin joukkosidontapaikalle.

Seuraavan yön aikana tulikin jo irtaantumismääräys näistä asemista. Marssimme Lintusuolle ja sieltä taas Näätälään, jossa olimme jonkinlaisissa viivytysasemissa. Siellä ei ollut kuin kivet ja kannot rintavarusteina ja vihollinen käsikranaatin heittoetäisyydellä. Kun minuun vielä iski ripuli, ei sitä voi sanoin kuvata, kun kaikki varusteet ovat miehellä niskassa ja siinä vielä piti tämän tästä laskea housut kinttuihin kaverin pitäessä vihallista matalana.

Tulitauko tuli viime hetkellä

Vielä monien vaiheitten kautta tulimme yöllä 12.3. - lieneekö se ollut jokin Talin tienristeyksen tuntuma - ja olin nukahtanut sellaisen vanhan pajan seinänvierustalle, uupuneita kun olimme. Jos kaverit eivät olisi minua havainneet, olisin siihen jäätynyt, sillä oli vielä kireä pakkasyö. Siinä aamuyön tunteina järjestäydyimme jonkinlaisiin viivytysasemiin.

Edessämme oli sellainen harjuntapainen ja sen takana peltoaukea, jonne vihollisjoukot olivat jo ehtineet. Alkoi tykistön häirintätuli, kranaatteja tuli sinne sun tänne. Olimme Väreluodon Kallen kanssa sellaisen ainoan pystyssä olevan mökin suojassa, josta oli mahdollisuus seurata vihollisen liikkeitä. Ne viittasivat hyökkäyksen.

Kello oli 10.40, kun Haanpää tuli kertomaan, että oli tehty välirauha. Kun kello tulee 11.00, ei enää sen jälkeen saa ampua. "Onks tää totta ja?" kysyimme epäluuloisina. "Näin on ylhäältä tullut käsky", hän sanoi. Siinä hetken katsoimme toisiamme silmästä silmään ja arvioimme, säilyykö tämä henkiriepu nämä viimeiset minuutit. Ne olivat jännittäviä hetkiä, kun olimme itsemme siunanneet viimeistä hetkeä varten.

Kun kello tuli 11.00, tuli taukosi joitakin yksittäisiä laukauksia lukuun ottamatta. Nyt nousivat naapuritkin jo piilopaikoistaan ja tanssivat ripaskaa. Se oli ilonpäivä heillekin. Ensimmäinen tunti oli vielä liikuttava varoen, sillä kellonajat eivät stemmanneet yksiin. Kyllä meikäläisten joukosta eräät menettivät henkensä viimeisillä minuuteilla, kun alkoivat hyppiä ennen aikojaan ja tarkka-ampujat vielä kiikaroivat.

Seuraavana päivänä alkoi matka kohti tynkä-Suomea. Sovittu matka päivässä oli noin seitsemän kilometriä. Komppania majoittui Lauritsalan Hakalin työväentalolle. Alkoi täisaunojen lämmitys, sillä pitihän täistä päästä eroon ennen kotiin tuloa.

Kun tämä puhdistus oli suoritettu, meitä vietiin Kallaveden kaupunkiin Kuopioon. Siellä kuului päivän ohjelmaan jopa suljettu harjoitus, mutta ei siitä enää mitään tullut.

Sotilaiden tapaaminen

Eräänä päivänä olimme harjoituspaikalla ja ryhmämme johtaja Mannerin Valde lähti kävelemään sinne rantaan sellaisten kojujen taakse joukkueenjohtajan, vänrikki Erosen kielloista huolimatta. Nyt yritettiin saada ryhmiä jonkinlaiseen järjestykseen, kun nähtiin, että komppanian päällikkö, luutnantti Lammetmaa vai oliko hän jo kapteeni, en muista, oli tulossa.

Vänrikki Eronen meni ilmoittamaan joukkueen ja samalla ilmoitti, että alikersantti Manner poistui rivistä luvatta. Nyt Manner sieltä jo lähestyi porukkaa ja komppanianpäällikkö kutsui hänet puhutteluun sanoen: "Olette poistunut luvatta rivistä, mitä tämä tahtoo sanoa." Valtsun tuntien kuuntelimme yhtenä korvana: "Juu, mun tuli hätä, enkä mää tääl ny ennää viittis pöksyihin päästää, kunnei se siäl taisteluiskan päässy."

Päällikkö kääntyi poispäin, kun ei saanut hymyään pidätettyä. Saatuaan ilmeelleen peruslukemat hän sanoi: "Menkää ryhmäänne. "

Tämä oli kahden suomalaisen sotilaan lyhyt keskustelu, heidän, jotka sen talven aikana olivat oppineet ymmärtämään toisiaan.

Näin kului viikko pari odotellessa kotiin pääsyä. Aurinko nousi korkeammalle päivä päivältä, mutta ei vastaavasti miesten mieli, kun olimme jo kuulleet raskaat rauhanehdot. Nyt tuli jopa mieleen, että ei tästä enää tule kerrassaan mitään ja kuten muistamme, tämä oli vasta välirauha eikä vielä osattu arvata, mitä tuleman pitää. Eipä sitä olisi uskonut 50 vuotta sitten, miten asiat ovat tänään.

Olenpa saanut olla mukana tässä jälleenrakennustyössä, vaikka se on ollut kuin kärpäsen kakka Itämeressä minun osaltani. Mutta muuten se on ollut Suomen talousihme, jos tänä päivänä joskus epäileekin, miten resurssit kestävät, kun miljoonia jopa miljardeja mätetään sinne sun tänne.

Kaiken tämän jälkeen saa olla kiitollinen, kun niin monta kertaa sodassa kuin siviilissäkin on saanut tälle elämälle jatkoaikaa.

ONNI IIVONEN

Onni Iivonen. Kuva vuodelta 1939.

Sodan odotusta ja ensimmäinen talvisota-aamuni

Astuin asepalvelukseen Savon Jääkärirykmenttiin 5. 1. 1939 Käkisalmen kaupunkiin, jota sanottiin Suomen valkoiseksi kaupungiksi sen tuhansien omenapuiden ansiosta.

Asepalvelus kului normaaliin tapaan, ehkä toisista varuskunnista poiketen tiukemman kurin alla. Tulevat tarpeet huomioon ottaen kuri ja järjestys olivat vain hyväksi.

Näin elettiin ja harjoiteltiin aina lokakuun alkupäiviin saakka, jolloin 6. 10. 1939 suoritettiin yleinen liikekannallepano eli ns. YH.

Meille tuli lähes samoihin aikoihin siirto Raudun pitäjän Vehmaisten kylään. Me, l. komppanian ensimmäisen joukkueen puolikas, majoituimme Heikki Kiisken taloon kersantti Karin johdolla.

Nyt alkoivat sitten tosityöt. Aloimme rakentaa taisteluhautoja ja kivääri- sekä konekivääripesäkkeitä. Teimme myös tekojärven, joka kuitenkin käyttämättömänä laukesi kolme päivää ennen talvisodan alkua. Marraskuun lopulla alkoikin kaikki olla valmista.

Sain neljän päivän kotiloman Muolaan pitäjän Telkkälän kylään, jossa olen syntynyt ja elämäni aloittanut. Mutta kaikki päättyy aikanaan, niin myös loma. Lähdin 29. 11. polkupyörällä kohti Raudun Vehmaista, jonne oli matkaa lähes 30 kilometriä. Matkan aikana tuli lumituisku, joka vaikeutti matkantekoa niin, että olin perillä Vehmaisissa vasta noin kello 20:n maissa.

Siinä iltaa istuttaessa joukkueenjohtaja, kersantti Kari ehdotti, että pelataanpas pojat vielä rauhan aikana yksi kovasääntöinen "marjapussi", eihän sitä tiedä, vaikka sotaan herättäisiin. "Kovat säännöt, ennen Porvooseen kuin poikki. " Niin sitten alkoi tosi pitkä peli, joka kesti tasan viisi ja puoli tuntia. En ole toista yhtä pitkää peliä pelannut. Kun peli viimein loppui, mentiin nukkumaan.

30. 11. 1939. Herätys, herätys, sota on syttynyt, huusin ja juoksin tupaan, jossa puolijoukkue nukkui vielä sikeästi. Tykkien suuliekit näkyivät selvästi "Kuolemanlaakson" takaa ja samoin kuuluivat kranaattien räjähdykset. Tuvassa tuli liikettä, hetkessä olivat varusteet yllä ja pojat ulkona. Samassa tuli myös aamutee.

Teen jälkeen juostiin kiireesti puhdistamaan taisteluhautoja, joihin oli yöllä tuiskunnut lunta ehkä noin 15–20 senttiä. Samanaikaisesti saapui paikalle myös komppanianpäällikkö, luutnantti Teemu Palo, töitä valvomaan ja ohjeita antamaan. Minä, joka olin hänen taistelulähettinsä, jouduin samalla seuraamaan häntä. Näin jatkui kiireinen työ aamuhämärässä.

Sitten tapahtui se, mistä oikeastaan johtuu koko tämän ensimmäisen talvisota-aamuni muistelman "ylöspränttääminen".

Kello oli jokseenkin kahdeksan, kun rajalta päin alkoi kuulua lehmänkellojen ääniä ja hetkistä myöhemmin erittäin sointuvaa ja selvää, nuoren tytön kaunista laulua: "Suloisessa Suomessamme, oisko maata armaampaa, kuin on kaunis Karjalamme, laulun laaja kotimaa..."

Siellä tämä 18–20-vuotias tyttö ajoi kahdeksan lehmää käsittävää karjaansa kahlaten ja hyppien lumessa lehmien perässä.

Sotilaat nousivat ylös taisteluhaudoistaan tätä ihmettä paremmin kuulemaan ja näkemään. Näkemistä siinä olikin. Tyttö oli pukeutunut niin vähiin vaatteisiin, että ei olisi ikinä siinä säässä uskonut: oli vain ohut navettatyötakki, pieni villapusero, kumisaappaat, villamyssy ja käsineet. Tytön lähestyessä tienhaarassa seisovaa luutnantti Paloa tämä teki kunniaa ja hänen leukansa vähän tutisi. Totisia olimme me kaikki muutkin.

Kun tyttö oli mennyt lauluineen ja lehmineen, kutsui Palo joukkueen pojat ympärilleen ja julisti kovalla äänellä: "Sotilaat, niin kauan Suomi pärjää, kun sillä on Karjalassa tämmöisiä tyttöjä, jotka tässä tilanteessa, tällaisella ilmalla, noin kevyissä vaatteissa ajavat karjansa pois vihollisen alta. Sotilaat, meillä ei ole hätää. Kaikki järjestyy."

Tämän sanottuaan hän löi kädellään olkapäähäni, pyyhkäisi silmiään ja sanoi: "Lähetti, mennään! Pojat, perhana, pesäkkeet ja taisteluhaudat kuntoon tulevia päiviä varten."

Näistä asemista ei kuitenkaan ammuttu yhtään laukausta saarrostus- ja mottiuhan takia.

HILKKA RANTIO

Pikkulottana talvisodan tulimyrskyssä Kannaksella

Hilkka Rantio

Suunnaton tulipatsas idän taivaalta nousee kohti minua valtavalla jylinällä. Kauhistuneena herään unestani kanttiinin penkiltä, johon illalla asetuin kanttiinin sulkemisaikaan toisen pikkulotan kanssa rauhassa nukkumaan. Minun on vaikea käsittää kaikkialla ympäriltäni kuuluvaa räjähtelyä, konekiväärisarjoja ja pimeässä aamussa kammottavana näkyvää välähtelyä. Kuulen lentokoneiden lentävän ylitseni yhtenään ja niiden konekiväärien rätisevän. Olemme kumpikin kauhuissamme ja itkemme; eihän mitään sotaa pitänyt syttyä. Eilen illalla myimme kahvia ja pikkutavaraa sotilaille, jotka viikkoja ovat olleet täällä linnoittamassa synnyinkylääni Vammelsuuta. Samassa jo oveen koputetaan voimakkaasti ja meille huudetaan, että sota on alkanut, lotat äkkiä kuorma-auton lavalle, joka kranaattien räiskeessä ja lentokoneiden hyökkäillessä vie meitä pois kotiseuduiltani. Pahin painajaiseni on siis toteutunut. Olen syntynyt täällä Vammelsuussa, kylässä, jossa silmuja (nahkiaisia) ja purotaimenia vilisevä Vammeljoki purkaa kirkkaat vetensä kilometrien pituisille valkoisille hiekkarannoille Terijoen naapurustossa. Lapsesta saakka olen pelännyt Kronstadtia. Sen raskaat tykit ovat ammunnallaan levittäneet pelkoa ja helisyttäneet ikkunoita. Illoin ja öin sen valonheittimet ovat pyyhkineet taivasta ja merta. Nyt se ampuu raskailla tykeillään kotiseutuani. Miksi? Mitä me olemme niille tehneet? Tuskaiset kysymykset pyörivät päässäni.

Jo viikkoja sitten kaikki siviilit ovat lähteneet täältä. Ne varasivat vain kahden viikon muonan ja välttämättömät tavarat. Pian piti palata takaisin. Kotiväkeni jätti kultasormuksetkin kotiin. Olen käynyt tyhjässä kodissani lähes päivittäin, vaikka asunkin kanttiinissa. Suurin osa karjoista jäi navettoihin, joissa sotilaat niitä ruokkivat. Nyt he ovat päästäneet ne vapaaksi ja kaikkialla juoksentelee lumessa ja pakkasessa sikoja ja lehmiä.

Muutaman kilometrin päässä meidät määrätään tyhjään taloon tavaroinemme. Vammelsuuhun jääneet "omat" sotilaamme ovat päällimmäisinä mielessämme, ja kun meillä on runsaasti kahvia ja muuta tavaraa, päätämme äkkiä lähteä polkupyörillä viemään niitä heille. Polkupyörät lastattuina lähdemme polkemaan takaisin kohti Vammelsuuta. Pian vastaan tulee kuorma-autoilla ja jatkaisin mustuneita, verisiä ja uupuneita sotilaita, jotka huutavat meille, että älkää hyvät tytöt menkö sinne päin, siellä on sota ja kuolema. Pettyneinä palaamme takaisin.

Seuraavat päivät ovat yhtä kaaosta. Kuusitoistavuotiaan sielu turtuu vainajista ja haavoittuneista. Joudun muonitustehtäviin muiden lottien kanssa. Yöt ja päivät ovat täynnä työtä ja kiirettä. Yöllä nukahdan siihen paikkaan, kun viimein pääsen sänkyyn. Rintaman lähestymisen kuulen aina lisääntyvästä yhtämittaisesta tykistötulesta. Meitä kuljetetaan yhä taaksepäin. Tuntuu kuin muistissani olisi musta aukko noista painajaismaisista päivistä, viikoista ja kuukausista. En juuri muista paikkakuntien nimiä, joissa toimimme.

Sodan loppuvaiheissa olimme sijoitettuna Antrean sokeritehtaalle, joka oli muodostettu sotilastukikohdaksi ja muonituspaikaksi. Valmistamaamme ruokaa kävi päivittäin syömässä paljon sotilaita. Sokeritehdas oli jatkuvien ilmahyökkäysten kohteena ja ilmatorjuntatykit ampuivat yhtenään pudottaen useita viholliskoneita. Myös desantteja saatiin kiinni usein.

Mieleeni on jäänyt erityisesti eräs hyvin kirkas ja kylmä helmikuun lopun päivä. Tehdassalissa kenttäkeittiömme oli täynnä juuri valmistunutta hernekeittoa. Katselin ovella, kun sotilasosasto marssi kohti ruokailupaikkaamme. Yhtäkkiä havaitsimme kaikki pommikonelaivueen korkealla taivaalla. Näin pommien irtoavan koneistaja syöksyin kellariin hiekkasäkkien väliin, jossa tapani mukaan rukoilin Jumalaa varjelemaan minua. Kuului ankara rysähdys läheisyydestä, rikkoutuvien lasien helinää ja kaikkialta ympäriltä lentopommien räjähtelyä. Se ankara rysähdys johtui lähelleni tehdassaliin tulleesta räjähtämättömästä lentopommista, joka rikkoi ikkunat ja heitti lasinsirut ja puunpirstaleita täyteen kenttäkeittiöön. Jumala kuuli rukoukseni ja säästi henkeni. Monta maastoutunutta sotilasta kuoli ja haavoittui silläkin kertaa.

Viipurin valloituksen aikaan meille kerrottiin Antrean olevan motissa. Mietin kohtaloani vihollissotilaiden käsissä. Pian sen jälkeen meidät siirrettiin pois Antreasta rintaman taakse. Sota oli päättymässä ja minut määrättiin lähtemään Joroisiin omaisteni luokse. Vaatetuksenani oli lottapuku ja mantteli sekä rikkinäiset monot. Kaikki siviilivaatteeni ja muu pikkuomaisuuteni oli jäänyt kotiini Vammelsuuhun. Olin väsynyt ja ankaran sodan turruttama. Tiesin tehneeni parhaani isänmaani ja synnyinseutuni puolesta. Niinä päivinä täytin 17 vuotta. Olin nuori, terve nainen ja pystyin pian palautumaan toimintakuntoiseksi, mutta sieluni ja sydämeni olivat kokeneet jotakin sellaista, mitä en milloinkaan unohda. Ani harvoin enää painajaisunissa olen sodassa.

Jo vuoden päästä olin mukana jatkosodassa, nyt päämajan alaisissa sairaaloissa sotatoimialueella. Se oli hyvää harjoittelua tulevaa elämänuraani varten hoitoalalla. Koko jatkosodan ajan kokemukset näissä sairaaloissa olisivat kertomisen arvoisia, mutta nyt halusin keskittyä nuoren tytön kokemuksiin talvisodassa.

KAUKO PIHKANEN

Nuoren pojan jännittävä Viipurin matka

Pihkasen veljekset kotitalonsa pihalla Uudellakirkolla talvella 1943. Vasemmalla vanhempi Heimo, katosi sodassa -44, keskellä Kauko ennen armeijaan lähtöä ja nuorempi veli Kalervo.

Talvisotaa oli käyty kuukausi. Me olimme evakossa Ristiinan pitäjässä lähellä Mikkeliä. Asuimme erään maalaistalon kamarissa. Meitä oli siellä äiti, isä ja neljä lasta. Isä oli toimessa valtionrautatiellä konduktöörinä, mutta joutui jäämään sairaslomalle jo ennen sodan syttymistä. Hänen oli määrä mennä joulukuun lopulla lääkärintarkastukseen Viipuriin. Kuullessani siitä pyysin päästä mukaan. Aluksi äiti sekä isä estelivät, mutta tulivat sitten sellaiseen lopputulokseen, että voihan se olla turvallisempaa matkustaa sinne yhdessä. Olin silloin jo IS-joukoissa (=ilmasuojelujoukot) enkä mielestäni enää mikään lapsi.

Matkavalmistelut käynnistettiin heti. Sotatoimialueelle ei päässyt ilman matkustuslupaa. Sen hankkiminen ei isälle tuottanut vaikeuksia, mutta toisin oli minun laitani. Lopulta se "turvallisuuskysymys" olikin ratkaiseva tekijä ja sain luvan. Lupa annettiin vain yhden päivän oleskeluun perillä, koska se riitti isän lääkärintarkastukseen. Sitten piti selvittää matkustustapa. Isälle juna olisi ollut luonnollisin tapa matkustaa, mutta Mäntyharjun asemalle oli n. 14 kilometriä ja huonot kulkuyhteydet. Apu tuli yllättävältä taholta. Lupapapereita kirkolta hakiessaan isä tapasi yhden viipurilaisen linja-autoliikennöitsijän. Hän oli joulun jälkeen menossa Viipuriin hakemaan tavaroitaan. Menomatkan pääsisimme hänen autossaan.

Erään joulun jälkeisen päivän iltana tapahtui lähtö. Matka oli tehtävä ilmavaaran vuoksi yöllä. Minua, nuorta 15-vuotiasta kaveria, alkoi hirveästi nukuttaa. Meninkin auton takapenkille pitkäkseni ja olin heti unessa. En kuitenkaan kauan, sillä heräsin pian hampaiden kalmaan ja vilunväristyksiin. Oli hirveän kylmä. Autossa ei ollut minkäänlaista lämmityslaitetta ja pakkasta oli yli 20 astetta. Siinä se yö sitten kuluikin, kun yritti pitää itseään jotenkin lämpimänä. Matka jatkui läpi hiljaisten kylien ja lumisten metsätaivalten. Vastaan tuli joitakin autoja himmennetyin valoin. Meillä oli mukana eväitä ja söimme niitä välillä lämpimiksemme. Se liikennöitsijä ajoi koko matkan yhteen menoon. Hän halusi päästä Viipuriin ennen aamun valkenemista, "etteivät viholliskoneet pääsisi yllättämään maantiellä" - niin kuin hän sanoi. Hänen viimeiset sanansa saivat jännitykseni kasvamaan. Se kasvoi kilometri kilometriltä Viipurin lähestyessä.

Aamu alkoi sarastaa eikä matkaa ollut enää paljon. Tähyilin tuulilasista, joko näkyy tuttuja maisemia. Sivulasit olivat paksussa jäässä, eikä niistä nähnyt sivuille mitään. Nyt alkoi jo edessä häämöttää Viipurin linnan jykevä hahmo. Ei vielä voinut sanoa, onko pilvinen vai kirkas ilma. Sen tiesin, että kirkkaalla ilmalla tulee varmasti ilmahälytyksiä ja pommituksia. Olin nähnyt, kun suuret pommikonelaivueet lensivät Ristiinan

yli Mikkeliä kohden ja hetken perästä kuului pommien kumeaa jylinää. Ajoimme kaupungin läpi kauppatorin kautta linja-autoasemalle. Se liikennöitsijä jäi sinne ja niin mekin nousimme pois autosta. Jalkani eivät tahtoneet pitää. Ei se "jännityksestä" johtunut, vaan kylmän kangistamista jäsenistä. Huomasin myös, että isällä oli vaikeuksia päästä liikkeelle.

Se lääkärin vastaanotto oli rautatieasemalla, joka sijaitsi aivan linja-autoaseman vieressä. Vastaanottoon oli vielä runsaasti aikaa. Niinpä menimme linja-autoaseman kahvilaan aamukahville ja syömään eväitämme. Se oli tapa sodan aikana, sillä ruoka oli kortilla, eikä kahviloista saanut juuri mitään. Aamu oli valjennut ja ennen sisälle menoa huomasin helpotuksekseni, että taivas oli paksussa pilvessä. Hyvä, hyvä - tuumailin - eipä tule lentosäätä eikä pommituksia. Istuimme siellä kahvilassa syömässä eväitä, kun yhtäkkiä alkoivat sireenit ulvoa. Säikähdin niin, että sydän hyppäsi kurkkuun ja isältä jäi kupin nosto puolitiehen, hyvä ettei pudonnut kädestä. Samassa pöydässä istui eräs kapteeni ja isä kysyi, mitä tämä merkitsee, eiväthän pommikoneet voi tällaisella ilmalla lentää. Oli nimittäin alkanut hiljalleen sataa lunta ja näkyvyys oli hyvin huono. Kapteeni sanoi meille, että kyllä nyt siviilien on parasta mennä tuonne rautatieaseman kellariin, sillä se "aavetykki" ampuu taas. Sinne kellarisuojaan meidät sitten ohjattiin ja siellä kuulimme lisää siitä "aavetykistä". Vihollinen oli tuonut Perkjärven santakuoppaan rautatietykin, jonka kantomatka oli hyvin pitkä. Sillä se ampui Viipuriin ja juuri sellaisilla ilmoilla, kun lentotoiminta ei ollut mahdollista. Sillä ei kuitenkaan voi ampua yhteen menoon kovin monta laukausta, koska sen pitkä putki kuumenee niin, että sitä on välillä jäähdyteltävä. Pian hälytys menikin ohi ja pääsimme pois pommisuojasta. Kuulimme, että senkertaiset ammukset olivat menneet paljon yli asemaseudun. Jännitystä se "aavetykki" lisäsi, sillä uusi hälytys voi tulla päivän mittaan koska tahansa.

Isän lääkärissä käynti ei kestänyt kauan, ja sen jälkeen meidän piti viedä paketit veljelleni ja lankomiehelle, jotka molemmat olivat silloin sotasairaalassa vartiotehtävissä. Kuljimme pitkin Viipurin kaluja. Tunnelma oli hyvin ankea. Se vilkas ja elävä kaupunki, jonka muistin edelliseltä käynniltä kesällä -39, oli muuttunut tyystin. Monet kerrostalot olivat kuin luurankoja, pystyssä vain mustuneet seinät. Minulle tuli sellainen tunne kuin kävelisi AAVEKAUPUNGISSA, johon aavetykki vielä lisäksi ampuu.

Helposti löysimme sen sotasairaalan tutussa kaupungissa. Siellä se lankomies oli vartiopäällikkönä ja hänellä oli käytössä pieni huone. Hän tarjosi meille korviketta ja jatkoimme aamulla keskeytynyttä eväiden syöntiä. Veljeni oli joutunut kaupungin ulkopuolelle vartiotehtäviin, joten häntä emme tavanneet. Lankomies kertoili lisää siitä "aavetykistä". Koko päivän jännitti, milloinka se taas alkaa ampua. Isä kävi vielä monessa paikassa sen päivän aikana, mm. entisessä kortteerissaan Kolikkoinmäellä. Eivät siellä enää olleet entiset isännät, vaan talo oli täynnä sotilaita

Jännitys alkoi vähitellen helpottaa, kun ilta hämärtyi. Isä oli ottanut selvää, että juna Kouvolaan lähtee illalla kello 7.00 ja sieltä eteenpäin Mäntyharjun asemalle. Linja-auto Mäntyharjulta Ristiinaan lähtee junan tulon jälkeen. Olimme asemalla hyvissä ajoin ennen junan lähtöä. Juna oli myöhässä. Se lähti vasta vähän yli 10. En tiedä mitä isä ajatteli, mutta minusta tuntui helpottavalta, kun pääsimme junaan ja se lähti pois Viipurista.

Juna oli tupaten täynnä eikä siellä ollut paikkoja juuri missään. Hattu- ym. hyllyillä makasi sotilaita, samoin penkkien alla ja käytävillä. Isä sanoi, että mennäänpä katsomaan tuonne konnarivaunuun, kuka siellä on konnarina - jospa vaikka olisi tuttu mies. Olihan se tuttu - isän kaima Kouvolasta. Taisipa olla vielä vähän sukuakin. Hän oli kovasti yllättynyt meidän ilmestymisestämme sinne. Siellä me sitten vietimme sen yön. Sitä minä kovasti ihmettelin, mitenkä ne konnarit voivat olla niin kuumassa kopissa: mittari näytti 30 astetta. Kamiina, joka oli nurkassa, hehkui punaisena ja sen päällä porisi jatkuvasti kahvi- tai korvikepannu. Siitä ne sotapoliisitkin kävivät välillä hörppäämässä. En minä kauan jaksanut pysyä hereillä. Löysin lattialta sen verran tilaa, johon menin pilkakseni, ja hetkessä oli taju poissa. Isä herätteli ennen Kouvolaa ja sanoi, että nyt syödään eväitä, jotta jaksetaan loppumatka Ristiinaan.

Kouvolaan saakka pääsimme, mutta sitten tulikin mutka matkaan. Se Viipurin juna oli niin paljon myöhässä, että Mikkelin juna oli jo aikoja sitten mennyt. Seuraava juna lähtisi vasta joskus illalla. Pääsimme sitten jatkamaan matkaa Kouvolasta ja tulimme Mäntyharjun asemalle joskus keskiyöllä. Ei sieltä mitään linja-autoa Ristiinaan mennyt. Se oli lähtenyt jo aikoja sitten, kun juna oli niin paljon myöhässä. Se oli sitä sota-aikaa! Mikä nyt eteen? Minä sanoin isälle, että eihän matka ole kuin 14 kilometriä ja sitten olemme kotona. Mennään kävellen. Lähdimme pistämään tossua toisen eteen. Aluksi matka meni kohtuullisen hyvin, mutta sitten isä alkoi sanoa: "Mennään johonkin taloon yöksi – herätetään talonväki, kyllä ne meille yösijan antaa." Minä olin sitkeämpi ja vedin aina eteenpäin. Pakkasta oli nytkin yli 20 astetta. Pääsimme lopulta kotiin. Kun isä heitti kengät pois jalasta, niin näin, että jalkapohjat olivat aivan vesikelloilla. Rakot olivat tosi mahtavat. Silloin ymmärsin, miksi isä olisi halunnut jäädä niin monta kertaa sen kävelymatkan aikana johonkin taloon yöksi. Että sellainen oli Viipurin matka joulun aikaan vuonna -39.

HELGA LAAKSO

Muistoja talvisodan ajalta

Loimaan Evankelisen kansanopiston oppilaita lukuvuonna 1943-44. Vasemmalta Kirsti Jäppi Somerniemeltä, Saara Lehtiranta Kiikalasta, Helga Murronniemi nyk. Laakso Someron Häntälän kylästä ja Maija-Liisa Linnanmäki nyk. Kärki Somerniemeltä.

Sota-aikaa muistellessa tulee mieleen monenlaisia tapahtumia. Ensiksi muistan sen iltapäivän, kun kävimme siskoni kanssa Kuusjoen hautausmaalla kunnostamassa Siivos-sedän haudan. Sieltä palatessamme oli oikein kansanpaljous tiellä. Oli liikekannallepanopäivä. Miehet kokoontuivat Someron suojeluskuntatalolle. Ja omaiset saattoivat heitä sankoin joukoin. Kaikkialta kuului kova puheensorina. "Ei kai siitä vain tule sota", oli tavanomainen kommentti. Sota siitä sitten tulikin.

Heti sodan sytyttyä kaikki tavarat häipyivät kauppojen hyllyiltä. Tulivat voimaan ostokortit ja vähitellen melkein kaikki oli säännösteltyä. Sokeriakin sai vain puoli kiloa per henkilö kuukaudessa. Meillä äiti jakoi

sokeripalat jokaiselle ja siitä piti luovuttaa vieraanvaraa muutama pala yhteiseen askiin. Vanhin siskoni söi osuutensa ensimmäisenä päivänä. Ja minulla niitä oli viimeksi. Muistan, että kuukauden lopulla ne olivat lopussa myös yhteisestä askista ja äiti pyysi minulta lisää. Harmitti, kun en ollut niitä syönyt.

Sotatalvena 1939 leivottiin kotona rintamille vietäviä leipiä. Suuren leipätaikinan sotkijaksi tarvittiin vahva ihminen. Siskoni haettiin tähän tehtävään, kun hänellä tiedettiin olevan paljon voimaa. Olin 14-vuotias, mutta leipojaksi kelpasin. Leivät tehtiin muotin kanssa nelikulmaisiksi ja pakattiin pitkiin pahvilaatikoihin rintamille lähetettäviksi. Talo antoi uunin käyttöön sekä puut ilmaiseksi. Kaikki muu tehtiin ilmaistyönä, talkoilla.

Tuli voimaan luovutusvelvollisuus maanviljelijöille. Karjanrehujen luovutuksesta on jäänyt lähtemättömästi mieleeni se päivä, kun paalasimme heiniä luovutukseen. Oli ollut kuiva kesä ja heinä jäi lyhyeksi. Heinää oli kovin vähän, mutta luovutusvelvollisuus oli täytettävä. Kun saimme heinät paalattua ja istuimme levähtämään makasiinin heinäkasalle, niin isä huokasi: "Miten noilla heinillä mahdetaan kevääseen päästä?" Samana talvena raahasimme äidin kanssa kuusen oksiakin lehmien pöydälle. Ja äiti teki tuhkastakin jotain lientä, jota annettiin pieni määrä lehmälle. Sen piti vastata rehusuolaa. Niin ikävästi kuitenkin kävi, että kun lehmät keväällä laskettiin ulos, niin kahden lehmän selkä katkesi ja ne oli siihen paikkaan lopetettava. Luuletteko, että niistä maksettiin jotain korvausta? Ei niin penniäkään.

***

Silloin saivat Salon sokeritehtaalta juurikkaan viljelijät hakea määrätyn määrän leikettä lehmien syötäväksi. Tehtaalla oli suuret altaat, mihin juurikasjäte, josta oli sokeri puristettu pois, aumattiin. Meiltä oli tehtaalle matkaa 36 km. Yöllä kello yhden maissa lähdimme hevosilla hakemaan leikettä. Hiljaa piti mennä, että hevoset jaksoivat tuoda kuorman tullessa hiukan levähdettyään ja syötyään Salossa.

Lähdettyämme yöllä matkaan pakkasta oli 28 astetta. Pakkanen kiristyi kuitenkin aamuun mennessä 34 asteeseen. Piti kävellä koko matka edestakaisin, muuten olisivat varpaat jäätyneet. Kun illalla seitsemän maissa olimme kotona, olin niin poikki, etten jaksanut edes hevosta riisua. Tupaan päästyäni heitin takin yltäni ja kaaduin sänkyyn. Vaatteet päällä nukuin sikeästi aamuun asti.

Toisen kerran menimme Saloon Narrinkorven kautta, joka oli silloin pitkälti metsätaivalta. Olin nukahtanut rekeen. Ohjat olivat löystyneet ja hevonen oli ottanut levon kannalta ja edennyt löntystäen. Heräsin, kun jokin musta kasa kulki vieressä ja kuulin kysymyksen: "Saisinko vähän kyytiä?" Poika oli menossa Salon rautatieasemalle ja sieltä rintamille. Sukset olivat kulkuneuvona. Otin pojan rekeen. Ja kauhukseni huomasin, ettei isää hevosineen näy missään. Hoputin Pellan juoksuun ja tavoitimme kilometrin päästä karkulaiset.

Mahtoiko tämäkään poika selvitä hengissä sodan myllerryksessä? – Samaisella reissulla Pellä pelasti henkemme, kun teki tenän, eikä suostunut rautatien ylitykseen. Hetkessä pitkä juna pyyhälsi ohitsemme. Kun pääsimme kotiin, Pellä sai ylimääräiset hyväilyt ja taputukset.

Eläin toimi vaistonsa mukaan ja pelasti tilanteen. Kyllä risteyksessä kaikki hälytysmerkit toimivat, minä vain en niistä hölynpölyä tietänyt.

***

Sotatalvena 1939 oli kovat pakkaset, 39–43 astetta viikkokaupalla. Kansakouluun oli meiltä matkaa runsaat kaksi kilometriä. Siellä kudottiin iltaisin valtion langoista sotilaille sukkia, lapasia, kypäränsuojuksia ym. Näin lyhyellä matkalla jäätyivät kerran korvalehdet, ennen kuin ehdimme kotiin. Uskokaa, että olen kutonut sukkaa paperipäreen valossa. Valopetroli, jota käytettiin lampuissa, piti säästää tärkeämpään. Ei sitä saanut turhaan polttaa. Paperipäreen valo oli tosi heikko. Ja pärettä piti yhtenään niistää.

Vaatteista oli kova pula. Kun koko lapsilauma kasvoi, niin vaatteet kävivät pieniksi. Ja kun olimme vielä kaiken lisäksi kaikki "likkoja", niin äidin vanhat vaatteet, joista olisi jotain saanut meille korjattua, loppuivat. Kerran minulle tehtiin puolihame, johon koottiin kaikki kankaan palaset, niin vanhat kuin uudetkin. Viistot palaset neulottiin yhteen. Siitä tuli kyllä ainutkertainen luomus, joka olisi pitänyt säilyttää näytettäväksi nykypolvelle. Paksut itse kehrätystä villalangasta kudotut pitkät villasukat tein itse. Mutta siinä olikin ongelma, millä ne pysyivät ylhäällä. Liivin napit helpposivat yhtenään.

Sota-aikana oli ihan yleistä, että naapuria autettiin. Ainakin niihin taloihin, joista kaikki miehet olivat sodassa, yritettiin mennä työapuun, mukana kaikki lapsetkin, jotka jo jotain pystyivät tekemään.

Tällä tavoin syntyi kotirintamalla se kuuluisa talvisodan henki. Alettiin ymmärtää, että jokaisella on vaikeutensa, erilaisia vain kullakin. Ja kademieli poistui.

Tällaista talvisodan henkeä kaivattaisiin nytkin, kun kaikenlainen oman edun pyynti ja epärehellisyys ovat saaneet jalansijaa. Sota-ajan kokeneen ihmisen on ikävä seurata nykyisten Suomen johtajien rötöstelyä. Tuntuu, ettei näille henkilöille Suomi olekaan rakas isänmaa, kun sille voi tehdä mitä pahaa vain.

Ei muuta kunniaa kuin kuulla kummultansa sun kuusiesi kuiskintaa, kun sä kätkenyt olet hänet viime lepohon....

VILHO AHOLA

Muistoja vuosilta 1939–44

Vilho Ahola vas. Kuuttilahdessa lähellä Syvärin jokea ampui viisi teertä yhtenä päivänä. Hänen kaverinaan oli Sulo Mäkelä.

Kuuttilahdessa loppuvuodesta 1941. Vasemmalta: tuntematon, Sulo Mäkelä, Tauno Seppälä, Vilho Ahola, Pentti Kunnas, Onni Saneri, ehkä lääkintämies Valtonen ja Viljo Joronen (eivät ole saman ryhmän miehiä).

Tietoja itsestäni: Olen syntynyt Somerniemellä 17. 3. 1918. Talvisodassa 1/JP l:ssä ja jatkosodassa 7/JR 23:ssa ja 71 JR 44:ssä. Taistelut: Terijoki, Peippola, Nietjärvi, Taipaleenjoki, Korpiselkä, Jalovaara, Tuulos, Syväri, Segesa, Lotinapelto, Uutujärvi, Mäkriä, Vitele, Suurimäki, Kaukoijärvi, Miinalanjoki, Tulemajoki, Kauniskangas, Uuksuanjoki. Haavoituin Nietjärvellä 14. 7. 1944. Sotilasarvo korpraali. Myönnetty VM l ja VM 2. Kotiutettu 21. 11. 1944.

Talvisota

Lähdin suorittamaan asevelvollisuuttani Terijoelle toukokuun 5. päivänä 1939. Tulin Vesanojalta polkupyörällä Somerniemen kirkonkulmalle ja siitä jatkui matka linja-autolla Helsinkiin. Oinasjärveltä tuli autoon Talasen Arvo ja Viuvalasta Sulan Eero. Eero tuli viereeni istumaan ja sanoi: ”Nyt poika mennään

sinne viimeiseen reissuun." Ei minulla ollut mitään sodan syttymisen epäilyjä, mutta Sulka arvasi tai tiesi kohtalonsa. Hän ei kertaakaan käynyt edes lomalla ennen kuin kaatui 11. 2. 1940.

Terijoella asuimme kasarmissa lokakuuhun asti ja sitten muutimme metsään. Ja kun sota syttyi, niin heti ensimmäisenä aamuna venäläiset ampuivatkin Kronstadtin saarelta kasarmialueelle. Yllätyksenä sodan alkaminen tuli. Muistan, miten pojat huusivat unen pöpperössä ensimmäisten kranaattien putoillessa: "Olkaa hiljaa siellä, että vanha saa nukkua." He luulivat, että oma porukka metelöi.

Talvisodasta minulla on hyvin vähän kerrottavaa. Teimme pieniä vastahyökkäyksiä ja vetäydyimme pikkuhiljaa. Monia päiviä kului vartioinnissa. Vartiopaikalle menimme pimeässä ja siellä oli maattava paikallaan koko päivä, vaikka pakkasta saattoi olla -30 astetta. Vasta pimeän tullen tehtiin vahdinvaihto. Moni poika palellutti kätensä ja jalkansa. Kotiväki lähetti minulle ennen joulua hyvät huopatossut ja niillä kävelin sitten koko talven. Sulan Eero kaatui helmikuussa Nietjärvellä sellaisessa pienessä hyökkäyksessä. En ollut näkemässä, mutta kertoivat, että hän ampui seisoaltaan pikakiväärillä, kun sai osuman.

Talvisodan aikana en ollut missään yhteydessä Somemiemen reserviläisiin, en tiennyt heidän olinpaikastaan mitään. Kun rauha tuli, olimme Laatokan koillispuolella. Melkein samassa paikassa olin jatkosodan päätyttyä 1944. Kevällä 1940 pääsin sairaslomalle. Olin ollut silloin yli vuoden reissussa. Kotiuttaminen tapahtui vasta marraskuun lopulla eli minun talvisotani kesti 18 kuukautta.

Jatkosota

Passiini oli merkitty kokoontumispaikaksi Forssa, mutta jostain syystä menin Oinasjärven Kauramäkeen. Olisi kyllä kannattanut mennä Forssaan, sillä kaikki, jotka menivät sinne, pääsivät hyviin paikkoihin, eivät joutuneet etulinjaan. Kauramäessä odottelimme monta päivää, makailimme kedolla ja yöksi tulimme kotiin. Sitten eräänä lauantaiaamuna tulivat linja-autot meitä hakemaan ja lähdimme koko porukka Ypäjälle. Matka jatkui sieltä junalla kohti rintamalinjoja.

Varsinaiset sotatoimet aloitimme 8.7.1941, jolloin teimme väkivaltaisen tiedustelun. Meidän komppanianpäällikkönämme oli luutnantti Mäenpää ja joukkueenjohtajana vänrikki Mäntylä. Alueelle, jota lähdimme tutkimaan, ammuttiin ensin muutama kranaatti. Etenimme ketjussa melko isoa suota, jossa kasvoi kanervia. Olimme jo puolivälissä, kun huomasin suon takana liikettä. Olin koko ikäni metsästellyt ja tottunut näkemään kaikki pienemmätkin liikkeet. Sanoinkin lähelläni kulkeneelle luutnantti Mäenpäälle, että pian rupeaa tulemaan kuulaa. ”Siellä ei tule mitään, siellä on käyty ja paikka on tyhjä!” ärjäisi Mäenpää minulle ja siinä samassa kuului fiuu, fiuu. Mäenpää lähti juoksemaan takaisin valtavaa vauhtia ja huusi mennessään, että häneen sattui, vaikka ei sattunutkaan. Siinä kaatui Vihervaaran Oiva Oinasjärveltä ja Laurenin Oskaria sattui käteen. En nyt muista keitä muita haavoittui, mutta oli niitä useita. Meitä vasemmalla oli ensimmäinen joukkue ja siellä maasto oli poltettua ja nokista. Heidän joukkueenjohtajanansa oli Esko Linnanmäki Jakkulasta. Siitä joukkueesta kaatui ainakin Nikulan Uuno, joka oli paras kaverini. Keskellä kirkasta päivää me siellä suolla seikkailimme, mutta pääsimme sentään venäläisten tekemän murroksen suojassa pakoon.

Suon taakse kokoonnuttuamme kuulin Mäenpään huutavan Mäntylälle, että sieltä on mentävä hakemaan haavoittuneet pois. Mäntylä oli sitä mieltä, että ei sinne valoisana aikana voi ketään lähettää, mutta kun Mäenpää oli hurjana, niin lupasi itse mennä. No siitä taas Mäenpää ärjymään, että ei sinne mennä. Kiukutteli ja oli ihan hermona, eikä tiennyt mitä pitäisi tehdä. Oli siellä tunteet kuumina muillakin. Linnanmäen Eskon varajoukkueenjohtaja Martti Härme tuli paloaukealta mustana ja nokisena. Hänellä oli pistooli kädessä ja kamala kiukku päällä. Pimeän tullen sitten haavoittuneita käytiin hakemassa. Perhon Kalle Kopilasta oli maannut kanervikon suojassa koko päivän ja tuli vasta illalla omia aikojaan pois.

Lepäilimme pari päivää 9.7. puolelta öin alkoi suomalaisten tykistö tulituksen Korpiselän maastoon. Keskityksen päätyttyä lähdimme hyökkäämään. Oli kova ukkonen, salamat riiskuivat ja vettä satoi. Ahilammen Kalle sai ukkosesta pienen sähköiskun. Pääsimme venäläisten linjojen läpi ja jäimme odottamaan ketjuun joukkojen kokoontumista. Kersantti Jussi Kujala Salkolasta oli mennyt etumaastoon kävelemään ja 8. komppanian mies ampui hänet luullen venäläiseksi. Jussi oli niin innokas ja sotainen mies.

Hyökkäys jatkui. Vähän matkaa edettyämme tuli tietä pitkin hevosia suuntana Korpiselän kirkonkylä. Kolme parivaljakkoa veti nelipyöräisiä kärryjä, joihin oli lastattu kolmen tuuman kranaatteja. Miehet ja hevoset ammuttiin siihen paikkaan. Minä lähdin Timperin Armaksen kanssa katsomaan lähempää, minkälaista jälkeä oli syntynyt. Maassa makasi yksi vähän haavoittunut ryssän alikersantti, joka oli perhanan kiukkuinen. Yritti pyssyäänkin tavoitella, mutta kun me nostimme aseet poskelle, niin johan rauhoittui. Mies otettiin vangiksi, ja lääkintämiehet lähtivät viemään häntä takalinjoille.

Eteneminen jatkui, kunnes kävi ilmi, että taaksemme oli päässyt 40–50 venäläistä. Olimme motissa. Perässä tullut pioneeri joukkue oli törmännyt niihin ja luutnantti Parviainen kaatunut. Yksi komppania sai käskyn tuhota ryssät, jotka kaikki kaatuivat, kukaan ei jäänyt vangiksi. Laittoivat käsikranaatin rintansa alle ja räjäyttivät itsensä. Yhdenkin miehen oli päänahka lentänyt puun oksalle roikkumaan.

Seuraava taistelu oli Jalovaaran kylän läheisyydessä. Meillä oli silloin Laajoki- niminen pappi ja hän oli sitten sotainen mies. Papilla roikkui konepistooli kaulassa ja hän kysyi aina: ”Eikös hyökätä?” Sanoivat, että se pappi ampui Lehden Jussin, kun luuli sitä ryssäksi. Jussi oli kotoisin Palikaisten Myllylästä.

Alatun pysäkin paikkeilla oli venäläisiä rakennuksia viljaa täynnä. Olivat yrittäneet sytyttää ne palamaan, mutta tuli oli sammunut. Siellä kun kyttäsimme, niin näin venäläisen ratsastavan suoraan minua kohden. Otin miehen jo tähtäimeen, kun tämä meni rakennuksen taakse, Ajattelin, että kun hän toiselta puolelta tulee näkyviin, niin sitten minä posautan. Timperin Armas oli sivummalla ja ehti ennen minua. Mies putosi ratsun selästä, mutta hevonen tuli suoraan meidän puolellemme. Komppanianpäällikkö Mäenpää otti hevosen käyttöönsä, eikä kävellyt sen jälkeen moneen aikaan.

Suistamon kirkko oli kamalassa kunnossa. Sitä oli pidetty hevosten tallina ja siellä oli teurastettu eläimiä. Venäläiset olivat yrittäneet polttaa kirkon lähtiessään, mutta tuli oli sammunut. Marssi jatkui Miinalanjoelle, jossa lepäsimme kaksi viikkoa. Sinne tuli kanttiiniautokin.

Matka jatkui Rajakontuun. Laatokan rannalla olimme rukiin niitossa. Minä huiskin viikatteella pellon syrjiä ja Alppilan Junno ajoi elonleikkuukoneella viljaa poikki. Viljankorjuu jäi meiltä kesken, mutta perässätulijat jatkoivat työtä. Tulimme Tuulosjoelle, jossa olimme kolme viikkoa asemissa. Venäläiset olivat toisella puolella jokea ja me toisella. Siinä oli notko, jonka pohjalla melko pieni joki valui. Timperin Armas oli varajoukkueenjohtaja ja pyysi minua kaverikseen, kun lähti vartiopaikkoja illalla tarkastamaan. Minä kysyin Armakselta, kuka nyt on vartiossa. Armas sanoi, että Järvenpään Väinö ja Suutarin Vikke. Minä siihen: ”Sinne on vaarallista mennä, ne ampuvat meidät varmasti, kun pelkäävät niin kovin.” Molemmat olivat jo vanhempia miehiä. Siinä oli helkutin tiheää vitikkoa, kun menimme, Armas edellä ja minä perässä. Ja kun pääsimme vartiopaikalle, niin siellä ei ollut ketään. Vartiomiehet olivat lähteneet pakoon, kun olivat kuulleet meidän tulevan ja luulleet meitä venäläisten vanginsieppausryhmäksi. Kun löysimme miehet sieltä takamaastosta, niin Järvenpään Väinö sanoi: ”Kyllä mää sen tiesin, että mei hiukan liian aikaisin lährettiin vetäytymään.”

Kolmen viikon paikoillaan olon jälkeen jatkoimme hyökkäystä syyskuun alkupäivinä. Suomen tykistö antoi hirmuisen keskityksen venäläisten asemiin. Se kesti viis tuntia ja 182 tykkiä ampui ylitsemme. Aamulla viiden aikaan lähdimme hyökkäämään yli pellon. Ja kun me saimme läven auki, niin Laguksen porukka lähti siitä eteenpäin. Niillä oli seitsemän hyökkäysvaunua, ja kolmen päivän kuluttua ne olivat Syvärin rannassa.

Seuraavana aamuna tuli käsky ottaa yhteys 8. komppaniaa. Lähdimme polkua pitkin takaisinpäin. Vähän matkaa kuljettuamme näin kuusen oksassa venäläisen pakin ja toiseen oksaan oli lyöty ryssänlimppuja. Vetäydyimme takaisin, mutta vähän myöhemmin teimme hyökkäyksen huonoin seurauksin. Ryssiä oli pieni ryhmä, mutta ne olivat kaivautuneet hyviin puolustusasemiin. Siinä kaatui ja haavoittui monta miestä.

Aallon Kallea Myllylästä sattui heti: meni käsi poikki olkapäästä. Sitten meni samassa luotisuihkusta vänrikki Esko Linnanmäki ja alikersantti Nordgren. Linnanmäki oli Jakkulan Huuvan talon isäntä ja Nordgren oli Somerolta. Se oli pojilta uhkarohkeaa meininkiä, kun näkivät, että ryssä ampui kuopan pohjalta täyttä putkea ja hyökkäsivät vaan. Kun me tulimme paikalle, ei ryssä enää ampunut, istui vain totisena montun pohjalla, eikä tullut ylös, vaikka komensimme. Meille oli jokaiselle opetettu sen verran venäjää, että osasimme huutaa ”Iti sutaita”, tule tänne, mutta ei se tullut. Ei muuta kuin istui ja katseli, oli jo vanhemman puoleinen mies. Ja sinne äijä jäi istumaan ja voi istua vieläkin. Ei sitä henkiin voinut jättää selustaan. Veikkolinin Antti kaatui, Mannerin Kaino haavoittui päähän aika pahasti, samoin Metsolan Kaino sai osuman kypärään ja kypärästä meni siruja päähän.

Olimme olleet yli kolme viikkoa yhteen menoon etulinjassa ja kaikki väsyneitä. Kuulin kun kapteeni Lahtinen soitti esikuntaan ja pyysi vaihtoa, mutta ilmeisesti sitä ei luvattu, koska hän huusi, että me lähdemme nyt, tuli vaihtoa tai ei. Pimeässä syksyisessä yössä lähdimme hiljaa Tuuloksesta Aunukseen menevää tietä. Aamulla kävi yksi porukka katsomassa paikkaa, josta olimme lähteneet ja he totesivat, että myös vanjat olivat kaikessa hiljaisuudessa häipyneet yön aikana. Se oli ollut ihan turha hyökkäys.

Syvärin rannalla

Meidät vietiin kuorma-autolla läpi Aunuksen ja matka ja matka jatkui ilman suurempia tappeluita. Syvärin rantaan saavuttuamme sai joukkueemme johtaja Kalevi Laurinen määräyksen, että meidän pitää mennä partioon yli Syvärin. Melkein koko joukkue lähti, vain joku vanhempi mies jäi pois. Venäläisillä puuruuhilla soudimme keskellä kirkasta päivää yli joen. Toisella puolen rantaa kasvoi metsää ja olimme varmoja, että pian alkaa kuulia tulla. Mutta ei mitään kuulunut, eikä näkynyt ja ihan rauhassa saimme mennä rantaan asti. Meille oli annettu hyvät eväät mukaan, oli lihapurkkejakin, ja kun pääsimme vähän matkaa rannasta, pysähdyimme syömään eväitä. Uskoimme, että takaisin emme pääse, joten oli parasta syödä lihat pois, etteivät jäisi ryssille.

Kuljimme jokea alaspäin ja tulimme lähelle Syvärin voimalaitosta. Siellä evakuoitiin kylää kovalla kiireellä. Väkeä oli paljon ja meteli kova. Koko yön kuuntelimme kylän syrjässä. Emme ilmaisseet itseämme, koska tehtävä oli tiedusteluluontoinen. Aamulla lähdimme samoja jälkiä takaisinpäin ja ruuhilla taas yli Syvärin. Omalla puolella saimme sitten kuulla, että koko rykmentti oli mennyt yöllä yli Syvärin. Me painuimme nukkumaan ja vasta illalla ylitimme joen taas. Syvärinjoki oli siitä kohtaa 200–300 metriä leveä.

Syvärin takana Malmisen Sulo ja Suvisen Martti olivat nähneet ryssän metsässä. He päättivät ottaa sen vangiksi ja lähtivät juoksemaan perään. Vanja kääntyikin ympäri ja ampui molempia. Sulo kuoli ja Martti haavoittui niin pahasti, ettei enää rintamalle palannut. Aamulla jatkoimme matkaa voimalaitokselle päin, hyökkäsimme idästä. Tuli vastaan pieni puro ja sen takana ryssillä oli asemat. Luutnantti Äijälän komppania Ypäjältä sai tehtäväkseen kiertää venäläisten selustaan. He pääsivätkin aamuhämärissä varsin lähelle ja tekivät yllätyshyökkäyksen huutaen samalla taisteluhuutomme: ”Hei Häme Lahtinen!” Omia tappioita ei tullut paljon mitään, joku lievempi haavoittuminen vain. Venäläiset kaatuivat melkein kaikki, joku ehkä pääsi pakoon.

Tuli kylä näkyviin. Siinä oli aika uusia hienoja kaksikerroksisia rakennuksia. Ennen kylää oli aukeaa maastoa, vähän kuin suota. Olin vatsallani maassa ja Norjansalmi Kaskistosta oli vasemmalla puolellani polvillaan. Itse

yritin pysyä aina aika matalana ja silläkin kertaa se oli onneksi. Näin, miten Norjasalmi sai kuulan keskelle otsaa. Kun katsoin toiselle puolelle, niin neljännen joukkueen johtaja Riihimäki sai osuman samaan paikkaan. Käännyin katsomaan taakseni. Timperin Armas oli noussut vähän ylös ase ampumavalmiina ja siinä samassa hän retkahti maahan naamalleen. Ajattelin, että on tämä nyt merkillistä: kun katson mihin suuntaan tahansa, niin aina miestä kaatuu. Venäläisten tarkka-ampuja teki tarkkaa työtä. Huomasin sentään, ettei Armaksen käynyt pahemmin, kun konttasi taaksepäin. Luoti oli mennyt harteista solisluunkohdalta läpi.

Koko päivän siinä maattiin ja vasta illalla jatkettiin hyökkäystä. Luulin, että kylässä oli suuri määrä kakaroita, kun sieltä kuului sellaista ääntä. Kylään päästyämme sitten selvisi, että siellä oli iso lauma kuttuja. Pojat lypsivät niitä, mutta kun maidon tulo ehtyi, pistettiin kutut lihoiksi ja syötiin maasta nostettujen perunoiden kanssa.

Jandebajoelta kun tulimme, olivat pojat saaneet sotasaaliiksi venäläisen kuorma-auton ja lastanneet sen lavalle polkupyöränsä. Muutamaa päivää myöhemmin sama kuorma-auto tuli tietä pitkin ja meille huudettiin, että ei saa ampua, se on oma. Kun auto sitten kurvasikin venäläisten puolelle, huudettiin, että nyt saa ampua. Minäkin latasin pikakiväärillä niin paljon kuin kerkesin, mutta menojaan se meni. En tiedä, miten olivat venäläiset saaneet kaapattua auton takaisin itselleen. Poikien polkupyörät menivät, sen siliän tien. Hetken päästä samasta suunnasta tuli hevonen täyttä ravia mies selässään. Meitä oli siinä monta äijää ja kaikki ampuivat minkä ehtivät, mutta niin vain hevonen ja mies tulivat läpi meidän puolellemme. Takamaastossa sai joku siirtolaismies hevosen ammuttua ja miehen kiinni. Silloin selvisi, että se olikin omia. Miten lienee sinne joutunut hevosen kanssa? Tahtoivat siellä välillä mennä omat ja vieraat sekaisin. Kerran pimeänä yönä menimme Timperin Armaksen kanssa polkua peräkkäin, kun meitä vastaan tuli mies. Armas näki, että sillä oli suikka päässä ja ehti lyömään miehen kiväärinperällä hengiltä, ennen kuin vanja pääsi ampumaan.

Kerran pakkasaamuna alkoivat venäläiset taas hyökätä. Minä ammuin pikakiväärillä, eikä sieltä ketään läpi päässyt. Pojat ihmettelivät myöhemmin, että olin tehnyt hirmuisen kasan hylsyjä. Sitten näin, kun yksi vanja käveli tietä pitkin omalle puolelle. Ilomäen Uuno oli siinä vieressäni ja me pojat aloimme paukutella, mutta mies ei ollut tietävinään, jatkoi vain kaikessa rauhassa menoaan. En tiedä oliko se juovuksissa vai päästään sekaisin. Me jatkoimme ampumista, mutta ei saatu osumaan, kun oli vähän ylipitkä matka. Minä sanoin, että on se nyt kumma äijä ja sieppasin pikakiväärin. Sillä kun muutaman sarjan laskin, niin johan mies meni metsän puolelle ja istui kannon päähän. Meinattiin, että olkoon sitten siellä. Laurisen Kalevin kanssa, kun joku päivä myöhemmin kuljettiin siinä samassa maastossa, niin nähtiin mies istumassa länneellään kannon nokassa. Se oli elossa ja haisi niin vietävästi. Oli varmaan ollut siinä useamman päivän ja laskenut kaikki alleen. Kalevi pyysi minua aina lopettamaan niitä, mutta en minä ampunut. Ei sitä läheltä viitsinyt ampua, kun toinen päin katseli. Meiltä äijä jäi siihen, en tiedä korjasiko sen joku myöhemmin. Se oli varmaan se sama mies, jota me olimme Ilomäen Uunon kanssa ampuneet.

Lähdimme voimalaitokselta eteenpäin. Ei ollut mitään taistelua ja saimme edetä rauhassa aika pitkälle. Yhteen hyökkäykseen kun lähdimme, tuli kranaatteja taivaan täydeltä. Ne lensivät kuitenkin ylitse. Suutarin Vikke oli takanani ja huusi, että häneen sattui. Menin Vikken viereen ja kysyin mihin sattui. Vikke sanoi, että niskaan. Kun tutkin hänen niskaansa, niin ei siellä näkynyt naarmuakaan. Vikke väitti, että kyllä sattui ja lähti JSP:lle. Kielsin lähtemästä, kun kranaatteja tuli takamaastoon, mutta ei hän uskonut. Sanoi vain, että hän menee, kun kerran sattui. Vikke kävi JSP:llä ja kun teki sieltä tuloa, meni kranaatinsirpale keuhkoista läpi ja siihen hän kuoli. Olisi jo pian päässyt siviiliin, kun oli vanha mies. En tiedä, olisiko puusta pudonnut jokin oksa niskaan vai miksi hän kuvitteli haavoittuneensa. Siihen linjat jäivät. Ei hyökätty enää eteenpäin. Oli oltu asemissa päivä tai kaksi, kun Laurisen Kalevi lähti kävelemään etumaastoon pienelle aukealle. Samassa huomasin, kun ryssän pistimet keikkuivat notkossa aukean toisella laidalla. Huusimme Kaleville varoituksen ja hän lönkötteli sieltä poispäin. Ryssille huusimme ”iti sutaita” ja sieltä lähti tulemaan pyssyt

selässä. Minä meinasin, että kun pyssyjen kanssa tulevat, niin voivat vaikka ryhtyä ampumaan ja huusin ”Ruki veer!” Miehet pudottivat aseensa ja saatiin ne vangiksi. Politrukki oli jäänyt sinne monttuun ja paiskasi käsikranaatin minua kohden, mutta onneksi heitto jäi lyhyeksi. Sillä aikaa mies pääsi kuitenkin karkuun. Oli se ihme, kun eivät ampuneet Kalevia, ja outo juttu myös se, miksi venäläiset antautuivat.

Pari päivää myöhemmin alkoi samasta suunnasta tulla vanjoja suuria laumoja. Niillä oli konekiväärit ja puhelimet selässä. Eivätkä ampuneet lainkaan. Me kyllä paukutimme kivääreillä minkä kerkesimme. Oli annettu sellainen määräys, että jos kiväärillä ehtii, niin ei saa konetuliasetta käyttää, kun patruunat oli pitkän matkan päästä haettava. Minulla alkoi kivääri kuumentua ja lukkoa ei tahtonut saada millään auki. Yksi ryssä pääsi jo melkein samaan monttuun, kun taistelin sen kiväärin kanssa. Oikein kovin, kun hätäpäissäni iskin, sain vielä lukon auki ja ehdin ampua vanjan siihen montun reunalle. Kuulin, kun Seppälän Manu huusi sieltä sivulta: ”Kuka teki niin täyspuhtaan kaadon?”. ”Toi Ahola sen teki,” vastasi Niemisen Aarne hänelle. Oli se kyllä merkillistä, miksi eivät ampuneet, eivätkä heitelleet kranaatteja. Sitten huomasin, kun yksi venäläinen oli nelinkontin katajapuskan takana vajaan 30 metrin päässä ja katseli minua. Vedin äkkiä itseni kyyryyn ja vaihdoin vähän toiseen paikkaan. Varovasti kohottauduin ja sain ammuttua. Myöhemmin, kun sitä tutkimme, niin se osoittautui everstin arvoiseksi. Laurisen Kalevi otti siltä pistoolin itselleen. Minä en ottanut kuolleilta ryssiltä koskaan mitään. Ajattelin, etten sieltä koskaan kuitenkaan elävänä pois selviä, niin mitä turhia kantamaan.

Kyllä monta kertaa taisteluissa tuli aseisiin toimintahäiriöitä. Minulla oli sellainen konsti pikakiväärin puhdistamisessa, että vedin lukon auki ja kusin sen lävestä sisälle. Se puhdisti lukon hiekasta, mutta kyllä kusi riiskui vähän aikaa perhanasti, kun jatkoin ampumista.

Muistan myös erään tapauksen sieltä Syvärin voimalaitoksen takamaastosta. Kylmäkosken komppania valtasi lisää aluetta ja me olimme sivustassa varmistamassa. Vallatulta alueelta löytyi kuoppa, jossa oli paljon viinaa ja voita ja taisi siellä olla muutakin. Me pojat istuimme montun reunalla ja ryyppäsimme pakin kannesta vodkaa. Kylmäkosken pojilla oli oikein orkesteri. Siinä oli viuluja ja haitareita ja yhtenä soittajana oli Kylmäkosken kanttori Aku Timperi. Komeasti pojat soittivat ihan etulinjassa.

Lokakuussa tuli vaihto, ja JR 44 tuli meidän tilallemme. Tulimme takaisin päin aina Kuittisiin asti, jossa olimme kaksi viikkoa. Sitten saksalaiset päästivät ryssän yli Syvärin, ja me jouduimme niitä takaisin ajamaan. Se olikin kova paikka seitsemännelle komppanialle. Segesan vastaiskussa kaatui paljon miehiä: Ilomäen Uuno, Suomisen Esko, Nurmen Eikka ja monta muuta. Monta päivää siellä taisteltiin, ennen kuin saatiin ryssät yli Syvärin. Paljon niitäkin kaatui.

Lähdimme Kuuttilahteen ja siellä ammuin yhtenä päivänä viisi teertä. Se oli iso parvi, ainakin 50 lintua. Mäkelän Sulo sai yhden. Kyllä monta laukausta meni ohi, mutta aina joku parvesta putosikin. Muina päivinä emme saaneet mitään, vain hirvenjälkiä näimme. Kuuttilahdessa meillä oli valmiit korsut ja hyvät olot.

Jouluksi tulimme Uutujärvelle. Jouluviinoiksi annettiin pullo kolmeen tai neljään mieheen. Kaikki eivät juoneet osuuttaan vaan myivät sen. Alppilan (Rantasen) Junno Viuvalasta lainasi minulta 300 markkaa viinan ostoon. Kun sitten niitä viinoja juotiin, syntyi meteliä, pataljoonan komentaja pani lähettinsä sanomaan, että pitäisi olla hiljempää. Pojat kertoivat, että kun lähetti tuli tietä pitkin, meni Alppilan Junno heti sen päälle. Lähetti lähti juoksemaan pakoon ja Junno perässä. Jossain vaiheessa lähetti sitten kääntyi ja ampui Junnoa kolme kertaa. Kaikki laukaukset osuivat. Ei hän siihen paikkaan kuollut, mutta myöhemmin sitten Aunuksen sairaalassa. Minä en rahojen lainaamisesta sen enempää kenellekään puhunut, mutta Niemelän Aale oli lomalla ollessaan siitä maininnut Junnon isälle, ja tämä lähetti minulle ne 300 markkaa.

Uutujärveltä pääsin tammikuussa 1942 lähtemään ensimmäisen kerran lomalle. Vitelessä tuli vastaani somerniemeläisten nuorten porukka, siinä oli ainakin 1922 syntyneitä.

Kerran huhtikuisena päivänä istuin hirsikasan vieressä ja katselin yli Syvärin. Takarannalta kuului yksi laukaus. Meillä oli vartiossa Lindstedtin Frans ja Vähä-Herttuan Leo. Ajattelin, että kumpaankohan sattui, kun näin toisen konttaavan takaisinpäin. Frans sieltä tuli ja Leo oli saanut osuman kaulaan. Kersantti Huugo Heikkilä Salkolasta oli lääkintämies ja lähti katsomaan, miten Leon kävi. Taas kuului laukaus ja nyt sai Heikkilä kuulan kylkeensä. Meni toisia lääkintämiehiä ja ajattelin, että ampuukohan venäläinen tarkka-ampuja taas, mutta enää ei kuulunut laukausta. Verkkalan Manu oli hevosmiehenä ja tuli hakemaan Heikkilää JSP:lle. Minä olin nostamassa häntä rekeen ja muistan kun Huugo sanoi: ”Mitä varten mun täytyy olla tämmönen?” Se oli sellaista sekavaa juttua ja pian hän kuolikin JSP:llä.

Muistan sellaisen tapauksen, kun joku tykistön mies oli lähtenyt juoksemaan Syvärin joen yli vihollisen puolelle. En tiedä, oliko hän saanut mielenhäiriön, vai aikoiko vaihtaa puolta. Eihän sitä sinne sopinut päästää ja mies ammuttiin ennen kuin ehti rantaan. Ronski-Seppälä eli Tauno Seppälä Korpilasta meni yöllä viemään vaijerin tai oliko se köysi miehen kaulaan, ja sillä ruumisvedettiin Suomen puolelle. Seppälä sai siitä 10 vuorokautta kuntoisuuslomaa.

Huhtikuun lopulla tuli yksi luutnantti ja kysyi Aholaa. Hän kysyi, lähtisinkö tarkka-ampujajoukkoihin. Joka komppaniasta valittiin kaksi miestä, meiltä toisena oli Erkki Nissilä Kopilan kylästä. Olin siinä ryhmässä yhdeksän kuukautta. Ryhmän johtajana oli Toivo Tamiola. Asuimme vähän kauempana, siellä missä pataljoonan komentaja Lampolakin. Joka päivä kävimme Syvärin rannassa vanjoja kyttäämässä, mutta ei niitä paljon näkynyt.

Erään tapauksen muistan loppusyksyltä 1942 Lotinapellosta. Oli yöllä tuiskuttanut lunta ja kun katselin naapurin puolelle, näin venäläisen lapioivan lunta. Miestä ei näkynyt, mutta lunta heittävä lapio aina vilahti. Ammuin muutaman kerran siihen suuntaan missä mies touhusi. Sitten näin, kun vanja nosti lapion pystyyn lumivallin takaa. Tähtäsin lapioon ja vanja heilutti lapiota merkiksi, että ohi meni. Ammuin monta kertaa pystyyn nostettuun lapioon, ja aina venäläinen näytti merkkiä, enää en osunut. Vähän aikaa siinä leikittiin ennen kuin mies meni vähän sivummalle ja alkoi ampua. Sillä oli samanlainen puoliautomaattikivääri kuin minulla. Ja kun vanja lopetti ampumisen, aloitin taas minä vuorostani. En tiedä asuinko vai lähtikö vanja pois, mutta siihen se paukuttelu loppui.

Tulimme Lamperoisiin lepäämään. Vanhempia ikäluokkia laskettiin siviiliin ja me nuoremmat jouduimme JR 44:ään. Oli rauhallista aikaa ja aika kului vartiointitehtävissä. Lomalle pääsi yleensä kolmen kuukauden välein. Korsualueella liikkui valtavasti rottia ja 25 rotanhännästä sai aina vuorokauden lomaa, kuitenkin korkeintaan 3 vrk kerralla. Toin kotoa saksia ja paulalankoja, joita asettelin rottien käyttämille poluille. Verkkalan Manu kertoi, että hän ei tapa saamiaan rottia, lyö vain hännän poikki ja päästää menemään. Kun sitten joku toinen kaveri saa saman rotan, niin sitä harmittaa vietävästi, kun häntä puuttuu. Lamperoisissa Ollessamme kävi Palikaisten paroni, Laineen Oskari ja vanha Sillanpää meitä katsomassa. Se oli sellainen kotipitäjän lähetystö. Rovasti ja ruustinna Sorsavirta kävivät jo aikaisemmin, kun olimme lähellä Syväriä. Sorsavirta pelkäsi kovin, vaikka silloin oli rauhallista aikaa. Kyllä me vähän toivoimme, että olisi edes muutama kranaatti tullut silloin lähimaastoon - kuin malliksi.

Segesassa olostamme jäi mieleen rantaan vievä polku. Edellinen porukka oli pannut polun viereen seipäitä pystyyn ja joka seipään nokassa oli venäläisen pääkallo. Oli se varsinkin hämärän aikaan vähän kalseata kulkea sitä polkua. Divisioonan komentaja Tapola kävi lohkolla tarkastuskäynnillä ja kysyi jokaiselta mieheltä yhden kysymyksen. Minulta hän kysyi, kuinka ruoka on riittänyt. Sanoin, että kyllä se riittää, kun yhteys länteen pelaa ja siviilipaketteja tulee.

Venäläisten suurhyökkäys

Keväällä 1944 huhtikuun lopulla sain 10 vuorokautta lomaa. Siinä oli kolme vuorokautta rotanhäntälomaa. Kotona ollessani sain tiedon, että olin saanut myös kuukauden työlomaa. Kannaksella oli silloin jo

perääntymiset menossa ja olin varma, että lomani keskeytetään. Mitään ei kuitenkaan kuulunut. Kun loman loputtua menin hakemaan Viuvalasta suojeluskunnan toimistosta varusteitani, sain kuulla, että lomaani oli jatkettu vielä kesäkuun puoliväliin asti. En tiedä, miksi lomaa näin jatkettiin.

Kesäkuun 21. päivänä 1944 aloitettiin perääntyminen meidän lohkollamme. Olin silloin linjassa Lotinapellon eteläpuolella. Aamulla meni ylitsemme hirmuinen määrä venäläisten pommikoneita, mutta meidän rintamallamme oli aivan rauhallista. Tuli tieto, että kaikki pitää polttaa ja hävittää, mitä ei voi kuljettaa mukana. Timperin Armas tuli korsusta ulos viimeisenä sylissään lottien meille lahjoittama radio ja löi sen kuusenkantoon kappateiksi. Lähdimme perääntymään luostariin päin. Meidän perässämme ei tullut ketään, ihan rauhassa saimme tulla. Ennen luostaria jäi meidän joukkueemme yhteen metsään yksin varmistamaan vetäytymisiä. Vahvistukseksi meille jätettiin hevosen vetämä piiskatykki ja eräs vänrikki sitä hoitamaan. Kyttäilimme siellä metsässä kaksi-kolme päivää, emmekä nähneet yhtä ainoaa venäläistä. Yhteyttä omiin ei enää ollut, ja joukkueenjohtaja päätti, että nyt lähdemme hänen vastuullaan pois. En muista kuka joukkueemme johtajana silloin oli, ei ainakaan enää Laurisen Kalevi. Saavuimme pellon syrjään, josta näkyi luostari. Teillä oli hirmuiset hevoskolonnat ja valtavasti venäläisiä. Me olimme siellä niiden takana.

Onneksi joukkueessamme oli eräs mies, joka tunsi maaston ja hänen opastuksellaan lähdimme kiertämään kohti omia linjoja. Vänrikki sanoi, että tykkiä ei saa jättää, mutta yhteen ojaan se jäi ja hevonen oli ammuttava erään pehmeän suon reunaan. Monta päivää teimme tuloa pitkin metsiä kohtaamatta ainuttakaan vihollista. Vihdoin saavuimme Mäkriän kylään ja siellä olivat jo omat joukot.

Vitelessä odotimme taas toisia, niitä, jotka olivat viivyttämässä. Se oli sellaista suomaastoa ja me olimme kaivaneet vain multakasan eleemme suojavalliksi. Tuli JR 2:n miehiä ja katselin, tuleeko ketään tuttuja. "Morjens Ville", sanoi Metsolan Kalle, kun tuli paljain jaloin saappaat olkapäällä ja kantapäät rakoilla. Odottelimme siinä useamman päivän ennen kuin vanjat tulivat. Niiden tulo kyllä huomattiin. Kranaatteja tuli taivaan täydeltä, ja yksi kolmen tuuman heittimen kranaatti tuli Timperin Armaksen edessä olleeseen multakasaan. Armas pyyhki kuraa naamaltaan ja huusi minulle siihen muutaman metrin päähän: "Ruppee tulemaan jo koko lailla liki." Onneksi kranaatti jäi suutariksi, muuten se olisi ollut ainakin Armaksen menoa. Minä luulen, että kun kranaatti tulee ihan kohdalle, niin ei se pidä mitään ääntä, semmoinen suhaus vain käy.

Ei siinä paljon tappelemaan jouduttu, kun tuli lähetti sanomaan, että peräännytään. Tiellä tuli vastaan pataljoonankomentaja Forssell pistooli kädessä hurjana huutaen, että hän ei ole perääntymiskäskyä antanut. Forssell oli lähtenyt pois komentopaikaltaan, kun sinne tuli kranaatteja taivaan täydeltä eikä tiennyt vetäytymiskäskystä mitään. Kukaan ei ympäri kääntynyt, ja niin hän lähti itsekin samassa sakissa pois.

Monessa paikassa vähän vihollista pidäteltiin, mutta aika helposti aina irtaannuttiin. Se oli samanlaista kuin syksyllä 1941, kun me hyökkäsimme ja venäläiset perääntyivät. Salmissa oli joku porukka ottanut hatkat ja jättänyt asemat. Me siinä jonkin aikaa kyttäiltiin, niin tuli Ahon Jussi paljain jaloin vasemmalta ja sanoi, että ryssä pääsi heidän lohkollaan läpi. Uutelan Eino oli myös paljain jaloin ja kumartui vetämään saappaitaan jalkaan. Pyllisti vihollista päin ja sai kuulan takapuoleensa. Lähdimme kiireen vilkkaa vetäytymään. Kuulat vinkuivat ilmassa ja paukkuivat puissa. Kannoimme Uutelaa ja tämä valitti: "Älkää jättäkö pojat." Kun vilkaisin taakseni, näin venäläisten kypärien vilkkuvan jo ihan lähellä. Huusin edellä juokseville, että ampukaa nyt helvetissä, emme me täältä muuten selviä. Onneksi Kaukosken ryhmä Padasjoelta pysähtyi ampumaan ja pääsimme karkuun. Uutelan Einon kannoimme JSP:lle, mutta sinne hän kuoli. Tuulosjoella yritettiin vastaiskua, mutta ei siitä mitään tullut ja niin tultiin aina U-linjalle asti.

Heinäkuun 14. päivänä kapteeni Forssell määräsi meidän joukkueemme hyökkäämään yhden suuren aukean yli. En tiedä, oliko sillä hyökkäyksellä mitään tarkoitusta, mutta vänrikki Loukialan johdolla me ketjussa etenimme. Vastaan tuli venäläisten kaivamia monttuja, joiden eteen oli kasattu kiviä suojavalliksi.

Yhden männyn tyvellä oli iso pino venäläisten ruumiita. Seisottiin ja katseltiin siinä mitä edessä oli, kun kävi hirmuinen heläys ja minä lensin päistikkaa montun pohjalle. Tuntui kuin olisi isolla nuijalla lyöty selkään. En tiennyt ensin, mihin oli sattunut, oli vain kurja olo. Kun vähän toinnuin, niin tunsin, kuinka reisiä poltti. Kranaatti oli räjähtänyt jossakin yläpuolella ja sirpaleet polttivat jaloissa. Huusin lääkintämiestä ja Kankareen Einari tuli kysymään mihin sattui. Hän leikkasi housuni halki ja sitoi haavat. Konepistoolini hän heitti menemään, mutta minä sanoin, että älä helkutissa minun pyssyäni vie, kun en kävelemäänkään pääse. Einari toi pyssyni ja niin lähdimme takaisin pitkin aukeaa maastoa. Koko joukkue palasi samaa matkaa. Samasta kranaatista kuoli yksi mies ja muutama muu haavoittui minun lisäkseni. Ajattelin, että varmaan vanja tulee perässä ja ampuu meidät kaikki, kun mitään suojaa ei ollut. Ihan rauhassa saimme kuitenkin tulla U-linjalle asti. Makailin siellä paareilla juoksuhaudan reunalla odottamassa hevosmiestä, kun kranaatteja alkoi pudota. Venäläiset varmaan luulivat, että valmistelemme hyökkäystä. Olin varma, että saan vielä lisää sirpaleita nahkaani. Vihdoin hevosmies tuli ja pääsin kärryille. Oli se hurjaa kyytiä. Rattaat heilaivat ja keikkuivat ja hevosmies pelkäsi taitamattomasti. Päästiin sentään JSP:lle hengissä.

Minulla oli tuuria, että en haavoittunut sen pahemmin ja pääsin rintamalta pois ihan sopivaan aikaan. Päivän-kahden päästä ryssät aloittivat ankaran hyökkäyksen ja pääsivät läpi linjojen. Viikon kesti, ennen kuin suomalaiset saivat ajettua ne takaisin. Niissä taisteluissa kaatui paljon tuttuja miehiä.

Minua vietiin junalla sairaalaan. Monta päivää matkanteko kesti, enkä yhtään tiennyt, minne olimme menossa. Perillä vasta kuulimme, että olimme Kajaanissa. Sairaalassa oli pari somemiemeläistä minun lisäkseni, Aallon Veikko ja Heikkarin Väinö. Väinöllä oli reidessä iso läpi ja Veikolla käsi paketissa. Kajaanissa kuulin aselevon solmimisesta.

Toipumislomalle pääsin syyskuun lopulla. Jouduin palaamaan vielä joukko-oastooni. Siviiliin pääsin vasta 21. 11.1944. Yksi sirpale on edelleen jalassani muistona vuosista 1939–44.

***

Ääninauhalta kirjoittanut Manu Kärki.

Haastattelu julkaistaan lyhentämättä, koska siihen sisältyy ehkä ainoataatuista historiallisia tietoja Somerniemen miesten sota-ajan vaiheista ja kohtaloista. Toimitus.

OSMO LYLY

Minovan lepo

Minovan kirkon kiviaidan viereen juostiin monta kertaa suojaan pommituksen sattuessa.

Joukkueemme, jossa sodan eräässä vaiheessa toimin, oli päästetty lepoon Syvärin eteläpuolella olevaan Minovan kylään. Minovan kirkko oli noin sadan metrin päässä majoituspaikastamme, mikä oli ainakin 150 vuotta vanha kaksikerroksinen pitkä puurakennus. Samassa rakennuksessa oli majoitettuna joitakin meille vieraita sotilasosastoja. Levosta ei vain tahtonut tulla mitään, koska kylä oli aivan avarassa maastossa, lukuun ottamatta kirkon ympärillä olevaa puustoa, ja naapurin kaksitasoiset harvakäyntiset lentokoneet kävivät häiritsemässä meitä rauhaa rakastavia sotilaita ja pudottelivat, luultavasti heittelivät, koneistaan pieniä pommeja. Monet pommeista olivat palopommeja. Ilmantorjuntaa ei kylässä ollut tai jos oli, niin se nukkui.

Tuollaisessa lepojaksossa tulee nuorille miehille mieleen, milloin mitäkin. Niinpä me päätimme lähes yksimielisesti kantaa kortemme kekoon ja ryhtyä keräämään muonasokereita erästä tarkoin etukäteen määrättyä tarvetta varten. Käytännössä koko joukkue osallistui keräykseen siitä huolimatta, vaikka joku sanoikin, ettei moisen tarkoituksen toteuttamiseen osallistu. Sokeri kerättiin ja muita tarvikkeita eli näkkäriä oli keräämättäkin, joten kiljupytty saatiin asianmukaisesti käymään.

Oli kesäinen aika. Kiljupytty nurkassa muhi. Naapurin ilma-ase häiritsi. Niinpä sanoin pojille, että siirrytäänpä tuonne noin 300–400 metrin päähän maastoon, jossa näkyi olevan suunnilleen hehtaarin suuruinen keitaan näköinen ja kokoinen tuuheaa lehtipuuta kasvava maaston kohta. Pystytetään sinne teltat. Saadaan olla rauhassa. Naamioidaan kilupytty tänne sopivaan nurkkaan ja käydään noutamassa valmis tavara muutaman päivän kuluttua eli silloin kun haluamme tai tarvitsemme.

Sanoista tekoihin. Olimme keitaalla. Nukuimme hyvin. Kuulimme kyllä, kuinka naapurin harvakäyntiset koneet lentelivät kylän yläpuolella, mutta me olimme ja elimme kuin herran kukkarossa. Meillä ei ollut hätäpäivää. "Keidas" oli mielestämme lähinnä paratiisiin verrattava löytö. Olimme jo ehtineet tottua siihen, että useimmiten joka puolella rytisee ja paukkuu ja että tuo rytinä ja paukkuminen on monesti jopa hengenvaarallista.

Mutta - - paratiisiinkin pääsi joskus käänne, niin miksei meidän keitaallemmekin. Käärme tuli erään ratsastavan mieshenkilön muodossa. Henkilön tullessa lähemmäksi totesimme, että sillä oli sotilaspuku ja siinä kapteenin arvomerkit. Ratsasta- ja kertoi nimensä olevan Juutilainen ja että hän oli tämän kylän komendantti. Juutilainen veti pistoolinsa esiin ja kysyi, kenenkä luvalla me olimme tänne siirtyneet. Sanoin, että minun luvallani, koska olen joukkueen vanhin. Silloin Juutilainen siirsi pistoolinsa piipun minun keskiruumistani kohti ja sanoi, että hän voisi ampua minut ilman oikeudenkäyntiä, koska en ollut pyytänyt häneltä lupaa joukkueen siirtymiseen. Komendantti käski meidän välittömästi purkaa teltat ja siirtyä sinne, mistä olimme lähteneetkin. (Kapteeni Juutilainen tunnettiin lähemmin talvisodan ajoilta "Marokon kauhu" nimellä. Hän oli aikaisemmin kunnostautunut mm. Ranskan muukalaislegioonassa ja Espanjan sisällissodassa.) Siirryimme takaisin jo tutuksi tulleeseen rakennukseen ja totesimme, että sinne jättämämme kiljupytty oli aivan sopivasti valmistunut ja vallan nautintakelpoista. Ryhdyimme napostelemaan sitä asianmukaisin pienin siemauksin, vaikkakin samalla totesimme ruokahalun kasvavan syödessä. Jonkin ajan kuluttua emme enää suuremmin välittäneet, vaikka iivanat pudottelivat pommejaan, joita pakoon olimme aikaisemmin lähteneet kirkon kiviaidan ja hautakivien suojaan ja myöhemmässä vaiheessa keitaallemme. Meillä oli vallan kotoisaa ja rauha vallitsi ainakin rakennuksen sisällä hirsiseinien suojassa. Vieraiden ryhmienkin miehiä alkoi pikkuhiljaa hiippailla lähettyvillä ja näytti siltä, että he haluaisivat tehdä tuttavuutta kanssamme. Muutamat onnistuivatkin tuttavuuden hieronnassaan, olihan meillä tarkoitukseen sopivia eväitä ja ne olivat kaikkien paikallaolevien ja tilaisuuteen saapuvien käytettävissä.

Tuota iloista aikaa ei kuitenkaan riittänyt loputtomiin. Venäjän mies oli ajatellut, että nyt pojat tuo ilonpito saa riittää. Oli varmaan kurkistellut kaksitasoisensa reunan yli ja päättänyt tehdä katalan tempun, millä saa mielestään tuon epäterveen ilonpidon päättymään. livana ryhtyi oikein kylvämään palopommejaan ja eipä aikaakaan, kun sai sopivan osuman majapaikkaamme. Kuinka sattuikin viskaamaan tulta ja tulikiveä syöksevan pomminsa asuntomme yläkertaan johtaviin portaisiin. Meille tuli yläkerrasta kiire lähtö; koko joukkue selvisi kuitenkin vahingoittumattomana. Pihamaalla vasta muistin, että olin vastikään saanut siviilistä paketin ja ajattelin, että siinä oleva voi sulaisi suussani sopivammin kuin tuolla liekeissä, joten päätin sen pelastaa. Loikin palavia portaita vielä ylös ja löysin etsimäni paketin ja heitin sen ulos ikkunasta. Pojat, jotka olivat alhaalla, ottivat sen ilmasta kiinni, joten sekin säästyi vaurioilta.

Ennen kuin hyppäsin sieltä toisen kerroksen ikkunasta paketin perässä, kävin tarkastamassa, pitäisikö yrittää pelastaa iloliemiastia, mutta totesin, ettei tyhjästä ole mitään pelastamista eikä tyhjällä puupytylläkään ole meille mitään käyttöä.

En ollut aikaisemmin enkä myöhemminkään hypännyt niin korkealta täysin onnistuneesti vahingoitta, koska en kuulu seiväskarnevaaleissa esiintyjiin. Olisiko hypyn onnistumiseen vaikuttanut ratkaisevasti kerätty muonasokeri ja näkkäri, mene ja tiedä.

Rakennus paloi iloisesti kuten kuiva vanha hirsi luonnostaan tekee saadessaan hyvän alun. Ikävintä asiassa oli, kun seuraavana päivänä kekäleiden joukosta löytyi kaksi ruumista. Vaikka ne eivät olleetkaan meidän joukkueemme poikia, oli suru kuitenkin yhteinen.

UNTO LAAKSO

Kolmen kannaksen koukkaaja

Taistelulähetti Unto Laakso

Vankeja Aunuksesta 1941.

Meitä oli kuusi veljestä. Neljä meistä osallistui jo talvisotaan. Jatkosodassa olimme kaikki kuusi. Yksi veljistämme kaatui, kaksi haavoittui melko vaikeasti. Itsekin kannan kehossani sirpaletta vielä tänäkin päivänä. Kaikkien veljesten ollessa puolustamassa isänmaata äiti jäi yksin kotiin hoitaman maatilaa.

Joulukuussa 1939 minäkin lähdin muiden vapaaehtoisten mukana Forssaan koulutukseen ja vartiointitehtäviin. Se oli ajan henki. 15.2. 1940 sain kutsun armeijaan, ensin Hämeenlinnaan, sieltä Tervakoskelle, jossa olimme kaksi viikkoa alokaskoulutuksessa. Talvisota riehui vielä, kun meidät siirrettiin

Virolahdelle, jossa kaivoimme juoksuhautoja lumeen. Jäällä oli lunta 130 senttiä. Näin alkoi minun armeijassa oloni.

13. 3. 1940 tulleen välirauhan jälkeen meidät siirrettiin Haminaan RUK:n kasarmille, jossa kävin autokoulun. Tuli siirto Mikkeliin, sen jälkeen Kemijärvelle linnoitustöihin ja sieltä edelleen Riihimäen kasarmille ja elokuun lopulla 1941 Tuuloksen rintamalle.

Syyskuun 3.–4. päivän välisenä yönä alkoi viisi tuntia yhtäjaksoisena jatkunut tykistövalmistelu Tuuloksen rintamalla, josta kenraalimajuri Paavo Talvelan johtaman 6. armeijakunnan oli määrä edetä Aunukseen ja Syvärille saakka. Öinen taivas rävähti leimuavaksi tulimereksi ja maa järisi Viteleeseen saakka, missä takimmaiset osasto Laguksen jääkärit vielä odottivat vuoroaan.

Jääkäripataljoona 2:n 1. komppania, jossa olin komppanianpäällikön lähetti, tuli käsky, että siitä vain yli Tuulosjoen ponttoonisillan. Viljo Iisalon joukkue täydennettiin ennen Tuulosjoen ylitystä, joten myös minä, komppanianpäällikön lähetti, olin mukana. Joukkueen johtaja Iisalo lähti hyökkäykseen ja tultiin taloryhmään, joka puhdistettiin vihollisista. Ryhmänjohtajat riensivät miesten luo ja antoivat lyhyen selityksen: ”Hyvin meni.”

Kello 3 iltapäivällä aseet alkoivat laulaa. Jääkärit olivat innoissaan. Joen ylittäjiä riitti. Vesi roiskui, kun ryhmä toinen toisensa jälkeen polki juoksutahtia kapeata veden varassa kelluvaa lautasiltaa.

Arvi Tauren ja minä seurasimme kärkiryhmää. Käsikranaatit lensivät ja jyrkän töyrään päällä konepistoolit ampuivat lyhyitä sarjoja ja kiväärit yksittäisiä laukauksia. Rynnäkkö onnistui: yhtään joukkueen miestä ei kaatunut eikä haavoittunut.

Laguksen jääkäreille oli hyötyä siitä, kun paikalliseen torniin huomattiin sijoittaa tähystäjä ottamaan selvää, mitä joen suupuolen ja Laatokan suunnalta ilmestyy näköpiiriin. Kaiken varalta otettiin hyvät asemapaikat. Pian tulikin hälytys. Tauren huomasi, että tornissa oleva tähystäjä huitoi käsiä. Minä sain tehtäväksi ottaa selvää tähystäjän huitomisesta. Länsirannan suunnasta oli lähestymässä ajoneuvo, mahdollisesti useampikin. Muutaman minuutin kuluttua kävi ilmi, että ensimmäinen ajoneuvo oli venäläinen panssarivaunu. Minun osakseni tuli tuhota se.

Pioneerit olivat joella valmistelemassa siltaa. Heiltä sain kaksi pötköä dynamiittia. Käärin ne yhteen muutaman käsikranaatin kanssa, yhden keskelle räjäyttämistä varten. Riisuin paitani ja siihen käärin nipun.

Panssarivaunu ajoi kylän läpi kovalla vauhdilla. Vastarannan pst-tykit ampuivat, mutta vihollisvaunujen läpimurtoyritykset olivat vasta alkua.

Kuin ruoskalla sivaltaen saivat pst-tykit osuman seuraavaan panssariin, aivan joukkueenjohtajan komentopaikan edustalle. Vaunu horjahteli, mutta pysyi pystyssä. Minulla oli paukku valmiina. Iisalo kysyi minulta, menenkö minä. ”Herra luutnantti, kyllä minä menen.” Otin syöksyjä kolme- neljä kertaa, vedin narusta sinkosin nipun telaketjujen väliin. Vaunu lensi kyljelleen ja maantielle tuli kuoppa. Makasin ojassa muutaman minuutin, korvani humisivat ja pölypilvi oli ilmassa. Tykit tekivät tehtäväänsä. Pelkäsin, ehdinkö takaisin kiven taakse, ennen kuin ehtivät ampua. Minä ehdin. Kyseltiin tuliko tappioita. Kaikki olemme eheinä, ilmoitti Viljo Iisalo. Tauren päivitteli: ”Olipa mahtava paukku!” Vihollisen kolonna pysähtyi kokonaan ja sen miehistö alkoi paeta lakeudelle etuviistoon, länttä kohden. Saimme vankeja saman verran kuin joukkueessa oli miehiä mukana jopa kolonnan johtaja.

Jääkärijoukkueen pysäyttämästä kolonnasta vain vähäinen osa, vajaa 100 miestä, tuhottiin Aunuksen pelloille. Sotasaaliiksi saatiin mm. 3 panssarivaunua, 9 tykkiä, niistä kolme raskasta, 8 traktoria, 24 kuorma-autoa, käsituliaseita ja ampumatarvikkeita. Puolustusvoimien pääesikunnan laatiman sotasaalisluettelon mukaan siinä oli joukkueelle, jopa kokonaiselle komppanialle saalista.

Kenraali Talvela mainitsee muistelmissaan näistä tapahtumista. Kansa Taisteli -lehdessä Viljo Iisalo kirjoittaa: Osasto Laguksen syöksy Syvärille 5.9.1941 oli nuorten suomalaisten soturien juhlaa. Tuulosjoen raju tykistövalmistelu oli musertanut vihollisen taistelutahdon ja rämäpäiset jääkärit etenivät Aunuksen lakeuksille ennätysvauhdilla.

Minä, kolmen kannaksen koukkaaja, olin omalta osaltani auttamassa ja tein parhaani, että itsenäisyys ja vapaus säilyisivät. Puolustin isänmaatani – enkä turhaan.

EINO TAMMINEN

Sota-ajan muisteluja

uotavalta. Otimme mukaamme pari pulloa kokeeksi. Perillä patteristossa aine todettiin priima tavaraksi. Se oli täyttä spriitä, johon koulun kokoelmahuoneen luonnonnäytteet oli säilötty. Haimme kaverin kanssa lisää

III KTR 3:n 7. patterin tulenjohtoporukka lepovuorossa "Pirta 2:ssa" Stroitsan Konnun kylässä 1943: vas. Toivo Nummi, Veikko Pettersson, Erkki Koppanen, Ojala, Viljo Verkkala, Määttänen, kersantti Erkki Karppi, Viskari, Eino Tamminen ja ylikersantti Eino Sulka.

Pirtulöytö

Joskus syksyllä 1941 Syvärin voimalaitoksen tienoilla, kun pahimmat vaiheet olivat ohi, oltiin lepovuorossa rintaman takana. Oli aikaa katsella paikkoja. Jostain löydettiin kookosrasvaa, jolla paistetiin lettuja. Kuumana ne olivatkin hyviä, mutta kylmänä jäähdyttyään niin pahanmakuisia, ettei niitä syönyt pirukaan.

Kerran taas kaverini kersantti Erkki Kärpin kanssa satuttiin taloon, taisi olla entinen koulu, jossa oli paljon lasipurkkeja ja pulloja täynnä kirkasta nestettä. Näissä astioissa vaan oli kaiken maailman otuksia, taisi olla käärmeitä ja matoja, ja jotain sieniä, mutta säilöntäaine vaikutti muuten juotavalta. Otimme mukaamme pari pulloa kokeeksi. Perillä patteristossa aine todettiin priima tavaraksi. Se oli täyttä spriitä, johon koulun kokoelma huoneen luonnonnäytteet oli säilötty. Haimme kaverin kanssa lisää repullisen sitä ainetta. Kyllä porukka oli juovuksissa, toiset ihan sikahumalassa. Kaveri, joka oli täysin raitis mies, oli hengessä mukana täysin rinnoin. Vaikka hän ei itse maistanut pisaraakaan, hänestä oli mukava katsella toisten toljailua. Seuraavana päivänä porukka oli kipeänä. Pojat olivat vihaisia, kun oli sellaista ainetta hankittu. pirtua oli kuitenkin vielä jäljellä - pahan päivän varalle.

Luvatonta laukkaa.

Tykistössä meillä oli paljon hevosia. Itse olin lähettinä ja jouduin paljon liikkumaan ratsastaen. Kerran asemasodan aikana Syvärillä pari lääkintäupseeria pyysi saada ratsastaa hevosilla. Mikäs siinä, pitihän niitä muutenkin jaloitella. Lähdettiin talleilta ja ratsastettiin tunnin verran aina sotasairaalaan saakka. Lääkärit olivat aivan huonoja ratsastajia. Melkein käyntiä mentiin melkein koko matka. Vähän harmitti sellainen hidas kulkeminen. Luostarilta, jossa sairaala oli, olisi pitänyt ratsastaa takaisin talleille. Sanoin, että turha teidän on sinne tulla, minä voin yksin viedä hevoset takaisin. Lähdinkin täyttä laukkaa. Yhdessä risteyksessä sotapoliisit yrittivät pysäyttää. Ohjesäännön mukaan nimittäin teillä ei saanut laukata. Tiepartio oli heti ilmoittanut yksikköön rikkomuksesta. Kun tulin takaisin patteriin, päällikkö kapteeni Jakonen kutsui luokseen ja sanoi suu naurussa, että on tullut sellainen ilmoitus, että olen hurjastellut. Mistään rangaistuksesta, jota varten ilmoitus oli tehty, ei ollut puhettakaan.

Nappi auki

Asemasodan aikana meillä oli tapana käydä lomilla Aunuksen kaupungissa. Minä kävin siellä monta kertaa. Oli tuttuja poikia siellä yhdessä yksikössä. Kaupungin komendanttina yksi, taisi olla eversti, joka ei ollut tullut toimeen rintamajoukoissa. Kerran Aunuksessa käydessäni sattui, että yksi vastaantuleva luutnantti alkoi minua haukkumaan, huusi kuin jalopeura. En oikein tiennyt, mistä oli kysymys. Olin kyllä tervehtinyt ohjesäännön mukaisesti. Luutnantti sanoi, että nyt mennään komendantin toimistoon. Luulin jo, että joudun sen hullun everstin eteen ja sotaoikeuteen. Perillä syy selvisi: asetakin ylin nappi oli auki. Asiasta tehtiin paperit. Omaan joukko-osastoon tehtiin ilmoitus. Kerran myöhemmin patteriston komentaja sanoi minulle, että on tullut sellainen paperi, mutta että hän ei viitsinyt lukea sitä edes loppuun asti, vaan heitti sen paperikoriin.

Muistiin merkitsi Jouni Tamminen

MARKETTA VAINIO

Edesmenneen sotainvalidin muistoksi

Isoisäni Eino Vainio oli syntynyt vuonna 1913, joten hän joutui jo viisivuotiaana pojannassikkana kokemaan kansalaissodan kauhut. Niinpä kun kesällä 1939 haettiin vapaaehtoisia linnoitustöihin, hän saattoi aavistaa pahinta. Pelko osoittautui oikeaksi talvisodan alettua syksyllä 1939 tuloksettomien neuvottelujen jälkeen.

Kun sitten käsky kävi puolustamaan isänmaata, hän muiden somerolaisten mukana suuntasi Hämeenlinnaan ja sieltä edelleen rintamalle, Ramsayn pataljoonaan. Paikkakunnassa, jossa hän Kannaksella ollessaan joutui taistelemaan, olivat Kattilaoja, Kämärä ja Leipäsuo.

Sodan melskeestä isoisäni mieleen oli painunut eräs venäläisten keskitys, joka osui joukko-osaston majoituspaikkaan ja pioneerivarastoon. Naapuri oli saanut siitä tiedon, mutta hiukan liian myöhään, sillä kaarti oli jo ehtinyt poistua paikalta. He viestimiehinä sattuivat juuri vetämään tapsia eli puhelinkaapelia, kun keskitys alkoi. ”Veli venäläisten” keskitys oli kova, niin kuin yleensä. Kirkkaassa kuutamossa näkyi aivan selvästi, miten maassa ollut harjateräsnippu nousi pystyyn.

Keskitys loppui kuin uneen, ja maahan laskeutui täydellinen hiljaisuus. Kun nämä kaksi poikaa kömpivät ulos suojistaan, oli ympärillä vain hiekkaa ja turpeita, vaikka piti olla metriset hanget. Samassa yössä kuului ääniä. Pojat esittivät käskyn: ”Ruki ver!” ja vastauksekseen saivat tiedustelun: ”Onks teillä pojat taskulamppua?” Lampun valossa kaverukset näkivät suomalaisen luutnantin, joka pyysi valoa voidakseen katsoa pommitettua rinnettä. Mäen reunassa näkyi ainoastaan suuri kranaattikuoppa ja hirrenpäitä pystyssä. Paikalla oli ollut korsu, joka oli saanut täysosuman. Poikien tiedusteluun, oliko ollut miehiä sisällä, luutnantti vastasi, että kahdeksan kaveria siinä meni.

Isoisän haavoittuminen sattui Leipäsuolla. Tarkkaa päivämäärää ei muista kukaan, eikä sotilaspassiakaan enää löytynyt, mutta mitä ilmeisemmin se tapahtui helmikuun kuudennen ja yhdennentoista päivän välillä. Kuudentena päivänä on rintamalta vielä lähetetty kirje ja venäläisten läpimurto Leipäsuolla tapahtui 11.2. 1940.

Oli ollut hiljaista jo pitkän aikaa. Yhtäkkiä jostain tuli yksittäinen kranaatti, ilmeisesti aivan hakuammuntana. Se osui suureen kymmenen tuuman mäntyyn, ja pojat putosivat polvilleen suksiensa päälle. Kun jatkoa ei kuulunut, he nousivat ylös ja jatkoivat hiihtämistä. Hetken kuluttua isoisäni huomasi, että kaikki ei ollut kohdallaan, kun saapas tuntui märältä. Hän pyysi kaveria odottamaan ja vetäisi saappaan pois jalastaan. Verta tuli pulppuamalla. Sirpale oli osunut jalkaan ja katkaissut valtimon. Niin ei auttanut muu kuin vetää pihdeillä kelasta puhelinkaapelia poikki ja tehdä kiristysside jalan ympäri. Kaveri lähti hakemaan apua. Tajuttomana isoisäni kuljetettiin joukkosidontapaikaan, jossa hän joutui olemaan puolivuorokautta ennen sairaalaan siirtoa. Kaikilla tuntui olevan niin kiire, että kukaan ei huomannut avata sidettä, minkä seurauksena jalkaan tuli kuolio.

Sairaalassa ei ollut kirurgia paikalla, ja siten ensimmäisen leikkauksen tehnyt lääkäri oli korvalääkäri. Leikkaustekniikkaa paremmin tuntematta hän katkaisi luun ja lihaksen yhtä pitkiksi, minkä seurauksena jänteet vetivät lihakset ylös ja luu jäi törröttämään. Jalka laitettiin vetoon, jotta saataisiin lihas venymään. Paranemista ei tapahtunut, ja jalkaan tuli tulehdus, joka ylläpiti kuumetta ja lopulta valtimo petti uudelleen. Nyt oli jo ”oikea” kirurgikin saatavissa ja hän suoritti uuden leikkauksen. Hän lyhensi luun ja antoi pois otetun palan muistoksi, vitsaillen, että siitä saisi vaikka morsiamelle sormuksen. Toipuminen alkoi, mutta aavekivut jäivät ja vaivasivat isoisääni hänen loppuelämänsä.

Kirjeitä on sodan aikana kirjoiteltu paljon, ja niissä ovat päällimmäisinä kotiasiat. Tiedot kylvötöistä, lehmien poikimisesta ja hevosten varsomisesta ovat olleet tärkeimpiä. Myös elämän jatkuminen kotitilalla huolettaa. Tavanomaisia aiheita ovat niin ikään naapureiden sotakuulumiset. Eräässäkin kirjeessä kerrotaan seuraavaa: ”Osa reserviläisiä on jo kotiutettu ja hevosten astuttaja kuoli rintamalta kotiin tullessa. Viime sunnuntaina kotikirkossa pidettiin kolme jumalanpalvelusta: aamulla ja päivällä sotapojille sekä illalla sankareille.”

Usko ja isänmaallisuus painottuvat monessa kirjeessä voimakkaasti, kuten seuraavassa otteessa Halsualta tulleesta kirjeestä ilmenee: ”Ei viime talven kovissa pakkasissa tahtonut jaksaa uskoa kesän koittavan. Jumala kuitenkin suuressa armossaan antoi meille kesän raskaiden koettelemusten jälkeen. Ja nyt saamme

nauttia rauhanpäivistä, kun muualla riehuu sota. Kunpa Herra tukisi ja lohduttaisi niitä, joiden sydän on murheeseen murtumaisillaan.” Myös ystävä Somerolta kirjoittaa lohduttaen, uskoon viitaten: ”Olet sinäkin saanut uhrata terveytesi isänmaan puolesta, mikä uhri ei suinkaan ole hukkaan mennyt, sillä niin kuin pitkäperjantaita seuraa pääsiäinen, niin on Suomellekin koittava tämän koettelemuksen kautta pääsiäisen päivä ja onnellinen tulevaisuus.”

Talvisota loppui 13.3. 1040 klo 11.00, isoisäni kohdalla noin kuukautta aikaisemmin. Kertaakaan pappa ei itse, kertomansa mukaan, joutunut ampumaan, mutta sai koko loppuelämänsä kärsiä kranaatin sirpaleen tuottamasta vammasta. Hänen elämänsä päättyi vaikeaan sairauteen huhtikuussa 1982. Tarinat, joita isä lapsilleen on sodasta kertonut, elävät ja siirtyvät näin myös lastenlasten tiedoksi.

KALEVI SAHLSTRÖM

Täpärä pelastus

Kalevi Sahlström sotareissulla 1942.

Jatkosodan aikana 1943 Uudenmaan rakuunarykmentti oli majoitettuna Itä-Karjalassa lepovuoroon erääseen kylään, jonne oli jäänyt asumaan venäläisiä vanhuksia, naisia ja lapsia. Kylän asukkaiden kanssa seurustelu oli kielletty, mutta kaikenlainen kauppaseurustelu kuitenkin tapahtui salaa niin päällystön kuin rakuunoidenkin toimesta.

Pienissä ryhmissä vierailtiin taloissa, joissa tiedettiin asuvan naisia ja jotka usein olivat kutsuneet luokseen. Taloissa löytyi aina joku suomea puhuva ja seurustelu tapahtui balalaikkamusiikin ja saikkatarjoilun merkeissä. Pieniä nurkkatansseja järjestyi joissakin taloissa salaa.

Kerran talvella minut haettiin soittamaan kylän laidalla sijaitsevaan suureen venäläiseen rakennukseen, jonne illan hämärässä oli menossa paljon muitakin saman eskadroonan miehiä. Minulla oli mukana kerran lomareissulla ostamani mandoliinibanjo, jolla olin soitellut ja monta kertaa pelastunut joukkueelle tulleesta perunateatterista. Minä soittelin, kun joukkueen miehet kuorivat eskadroonan kenttäkeittiöön perunoita.

Talon suuri huone oli täynnä venäläisiä eri ikäisiän naisia ja rykmentin rakuunoita ja aliupseereita. Tunnelma oli talvisen illan hämärässä iloisen hilpeä. Kun olin soittanut noin tunnin, ovelle ilmestyi eräs rykmenttimme luutnantti karjaisten tanssin lopetettavaksi. Huoneessa kuului naisten kirkaisuja ja ikkunoita yritettiin availla. Luutnantti ilmoitti, että talo on piiritetty, karkurit voidaan ampua. Sitten hän kehotti rakuunoita järjestäytymään pihamaalle jonoon. Pihamaalla totesin, että taloa piirittäneillä oli aseet mukana; kukaan ei yrittänyt karata pihamaalta pois. Operaatiota johtanut luutnantti kehotti pitkissä jonossa olevia rakuunoita viiden miehen ryhmissä nousemaan pihassa olevan rakennuksen toiseen kerrokseen antamaan nimensä ja joukko-osastonsa tiedot.

Kun minun vuoroni tuli, kävelin onnekseni ryhmän viimeisenä talon ovesta sisälle. Hämärässä eteisessä huomasin yläkertaan johtavien portaiden alla vapaan pimeän tilan, jonne nyt jäin odottamaan. Ryhmän neljä miestä menivät yläkertaan, josta hetken kuluttua huudettiin, että yksi mies lisää. Pihamaalta tulikin yksi mies, joka juoksi yläkertaan. Ryhmän lähettänyt upseeri ei yön hämärässä ollut varma ryhmän lukumäärästä. Kun ryhmä tuli nimensä annettuaan alas portaita, liityin ryhmän jatkoksi ja kävelin ulos ja yön hämärissä majoituspaikkaani.

Seuraavana päivänä rykmentin esikunnasta lähetettiin joukkueille nimiluettelo, jossa nurkkatansseissa mukana olleille määrättiin rangaistukseksi hakata motti halkoja metsässä. Joukkueessani vähän hämmästeltiin sitä, ettei pelimannin nimeä ollut rangaistavien joukossa. Aseveljet eivät minua myöhemmin ilmoittaneet rangaistavaksi, ja mandoliinibanjo soi vielä monta kuukautta tämän jälkeen.

Minulla on ollut hyvä suojelusenkeli, joka on pelastanut minut syntisistä tanssiseikkailuista kuin myös monista vaaratilanteista sodan aikana.

Sodan loppuvaiheessa Kannaksella rykmentille tuli äkkilähtö Vammelsuun rintamalohkolta vihollisen ylivoiman edestä. Joukkueemme jätti kantamuksensa erään metsikön suojaan valmistautuessaan puolustukseen. Silloin tuli tieto, että vihollinen on jo metsikössä, jossa selkäreppumme olivat. Tästä alkoi perääntyminen ja sinne metsikköön jäivät reppuni, mandoliinibanjoni sekä muistiinpanoni ja sotamuistoni. Kuusen oksalle jäi mandoliinibanjoni, mutta mukavia muistoja se tuo joskus mieleen. Kukahan sitä nyt soittelee?

ANTTI VÄLTTILÄ

Korsusoturin kotiaskareita

Palvelin jatkosodassa 7/JR2:ssa v:n 1942 alusta sodan loppuun. Toimin kiväärimiehenä, pk-ampujana, 4. joukkueen l. ryhmän johtajana, olinpa vielä -44 kesällä sairaalasta palattuani joukkueen varajohtajakin.

Alikersantti Antti Välttilä.

Jandeba-joella soutelemassa. "Ei kuitenkaan ongella." Oikealla Antti Välttilä. Kuva vuodelta 1943.

Rykmenttimme miehitti Syvärin (Swirstroi) voimalaitosta, jonka Lounais- Hämeen rykmentti JR/23 oli syksyn -41 pimeinä päivinä valloittanut. Voimalaitoksen lohko työntyessään ensimmäiseksi oikealla Syvärin

etelärannalle muodosti eräänlaisen sillanpään. Siksipä siellä oli suhteellisen rauhatonta seuranneena runsaan kahden vuoden asemasodan aikanakin.

Vaan kerronpa tässä aurinkoisimmistä muistoista etulinjasta: V. 1943 miehitimme rykmentin (div.) vasenta saumaa. Majailimme Suotorpan korsussa. Tätä kokonaan maan päälle salvotettua korsua pidettiin aivan viihtyisimpänä etulinjan korsuista. Meillä oli kauniit kesäpäivät, Jandeba- joki virtasi vieressä alhaalla, puusilta oli tehty räjäytetyn tilalle. Sillan luona oli mainio uimapaikka.

Pojat olivat -23 syntyneitä, me ryhmyrit pari vuotta vanhempia. Sen ikäiset ovat riskejä ruokamiehiä. Niinpä meidän piti leipäkin jakaa. Mutta nyt kypsyi alemmaksi joen varteen mahtava vattumaa ryssän hakkuuaukkoon. Nyt ruokiinnuttiin. Kun haki pakillisen vattuja, pisteli niitä poskeen vielä poimiessaan, pudotti pakkiin 6–8 palaa sokeria (päiväannos oli 14 palaa Sirkkua) ja tämän kun kiehautti - hyvää oli. Tämän jälkeen leipää tilattiin Kettusen Otolta vain silloin tällöin. Jäi tästäkin sodan pulavuosien yleinen havainto, että säännöstely lisää niukkuuden tunnetta.

Nyt varmaan uskaltaa kertoa, että kävimme myös Jandeban alajuoksulla pioneeriongella. Sinne mentiin aamuyöstä, jolloin oletettiin fiskaalien nukkuvan. Oli triniittiä pullossa, nalli ja n. 20 cm tulilankaa, josta poltettiin se pullosta ulkona oleva osa. Ankaran kova soutu, pullo jokeen, aika pitkälle ehdittiin, mutta kummasti se tärisytti veneen pohjaakin. Vaan komeaa oli kerätä valkovatsoja, jotka selälleen tulivat pintaan. Kolme panosta oli ja kyllä kaloja tuli kahden ryhmän tarpeisiin. Panostus onnistui hyvin: ei ainuttakaan suutaria.

Kyllä v:n -43 aikana armeijan ruoka-, niin kuin muukin huolto, oleellisesti parani. Alusvaatteet vaihdettiin viikoittain, samalla kävimme rannassa pataljoonan suuressa saunassa. Täitkin loppuivat, tehosteena oli se, kun paidasta löytyneestä oli hakattava motti halkoja.

Suotorpalla ryssäkin antoi olla jokseenkin rauhassa. Vartiopaikka oli pesäkkeessä keskellä Linjatietä edesmenneen Jandeban sillan äyräässä. Konekivääri pyyhki siitä Voimalaitokselle päin. 17. divisioonan asemat joen itäpuolella olivat linjojen eteläpuolella. Meillä tie oli linjojen välissä. Olisi vielä sotakirjan aihe kuvata joukkojen vetäytymistä vähin äänin sieltä Syvärin takaa.

Sitten raskasta: Lokakuusta -43 toukokuulle -44 miehitimme tukikohtaa "Tirva I" (luutn. Haapala) Jandeban puoleisen pataljoonan oikealla siivellä ns. Sokeritoppa-aukean tuntumassa. Rivimies ei juuri maastoa pysty tarkoin kuvaamaan. Hänelle tärkeintä ovat omat polut, hyvä jos on tulisuoja, näkösuoja on välttämätön. Tämä on etulinjan soturin ammattitaitoa, tietenkin myös valpas kuulo. Miten lie nykyisin, kun kranaattien nopeudet ovat kuulemma rutosti lisääntyneet

Meidän ryhmällämme oli täällä kolme vartiomiestä ja vain pimeän aikana. Alkuun se menetteli, mutta päivien lyhetessä marras-joulukuussa jouduttiin "pelkäämään" jo iltakolmesta aamuyhdeksäänkin. Lomatkin vetivät säännöllisesti ja oli varmaan muutakin, koska ainakin hetken meitä oli vain seitsemän miestä. Ei täällä tosin vartiossa nukuttanut, "vihanpito” oli enemmän sääntö kuin poikkeus.

Eräänä yönä vanja taas innostui antamaan kranuja. Kuului korsumme portailta kova kolaus. Kai sitä katsomassa käytiin, mutta vasta päivän valjettua nähtiin keskiraskaan heittimen kranunpyrstö sojottamassa porraslankun reiästä. Nyt kuljettiin kunnioittavasti ohi ja evakuoitiin oveneduslaverit. Siinä jonkin aikaa fundeerattiinkin. Sidottiin sitten naru pyrstön ympärille, narun yläpää kankeen ja matalana porraskuilun reunan suojassa vedettiin kranu ylös. Sytytin olikin siitä kolauksessa lohjennut. No tämähän meitä helpotti. Sitten vain hakemaan Mikkolan Aarnilta nalli ja tulilankaa. Saatiin ylimääräinen paukku. Oli muuten aika jännät paikat siellä korsussa hetken aikaa.

Vielä auton evakuoimisesta. Valittelin tuossa edellä miesten puutetta. Saimmekin sitten täydennykseksi sotamies Hirsimäen. Kuvailisinkohan hänet ylienergiseksi taivaanrannan maalariksi. Oli palvellut jossain

huoltopoppoossa, tullut vilppiä, passitettu etulinjaan. Asia, jota me puolestamme vähän syrinkarein seurasimme. Ei silti, Jalo oli hauska poika, eikä täällä yöunet menneet olipa vartiopaikalla millainen kaippari tahansa. Päivät jo pitenivät ja meitähän se helpotti.

Viholliselta oli ilmeisesti v. 1941 jäänyt Sokeritoppa-aukealle Linjatien ojaan kuorma-auto, niitä 1,5 tonnin lisenssi-Fordeja, joilla taitavat vielä kaupunkejaan huoltaa. Jalo iski silmänsä tähän, saattoi auton korjaaja ollakin, mutta siitähän ei pirukaan selvää ottanut. Eipä suuremmin uskottu, kun kertoi käyneensä divisioonan huoltopäällikön puheilla; vähän enemmän sitten kun nurkkiin ilmaantui työkaluja. Jalolla oli mahtavat mielikuvat auton tuonnista saatavasta palkintolomasta. Mutta sitten, yllätys yllätys, komppaniaan tuli ylhäältä määräys järjestää asia. Ylikersantti Puolivälin kanssa menimme aamuhämärissä Hirsimäen henkipusseiksi Linjatien penkalle. Työapua hän tarvitsi hyvin vähän, oli vielä taitava toimimaan äänettömästi. Viikon verran souvi kesti, kunnes autonpalat mahtuivat ahkioon. Pidettiin talkoot, kun vedettiin osat kapulatielle.

Saimme kaksi lisäloma päivää kukin. Kävi kuitenkin niin, ettei Jalon loma tullut ennen kesän suurrähinöitä, vaikka hänhän oli vallan tämän operaation sielu. Puoliväli pääsi 7 vrk:n viljelylomalle ja minä vuorolomalle aivan kesäkuun alussa. Omalla kohdallani ne kaksi lisäpäivää pelastivat minut joutumasta Lotinanpellon hirmumyrskyyn 21. 6.–44.

Hirsimäestä vielä. Olin rauhan jo tultua lomalla Mikkelissä ja kuulin hänen joutuneen putkaan everstiluutnantin mantteli yllä. Oli säilynyt sodalta, ilmeisesti hauskan lomankin pitänyt.

Meillä aseveljillä muistoissa päällimmäisinä ovat ne, jotka eivät retkiltämme palanneet. Niin monen poismenneen kanssa siellä ystävystyikin - sillä tavoin kuin rintamamies sen tuntee.

Ankeata on miehittää taistelutilanteessa tukikohtaa, kun tietää, että taas joukko harvenee. Ketkä ja kuinka pahoin? 1944 kesällä jäi vainajia jo kentällekin, mm. Antti Salminen, Erkki Pukkila ja Eino Grönholm täältä Pohjois-Somerolta. Pataljoona puolusti l.-2. 7. Tulemajoen linjaa Salmissa. Vihollisen painostus oli erittäin kovaa. Se sai Tuuloksen maihinnoususta intoa ja tuoreita täydennyksiä. Itse haavoituin 29. 6.-44 Mantsi-lassa. Siinäkin oli mukana Korkeimman varjelusta, jota koko Suomen kansalle on riittänyt niiden synkkien päivien jälkeen.

SELMA LUVIJOKI

Rintamalotan muistelmia sota-ajan lomareissuista

Selma Luvijoki -42.

Lottien Someron paikallisosaston viimeinen johtokunta. Istumassa vas. Suoma Vilkki, puheenjohtaja Helmi Haggrén, Lyyli Toivonen, Hulda Soini. Seisomassa vas. Anna-Liisa Parko, Elli Malenius, Maire Maasilta, sihteeri Helmi Lahonen, Kaarina Eskola ja Kyllikki Kujanpää.
Helmi Lahosen albumi. Teksti Kyllikki Kujanpää.

Loma-ajat olivat aina hyvin myönteisiä, mutta se matkanteko oli kaikkea muuta. Junat olivat aina täynnä, vaunut kolmannen luokan puuvaunuja ja kesäaikaan saattoi joutua härkävaunuunkin. Matkanteko oli kovin hidasta. Junat kiersivät joskus ennalta-arvaamattomia reittejä eivätkä aikataulut pitäneet paikkaansa. Veturien höyrynsaanti oli märkien puiden takia huonoa. Toisinaan jouduttiin pysähtymäänkin pitkään vastamäkeen ja odottelemaan höyryn muodostumista. Ei silloin menty sillä tavalla kuin nykyään, kun Pendolinot pyyhältävät.

Myös ilmahälytykset hidastivat matkantekoa. Kerran Sortavalassa jouduimme taas hälytyksen tullessa maastoutumaan metsään, ja kuinka ollakaan, lottapukuni rintatasku oli unohtunut auki ja henkilöpaperini pudonneet. Joku asetoveri oli ne kuitenkin löytänyt ja lähettänyt kotiosoitteeseen. Kotiväen kauhistuksen voi kuvitella, kun saivat rintamalta sellaista postia. Oma kirjeeni saapui sitten heti perään ja asia selvisi onnellisesti.

Koska matkan kestoa ei voinut ennalta tietää, piti lomalta lähteä hyvissä ajoin, sillä seuraava loma siirtyi yhden tuurin yli, jos ei ehtinyt ajallaan yksikköön. Aina sentään ehdittiin, vaikka minäkin kerran jouduin olemaan kolmatta vuorokautta junassa, kun matkustin Karhumäen suuntaan.

Junamatkoilla näki ja kuuli kaikenlaista. Kerran lomalla palatessani jouduin konduktöörivaunuun, täyttä kun oli. Sotamiehet olivat rehvakkaalla tuulella, niin kuin useimmiten lomalta palatessa (tietysti pääkin kuumana). Vaunun nurkassa istui muuan hyvin äkäisen näköinen majuri. Yksi miehisiä meni hänen luokseen ja kysyi: "Oliko herra majuri siellä ja siellä pitämässä suojeluskuntakursseja?" Majuri ilostui: "Kyllä olin. " Mies laukaisi: "Juu, olet se sama suurpaska, mikä olit meille niin harmittavainen!" Majuri ei saanut miehen nimeä selville, ei tältä itseltään eikä asetovereilta. Rangaistus jäi antamatta.

Kerran taas rintamalle palatessa sattui, että everstiluutnantti Aarnio (silloisen Someron pastori Aarnion veli) kulki vaunumme lävitse ja huusi: "Hyvää päivää, pojat!" Pojat vastasivat: "Päivää päivää, herra luutnantti!" Eversti huomautti: "Anteeksi vaan, minä olen kyllä everstiluutnantti", johon pojatällistyneenä: "Jaa sää olet se vanha luutnantti." Nähtävästi poikien silmät olivat vähän "hämärät", kun eivät oikein erottaneet kauluslaatan nappien kokoa, olivatko suuret vai pienet. Eversti vain naurahti ja sanoi: "Pitäkää pojat lystiä vaan." Eivät rintamaupseerit olleet niin tarkkoja ja tärkeitä arvostaan.

Eräällä toisella lomareissulla juna joutui seisomaan pitkään yöllä Pieksämäen asemalla. Miehet olivat hyvin väsyneitä, eikä nukkumapaikkaa riittänyt kaikille. Silloin yksi huomasi aseman lähellä seisovan yksinäisen kioskin. Siltäpä vain mentiin ja kiskottiin kioskin ovi irti ja tuotiin vaunuun ja pantiin istuimen selkänojan päälle. Niin saatiin laveri nukkumista varten ja miehiä oli kuin kolmen kerroksen väkeä, ensin "piippuhyllyllä", sitten laverilla ja viimeksi istuinpenkillä. Mahtoi sen kioskin omistaja aamulla ihmetellä moista varkautta, kun tavarat olivat paikoillaan mutta ovi poissa.

Yksi muistiin jäänyt tapaus sattui Äänislinnassa, kun olimme juuri palanneet lomalta yksikköön. Meille lotille tuli komennus, että pitää olla Äänislinnan asemalla korkeita vieraita vastaanottamassa, sillä tulossa oli marski Mannerheim ja lottien johtaja Fanni Luukkonen. Seisoimme rivissä, kun he junan pysähdyttyä saapuivat. Me tietysti lauloimme tervetuliaisiksi, mutta tottakai se meni penkin alle. Kyllä me häpesimme. Eivät vieraat muuta kuin iloisesti kättelivät ja toivottelivat hyvää jatkoa. Se oli tapaus se.

Pitkillä matkoilla kukin koetti viihtyä parhaansa mukaan. Sotapojat torkkuivat tai pelasivat korttia. Aina myös joukosta löytyi joku musikaalinen, joka tempaisi repustaan huuliharpun tai hanurin, ja niin raikui "Eldankajärven jää" ja muut korsulaulut.

Evästä piri myös varata mukaan matkalle. Rintamalta lähtiessä otettiin näkkileipää ja Koskenlaskijaa, mutta kotoa tullessa saattoi olla runsaammat eväät. Minäkin olin kerran onnistunut jostain saamaan savulohta, kallista ja harvinaista herkkua. Sitä oli siivu eväsleivän päällä, ja aina kun haukkasin leivästä, siirsin ensin

hampailla lohipalaa eteenpäin, että varmasti kaikki junavaunussa ehtivät nähdä, millaista herkkua söin. Matkatoverit katselivat vesi kielellä.

Talvella oli toisinaan aika pakkasia. Vaunut olivat hirveän kylmiä, junien vessatkin välillä jäätyivät. Sinne kuuluva "materiaalikin" jäätyi röykkiöksi ja lattia oli jäätävän liukas. Kaikkeen täytyi vain sopeutua, eikä mitään erityistä vastoinkäymistä sentään sattunut koko aikana. Onni kai oli myötä.

Paljon noita lomareissuja kertyi, kun aloitin sotatouhun jo kesäkuun 22. päivänä 1941 ja lopetin marraskuun 24. päivänä 1944; joka kolmen tai neljän kuukauden välein pääsi parin viikon lomalle. Viimeinen reissu, kotiintulo, oli jo haikea, kun lottajärjestö oli syyskuussa 1944 jouduttu lopettamaan. Lottapukuakaan ei enää sen jälkeen olisi saanut käyttää, mutta pakko oli, koska siviilivaatteita ei ollut rintamalla mukana. Marraskuun 24. päivänä pääsin kotiin ja iloinen mieli oli siitä, kun saimme sentään pitää kodin, uskonnan ja rakkaan isänmaan. Siitä kiitos Korkeimmalle.

NIILO TAINIO

Rakkautta ja romantiikkaa

Panssarimies Niilo Tainio.
Kuva vuodelta 1942.

Oli vuoden 1944 kevät menossa, kun kerran täytin kuljettamani kuorma-auton häkäpönttöä pilkkeillä. Huomasin juuri avaamani pilkesäkin päällä paperilapun, johon oli kirjoitettu kauniilla käsialalla: "Sinä komea, rehti, reilu autoileva herrasmies, joka luet tämän viestin, kirjoita minulle alla olevaan osoitteeseen. Olen herttainen, romanttinen, tummatukkainen kaksikymmentävuotias kaunotar ja minusta tuntuu, että olen jo nyt rakastunut sinuun!" Laitoin lapun taskuuni ja mietin, olisinko minä tämä mainittu komea herrasmies. Yön yli nukuttuani totesin, että taidanpa olla. Kirjoitin tytölle preivin ja kerroin, miten lapun löysin ja sanoin olevani hänen kaipaamansa mies.

Kului pari viikkoa, niin sain vastauskirjeen oikein kuvan kanssa. Hän kertoi olevansa töissä eräässä suuressa puutavarafirmassa lankarullia sorvaamassa. Kaikki virheelliset rullat menivät pilkkeiksi, ja niin oli tämän kyseisen säkillisenkin käynyt. Kertoi laittaneensa osoitelapun säkkiin toivossa, että löytäisi rakkaan miehen itselleen. Hän kertoi paljon itsestään ja elämästään ja pyysi vastaamaan kirjeeseen. Hän kysyi myös mitä haluaisin, jos hän lähettäisi minulle paketin. Vastasin ja pyysin, että jos paketin lähetät, toivoisin siinä olevan jotain syötävää, koska nälkä kurnii jatkuvasti vatsassa. Tupakasta sanoin myös olevan puute, että sitäkin tarvittaisiin henkisen puolen kohottamiseksi.

Kului taas kaksi viikkoa, niin sain suuren paketin, jossa oli kaksi kiloa kessua, sitä saunan takana kasvatettua valmiiksi leikattua piippuun pantavaa tupakkaa. Mukana oli myös rakkauskirje, jossa hän totesi, että henkinen puoli täytyy aina pitää kunnossa, vaikka vähän ruumiin kustannuksella. Oli minulla sinä iltana kavereita, kun kaikki tutut ja vieraat tulivat lataamaan piippunsa tai kiertämään sätkän Rymy Eetu -lehden paperiin. Niitä rakkauskirjeitä, ja paketteja tuli siten lisää, ja oli niissä sitten myös suuhun pantavaa.

Kesällä 1944 loppuivat paketit ja kirjeet, kun sotatoimet kiihtyivät ja osoitteet eivät enää pitäneet paikkaansa. En tiedä, löysikö tyttö koskaan unelmiensa miestä ja kenen kainalossa hän nykyään mahtaa haaveilla. Tätä kessupakettia en unohda koskaan.

KAUKO JOOSEPPI VIRKKI

Kun tuomio jäi lukematta

Kauko Jooseppi Virkki.
Kuva vuodelta 1943.

On muistoja, joita ei aika voi riistää pois. JR1, joka kuului 10. divisioonaan, oli Raudussa linnoitustöissä 1944 toukokuussa. Puolivälissä toukokuuta ilmoitettiin, että rykmentti siirtyy etulinjaan. Valkjärvi, jossa olin syntynyt ja lapsuuteni viettänyt, oli 30 km:n päässä Raudusta, ja vanhempani asuivat nyt Muolaan puolella Telkkelässä.

Lomasta ei ollut tietoa. Kun ne sen ajan sapuskat eivät olleet kehuttavia, ajattelin, että lähtisin kotoa hakemaan vähän särvintä. Ajattelin puntista. Kyllähän minä sen tiesin, että se oli sotilaslain vastaista, sanotaanhan maissilaulussakin: "Jos kiertoteitse luoksenne tullaan, niin päällystö putkassa pitää." Lomalaisia auto ajoi joka aamu Valkjärven asemalle.

Oli lauantaiaamu. Hyppäsin autoon ilman lomapapereita. Tultiin Valkjärvelle, siitä pääsin vielä toisella autolla Punnusjärven päähän, josta lähdin kävellen rantaa myöten Kuuppalaan.

Ilma oli lämmin. Punnusjärvi oli aivan peilityyni. Toisenkin kerran siinä oli lapsena uitu ja kalastettu. Nousin vähän korkeammalle ja kävin istumaan. Otin lakin päästän; ja katsoin järvelle. En silloin tiennyt, että päivälleen 50 vuotta myöhemmin näkisin taas Punnusjärven, mutta se myrskyäisi silloin. Rannoilla oli vierasta väkeä. Loppumatkan menin pyörällä Telkkelään.

Äidillä olikin piirakat kypsät, kun saavuin kotiin. Muutaman tunnin siinä huilasin, laitoin evästä pahvilaatikkoon enkä tiennyt silloin, että vierähtäisi vuosikymmeniä ennen kuin näkisin niitä maisemia. Velipoika kävi pyörällä saattamassa Korpiojan asemalle. Tulin taas Valkjärvelle, loma auto oli vastassa ja iltamyöhällä olin taas kämpillä.

Matka onnistui hyvin, vaikka Valkjärvellä oli sotapoliisikomennuskunta. Kello oli 24, kun menin telttaan. Joku kaveri oli vielä hereillä ja sanoi, että nyt paloit. Oli ollut iltahuuto, ja minä puutuin. Pyhäaamuna taas seisottiin rivissä. Oli nimenhuuto ja olin paikalla. Joukkueenjohtaja tuli eteeni ja kysyi, missä olit illalla. Sanoin, että kävin vähiin hakemassa sapuskaa. Kenenkä luvalla? Omalla luvalla, herra vänrikki. Vai omalla luvalla. Vänrikin nimi oli Matti Hämäläinen, mies jostakin Keski-Suomesta. Kyllä se siinä vähän hyppi, mutta rauhoittui ja sanoi, että joukkue laittaa pakkaukset kuntoon. Alkaa marssi Raudun asemalle. Minulle hän sanoi, että tästä luetaan tuomio myöhemmin. Niin meidät lastattiin junaan, Viipurin kautta vietiin Terijoelle ja siitä marssittiin 18 km Valkeasaareen. Eikä me poikaparat tiedetty silloin, mikä meitä muutaman viikon kuluttua odottaisi.

Oli kesäkuun 9. päivä. Olin aamulla vartiossa kivitien varressa. Tästä kertookin sitten historia, mitä silloin tapahtui. Stalin oli tämän paikan kaikessa hiljaisuudessa valinnut läpimurtokohdaksi. Stalinin nyrkki iski. Alkoi tulla tappioita ja paljon. Vänrikki jäi myös Valkeasaareen – ja minulle jäi tuomio lukematta.

Täytin sinä kesänä 20 vuotta. Elämässäni on ollut monenlaisia päiviä, mutta kesäkuun 9. ja 10. päivä ovat elämässäni sellaiset, etteivät ne unohdu koskaan. Joka kesä ne tulevat aina mieleen. Mutta minulla oli varjelus myötä: vaikka tulen läpi kuljet, ei se sinua polta. Minä olen sen omalla kohdallani saanut kokea. Vasempaan käteen tuli vain pintahaava.

Saavuttiin Uudellekirkolle. Erään talon pihassa juoksenteli lampaita ja 50-kiloinen sika. Siviilit olivat jo lähteneet. Teuraslettiin possu kesäkuumalla, laitettiin isoon saunan pataan kiehumaan, eikä muuta kuin syömään. Kun oli vähän heikolla ruualla oltu, vatsat eivät tykänneet hyvää. Sinä yönä oli riu'ulla tungosta, ei tarvinnut siellä yksin olla.

Tultiin Iivanalaan. Venäläiset kerkesivät ensin. Jäätiin mottiin ja pois sieltäkin päästiin. Meidän komppaniamme päälliköltä meni siinä kaksi kuulaa niskasta läpi, mutta mies jäi henkiin ja tuli vielä sodan lopussa yksikköön.

Loppukesä oltiin sitten Viipurinlahden rannalla. Ruoka oli välistä tiukalla. Joskus heitettiin käsikranaatti veteen ja saatiin kaloja.

Sotilaspassiini on merkitty taistelupaikat Valkeasaari, Uusikirkko, Iivanala, Viipurinlahti. Sotilaspassissani on allekirjoittajana kapteeni Jussilainen.

Nyt siellä Kannaksella on tullut reissattua jo useasti, kun sinne pääsee turistina. Kaikki on vain niin paljon muuttunut, ettei ole enää paikkoja tuntea.

Viime kesänä, kun seisoin vanhan saunan raunioilla siellä Kannaksella, siinä missä olen ensi kerran päivänvalon nähnyt, tuli äkkiä mieleen runo, jota koulussa luettiin, runo Vanha Markku:

Nokkosia kasvoi saunan kiuas. Kumollansa oli kaivon kehä. Sota oli käynyt yli Suomen.

OSMO LYLY

Tiilien vohkiminen Vosnezenjasta

Jeesus Siirakki sanoo kirjansa 39.luvun 26. jakeessa: Tärkeimmät, mitä ihminen elääkseen tarvitsee, ovat vesi, tuli, rauta ja suola, nisujauhot, hunaja ja maito, rypäleen veri ja öljy ja vaatetus. (Jeesus Siirakki kirjoitti kirjansa noin 180 vuotta ennen ajanlaskumme alkua.)

Ollessamme vuosina 1941–42 Ostan suunnalla noin 20 km Syvärin eteläpuolella meiltä puuttui moniakin Siirakin mukaan jokapäiväiseen elämään kuuluvia tarvikkeita. Tulta meillä oli monessakin muodossa, samoin rautaa ja suolaa oli riittävästi. Muista hyödykkeistä sitten olikin puutetta. Vaatetusta ja sen suomaa lämpöä oli niukanlaisesti, puhumattakaan siitä, että oli harvinaisen kova pakkastalvi, mikä koetteli erilaisten majoitustilojen lämmönpitävyyttä.

Olimme vastikään saaneet rintamalinjat vakiinnutettua ja näin ollen voitiin ryhtyä ajattelemaan korsujen rakentamista. Hyvin rakennetut korsut ovat turvallisempia ja ainakin lämpimämpiä kuin pelkkä maakuoppa tai teltta. Lämmityslaitteina korsuissa käytettiin yleensä tavallista telttakamiinaa, minkä päällä voitiin keittää sumppia ja joissakin tapauksissa jopa jänistä tai hirveä.

Asemasodan aikana tapahtui meillä eräänlaista elintason nousua. Aletiin kiinnittää huomiota jopa korsun lämmitysjärjestelmiin. Ajateltiin, että jos korsussa olisi tiilikivinen muuri, niin se helpottaisi osittain kipinämikkojen työtä ja toisaalta korsu pysyisi lämpimämpänä eikä olisi myöskään jatkuvasti voimakasta savunkatkua.

Muurareita meillä oli. Savea voitaisiin käyttää saumausaineena, mutta meiltä puuttuivat kivet tai tiilet. Lunta oli runsaasti ja maa jäässä, joten maakiviä oli vaikea löytää. Oli oikein vanhanaikainen talvi.

Joukossa saattaa joskus tyhmyys tiivistyä, mutta toisinaan sokeakin kana voi löytää jyvän. Olin tullessamme nähnyt tiiliä, paljonkin, mutta, ikävä kyllä, ne olivat erilaisissa valmiissa muureissa ja rakennelmissa. Lähin tällainen tiilien esiintymispaikka oli Syvärin niskalla Äänisen rannalla olevassa Vosnezenjan kaupungissa.

Toin muistikuvani esille silloisessa poikajoukossa ja totesin, että sellaisia punaruskeiksi poltettuja savi-hiekkaseoksisia suorakaiteen muotoisia kiviä on paljonkin ja ne odottavat noutajaansa Vosnezenjassa. Kysymys on ainoastaan siitä, miten ne saadaan siirrettyä sieltä tänne.

Asiaa puitiin ja pohdittiin monelta kantilta, mutta päätös syntyi lopuksi nopeasti. Sanottiin, että huomisaamuna saat mukaasi puoli tusinaa miehiä ja suunnistat kohti kaupunkia. Jostakin kehitetään kuorma-auto ja niin asia hoituu. Huomisiltana olette tiilikuorman kanssa rykmentin komentopaikalla.

Eihän sotahommissa kovin usein sopinut kieltäytyä määrätystä tehtävästä, ei ainakaan minun, koska olin alun perin vapaaehtoisena sinne lähtenyt. Joten seuraavana aamuna viisi sotilasta marssi viiden- kuuden kilometrin matkan rykmentin komentopaikalle, jossa puukaasu meitä odotti. Olimme varustautuneet kaikin puolin hyvin. Meillä oli jokaisella olkapäällä fintofkat, joilla voisimme torjua yllätykset ja mahdolliset

kilpailijat. Leipälaukku heilui toisella olalla, joten muonapuolikin oli järjestyksessä. Lisäksi meillä oli kaksi rautakankea.

Aamuvarhaisella köröttelimme puukaasulla ensin osan kapulatietä, mutta suurimman osan matkan tavallista huonokuntoista kylätietä kohti kaupunkia. Kaupungissa oli vielä hämärää, joten lähtömme oli ollut sangen varhainen. Hämärää me oikeastaan kaipasimmekin, koska tiesimmekin, ettei täällä ole valmiita tiililetkoja odottamassa. Kiertelimme eri puolilla kaupunkia etsien sopivaa ja heikointa kohtaa hyökkäystämme varten. Pureuduimme ensin erääseen osittain purettuun tiilirakennukseen ja yritimme sen seinärakenteista irrottaa meille sopivia elementtejä, mutta laasti osoittautui vahvemmaksi kuin tiili, joten työstä oli luovuttava tiilien rikkoutumisen vuoksi.

Työtämme häiritsi, ehkä eniten, päähämme iskostettu sääntö tai määräys: vihollisista pitää päästää ilma pois tai eliminoida heidät muulla tavalla, mutta heidän tekemiään rakennuksia ja rakennelmia pitää säästää. Niitä voimme tarvita omassa käytössämme myöhemmin. Tuota varmaankin hyvää tarkoittavaa sääntöä jouduimme rikkomaan, koska meillä oli myöskin selvä määräys tuoda tiiliä, vieläpä koko kuorma.

Niinpä päätimme ottaa sieltä mistä parhaiten saisimme irti. Löysimme erään rakennuksen, jossa oli hyvän näköistä tavaraa ja heikommalla laastilla muurattua. Lisäksi siinä oli valurautainen uuninluukkukin paikoillaan. Meillä ei ollut mukanamme torvia, emmekä näin ollen saaneet muuria kaadettua äänen voimalla, mutta olihan kaksi rautakankea. Uunin taakse oli jätetty oikea oppisesti tuuman puolentoista ilmarako ja liikuntarako lämmitysuunin ja palomuurin väliin eli juuri sopiva rautakangillemme. Laitoimme rautakanget muurin molemmin puolin rakoihin ja viisi miesvoimaa vipuvarsiin, ja hetkessä tai kahdessa muuri oli lattialla, tiilet levällään kuin Jokisen eväät.

Tiilet olivat hyvännäköisiä ja puhdasposkisia uudelleen käytettäviksi. Olimme pitäneet huoneen ikkunat visusti kiinni, niin ettei muurin kaatumisesta johtuva pölypilvi päässyt ulos paljastamaan puuhiamme. Pesorkkasimme vielä eräästä tyhjästä laboratoriosta kaksi pitkää pöytää ja ne peräkkäin laittamalla saimme sopivanmittaisen liukuradan toisessa kerroksessa olevan tiilivarastomme siirtämiseksi ikkunasta auton lavalle.

Kun loppu on hyvin, niin kaikki on hyvin. Tiilikuorma oli sovittuna aikana sovitussa paikassa, mistä sen jako etulinjan suuntaan tapahtui hevospeleillä.

En saanut tuosta edellä olevasta mitään vakavampaa vahinkoa sielulleni, mutta ehkä sen verran, että muistan tapahtuman. Tapahtuma kuvaa sellaista asemasodan ajankohtaa, jolloin oli mahdollisuus kiinnittää huomiota asumisen laatuun. Silloin tehtiin myös saunoja pari kilometriä rintaman taakse eli pataljoonan korkeudelle.

Tiilien varastaminen tai rosvoaminen auttoi useita korsukuntia sen ajankohdan erään perustarpeen, lämmön, tyydyttämisessä.

Otaksun, että Jeesus Siirakki olisi ollut asiasta samaa mieltä, jos hän olisi sattunut elämään näillä leveysasteilla näin kylmänä pakkastalvena.

EINO JORO

Nietjärven taistelu

Someron lähetystö keväällä 1943 Aunuksessa Someron poikia katsomassa. Vas: Einari Lauranto, Kustaa Hossi, Oskari Knaapi ja pataljoonamme lotat sotapesän rappusilla.

Vasemmalta: edessä sotamies Eino Joro, hänen takanaan sotamies Matti Avellán Somerolta, korpraali Kaarlo Kanervo Somerniemelta ja korpraali Heikki Kinos Humppilasta. Pojat paistavat räiskäleitä lepopaikassa Aunuksessa. Jauhot oli saatu Someron lähetystöltä keväällä 1943.

Talvella 1943 Syvärillä etulinjassa. Vasemmalta sotamies Kalle Vigiland Humppilasta kersantti Pekka Karimaa Forssasta ja sotamies Eino Joro Somerolta.

Somerolaisten joukko lähti perääntymään Syväriltä ennen juhannusta 1944. Olimme tulleet juhannukseksi Mäkriälle, joka on noin 10 kilometriä Aunuksen kaupungin eteläpuolella. Sieltä lähdimme marssimaan Suomea kohti. Marssia kesti kaksi päivää ja kaksi yötä. Joukko oli hyvin uupunut. Minä en herännyt syömään, vaikka toiset nostivat pystyyn. Muutamat nukkuivat taivasalla kovassa vesisateessa eivätkä heränneet, vaikka olivat kesäsateesta aivan märkiä. Pääsimme tämän voimia kysyvän marssin jälkeen Viteleen maihinnousupaikan ohi. Venäläiset olivat nimittäin nousseet Laatokalta maihin ja katkaisseet tie- ja rautatieyhteydet Syvärin joukoilta. Joukkojen piti marssia tilapäisiä metsäteitä pitkin.

Viteleen jälkeen joutuivat somerolaiset miehet, jotka olivat rykmentissä 44, moniin viivytystaisteluihin Suurmäessä, Uuksujoella, Tulemajoella ja sen jälkeen Nietjärvellä. Nietjärvelle peräännyttiin etujoukossa. Muistaakseni nukuttiin kaksi yötä, käytiin saunassa ennen kuin alkoi rytinä 15 heinäkuuta 1944 aamulla kello 8. Minä uskon, että koko pataljoona oli asemissa kauniilla pitkällä hiekkaharjulla, jossa hiekkaan kaivettu juoksuhautoja ja poteroita. Potero on kahden miehen maattava katettu kuoppa, joka on katettu propsipölkyillä ja turpeella ilman ovea ja lämmityslaitetta. Poteron pohjalle olimme taitelleet koivunoksia ja ne olivat osittain kuivuneet.

Kun tulimyrsky alkoi, se oli aivan kauhea. Vihollinen ampui tykeillä, kranaatinheittimillä ja rakettiaseilla, mutta sillä kohdalla missä olin, melkein kaikki meni sen kapean harjun yli ja me säästyimme ehjänä. Tulitus oli niin kauhea, että happi loppui ilmasta valtavan palamisen seurauksena ja me haukoimme henkeä noin kolmen minuutin ajan, Kuivat koivunlehdet värisivät emmekä pystyneet puhumaan ja tuijotimme toisiamme hölmöinä. Kuului kauhea telaketjujen jyrinä, mutta emme nähneet mitään, koska savua oli niin paljon ilmassa ja sitten hyökkäysvaunujen jyrinä kuului jo takaa vasemmalta. Harjussa oli leikkaus tietä varten ja venäläiset olivat vallanneet harjun leikkauksesta lähtien, ja me olimme leikkauksen toisella puolella ja pysyimme siinä aitiopaikalla koko taisteluiden ajan ja rauhantekoon asti.

Nyt oli totinen paikka. Hyökkäysvaunut ja venäläinen jalkaväki meni satapäisenä joukkona sadan metrin päästä ohi. Odotimme vain, milloin se koukkaisi meidän taakse, ja olisimme motissa ikuisesti. Ei koukannut taakse milloinkaan. Nyt tuli hätä joukkueenjohtajalle. Hän lähetti minut ilmoittamaan komppanianpäällikölle, että tilanne on vakava. Kun saavuin komppanianpäällikön poterolle, se oli tyhjä ja verisiä roippeita ympäriinsä. Muut komppanian joukkueenjohtajat olivat itse menneet neuvotteluun päällikön luo ja kaikki haavoittuivat ja osa kuoli. Lähetit olivat menneet kantamaan haavoittuneita joukkosidontapaikalle. Viesti oli synkkä joukkueenjohtajalle.

Tämän tiedon jälkeen lähti joukkueenjohtaja tykistön tulenjohtopaikalle minun toimiessani turvana. Siellä hän otti yhteyttä pataljoonaan ja ilmoitti, että hän on korottanut itsensä komppanianpäälliköksi, koska hän on ainoa upseeri komppaniassa. Kuulin kuinka pataljoonan komentaja hyväksyi ylennyksen. Tämän jälkeen uusi komppanianpäällikkö ilmoitti, että komppania vetäytyy, jos apua ei tule puolen tunnin kuluttua. Pataljoonasta luvattiin apua kahden tunnin kuluttua, mutta apua ei tullut koskaan. Ainoastaan alkoi kuulua ammuntaa venäläisten hyökkäyssuunnasta ja me arvasimme, että suomalaiset panevat vastaan ja se rauhoitti meitä aika tavalla. Näimme, että viholliset liikkuivat murtokohdassa edestakaisin.

Ehkä suomalaiset saivat päivän mittaan lisäjoukkoja, koska venäläiset perääntyivät suomalaisilta valtaamalleen harjulle ja hyökkäysvaunut vetäytyivät asemiemme eteen ampumaan tykeillä meitä. Nyt oli suunnittelutauko, koska venäläisiä ei saatu harjulta pois. Tärkein meidän taistelijoiden kannalta oli, ettei ruokaa ollut saatu vuorokauteen, tupakat olivat lopussa eikä ollut mahdollisuutta hermosavuihin. Panokset olivat vähissä, koska koetimme säästää niitä, jos meitä yritettäisiin saarrostaa.

Keskellä yötä alkoi tapahtua. Oli heinäkuun 15 päivä 1944. Vääpeli tuli kirjurin kanssa maksamaan päivärahoja ja kaksi hevosmiestä kantoi ruokatonkkia selässään suota pitkin ja saimme tupakkaa, joka tuntui monelle olevan kaikkein tärkeintä. Näiden huoltomiesten ilme oli näkemisenarvoinen. He olivat yllättyneitä meidän rauhallisuudestamme, vaikka vierellä oli kova ammunta. Nyt alkoi uusien joukkojen valloitustyö venäläisten omistamalla harjulla. Meidän joukkueemme oli sivustaseuraaja. Se oli kaamea yö. Vartiopaikkani takana radisti toisti monta tuntia radioon paareja, käsikranaatteja, paareja, käsikranaatteja… Minulle tuotiin vartiopesäkkeeseen munakäsikranaatteja ja nalleja, jotta voisin virittää niitä taistelukuntoon. Minä en saanut niitä kuntoon.

Vaikka heittelin kymmeniä kranaatteja etumaastoon, ne eivät räjähtäneet. Nallit eivät kuuluneet niihin käsikranaatteihin, enkä koskaan ollut nähnyt sellaisia aikaisemmin sota-aikana. Venäläiset eivät lähteneet asemistamme. Täytyi käyttää liekinheitintä ja käsikranaatteja, välistä konepistoolisuihkua ja kasapanoksia. Aamulla harju oli vallattu.

Tappiot olivat suuret molemmilla puolilla. Suomalaiset haavoittuneet ja kaatuneet vietiin järjestään pois, mutta venäläiset kaatuneet olivat täyttäneet juoksuhaudat. Kun kävin katsomassa, niin astuin kaatuneen lonkan päälle, koska vatsan päällä jalka nuljahti ilkeästi ja teki pahaa. Siellä täytyi kulkea matalana, koska venäläiset tulittivat. Seuraavan yön takaa tullut komppania hautasi venäläisiä kaatuneita valmiiseen tankkikaivantoon.

ERKKI AALTO

Alokasaika lähestyy

Erkki Aalto.
Kuva otettu 30.8.1943.

Somerolaisia sotamiehiä vasemmalta: Erkki Aalto, Eino Talonen ja Eino Vähätalo.

Lauantaina elokuun 30. päivänä, 1941 olin moottoripetrolilla käyvällä 28-hevosvoimaisella 1936- mallisella piikkipyöräisellä Fordson traktorilla kyntämässä. Työn aloitin aamulla klo 7 ja illalla klo 19 tuli päivä pulkkaan. Traktorissa silloin ei ollut valoja. Vaihteita oli kolme eteen ja yksi taakse, veivistä pantiin käymään. Silloin oli Kerkolassa neljä traktoria ja lisäksi Kerkolla telaketjutankki.

Kehitys on mennyt eteenpäin. Elämme vuotta 1995. Kerkolassakin tiloilla on monta traktoria ja hevosvoimia 110:een asti, ehkä ylikin. Vaihteita on eteen ja taakse 20:n nurkilla.

Elimme jo jatkosodan aikaa. Minua muutaman kuukauden vanhempi Toivo Linden oli jo keväällä astunut armeijan riveihin. Sota oli Toivon kohdalta ohi. Olin sunnuntaina 31. päivänä elokuuta 1941 kantamassa häntä viimeisellä taipaleella kotipitäjän multiin.

Pimennysmääräykset

Sota-aikana hautaukset suoritettiin usein iltaisin ja pimennysmääräykset olivat voimassa. Tulimme hautausmaalta kahden hevosen kyydillä Häntälän kautta oikoteitä kohti Kerkolaa. Seppälän talon kohdalle tullessamme havaitsimme edessäpäin kirkkaan "majakan". Lauriselta nämä valot loistivat. Petromaksi oli valon lähteenä.

Poikkesin Lauriselle ja ilmoitin, että esikunnasta tuli soitto: valot on sammutettava tai ikkunat peitettävä. Paljon oli Laurisella porukkaa radiota kuulemassa. Sähköiskun tavoin ilmoitukseni tehosi. Ikkunamolotovit olivat ehkä puutteelliset, koska sängyn peitteet saivat kyytiä. En tiedä, jos kukaan minua tunnisti.

LAURI TALIKKA

Elämäni raskaimmat askeleet

Lauri Talikka kotinsa seinustalla Vuoksenrannassa 1944.

Elettiin vuotta 1944 Vuoksenrannassa. Sodan äänet olivat pitkän aikaa kuuluneet, joskus kaukaisena kumuna, johon olimme tottuneet. Venäläisten aloittama suurhyökkäys mullisti myös elämämme Vuoksenrannassa. Väestö sai evakuointikäskyn 18.6. 1944 ja Vuoksenrantaan jäi ainoastaan vanhemmista miehistä ja nuorista pojista muodostettu IS-komppania, peitenimeltään 1734 IS-komppania.

Komppaniamme miehistö suoritti monenkirjavia tehtäviä. Esimerkiksi pitäjän maatalouskalusto oli jäänyt paikalleen. Rahtasimme niitä ja muita tavaroita jopa yölläkin ja ne lähetettiin muualle Suomeen turvaan. Aselevon jälkeen korjasimme viljaa suoraan pellolta niittäen ja puiden. Miten märkä vilja mahtoi säilyä, siitä en ole kuullut. Suoritimme myös vartiopalvelusta ja jahtasimme armeijan ja sotapoliisin kanssa desantteja ja sotilaskarkureita. Äyräpäästä ja Vuosalmelta kuuluva taistelun metakka oli valtava. Seurasimme tapahtumia aitiopaikalta, niin lähellä rintama oli. Pidättämiämme sotilaskarkureita oli parhaimmillaan Kankaalan koululla yhtä aikaa useita kymmeniä ja luovutimme heidät sotapoliiseille.

Kerran tuli hälytys: oli nähty kolmen desantin majoittuvan Korpilahden Pätilän taloon, kaksi taloon ja yksi saunaan. Menimme viiden miehen voimalla ottamaan heidät kiinni. Oli kesäinen keskiyö ja saunaan majoittunut tuli minun osakseni. Tauno Tonteri (Holman Tauno) jäi ulkopuolelle varmistamaan, ja minä avasin saunan ulko-oven. Hiljaisessa yössä oven voitelemattomat saranat narisivat hirvittävästi. Olin varma, että kun avaan saunan oven, jonka takana on koulutettu desantti, se on minun viimeinen tekoni. Ne olivat

16-vuotiaan pojan elämän raskaimmat askeleet, jotka otin mennessäni saunan ovelle. Repäisin oven auki ja näin miehen makaavan lauteilla. Savusauna oli puolipimeä. Komensin kädet ylös, johon mies sanoi: "Älä tähtää poika mua pyssyllä!" Minulla oli sydän kurkussa ja pinna äärimmäisen kireällä ja sanoin: "Mie tapan siut justiin!" Mies tajusi hätäni ja tuli kädet ylhäällä perässäni ulos. Ulkona Taunon kanssa totesimme miehen aseettomaksi eli sotilaskarkuriksi, ja sama oli tuvassa nukkujien laita. Rauhoittelimme poikia, ettei heille kuinkaan käy, ja veimme heidät Kankaalan koululle.

Itselläni on kaksi poikaa ja olen iloinen heidän puolestaan. He ovat saaneet elää nuoruutensa rauhan aikaan ja säästyneet niistä kokemuksista, jotka meitä nuoria poikia aikanaan kohtasivat, kuten kesällä 1944 Vuoksenrannassa. Rauhanteon jälkeen uskoimme, ettemme enää näkisi kotiseutujamme. Mutta ihminen on erehtyväinen. Olemme turisteina käyneet toteamassa entisen kotipitäjämme kunnon ja mistä sen tietää, vaikka Vuoksenranta olisi joskus vielä osa Suomea.

ARMAS OJALA

Muistelmia Syväriltä Pirkin lohkolta

Armas Ojala lomalla Forssassa syyskuussa 1944.

Elettiin vuotta 1943. Tammikuun alussa käytiin kaivamassa korsun monttua etulinjassa. Maa oli jäässä paksulti ja oli kovaa pakkasaikaa. Työ piti tehdä pimeän aikaan, sillä naapuri ei hyväksynyt päivällä tekemistä. Tämä korsun teko oli ihan yhdyshaudan vieressä, pienen luonnonpuron paikassa missä kasvoi leppäpusikkoa naamiona. Matka Syvärin mahtavaan virtaan oli noin 60–70 metriä. Paikalla vahvistettiin vartiointia.

Korsu valmistui helmikuun alussa. Silloin tulimme siihen asumaan ja otimme vartiotehtävästä vastuun. Tukikohta ja korsu oli nimeltään Liisa, olimme siis Liisan poikia. Tämä porukka oli niin sekalaista kuin Herran seurakunta. Oli myös Savosta yksi mies ja hänellä oli "suoppaat". Lähti niitä kerran rättimikolle vaihtamaan ja sanoi tuovansa oikein saappaat. Mutta mitä ihmettä, ei kestänyt kuin muutaman päivän, kun ne taasen muuttuivat suoppaiksi.

Kuulovartiotehtävässä pimeän aikaan oli aina kolme miestä kerrallaan. Yksi mies oli poterossa kummassakin päässä vartioitavaa osaa, joka oli 250 metriä pitkä. Kolmas mies oli yhdysmiehenä ja kulki siinä välillä. Kuulovartiopaikat olivat ihan jokipenkassa, mistä oli aina lähdettävä pois ennen valoisan tuloa. Päivällä oli yhden miehen vartiointi ampumapesäkkeessä. Vartiovuorot tulivat aina pimeän aikaan neljän tunnin välein. Jos ei mitään erikoista sattunut ennen täydennyksen saantia, aamu-unet venyivät pitkiksi joka päivä. Nukuttiin aina siihen asti, kun aamuruoka tuli.

Naapurilla oli punkkeri vastarannalla ison männyn juurella, mistä se häiritsi meidän oloamme kovapanosammunnallaan. Maaliskuun alussa eräänä iltayönä lähti jääkärijoukkueen "vänskä" sieltä hakemaan toisia nappia. Hän meni punkkeria tuhoamaan muutaman joukkueensa pojan kanssa. Olin pikakiväärі Emman kanssa tukemassa oikeaa sivustaa ja vasemmasta piti konekivääri huolen. Kaikki sujui suunnitelmien mukaisesti, paitsi paluumatkalla kaksi poikaa sai perään ammutuista luodeista vähäisiä naarmuja. Partion päästyä meidän korsuumme alkoi naapuri antaa kiitoksia vierailusta. Ne tulivat teräksen muodossa korsun ympäristöön, koska se oli partion paluusuunta. Räjäytetty punkkeri savusi pari vuorokautta sen jälkeen.

Olimme valppaina, sillä ajattelimme, että naapuri voi jonain yönä tulla maksamaan kalavelkojaan. Niin kävikin, mutta yritys epäonnistui täydellisesti. Vihollinen ei lainkaan päässyt jokipenkalle, kun matka keskeytyi. Vartiomiehet kyllä antoivat hälytyksen korsuun, josta tuli kiire lähtö asemiin. Kukin veti jalkaansa saappaita minkä ehtivät. Inhan pitäjän pojalle jäivät saman jalan saappaat ja nekin niin pienet, ettei saanut niitä jalkaansa. Hän veti ylimääräisiä sukkia useamman parin jalkaansa ja kokosi korsun pöydältä leipälaukkuun kelloja ja rahapussit. Palattuamme pois pesäkkeistä hän seisoi korsun edessä ja sanoi, että hän otti tavarat talteen. Hän ajatteli, että jos naapuri pääsee korsua hajottamaan, ovat nämä ainakin hänen matkassaan.

Elettiin rauhallista aikaa, sillä huhtikuun alkupuolella räjäytettiin railo Syvärin joen jäähän eräänä yönä, mikä oli meille suuri huojennus, sillä joen yli pääsy oli siten mahdotonta. Viikon parin kuluttua, kun maat alkoivat sulaa, tuli vedenpaisumus Liisan korsuun. Kun tulin eräänä yönä vartiovuoroltani, oli korsussa täysi touhu päällä, vesi alkoi nousta lattian alta lähes alapetin korkeuteen. Pojat kokosivat lattialla olevia siviilipaketteja ja muuta siellä olevaa kuivemmille maille. Haettiin metsästä puita ja tehtiin oviaukosta silta alapetin reunalle, että pääsi sitä pitkin selkä vääränä yläpetille. Alapetin miehet olivat kulkureina. Tämä kesti kolme vuorokautta, kunnes reservissä olevan joukkueen miehet tulivat kaivamaan viemärin läheiseen puroon. Kevätkesän lattian alla virtasi vesi, sillä yläpuolella oli pehmeä suo, josta vettä riitti pitkään. Korsun ilma pysyi niin kosteana, ettei siellä ollut mikään kiva olo. Kortinpeluukin piti siirtää ulkosalle ja kirjeiden kirjoitus luonnon helmaan, vaikka ei se niin kaunis ollutkaan, koska naapuri muokkasi aina joskus sitä kranaateillaan arvatenkin kevätkylvöä varten.

Vappuaamuna saimme taasen naapurilta terveisiä heittimestä, yksi kranu osui korsun katolle niin, että hiekka rapisi katosta ja pieni ikkuna hajosi. Uuden lasin tuotuamme se hajotettiin parin päivän kuluttua uudestaan, minkä jälkeen laitettiin pahvi vain suojaksi itikoilta.

Meitä moitittiin, että ollaan vähätöisiä: talvella ei lumenluonti yhdyshaudasta oikein maittanut ja keväällä olisi pitänyt hakata jäätä veden juoksutukseen. Luotimme vain Luojaan, että tulee omansa ottamaan, ja niin kävi sinäkin keväänä.

Seuraavassa on varma todistus meidän laiskuudestamme. Tuli pataljoonan lääkäri korsu- ja ympäristötarkastukseen. Menimme likamontulle. Sen reunalle oli laitettu leppähaarukoita pystyyn, useamman korkuisia. Lääkäri kysyi, mikä tarkoitus niillä oli. Kun olin mukana, niin vastasin, ettei tarvitse johtoa kannattaa, kun vettä laskee. Mukana oleva adjutantti sanoi: "Hyvä keksintö, ei ole toista yhtä hyvää koko pataljoonassa. " Lääkäri ei ollut oikein tyytyväinen meidän ympäristöömme.

Niin se kesä jatkui linjassa aina elokuuhun. Lomat tulivat aikanaan.

PAAVO MATTILA

Aikoja lomien peruutusten jälkeen

Paavo Mattila oikealla ja Kalevi Saari Mäntsälästä Värtsilän hautausmaalla heinäkuussa 1944.

Shemenskin valtatiellä huhtikuussa 1942.
Kuva Einar Palmusen kirjasta: Hämäläisdivisioona jatkosodassa.

Elettiin kevätkesää vuonna 1944, Hirvaskosken rannalla. Korsu, jossa asuin, oli rakennettu jokitörmälle. Keväällä voimakas jyminä kuului koko lentokentän alueelle. Sain komennuksen Solomanniin tuuraamaan

kaverin lomaa. Kun kaveri palaa, niin minä lähden lomalle. Näin herrat olivat sen järjestäneet. Minulle tämä kelpasi mainosti, koska minun lomaani mahtui myös juhannus.

Arkipäivät kuluivat mukavasti. Hain Solomannin leiriltä tyttöjä kuormantekijöiksi. Ajettiin Äänislinnaan hotelli Sevemajan raunioille, tehtiin kuormia ja vietiin lentokentälle koneitten rullaustieksi. Näin jatkui. Hain heidät aamulla, vein päivällä syömään ja illalla taas leirille. Tytöistä kaksi puhui hyvin suomea, ei ollut kielivaikeuksia. Kerran keskustellessamme tulin maininneeksi sanan ryssä. Heti kysyttiin, tiedänkö mitä sana ryssä tarkoittaa. Siinä paljastui pojasta tyhmyys: En tiedä, en ole koskaan tullut ottaneeksi selkoa, mitä se voisi tarkoittaa. "Se tarkoittaa samaa, kun me sanomme suomalaisista tsuhna." Taisivat haukata vähän matalaa, koska alkoivat puhella: "Teille tulee täältä kohta lähtö. Meidän miehemme tulee ja ajaa teidät pois." Hyvin leirillä oltiin asioista perillä. Oli lauantaipäivä. Vein "hantit" illalla leiriin, ja maanantaina ei enää tämä työ jatkunut.

Oli sunnuntai. Olimme iltapäiväruokailussa. Paikalliset pojat alkoivat esitellä, että Solomannissa näytetään tänään elokuva. Olimme perillä hyvissä ajoin. Odottelimme pihalla, koska ovet avataan. Samalla näin, että meidän lähetti tulee pyörällä ja varmasti loikkari päällä, vauhdista päätellen. Hän pysähtyy eteeni ja kuuluttaa kovalla äänellä: "Kaikin automiehet yksikköihinsä, elokuviin ei saa mennä!" Pyysin lähetiltä: "Jos kiire kerran on, anna mulle se pyörä, niin pääsen nopeammin kentälle." Pyörää en saanut, kävelemään piti lähteä. Kävellessäni ajattelin, mitenkähän käy lomien. Aika pian selvisi tämäkin asia: kaikki lomat peruutetaan.

Mutta Solomannista alkoi työtä vuorotta, ilman minkäänlaista rangaistusmääräystä, matka kohti Hirvasta. Alkoi heti, 104 kilometriä pohjoiseen, siellä kuorma päälle ja matkaan kohti Varpakylää, missä oli vanha maalaistalo, minne telasimme tavarat väliaikaiseen varastoon. Talo sijaitsi kauniilla mäellä, pihaan näkyi kaksi lampea, maanne kulki lampien välistä, tien vieressä oli kaunis nuori koivikko. Tänne telailimme tavaroita.

Kun eräänä iltana ajelin kuormanhakuun, oli tiellä tavallista runsaammin liikettä. Heiluttelivat huivejaan, iloisesti vilkuttelivat. Kun pääsin perille, aloin kysellä, mitä erikoista tänään, kun noin lystiä pitävät. Sain hyvin ivallisen vastauksen: Voi poika parka, etkö tiedä, että nythän on juhannusaatto. Jonkun verran nolotti, mutta minkä teit, jos oli päivissä seonnut. Samassa kyllä muistin, että minunhan piti olla juhannuksena lomilla, mutta näinkin voi käydä. Kyllä asiasta sain jälkeenkin päin kuulla usean kerran, miten pojalle kävi: meinas jussinpäivä päästä huomaamatta ohi.

Keittiölotat pitivät kyllä kuskeista hyvää huolta: sapuskaa löytyi, tulipa reissulta mihin vuorokauden aikaan hyvänsä, ja näin aattona ehkä oli vähän paremmat sörsselit. Mutta vatsa kun tuli täytetyksi, oli uusi kuorma myös autossa. Ei muuta kuin tarkasteli paikat, tankki täyteen ja juhannuksen viettoon tien päälle, sillä meneehän juhannus näinkin.

Sanoin äsken, että tankki täyteen, koska autoni muutettiin bensiinille heti, kun tämä ralli alkoi. Oli hauska ajella, kun kulku oli aivan toista kuin hiilikaasulla, enkä ollut koskaan ennen ajanut pensalla, siis nautinto tämäkin. Tavarat oli saatu Varpakylään. Ralli jatkui Varpakylän ja Värtsilän välillä.

Eräänä iltana matkalla Värtsilään suuta kuivasi. Näin kaivon tien varressa ja poikkesin kaivolle juomaan. Pesin kasvonikin. Siinä touhutessani tuli kaksi tyttöä viereisestä mökistä. Utelivat, minne olen menossa ja kertoivat toisten lähteneen. Me jäimme tänne kahdestaan seuraamaan, miten kauan voimme olla kotona. Olivat aivan rehdin tuntuisia Karjalan tyttöjä. Sanoin minne menen ja ehkä palaan heti takaisin. He kysyivät, pääsisivätkö he mukaan. Haluaisimme tietää, miten menetellä, kun alamme etsiä omiamme.

Kello kolmen maissa aamulla olimme samassa paikassa. Reisu oli tehty. Tytöt ehdottivat, että he keittävät korvikkeet, koska näyttää väsyttävän aika lujasti. Suostuin. Pesin naamani kaivolla ja kävelin mökille, missä

sytyteltiin tulta hellaan. Näin eteisen nurkassa petin tapaisen. Oikaisin siihen ennen kuin korvike oli valmista. Olin nukahtanut. Kun kaikki oli valmista, tuli herätyksen aika, mutta he eivät saaneet minua heräämään. Saappaani oli vedetty jalasta ja käyty viereeni nukkumaan, sillä talossa ei muuta nukkumapaikkaa ollut, sillä tavarat oli muun väen mukana viety pois.

Heräsin kovaan rytinään. Oveen koputettiin nyrkillä, temmattiin ovi auki ja huudettiin: "Onko täällä ketään?" vierestäni nousee tyttö yhtä nättinä kuin eilenkin ja kuiskaa korvaani: "Nyt sinä kärysit ja minun takiani, kun pyysin korvikkeelle." Nousin istumaan ja näin, että automestarihan siellä nojasi ovipieleen ja piti kädellään ovea auki ja kysyi, onko auto kunnossa. Autossa ei ollut mitään vikaa, mutta kuski taisi väsyä. Hän pelkäsi jo pahinta, että olisin nukahtanut rattiin. Tyttö kertoi vielä, miten hän yritteli herätellä juomaan korviketta, mutta mitään ei tapahtunut. Lattialla kun nukkui, ei voinut edes pudottaa sängystä, ja olisikohan riihenkään herännyt. Vajaat kolme tuntia olin nukkunut ja tietämättäni naisen vieressä. Voi että kyllä yhtämittainen rievänkääntö voi rasittaa! Vai että pääsi nukahtamaa, olisit pussannut, kiusoitteli automestari tyttöä. En ole ihan varma, vaikka olisin näinkin tehnyt, mutta mitään ei tapahtunut, ja kahvipannu on nyt jäähtynyt. Kylmä korvike ei maistu miltään. Ilman jäit, mitäs nukuit.

Tällä välin olin saanut jalkarätit kääritiyksi ja saappaat jalkaan. Olin valmis lähtemään. Kiitin hyvin nukutuista pikkutunneista. Lähtiessäni tyttö kehotti: "Kun palaat, poikkea kaivolle. Jos satun olemaan vielä kotona, joudun kuitenkin lähtemään, koska koti on kohta jätettävä ja lähdettävä etsimään äitiä ja muuta perhettä.

Aamu oli mitä kaunein, aurinko helotti pilvettömällä taivaalla. Oli mitä parhain lentosää, mutta oikein hyvä ajella autollakin. Sellainen hiljainen toivomus oli sisimmässäni, etteivät vihollishävittäjät puuttuisi hommiini. Olisi huono yllätys, jos kohteeksi sattuisin. Automestarilta sain tietää, että Varpakylän tavarat ovat aika vähissä. "Kaikki tuot, mitä siellä on. Lotat ovat jo tulleet pois, mutta saikat pitäisi olla vielä saatavilla. Kyllä saikka juomattoman korvikkeen korvaa", valisti mestari. Saikat olivat valmiina odottamassa, melkein voikin leivälle levitetty. Pojat aloittivat kuorman teon, ja minä join aamuteeni. Kun sain saikan juoduksi ja menin ulos, oli kuormakin valmiina.

Pojat etsivät hyviä istumapaikkoja lavalla. Kaksi miestä oli hytissä. Olivat arponeet, ketkä saavat hyttipaikat. Katselin pihalta koivikon suuntaan ja aloin pitää nuhdesaarnaa: "Eikö teillä ollut muuta tekemistä. Mennä ja kaataa niin kaunis nuori koivikko ja noin rumasti. Kannot metrin korkuisia, eikä minkään näköistä järjestystä. Olisi pitänyt aikaisemmin ehtiä, olisi jäänyt tuokin pahanteko tekemättä." Lavalta kuului: "Menehän koppiisi ja lähdetään menemään." Näin tein ja Varpakylä jäi uusille tulokkaille. Oven raosta huusin vielä pojille: "Valvokaahan ilmatilaa, ettei tule yllättäen. En muutakaan nyt teille keksi." Kaivolle pysäytin ja sanoin pojille: "Oikein hyvää kaivovettä, jos kellä on jano, sopii tulla juomaan." Joka poika maistoi, eikä kukaan moittinut makua. Samalla silmäilin mökille, näkyisikö ketään. Ei näkynyt. Luuta oli laitettu oven eteen merkiksi, ettei olla kotona. Kävelin jonkin matkaa ylös mökille päin, mistä näin toisen mökin oven. Siellä oli myös merkki ovella. Siis lähdetty: koti jätetty, ja omien etsintä alkanut.

Taakse olivat jääneet Äänislinna, Hirvas ja Varpakylä, Värtsilästäkin tuli lähtö. Tavarat lastattiin nyt junaan ja matka kohti Hollolaa alkoi. Oli aamu, kun olimme Lahden asemalla. Menimme ulos junasta. Siviilit alkoivat kysellä, miltä tuntuu, kun rauha on tullut. Me ihmettelemään, että mikä rauha, me emme ole kuulleet mitään. Mentiin asemalle ja saatiin lehti. Uskoa täytyi, koska asia oli jo sanomissa, ja sanomalehti ei voi tietää väärin näin suurta asiaa.

Meille pojille lankesi uusi tehtävä pohjoisessa. Minäkin sain komennuksen osasto Sarkoon. Auto, jolla olin ajellut, vaihdettiin neljäkymppiseen Foortiin eli hävittäjähoppaan. Auto vain junaan ja matka Ouluun alkoi. Oulussa jouduimme odottelemaan, koska pääsisimme Kemiin, sillä rautatietä ei Oulusta eteenpäin enää ollut. Sillat olivat räjäytetty ja rata muutenkin tuhottu. Matka Kemiä kohti oli hidasta. Tie oli huonossa kunnossa, kaikki sillat oli tuhottu, ihan pikku rumpuja myöden. Väliaikainen ohituspaikka oli tehty tien

vierestä, mutta hyvinhän hoppa pomppi kiveltä kivelle ja Kemiin päästiin. Matkan varrella jossain ajettiin jokivartta, missä oli naisia pyykillä. Siellä näin, että yhdellä akalla oli väärävartinen piippu suussa. Sauhu pussahteli, ei piippu suotta suussa ollut. En ollut ennen nähnyt eikä myöhemminkään näkynyt piippusuista pyykkäriä.

Kemin kentän tultua kuntoon minut pyydettiin omaan yksikköön. Auto jäi kentälle. Tulin laivalla Ouluun ja matka jatkui junalla. Kemin satamassa oli kolme laivaa. Yksi purki, yksi lastasi Ouluun lähteviä ja kolmas laiva oli lähdössä Ruotsiin. Satamassa oli melkoinen tungos. Yksi asia jäi erikoisesti mieleen: kaiken tungoksen seassa oli lapsia kaulassa pahvilaput, joissa oli nimi ja luultavasti muutakin tietoa, kainalossa kääröjä, joissa luultavasti rakkaimmat tavarat. Nämä lapset lähtivät sotalapsiksi Ruotsiin.

Palasin Hollolaan. Rykmentti oli siirtynyt Poriin. Menin perässä Porin kentälle. Yhden vuoden ja kahdeksan kuukautta olin ollut jo sotareissulla, mutta siitä huolimatta alkoi vakinainen palvelukseni Suomen armeijassa 1. 1. 1945.

HELGA SIPILÄ

Nuoren lotan päiväkirjasta. ”Opin tiellä”

Onnistuihan se kuva, josta kirjoitukssessa puhutaan. Kirjoittaja takana keskellä.

LOTTA SVÄRD

„Lotta Svärd'in"
Kultaiset sanat

Jumalan pelko olkoon elämäsi suurin voima!
Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi!
Aseta korkealle lotta-ihanteesi. Vain oikeamielisenä, puhtaana ja raittiina voit olla oikea lotta!

Katkelma lottien kultaisista säännöistä.

Olin juuri täyttänyt 17, enkä vielä "iso" lotta, kun minut lähetettiin koulutukseen Hämeenlinnaan. Alla olevassa on katkelmia sen aikaisesta päiväkirjastani.

5. 6. 1943 Huomio - täällä Ilmavoimien viestikoulu Hämeenlinnan "Tipulassa" eli Siipikarjanhoitokoulussa. Näiden 10 päivän sisälle on mahtunut hirveän paljon asioita. Mutta jospa kertoisin järjestyksessä.

Lauantaina kävimme Kaarinan kanssa Viipurissa. Sieltä piiristä saimme puvut, manttelit ja kävimme lääkärintarkastuksessa. Tutustuimme myös muutamiin Uuraan tyttöihin, jotka olivat tulossa samalle kurssille tänne Hämeenlinnaan. Sunnuntaina kävin paikallisosastossa ja oli kamala kiire tavaroiden kasaamisessa. Sain kun sainkin kaikki kuntoon ja niinpä maanantaiaamuna nousi Koisillan pysäkiltä eräs pitkänhuiskea lottatyttö, selässä hirveän suuri pakkaus, mantteli käsivarrella ja matkalaukku kädessä. Kaarina tuli junaan Heinjoen asemalta ja niin alkoi matkamme kohti tuntematonta tulevaisuutta. Arvokkaan näköisinä kuin isommatkin lotat ojensimme litteramme konduktöörin tarkastettaviksi. (Eräs sotapoika sanoi meitä kyllä "lottalapsiksi", kun huomasi, ettei meillä ollut lottaneuloja.)

Saavuimme sitten tänne Hämeenlinnaan ja otimme pirssiauton, jolla ajoimme ensin Tipulaan. Sieltä meidät lähetettiin tänne kansakoululle. Kun meidät ohjattiin tähän luokkahuoneeseen, jossa asumme, niin

huomasin, että meidän sänkymme olivat 2-kerroksiset ja rivissä kuin alokkaiden ainakin. Sängyissä pullistelivat epäilyttävän pyöreät patjat, paperiset. Me otimme tietysti parhaat paikat ja petasimme niihin. Olimme jo peleillä, kun toisia tulla tupsahti luokkahuone täyteen. Tuli turkulaisia, meitä karjalaisia, hämäläisiä ja savolaisia, tuli tyttöjä vähän joka puolelta Suomea.

Ensimmäinen yö oli hirveä! Patja ei litistynyt yhtään paitsi muutamista kohdista, joten se muodosti möhkäleitä alleni. Sain koko yön pidellä kiinni patjasta, etten olisi liukunut lattialle. Kun seuraavana päivänä rupesin lähemmin tarkastelemaan tuota kiusankapinetta, huomasin että siellä patjan täytteiden joukossa oli runsaasti kiviä, rautalankaa ja muuta törkyä. Toiset tekivät samanlaisia löytöjä, vieläpä perunoitakin ilmestyi joidenkin patjoista. Sotapojilla, jotka patjamme olivat täyttäneet, lienee ollut hauskaa. Mutta tyyny on takuulla maailman pehmein, sillä se on paljasta ilmaa.

Ensimmäinen iltaloma oli keskiviikkona. Kävimme katselemassa kaupunkia. En luullut tapaavani ketään tuttuja täällä, mutta äläs huoli. Kun "paseerasimme" Vainikaisen kahvilan edessä, niin serkkupoika ilmestyi kuin taivaasta eteeni. Hän on täällä taistelukoulussa.

Eilen olimme armeijan lippujuhlassa kaupungin puistossa. Siellä oli kuulemma 100 upseeria, 200 aliupseeria, miehistöä 1500 ja meitä lottia 75. Siellä oli kauhean juhlallista. Erityisesti se marssi.

Täällä on tiivis ohjelma ja kova kuri. Aamulla on herätys jo 5.45, ja tänäänkin piti istua 10 tuntia kirjoittamassa muistiinpanoja. Välillä saatiin sentään ruokaa. Opettajina ovat tähän mennessä olleet kapt. Martiala, kapt. Karhu, luutn. Sjöstedt, luutn. Pelkonen, vänr. Laukama, vääp. Kaukomaa ja lotta Silander. Näkemättä ovat vielä eräs luutnantti ja eräs "kessu". Huomenna aamupäivällä saamme sen uuden "lutin". Ja huomenna menemme Aulangolle suunnistamaan; tänään opeteltiin käyttämään kompassia. Se on eri jännää. Aina tulee uusia asioita, ennestään päässä pyörivät sää- ja pilviopit, radio-, sähkö- ja lentokoneopit. Joskus menee yli ymmärryksen, mutta ainahan niistä sentään selviää.

Hämeenlinnan kaupungissa on mukava kävellä iltaisin. Tämä on sitten kaunis kaupunki. Niin ihana järvenrantapuistokin! Asunnollakin on mukavaa. Tällä hetkellä eräs neitonen soittaa tanssimusiikkia urkuharmoonilla ja toiset tanssivat. Nyt minun täytyy lopettaa, muuten en jaksa herätä aamulla päivystäjän pillin puhallukseen. Aamulla täytyy taas marssia ”suljetussa” aamuhartauteen, mutta saa sentään nukkua 7:ään.

16.6.1943 Nyt on pahin ohi – kokeet nimittäin! Ne olivat eilen kaikki, toivottavasti ne eivät nyt ihan kaikki päin mäntyä menneet. Nyt olen parhaillaan Tipulan ruokasalissa, meillä on yleistä radio- ja puhelinliikenneharjoittelua. Viestitysten välinen aika käy pitkäksi ja niinpä ”päivystäjät” tekevätkin todellisuudessa luvattomia tekoja, kuka kirjoittaa, kuka lukee ja minäkin parsin sukkiani. Tottako - että kurssi loppuu jo huomenna? Tipula ja Tipulan väki ovat tulleet tutuiksi, melkeinpä voisi sanoa, että rakkaiksi. Ikävä tulee. Sunnuntaiaamuna olimme ensin kirkossa, sitten Aulangolla. Olimme valokuvassakin, Kaarina, Sylvi, Toini, Laila ja minä. Onnistuukohan?

Sunnuntai-iltana olimme ensikertaa puntiksella, viivyimme yli määräajan. Olimme elokuvissa ja saimme piilotella kaupungilla, kun lensimme eräässä kadunkulmassa melkein kapteeni Martialan syliin. Sitten pikamarssia asunnolle ja ikkunasta sisään. Ei meidän kämppämme tyttöjä ollut vielä kotona kuin 4–5, mutta kohta alkoi tulla useastakin ikkunasta.

Kurssimme on päättymässä, enkä enää ehdi kirjoittaa täällä. Nyt olemme siis koulutettuja ilmavalvontalottia. Olimme kurssin päättyessä todellakin ”isoja” lottia, sillä me pikkulotat, joita kurssilla oli paljon, annoimme kurssin loppupuolella lottalupauksemme kurssin loppupuolella historiallisessa Vanajan kirkossa, koko viestikoulun läsnäollessa.

Varsinaisiin ilmavalvontatehtäviin en koskaan joutunut, vaan työskentelin toimistossa, puhelinkeskuksessa ja kenttäpostissa. Jossain kohtaa papereissani on maininta kurssille osallistuneesta Toinista, että hän oli somerolainen. Missä lienee nyt? Ja lieneekö hän kuvassa oleva Toini?

VÄINÖ RANTIO

Mietteitä väijytyspartiossa

Väinö Rantio

Sysipimeä syyskuun yö v. 1943 on lämmin. Hiljainen tuulenhenki tulee kaakosta, niillä mannerilmaston aroilta kai. Aina jostakin päin kuuluu konetuliaseen lyhyt sarja, se on sitä tavanmukaista nikkelivarmistusta. Valopistooliammusten kaaret jommalta kummalta puolen valaisevat riittävästi etumaastoa vielä kilometrinkin päästä.

Makailen tasaisella rantaniityllä kuivan kulottuneen heinän päällä kolmen muun partiomiehen kanssa. Joki tekee tässä loivan mutkan itään päin ja näin muodostuu niemi. Tästä on vesi virrannut yli ennen kuin se padottiin tuonne ylävirtaan puolentoista kilometrin päähän 11 metriä korkean voimalaitospadon taakse. Entinen rantavalli on niemen tyvellä noin 100 metrin päässä makuupaikastamme, ja siellä ovat taisteluhaudat. Tänne vesijättömaahan niitä ei ole voitu tehdä, ja siksi täällä on pimeän aikana kolme kuulovartiopesäkettä noin 150 metrin etäisyyksin toisistaan. Olemme sen keskimmäisen takana noin 50 metrin päässä vähän ylävirtaan päin. Ihan kohdalla takana ei viitsi olla, koska vihollinen ampuu sitä pesäkettä tuolta vastarannan rinteessä bunkkereistaan pari kolme sarjaa tunnissa päivällä valmiiksi suunnatuilla konetuliaseilla. Vetää se pari kolme kertaa yössä pitkin tätä niittyäkin pyyhkäisysarjan ilkeästi ylitsemme. Emme ole voineet laittaa mitään tulisuojaa näitä sarjoja vastaan, jotta meidän olemassaolomme ei paljastuisi venäläisten tähystykselle päiväsaikaan. Me olemme niille pirullinen yllätys, kun ne tulevat tänne vanginsieppausyritykseen.

Me tiedämme vanjojen harjoitelleen viikkoja tätä operaatiota varten jossakin tuolla niiden linjojen takana vastaavissa olosuhteissa. Tiedämme myös niiden olevan vahvoja ammattilaisia, jotka useimmiten onnistuvat. Ne tulevat pimeän turvin veneellä yli joen pesäkkeiden keskivälille, josta matalana hiipivät kuulovartiopesäkkeen taakse. Siitä ne loikkaavat siihen avopesäkkeeseen, tappavat toisen äänettömästi, ja vievät toisen tainnutettuna yli omalle puolelleen puristaakseen siltä kaiken tiedon tämän puolen tilanteesta. Torjuntana on käytetty vain lisättyä valppautta.

Meidän komppanianpäällikkömme kapteeni Armas Liukkonen oli kuitenkin toista mieltä. Hän kutsui minut korsuunsa "töpinään" ja määräsi minut tämän väijytyspartion johtajaksi. Hän on minun idolini, aina ensimmäisenä kärjessä 9 mm:n Suomi- pistooli avokotelossa lonkalla. Sillä pistoolilla hän hyökkäysvaiheen aikana pudotti heittolaukauksella puusta ryssän, joka oli ampunut tunnustelijan ja tähtäsi juuri luutnantti Häyhää. Liukkonen oli joukkueenjohtaja vielä silloin, kun ensi kertaa kuusi uutta Sotkaa, joihin eivät piiskat pystyneet, tuli voimalaitoksella läpi linjojen. Silloinen komppanianpäällikkö lähti karkuun ja käski muidenkin lähteä, mutta Liukkosen joukkue ei lähtenyt. Yksi niistä Sotkista meni miinaan ja toinen jäi linjojen väliin mahastaan kiinni kannon päälle. Sen väelle kävi huonosti. Muut Sotkat palasivat takaisin omalle puolelleen. Yöllä somerolainen seppä Lauri Heino parin kaverin kanssa ahersi sen kannon päälle ajaneen alla niin kauan, että sai ajettua sen tälle puolelle itselleen kunnon taisteluvälineeksi, johon eivät venäläisen omatkaan piiskat pystyneet. Myöhemmin sepästä tehtiin ritari ja Liukkosesta meidän komppaniamme päällikkö.

Tajusin tietenkin heti siellä Liukkosen käskytilaisuudessa, että niissä sivummalla olevissa pesäkkeissä venäläiset saattavat onnistua niin, että me havaitsemme tilanteen vasta kun miestä jo viedään veneellä. Siinä tilanteessa ryssät nimittäin ampuvat vihreän valoraketin ilmaan, ja sen jälkeen tälle puolelle tulee sellainen tulimyrsky, ettei paljon viitsi niityllä kuljeskella. Kysyin Liukkoselta, pitääkö ampua venettä, jossa voi olla oma mies. Hän katsoi vähän tuimasti ja sanoi: "Meidän komppaniastamme ei vankia viedä.” Se oli tietenkin selvää puhetta, mutta minua se on vaivannut. Hän sanoi vielä, että saat valita kolme miestä. Otin yhdeksi Eeron, joka oli menettänyt kotinsa Muolaassa ja lisäksi hyviä kavereita täällä. Eeron kostonhimo on syvää ja kylmää vihaa. Meillä on tietenkin kaikilla konepistoolit, mutta "Emma" on sen veneen ampumista varten tarpeeksi tehokas ja siksi mukana. Olen sopinut, että Eero ottaa sen, jos tarvitaan. Emme me muuten siitä sen enempää ole puhuneet.

Pari miestä nukkuu aina vuorollaan, koska me olemme täällä koko yön. Kerran tunnissa pari meistä kävelee rantavallin päällä olevaa polkua ottamaan yhteyttä niihin kauempana oleviin pesäkkeisiin. Silloin on syytä muistaa tunnussana. Olemme sopineet, että olemme hiljaa, jotta havaitsisimme iivanat ajoissa ja jotta ne eivät saisi vainua meistä. Kulutan aikaa mietiskellen, mitä nyt 19-vuotiaana loogiseen tai analyyttiseen ajatteluun kouluttamattomilla aivoilla kykenen. Vuorollani nukun syvää unta, sillä olen tottunut nukahtamaan heti, kun annan itselleni siihen luvan.

Tuntuu kuin olisin ollut täällä iäisyyden, vaikka kotoa lähdöstä ei ole kulunut vielä kahta vuottakaan. Kotia en enää paljon ajattele niin kuin silloin alussa. Vähän säälittää ne vanhemmat siellä, jotka suuressa puutteessa kasvattivat 10 lasta, ja nyt niiltä on viisi poikaa täällä, kolme oli jo talvisodassa. En enää ajattele kuolemaakaan niin kuin silloin alussa, kun ensimmäiset kaverit kaatuivat. Olen oppinut torjumaan koko ajatuksen niin kuin taipeettoman pelkäämisenkin. En tunne mitään niitä venäläisiä kohtaan, jotka meidän on tuhottava tälle niitylle. Nehän tulevat tänne tappamaan meitä.

En viitsi ajatella tulevaisuutta, koska se on jotakin epämääräistä, joka ei ehkä koskaan toteudu. Minulla on ammattikoulutus ja taito vain tähän hommaan, ja sillä tuskin on käyttöä siviilissä. Stalingradin tammikuisen kukistumisen jälkeen olemme keskenämme pohtineet lähtöä täältä jonkin suuren hyökkäyksen edessä. Sitä emme juuri kritisoi, miksi me olemme täällä. Ollaan kun on pakko, eikä sille mitään voida.

Olen kotiutunut pieneen reviiriini, joka käsittää joukkueen viisi korsua, konekiväärin ja tykistön tulenjohtueen korsut. Lehtiä ei juuri saada paitsi Karjalan Viesti silloin tällöin. Jossakin korsussa on radio,

meillä ei. Emme tiedä paljoakaan maailman tilanteesta, mutta vähitellen olemme menettäneet uskomme Saksan mahtiin. Kerran viikossa käymme puolentoista kilometrin päässä olevassa töpinässä saunassa ja vaihdamme puhtaat alusvaatteet. Täistä olemme melkein päässeet eroon. Noin kerran kuukaudessa kävelemme viiden kilometrin päässä olevaan pataljoonan kanttiiniin pikkutarvikkeita ostamaan – ja katsomaan naista, vihreäpukuista sotilaskotisisarta. Ihmettelen, miten he vapaaehtoisesti viihtyvät täällä jumalanselän takana.

Rätisevä konekiväärisarja pyyhkii läheltä yli katkaisten hetkeksi mietiskelyni. Valojuovaluodit tuntuvat melkein hipovilta vilistäessään rätisten yli. Niiden välissä on aina viisi-kuusi pimeätä luotia. Painumme litteäksi niittyä vastaan ja kuulen Eeron sähisevän voimattomana vihaansa: "Saatanan ryssä.”

Prosenttiloma tuntuu olevan ikuisuuksien päässä, lähes kolmen kuukauden etäisyydellä. Eipä siitä juuri muuta iloa ole kuin päästä täältä pariksi viikoksi pois. Mitään huvitilaisuuksia siellä lomapäässä Somerolla ei ole, niin että se on sitten käyntiä elokuvissa ja Oraksen kahvilassa katselemassa likkoja.

Lounaisella taivaanrannalla nousee hitaasti taivaalle värikäs helminauha. Sen ampuu luostarilla oleva it tykki yrittäen pudottaa vihollisen tiedustelukonetta. Laukaukset eivät kuulu tänne asti.

Metsäpirtin poika tuli lomalta pari päivää sitten ja on sen jälkeen tapansa mukaan kertonut satuja tytöistä: että sillä oli muka joka yö eri tyttö ja kaikki antoivat. En usko miehen juttuja.

Sitten muistan taas sen hämmentävän kirjan. Olimme jokin aika sitten täydennyksenä toisen joukkueen alueella, jonne odotettiin hyökkäystä. Mukailin iltayöstä vieraan korsun ylälaverilla, kun siinä hyllyllä karbidituikun hämärässä valossa näin pehmeäkantisen kirjan, jota rupesin lukemaan. Se oli englantilaisen naislääkärin Marie Stopesin kirjoittama "Aviopuolisot". En ollut koskaan lukenut mitään sellaista. Siinä kirjoittaja kertoi hienosti ja tyylikkäästi, miten miehen pitää nainen ottaa. Luin sitä kiihkeästi ja nopeasti. Katosta kasvoille tipahtelevat luteet sipaisin välillä pois. Onneksi mitään hyökkäystä ei tullutkaan, joten ehdin lukea kirjan loppuun. Nyt mietin, miten sitä voisi soveltaa käytäntöön.

Näen taivasta vasten suuren yölinnun leijuvan hiljaa yli makuupaikkani. Eivät luontokappaleet näytä sotaa pelkäävän. Kevättalvella riekotkin pitävät soidintaan ihan etulinjassa. Idän puoleinen taivas vaalenee ja pimeys muuttuu hämäräksi. Kuulovartiomiehet jo hiippailevat kantamuksineen kohti turvallista taisteluhautaa, jonne meidänkin on aika siirtyä. Liian aikaisin ei saa lähteä, ettei vihollinen hämärän turvin tule yli, ja odota sitten illalla pesäkkeessä, kuten on joskus käynyt. Jos taas lähdet liian myöhään, saat sillä sadan metrin suopolulla sarjan selkääsi.

Päivävartionmies periskooppeineen on jo paikallaan, kun siirrymme omaan kotoisaan korsuun nukkumaan. Saappaat ja takki vain pois, mantteli peitoksi ja pää tyynynä toimivalle repulle. Yhdentoista maissa soppakuski tuo puuroa ja kenties kirjeen. Illalla jälleen on mentävä rantaniitylle odottamaan valmiina tappamaan - tai kuolemaan itse. Sodan arki jatkuu.

NIILO TAINIO

Kenttäpostipaketti

Joulun alla vuonna 1941 tehtiin Someron Säästöpankissa paketteja "Tuntemattomalle sotilaalle" rintamalle lähetettäväksi. Pakettien tekijät vas: Aino Jutila (Martela), Sirkka Kilpelä, kaksi tuntematonta, Lyyli Toivonen, Lahja Aukio, Kirsti Hurmerinta, Helmi Haggrén, takana tuntematon, Anna-Liisa Parko, Helmi Lahonen, Hulda Soini, Alma Tumminen, Laine Rundqvist, Lottien ravintolan hoitaja Aino Jutila, ikkunan luona Helena Hannila, Anna-Liisa Nordgren (Rosenlund), takana Hilppa Hairo, tuntematon, Sofia Komppi ja Liisa Telkimäki (Hella).
Helmi Lahosen albumi. Teksti: Kyllikki Kujanpää.

Elettiin ns. asemasodan aikaa, vuonna 1943, kun olimme sodassa Sosialistista neuvostotasavaltaa vastaan. Elelimme jossakin Äänisen rannoilla ja kaikki sujui suhteellisen rauhallisesti. Nälkä sentään oli vieraanamme, ja kaikista elintarvikkeista oli huutava puute. Kotoa tullut paketti oli tervetullut ja tulihan niitä aina silloin tällöin. Niissä paketeissa oli tavallisesti vehnäjauhoja, suolatuna sianlihaa, korppuja, voita ja jotain muuta paremmin säilyvää syötävää. Kotona tehtyä ruisleipää oli myös ja se oli tosi herkkua.

Sattuipa kerran, että kotipaikkani kunnan isät päättivät tulla oikein joukolla tervehtimään oman pitäjän poikia paikan päälle sinne rintamalle. Paketit tietysti olivat mukana jokaiselle tuliaisiksi. Tapaamistilaisuus oli sillä rintaman osalla, missä pitäjämme pojista suurin osa oli. Minä olin kuitenkin toisessa joukko-osastossa noin viidenkymmenen kilometrin päässä ja siksi minun pakettini lähetettiin loppumatkan kenttäpostissa. Ei kannattanut lähteä yhtä miestä tavoittelemaan. Paketti lähti, mutta se saapui minulle perille vasta noin kolmen viikon päästä. Aukaisin paketin ja sieltä löytyi leipää, pullaa, voita, pikkuleipiä ja tietysti pala suolattua sianpintaa. Kaikki muu oli pilaantunutta ja syötäväksi kelpaamatonta paitsi tämä lihanpala. Se oli luullakseni emakon vatsanahkaa, noin 25 x 25 cm ja noin 4 cm paksua. Mukana olevan kirjeen luin tarkkaan. Siinä toivotettiin hyvää ruokahalua ja pitkää ikää. Oli siinä myös kotikunnan kiitokset hyvästä maanpuolustuksesta. Muut tavarat jouduin heittämään pois paitsi lihan, joka tuntui kelvolliselta. Se liha oli muumioitunutta, venyi vain, mutta ei katkennut hampaan välissä: sitä ei kerta kaikkiaan voinut syödä.

Seuraavana päivänä aloin paistaa lettuja, kun olin saanut vehnäjauhoja ja munapulveria kotoa paketissa, mutta mitään rasvaa ei ollut millä olisi pannua voidellut. Muistin sen lihanpalan ja tuli mieleen, olisiko siitä apua tähän pulmaan. Laitoin sen lihan hetkeksi kuumalle pannulle ja sitten taikinan, ja letunpaisto onnistui

hyvin. Ei jäänyt lettu enää pannunpohjaan kiinni. Tein siihen lihanpalaan puukolla reiän ja laitoin seinälle naulaan riippumaan odottamaan tulevia taipeita. Näin se pelasti letunpaiston viikoiksi eteenpäin ja kävihän se lainassakin naapurikorsuissa, kunnes paahtui loppuun.

Kiitos vaan kunnan isille, että näin muistivat poikiaan niinä vaikeina aikoina.

EEVA VIRKKI

Kolmas ja viimeinen evakkoon lähtö

Yrjö Inkisen perhe sodassa kaatuneen Yrjöpojan haudalla 17.5.1942. Eeva Virkki (synt. Inkinen) edessä 20-vuotiaana.

Olin palannut kesällä 1944 vanhempieni karjan evakuointimatkalta Vpl Pyhäjärveltä Keuruulle Keski-Suomeen. Matka kesti jatkaisin patikoiden kolmisen viikkoa. Pääsin takaisin palatessani töihin kunnan esikuntaan, joka poissa ollessani oli muuttanut aukealla paikalla olevalta kunnantalolta ilmavaaran takia apteekkitalolle suojaisaan männikköön. Päivätöitten jälkeen iltaisin pohdiskeltiin, kuinka poikamme rintamilla kestävät pitämään asemansa kovassa painostuksessa. Syyskuun 4. p:n aselevon tultua voimaan pohdimme taas, tuleeko rauha – milloin ja minkälainen.

Valkeni sitten syyskyyn 19. päivä harmaana ja pilvisenä. Kunnan esikuntaan tuli kunnanjohtaja Juho Puputille puhelinsanoma klo 2 iltapäivällä: "Rauha solmittu Neuvostoliiton ja Suomen välillä, pitäjä tyhjennettävä ensi tilassa." Seurasi hiljaisuus. Ei siinä lyöty nyrkkiä pöytään, ei kiroiltu, sadateltu tai valitettu. Jokainen aivan kuin jähmettyi paikalleen uutisen kuultuaan. Vain eräs sillä hetkellä esikunnassa asioimassa ollut isäntämies ratkesi äänekkääseen itkuun kävellen edestakaisin toimiston lattialla. Mutta esikunnan 50–60- kymppiset miehet, joukossa oma isäni, käyttäytyivät toisin. Heitä katsellessa tuli paha olo, liikkumattomina poissaolevin katsein he tuijottivat eteensä. Sitten jokainen aivan kuin heräsi.

Seurasi neuvottelu siitä, kuinka nyt piti toimia. Pitäjällä, joka oli jaettu koulupiireittäin viljelypiireihin, oli sadonkorjuu käynnissä. Kuinka saada pikaisesti sana eri puolille pitäjää töiden lopettamisesta. Puhelimet olivat kesällä kerätty pois kyliltä yksityistalouksista. Minun osalleni lankesi viestin vienti kotikylääni Noitermaahan 14 km:n päähän. Tehtävä oli kaikkea muuta kuin mieluinen, jo ensinnäkin viestin sisältö. Uskovatko he minua ja mistä löytää 7 kylää käsittävästä piiristä korjuuväen? Mutta käsky kuin käsky. Nousin pyöräni selkään ja lähdin ajelemaan.

Matkan varrella ei löytynyt ketään elävää olentoa, ennen kuin puolessa välissä marssi tai paremminkin laahusti vastaan joukkueen verran lopen uupuneita sotilaita kasvoillaan poissaoleva ilme aivan kuin

äskeisillä esikunnan miehillä. Vain eräs, ehkä joukkueen johtaja, sanoi minulle ohimennen: "Neiti, älkää menkö enää sinne, kun mekin tulemme jo pois.” Nyökkäsin hänelle sanomatta mitään.

Noitermaahan saavuttuani pysähdyin keskikylälle, joka oli kuin aavekaupunki. Kolmen vuoden ajan kaukainen sodan jyly, nyt ei hiiren hiiskaustakaan. Osaisinpa lähteä oikeaan suuntaan. Jatkoin kuitenkin päätietä eteenpäin ja aloin kuulla puimakoneen hurinaa. Siellähän viljelypäällikkö Paavo Pelkonen syyti viljaa puimakoneen kitaan minkä ehti. Hänen vierelleen mentyäni hän hypähti alas syöttöpallilta kysyen: "Mitä sie sanoit?" Vastasin, että kunnan esikunnasta lähettivät sanomaan, että korjuutyöt on lopetettava heti ja ruvettava ajamaan puitua viljaa asemalle. Huomenaamulla klo 3 lähtee viimeinen juna Noitermaan asemalta. Siinä samassa pääsee myös korjuuväki. Paavo meni sanaakaan sanomatta ja sammutti moottorin. Vilkaisin vielä lähtiessäni häneen, jonka kasvoilla huomaan tuon samanlaisen ilmeen kuin esikunnan miesten ja sotilaiden kasvoilla.

Pyöräilin vielä eteenpäin hyvästelemään syntymäkotiani. Kävin läpi alakerran huoneet. Tuntui kolkolta, aivan kuin seinät olisivat sanoneet: Mene pois, ei tämä ole enää sinun. Yläkertaan ja ulkorakennuksiin en mennyt. Lähimmälle mäelle jäin toviksi katsomaan kotiani, sen pihapiiriä ja peltoja, ajatellen mihin kohtalo sitten kuljettaakin, muistan sinut yhtä kauniina kuin nyt jäät paikallesi.

Puintiväki tien varrelta oli poistunut. Esikuntaan saapuessani oli siellä täysi tohina käynnissä poislähtöä ajatellen.

20.p. syyskuuta me esikunnan tytöt nousimme Pyhäjärven asemalta junaan. Jäin työtoverini kanssa järvenpuoleisille rapuille seisomaan. Junan lähtiessä liikkeelle loittonivat Pyhäjärven sinisenä siintävä selkä sekä tutut maisemat. Näin myöskin elämäni ehkä runsastapahtumaisin aika jäi taakse muistojen joukkoon. Mutta onhan sen muistoissa saanut elää aina uudelleen ja uudelleen.

Esikunnan miesväki arkistoineen ja kaksi emäntää poistuivat armeijan kuorma-autolla 21. p. syyskuuta Pyhäjärveltä, mutta uudet "isännät" olivatkin jo 2 km:n päässä tulossa ottamaan ja omistamaan maan, jota eivät asein olleet saavuttaneet eivätkä ansainneet.

UNTO LAAKSO

Sodistani Itä-Karjalassa ja Lapissa

Komentaja Heikkinen tarkastamassa Poventsan tulvaa.

Lappalaispojat evakossa.

Vuoden vaihteessa 1941–1942 olin mukana valtaamassa Äänislinna- Karhumäki-Poventsaa. Ylitimme Poventsan kanavan ja etenimme Haapaniemen kylään n. 7 kilometriä. Vihollisen vastarinta oli kovaa. Tuli määräys vetäytyä taakse, kanavan toiselle puolelle asemiin. Poventsan kaupungista nousi höyry. Sain käskyn ottaa selvää, mistä se johtui. Selvisi, että vihollinen oli räjäyttänyt kanavan sulut. Vesi syöksyi alas kaupunkiin. Kanavan yläpuolella oli kolme järveä, joista vesi laski syöksymällä ja mukana seuranneet jäälautat rikkoivat taloja. Vesi nousi nopeasti noin 2 metriä. Talot peittyivät ikkunoita myöten. Kova pakkanen jäädytti ja lunta oli paljon.

Yritin auttaa veden varaan joutuneita kavereitani. Jalkani kastuivat, vaatteet jäätyivät päälle, oli vaikea kävellä melkein jääkapulana. Sain kavereilta apua. He sytyttivät ison nuotion, repivät jäätyneet saappaat ja vaatteet pois yltäni veistä apuna käyttäen, ja juotavaksi löytyi jopa "miestä väkevämpää". Sain kuivat vaatteet, joten suurta paleltumisvammaa ei tullut. Sain viikon sairaslomaa toipumista varten, mutta kylmettymisen seurauksista kärsin vieläkin. Tämä oli yksi seikkailu, johon lähettitehtäviä hoitaessani jouduin.

Sota jatkui. Jääkärit määrättiin puolustamaan Viipuria. Talissa haavoituin, tosin lievästi, mutta olin kuukauden Kristiinan sotasairaalassa. Palasin joukko-osastoon. Tuli rauha ja jälleen uusi sota.

Laguksen jääkäreistä muutama pataljoona komennettiin Lapin sotaan ajamaan saksalaiset pois Suomesta, rauhanehtojen mukaan. Lapin sodassa toimin pataljoonan komentajan lähettinä. Sain tehtäväksi seitsemän muun miehen kanssa puhdistaa eräs kylä saksalaisista. Saavuimme kylään ja tunsimme savun hajun. Jännitys kohosi. Piiritimme taloryhmän. Ketään ei näkynyt. Potkaisin erään talon oven auki ja huusin: "Itisuta, rukiver!" Kukaan ei vastannut. Kaverini vitsaili, että puhu saksaa, mutta ei se onnistunut, kielitaidottomia kun olimme.

Talo oli tyhjä, mutta pihalle oli ilmestynyt kolme poroa. Teurastimme niistä kaksi. Lihat keitimme asumattoman talon saunan padassa. Tämä operaatio kesti liian kauan. Komentaja oli lähettänyt apujoukkoja, mutta kaikki oli hyvin. Tuliaisiksi meillä oli selkärepussa kypsää poronlihaa. Komentaja oli siitä hyvillään. Meillä oli pidot ja hauskaa, vaikka vatsa menikin sekaisin moisesta juhlimisesta.

Matkamme jatkui Ivaloon. V. 1926 syntyneet nuoret pojat jatkoivat kohti Norjan rajaa. Me saimme käskyn lähteä siviiliin. Polkupyörällä lähdimme kohti Rovaniemeä, matkaa yli 400 km. Jatkoimme junalla Hämeenlinnaan. Varusteet luovutimme Forssassa ja huomasimme olevamme siviilissä. Sota kohdaltani oli päättynyt. Olin taistellut kolmessa sodassa: talvisodassa, jatkosodassa, Lapin sodassa.

Viisi vuotta parhaimmasta nuoruudesta oli kulunut. Mutta elämä jatkuu. Selvittyäni monista vaarallisista tilanteista tunnen, että suojelusenkeli on ollut mukanani.

OSMO LYLY

Sauna, tenu ja silakat

Kirjoittaja Osmo Lyly v. 1944.

Puolijoukkueen verran sotaveteraanikokelaita oli jatkosodan aikana leirillä Saimaan kanavan varrella, sellaisessa kohdassa, missä oli iso muistomerkki siitä, ketkä olivat rakentaneet mainitun kanavan vuonna 1856. Rakentamisessahan oli mennyt aikaa monin verroin enemmän kuin yksi vuosi, mutta kanava valmistui tuona mainittuna vuonna. Jos en väärin muista, niin siinä muistomerkissä mainitaan, kuka on kanavan suunnitellut ja kuka valvonut rakennustöitä ja vielä, että se on rakennettu vankityövoimalla. Mehän kuuluimme siihen aikaan suuriruhtinaskuntana Venäjän valtakuntaan. Vankityövoimalla tuontapaisia töitä venäläisten toimesta on rakennettu aina Stalinin elinpäivien päättymiseen asti, kenties sen jälkeenkin.

Mekin, jotka tuolloin muodostimme yhden teltallisen, olimme eräällä tavalla vankeja. Olimme nääs kaikki punatautisia. Punatauti on sellainen suolistosairaus, johon kuuluu tai sen tuntomerkkinä on verinen ripuli. Tauti on myöskin tarttuvaa. Sota-aikana taudin hoito oli sellainen, että se joko parani tai sitten ei. Mitään varsinaista lääkitystä tai hoitoa ei ollut. Hirssi- tai kaurapuuro ja keinomehu olivat jokapäiväistä ruokaa tuohon aikaan.

"Oma apu paras apu" oli ohjenuoranamme, kun aloimme miettiä niissä oloissa punataudin parannuskeinoja, mikä hoitomuoto olisi tehokas ja toteutuskelpoinen. Meillä ei ollut tietoa sen paremmin koululääketieteestä kuin vaihtoehtoisista hoitokeinoista. Oli vain sukupolvesta toiseen periytyviä kansanparannusmenetelmiä. Ajattelimme, että kyllä kansan syvät rivit ovat aina asian oivaltaneet silloin, kun apua on tarvittu. Jos sauna, viina ja terva ei auta, niin tauti on kuolemaksi. " Tuo vanha viisas sanonta tuli elävästi mieleemme, kun näimme näköetäisyydellä olevan Rättijärven toisella puolella lämpiävän saunan. Ajattelimme, että siellä hän valmistuu meitä varten tunnin tai parin kuluttua eräs luonnon- ja kotilääkinnän peruspilareista, kylpykuntoinen sauna. Mistäpä kaksi muuta: viina ja terva?

Joukkomme koostui monen alan henkilöistä. Oli kirvesmiestä ja suutaria, ja joku oli kenties ollut siviilissä ollessaan "lestinheittäjäkin", mutta ei täällä. Tyhjästä on paha nyhjästä. Eräällä meistä oli hyvät tai ainakin

jonkinlaiset suhteet JSp:n poikiin, joten ajateltiin, että kenties sieltä saadaan toinen luonnonlääkinnän peruspilari. Mikäpäs siinä, kaveri liikkeelle. Toivotimme edustajallemme hyvää onnea.

Kolmaskin lääkinnän peruspilari meiltä puuttui, nimittäin terva. Ehkä olisimme sitäkin voineet jostakin kehitellä, mutta emme tietäneet, millä tavalla olisimme voineet sitä käyttää tähän sairauteen. Oivalsimme nopeasti, että ei niitä kaikkia rohtoja tarvita yhteen sairauteen. Kyllä tuosta vanhan perimätiedon pyhästä kolminaisuudesta jokin voidaan jättää pois tai korvata jollakin toisella. Joka sairauteen on omat lääkkeensä. Kaiken lisäksi: eihän meillä vielä ollut saunaa eikä viinaakaan. Oli vasta aikomus saada niitä.

Koska terveydenhuoltomme oli tuossa pisteessä, emme jääneet odottelemaan vaan päätimme, että käydään katsastamassa, onko sauna jo hiipunut sopivaksi. Saunassahan voi olla kitkua ja kaikua tai aivan näkymätöntä häkää, eikä sellaisten sekaan voi mennä.

Niinpä osa meitä urhoja, jos niin voi sanoa punataudin heikentämistä miehistä, lähti painelemaan kohti Rättijärven rantaa ja uimalla ylittämään kyseinen vesi. Olisimme mahdollisesti löytäneet veneenkin, muita sen liikkuminen järvellä olisi mielestämme herättänyt huomiota, vallankin mikäli olisimme rantautuneet saunan läheisyyteen. Uimme, polskuttelimme ja teimme maihinnousun saunarannalle ja totesimme, että meitä oli luultavasti yhtä monta noussut maihin kuin alun perin matkalle lähtijöitäkin oli ollut, joten hukkumiskuolemilta olimme ilmeisesti välttyneet. Emme tosin olleet lukumäärästä täysin selvillä, kun emme olleet alun perinkään muistaneet laskea, montako alastonta ilkimullikkaa oli liikkeelle lähtenyt.

Avasimme saunan oven ja totesimme, että emme olleetkaan saapuneet mihinkään "savimajaan". Käytössämme näytti olevan oikein jonkun paremman huushollin sauna. Oli kokoa ja näköä. Oli siisti kuin mikä. Menimme lauteille ja aloimme heitellä löylyä. Elo tuntui olevan kuin piispalla pappilassa. Ajattelimme itse tykönämme, että kyllä poikien nyt kelpaa. Löylyttelemme kunnolla ja peseydymme perusteellisesti ja palaamme sitten isiemme maalle samaa tietä kuin olimme tulleetkin. – Saippuoistakin oli huolehdittu, samoin vihdoista. Löylyvesikin oli kiulussa ja nappo reunalla.

Ehdimme heitellä löylyä 10–15 minuuttia, kun aloimme kuulla lievää voimakkaampaa sadattelua saunanporstuasta. Saunan lämmittäjä oli saapunut laudeliinat kainalossaan. Hän piti kauheata meteliä ja moitti meitä siitä, että olimme tahrineet hänen everstilleen lämmittämänsä saunan. Väitimme vastaan ja sanoimme, että olemme itse asiassa puhtaita poikia ja olemme tulleet saunaan samassa kunnossa kuin aikoinaan maailmaan, ei rievun riepua päällä. Ja että jokainen oravaa pienempi elukka, mitä meillä mahdollisesti oli järven toisella puolella, on hukkunut tullessamme Rättijärven aaltoihin. Lämmittäjäkorsto jatkoi vain haukkumista, joten meille ei jäänyt muuta mahdollisuutta kuin perääntyä selkä edellä kohti Rättijärveä. Punataudistamme emme rohjenneet puhua korstolle mitään, koska ajattelimme, että se vain yltyy huutamaan. Käänsimme silmämme menosuuntaan vasta kun olimme saaneet riittävästi etäisyyttä korstoon eli mitä itsesuojeluvaisto edellytti ja kipaisimme paluumatkalle.

Rättijärvikin oli menettelystämme tai saunamajurin menettelystä suuttunut niin, että oli nostattanut melkoisen aallokon, mikä vaikeutti paluumatkaamme. Järvimatka ei tosin ollut kovin pitkä, ehkä vain noin kilometri tai vähän yli, mutta nuhteet ja torut saunanlämmittäjältä sekä ennen kaikkea vasta-aallokko, mikä toi aina isomman aallon kohdalla sangollisen vettä suuhun ainakin heikoimmille uimareille, hidasti matkaamme tuntuvasti.

Pääsimme ilman tappioita kotiteltallemme ja jo sitä ennen totesimme yhden luonnonläheisen hoitomuodon peruspilarin, saunan, edistävän paranemistamme.

Teltassa rohkenimme kainosti tiedustella, miten JSP:lle lähettämämme yhden miehen partio oli tehtävänsä hoitanut. Vastaus oli: onnistuneesti. Kaksi litraa puhdasta tenua oli enemmän kuin olimme osanneet odottaa. Kaksi kansanomaisen lääkinnän peruspilaria olija koossa, sauna ja tenu.

Yksi pilari puuttui. Olimme tosin jo aikaisemmin luopuneet tervasta, mutta eräs vaihtoehto oli tullut mieleemme: suolainen silakka. Ajattelimme, että koska punatauti järkyttää potilaan nestetasapainoa, meidän pitää ryhtyä voimistamaan juomahaluamme eli meidän pitäisi saattaa itsemme sellaiseen tilaan, että meitä janottaisi. Millapa muilla kuin suolaisilla silakoilla. Ne ovat muutenkin terveellisiä, vallankin kun ne syödään päineen ja ruotoineen. Ruodoissa oleva fosfori kasvattaa, perimätiedon mukaan, järkeä ja silakka on lohensukuisena rasvaisena kalana runsasravintoinen ja hyvänmakuinen.

Määrättiin uusi partioryhmä töpinään ja silakkarysä mukaan. Kotiinpaluuta ei hyväksytä ilman saalista. Ei töpinän muonittaja voi olla antamatta, kun lääkkeeksi pyydetään. Keräämiämme lääkkeitä aloimme käyttää kansanomaisen, lääketaidon ohjeiden makaan, ja tulos oli vallan uskomattoman hyvä. Paraneminen oli täydellinen. Kenessäkään meissä ei ole tiettävästi ollut punatautia enää viiteenkymmeneen vuoteen.

KAUKO OJANEN

Olen jo 76-vuotias 55 %:n sotainvalidi. Olen Somerniemellä syntynyt ja kasvanut. Sieltä myös jouduin sotaan helmikuun 15. päivänä 1940. Pääsin 1945 jouluiksi kotiin, joten sotareissuni kesti melkein 5 vuotta. Vuonna 1949 tulin tänne Paraisille autokouluun ja jäin tänne. Olen ollut eläkkeellä yli 10 vuotta.

Tämä on sen tukikohdan puolikorsu, jossa niitä sytyttimiä ammuttiin. Tukikohta ol Opas 4.

Tämä pitkä lääkintämies oli silloin riu'ulla, kun ammuimme niitä sytyttimiä.

Vaarallista urheilua

Löysimme venäläisten kranaatinheittimen ammuksen sytyttimiä ja niitä sitten yksitellen laitettiin kannon päälle ja joukkueenjohtajan kanssa ammuttiin käsipistoolilla. Kun luoti osui sytyttimeen, niin se räjähti. Siinä lähellä sattui olemaan tukikohdan puusee eli riuku, ja lääkintämies istui parhaillaan riu'ulla. Samassa saimme osuman sytyttimeen, josta räjähtäessä lensi sirpale istunnolla olevan paljaaseen peppuun. Hän ei tiennyt, mistä häntä ammuttiin. Huusi vallan mahdottomasti. Lähti juoksemaan korsulle ja me ampujat perässä. Onneksi löydettiin vain pieni sirpale. Ei tullut verta eikä muuta vauriota. Siihen jäi meidän sytyttimien ammuskelu. Jälkeenpäin se kyllä nauratti, mutta silloin pelästytti. Olisi voinut käydä paljon pahemminkin - ehkä "perhekalleudetkin" vaurioitua.

Vaikea asento

Jouduin 1942 maaliskuussa Äänislinnan sotasairaalaan silmieni takia. Tulin lumisokeaksi. Meitä oli siellä sairaalan eräässä huoneessa kahdeksan nuorta poikaa, ehkä vähän vallattomia. Emme olleet osastonhoitajan suosiossa, meitä muistutettiin milloin mistäkin.

Päätimme yhdessä, että teemme hänelle jonkinlaisen kepposen. Kiikalasta kotoisin oleva poika oli erittäin notkea. Hän otti housut pois jalastaan, oli siis alapää paljaana, ja taivutti molemmat jalat pään taakse. Minä lähdin hakemaan apua juuri siltä hoitajalta, joka meitä kiusasi. Sanoin, että eräs poika on ihmeellisessä asennossa. Emme tiedä, mikä sillä on. Tulimme juoksujalkaa huoneeseemme. Kun hän sai oven auki ja näki tämän vaikean asennon, häneltä pääsi kauhea parkaisu. Hän kääntyi ovelta takaisin, ja meillä pojilla oli hauskaa. Hän ei tullut moneen päivään meitä katsomaan.

KAUKO OJANEN

Kaksi elämäni vaikeinta joulua

Pokovaaran kylän korsuja. Kylän talot hävitetty.

Kapulatie Seesjärven rannasta Opas 4:ään.

Olimme reservijoukkueena Seesjärven pohjoispuolella Pokovaaran kylän lähellä. Joukkue kuului Rajajääkäripataljoona 5:n l komppaniaan. Joukkueen johtajana oli luutnantti Säde. Itse toimin hänen taistelulähettinään.

Kaksi viikkoa ennen joulua meille ilmoitettiin, eitä reservissä olomme päättyy ja joudumme Jolomajärven taakse kenttävartioon. Saimme ennen sinne muuttoamme kaikki uudet lapikkaat. Lapikkaat saadessani sanoin: "Kyllä vihollinen on hyvillään, kun saa minulta uudet lapikkaat. " En tiedä, mistä tällainen tuli mieleeni, mutta näin kuitenkin tapahtui.

Kolme päivää ennen joulua nelimiehisen partion oli tarkoitus ottaa yhteyttä seuraavaan tukikohtaan, jonne oli matkaa noin 4 km. Partiokoira oli mukana kärjessä. Mutta kuitenkin partio hiihti suoraan väijytykseen, joten koirasta ei ollut tällä kertaa mitään apua. Kuulimme tukikohtaamme konepistoolin räiskeen ja

hiihdimme sinne apuun, mutta tapahtuneelle emme voineet enää mitään. Yksi mies makasi ladulla kuolleena ja kaksi miestä oli joutunut vangiksi, yksi pääsi haavoittuneena karkuun. Sanoin silloin kaverille: "Tulipa pojille ikävä joulu. " En vielä silloin aavistanut, että sama kohtalo oli itselläni niin lähellä.

Menkäämme nyt jouluaattoon. Kello lähenteli yhtätoista. Töpinän hevonen miehineen oli tuonut meille jouluruokaa, paketteja ja postia sekä puhtaat alusvaatteet. Joukossa oli paljon tuntemattoman sotilaan paketteja, jotka tosiaan menivät tuntemattomille. Olimme juuri saaneet kaiken jaetuksi, viimeiset miehet lähtivät paketteineen teltastamme, kun yhtäkkiä alkoivat konepistoolit rätistä aivan telttamme takana. Nappasin konepistoolini oven pielessä olevasta telineestä. Astuessani ulos näin, että vihollinen oli noin 20 m:n päässä, useita kymmeniä juoksuhautamme reunalla. Viholliset olivat tulleet selustan puolelta miinakentän aukosta. Vartiomies ei ollut huomannut heitä, jos sitten oli edes vartiopaikalla, mitä suuresti epäilen. Tähän venäläisten partioon kuului noin tuhat miestä, eversti Vallin partisaaniprikaati. Meitä oli vain 36 miestä. Olivat tullessaan katkoneet puhelintapsit poikki, joten emme saaneet yhteyttä reservitukikohtaan.

Ammuin seisaaltani kolme lippaallista lähellä olevaan vihollisporukkaan. Olisin ehkä niistä selvinnyt, mutta en huomannut meidän vesipolkuamme pitkin tulevia miehiä. Huomatessani heidät oli jo liian myöhäistä: yksi sai ammuttua minulta jalan poikki. Lensin nurin telttamme eteen, yritin ylös, mutta ei sillä jalalla enää voinut kävellä. Siinä kompuroidessani tuli lisää vammoja. Vasen käsi meni poikki sirpaleesta. Heti perään samaan käteen tuli konepistoolin kuula ja kaksi sirpaletta lisää. Myös oikea olkapään oli kuula lävistänyt. Ampumisesta ei enää tullut mitään. Tässä vaiheessa tiesin, mikä on kohtaloni: joko vangiksi joutuminen tai itseni tappaminen. Siksi ryömin havukatoksen luo, jossa oli käsikranaatteja, 20 muna- ja 20 varsikranaattia. Päätin, että heitän ne sinne juoksuhautaan ja viimeisen laitan pääni alle. Olinhan aina päättänyt, että vangiksi en antaudu, mutta kuitenkin heitin sen viimeisenkin sinne juoksuhautaan. En nyt enää voinut puolustaa itseäni. Siksi ryömin lähellä olevaan sirpalekuoppaan toivossa, ettei vihollinen löytäisi minua. Siinä jonkin aikaa oltuani naapuriteltan poikia oli joutunut vangiksi: Alkula, Pirkkonen, Valtonen ja Eriksson. Kaksi heistä oli juuri tullut lomalta muonahevosten kyydissä. He olivat tietenkin väsyneitä ja heräsivät vasta siihen, kun ryssä oli jo teltassa. Varmaan kolkoin herätys heidän elämässään.

Nämä vihollissotilaat eivät minua vielä huomanneet, vaikka menivät ihan vierestä ohi. Näiden mentyä näin, kun lähellä olevan juoksuhaudan suunnasta lähestyi mies konepistooli suunnattuna monttuani kohti. Ilmeisesti hän oli nähnyt, minne olin ryöminyt. Vierelle päästyään hän komensi kädet ylös ja pois montusta! En ollut kuulevinani komentoa. Ajattelin, että on parempi, kun ampuvat minut monttuun, eivät he kuitenkaan ala minnekään minua kuljettaa, koska olin niin vaikeasti haavoittunut. Saivathan he kolme ihan tervettä vankia. Valtonen oli lievästi haavoittunut päähän, mutta pääsi kuitenkin kävelemään.

Tällä alueella oli linjojen väli yli 40 km. Se oli ihan erämaata, ei minkäänlaisia teitä. Mutta eivät nämä sotilaat ampuneet minua, vaan vetivät minut ylös montusta. Näytin, että jalkani ja käteni ovat poikki. Sen todettuaan he alkoivat olkaimista kiinni pitäen vetää minua perässään heidän tossupolkuaan pitkin. Voi kukin arvata, miten jalkaani ja käteeni koski, joista kummastakin oli luu poikki. Ei kukaan osaa kuvitella, millainen tunne on ihmisellä tuossa tilanteessa, jos ei ole sitä itse kokenut. Olisi ollut mielestäni paljon parempi, kun olisivat lopettaneet kärsimykseni. Henkisesti tilanne oli vielä vaikeampi.

Vedettyään minua perässään ehkä kilometrin, vetäjät laittoivat minut sellaisen pienen pressun päälle, jollainen näillä vihollissotilailla oli yleensä aina mukana. Sitoivat pressun kulmat kiinni ja sieltä riuku lävitse. Alkoivat näin kantaa minua. Tässä vaiheessa alkoivat Pakovaarassa olevat raskaat kranaatinheittimet ampua juuri sitä aluetta, missä minua kannettiin. Tällä alueella oli paljon vihollissotilaita. He olivat palaamassa siitä meidän tukikohdastamme, jonka kokonaan tuhosivat. Se oli tämän suuren partion tehtäväkin, kuten myös vankien ottaminen, joten sen takia minutkin jätettiin henkiin. Ei tämä partiokaan halvalla saanut tukikohtaamme, eikä meitä vankeja.

Kuulustelijan kertoman mukaan noin 100 venäläistä miestä oli haavoittanut. Kuinka paljon oli kaatunut, sitä hän ei sanonut. Matka jatkui pressun kyydillä iltahämärään asti, mutta sitä ennen eräässä pysähdyspaikassa yksi sotilaista veti minulta melko uudet lapikkaat jalastani. Samassa muistin, mitä olin sanonut lapikkaat saadessani. Siinä sitten olin lumihangessa paljain jaloin, paljain käsin ja paljain päin. Ihme, etteivät jalat ja kädet kokonaan jäätyneet kylläkin niin paljon, että niitä nykyäänkin aina palelee.

Jouluyön tämä partio, ainakin se osa, joka meitä vankeja kuljetti, oli nuotioitten ääressä. Sotilaita oli paljon suurella alueella. Suuri osa näistä sotilaista puhui suomea. Olihan tämä eversti Vallikin alun perin suomalainen, entinen rajakersantti, loikannut ennen sotia Neuvostoliiton puolelle, hyvin vaarallinen vastustaja.

Se oli minulle pitkä ja vaikea jouluyö, jota en koskaan tule unohtamaan. Jouluaamun valjetessa matka jatkui nyt ahkiossa maaten. Joulupäivän iltana olimme perillä heidän tukikohdassaan. Siellä heidän sairaalassaan leikattiin suurimmat sirpaleet pois. Täältä sairaalasta Valtonen ja minut siirrettiin parin päivän päästä Muurmannin radan varteen toiseen sairaalaan. Täällä olimme yli uudenvuoden päivän, jonka jälkeen meidät siirrettiin Sorokkaan. Tässä sairaalassa minut laitettiin kokonaan kipsiin, vain toinen jalka ja käsi jäivät vapaaksi. Kipsissä olin yli kaksi kuukautta. Että minä palelin sen kipsaamisen jälkeen! Olin sellaisessa pienessä huoneessa, jota ei lämmitetty, ja Vienanmeren rannalla on kylmää!

Tästä sairaalasta Valtonen vietiin vankileirille, enkä häntä sen jälkeen enää tavannut. En ala selostaa tätä vankina oloa ja vaikeita kuulusteluja, jotka alkoivat jo silloin jouluyönä. Kuulustelut jatkuivat useiden viikkojen ajan. Kyllä siinä joutuvat hermot kovalle koetukselle, eikä niitä aikoja mielellään muistele.

Sorokasta minut siirreitiin tammikuun loppupuolella Arkangeliin, joka on myös Vienanmeren rannalla. Siellä oli muitakin suomalaisia. Oli puhekumppaneita ja auttajia, jotka olivat paremmassa kunnossa kuin minä. Vähän tuloni jälkeen tähän sairaalaan tuotiin uusi suomalainen vankipotilas. Hän oli kotoisin nykyisestä Nummi- Pusulasta, Sitarlan kylästä. En tuntenut häntä aikaisemmin, mutta yhteisiä tuttuja oli paljon. Kyllä hänen tilansa oli surkea. Vasemmassa lonkassa oli konepistoolin suihkulla ammuttu suuri haava, jota ei millään tavalla hoidettu. Se vähä mitä hän söi, tuli ulosteena tuosta lonkan haavasta ulos. Jos olin minä surkeassa kunnossa, niin hänellä asiat olivat paljon huonommin. Kyllä oli ikävää katsella hänen hiipumistaan elämästä. Ihmeen kauan hän eli. Kesäkuun 10. päivänä hänen kärsimyksensä loppuivat junamatkalla, kun meidät siirrettiin Arkangelista Volgan itäpuolelle uuteen sairaalaan. Paikkakuntaa en tiedä. Muistan tämän kuolinpäivän siksi, koska tässä junassa oli radio ja kuuluttaja luetteli pitäjiä, jotka oli vallattu. Olen usein ihmetellyt, kuinka minut hoidettiin niin hyvin, että nämä vammani kipsattiin. Oliko minulla suojelusenkeli mukana kaiken kurjuuden keskellä? Uskon niin.

Vankileirillä jouduin ainoana suomalaisena elokuun puolessa välissä kolhoosin ruispellolle unkarilaisten ja romanialaisten työprikaatiin. En ymmärtänyt heidän puheestaan sanaakaan. Venäjäksi ja saksaksi, joten kuten tulin toimeen. Yli puoli vuotta kului, kun en kuullut yhtään sanaa suomea. Eräänä päivänä työmaalta vankileirille palattua vartija ilmoitti minulle, että Suomen ja Neuvostoliiton välille on solmittu välirauha. Mutta kuitenkin jouduin vielä Siperiaan vankileirille. Se oli kovaa aikaa henkisesti ja ruumiillisesti. Siellä ollessani sain punataudin, joka vei minut kuoleman portille. Oli valtavan kylmää, toisinaan 50 astetta pakkasta. Vatsa oli sekaisin ja pidätyskyky huonontunut. Verensekainen uloste tuli housuihin monta kertaa päivässä. Missään ei voinut pestä itseään eikä vaihtaa alusvaatteita. Töissä piti käydä siitä huolimatta. Kyllä se on ihme, että ihminen kestää tuollaista.

Siperian leireistä olisi paljon kerrottavaa, mutta se olisi niin raskasta ja ikävää luettavaa, etten kerro siitä sen enempää. Kerron joulusta Siperian vankileirillä. En ollut enää töissä, vaan pääsin laihojen prikaatiin. Vähän ennen joulua oli lääkärintarkastus. Vankijono kulki nuoren naislääkärin ohitse, yläosa paljaana. Vatsanahasta hän määritteli kunkin työkunnon. Tässä tapauksessa pääsin laihojen prikaatiin. Siinä vaiheessa painoin vain noin 40 kg (pituuteni 183 cm).

Jouluaattona saksalaiset ehdottivat jokaisen maan edustajaa laulamaan "Jouluyö juhlayön" omalla kielellään aattoiltana. Meitä oli siinä parakissa melkein jokaisesta Euroopan maasta. Vartijoiden laholta meitä oli varoiteltu, ettei mitään jouluun viittaavaa saanut tapahtua. Eihän Neuvostoliitossa vietetty joulua. Siitä huolimatta jouluaattoiltana laulettiin. Tuli minun vuoroni laulaa, mutta siitä ei tullut mitään. Minulle tuli niin haikea koti-ikävä. Muistin sen lämpöisen tuvan ja jouluruuat, jotka äiti aina jouluksi laittoi. Täällä minulla ei ollut mitään, vain jatkuva nälkä ja kylmä. Menin sen pitkän parakin äärimmäiseen nurkkaan. Kehtaan tunnustaa, että itkin pitkään ja katkerasti. Se oli niin lohduton tilanne, että ihme kun siitä selvisin. Ihme, etten kokonaan seonnut.

Kohdallani tilannetta pahensi se, että olin yksin. Ei ollut puhekaveria ja olin kaikkien tyrkittävänä. No, kuitenkin joulu meni ja vaihtui vuosi 1945. Kylmä ja nälkä jatkui. Oli kuitenkin suuri helpotus, kun en enää joutunut töihin. En siihen kyllä pystynytkään. Tammikuu meni menojaan ja vaihtui helmikuuksi. Olin silloin jo vähän paremmassa kunnossa, pystyin menemään ulos kävelylle. Näillä kävelyreissuilla opin tunteman tämän leirin päällikön. Kysyin aina hänet nähdessäni: "Koska pääsen Suomeen?" Hän vastasi aina: Huomenna" tai "Ylihuomenna". Se oli kai helmikuun puolessa välissä, kun hänet taas näin. Taas kysyin: "Koska pääsen Suomeen?" Hän vastasikin: "Huomenna.” Seuraavana aamuna hän itse haki minut sieltä parakista ja toi minut lähellä Pietaria olevaan Serpovitsin leiriin. Matka kesti 7 vuorokautta. Serpovitsin leirillä oli muita suomalaisia. Tuntuu kai ihmeelliseltä, mutta en ollut osata puhua suomea. Otti aikansa, kunnes puhe palautui ennalleen. En kerro tästäkään leiristä tämän enempää, vain sen, että nälkä ja kylmyys jatkuivat. Tilanne oli kuitenkin henkisesti helpompi, kun oli juttukavereita.

Maaliskuun loppupuolella kuulimme huhuja, että pääsemme Suomeen. Meitä jännitti, minkälainen Suomi meidät vastaanottaa. Emmehän tienneet Suomesta mitään. En muista päivämäärää, milloin pääsimme leirin portista ulos. Meidät lastattiin junaan ja kotimatka alkoi. Ja sitten 28. maaliskuuta 1945 olimme Suomen puolella. Oli kaiken lisäksi syntymäpäiväni. Olisiko enää parempaa syntymäpäivälahjaa voinut saada! Parempaa kaurapuuroa kuin silloin raja-asemalla en myöskään milloinkaan ole saanut, lisäksi vielä maidon kera.

Mitä Siperia minulle opetti? Se opetti minulle sen, että SUOMI ON HYVÄ MAA, SITÄ KANNATTI PUOLUSTAA.

Joukkueen johtaja luutnantti Säde ja kirjoittaja ovat olleet kalassa keväällä 1943.

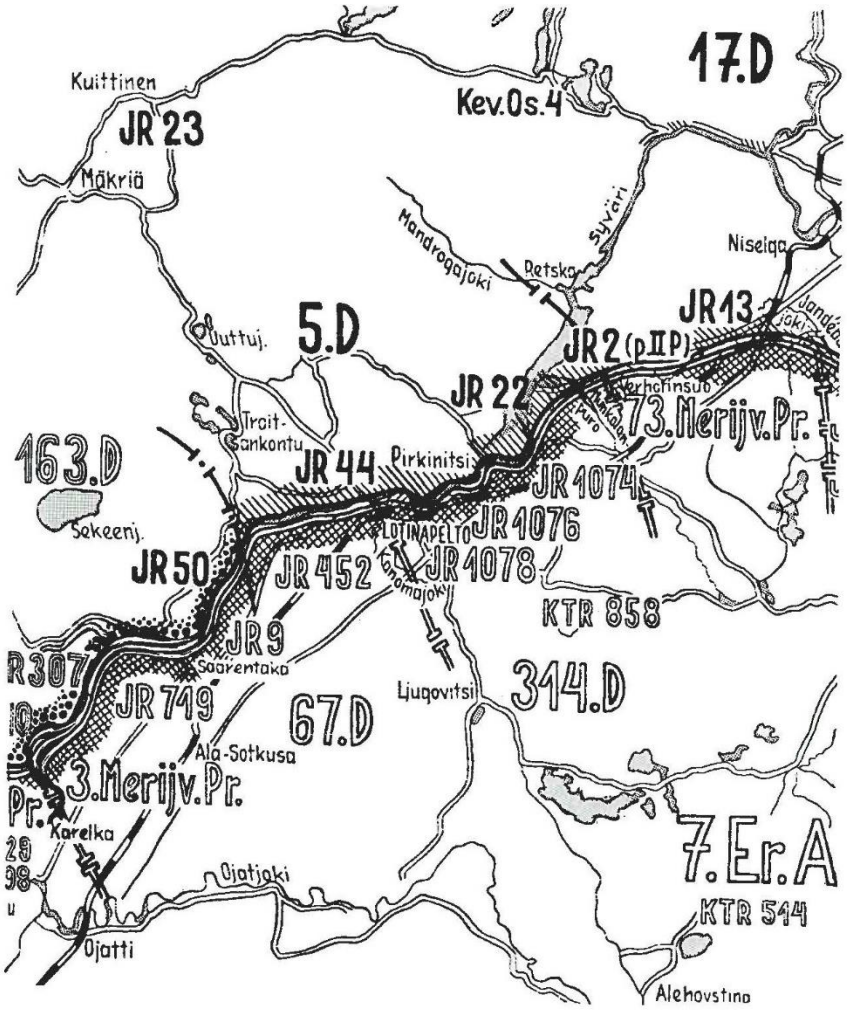

5 D:n ja vastassaolevien venäläisten joukkojen ryhmitys 10.4.1942.
Kartta Einar Palmusen kirjasta: Hämäläisdivisioona jatkosodassa.

1996

Armas Länkä

Muistelmapätkiä sotaan lähdöistä

Armas Länkä, Häntälä Lempäälässä 1944.

Vuosi 1918

Olin noin 9-vuotias pojanvesseli, kun kansalaissota eli punakapina alkoi. Olin kuullut sodan kauhuista aikaisemminkin, kun miehet kertoivat niistä iltaisin. Leikin naapurin poikien kanssa pihan lähistöllä kulkevalla polulla, kun kuulin yhtäkkiä kiivasta pyssynpauketta. Taisin silloin tehdä juoksussa sen polun ennätyksen, kun pauke ja oksien ritinä antoivat vauhtia takamuksiini. Juuri tämä kivinen ja juurinen polku oli aivan ampumasuunnassa. Pihalle tullessani näin, miten isä oli juuri saapumassa kotiin ja laittoi parhaillaan aidan porttia kiinni. Isä oli tulossa Kuusjoenperältä ja hän oli ottanut matkallaan isomamman Häntälän kylästä hevosen kyytiinsä. Kylissä oli jo siihen aikaan puhelimia, joten he olivat kuulleet vaarasta ja päässeet lähtemään ajoissa. Useat kyläläiset olivatkin jo ehtineet laittaa ovet kiinni ja jättää kotinsa. Isopappani, Niku Kämi, oli kuitenkin jäänyt taloonsa, näyttänyt "uuninraakkua" ja tokaissut: "Jos siten sattuu, niin saavat tästä!"

Punaiset näkivät, kuinka tarkkailemaan jääneet miehet juoksivat peltojen poikki Murronnotkoihin. Siitä syntyi juuri se pauke, joka vauhditti minunkin juoksuani siellä kotipolulla. Niitä ampujia oli ollut ainakin neljä tai viisi ja kaikki tyhjensivät kiväärinsä. Onneksi he olivat kuitenkin sen verran kaukana, ettei

kehenkään osunut. Enoni, Nikanderin Kalle muisteli myöhemmin, miten hän oli hypännyt elämänsä pisimmän hypyn joen yli, kun ei ollut aikaa hakea joen kapeinta kohtaa.

Väkeä alkoi saapua meille pitkin iltaa. Läheskään kaikkia en edes tuntenut. Naiset olivat sisällä tuvassa ja miehet täyttivät vanhan saunan ja liiterin. Kukaan ei nukkunut sinä yönä kovinkaan hyvin, sillä pelko ei antanut unelle sijaa. Osa miehistä oli jäänyt kuuntelemaan kallioille tilannetta. He hälyttivätkin sinä yönä pari kertaa ihmiset ulos, kun olivat kuulleet kauempaa pauketta.

Aamulla isä lähti veljensä kanssa tarkkailemaan kylää. He kiipesivät Veräjänmäen puuhun ja huomasivat, että kylässä oli täysin rauhallista. Näin he uskalsivat hakea Kaunelan hevoset laitumelta. Kun miehet saapuivat hevosten kanssa, he lähettivät minut hakemaan postia saadakseen jotakin tietoa. Niin lähdin Mäkisen kauppaan, jossa posti sijaitsi. Posti oli kuitenkin kiinni. Sieltä lähdettyäni näin tiellä kiväärimiehen, joka tivasi minulta matka-aikeitani. Ensin ajattelin lähteä juoksemaan pois, mutta jäin kuitenkin hetkeksi seisomaan siihen. Pyssymies tiuskahteli kiivaasti ja löi kiväärinperällä maahan. En ymmärtänyt pelätä. Katselin vain pitkää piikkiä sen pyssyn päässä ihmeissäni. Kun sitten yritin lähteä jatkamaan matkaani, niin ei se käynytkään päinsä, vaan jouduin selvittämään moneen kertaan, tiesinkö jotakin. Mies ei löytänyt minusta punaista eikä valkoista merkkiä ja lopulta pääsin jatkamaan matkani. Juoksin kotiin. Kun kerroin kotona tapahtuneesta, alkoi samaan aikaan Kiikalan suunnasta kuulua yhtäjaksoista pauketta. Pian tiedettiin, että Lautelan tiellä viuhui kuularuisku. Häntälän kylä siis ylitettiin. Seuraukset olivat pahoja, sillä molemmin puolin tapettiin.

Vuosi 1930

Maaliskuussa 1930 lähdin suorittamaan asepalvelusta Hämeen ratsurykmenttiin Lappeenrantaan. Kun palvelusaikaa oli enää jäljellä 10 yötä, oli Helsingin yläpuolella nähty venäläinen lentokone. Tuli hälytys. Aseet puhdistettiin ja lippaat täytettiin kovilla patruunoilla. Kaikki oli varusteita myöten lähtökunnossa. Kaikki jännittivät valtavasti ensimmäistä rajalle lähtöä. Marssijärjestyksessä kaksi eskadroonaa kulki joukon edellä. Viisitoista kuukautta myöhemmin, vuonna 1931, kun saavuimme ratsastamasta, oli saapunut sähkösanoma. Siinä kerrottiin, että vapautuva ikäluokka sai luvan lähteä siviiliin.

Vuosi 1932

Vuonna 1932 olin pellolla, kun eräs mies toi pyörällä käskyn lähteä Somerolle. Siellä miehet järjestettiin riviin. Toinen puoli jäi Somerolle ja toinen puoli lähti Forssaan, jonne minäkin jouduin. Forssassa kerrottiin, että Mäntsälässä on tapahtumassa jotakin. Meille jaettiin pieni määrä patruunoita, mutta lupaa ampumiseen emme saaneet. Yöt olimme Kerholassa ja päivät lymyilimme Forssaan johtavien teiden metsiköissä. Oleskeluamme kesti noin viikon verran, siihen asti, kunnes presidentti Svinhufvud antoi käskyn palata takaisin kotiaskareihin.

Vuosi 1939

Kesällä 1939 olin kertausharjoituksissa Niinisalossa. Kokoonpano oli siellä sama kuin syksyllä talvisodassa. Olin pikakivääriampujana, johon olin saanut koulutuksenkin jo Lappeenrannassa. Ryhmänjohtajan haavoituttua jouduin hänen tilalleen. Minulla oli tuuria, sillä säilyin vammoitta tämän sodan loppuun asti.

Vuosi 1941

Kesällä 1941 tuli taas lähtö. Reissusta tuli tällä kertaa pitkä. Taival oli Korpiselältä aina Syvärille saakka. Olin jääkärijoukkueessa ja kuljimme koko ajan kärjessä. Matka loppui Jänisjärvelle: sain silloin 18 sirua vartalooni. Minut kuljetettiin tajuttomana Kontiolahteen, jossa haavat sidottiin. Sieltä minut siirrettiin Vaasan sotasairaalaan. Haavat parantuivat nopeasti ja jo syksyllä olin mukana "poppoossa". Olin

komppanian ryhmänjohtajana, asealiupseerina ja panssarijoukkueenjohtajana sodan loppuun. Meitä oli neljä veljestä mukana sodassa. Yksi veljistäni kaatui 5. 3. 1942.

Vuosi 1944

Sodan loputtua, ennen kotiin pääsyä, luovutin komppanian aseet ja hevoset Lempäälässä. Tappiot olivat kuitenkin raskaat, sillä esimerkiksi vain yksi hevonen, joka oli lähetetty alkusotaan, palasi. Kun olin luovuttanut tavarat pois, sanoi luutnantti Saari minulle: "Nyt Länkä saa lähteä!"

Tämä pikakuva napattiin koulun käytävällä siellä Lempäälässä - ja sitten juoksin kiiruusti junaan ja kotiini.

Eeva Virkki

Muistikuvia vuodelta 1939

Sakkolan Suursuo – Kiimajärvi välistä tankkiestelinjaa. Kuva v:lta 1992. Eeva Virkki.

Vuosi -39 alkoi tavanomaiseen tapaan jatkuen normaalisti aina toukokuulle saakka. Sitten alkoi tapahtumien ketju kotikylässäni Pyhäjärven Noitermaassa. Silloin saapuivat ensimmäiset maanpuolustusväen vapaaehtoiset 200 linnoitusmiestä ja 20 lottaa Peräpohjolasta ja Kainuun seuduilta Noitermaahan. Heidät majoitettiin Valistustalolle, kansakoululle ja muutamiin yksityiskoteihin. Kansakoulun pihalla höyrysi kenttäkeittiö lottien huolehtiessa muonituksesta yhdessä kyläosastomme lottien kanssa. Linnoitusmiehet viipyivät 2–6 viikkoa kukin oman aikataulunsa mukaisesti ja toisia tuli aina tilalle ympäri Suomen. Ensitöikseen he alkoivat kaivaa tankkiestettä Kiimajärven-Pyhäjärven kannakselle, kylän pohjoispuolelle ja eteläpuolelle Kiimajärven ja Sakkolan suurisuon välille. Pyhäjärvellä ei ollut kallioita, jotenka esteessä tarvittavat suuret kivilohkareet piti louhia ja tuoda kuorma- autoilla Käkisalmen seudulta.

Työ oli raskasta, mutta ei siinä hutiloitu. Siitä on todisteena se, että tuo linja on vieläkin siellä paikallaan pystyssä. Vaikka venäläiset ovat purkaneet rakennuksia, siirtäneet hautakivet omiin tarkoituksiinsa ja hajottaneet kiviaidat, he ovat kai katsoneet liian suuritöiseksi käydä kiskomaan kiviä linjasta pois. Sodissa ei kyllä linja joutunut koetukseen. Talvisodassa venäläiset eivät tällä kohdin päässeet ylittämään Suvantoa,

josta on matkaa eteläiselle esteelle 4–5 kilometriä. Jatkosodassa taas heille tuli kova kiire perääntyessään linjojen välistä rajalle päin. Linnoitustyöt saatiin päätökseen syyskuun lopulla -39.

Elettiin myös olympialaisten odotuksessa; kesällä 1940 kisojen aikaan tulisi varmaan turisteja myös Karjalaan. Niinpä ehostettiin kyläkuvaa, rakennuksia korjattiin ja maalattiin, istutuksia pihoissa ja puutarhoissa tehtiin.

Lokakuulle päästessä syystöistä maanviljelijöillä oli vielä sokerijuurikkaan nosto edessä. Olimme kotopellolla toista päivää tässä työssä, kun aamupäivällä tuli viesti vanhimmalle veljelle: "Kahden tunnin sisällä sk-talolle Kakkolinnaan täysissä suojeluskunnan varusteissa." Parin tunnin kuluttua toiselle veljelle tuli sama viesti. Iltapäivällä vielä annettiin kolmannelle is-poikiin kuuluvalle määräys mennä Valistustalolle omaan kylään. Jäimme kolmisin naapurin Tyynen ja Esterin kanssa, jotka olivat listimässä apuna. He sanoivat lähtevänsä kotiinsa – ties vaikka syttyisi sota. Jäin yksin listimään ja iltahämärässä peittelemään juurikaskasoja. Saatiinhan sitä apuväkeä, kun ensi hässäkkä ja hämminki oli ohi; kaikkia työikäisiä ei ollut kutsuttu vielä kertausharjoituksiin. Juurikkaat saatiin toimitettua Antrean raakasokeritehtaalle. Naatit laitettiin kuoppaan AIV-rehuksi. Kun kahden vuoden kuluttua -41 takaisin palatessa kuoppa avattiin, todettiin rehu aivan hyvälaatuiseksi. Se olikin suureksi avuksi, sillä sota oli kesällä vyörynyt seudun yli ja venäläiset perääntyessään polttaneet keskikylän, joten rehuvarastot olivat olemattomat.

Loka-marraskuun vaihteessa -39 alkoi YH. Talot täyttyivät sotilaista, meillekin kotiini 30 miestä. Päivisin sotilaat olivat harjoituksissaan, mutta iltaisin ei tahtonut saada jalan sijaa, naapuritaloista kun tuli poikia uutisten kuunteluun. Olo tuntui sentään turvalliselta, ja kun he sitten vähän ennen sodan alkua siirtyivät lähemmäs rajaa, valtasi sodanpelko taas mielen.

Heräsimme 30. päivänä marraskuuta tavalliseen tapaan. Ihmettelimme, miksi kaakkoinen taivas loimusi punaisena. Siellä venäläiset polttivat Metsäpirtissä taloja. Veljeni is-pojista oli tuona päivänä vapaalla ja lähti hakemaan hevosella Sakkolan puolelta turvepehkua tehtaalta. Kun hän palasi kotiin, selitti innoissaan: "Nyt se sota on tainnut alkaa. Kun ajelin metsätiellä, kaksi lentokonetta lenteli aivan puitten latvain tasolla ja koneitten siivissä oli punaiset tähdet. Koneista ammuttiin konekivääreillä, mutta ajoin metsään ja tarkastelin puitten runkoja. Kuulat olivat kovia. " Mekin äitini kanssa kiinnitimme huomiomme koneisiin: ensiksikin moottorien kovaan ääneen, sitten siihen, kun ne lensivät niin alhaalla ja yhtäkkiä toinen kone aivan kuin olisi pudonnut suoraan alas. Tuo kone syöksyi Sakkolan asemalla seisovan sotilaita kuljettavan junan ylle. Silloin eräs vaunun rapuilla seissyt sotilas ampui koneen ohjaajan, ja kone putosi aseman läheisyyteen. Tämä oli ensimmäinen ensimmäisenä sotapäivänä pudotettu venäläiskone.

Toisena päivänä joulukuuta lauantai-illan sauna oli kylpykunnossa, kun tuli taas viestin tuoja: "Vanhukset ja lapset Noitermaan asemalle kahden tunnin sisällä, matkatavaraa sen verran minkä jaksaa kahdessa kädessä kantaa. " Saunaan meno jäi sillä kertaa. Äitini rupesi pakkaamaan suurta matkalaukkua, mutta eihän siihen mahtunut paljoa muuta kuin pikkuveljen vaatteita. Itselleen hän puki useamman vaatekerran ylleen, ja sitten matkaan asemalle. Toinen käsi tarvittiin pikkuveljen hoivaamiseen. Pimeät kylmät härkävaunut täyttyivät lähtijöistä; joissakin vaunuissa saattoi olla kamina ja laverit seinustoilla. Pimeällä ratapihalla oli tungosta, lasten itkua, vanhusten ja sairaitten valitusta. Näin alkoi evakkomatka.

4. päivänä joulukuuta tuli karjan evakuointi - ja minun vuoroni lähteä. Lunta oli jo maassa ja pakkasta, kun ajoimme naapurin tyttöjen kanssa lehmiä 15 km:n päähän autioon kylään odottelemaan rautatiekuljetusta. Noitermaan asemalta ei junaan nousu enää onnistunut. Muutaman päivän kuluttua jatkoimme matkaa ja Myllypellon asemalla iltapimeällä karja lastattiin avotavaravaunuihin. Alkoi matkanteko 20 asteen pakkasessa. Seuraavana päivänä junan pysähtyessä jossakin asemalla lähdimme etsimään pitkistä vaunuriveistä lehmiämme lypsääksemme. Mutta se oli mahdottomuus: lehmät kun olivat kuin silakat suolassa vierivieressä, eihän sinne väliin sopinut ja kaiken lisäksi juna lähti liikkeelle huristaen monta aseman väliä eteenpäin. Keski-Suomeen päästyämme ruvettiin karjavaunuja jättämään aina muutama

asemille, näin aina Alavudelle saakka, joka oli sijoituskuntamme. Pohjanmaan emännät valittivat karjalaisten "itikoota" huonoiksi lypsettäviksi. Eipä ihme.

Minä pääsin Alavudella eräälle koululle pyhäjärveläisvanhuksia hoitamaan. Äidin ja pikkuveljen olinpaikasta sain tiedon joulunaikaan ja pääsin tervehtimään heitä. Isäkin oli päässyt tehtävistään Karjalasta heidän luokseen.

Oli joulu, Jeesuksen syntymän – rauhan ja hyväntahdon - suuri juhla, mutta rakkaassa isänmaassamme raivosi armoton sota.

Rintamilta tulleet kenttäpostikortit kertoivat kaikkien neljän veljeni olevan elossa ja varjeltuneen pahimmalta. Tämä tieto oli suuri joululahja silloin.

Vuosi 1939 päättyi ja vaihtui sotaisena seuraavaan vuoteen 1940

Taimi Vanhanen

Minun sotaretkeni v. 1939–1944

Kotini sijaitsi Uudellakirkolla. Matkaa Suomenlahden rannalle oli linnuntietä 9 km, Terijoelle 20 km.

Oli marraskuun 30. päivä 1939. Aamu valkeni harmaana, oli pientä pakkasta. Klo 6:n jälkeen veljeni tuli Mustamäen asemalta, jonne hän oli hevosella käynyt viemässä äidin ja isän. He lähtivät aamujunalla asioille Viipuriin. Yhtäkkiä kuului ovelta naapurin emännän hätääntynyt ääni: "Tulkaa katsomaan, mitä tuo on!" Kiirehdimme ulos ja katsoimme rajalle päin. Korkealta mäeltämme näkyi, kuinka taivaanranta punoitti, rajakylät paloivat. Kolme lentokonetta lensi matalalla ylitsemme kohti Viipuria, jonne äiti ja isä ehtivät juuri parahiksi ensimmäiseen pommitukseen. Takaisin ei rautateitse ollut mahdollisuutta tulla, sillä kaikki junat tulivat rajalta poispäin. Onneksi vanhempamme tapasivat Viipurissa kylämme taksin. Hänen kanssaan he pääsivät kotiin järjestelemään lähtöämme. Meitä oli siellä lapsia kaikenkokoisia. Isommat olivat kiirehtineet Sk-kyläkeskuksiin saamaan toimintaohjeita. Päivä meni lähtöä järjestellessä ja jonkinlaisen hämmennyksen vallassa.

Ilta hämärtyi. Puoliyö lähestyi. Istuimme talomme keittiössä takit päällä kuin toisistamme turvaa hakien. Talo alkoi viiletä, mutta kukaan ei ymmärtänyt lisätä puita keskuslämmityspannuun. Keitto jäähtyi hellalle. Väsytti, mutta ei voinut käydä kotiin nukkumaan. Pian epävarmuus loppui. Ovelle ilmestyi sotilas ja sanoi, että sota oli syttynyt. Kaikkien oli heti lähdettävä. Kahdella hevosella lähdimme. Kaikki kymmenkunta lehmää oli jätettävä navettaan. Laitoimme vain heiniä eteen. Isä seisoi hetken kotiovella avain kädessä, sitten hän laittoi avaimen oveen, toisten tulla. Niin lähdimme pimeään yöhön. Evakkomatka oli alkanut.

Kaksi vuotta oli kulunut. Oli syyskuun 9. päivä 1941. Uusikirkko oli vapautunut vihollisista ja meitä lähetettiin kymmenkunta lottaa ensimmäisten joukossa sinne erilaisiin huoltotöihin. Ensimmäinen kosketus kotikylään oli hiukan hämmentävä. Kuorma-auto jätti minut sinne lähistölle mäen alle, josta yksin kävelin ylös kylään. Katsoessani kauemmas pellolle näin siellä suuren joukon tummia miehiä. Joukon keskellä oli iso pata, he keittivät siinä jotain, ehkä perunoita. Savu nousi ylös. He olivat sotavankeja. Kai siellä vartijoitakin jossain oli, en vain huomannut. Pysähdyin hetkeksi. Olin tottunut venäläisiä pelkäämään, mutta mitään ei tapahtunut ja niin kävelin eteenpäin. Kylässämme oli säilynyt paljon taloja, molemmat kotitalommekin olivat tallella. En kuitenkaan päässyt vielä kotiin asumaan, vaan majoituimme kaikki lotat samaan taloon, josta käsin suoritimme tehtäviämme. Siivosimme taloja, kaivoimme perunaa, siellä puitiin myös viljaa. Ruokapula oli silloin melkoinen. Kaikki yritettiin saada talven alta säilöön. Löydettiinpä jostain vanhat

jauhinkivetkin, joilla jauhettiin erään talon vintillä jyvistä jauhoja. Elämä oli puutteellista, mutta kaikki oli kuitenkin ihanaa. Olimme jälleen kotona Karjalassa!

Päätyöni koko asemasodan ajan oli kuitenkin ilmavalvonta. Kotikylän näkötorni oli säilynyt ehjänä ja siellä suoritimme valvontatehtäväämme. Yksin siellä oltiin yövuorossakin. Näin jälkeenpäin, kun lukee kirjoista, kuinka paljon desantteja Kannaksella silloin vilisi, niin on ihmeellistä, ettei siellä ymmärtänyt edes pelätä. Olihan siellä tornissa sellainen vanha kiväärin torrakkokin. Ehkä sillä olisi voinut motasta päähän, jos joku olisi torniin pyrkinyt.

Aika meni kuitenkin suhteellisen rauhallisesti, kunnes tuli kesä -44 ja 9. päivä kesäkuuta. Silloin Kannas sananmukaisesti räjähti. Tuli nopea lähtö. Hoidin vielä kotimme keittiössä olevaa puhelinkeskusta. Kylästä olivat jo kaikki asukkaat lähteneet. Suljin keskuksen ja menin hakemaan ohjeita lähellä olevan viestipoppoon majapaikasta. He pakkasivat kovalla kiireellä ja sanoivat minulle, että jos haluat vielä käydä kotona, niin mene nopeasti. Odotamme kyytiä minä hetkenä tahansa. Kävelin takaisin kotiin. On kummallista, kuinka synkäksi kesäinenkin maisema voi muuttua, kun sota on lähellä. Olo oli ahdistava. Kylämme näytti uhkaavan mustalta. Mitäpä siinä ymmärsi mukaan ottaa, kun jalkaisin lähti. Reppu selkään vain ja niin jäi koti taas kerran. Siellä viestin majapaikassa odotimme kyytiä koko yön. Tykistö ampua louskutti ylitsemme. Aamuhämärissä pääsimme lähtemään. Lottia koottiin Perkjärvelle ympäri Kannasta. Siellä koin kovimmat pommitukset sodan aikana. Eräs lotta jäi mieleeni. Hän oli ollut Kanneljärvellä puhelinkeskuksessa viestittämässä, kun venäläiset katsoivat ikkunasta. Lotat pääsivät takatietä karkuun, mutta hän oli vielä melkein shokissa ja vietiin hoitoon. Seuraavaksi tulimme Lappeenrantaan, jossa pääsimme erääseen taloon vähäksi aikaa siistiytymään ja lepäämään. Sen jälkeen meille jaettiin erilaisia tehtäviä. Kaikki tuntui jo silloin aika sekavalta. Viimeinen työpaikkani oli Valkealan pitäjässä Tuohikotissa, josta sodan loputtua sain litteran siviiliin.

Sota oli ohi ja isänmaata jäljellä, mutta ei se elämän alku täällä koti- Suomessakaan aivan helppoa ollut. Koti oli mennyt, veli kadonnut Syvärille, ystävät ja kyläläiset kaikki hajalla! Tuntui kuin nuoruuskin olisi mennyt sen sileän tien, vaikka oli tuskin alkanutkaan. Oli tullut paljon enemmän kokemusta ja elämän tuskaa kuin viisi vuotta normaalisti olisi edellyttänyt. Kuitenkin elämä jatkui. Jälleenrakennus alkoi ja Somerosta kasvoi uusi kotiseutu.

Minulla on vahva tunne siitä, että korkeampi voima suojeli meitä vaaran vuosina ja kiitollinen olo, että kaiken kokemamme jälkeen voimme elää rauhallista ja hyvää vanhuutta täällä kotona Somerolla.

Milja Paakkonen

Talvisodan jouluni 1939

Kerronpa syvälle sieluni sopukoihin painuneesta varhaislapsuuteni jouluaattoillasta. Olimme evakkona isossa maalaistalossa. Kotinamme oli yksi talon kulmakammari, jossa oli suuri puilla lämmitettävä pystyuuni, jossa äitini kokkasi hiilloksella ruoat perheelleen.

Isäni oli jo syksyllä viety armeijan hommiin, missä hän viipyikin viisi pitkää vuotta. Isästä emme tienneet syksyn jälkeen yhtään mitään. Rukoilimme vain hartaasti äidin kanssa isän puolesta, että Jumala suojelisi ja varjelisi häntä siellä jossakin. Ja tietysti odotimme kovasti isää jouluksi luoksemme uuteen evakkokotiimme. Eihän meillä lapsilla mitään hätää ollut. Olihan meillä oma rakas, huolehtiva äiti, joka hoiti meitä viittä lastaan yötä päivää puutteellisissa olosuhteissa.

Jouluaattoilta oli poikkeus ja iloinen yllätys meille evakoille, kun talon emäntä kutsui meidät heidän pirttinsä pöytään jouluaaton puurolle. Me lapset söimme hyvällä ruokahalulla ihanan keitetyn puuromme

loppuun ja kiitimme talon emäntää, kuten äiti oli meitä opettanut ja poistuimme omalle puolellemme siskonpetiin puuroannosta sulattelemaan, äidin jäädessä talon puolelle tiskaamaan.

Joulupukkia ja lahjoja ei meillä sinä jouluna ollut, mutta ei niitä kai kukaan meistä osannut toivoakaan. Isää vain varrottiin vielä illallakin jouluksi kotiin, mutta ei häntä kuulunut, eikä edes joulukorttia tullut. Äidin kanssa luettuun iltarukoukseen nukahdimme jouluyön rauhaan ja hiljaisuuteen, kaukana rakkaasta koti-Karjalasta.

Eino Laiho- Lasse Nokka

Talvisotaa Ramsayn pataljoonassa

Sotaan lähtö

Ramsayn pataljoona oli matkaan lähdettäessä Someron ja Somerniemen miehistä kokoonpantu, mutta Hämeenlinnasta siihen tuli vieraitakin miehiä mukaan. Kuuluin ensimmäiseen komppaniaan, jonka päällikkönä oli hattulalainen kansakoulunopettaja Maijala. Matka alkoi Someron suojeluskuntatalon pihalta 12.10.1939 klo 8.00. Majoituspaikkana oli Hämeenlinnan normaalilyseo sekä sodan alettua Myllymäen kansakoulu.

Hämeenlinnasta lähdettiin itsenäisyyspäivän illan suussa noin kello 16. Koko päivä oli lastattu pataljoonaa junaan lumipyryssä. Edellisen päivän iltana olin ollut pataljoonan komentajan yksityisasunnossa anomassa vihkilomaa. Ramsay näytti minulle sinetöityä kirjettä, jonka hän saisi avata vasta junassa lähtömme jälkeen. Hän kertoi tietävänsä vain sen, että huomenna pataljoona lastataan vaunuihin, eikä kenellekään myönnetä lomaa muuten kuin omiin hautajaisiin. Matkamme määränpää oli hänellekin siinä vaiheessa arvoitus.

Seuraavana päivänä pysähdyttiin Kannaksella Myllypellon kohdalla ja juna purettiin tyhjäksi. Muutaman tunnin marssittuamme ensimmäisellä komppanialla oli taas edessään kansakouluun majoitus. Aaltosen Topi löysi koulusta ison pirtupullon, jossa oli jotain eliöitä säilytyksessä. Kun nämä oli siivilöity pois, monen pojan mieli tuli iloiseksi. Aine oli täyttä tavaraa.

Viivyimme tässä paikassa kaksi yötä ja yhden päivän. Yhdeksännen päivän aamulla palattiin kohti rautatietä samoja jälkiä kuin oli tultukin. Heinjoen asemalla oltiin yksi yö. Kämärän asemalle tultaessa näimme ensimmäisen kerran sodan jälkiä. Asukkaille oli tullut äkkilähtö, kaikki oli koskemattomana. Asemapäällikön talosta otin ensimmäisen sotasaaliini, kahvipannun myssyn. Se olikin lämmin päähine yöaikaan.

Viimein pysähdyttiin Valo-ojalle, jonne kaivoimme korsut. Väsyneille miehille se oli raskasta touhua: huonot työkalut ja jäätynyt maa. Jonkinlaisen kuopan tehtyämme jokainen kallisti päänsä mihin sattui. Aamulla korsun pohjalle oli tullut parikymmentä senttiä vettä. Pakkanen alkoi kiristyä ja jouduimme tekemään uuden korsun. Parempi tästä tulikin ja saatiin kaivattu lämmityslaitekin. Se riippui katossa kolmella kettingillä, jotka kannattivat isohkoa padan puolikasta. Siihen ladottiin klapeja, jotka kehittivät palaessaan valtavasti savua. Mitään pesumahdollisuutta ei ollut sen kolmen viikon aikana, mikä tässä "kuopassa" vietettiin. Päivisin kaivettiin syvää hyökkäysvaunuestettä, joka tosipaikan tullen oli kuulemma pidätellyt vihollisen panssareita vain viitisen minuuttia.

Joulukuun suurhyökkäys

Valkeni joulukuun 23. päivän aamu, josta tuli monelle Someron ja Somerniemen pojalle viimeinen. II armeijakunta aloitti ns. suurhyökkäyksen Kannaksella kenraali Öhqvistin johdolla. Ramsayn pataljoonan osalta operaatio myöhästyi kolme- neljä tuntia. Matkaan lähdettiin täysin valmistautumattomina. Konekiväärit olivat ahkioissa kiinni ja konepistoolit vaseliinissa. Kaikilla oli kova taisteluhenki päällä. Munasuon reunassa, josta hyökkäyksemme aloitettiin, oli ollut Porin Rykmentti asemissa jo pitemmän

alkaa. Sen pataljoonan komentaja Laakso sanoi suoraan, että älkää menkö pojat sinne suolle, te tulette sieltä itku kurkussa takaisin. Mutta eihän me tuollaista puhetta kuunneltu. Piikkilangat lyötiin poikki Laakson puolustuslinjan edestä ja niin me marssimme kuin varisparvi suolle keskellä kirkasta päivää kello 10. 00. Meitä oli ensiksi vastassa vihollisen etujoukko, joka perääntyi noin sata metriä. Jäljistä päätellen venäläiset olivat olleet siinä jo jonkin aikaa. Siinä oli sirkkelisaha, lautakasoja, pari hevostakin, joista Aimosen Ville otti pakoon lähtiessämme toisen, sellaisen mustan "kirkiisin".

Sitten alkoi vihollisen tulitus suorasuuntauksella, ja hanki alkoi punertua. Kaatuneitten ja haavoittuneiden määrän noustessa suureksi pakokauhu pääsi valloilleen. Pataljoonassa syntyi täydellinen sekasorto. Pataljoonan komentaja Laakson naama oli kuin olisi ollut vähän naurun virneessä tullessamme vihollisen kranaattitulessa suolta pois. Olihan tämä operaatio Ramsayn pataljoonalle lähes täydellinen fiasko. Tämä samainen Laakso pelasti kuitenkin kahtena seuraavana yönä melkein kaikki pataljoonamme tavarat suolta. Kolme hevoskuormaa pojat hakivat tapaninpäivänä Laakson korsun edestä.

Seuraavana päivänä vallitsi hiljainen ja surullinen tunnelma korsussa. Pataljoona menetti monta kymmentä miestä kaatuneina, haavoittuneina ja vankeina. Kaikista kaatuneista ei ollut vielä varmaa tietoa. Olimme olleet jo pitemmän aikaa huonoilla eväillä, mutta asia luvattiin jouluaattona korjata. Mutta toisin kävi. Kaikki jouluruoka, joka meille piti tuotaman, oli matkalla tuhoutunut. Jouluateria käsitti vain pienen juustonokareen, pari palaa näkkileipää sekä puoli pakillista ruskeaa riisipuuroa. Ennen ruokailun aloittamista luimme jouluevankeliumin. Miehet istuivat hiljaa kuin kirkossa. Lauloimme vielä omasta muistista virren Enkeli taivaan ensimmäisen säkeistön. Näin vietettiin aatto korsussa 1939.

Vuoden 1940 alku

Uudenvuodenpäivänä -40 komentokorsun lähetti pyysi minua ilmoittautumaan pataljoonan komentajalle. Ramsay muisteli minun Hämeenlinnassa ollessamme anoneen vihkilomaa ja nyt hän tarjosi minulle siihen mahdollisuutta. "Oletteko vielä samaa mieltä siitä vihille menosta?" hän kysäisi. "Kyllä herra ratsumestari", vastasin ja ihmettelin, miten tällaisen yksinkertaisen sotamiehen asia oli pysynyt hänellä mielessä. Lomapaperit ja litterat myönnettiin, ja lähdin 4. 1. kello 5. 00 kuorma-autossa Viipuriin.

Edellisyönä Viipuriin olivat osuneet ensimmäiset vihollistykistön ammukset eikä oikein tiedetty, mistä ne olivat lähtöisin. Koko ratapiha oli pommien jäljiltä sekaisin. Kesti monta tuntia ennen kuin päästiin lähtemään. Myös Simolan asemalla raiteet olivat sekaisin, samoin Kouvolassa. Matka kesti niin kauan, että jouduin kääntymään Hämeenlinnan esikunnan puoleen ja pyytämään kolme vuorokautta lisää lomaa.

Myöhään kuudennen päivän iltana saavuin vihdoin kotikylään. Kukaan ei tiennyt tulostani, kun en voinut sitä etukäteen ilmoittaa. Puhelimia ei ollut koko kylässä kuin yksi kartanossa, eikä herrasväkeä voinut näin pienellä asialla vaivata.

Aamulla aikaisin läksimme pappilaan, jossa vihkiminen toimitettiin. Minulla oli lumipuku päällä ja kivääri käsien ulottuvilla määräysten mukaisesti. Pappi oli nimeltään Aaltio. Hän oli halvaantunut ja istui rullatuolissa.

Sana levisi kylässä nopeasti ja väkeä kerääntyi ympärilleni. Tiedusteltiin, ovatko omat pojat vielä hengissä. Tieto joulukuun suurhyökkäyksestä oli kantautunut Somerollekin, mutta sen seurauksista ei oikein tiedetty. En uskaltanut sanoa mitään kaatuneista. Ajattelin, että jätän sen tehtävän papille. Minulla ei ollut tiedossani kuin kaksi kaatunutta, joista toinen oli paras kaverini vuosien varrelta.

Melkein jokainen, joka paikalla oli, pyysi minua toimittamaan paketin rintamalle. Kaiken kaikkiaan niitä kertyi 12, 5 kg. Päästyäni lopulta monien vaiheiden jälkeen omaan osastooni takaisin pojat olivat sillä välin muuttaneet paikkakuntaa ja rakentaneet oikein kamiinalla varustetut korsut. Nämä olivat lähellä Kämärää, josta seuraavaksi siirryttiin muistaakseni Kattilanojalle. Sieltä minä jouduin sairaalaan. Samana päivänä, kun

Summa murtui, pääsin sairauteni takia rintaman taakse ns. siviilimajoitukseen. Talvisota Ramsayn pataljoonassa oli osaltani ohi.

Toimituksen kommentti. Lasse Nokka kertoo julkaisseensa joskus 195O- 90-lukujen taitteessa Somero-lehdessä kyselyn Ramsayn pataljoonan talvisodan vaiheista. Eino Laiho {1911–90} lähetti hänelle aiheesta 9-liuskaisen kirjoituksen, jonka tiivistelmän Lasse Nokka lähetti viime elokuussa Someron Joululle.

Ramsayn pataljoonassa palvellut veteraani Eino Tamminen on lukenut kirjoituksen ja sanoo sen vastaavan myös hänen muistikuviaan mm. joulukuun 23. päivän hyökkäyksestä.

Eino Tamminen

Ratsulähettinä Ramsayn pataljoonassa

Someron pataljoona lähti Hameenlinnasta joulukuun alkupäivinä, kun sota oli jo alkanut. Mentiin Kämärän asemalle ja oltiin siinä jokunen päivä. Sitten lähdettiin rintamalle. Leipäsuolla meitä vastaan tuli pitkiä karjajonoja. Ei niitä kukaan talutellut, niitä vain ajettiin eteenpäin. Leipäsuolla oltiin sitten asemissa.

Koska olin ratsulähetti, jouduin liikkumaan paljon, käymään kaikkien komppanianpäälliköiden luona ja osaston komentopaikalla. Oman komppanian lähetti en ollut, sillä oli omat lähetit. Kun sitten tuli tieto, että päästiin hiihtoratsastamaan, pyysin kotoa sukset ja menot.

Joulukuun 20. päivän paikkeilla olin partiossa venäläisten linjojen takana. Piti ottaa selvä, paljonko niitä siellä oli. Kun oltiin jo takaisin päin lähdössä, jouduimme venäläisen parivartion lähelle, noin 20 metrin päähän. Meillä oli Kauniston Jussilla konepistooli, ja hän ampui pitkän sarjan niitä päin. Sitä emme tiedä, kuinka niille kävi, mutta päästiin joka tapauksessa karkuun. Sitten oli vielä päästävä takaisin läpi omista linjoista, mutta selvittiin siitäkin.

Olisiko ollut 23. päivä joulukuuta, kun oli luultavasti tarkoitus ajaa venäläiset kauemmaksi. Pataljoonan komentopaikaltakin lähtivät kaikki komentajasta kirjureihin asti. Kun oltiin lähdössä, tuli osaston komentopaikalta puhelinsoitto, että sieltä piti hakea kirje. Minä jouduin tietenkin sitä noutamaan. Komentopaikka oli maalaistalossa. Siinä etumaisessa huoneessa oli kirjureita tai mitä he nyt mahtoivat olla. Kysyin komentajaa. He näyttivät yhtä ovea. Menin siitä sisään. Siellä oli suuri pöytä, jolle oli levitetty suuria karttoja. Ja korkeita upseereita seisoi pöydän ympärillä. Ilmoitin, kuka olen. Komentaja sanoi, että heidän on tämä paperihomma vähän kesken, mutta olkaa hyvä ja istukaa tuohon tuolille odottamaan.

Kun sitten olin saanut kirjeen ja olin lähdössä, hän kysyi vielä, onko minulla hyvä hevonen. Vastasin, että kyllä on. Menin ensin pataljoonan entiselle komentopaikalle, mutta ei siellä enää ollut ketään. Jätin hevosen siihen ja lähdin suksilla hakemaan Ramsayn komentopaikkaa. Se oli vähän niin kuin tuuria, että löysin perille. Oli vain suurin piirtein näytetty, missä päin se voisi olla. Paikalla oli kaikki sekaisin. Ei tiennyt, missä oli vihollinen, missä omat.

Perääntymisen aikana tiet olivat oikein huonot. Hevoset eivät meinanneet jaksaa vetää kuormia, vaan miesten piti auttaa. Lähettinä jouduin ratsastamaan sivussa pataljoonan päästä päähän. Talot loimusivat liekeissä molemmilla puolilla. Olimme vähän jäljessä meidän sivuillamme olleista joukoista.

Ramsayn pataljoonan miehiä Someron torin laidassa 1989. Vas. Leo Avellan, ryhmänjohtaja Sarkanen Luopioisista, Armas Tuominen, Jussi Suhonen, Eino Tamminen, Erkki Vitka. Kaikki somerolaisia Sarkasta lukuun ottamatta. Kuva Reino Luitparo.

Aarne Virtanen

Sota-ajan muistelua

Aarne Virtanen s. 17.1.1918 palveli erillisessä panssarikomppaniassa, Er.Psk.

Aarne Virtanen s. 17. 1. 1918 palveli erillisessä panssarikomppaniassa, Er. Psk.

Ni ennenku tuli seTuulosjoen suurhyökkäys, kun lährettii menemää ni se oli, alko joskus syyskuun, se oli syyskuun alkupäivil ku Tuulosjoen hyökkäys alko, mut en muista, kyl mul se tual ols ylhäälki kirjas, koska se oli ja, sitte se siit jäiki semmonen muisto, kun mei sinne ajettiin sitä tykistöö mahrottoman paljo ja sillon

sanotaa et luannonvoimat o kovvii, mut kyl ihmisen voimatkin kovvii on, sillo oli niin kova ukonilma, ja kun net tykistö rupes jauhaamaan sinne ni ei tämmöttöö, sitä täyty huutaat ennen, kun kuuli toise jutun. Se oli yhtä jyrinää se oli ja. Sen jyrinän aikan mei sit ajettin etulinjaanki vaunut, ettei naapuri kuullu. Sit mei oltii nii kauan Viteles, et vaikka jalkaväki siäl oli Someron porukkaki ni etulinjas sillo ni, tuatanoinni, sit ku päästii tost ylitten siit joest, Tuulosjoest ni, siäl ensimmäitteeks meil oli siäl semmone, siäi Laineen Suloki oli siin nii kutsuttu Kristiani-joukkuees ni, ni siin oli, tuli jollaintaval semmone sukkela olo, kun juur oli, ei ollu montaa tuntii alkaa kun oltii kaverei ton semmose alikersantti Pihlajan, Pihlajamäki juu, ni se oli saanu vaunuus osuman ja se oli päässy vaunust ulos ja miäs palo, tiällä pitkänä. Ja siit, kun antaa mennä ohitte ja ni sit siin oli kohta niit somerolaisii, mää näin paljo tuttui miähii ni ni, mää luulin, mul oi luukut sillo auki, kun viäl ajettii ni hei näkivät ja huutelivat ja vilkuttelivat siält ja ei siin mittää ollu. Mut sit tuli semmonen Arvo Vikmanni tualt Nokialt ja sano et kuules Aarne sano et ku mennää tonne ettee o vähä varovaine, sano et mul tuli osuma toho sano mult meni vaihrelaatikkoo ja sit se oli varapaikal ni oli semmone Patula-niminen miäs ja haavottu, täält jalat kaikki oli sirpalei ja pää ni tuata oli ihan nii ja. Mut, se tuli sit ku mei kerittii Petroskoihi ni ni se tuli viälä meillä takasi.

- Juu, mut jos mei viäl mennään tohon Tuulosjoen, kun siäl oli net kovat kahinat sillon alkuun niin, mihes... - No kun mei siäl lährettiin niin siin oli, se oli kovaa menoo, täytyy sanoo, kun tapellen mennee toistasataa kilometrii vuorokautees, ni siin mentiin ja meitil oli sit se, tää Björkmani, hänel oli se salamasota, koska hän oli hyvin paljon Saksas Laguksen kans kävivät ni jo siin sottain väliski ni nii oli se salamasota et, että tiä auki, ja tota noin, naapurit meni mettään ja ei mittään muuta kun sekasi vaa ja paina ni ne oli heti siin jos toisen takaan tapeltii, jossain mutkan takan ni ne oli siin kohta peräs koska siäl takan oli vaarallisempi olla, siäl joutu jalkaväki monta kertaa tappelemmaa uurestaan, net mettäs kokoontu, mut jääkärit ja mei mentiin ja vaunut ni net painu aina vaan etteenpäin ja sekottammaan niin paljon kun suinkin mahrollist.

Sitä mentiin, tääkin oli tää Alpo Kullervo Marttinen nii se oli mun vaunusain, se oli sen sit kun toiset lährettiin Aunuksest menemään ni lährettiin ni mentii Kuujärven kautta ni määkin jouruin sil. Ni Marttinen oli siin ja sit tää tää Björkmanni lähti toisen porukan kans menemään suaraan Syväril, Lotinapeltoon sinne. Ja mei mentiin Kuujärven kautta Syvärin asemal, meiän porukka. Siin käviki sit se Marttinen, kun siäl oli ihan pohjattommii net tiät. Ni ni siäl verettii sit niit huoltoautoi vaunujen kans verettii niit mut eihän mei siäl kaikki kerinneet olemaan, toiset lähti tappeluun. Sit toi Laakso anto määräykse et kolmas komppania joutu sit hinaushommii valla ja ne oli siäl koko sen ajan, tappelusajan kun Petroskoihi kerittii määkin.

Ni ne oli siäl hinaushommis et hualto pelas, koska huallon, se on aika iso hualto, kun tommonen motorisoitu joukko-osasto mennee, ni siin tarvita pojat polttoainet ja siäl tarvitaa jokalai. Ja ammukset ne on a ja o. No sit, kun mei siält mentii ni se Marttine sano et "Jaaha, sitten vaan polkupyärät vaunun päälle ja sit kun tullee tappelu ni siit vaan mettää. " Ja simmottii mentii ja se hyppäs mun vaunuusain, se Martine,sit sinne ja tää Laineen Aimo oli siäl toisena, täält Somerniämeit, mikä kaatu sit siällä.

Meitil oli sillo jo vaunu tuhoutunu, tää vaunu, kun se tuli 9. päivä ni, mull on siit karttaki ja, ni ni. Aimol kävi vähä huano tuuri kun se ols päässy lomal sillon kun mei sinne päästii sit ja ku meitin vaunu tuhoutus 9. päivä ni meit tultii siält pois ja toiset, tää luutnantti Lehtovirta oli sii vaunus yhtenä ni Lehtovirta sano et menkää tei Vaasenii vaa kun siäl oli meiän hualto ja ilmottakas siäl et kuinka meitin on käyny. No mei tultiin sinne sit, Välimaan Jannen moottoripyärän päällä, meittii oli kolme miästä siin moottoripyärän päällä ja Janne toi meitin sinne sit Vaaseniin.

Sikkun mei sinne, päästiin siält tulemaan sit ni Laine oli menny kuulemma sit ni kattomaan, kun siält piti lauttain kans et tais tullakki, en mää tiä mut panssarimiähet meni sit ampuumaan niit lauttoi rikki ku tulivat Syvärii pitkin, virta toi niit ja se jäi sinne sit ja. Se oli 9. päivä kun meitilt ammuttiin se, Syvärin kaupungist ammuttiin yli joen. Ni meitin vaunuusain ni IT siäl oli pitkäpiippuset IT-tykit ni ne ampus molemmat ketjut poikki ja siin oli ihan meitin eresäin ni oli usseemman joukkuet miehii. Ja eikä net ymmärtänneet meittii

ampuu kun mei tualt vaunust tultii ulos. Ja mää sanoin et äkkii konepistooli tänne kun mul o!i konepistooli ja. Lippai lippai mä sanoin ja. Ja emmää sit tiä mut ku mää tost veteli ni kaikki ne meni sinne, niil oli montut siäl. En tiä, toiset sano et jäiks monta ja mää sano et en mää nähny ja yhtään jäävä ja. Ja mää oli siihen aikaa ni korpraali ja siin oli sit Laine oli alikersantti ja tää Lehtovirran Jussi oli aktiiviluutnantti mut kyl ne totteli kun mää huusi et karkuu! Ja mää sanoin et oliskohan tullu Suamen ennätys, saran metrin sikkun mää menin. Melkeen kaks lipailist mää laskin siihen ja kun kaikki miähet häipy ni sillon mää lährin menemään ja sit ne ampus meittii sen IT-tykin kans ja kun mei peräkkäin juastiin ni mää sanoin antaka mennä pojat ja mää sain net kiinni ja mei juastiin peräkkäin ni. Ni meinasivat vattallas, kun meni siit välist IT ja sit räjähti vähän matkan pääsä ja meitil oli hyvä tuuri siin et. Et tuuril täsä maailmas on pelattu ja.

Haastatteli ja nauhoitti Pajulan Kalliolassa 3. 9. 1996 Voitto Ollonqvist. Litterointi Heini Kämi.

Kalevi Sahlström

Kannakselta Virolahdelle

Kalevi Sahlström 1950.

Vuoden 1943 keväällä ratsuväki siirtyi Kannakselle, jossa vietettiin rauhanomaista kesää lähellä nykyistä Pietaria Lempäälän ja Vammeljärven maisemissa. Rakennettiin uusia komeita korsuja, tehtiin puhdetöitä, käytiin lomilla ja erilaisilla kursseilla.

Vasta seuraavana keväänä vihollisen tykistötoiminta lisääntyi ja 14. 6. 1944 aamulla vihollinen lähti hyökkäämään valtavan tykistökeskityksen jälkeen. Joukkueeni mukana olin siirtynyt lähelle etulinjaa, jossa yön aikana olin kaivanut metrin syvyisen kuopan, jossa olin suojassa sirpaleilta.

Aamupäivällä tuli kuitenkin joukkueenjohtajalle käsky irrottautua. Emme ehtineet ottaa läheiseen metsään jättämiämme reppuja, kun käsiaseiden äänistä päätellen vihollinen oli jo hyvin lähellä. Alkoi perääntyminen ja juokseminen pois vihollisen edestä. Joukkue pysyi kuitenkin koossa, luotimme joukkueenjohtajaan, joka oli saanut tiedon, että vihollinen on sivustoista päässyt läpi linjojen ja oli jo kaukana edessä. Alkoi jännittävä ja unohtumaton matka kohti Viipuria.

Matkan aikana kierteli tieto, että olimme olleet motissa, koska vihollinen oli ehtinyt hyökkäysvaunuja käyttäen katkaisemaan tiet. Alkumatkan aikana tykistötuli oli kuitenkin aiheuttanut eskadroonalle 10 miehen tappion. Muistan kun yhtenä päivänä ohitimme erään metsikön, jossa oli ollut edellä perääntyneiden ja vihollispartioiden välinen taistelu. Kymmenkunta vihollisen sotavankia oli hautaamassa

ruumiita, ja näitä töitä valvovat miehet kertoivat 90 vihollisen sotilaan kaatuneen. Toiset sotavangit kaivoivat kuoppia, jonne toiset ryhmät kantoivat ja vetelivät haisevia ruumiinosia ja ruumiita kuoppiin.

Rykmentti teki perääntymismatkaa yleensä yöllä. Rykmentin komentaja kulki eturyhmän mukana; keskustelu ja tupakointi oli kielletty. Muistan kun yksi rakuuna, jota kannettiin haavoittuneena paareilla, alkoi pyytää asetta, jonka kanssa hän olisi halunnut jäädä polun varteen viivyttämään vihollista, minkä jälkeen olisi ampunut itsensä. Tähän pyyntöön ei suostuttu.

Joukkueella oli kannettavanaan neljä haavoittunutta, mikä viivytti matkantekoa pimeällä metsäpolulla. Eräänkin miehen hermot pettivät ja oli vähällä, ettei tämä ehtinyt ampua omia. Rakuunalta saatiin onneksi kivääri pois ja kaksi asetoveria valvoi nyt tämän kulkua. Ruokaa saatiin kerran päivässä niin kauan kuin kuormasto pysyi mukana.

Kerran rykmentti suunnisti harhaan ja joutui vihollisen liikkeiden takia ylittämään erään metsättömän aution alueen. Paikalle ilmestyi venäläisten lentokoneita, mutta myöskin omia hävittäjiä. Katseltiin jännittävä ilmataistelu, jossa viholliskone putosi maahan. Alkoi kuulua eläköön- huutoja.

Saman päivän illalla olimme saapuneet suuren suon reunalle, ja sen yli johti vain vähäinen polku. Silloin rykmentin kulkupelit - yksi Mannerheimin rykmentin komentajalle lahjoittama maastoauto, 7 kenttäkeitintä sekä muut ajoneuvot – upposivat suohon. Sinne jäi kaksi kanslia- ajoneuvoa, joissa oli rykmentin kaikki asiakirjat. Toinen asiakirjoja täynnä oleva auto ehdittiin sytyttää tuleen. Rykmentin marssinopeutta lisättiin, kun perästä alkoi kuulua panssarivaunujen ääniä.

Kului muutamia päiviä, ettei saatu lämmintä ruokaa, mutta kukaan ei valitellut. Kun saavuimme jo lähelle Viipuria, olivat tienvarret täynnä kaikenlaisia ajoneuvoja ilman hevosta.

Kärryissä oli arvokkaita huonekaluja, ruokatarpeita ja vaatteita. Evakoille oli myöskin tullut kiire paeta pois vihollisen edestä. Näistä ajopeleistä saimme ruokatarpeita: sokeria, jauhoja, mehuja ja vaatteita. Erilaisia kotieläimiä juoksenteli pihoissa ja tienvarsilla. Yksi komea sika ammuttiin ja lihat otettiin mukaan. Seuraavassa pysähtymispaikassa nautittiin sitten lihakeittoa. Vihollisen lentokoneet hidastivat matkantekoa; lentokoneiden tullessa näkyviin oli kiireesti juostava metsään.

19.6. 1944 saavuttiin lähelle Viipuria Karppilan kylään, josta samana päivänä ratsuväkirykmentti kiireesti siirrettiin autolla Viipurinlahdelle Tervajoen kylään. Sotatoimet Virolahden rannoilla kiihtyivät, ilmatoiminta vilkastui, ja pudoteltiin lentolehtisiä, joissa kehotettiin antautumaan.

3. 7. 1944 illalla jouduin joukkueen mukana lähtemään veneellä Esisaareen, jossa aamulla 4. 7. 1944 alkoi voimakas vihollisen tykistötuli ja lentokoneet pommittivat saaria. Hävittäjäkoneet tulivat kiertämään saaren rantoja ampuen konekivääreillään. Olin saaren rannassa ja katselin, kun kaksi laivaa lähestyi saarta ampuen tykeillään. Seisoin kiven takana suojassa, kun yksi tykin ammus putosi melko lähelle. Sen putoamista en kuullut, mutta samassa tunsin oikeassa käsivarressa töytäisyn, ja verta alkoi vuotaa hihasta sormille. Joukkueenjohtaja kornetti Tiainen oli lähettyvillä ja tiedusteli, sattuiko pahasti, ja nähtyään kädestä vuotavan verta, kehotti minua lähtemään rannasta pois.

Lähdin kävelemään saaren keskiosaa kohden. Silloin sivuilta huudettiin: Varokaa miinakenttää! Polku johti mantereen puoleiseen rantaan, jonne meitä haavoittuneita oli kerääntynyt 6–7 miestä. Jostain saapui paikalle pieni moottori- tai soutuvene, johon pääsin mukaan. Yksi lentokone meni yli. Siitä ammuttiin venettä kohti, mutta kukaan ei onneksi haavoittunut. Kiväärin olin jättänyt saareen ja muistelen, että veneessä ei ollut moottoria. Se soudettiin lähelle mannerta, josta me kahlasimme mantereelle. Rannan lähettyville oli kerätty 3–4 miehen ruumiskasoja. Rannan lähellä olevassa rakennuksessa saimme kuivia vaatteita ja ensiapua, jonka jälkeen hevoskuljetuksella lähdettiin eteenpäin ja junalla Vierumäen sotilassairaalaan.

Olen myöhemmin saanut tietää, että omat joukot saivat luvan siirtyä vihollisen miehittämästä Esisaaresta vasta iltapäivällä. Haavoittumiseni tapahtui aamupäivällä ja olin niiden onnellisten joukossa, jotka pääsivät saaresta veneellä pois. Myöhemmin saaresta pois ajettujen kohtalo oli synkkä: koska veneitä ei ollut tarpeeksi, vain uimataitoisilla oli pieni mahdollisuus pelastua.

Yli kolmivuotisen sotareissuni päätteeksi jouduin vielä Ilomantsin mottitaistelujen loppuselvittelyyn, josta rauhan tultua erilaisten Suomen miehityshuhujen saattelemana marssittiin pois.

Sotareissultani jäi minulle vahva usko suojelusenkeliini, jota uskoa ei ole myöhemminkään tarvinnut paikkailla.

Aarre Harju

Muistoja kesältä 1944

Aarre Harju.
Kuva v.1945.

Joukko-osastomme oli talvella 1944 siirretty Äänislinnasta Viipuriin. Siellä majoituttiin Monrepon koululle. Kevättalvi kului nopeasti kovien harjoitusten ja asemien kaivun merkeissä. Iltalomia saatiin, jos muistettiin esiintyä täysin sotilaallisesti ja pitää puseron napit kiinni. Mikäpäs siellä oleskella nuoren miehen, kaupunki täynnä iloisia tyttöjä ja Monrepon puisto kevään tullen parhaassa loistossaan.

Toukokuun puolessa välissä saimme kolme miestä komennuksen Sommeelle metsänleimaus- ja hakkuutöiden valmistelutehtäviin. Majoituimme telttaan erään talon piha-alueelle. Lähistöllä oli kuuluisa Sommeen mottialue, jossa talvisodan aikana suomalaiset olivat tuhonneet suuren vihollisosaston, se alue oli tuleva työkohteemme. Maasto oli täynnä sodan jättämää romua ja kaatuneita vihollissotilaita, joita oli vähän yritetty peittää. Hylättyjä aseita ja ampumatarvikkeita oli vaikka kuinka paljon.

Eräänä päivänä, kun tulimme metsästä, oli kylän poikia kerääntynyt heittämään palloa, kuka pidemmälle sai. Huomiomme kiinnittyi poikien palloon, mikä se oikein oli. Kaveri meni lähemmin katsomaan, eikä se mikään muu ollutkaan kuin poikien löytämä venäläinen munakäsikranaatti. Kaveri kiskaisi sokan pois sytyttimestä, löi iskurin nastan puunkylkeen ja heitti poikain pallon pellonojaan, jossa se mossahti. Kielsimme poikia vastaisuudessa koskemasta kaikkeen, mitä alueelta voi löytyä.

Talossa asui emäntä ja tytär, isäntä oli sotareissulla. Hän oli lomalla käydessään aloittanut ulkorakennuksen teon, niin kuin kaikkialla Karjalassa oli kova jälleenrakentaminen käynnissä. Työ oli edistynyt niin, että katto vain puuttui. Meillä oli työt metsässä hyvässä mallissa, että hakkuut voidaan aloittaa. Olimme pitäneet kiirettä toivossa, että voisimme viettää jonkin aikaa toivomallamme tavalla. Ryhdyimme tekemään rakennukseen pärekattoa. Olimme kaikki maaseudulta kotoisin ja hallitsimme sen homman.

Kerran, kun emäntä oli kutsunut meidät korvikkeelle, pyysin talon tyttäreltä neulan ja lankaa, että voisin ommella irronneen panssaridivisioonan hihamerkin paikoilleen. Aloittaessani ompelemisen tyttö tokaisi: "Annahan tänne se puseros ja merkkis, mie ompelen sen kiin, koska näkkyy olevan neula käes ku heinäseiväs ikkään." Tuli mieleeni Rosvo Roopen säkeet "hän ompeli sen kiin, ja samalla hän ompeli myös sydämensä siin". Kuinkahan olisi käynyt, jos aika ja olosuhteet olisivat olleet meille suopeammat?

Kävimme välillä Sommeen kesäjuhlilla. Se olikin mieliinpainuva hetki. Karjalaiset ovat luonteeltaan iloisia ja välittömiä, varsinkin ne Karjalan tytöt.

Emme ehtineet saada kattoa aivan valmiiksi, kun tuli moottoripyörälähetti ja sanoi, että vaihtakaa työkalut toisenlaisiin, illalla lähdemme rajalle, siellä on vieraita tulossa. Ehdittyämme yksikköömme olivat kaverit jo lähtövalmiina ja sanoivat: "Nyt mennään, ryssä on tullut Karjalan kannaksella yli rajan ja jatkaa tuloaan valtavalla voimaila."

Ensimmäinen kosketus viholliseen oli Pamppalassa, mutta varsinaiseen verilöylyyn jouduimme Kuuterselässä, jossa puolustus oli valtavan ylivoiman edessä pettänyt.

Mieleeni on painunut tapaus niiden taistelujen ajalta. Olin viemässä tulenjohtaja luutnantti Siitosen antamaa viestiä lähimpään kunnossa olevaan puhelimeen. Kyläaukeaman ja metsän rajamaille oli vihollinen pudottanut suuren lentopommin, joka oli katkaissut tien täydellisesti. Ajoneuvoilla ei voinut ajaa pidemmälle. Sairaankantajat olivat tuoneet vaikeimmin haavoittuneita pommikuopan sivuun odottamaan sairasautoa. Samaan aikaan oli linjaan tulossa kaksi panssarivaunua. Edessä olevan vaunun ajaja havaitsi, että tie oli poikki ja ohjasi vaununsa kiertämään pommikuopan takaa. Valtavasta tykistötulesta johtuen ilma oli täynnä kaikkea, mitä räjähtävät ammukset saivat maasta irti. Edessä oleva vaunu kiersi kuopan kauempaa, mutta jäljessä tuleva, jonka näkyvyys oli vielä huonompi edessä ajavan pakokaasun johdosta, oikaisi reittiään sen verran, että osa haavoittuneista jäi telaketjun ruhjomaksi. Se oli kaamea näky, joka nuoren, sotaan tottumattoman pojan mielestä ei koskaan unohdu, vaikka tuskin heistä muutenkaan kukaan olisi selviytynyt, sillä vihollinen keskitti alueelle niin voimakkaan tykistötulen koettaen estää kaikin tavoin lisäjoukkojen ja kaikenlaisen huollon toimittamisen etulinjaan, koska siellä oli juuri ratkaisun paikka käsillä.

Tuli mieleen, kuinka paljon ihmiselo voi muuttua: muutama päivä sitten kesän alkaessa kauniissa Monrepon puistossa ja Sommeen kesäjuhlilla kauniita, iloisia Karjalan tyttöjä ja nyt tämä, tuskaa ja kuolemaa tuottava teräshelvetti. Kuoppa kuopalta syöksyin eteenpäin muistaen tulenjohtajan sanat: sinulla on oma tehtäväsi, muuhun et saa puuttua, muutaman minuutinkin viivästys voi johtaa puolustuksen pettämiseen.

Vastaisku suoritettiin ja osittain saavutettiin tavoitteena oleva linja. Vihollisen vastarinta voimistui vereksien joukkojen ansiosta. Meikäläisten tappiot olivat tuntuvat eikä täydennystä ollut saatavissa, joten päällystö joutui saarrostusuhan tähden antamaan irtaantumiskäskyn. Meitä oli neljän miehen ryhmä, kun tulimme syöksymällä kuopasta toiseen. Jostain ilmestyi eteemme jalkaväen kapteeni pistoolilla osoittaen meitä kohti ja hihkaisi: "Tästä ei mennä minnekään, jäätte tähän asemiin, ettekä päästä ryssää tulemaan." Jostakin hän löysi venäläisen haarakaukoputken, antoi sen minulle ja sanoi: "Te tähystätte tällä ja ilmoitatte, kun tulee liikettä." Siitä vehkeestä oli linssit rikki, mutta minä tähystin kuitenkin. Huomasimme, että kapu oli päähän haavoittunut ja täysin poissa tolaltaan. Ymmärsimme, että jos yritämme lähteä, ampuu se kaheli meidät kuin varpusen oksalta. Huttunen niminen kaveri yritti sumuttaa kapua sanomalla, että tuolla haavoittunut huutaa apua, menen auttamaan häntä turvaan. Pistooli heilahti ja kapu huusi:

"Ette lähde mihinkään, se on ryssä, kun siellä huutaa." Kuinkahan siinä olisi poikain käynyt, mutta jostain ilmestyi pelastava enkeli jääkäriprikaatin majurin hahmossa ja sanoi: "Mitä täällä enää viivyttelette, irtaantumiskäsky on annettu, tältä kohtaa ei tule muuta kuin ryssiä ja niitä ei muutama mies pidätä, koska siihen ei pataljoonatkaan pystyneet. " Koville otti, ei kapu meinannut taipua, mutta lopulta majurin arvovalta tehosi ja lähdimme kahden upseerin johdolla seuraavaan puolustusasemaan.

Olin jälleen tehtäväni suoritettuani palaamassa tulenjohtueeseen, kun valtava keskitys yllätti. Naapuri lähetti kaikenkokoisilla tykeillä ja kranaatinheittimillä kuusituumaisista hehtaaripyssyihin sen kun putket kestivät. Siinä sattui juuri kohdalleni sellainen kallionkolo, johon juuri pääsi konttaamaan. Ajattelin, ryöminpä tuonne pahimman ryöpyn ajaksi. Hetken kuluttua tunsin, että päälleni heittäytyi joku ja vielä toinenkin. Sitten räjähti voimakas ammus aivan lähellä, maa keinui allamme ja pelkäsin kivilohkareen, jonka alla olimme, sortuvan päällemme. Viimeksi tullut kaveri huusi, että häneen sattui ja päälläni makaava nytkähti rajusti pitäen kovaa korinaa. Sanoin, että mennään pois, tänne tukehtuu, kun olinpaikkaamme työntyi voimakas räjähdysaineen katku. Jälkeen tullut sanoi, ettei pääse mihinkään, jalat eivät toimi. Toinen kaveri ei puhunut mitään. Tunsin, että selkääni alkoi jokin kostea kovin lämmittää, ja tajusin, että taisi kaverille käydä kalpaten, koska ei vastannut poistumiskehotuksiini. Jalkoihin haavoittuneen avustamana pääsin vihdoin hivuttautumaan pois hyvin tukalaksi käyneestä turvapaikasta. Päälläni makaava ei enää tarvinnut apua. Jalkoihin haavoittunut sai apua, jos se sitten enää auttoi.

Ehdittyäni tulenjohtueeseen luutnantti Siitonen ihmetteli, kuinka pystyin kävelemään, vaikka selkäni oli aivan veressä. Sanoin, että eipä ole minun vertani. En saanut pariin päivään vaihdettua puseroani ja kesäkuu oli parhaimmillaan. Arvata voi, minkälainen löyhkä siitä lähti.

Olihan sitä kalmanhajua siellä kaikkialla, mutta tämä oli omassa selässä ja kulki aina mukana.

Erkki Rouhiainen

Eräs yösuunnistus

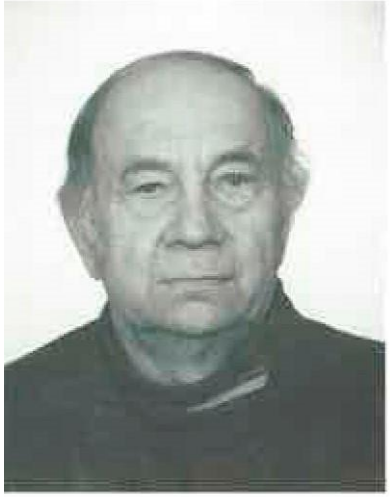

Erkki Rouhianen
Kuva noin v. 1986.

Yksikkömme lähti Syvärin rannalta 22. pnä kesäkuuta 1944 ja peräännyttiin tiiviisti viivyttäen kolme viikkoa niin, ettei yhtään yötä ollut telttoja pystyssä. Näin olimme tulleet lähelle Äänislinnan tietä lyötyämme edellisenä päivänä vihollisen etulinjan mottiin. Aamulla kerkesimme saada teltat pystyyn, kun tuli kiireinen käsky, että teltat kasaan ja liikkeelle. Se oli se koukkaus, jossa otettiin ja annettiin sydämen kyllyydestä. Ennen kuin ilta koitti, oli meillä ne asemat, jotka aamulla olivat iivanalla. Asemat oli vedetty synkkään metsään, jossa miesten väli oli ehkä 50–100 m.

Tuskin monta tuntia oli kulunut, kun komppanian päällikön lähetti tuli ja sanoi: "Lähde mukaan, kapulla on asiaa. " Minulla alkoi raksuttaa, että mitäs tuli tehtyä tai mitä jäi tekemättä. Kello oli vartin yli 2 yöllä. Asia selvisi, kun päästiin kapteenin juttusille. Hän veti karttalaukun polvensa päälle ja näytti: " Nyt olemme tässä, luutnantti Hiidenheimon komppania on tuolla. Ota tarkka kompassisuunta ja mene viemään irtaantumiskäsky."

Minä mittasin tarkkaan pisteitten välin ja sanoin, niin kuin niihin aikoihin oli tapana, että hei sitten, nahkurin orsilla tavataan. Otin suunnan ja lähdin. Mutta se ei ollutkaan niin helppo juttu kuin luulin. Kartan mukaan matkaa oli 2400 m. Kompassi oli pidettävä niin kaukana kuin kättä riitti, konepistooli aiheutti sen. Jos käsi tuli liian lähelle, kompassineula alkoi pyöriä. Lisäksi piti laskea askelparit, että tiesi, paljonko oli kuljettu. Metsä oli synkkää korpea, josta välillä kuului hyvin salaperäistä liikettä. Se saattoi aiheutua eläimistä, mutta todennäköisesti sieltä liikkuivat ne eloonjääneet iivanat, jotka edellisenä päivänä jäivät tappamatta.

Kun olin tullut laskujeni mukaan 2000 m, aikoi sieltä vihollisen suunnasta kuulua telaketjun kalina. Ne ampua roiskaisivat pari srapnelliammusta, että metsä rapisi. Minun suunnistukseni osui niin paljon hyvin, että 20–30 m vasemmalla Hiidenheimo oli komppaniansa kanssa tiellä. Aamu alkoi jo sarastaa, kun hyppäsin ojan yli tielle. Hiidenheimo tokaisi: "No perkele, vieläkö sinä olet hengissä. " Hän oli edellisenä talvena meillä päällikkönä. Siksi tervehdys oli niin veljellinen. Tämä suunnistus oli elämäni jännittävin – siksi kertomisen arvoinen.

Osmo Lyly

”Saunassa viha viilenee, saunassa sappi sammuu”

Kuvan savusauna ei ole Ostan-suunnan sauna, mutta kyllä niissä samojakin piirteitä on aika tavalla.

Tapahtumapaikka: asemasota aikana Syvärin virran eteläpuolella täältä katsellen jossakin Ostan suunnalla.

Ryhtyessämme saunaa rakentamaan emme ollenkaan ajatelleet otsikkona olevaa vanhaa sananpartta, vaan siihen vaikuttivat monet muut syyt. Ensinnäkin tieto ja kokemus, että puhtaus on puoli ruokaa ja toiseksi, että se edistää terveenä pysymisen mahdollisuutta. Ehkä kuitenkin kaikkein suurin aihe oli se kaikkialla oleva vitsaus, mikä näkyi heikoimmillakin silmillä paidankaulusta käännettäessä: vaatetäit olivat löytäneet sopivat elinolosuhteet meidän sotilaiden ihon ja paidan välissä. Syöpäläisiä oli todella runsaasti ja niiden koko oli suoraan verrannollinen niiden tehoon. En nyt väitä, että niitä minussa olisi ollut vallan

mahdottomasti, mutta monissa kavereissa kyläkin. Sanotaan, että täit sikiävät surusta ja murheesta, ja kyllähän meillä niitäkin riitti.

Ensimmäisenä toimenpiteenä katsoimme sopivan saunan paikan. Se löytyikin helposti, koska ympärillä oleva maasto oli saunanpaikkoja täynnä. Valitsimme kuitenkin sellaisen notkelman reunan, missä oli näkyvinään jonkinlaista veden lirinää pienessä puropahasessa. Sauna ilman vettä ei ole mikään sauna, vaikka sellaisiakin on tullut nähtyä. (Sota-aikanahan oli myöskin varsinaisia ns. täisaunoja, joissa lämpötila nostettiin 120 asteeseen ja näin lämmöllä tuhottiin vaatteissa olevat täit.)

Saunahirret saatiin aivan rakennuspaikalta, koska alue oli vankkaa kuusikkoa. Nurkkakivet löytyivät myös samalta alueelta. Kirveet ja sahat meillä oli omasta takaa samoin kuin rakennusmiehetkin, niin ettei sitten muuta kuin ajatuksesta tekoihin.

Nurkkakivet sijoitettiin neliön muotoon niin, että seinien pituudeksi tuli noin 3 metriä. Metrimittaa meillä ei ollut, mutta eihän sitä tarvittukaan, mitä tekoa sillä olisi ollut. Tukit kaadettiin ja kuorittiin ja alettiin sovittaa hirsiä kehikkoon. Nurkat veistettiin koirankaulalle aivan niin kuin esi-isämme olivat aikoinaan tehneet. Hirsivarvit sovitettiin kierros kerrallaan ja sammalelta väliin. Kehikko nousi kohtalaisen nopeasti varmaan siksi, että työ oli vapaaehtoista ja täit söivät ja kutittivat. Osatekijä työntekoon ja sen mielekkyyteen oli myös se, että silloinen asemasotavaihe vaati jonkinlaista muutakin touhua kuin tuohivirsujen tai niiniköysien tekoa.

Saunan seinien noustua noin kahden metrin korkeuteen aloitettiin katon teko. Harjahirsi asetettiin paikalleen ilman sen suurempia harjannostajaisiaja, varsinainen katto tehtiin halkaistuista noin 10–15 cm:n vahvuisista kuusipölleistä, joista joka toinen ladottiin pinta sisään ja joka toinen pinta ulospäin. Tuohet ladottiin näiden päälle, ja tuettiin riu'uilla niin, että ne pysyivät suorina ja paikoillaan. Tuohitalkoot sinänsä olivat sitten oma touhunsa, sopiva koivikko oli 2–3 km:n etäisyydellä. Puolikymmentä kovakuntoistamiestä otti homman hoitoonsa. Toiset kiskoivat tuohia koivuista ja toiset kantoivat niitä kattoa tekeville miehille. Sanotaankin, ettei pituudesta ole muussa hyötyä kuin tuohen kiskonnassa ja niin se taitaa ollakin. Tuohisouvissa meitä oli kaksi, joiden pituus taisi olla joltisena apuna, mutta vain siten, että me pisimmät kiskoimme tuohia ja lyhyemmät kantoivat niitä saunalle. Kiskontahommassa on sellainen juttu kaiken lisäksi, että jos tuohia ei saada muutaman tunnin kuluessa paikalleen, niin ne kuivuvat ja käpertyvät rullalle, jolloin niitä on vaikeampi saada suoriksi ja kattoon sopiviksi. Uskomattoman suuri määrä tuohia menee vähäisenkin rakennuksen kattoon. Tuohituksen kun on oltava vähintään kahden-, mieluimmin kolminkertainen, ennen kuin siitä tulee vedenpitävä. Tällaisen rakenteen päälle sovitettiin vaakasuorat riu'ut ja niiden valoihin ja päälle turpeet. Turpeet eivät olisi ilman vaakasuorassa olevia riukuja pysyneet katolla. Näin saatiin aikaiseksi sellainen malkakatto, mihin varmaan vanhempikin polvi olisi ollut tyytyväinen.

Saunan oven tekoa en enää muista, ainoastaan sen, että se liikkui puutappisten saranoiden varassa.

Lakeisreikä tehtiin lähelle katonrajaa ja sen tukkona käytettiin töpinästä saatua tyhjää jauhosäkkiä.

Lattiana puolusti paikkaansa maankamara, mutta joitakin laakakiviä sijoitettiin noin askeleen mitan päähän toisistaan, ja niitä pitkin sai kävellä tai pomppia jos halusi.

Kiuas on saunan erittäin tärkeä elementti. Sen rakentamiseen osallistuin keräämällä sopivia ja varmaan myöskin sopimattomia luonnonkiviä. Varsinaisia kiukaan rakentajia olivat joukkueen savolais- ja pohjoiskarjalaispojat. Heistä monet varmaan olivatkin syntyneet sellaisessa paikassa, jossa oli kivikasa nurkassa, ts. savusaunassa.

Saunan lämmityslaite tuli kuntoon viimeisenä. Lauteet oli "aputyövoima" inspiroimalla jossakin vaiheessa valmistanut, ja päästiin kokeilemaan, miten työ oli onnistunut, eli oliko se vastannut tarkoitustaan.

Kiukaantekijät, mestarit, olivat itseoikeutettuja savusaunan lämmittäjiä jo tittelinsä perusteella. Hyvinhän se heiltä kävi. Toiset, jotka olivat vihtoja tai vastoja tekemässä, totesivat, että lämmitys olisi vaatinut eri henkilöt. Kiuasmestarit eivät välttämättä sovellu "eltareiksi". Sauna nimittäin syttyi palamaan joko liian mahtipontisen lämmittämisen takia tai syynä saattoi olla myöskin kiukaan rakennevika. Ei meistä kukaan ollut selvillä siitä, miten etäällä kiukaan pitää olla seinästä ynnä minkä kokoisista kivistä sen sisä- ja päällisosa on ladottava ja miten paljon kiviä pitää olla. Tulipalon syytä saattoi olla myöskin lakeisreiän sijainti, ehkä se oli liian ylhäällä niin että hapetonta tilaa ei juurikaan ollut kattoa suojelemassa. En ainakaan silloin omakohtaisesti tiedostanut, että palaminen on hapen yhtymistä aineeseen kaikissa olosuhteissa.

Palo kuitenkin havaittiin hyvin aikaisessa vaiheessa ja se saatiin sammumaan heittämällä muutamia sangollisia vettä kiukaalle. Näin saunapalosta tuli vain tilapäinen keskeytys kylpyhommiin. Jo samana päivänä päästiin kokeilemaan uutta, puhdasta ja pyhää pesupaikkaamme. Vihdat olivat vastikään oikeaoppisesti tehty, siteet vääntämällä sopivista vesoista ja niin kuin asiaan kuuluu jokaisessa vihdassa lenkki, josta sen voi sitoa toiseen vihtaan tai ripustaa naulaan tai orteen.

Kylvettyä tuli ja täille tuli äkäinen lähtö toiseen paikkaan tai toiseen olotilaan. Koko joukkue oli mielissään ja kiittelimme itseämme ja toisiamme saunan rakentamisesta ja siitä, että saimme palata majapaikkaamme vähin täin tai ilman niitä.

Tuollaiset tapahtumat ja tempaukset saavat useimmiten puskaradiot toimimaan, mistä on seurauksena yhtä ja toista. Tässä tapauksessa tiedotustoiminta toi tuntuvasti lisää saunavieraita, joista toisista oli iloa ja toisista harmia; pääasiassa kuitenkin iloa. Harmina ja rasitteena meillä oli se, että emme uskaltaneet päästää ketään oppimatonta ulkopuolista saunan lämmitystouhuihin, pelkäsimme vieraan nimittäin polttavan koko kylpylämme. Aina piti olla joku joukkueestamme lämmityksestä vastaavana. Toinenkin seuraamus kyseisestä saunatouhustamme oli, joko kielteinen tai myönteinen, miten sen nyt ottaa. Muutamat saunavieraamme olivat nähneet meidän taidokkaasti tekemät vihtamme. Myönteistä se, että saimme niistä kehuja, kielteistä taas se, että muutaman päivän päästä pataljoonamme komentaja jääkärimajuri Jussi Hänninen määräsi kaikki joukkueesta irrotettavissa olevat voimat vihtametsään sitomaan vihtoja. Komentaja oli saanut määräyksen tai toivomuksen rykmentistä teettää vihtoja 12 tusinaa. Jouduin tuon ryhmän vetäjäksi, ja niinpä saappaankärjet suunnattiin heti seuraavana aamuna kohti koivumetsää. Siellä me kävimme päivittäin viikon ajan ja toimme aina tullessamme vihtoja myöskin omaan tarpeeseemme. Olin eräänlaisena mestarismiehenä mukana opettamassa, miten vihta pitää sitoa niin, että sitä kehtaa pitää kädessään ja käyttää sitä saunassa. Täytyy todeta, että vihdan sidontaa eivät muut joukkueessani olevat pojat osanneet. Se täytyi heille opettaa. Myös *vihta* sana oli heille outo, he tunsivat vain *vastan*.

Rykmentti sai vihtansa, ja meidän poikamme oppivat vihdan sidonnan.

Käytimme savusaunaa jatkuvasti ja totesimme, että kyllä sauna vihan viilentää. Saunan jälkeen olo tuntuu paljon lokoisammalta ja rauhalliselta. Saunomisen jälkeisenä yönäkin nukuttaa paremmin. Meille suomalaisille sauna on olennainen välttämättömyys, olemme siihen lapsuudestamme lähtien tottuneet.

Seuraavana vuotena meidät siirrettiin Kannakselle, jäimme ilman saunaa. Mitä siitä seurasi: vihollisemme eivät olleet luultavasti koskaan nähneetkään saunaa eivätkä kuulleetkaan sellaisesta. Seurauksena oli se, että koko Kannas oli liekeissä, erikoisesti Tali ja Ihantala, joihin joukkueemme joutui. Sauna kenties olisi saattanut vaimentaa Stalinin ja Molotovin taisteluhaluja ja -tarpeita.

Paavo Mattila

Kuutamolahden keikka

Paavo Mattila ensimmäisellä lomall
vuoden vaihteessa 1943-44.

Oli heinäkuu 1944 ja ajoja riitti. Ei puhuttu työajoista, ei kysytty jaksatko, vaan tuotiin käteen ajomääräys, johon oli kirjoitettu, minne menet. Tällä kertaa ajomääräys osoitti Kuutamolahden lentokentälle, ja punakynällä vinosti yli paperin "kiire". Kaksi autoa oli jo valmiina. Minusta tuli kolmas lähtijä, jota odottivat. Olimme valmiit lähtemään, kun joukkueenjohtaja juoksi luokseni konepistooli kädessä ja määräsi: "Sinä ajat nyt ehdottomasti kolmantena. " Hän pujotti konepistoolin hihnan niskaani. "Alueella minne menette, liikkuu partioita ja sinun on mentävä perille. Kun ajat kolmantena, on mahdollisuus toimia. " Näin Varpakylän varasto jäi taaksemme, vauhti oli myös määräyksen mukainen: niin lujaa kuin näillä teillä voi ajaa.

Kun jonkin aikaa oli ajeltu, päämajan poliisipartio pysäytti meidät. Pitkäksi meni pysähtyminen, koska vauhtia oli. Minä kun ajoin viimeisenä, olinkin nyt ensimmäisenä puhuttelussa. Kuului kova ääni: "Mitä oikein hurjastellaan, ei nää ole mitään lentokoneita, vaikka ovatkin ilmavoimien autoja. " Repäistiin ovi auki: Näyttäkää ajomääräys! Samassa hän huomasi sylissäni konepistoolin, joka osoitti suoraan kohti, koska se oli sylissä, niin kuin käsketty oli. Hän katsoi ajomääräystä, näki punakynänsanan "kiire", kysyi, menettekö kaikki kolme Kuutamolahteen. "Sinne mennään, jos päästään", vastasin. Nyt päämajan poliisi toivotti onnea matkaan - antakaa mennä!

Läksimme ajamaan ja päästiin kommelluksitta perille. Autot metsään ilmasuojaan. Odottelimme, koska saapuvat koneet. Niitä ei tullut. Näin kului päivä. Illalla tuli tieto, että kaksi autoa saa lähteä takaisin, yksi jää vielä tänne. Käytiin lyhyt keskustelu, ja päätöksen tiesin: vanhat lähtee ja poika jää. Siis minä jäin. Kului yö, ei tapahtunut mitään. Seuraava päiväkin oli jo puolessa, kun tuli tieto, että minäkin saan lähteä.

Paluumatka alkoi. Ajelin tavalliseen tapaan, koska kiirettä ei enää ollut. Tie oli hyvin mutkittelevaa ja melkein vallan metsätaivalta. Siinä ajatuksissani ajelin, kun äkkiä havahduin: mies tiellä konepistooli kainalossa antoi pysähtymismerkin. Kämmen näytti siihen tyyliin, että pysähdy. Ei antanut ajaa lähelle itseään. Samassa huomasin vasemmalla kymmenkunta miestä yhdessä kasassa puiden alla katselemassa minua. Hiljaisuutta kesti jonkin aikaa. Pysäyttäjä pysyi paikallaan. Lopulta ryhmästä lähti yksi mies, tuli

auton viereen ja kysyi, minne olen menossa ja tuleeko toisia perässä. Varpakylään olen menossa, ja ihan yksin liikkeellä. Tämän kuultuaan mies meni porukkaan. Siellä keskusteltiin, mutta olivat sen verran kaukana, etten kuullut mistä puhuttiin. Jonkin ajan kuluttua palasi sama mies juttelemaan ja kysyi, ottaisinko miehen kyytiin. Hän mainitsi paikan nimen, jota en enää muista. Mies oli matkalla sinne, pääsisi sinun mukanasi alkumatkan. Kyllä se käy, mukaan vaan. Neuvottelija palasi porukkaan. Keskustelu porukassa kesti aika kauan. Teen tilaa viereeni penkille, koska siinä oli matkamiehen varusteita, konepistooli mukaan luettuna. Kesti aika kauan, kunnes porukan keskeltä tuli siviilimies, harmaaseen kesäpukuun pukeutunut, kravatti kaulassa, hattu päässä, ikä ehkä 25–30 vuotta. Hän suuntasi askeleensa lavalle. Pyysin, tule seuraksi, on hyvää tilaa. Mies vastasi, että täällä on viileämpi näin kuumalla. Mies meni lavalle, kp-mies väistyi tieltä ja lähdimme matkaan. Paikka, jossa seisoimme, oli luultavasti talon karjan yöpymispaikka kesäisin. Kuuset oli alhaalta karsittu, päältä ummessa ja näköyhteys talon pihaan.

Ajoimme noin kilometrin verran. Jälleen oli kp-mies tiellä, pysäytti ja tuli kysymään, oliko mitään erikoista näkyvissä. Samassa oli koko partio kuulemassa, mitä kerrottavaa minulla oli. Ei mitään muuta, partioita tuntui riittävän. Noin kilometrin verran taaksepäin talon lypsintarhassa oli partio. Siellä oli siviilimies lavalla, minkä se partio pyysi mukaani, hän varmaan tietää tarkemmin. Mutta siviili olikin loikannut, lavalla ei ollutkaan ketään. Uteliaisuus heräsi. Minne se äijä kyytiä halusi, montako miestä porukassa oli? En laskenut, vaikka hyvin olisin ehtinyt, kymmenkunta ainakin, arvelin. Paikannimen sanoin, minne äijän piti mennä; nyt en sitä enää muista. Enempää eivät kyselleet, matka kohti toista partiota alkoi.

Jäin yksin. Aloin kelata asioita, mitä oikein oli tapahtunut. Kaksi käytökseltään aivan erilaista porukkaa. Ensiksi ollut porukka käytti neuvottelijaa, pysäyttäjä seisoi noin kymmenen metrin päässä tiellä, eikä liikkunut minnekään. Samoin isompi porukka, siihenkin noin kymmenen metriä, yksi mies hoiteli puhumisen, ja kaiken lisäksi sakkiin kuului mies, joka lavalta loikkasi metsän pimentoon. Toisessa partiossa kaikki miehet olivat kuulemassa, mitä kerrottavaa minulla oli, ja he lähtivät kiireellä sen ensimmäisen porukan perään.

Asiaa kun tuumailin, tulin siihen tulokseen, että ensimmäinen porukka, oli vihollisjoukko. Tapauksesta on kulunut yli viisikymmentä vuotta, eikä vieläkään ole muuta selitystä löytynyt. Perillä käytiin, Varpakylään palattiin, tehtävä oli suoritettu. Uusi keikka oli jo odottamassa.

Paavo Mattila

Värtsilän lentokentällä 1. päivänä elokuuta 1944

Heinäkuun viimeisen päivän illalla sain komennusmääräyksen: Lähdet aamulla Polvijärvelle, otat kamppeesi mukaan, koska reissu saattaa kestää pitempään. Aamulla kello 6 tässä toimiston edessä on apumiehet, jotka tietävät mistä saat kuorman, ja muista rautatieasemalla, paketti se on haettava ennen kuin ehtivät laittaa sen junaan. Se on viety illalla valmiiksi asemalle.

Aamulla kaverit olivat paikalla. Saimme kuorman lentokentän takaa. Siellä oli kasa laatikolta puun alla. Peruutin auton kasalle ja teimme kuorman. Saimme kuorman tehdyksi, kun alkoi kuulua lentokoneen ääntä. Samassa näimme viisi pommaria tulevan suoraan kohti matalalla lentäen. Luulimme omiksi, koska tulivat sisämaasta päin. Päättelimme, että saavat täältä hävittäjät suojaamaan ja lähtevät pahantekoon naapurin puolelle. Uskoamme vahvisti vielä se, että ilmatorjunta oli hiljaa. Näin hyvältä etäisyydeltä olisi voinut onnistua pudotus. Onneksemme emme seuranneet koneita sen tarkemmin, suunta oli linjoille päin.

Seisoin auton ja viemäriojan välissä, kaverit auton edessä. Yksi kavereista karjaisi: "Pommi!" Hän näki pommin puiden välissä. Kuulin kohauksen, ehkä pää ehti kääntymään ojaa kohti, koska näin, että ojanpohjasta nousi tulipatsas ja kuulin valtaisan räjähdyksen. Tämän jälkeen en muista mitä tapahtui. Heittikö ilmanpaine minut päin autoa. Ei jälkeenkään päin tuntunut kipeitä paikkoja. Kuulo kärsi aikamoisen

katastrofin, vallankin vasen korva. Pää kun alkoi selvitä ja aloin tajuta, mitä oikein oli tapahtunut, päättelimme, että olipa onni, ettei nähty pommien irtoamista koneesta. Olisimme kaikki olleet tuolla ojassa ja miten olisi käynyt! Nyt olemme tässä, noin kaksi metriä oli koneen tähtäin pielessä, koska meni yli, mutta sivusuunta aivan paikalla. Tulimme tielle ja ajoimme kentälle päin. Samainen oja, minkä varressa äsken olimme, kulki maantien ali. Näimme pommikuopan aivan sillan päässä, ojan pohjassa. "Perkailee ojia", tuumaili yksi kavereista.

Tulimme lentokentän puolelle. Näimme neljä hävittäjää palaamassa. Ei näyttänyt enää ojanperkuulta. Katsoin vasemmalle it-tykeille. Siellä mies huitoo ja huutaa: Aja tänne, täällä on haavoittuneita. Ajoin tykeille. Pojat olivat saaneet sirpaleita, ei kukaan pahemmin. He hyppäsivät lavalle. Olin jo melkein tiellä takaisin, kun lennonjohdon teltan edessä kuului räjähdys. Arvasin heti, mistä oli kyse, ja pysäytin auton. Teltan edessä oli aika syvä potero, minkä reunalla oli nelipiippuinen ilmatorjuntakonekivääri. Ajattelin että tuonne, mutta se oli jo täytetty. Saappaita heilui päällimmäisinä. Ensimmäiset hyppäsivät lavalta jalat edellä ja viimeiset pää edellä. Eihän kuoppaan noin metrin halkaisijaltaan kovin monta miestä mahdu. Olin vielä puolittain autossa, kun toinen kone tuli näkyviin. Juoksin maantienojaan. Oja oli matala, mutta hyvä sirpalesuoja kylläkin. Makasin selälläni ja varroin, koska it saa osumaan. Osumaa ei tullut, kaksi tai kolme laukausta ehti ampua ja ainoastaan yhdellä tykillä. Oliko syynä se, että toin miehiä pois tykeiltä. Joka tapauksessa kaksi tykkiä oli hiljaa. Tätä seurasin, kunnes näin miten pommi irtosi ja tuli suoraan kohti. Ainoa mitä ehdin ajatella, oli että nyt tuli lähtö. Olin jo vatsallani. Silti seurasin pommia, tuleeko selkään vai meneekö yli. Sormet kaivoivat kuoppaa, jotta saisin päätä syvemmälle. Meni yli, en tiedä raapaisiko mennessään tienpintaa, mutta seuraavassa tieojan penkassa räjähti. Paineaalto tempaisi pusakanselästä. En tiedä, paljonko ojan pohjasta kohosin, mutta tuntui, että jonkin verran nousin. Hiekkasade kun päättyi ja pöly hälveni, aloin ottaa selvää, miksi tähän piti pudottaa pommi, vaikka olin yksin tässä. Selvisihän tämä. Kentän puolella oli kaksi ehjää konetta, jotka olivat säästyneet ensimmäisestä pommituksesta. Ne piti tuhota, mutta eivät tälläkään yrityksellä ainakaan tuleen syttyneet, muista vaurioista en tiedä. Ralli jatkui. Siirsin itseäni sivummalle, aina kun konetta ei ollut päällä. Lentokonehallia ei yritettykään tuhota, jättivät sen koskematta.

Loppuihan tämäkin ralli. Koneet lähtivät pois ja pääsin tutkimaan, miten auton oli käynyt. Autosta ei löytynyt mitään vaurioita. Käynnistin ja läksin asemalle hakemaan sitä pakettia. Kenttä oli aivan hiljainen. Apumiehistäni ainoastaan yksi tuli auton luo, kaikki muut kaverit olivat häipyneet. Ei poterossakaan ollut ketään, kaverikin jäi siihen.

Kiitoradan päässä oli paloauto. Komppaniamme päällikkö luutnantti Marvila seisoi paloauton päällä. Me vain tervehdimme ja jatkoin matkaa. Tämän jälkeen näin neljä kuorma-autoa ojassa, melkein samassa kasassa. En pysähtynyt tähänkään, koska autot olivat jostain muusta porukasta.

Rautatieasemalla oli naisvirkailija. Aloin luultavasti hätäiseen kysellä pakettia, joka oli menossa Polvijärvelle. Haluaisin sen mukaani. Virkailija alkoi kysellä, missä olin ollut ja alkoi rauhoitella, että kyllä paketti on täällä, koska tänne ei junakaan voinut tulla. Aloin katsella itseäni ja huomasin olevani kaikkea muuta kuin ilmavoimien autonkuljettaja. Hän kysyi, tuliko kentällä pahaakin jälkeä. Kentän tuhoista ei oikein ollut tietoa, vaikka olinkin tämän "karuselliajan" keskellä kenttää. Neljä konetta ainakin paloi maassa. Hallia ei yritettykään tuhota. It-miehiä piti muutama viedä sidontapaikalle, mutta pommituksen aikana nekin häipyivät, en tiedä minne. Luulen tuhon jääneen aika pieneksi.

Sain pakettini ja aloin pudistella hiekanpölyjä ja kuraa kamppeistani. Katsoin naamaani auton peilistä: näytti pikemminkin vierasmaalaiselta kuin omalta pärstältäni. Alkoi pääkin selvitä ja tajuta, mitä oli tapahtunutta, minne piti lähteä. Keula kohti Polvijärveä -ja sillä siisti.

Veikko Kalin

Emme olleet sotahulluja vaan itsenäisyyttä rakastavia nuorukaisia

Kolme poikaa lähti Haapamäeltä 1941, vain yksi palasi. Veikko Kalin kuvassa vasemmalla.

Tuntuu vaikealta ja turhaltakin kirjoittaa sota-ajan muistoja runsaan viidenkymmenen vuoden takaa. Teen sen kuitenkin muistini mukaan.

Yksi totuus sille ajalle on, että mehän emme olleet sotahulluja kuten osa väestöstämme totesi. Oma ikäluokkani lähti suorittamaan asevelvollisuuttaan sodan jo ollessa alkuvaiheessa. En tuntenut sen olevan mitenkään miellyttävää, olihan sota jo käynnissä. Kuitenkin nuoren optimistisen näkemyksen mukaan asevelvollisuus kestäisi vain kaksi vuotta. Kunnioitimme yhteiskunnallisia lakeja ja tunsimme myös, että meillä on velvollisuus puolustaa maatamme niiltä vaaroilta, jotka silloin olivat olemassa. Uskon että sama näkemys oli niillä, jotka olivat saaneet liikekannallepanomääräyksen ja olleet talvisodassa ja kokeneet kovia. Ei, ei tämä väki ollut sotahullua vaan isänmaallista väkeä.

Se oli alkanut, asevelvollisuuden toinen vaihe siten, että meidät oli siirretty rintamalle eräänä syysyönä niin hiljaa kuin se vain oli mahdollista. Emme voineet kuvitella, mitä kaikkea tulevaisuudessa tulisimme kokemaan – emmehän tiedä sitä tänäänkään. Ero oli vain siinä, että silloin oli kovat piipussa puolin ja toisin. Niitä myös ammuttiin: joskus tuli osuma, kenties hengenvaarallinenkin, joskus kuolettava. Pääsääntöisesti asemasota kohdaltani meni rauhallisesti. Vartiointia ja laukausten vaihtoa. Vierailuja puolin ja toisin kutsuttiin partioinniksi.

Tällaisen vierailun teki kerran naapuri asemiimme yön pimeydessä. Siinä kahakassa sain kaksi konepistoolin luotia olkavarteeni, mistä seurasi kahden kuukauden sairasloma. Tämä ei ollut todellakaan ensimmäinen loma. Jo kuuden kuukauden palvelun jälkeen olin 12 vuorokauden lomalla.

Kerran kun mietiskelimme oikein miehissä tämän maailman menoa ja sodankin kulkua, niin yksi poika, jota kutsuimme siviilikarkuriksi siitä syystä, että hän oli tullut vapaaehtoisena, sanoi: "Tiiättäks työ millo sota loppuu?" No emmepä moista tienneet. Hän ilmoitti, että sota loppuu vuonna 2000 yllättäen. Kyllä siinä

turhat toiveet karisivat, mutta iloksemme ei poikakaan osannut ennustaa. Hän oli kotoisin Kristiinasta: varokaa kristiinalaisia ennustajia!

Samassa palaverissa tuli muutakin mukavaa esille. Kyselin eräältä kersantilta, minkälaisia kiireitä hänellä oli viime aikoina ollut. Tämä vastasi hyvin yksinkertaisesti: "Kuule Veikko, jos näissä housuissa tulee kiire, niin ne poltetaan." Minä muuten painoin sanat visusti mieleen ja ajattelin jo varovaisesti, että tapaamme ehkä myöhemmin, ehkä emme.

Elettiin niin vakaata asemasodan aikaa, että meille etulinjalaisillekin oli tuotu jopa elokuvat niin lähelle, että saatoimme vuorotellen käydä katsomassa. Edellä mainitsemani "siviilikarkuri" oli kanssani samassa vuorossa. Perille tultuamme huomasimme kohtuuttoman pitkän lippujonon ja uteliaana miehenä siviilikarkurimme lähti tutkimaan, löytyykö tuttuja, mutta silloin eräs sotilas nappasi olkapäästä kiinni ja sanoi: "Poika, takaisin rivin päähän, rivissä tässä vanhatkin seisovat. " "Mie sanon siulle, että vanhat ovat päässeet siviiliin. " Astuu askeleen lähemmäksi, katsoo tarkemmin ja sanoo: "Mutta siehä taijakkii olla rintamamiehiä, kun siul on kauluslaatatkiin veressä.” Kyseinen sotilas oli tykkimies, joilla oli punaiset kauluslaatat.

Aikanaan loppui asemasota ja suorastaan karkasimme Syvärin takaa. Kylläkin suunnitelman mukaisesti. Olimme joutuneet nyt Karjalan kannakselle. En voi sanoin kuvata niitä tilanteita, joita jouduimme siellä kokemaan. Ainoastaan ne, jotka ovat olleet näillä rintamilla 1944, tietävät millaista siellä on ollut. Yksi esimerkki päivästä, kun vihollisen panssarit olivat edessä, maataistelukoneet päällä ja yhteyksien katkettua oma tykistökin ampui niskaan. Hauskaakin oli, kun yhteen maataistelukoneeseen osui meikäläisten kranaatinheittimen ammus. Tämä tilanne ei selvinnyt helposti, sillä loppujen lopuksi olimme täysin sekaisin vihollisen kanssa. Siinä kun yritimme irtaantua vihollisesta, putosin pieneen puroon konepistooli kaulassa ja lipaslaukku vyöllä, kaiken lisäksi saappaat täynnä vettä. Jo oli höntti oio.

Nyt näin sen saman kersantin, joka aikaisemmassa vaiheessa sano; polttavansa housunsa, jos niissä kiire tulee. Totta kai ehdin kysyä, jokos ne housut on poltettu. Hän nimittäin heittäytyi turvalleen viereeni. Kuten huomaatte, kiirettä riitti, mutta omat kiireeni loppuivat toistaiseksi. Pian tämän jälkeen sain nimittäin osuman olkapäähäni, ja pääsin sairasauton matkaan. Turvassa tunsin olevani vasta Luumäellä kenttäsairaalassa. Olkapääni oli kuitenkin jossain vaiheessa sidottu ja juttelin erään minulle täysin tuntemattoman sotilaan kanssa, kun kuulin huudon: "Onko täällä jossain Kalinin Veikko?" Vastasin hänelle ja samassa oli ääneni tunnistaja paikalla. Hän oli kurkijokelainen poliisi, joka oli siellä sotapoliisin tehtävissä. Näin alkoi minulle normaali sairaala- ja toipumislomareissu.

Saavuin yksikkööni takaisin vähän ennen rauhan tuloa. Totesin vain, että koti meni niin kuin tulikin ja rajat olivat samat kuin sodan alussa, mutta itsenäisyys säilyi. Voitto sekin.

Luulimme jo sodan loppuneen, mutta näinhän asia ei ollutkaan. Meitä poikia lastattiin junaan Taavetin asemalla ja purettiin Kempeleen asemalla. Jopa tiesimme mihin mennään ja vielä paremmin tiesimme kolmen päivän perästä, kun meidät lastattiin Toppilan satamassa laivaan. Pimeänä syysyönä valuimme hiljaa kuin aavelaiva kohti Röytän satamaa. Varovaisesti, varovaisesti mentiin, olivathan Kemissä saksalaiset. He ampuivatkin, mutta eivät osuneet. Matka onnistui hyvin.

Röyttään, Tornion ulkosatamaan tulo onnistui jo huonommin. Laivamme sai osuman, miehistö pääsi maihin, mutta eväät menivät merenpohjaan. Tämän vastaanoton jälkeen meille selvisi, että saksalainen on nyt vihollinen, ja tajusimme, mitä pitää tehdä. Tornio piiritettiin kahdella renkaalla. Kolmeen vuorokauteen ei sieltä päässyt ulos eikä sinne sisälle ilman meidän lupaamme ja sitähän me emme antaneet. Tämän jälkeen alkoi ankara motin kiristäminen. Lähes loppuvaiheessa kaatui kaveri, joka oli Haapamäeltä yhtä aikaa lähtenyt. Tätä ennen Kannaksella oli jo kaatunut yksi Haapamäen asemanseutulainen, kolme asemanseutulaista lähti yhtä aikaa ja yksi jäi.

Aivan motin kiristyksen viime vaiheessa haavoittui vaikeasti eräs kurkijokelainen. Hänet vedimme lääkintämiehien kanssa ojan pohjaa pitkin Tornionjoen rantaan, josta ruotsalaiset veivät hänet eteenpäin. Voi että tämä tuskainen haavoittunut huusi ja joka huudon jälkeen tuli kp-suihku, onneksi päämme yli. Lääkintämies sanoi: "Ole perkele hiljaa tai ne tappavat meidät." Tämän jälkeen saimme nähdä, kuinka Lappi paloi ja kuinka Lappi oli miinoitettu ja kuinka saksalainen oli tiukasti kiinni Lapissa.

Oli vielä monta tuskaisen raskasta kokemusta. Olimme Muoniossa ja vielä aivan Muonion portilla Olos-tunturin kohdalla kaatui vanha kansakoulukaverini. Hän ei päässyt Muonioon. Vihdoin vapun tienoilla Lapin sota päättyi ja meidät kotiutettiin.

Myöhemmin näissä hommissa, nyt kuitenkin korvikkeen keitossa.

Antti Välttilä

Rivimiehen tilintekoa ja pohdiskelua

Puolijoukkueen Korsussa Voimalaitoksen rautatiekaivannossa -42, Antti Välttilä toinen vasemmalta.

Korkeammassa kädessä oli kansamme kohtalon vuosina. En Jumalaani oikein sotaan yhdistäisi, pahuuden voimat siellä hallitsevat - henkisesti ja mekaanisesti. Suomella oli silloin viisaat johtajat. Rauhantekijät onnistuivat molemmilla kerroilla ponnistusten käytyä ylivoimaisiksi. Talvisodan rauhaan johtaneita tekijöitä Moskovassa ei kaikkia liene vielä selviteltykään. Sen sijaan uskon pitkälle vuoden 1944 torjuntavoittojen mahdollistaneen silloisen aselevon. Olihan meillä koskematon Salpalinja takanamme. Seuranneet rauhan vuodet edelleen vaativat johtajiltamme suurta viisautta ja lujuutta.

Sotatilassa tiedotustoimintakin alistetaan säännöstelyyn. Omaan kansaan oli varmaan helppo vedota, vihollisen mentaliteetti, kun oli niin perin erilainen. Meillä vanhoilla on vielä muistissa kimeä radioääni "Moskovan Tiltu", jonka vuodatus oli meille perin vierasta. Asemasodan aikana vihollinen ahkeroi rintamilla myös kaiuttimilla. Ei tannermannerheimiläisellä rosvokoplalla pelottelu yliloikkausajatuksia herättänyt. Voimalaitoksella oli meidän tukikohdassammekin kolmena päivänä kaiutin. Joku sotilasvirkamies siihen kävi puhumassa. Ei hän sitten meidän kanssamme puhunutkaan, ei kai luutnantti Haapalankaan kanssa, salaperäinen, totinen poika. Liekö hänen polotuksellaan ollut vaikutusta, loikkareita ei ainakaan tullut, kuten ei muutoinkaan viimeisinä vuosina.

Päämaja antoi päivittäin tilannetiedotuksen. Siinä ei valehdeltu, jätettiin kyllä negatiivista kertomatta. Sanomalehtien annettiin lainata Ruotsin lehdistä joskus arkaluontoisempaakin. "Leikkaa huhulta siivet" oli näkyvä juliste. Usein niissä oli perääkin.

Kyllä Suomen tiedottaminen luotettavaa oli; toisaalta joskus uhottiin tarpeettomasti. (Onhan vieläkin tässä Nato-keskustelussa uhoa aivan pelottavasti.) Saksan vaikeudet tiedettiin, ei ollut sodan lopputuloksesta varsinaista harhakuvaa. Kuitenkin kevään -44 rauhanehdot tuntuivat rintamamiehestäkin aivan kohtuuttomilta.

Minäkin leikkasin huhulta siivet, kun Tuuloksen mottitaistelun aikaan ohi meni sotilas sanoen siellä jonkun majurin jääneen vangiksi. En kertonut tätä pojille. Sitäkin suuremmalla mielenkiinnolla luin "Kansa Taisteli" -lehdestä kyseisen majurin - nyt jo Pohjois-Suomen sotilaslääninkomentajan - kenr. luutn. Olli Korhosen kertomuksen tapauksesta. Alkumielenkiinnon sain heti, kun hän kertoi divisioonan komentajan Tapolan olleen huolissaan JR 2:n marssitiestä Sammatuksesta Suurmäkeen, siksi näin korkea partionjohtaja. Hän oli korkea-arvoisin sotavanki suomalaisista. Herra oli ollut herra proletaarimaassakin. Suomalaiset saivat -41 Sommeen motista venäläisen kenraalinkin.

30. 6.-44 haavoituin Mantsilassa, ja minut vietiin Oulun vastavalmistuneeseen lääninsairaalaan, myöhemmin Ojakylän koululle Iin pitäjässä. Päässä oleva pintahaava parani nopeasti, kiitos terveyssisar Pia Tapanisen. Lääkintäluutnantti kävi 2–3 kertaa viikossa, Iin kunnanlääkäri. Taloudesta huolehti neljä lottaa. Meitä oli n. 40 potilasta, lievästi haavoittuneita, ei tuttuja. Mutta pian tunnelma vapautui. Linjatkin alkoivat pitää, kertoivat uutiset. Oli siellä kolme iloista Viron poikaakin potilaina, mutta he olivat eräänä aamuna kadonneet. Niin yksimielistä oli solidaarisuus, että vasta illalla tuli virallinen kyselijä. Ihmeteltiin, miten näinkin pienestä porukasta pääsee huomaamatta häippäisemään. Siitä oli merelle 3 km, Ruotsin ranta häämötti. Tuntui, että saattoi se sotapoliisikin järjestää pojille lisää etumatkaa. Ehti Ruotsiin meno käydä omassa ja monen muunkin mielessä huonojen uutisten aikaan.

Vuonna 1925 syntynyt Erkki veljeni oli 5. 7. 1944 haavoittunut kuolettavasti jossakin Vuosalmella ja kuollut Hiitolan sairaalassa. Pääsin hautajaisiin heinä-elokuun vaihteessa, samalla sain jo toipumislomaa. Pohjoiseen piti vielä palata. Elokuun jälkipuolella minut passitettiin Pieksämäen HTK:n kautta yksikköön, joka oli linjassa Lemetin lohkolla Suistamon pitäjässä. Rautatielittera annettiin Loimolan asemalle. Sitten jo matkalla kuorma-auton lavalla kuulin Konstin Martinkin kaatuneen, yksi läheiseksi tulleita aseveljiä. Kapteeni Korhonen, päällikkömme, oli kaatunut jo Tulemajoella Salmissa. Pataljoonan komentaja majuri Simo kaatui Mantsilassa, jossa haavoituin.

Tämän rähinän aikainen joukkueenjohtajamme ylikersantti Puoliväli oli ylennetty vänrikiksi ja siirretty 6. komppaniaan. Hän oli meille oikea isähahmo. Ilmoittautuessani komppaniassa sain kiikarikiväärin, sillä lienen purnannut ääneen, ettei ryssää niin liki parane päästää, että konepistoolilla pystyisi. Kyttäilemässä kävin, vaan kovin olivat varovaisia. Lemetissä oli rakennetut taisteluhaudat ja raivattu etumaasto. Haudassa oli katettuja pesäkkeitä, joissa majailtiin, vaikka en muista edes pahoja sadeilmoja olleen.

Tuli syyskuun 3. päivä, syksynhenkinen poutapäivä muistissani, lehdissäkin oli jo tieto rauhanneuvottelijoiden matkasta Moskovaan. Nyt oli liikkeellä huhuja, että jotakin tapahtuu. Illansuussa tuli käsky tulen lakkaamisesta aamulla klo 7. Pimeässä sitten kuunneltiin varapääministeri von Bornin radiopuhetta. Tunnelma puheen ankeudesta huolimatta oli huojentunut. Käytiin vartiomiehiä jututtamassa vähän kaiken yötä, saattoi se vanja olla tavallista vilkkaampi, en muista. Mutta auta armias aamulla, kun kello tuli 7, ryssän tykit lauloivat siellä ja täällä, joskus tuli kohdallekin, ja kun täällä oli kivistä, sirpaleet kimpoilivat sinne ja tänne - pelotti. Komentopaikalta tuli kielto, ettei saa ampua, ellei asemiin tule. Tätä jatkui kaiken päivää. Lähettiparat saivat juosta tukikohdissa parin tunnin välein. Kaiken huipuksi iltapäivällä tuli tieto, että vihollinen lopettaa klo 16. Oli majuri Väänänen mennyt valkoisen lipun kanssa yli ja oli luvattu sellaista.

Se pelko oli aivan mieletöntä. Oli mieli jotenkin lauennut, että tästä taitaa selvitä. Kiroiltiin kyllä, kun toiseksi jääneen osa on tällainen. Pimeän tultua etumaastossa aikoi myös rapista, piti siellä ansojakin olla, mutta olivat kai tappeluiden aikaan lauenneet. Meillä oli välimaastona pätkä jyrkkärinteistä purouomaa. Siinäkin rapisi meidän puolellammekin. Asemissa oltiin koko yö. Aamulla hellitti, ja nyt venäläisiä jo näkyikin. Tapaturmilta vältyttiin. Kamala oli kaveri, kamala oli heidän järjestelmänsäkin. Eivät siellä sopimukset pitäneet.

Ei vihollista linjoilla vihattu, joskaan ei ihmisenäkään ajateltu. Kun 1942–43 tuli joku vanki, niin uteliaana häntä katsottiin. Meille 30-luvun maalaisnuorille oli iskostunut käsitys suomalaisten etevämmyydestä sotilaina. Mikä ettei. Vuosien kuluessa ryssän arvostusta jouduttiin myös nostamaan. Vihasta ampuminen on murha. Pelon tunne liittyi paremminkin sodan välineisiin kuin niiden käyttäjiin. Vuosien kuluessa oppi luontevasti liikkumaan näkösuojassa, suhistessa heittäytymään maihin ja pienikin syvennys suojasi. Kumminkin näiden taitojen lisääntyessä hyvien ystävien menetykset lisäsivät arkuutta.

Tiukassa paikassa, jos kaveri kovin pelkää, saa itse rohkeutta. Ihminen kun on biologiselta luonnoltaan peto. Valistunut ihminen ei hevin lamaannu toimintakyvyttömäksi. Nykynuoriso on selvästi meitä edellä, paremmin koulutettua. Armeijan hierarkkisen järjestelmän ymmärrän sotaan kuuluvana. Onhan se kehittynyt vuosisatojen aikana ja osoittautunut tehokkaaksi ja toimintakykyiseksi.

Miten kolme ja puoli vuotta niissä karuissa oloissa vietettynä on muuttanut nuorukaisten kieltämättä vielä herkkää mieltä? Kai siinä jotakin on jäänyt puuttumaan. Huumorilla, ajoittain krouvillakin, siellä pulmia ratkottiin. Aseveljille vuosien aikana syntynyt yhteenkuuluvuuden henki näyttää meillä pysyvän hautaan asti. Se tulee helposti esiin niin kaverin kohdatessa kuin kokoontumisissa. On tämä myös elämänarvo.

Paavo Mattila

Majurin ja vänrikin väittely

Tapahtumapaikkana oli neljän tien risteys. Me tulimme Varpakylästä. Vasemmalla oli Paperon rautatieasema, edessä vihollinen, koska kuului jatkuva tykistön keskitys, edessä tiet olivat tukossa. Oikealle lähti kylätie, minkä tien päässä oli radioasema, mikä meidän täytyi hakea ja tulla samaan risteykseen takaisin, koska tie päättyi sinne missä asema oli. Kylätien päässä istui majuri hevosen selässä, pysäytti ja kysyi, minne aioimme mennä. "Herra majuri, olemme menossa hakemaan radioasemaa, mikä on tämän tien päässä." "Sinne ette mene, aika loppuu, ette ehdi takaisin, koska me olemme sopineet kellonajan, milloin miehet perääntyvät ja jättävät Paperon asemat ja tulevat tähän. Tässä viivytämme jonkin aikaa ja sitten häivymme tätä tietä korpien kautta. " Vänrikki oli jo ulkona ja sanoi majurille, että on mentävä, koska asemaa emme voi jättää sinne. Kun läksimme, annoimme sanoman, että asema kasaan ja me tulemme sen hakemaan.

Läksimme matkaan. Nopeutta pidin minkä tie salli ja pääsimme perille. Siellä oli asema kasaamatta. Nyt syntyi ääni ja alkoi tulla määräyksiä, mutta ensin lähetettiin sanoma Varpakylään, että tulemme jos pääsemme. Aseman miehet olivat kaikki vanhempia miehiä, siksi ei meinannut syntyä liikettä oikein nopeaan tahtiin, koska vänskä oli nuori, luultavasti samaa ikäluokkaa kuin minäkin. Yksi syy hitauteen oli kalja: sokeriannokset olivat muhineet muutaman päivän, ja oli nyt läksiäisten aika.

Vänrikin antaman sanoman jälkeen alkoi tapahtua: antenni saatiin puusta ja muu koneisto lykättiin laatikoihin ja sitten autoon eli huusholli tyhjäksi. Tulimme teiden risteykseen. Siellä oli majuri hurjana ja ihmetteli, miksi viivyimme näin kauan. Hän jatkoi samaan menoon, että teillä oli tuuria mukana: naapuri ei huomannut, kun irrottauduimme, te pääsette vielä. Hän pyysi samalla meitä viemään muutaman sairaan miehen pois, koska heille korpivaellus olisi liian rankka. Majurin porukka oli aika pieni ja iäkästä miestä kaikki muut paitsi konekiväärin takana maantien ojassa makaavat olivat nuorempia kavereita. Viisi miestä nousi lavalle ja olimme valmiit lähtemään. Vauhdilla ylitimme aukean. Laukaustakaan ei ammuttu; naapuri ei ollut ehtinyt vielä pellon reunaan ja saimme tulla häiriöittä.

Radioasema saatiin pelastettua, vaikkakin viime hetkillä, sillä linjojen välissä kulkeminen autolla oli useimmiten mahdotonta, mutta hyvällä onnella, niin kuin majuri sanoi, meiltä se onnistui.

Lauri Talikka

1734:n IS-Komppanian arkea vuonna 1944

Lauri Talikka. Turun kasarmilla n.1947.

Ilmansuojelukomppaniamme kesä vuonna 1944 kului Vuoksenrannassa, Vuosalmen taistelujen takamaastossa. Tämä kesä jätti 16- vuotiaan pojan mieleen lähtemättömät muistot ja monenkirjavissa hommissa joutui mukana olemaan. Keväällä oli nähty Antreaan vievän maantien lähellä olevassa autiotalossa epäilyttävää liikettä. Lähdimme neljän miehen voimalla kuorma- autolla tutkimaan taloa. Pysäytimme auton talon kohdalle ja juoksimme taloon noin 75 metrin matkan. Totesimme talon tyhjäksi. Talon vintille pääsi ulkokautta päädyssä olevasta luukusta tikkaita myöten. Mukana ollut alikersantti kiipesi luukulle ja näytti meille, että piirittäkää talo. Talon asukas oli kaivanut ullakon täytteisiin kolon, jossa makasi, mutta näkyviin jäänyt manttelin helma kavalsi hänet. Käskemällä hän ei tullut kolostaan pois, vasta ammuttuamme muutaman laukauksen talon kattoon hän kömpi ulos. Keväinen ruoho kasvoi maassa,

mutta hän oli talvivaatteissa karvahattua myöten. Kysymyksiimme emme saaneet vastausta. Tämän jälkeen etsimme vielä radiolähetintä, mutta emme sellaista löytäneet. Luovutimme miehen sotapoliiseille ja pelkään, että hänen kävi jatkossa huonosti.

Myöhemmin kesällä jouduin samanikäisen kaverin kanssa tutkimaan erään yksinäisellä paikalla olevan talon, jossa epäiltiin desantinkin oleskelevan. Ajoimme pyörillä pihalle. Tarkastimme kaikki rakennukset ja totesimme ne tyhjiksi. Tuvan uunissa paistui mustalla pellillä lihaa, mutta paistajaa emme nähneet. Tuhosimme paistin. Sitten huomasimme, että talon lasipurkit ja savipotit olivat tallella. Kannoimme niitä piha-aidan seipäisiin ja ammuimme hajalle. Huolettomia olivat silloin hevosettoman talon pojat. Samaan aikaan muutaman kilometrin päässä riehui Vuosalmella ankara taistelu, jossa tehtiin vainajia tuhatmäärin. Me teimme samaan aikaan vainajia talon lasipurkeista ja savipoteista. Toisaalta teimme miesten töitä, mutta olimme myös aika lapsellisia.

Komppaniassa pidettiin joskus varustarkastuksia. Meillä oli jokaisella 30 kiväärin patruunaa. Jos niitä ampui turhaan, joutui kyllä selittelemään. Sotamies Suni oli ampunut nämä patruunat, ja tilalle löytynyt vanhoja mustuneita venäläisiä panoksia. Komppanian päällikkö luutnantti Jaakonsaari tivasi Sunilta, mitä patruunoita ne olivat. Suni vastasi: "Herra luutnantti, nämä ovat is-panoksia. " Jaakonsaari hiiltyi ja huusi: "Jumalauta, sinä olet is-panos koko mies!"

Seurasimme aitiopaikalta mahtavaa näytelmää, kun saksalaiset syöksypommittajat moukaroivat Äyräpäätä ja Vuosalmea. Stukat saapuivat ehkä noin kolmen kilometrin korkeudessa ja muutama suomalainen hävittäjä kiersi laivuetta antaen ilmasuojaa. Laivueessa oli noin 30 konetta. Venäläisten ankarasta ilmantorjuntatulesta välittämättä koneet lensivät suoraan kohteeseensa. Jos kone putosi, toinen siirtyi tilalle muodostelmaan. Syöksyn jälkeen koneet palasivat matalalennossa ja kesäiselle taivaalle kohosi pölypilvi, jonka pommien räjähdykset nostattivat. Näin vaihtelevissa merkeissä kesä 1944 meni entisellä kotiseudulla ja päättyi aselepoon ja katkeriin rauhan ehtoihin. Rauhanehtojen seurauksena koko komppanian miehistö oli vailla omaa kotia. Nyt siitä ajasta ovat jäljellä ainoastaan muistot.

Hilkka Laaksonen

Olinhan siellä minäkin

Hilkka Laaksonen vas. korsun ovella Semsjoella 1942.

Elettiin vuotta 1941. Vanhempani olivat juhannuksen aattopäivinä käymässä mummolassa. Puheenjohtaja Kivikoskelta tuli tieto, että minun piti olla parin päivän kuluttua lähtövalmiina. Olin ollut kesän koululla sotapoikia muonittamassa. En tietenkään voinut heti luvata, vanhemmiltani piti ensin saada lupa. Olin alaikäinen, vasta 21- vuotias oli täysi-ikäinen.

Äitini oli lähtemistäni vastaan, mutta isä oli asiaa ajateltuaan sitä mieltä, että kun ei meillä ole enää poikaa lähetettäväksi, niin eikös vaan tytär voisi lähteä. Isä oli -39 komennettuna Kuhmoisissa autopataljoonassa. Hän pääsi aikoinaan pois vanhimpana niin kuin muutkin.

Sain esikunnasta manttelin, lakin, kengät ja repun. Reppuun vain toinen lottapuku, sukkia ja alusvaatteita. Ja niin teki lähtöä Forssasta ylen hämmentynyt lotta. Kapearaiteisella pässillä pääsin Humppilaan. Jokioisilta tuli minulle tuntematon Ulla matkaan. Määränpää oli meillä Salla. Matkalla oli pysäyksiä ja vaihtoja, kaikenlaista hässäkkää. Aikaa vaan on kulunut jo niin paljon, ettei kaikkea tarkoin muista.

Sallassa oli mukavaa porukkaa, mutta sieltä lähdimme eteenpäin, ehkä Hanhivaaraan ja Ala-Kurttiin. Meillä oli ensin pahviteltat, kamiina teltan keskellä. Nukuimme jalat kaninaan päin, mantteli peittona. Syksymmällä tukka oli melkein "kuurassa".

Saksalaisia oli maastossa meidän ympärillämme, alppijääkäreitä, nuoria poikia. Kanttiinissa he kävivät, "lotta" oli suuri ihme. Kerran jouduimme keskitykseen. Meidänkin telttaamme osui sirpaleita. Kaksi lottaa joutui ensiapuun ja sotasairaalaan. Pahaa jälkeä oli ympärillä.

Seuraavaksi pääsimme korsuun. Siellä olikin laverit, alapeti ja yläpeti. Sisällä oli kamiina ja muutenkin elo ihan toista kuin pahviteltassa. Korsuissa olimme kesään -42 asti. Kenttäkeittiö pihalla porisi, ruoka oli saksalaista, perunat oli talvella kuivattuja "liuskoja" ja kaikki oli niin pitkälle kuivattu kuin mahdollista. Maitoa emme saaneet. "Milkki" oli makeaa, jos sitä kamiinalla vesiastiassa keitti, niin suklaatahan siitä tuli. Se vuosi -42 oli ruokapuolelta aika hämmentävä. Jos perunoita sai, ne olivat jäässä. Korviketta juotiin mustana, mihin minäkin opin. En kermaa käytä vieläkään.

Karhumäessä pääsimme majoittumaan luteitten kanssa asuntoihin. Karja oli ollut alhaalla ja asukkaat yläpuolella. Kenttäsairaala 16 oli työpaikkani, sen kanttiini nimenomaan. Äänislinnan sairaalan kanttiini oli seuraava työpaikkani. En muista, oliko se kenttä- vai sotasairaala. Äänislinnassa oli viihderyhmiä ja elokuvia asemasodan aikana. Lomalle tulo- ja menomatkat olivat arvaamattomia: jos Jokioisiin pääsi, niin pääsikö Somerolle? Vanhempani olivat muuttaneet Somerolle vuoden -41 lopussa. Jos sain soitettua kotiin, isä oli vastassa asemaila.

Ennen kesän 1944 rytinää pääsin Forssaan. Kerholassa oli kenttäsairaala, ja vasta sieltä pääsin Somerolle.

Olemme Hämeenlinnan "tyttöjen" kanssa tavanneet ja soittelemme vieläkin. Ullaa olen tavannut vasta viime vuosina. Hyvin olemme toisemme tunteneet, vaikka aikaa on kulunut.

Petri Siviranta

Isoisäni sotamuistoja

Petri isoisänsä Perttu Sivirannan kanssa, kuva otettu kirjoitusta varten.
Valok. Reino Luitparo

Minun isoisäni Perttu Siviranta lähti armeijaan 2. 9. 1939 Lahteen, Tampereen rykmenttiin 22- vuotiaana. Hän ei ehtinyt olla siellä kuin vähän aikaa, kun alkoi talvisota 30. 11.–39. Hän lähti ensimmäisten joukossa maata puolustamaan Suomussalmelle joulukuun ensimmäisenä päivänä. Pappani oli mukana verisessä Raatteentien taistelussa 25. 12. -39, joka päättyi suomalaisten voittoon. Hän oli Suomussalmella niin kauan, kunnes neuvostoliittolaiset hyökkäsivät Kuhmoon ja hänet siirrettiin sinne vuoden -40 helmikuussa.

Kun Moskovan rauha solmittiin 13.3. -40, osa armeijasta kotiutettiin, mutta pappaani ei kotiutettu ennen kuin maaliskuun ensimmäisenä päivänä 1941. Kotona hän ei ehtinyt kauan olla, sillä neuvostoliittolaiset hyökkäsivät kesäkuun loppupuolella 1941 Suomeen ja pappani joutui lähtemään jatkosotaan. Hän lähti junalla Ypäjältä kohti Mäntyharjua, missä viidennen divisioonan JR 23:s pataljoona koottiin. Sieltä hänet siirrettiin Korpiselkään, missä hän oli konekiväärikomppaniassa. Hänen ensimmäinen suuri taistelunsa oli Syvärin voimalaitoksen valloitus, joka päättyi suomalaisten voittoon. Siellä alueilla hän taisteli siihen saakka, kunnes haavoittui oikeaan käteen Sekeessä 23. 10.–41. Pappani vietiin Tampereen Lyseoon, joka toimi silloin sairaalana. Sieltä hän oli kolme viikkoa, kunnes pääsi kuukaudeksi joululomalle. Kun hän palasi takaisin rintamalle, hänet siirrettiin JR 44:ään, pataljoonaan, jossa hän oli sodan loppuun asti.

Asemasodan aikana pappani oli vartiossa. Hänellä oli kahden tunnin vartiovuoroja kuuden tunnin välein ja joskus jopa neljän tunnin välein, kun miehiä oli vähemmän. Vartioon joutui lähtemään aina, oli yo tai päivä. Asemasodan aikana aikaa kulutettiin esimerkiksi pelaamalla korttia tai väsäämällä jotain pieniä puuesineitä. Pappani pelasi usein korttia, koska hänellä oli hyvä onni ja hän voitti yleensä toisilta rahaa ja tupakkaa. Tupakkaa armeijalta sai kolme tupakkaa päivässä ja viikossa sai vielä lisäksi ostaa kaksi askia. Pappani lähettikin aina kaikki tupakat kotiin, koska kotona tupakkaa oli erittäin vaikeaa saada; itse hän ei polttanut.

19. 6. -44 neuvostoliittolaisten suurhyökkäyksen takia pappani ja koko JR 44:n pataljoona joutui perääntymään yli 40 kilometriä, koska venäläiset koettivat saada suomalaiset mottiin. Pataljoona kuitenkin selviytyi, ja pappani siirrettiin Suurmäkeen, jossa hän haavoittui päähän erittäin pahasti. Hänet vietiin Outokummun sairaalaan, jossa hän oli yli kaksi viikkoa tiedottomana; hän ei ymmärtänyt maailmanmenosta mitään. Kun pappani alkoi 15. heinäkuuta hiukan ymmärtää, mitä oli tapahtunut ja missä hän oli, lääkäri määräsi hänet kuuden viikon lepotilaan, jona aikana hän ei saanut liikuttaa yhtään päätään. Elokuun 22.

päivänä pappani siirrettiin Helsingin Lyseoon, joka toimi sairaalana. Lokakuun loppupuolella, juuri ennen sodan loppumista hän pääsi kuukauden lomalle. Hän oli lisäksi Kaunialan ja Tuusulan sairaaloissa sekä Helsingin aivovammasairaalassa. Sen jälkeen pappani joutui kaksi ja puoli vuotta kestäneelle tarkkailujaksolle, jolloin hän joutui joka neljäs kuukausi kuukaudeksi sairaalaan. Vuonna-46 tapaturmavirasto arvioi hänellä olevan 80 %:n haitta-asteen eli hänellä oli enää 20 % työkykyä jäljellä.

Sodasta papalleni on jäänyt ikävät muistot, pieni käsivika ja työkyvyttömyys, mutta kun ajattelee, että hän on kaksi viikkoa nuorempi kuin itsenäinen Suomi, hän on olosuhteisiin nähden pärjännyt elämässään kohtuullisesti.

Helga Laakso

Sota-aikaa kotirintamalla

Loimaan Evankelisen kansanopiston oppilaita lukuvuonna 1943-44. Vasemmalta Kirsti Jäppi Somerniemeltä, Saara Lehtiranta Kiikalasta, Helga Murronniemi nyk. Laakso Someron Häntälän kylästä ja Maija-Liisa Linnanmäki nyk. Kärki Somerniemeltä.

Hyvin vähällä huomiolla, tai melkein huomiotta, ovat jääneet ne vanhukset, naiset ja lapset, jotka suorittivat myös huomattavan osan siitä urakasta, että Suomi kesti talvi- ja jatkosodan.

Moni vanha vaari astui sodassa olevan nuoren isännän paikalle. Vaarin tutiseva käsi ohjasi 13–14-vuotiaan pojan kättä. Vaari neuvoi ja voimiensa mukaan auttoi poikaa kyntämään ja kylvämään peltoja. Yhteisvoimin työt tulivat suoritettua. Samalla tavoin naistenkin oli tartuttava kyntöauraan ja viikatteen varteen.

Kerron pari tapausta omasta elämästäni.

Työapuun piti mennä niihin taloihin, joista miehet olivat sodassa. Oli perunannostopäivä ja lokakuinen aamu. Meitä oli yksi vanhempi nainen ja aika liuta 8–14-vuotiaita lapsia perunapellolla. Söimme sota-ajan aamiaisen noin kello seitsemän. Oli vielä hämärää, kun pyörillä ja hevosen kanssa riensimme perunan nostoon kauas takapellolle. Kello ehti puoli kahdeksaan, kun aloitimme noston avaamattomasta vaosta, krääkkien kanssa käsin.

Puolen päivän maissa pellolle tuotiin korviketta ja hiivaleipää. Nautittuamme sen, perunan nosto krääkillä jatkui niin pitkään kuin perunan pimeässä erotti. Sitten pyörillä takaisin taloon saamaan hyvin kehno ilta-ateria. Poikki olin ja väsynyt. Selkää oikein kirveli. Ja pelkäsin vielä, saisinko tarpeeksi työtä aikaiseksi, kun olin toiseksi vanhin joukosta, 14-vuotias.

Toinen tapaus.

Oli tappuri eli puintipäivä. Taas olin vieraan töissä. Luulin pääseväni helpolla, kun puitiin siemenheiniä. Heinät oli koottu hevosella ja kärryillä, jotka voi kipata. Kuorma, kuorman päälle oli kipattu. Meitä oli töissä

kaksi 13–14-vuotiasta lasta (varhaisnuorta, niin kuin nyt sanotaan) isännän lisäksi. Isäntä syötti puimakoneeseen eli tappuriin ja minä annoin pöydälle. Kiskoin ja kiskoin, juoksin kasan luota toiselle, eikä mistään meinannut saada irti heiniä. Tuli pientä ja suurta kasaa, sen mukaan minkä irti sain. Kaikki vain isännälle pöydälle syötettäväksi. Raskasta oli ja hiki virtasi. Mutta heinät tulivat puitua.

Illalla, ruokailun jälkeen, olin pudota penkiltä, kun isäntä sanoi: "Ei minulla ole ikinä ollut noin ahkeraa ja hyvää pöydälle antajaa. Saimme kaikki puitua, vaikka aamulla ajattelin, mitä noiden lasten kanssa saa tehtyä. " Se oli paras lahja, minkä koskaan olen saanut. Se oli vilpitön kiitos, vanhan paljon kokeneen talon isännän suusta. Olin niin onnellinen, että kipu kovasta repimisestä käsissä ja hartioissa parani siinä hetkessä.

Mitalilla on aina kaksi puolta. Niin on sota-ajassakin, hyvät sekä nurjat puolensa. Jälkeenpäin korostuvat vain hyvät puolet. Vaikka Suomen kansa olikin silloin harvinaisen yksimielinen, oli niitäkin, jotka olivat asioista eri mieltä. He eivät vain niitä ääneen lausuneet.

Lapset olivat poikkeus. Kun meiltä ei ollut sodassa muuta kuin hevonen, kun ei poikia talossa ollut ja isäkin jo yli-ikäinen, saimme usein kuulla huomautuksen: "Ei teiltä ole edes ketään sodassa. " Siksipä yritin minäkin tehdä kaikkeni talojen töissä, että jotain tuntisin isänmaalleni antaneeni, minäkin.

Perunannostoa Kaunelan pellolla 1960–luvulla. Kuvassa vasemmalta Eino Laakso, Arvid Heinonen, traktorin päällä Teodor Laakso, Helga Laakso ja Martta Heinonen.

Mikko Paakkonen

Koulupojan kotirintamavuosi 1942

Vuoden takaisesta Someron Joulusta saimme lukea niiden miesten ja naisten tuntoja, joiden piti yli 50 vuotta sitten olla puolustamassa ase kädessä tätä maata ja kansaa. Niin paljon kuin viime sodistamme onkin kirjoitettu, on oman pitäjän miesten ja naisten omakohtaiset kokemukset ja muistot ainutkertaista perintöä, jonka Somero- Seura kirjoituskilpailun muodossa näin sai talteen. Kilpailun järjestäminen olikin jo sinänsä kunnianosoitus veteraaneillemme, jotka parhaan nuoruutensa saivat viettää "asetalkoissa, siellä jossakin".

Näitä veteraaniemme kirjoituksia lukiessa tuli kuin itsestään mieleen koulupoikana koettu sota-aika ja ne kotirintamatalkoot, jotka ainakin vuonna 1942 jatkuivat mitä moninaisimpina pitkin vuotta. Sota ja vuoden

1941 huono sato, josta työvoimapulan ja aikaisen talventulon vuoksi jäi lisäksi paljon korjaamatta, aiheutti elintarvikepulan, ankara talvi polttopuupulan ja pulahan oli oikeastaan kaikesta. Pulan ja puutteen lieventämiseksi perustettiin tammikuussa Suurtalkoot ry. ja niihin liittyen Nuorten Talkoot, joihin sitten kautta maan, näin ainakin Koisthuhdassa, innolla osallistuttiin.

Kävin "yläkoulun" kolmatta luokkaa Koisthuhdassa opettajana Irja Pylsy. Sen talvikauden ankaruus oli omaa luokkaansa. Jo lokakuussa 1941 täytenä tullut talvi oli ja pysyi huhtikuuhun 1942. Se oli pituudessaan ja kylmyydessään ennen kokematon. (Joulukuun keskilämpö Jokioisissa oli -12 astetta, mikä ennätys rikkoontui vasta 1978 yhdellä asteella. Tammikuun keskiarvo oli -17. 1 astetta, mikä säilyi ennätyksenä vuoteen 1987. Kylmä oli helmikuukin, mutta maaliskuulle ei löydy vertaa. Sen keskilämpö jäi Jokioisissa -10.4 asteeseen, kylmimmän mittarilukeman oltua "kojussa" -33 astetta. Vielä huhtikuussa mitattiin kaikkien aikojen pakkasennätys: -21. 3 astetta!)

Minun koulumatkaani eivät pakkaset haitanneet, sillä kouluni oli lähellä, ja kyllä me pojat hiihtää tarkenimme. Pimeään asti aina koulupäivän päätteeksi olimme hiihtämässä; myös pyhäpäivät olimme aina suksilla.

Sotarintaman asetuttua talveksi puolustukseen voitiin rintamamiehiä osittain kotiuttaa. Näiden kotiutettavien joukossa saimme Syväriltä kotiin veistonohjaajaopettajamme Toivo Hipan. Niin alkoi syntyä taas ensiluokkalaisilta pieniä tikapuita puutyötermillä: "suorasahaus ja naulaliitos" vanhempien poikien sinkkaliitoksiin asti. Mutta jos oppilailta jäi huomaamatta, niin ei ainakaan keittäjältä, Tammelinin Suomalta, että oltiin sitä koulussa tekemässä muutakin liitosta. Päivän päätteeksi kotimökilleen palatessaan hän joskus poikkesi äidilleni supisemaan: "Kyllä sillä Toivolla ja Irjalla jotain vispilänkauppaa on, mutta älkää nyt puhuko, että minä olen sanonut."

Isäni oli 1893 syntyneenä liian vanha sotaan ja me pojat liian nuoria, mutta eihän kai mikään sotarintama voi kestää ilman kotirintamaa, ja siinä me olimme tekemässä oman osuutemme. Talvella isä joutui kansanhuoltoviranomaisten määräyksestä yhdessä Rantion Väinön kanssa inventoimaan Pohjois- Someron tilojen vilja-, rehu- ja perunavarastot. Kaikki talojen varastot niittylatoja myöden he joutuivat mittaamaan, kuutioimaan ja määrät laskemaan. Ei ihme, että isä joskus illalla kotiin tultuaan huokaisi: "Oli se sentään onni, että minä sain kaverikseni noin hyvän laskupään kuin tuon Rantion Väinön. On sitä taloissa niin monenlaista laaria, hinkaloa ja piisarkkua, joiden sisällön määristä vain mittaamalla ja laskemalla voi perille päästä." Tällä inventoinnilla selvitettiin varastot, joiden ylijäämä tuli toimittaa kauppaan. Viljasta olikin tavaton puute: esim. kahvinkorvikkeessa kerrottiin vielä olleen 15 % oikeaa kahvia, mutta siihen tarvittavaa viljaa eivät paahtimot tahtoneet mistään saada. Armeijan tarpeet tyydytettiin pakko-otolla, mutta perunat kun loppuivat, huudeltiin vielä lehdissä hyvin jäätyneitä perunoita armeijan tarpeisiin.

Helmi-maaliskuussa toimeenpantiin maanpuolustuksen metalli- ja kumikeräys, johon minä osallistuin Koskisen Ilkan kanssa innolla. Kun tällaista romutavaraa ei aikaisemmin ollut kerätty, löytyi sitä kumpaisenkin kotoa runsaasti. Tarkkaa työtä tehden kaikki vajat ja liiterit me kronasimme ja konttasimme. Purimme jopa hylätyistä hevosten valjaista soljet, renkaat ja muut metalliosat. Tavarat keräsimme pihalle kasoihin lajiansa mukaisesti ja kohta huomasimmekin olevamme metallialan asiantuntijoita.

Kevään lähetessä lisääntyi tiedotustoiminta Nuorten Talkoista. Ei juuri sitä päivää, ettei opettajalla ollut jotain kerrottavaa niistä. Niiden tarkoitus ja merkitys haluttiin niin iskostaa koululaisten mieliin jopa laulun voimalla, ettei kenellekään jäänyt mitään epäselväksi. Tulevan kesän (talkoista oli kannustimena syksyllä saatava talkooleijona-merkki, ja sen saavuttamiseksi laulukin: "Talkooleijona, se on vaatimus, josta nyt kilpaillaan. " Kesäksi saimme sitten talkoopäiväkirjan tarkkoja päivittäisiä merkintöjä varten. Kesästä tulikin sitten niin työntäyteinen kuin ajatella saattaa: tavallisten maataloustöiden lisäksi suolla ladontekoa ja siihen turpeiden nostoa, oli pärekattojen tekoa, voikukanjuurien, vadelmanlehtien, jätepuiden, apurehujen, pajunparkkien ja tietysti marjojen ja sienien keruuta.

Kesäkuussa pajunkuoren lähdönaikaan saivat pajupensaat kyytiä. Omilta mailta me pojat kuorimme kaikki pensaat, ja niiden loputtua isä pyysi Ylöpirtin emännältä lupaa heidän Murron pajupensaisiinsa. Monena päivänä kävimme siellä parkistamassa eväinämme voileipiä. Raskain työ oli niiden parkkinippujen kantaminen kärrytien varteen. Kuivuttuaan ne parkit kuljetettiin kahdella hevoskuormalla Joensuuhun Jaatilanjoen rantaan "Nahkuri-Laineelle". (Epämiellyttäväksi koin ne suuret tiinut ja altaat, joissa eläinten vuodat olivat "kypsymässä".)

Vuodentuloltaan huomattavasti edeltäjäänsä parempi kesä kului pian. Siinä opettajiemmekin Toivon ja Irjan suhde kehittyi niin "intiimiin sinkkaliitokseen", että se kesti ilman liimaa ja nauloja heidän elämänsä loppuun asti. Syyskesällä Toivon olikin sitten palattava vihollisentorjuntatalkoisiin, "sinne jonnekin". Koulukin taas alkoi, mutta siitä huolimatta talkoot jatkuivat kaikissa mahdollisissa muodoissa. Opettajan johdolla käytiin tähkäpäiden keruussa lähipelloilla sen jälkeen, kun niistä varsinainen sato oli niitetty ja korjattu. Noin metrin välein me oppilaat kuljimme pärekori kädessä, toisella kädellä maahan jääneitä tähkäpäitä poimien sarkaa ylös, toista alas. Ja kun monen hehtaarin alat näin keräsimme, ei saalis suinkaan ollut vähäinen. Tähkäpäät puitiin Koivulan tappurissa, ja isäni käytti jyvät Jokioisten kartanon myllyssä. Näin saatiin koulukeittolaan sievoinen jauhomäärä ja kun me oppilaat edelleen kävimme keräämässä puolukoita ja suolta karpaloita, oli maukkaiden puuroaterioiden ainekset kasassa pitkäksi alkaa tulevaksi talveksi.

Mutta kun viranomaiset olivat todenneet tulevan talven polttopuutilanteen kestämättömäksi, järjestettiin lokakuun alusta alkaen erilliset niin sanotut "mottitalkoot". Niihin minäkin jo veljeni Sepon kanssa osallistuin. Talkoometsäksi osoitettiin Aili Ällin omistaman Seppälän Mäkilän metsä. Kohdallemme osui kaistale pellonreunan harmaalepikköä, josta meidän poikasten olikin helpompi saada motti aikaan. Pinon "korvapuita" tuskin olimme ennen tehneet, mutta kun niitä olimme nähneet, niin nyt niidenkin teko opeteltiin. Seppo oli kuullut, että taitava motintekijä tekee niin harvan pinon, että kissa pääsee häntä pystyssä kävelemään läpi, mutta ei se häneltä oikein onnistunut, vaikka olikin vähän "pualetoinen", kuten Vanhalan Jussi sanoi. Mieluisana muistona on mottikirves minulla vieläkin tallessa, samoin kuin Nuorten Taitoista saavuttamani talkooleijona- rintamerkki sekä säästötalkoiden merkki.

Sotatilan kehitystä tietysti seurattiin tiiviisti niin radiosta kuin sanomalehdistäkin. Radion kuuluvuus oli vain aina sen akkumalaattorin virran varassa ja yllättävän usein se oli heikkoa tai lopussa kokonaan. Puukaasulinja-auto kulki kyllä Forssan ja Joensuun väliä, jossa radion akkua sai kuljetetuksi Sähkö-Laineelle lataukseen, ellei se sitten kulkenut puulastupehmustetussa pikkulinnunpöntön kokoisessa puulaatikossa polkupyörän takatelineellä. Ja tässä polkupyörästä puheentullen on kerrottava, että meillä oli isän juuri ennen talvisotaa Petrellin kaupasta ostama erittäin kevytkulkuinen miesten pyörä, vaikka Aino-merkkinen, ja se kesti isän ja meidän kolmen pojan ajaa koko sotien ajan varmaankin matkan maapallon ympäri! Tästä pyörästä Petrellin Uno kertoi isälleni myöhemmin, että se pyörä oli viimeinen, mikä Somerolta myytiin ennen sotaa.

Syyspimeiden tultua läksyjen lukua ja muiden tehtävien tekoa haittasi valon puute. Öljyä, jos sitä oli, oli säästettävä. Karbidilamppu tuli käyttöön ja siinä olikin öljylamppua huomattavasti kirkkaampi valo, mutta oli tavallista, että se paloi "kronkelisti". Se pihahteli ja puhahteli ja poksahtaessaan sammui kokonaan. Suuttimen puhdistukseen käytettiin työkalua, jonka vartena oli peltisuikale ja sen päähän puristettuna hienoinen teräslangan pätkä ja tällä suuttimen reikiä krassattiin auki, jolloin lampun toiminta yleensä palautui.

Lokakuun neljäntenä päivänä päättyi keväällä alkanut ns. "kesäaika" - aika, jonka kokeilusta ainakin maaseudulla saatiin niin tarpeekseen, ettei siihen palattu neljäänkymmeneen vuoteen!

Koulun syyslukukausi päättyi ulkonaisesti ankeaan sota-ajan jouluun. Koulun kuusijuhlassa toi pukki kullekin oppilaalle pikkupullan ja omenan sisältäneen paperipussin, jonka lisäksi, ainakin osa oppilaista sai minun laillani Nuorten Päivä -lehden viimeisen numeron.

Kotijouluun oli öljyä säästetty niin, että kookkaaseen ja mielestäni hyvin kauniiseen kattolamppuun sytytettiin valo. Se ja joulukuusi yhdessä loivat joulun tunnelman. Isä omasi ihmeellisen kyvyn löytää aattoiltana pukin jonnekin jättämän kangassäkin, joka perinteisesti sisälsi kullekin pojalle sinikantisen vihon, lyijykynän, kumin ja viivoittimen sekä lisäksi äidin kahvinkorvikepusseihin pakkaamia siirappileipiä, sukat ja tumput. Eikä siinä kaikki. Minä vanhimpana sain lukemisiksi pari joululehteä: "Isänmaan Joulun" ja kepeämpänä rintamamiesten korsulukemistoksi tehdyn "Joulupiiskan".

Kunniakirja

Mikko Paakkonen

SUOMI–RUOTSI

MARJA- JA APUREHUMAAOTTELUSSA

1942

Olet kunniakkaasti edustanut maatasi

NUORTEN TALKOOT

Kunniakirja.

Motti talkoot

Nimi: Nikko Paakkonen
Painokirjaimin

on hakannut syksyllä 1942

1 p.-m³

SEKÄ LAHJOITTANUT TYÖPALKAN PAIKKA KUNTANSA ASEVELJIEN TALKOORAHASTOON

Työmaa: Aili Allin metsä

Työn valvoja: Lehmusen Veikko

Ostanut "motti" merkin 9.-11 1942

(TÄMÄ JÄÄ TALKOOLAISELLE)

SUURTALKOO

Leimo

LAINAUSKUITTI

Olen lainannut halkotalkoot 1942

kirvestä, sahaa

Nimi

(TÄMÄ JÄÄ ATERIAN JAKAJALLE)

Olkautetaan talkooaterjaan 1942

Paikkakunta

akkua sai kuljetetuksi Sähkö-Lai- mikä Someroita myytiin ennen sotaa.

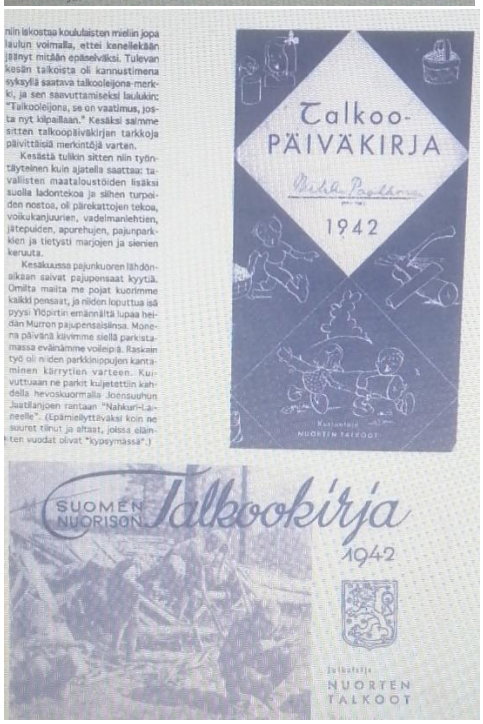
niin iskostaa koululaisten mieliin jopa laulun voimalla, ettei kenellekään jäänyt mitään epäselväksi. Tulevan kesän talkoista oli kannustimena syksyllä saatava talkooleijona-merkki, ja sen saavuttamiseksi laulukin: "Talkooleijona, se on vaatimus, josta nyt kilpailaan." Kesäksi salmme sitten talkoopäiväkirjan tarkkoja päivittäisiä merkintöjä varten.

Kesästä tulikin sitten niin työntäyteinen kuin ajatella saattaa: tavallisten maataloustöiden lisäksi suolla ladontekoa ja siihen turpeiden nostoa, oli pärekattojen tekoa, voikukanjuurien, vadelmanlehtien, jätepuiden, apurehujen, pajunparkkien ja tietysti marjojen ja sienien keruuta.

Kesäkuussa pajunkuoren lähdönaikaan saivat pajupensaat kyytiä. Omilta mailta me pojat kuorimme kaikki pensaat, ja niiden loputtua isä pyysi Yläpirtin emännältä lupaa heidän Murron pajupensaisiinsa. Monena päivänä kävimme siellä parkistamassa evästämme voileipä. Raskain työ oli niiden parkkinippujen kantaminen kärrytien varteen. Kuivuttuaan ne parkit kuljetettiin kahdella hevoskuormalla Joensuuhun. Jaatilanjoen rantaan "Nahkuri-Laineelle". (Epämiellyttäväksi koin ne suuret tilnut ja aitaat, joissa eläinten vuodat olivat "kypsymässä".)

Inka Tuokko

Kevään 1946 ylioppilaan puheenvuoro Kiiruun koulun lakkiaisjuhlassa 1.6.1996

Someron yhteiskoulun toiminta aloitettiin vuonna 1927. Yksitoista vuotta myöhemmin yhteiskoulun sisäänpääsytutkinnossa istuivat ne kansakoulun neljän ensimmäisen luokan oppimäärän suorittaneet lapsukaiset, jotka nyt – varsin aikuisina - ovat saaneet tulla tänne teidän iloiseen kevätjuhlaanne.

Vuonna 1942 Opetusministeriö antoi luvan laajentaa Someron yhteiskoulu yliopistoon johtavaksi 8-luokkaiseksi oppikouluksi. Ensimmäiset ylioppilaat lakitettiin täällä vuonna 1945. Seuraavana vuonna oli meidän vuoromme. Tuosta tapahtumasta on siis kulunut puoli vuosisataa. On muistelemisen aika, ja 50-vuotisluokkakokouksemme johdosta olemme saaneet luvan tuoda myös teille tervehdyksen niiltä vuosilta, jotka olivat meille aikanaan kouluelämän todellisuutta.

Ykkösasiana on muistoissa, että vietimme oppikouluajastamme viisi vuotta silloin, kun maamme oli ensin talvisodan ja sitten jatkosodan kurimuksessa ja koko Eurooppa toisen maailmansodan rasitteiden, pelon ja puutteiden aiheuttamassa poikkeavassa tilassa. Syystä saamme onnitella teitä ja koko sodan jälkeistä sukupolvea, jotka olette saaneet opiskella ja tehdä työtä rauhanomaisissa olosuhteissa.

Sota ei kuitenkaan estänyt meitä opiskelemasta. Tosin talvisodan alkaessa opiskelu oli pakko keskeyttää. Olimme silloin toisluokkalaisia ja 12-vuotiaita. Kouluja tarvittiin sotilastarkoituksiin, siirtolaisten vastaanottamiseen ja yleiseen kansanhuoltoon. Asekuntoiset miehet - niin myös opettajat – kutsuttiin maanpuolustukseen.

Pian kuitenkin opiskelimme kotioloissa, itseksemme. Opiskelua Someron yhteiskoulussa toteutettiin ainutlaatuisena sanomalehtikouluna. Opettajat laativat luokille opiskelutavoitteet ja tehtävät ja ne julkaistiin Somero-lehden palstoilla. Määräpäivinä kävimme sitten tenttimässä läksymme niille opettajille, joita ei ollut kutsuttu sotaan. Viholliskoneitten mahdollisten pommitusten varalle sulloimme koulureppuumme valkoisen lakanan, johon olisimme piiloutuneet valkoista hankea vasten, jos vaara olisi ollut todennäköinen. Somerolaisiin ei kuitenkaan kannattanut tuhon lastia tuhlata. Onneksemme.

Sodan jatkuessa koulut jälleen avattiin. Työvoiman puutteen takia lukukausia jouduttiin kuitenkin lyhentämään niin kevätkausista kuin syksyistäkin. Kaiken kaikkiaan menetimme tehokasta kouluaikaa 15 kuukautta. Koululaisten vapaa-aika suunnattiin yhteisen edun hyväksi. Osallistuimme innolla ja ymmärtäväisesti kaikenlaiseen talkootoimintaan. Poimittiin marjoja ja sieniä, kaivettiin voikukan juuria kahvinkorvikkeeksi, kerättiin mansikan ja vadelman lehtiä talkooiltojen tee- ja korpputarjoilua varten. Elonleikkuun jälkeen etsittiin talteen pellolle karisseet tähkäpäät. Varttuneemmat osallistuivat jo halkomottien tekoon tai ilmavalvontaan. Rahapalkkoja ei osattu ajatellakaan. Tunnustukseksi saatu, pian ruostuva talkoolyhde tai mottikirves oli kuitenkin iso ilo. Ylimpänä kannustuksena oli isänmaan selviytyminen. Viikoittaiset sankarihautajaiset olivat syvältä koskettavia ja ikuisesti mieleenpainuvia. 17-vuotiaita luokkatovereita kutsuttiin jo aseharjoituksiin. Muutenkin pieni luokkamme muuttui lähes tyttöluokaksi.

Vaikka sota-aika voittopuolisesti hallitsi kouluajan tunnelmia, oli koulunkäyntimme silti iloista ja innostunutta. Pidimme opiskelumahdollisuuttamme etuoikeutena, vaikka saimmekin anella lukukausimaksut ja rahat isältä tai äidiltä. Rahaa tarvittiin oppikirjojen ja koulutarvikkeiden ostoon. Toivosen kirjakauppaan tuntuikin olevan yhtenään asiaa. Kouluruokailua yhteiskouluun ei ollut vielä järjestetty ja koulukyyditys sanakin oli tuntematon käsite.

Mutta koulumme opiskeluhenki oli vapaamielinen ja aikaansa nähden moderni. Opetus- ja oppimiskokeiluihin, harrastuksiin ja kulttuuriin painottuvasta koulustamme on kiittäminen silloista

rehtoriamme Joel Vilkkiä, jonka nimen tässä arvonannolla mainitsen. Kunniamaininnan luokkamme opettajia muistellessa ansaitsee myös silloinen luokanvalvojamme, somerolaisille tuttu kotiseutuneuvos, tohtori Tapio Horila.

Kiiruun koulurakennusta ei kouluaikanamme ollut olemassakaan. Entinen keskikoulumme on muutama vuosi sitten purettu maan tasalle. Lukioluokkinamme olivat Vilkkien yksityiskodin kamarit. Kokelasluokallamme istuimme suuren palmun alla Kiiruun salissa. Meitä oli 10 abiturienttia, 9 tyttöä ja 1 poika. Sodan johdosta menetettyä opiskeluaikaa kurottiin vielä kiinni. Niinpä ylioppilaskirjoitukset keväällä -46 aloitettiin vasta 10. 5. ja valkolakit jaettiin ennen juhannusta 19. 6. Ylioppilaaksi pääsy oli tietenkin onnellinen tapahtuma ja vielä paljon harvinaisempi kuin nykyisin. Emme kirjoittaneet päätä huimaavin arvosanoin. Täällä oltiin vielä noviiseja ylioppilaskirjoituksiin valmentamisessa. Osa pätevistä opettajista oli muissa tehtävissä. Kielistudiota ei ollut. Kuusi laudaturia oli mahdottomuus saavuttaa, jos ei liene nytkään helppoa.

Saamillamme arvosanoilla selvisimme kuitenkin jatko-opiskeluun ja korkeakouluihin. Nyt virkatyöt meidän kohdallamme ovat jo aikoja sitten tehdyt ja kaikki olemme eläkkeellä. Kaksi joukostamme on jo saavuttanut elämänkaaren päättökohdan.

On ilo toivottaa tämän ajan opiskelijoille mitä parhainta menestystä opiskelussa ja elämässä yleensä. Jos meillä oli sota-ajan aiheuttamat ongelmamme, tiedämme toki hyvin taas tämän aikakauden synnyttämät hankaluudet sujuvaan etenemiseen opiskeluissa.

Näinä aikoina on ollut tapana sanoa: Kriisit ja vaikeudet ovat myös mahdollisuus – mahdollisuus osoittaa kykynsä, kypsyytensä ja luovuutensa selviytymisen taidossa.

Saamienne monipuolisten tietojen ja taitojen osaavaa käyttöä sydämestämme toivotamme teille.

Hellen Lyly

Se oli sota-aikaa

Eino Lyly (26.4. 1909—28.9. 1981).
Talvisota: Muolaa, Leipäsuo, viivytystaisteluja linjalla Pilppula—Lyykylä—Kääntymä.
Jatkosota: Pitkäranta, Salmi, Rajakontu, Vitele, Tuulos, Aunus sekä Kemijokivarsi.
Ylikersantti 31.12. 1943. VM2.
Kotiutettu 28.11. 1944.

Hellen, vuoden täyttänyt Arja ja Eino Lyly talvella 1942.

Koetan muistella ja kirjoittaa sota-ajasta ja mieheni kokemuksia sodasta. Siitä on niin paljon aikaa, että ne kuulopuheet tahtovat unohtua. Jos mieheni eläisi vielä, kyllä hän varmasti muistaisi kaikki mitä hän siellä näki, koki ja joutui kärsimään seurana ainainen pelkoja ikävä rakkaitaan.

Sotaa sodan jälkeen

Olimme juuri menneet kihloihin, kun hän joutui talvisotaan. Välirauhan aikana menimme naimisiin syksyllä. Meidän piti aloittaa yhteiselämä. Kun puoli vuotta olimme olleet yhdessä, niin tuli kamala isku: taas oli

syttynyt sota. Se oli niin käsittämätöntä nuorelle parille. Siinä mentiin ihan shokkiin ensin. Mutta lähdettävä oli. Isänmaa kutsui, sanoi Eino. Mutta oli sellainen lohtu, että sota kestää vain kaksi viikkoa. Kyllä sellainen aika pian kuluu, lohdutti Eino minua. Itse hän oli pelon ja kauhun vallassa kuten kaikki muutkin.

Minä lähdin saattamaan. Polkupyörällä tultiin Palokunnan talolle. Siihen koottiin kaikki. Ikävää oli jokaisella. Tuntemattomaan tulevaisuuteen lähtivät rakkaamme. Tulevatkohan enää koskaan takaisin? Ne, jotka olivat selvinneet hengissä talvisodasta, saivat nyt lähteä taas.

Paljon rukoiltiin

Eino oli saanut sotilaskoulutuksen kranaatinheittimeen. Hän oli talvisodan aikana kuin ihmeen kaupalla selvinnyt pahoista tilanteista. Hänellä oli tapana kirjoittaa morsiamelleen, että Jumala varjeli taas. Paljon rukoiltiin siellä rintamalla sekä myöskin kotirintamalla. Muuta turvaa ei ollut. Kaikki oli lopulta ihan toivotonta.

Nyt Eino lähti toisen kerran maata puolustamaan. Hän oli menomatkalla saanut keuhkokuumeen; kuorma-auton lavalla oli ollut niin kylmä. Hän joutui sairaalaan. Erkinaro oli häntä siellä jossain hoitanut. Sitten hän pääsi kahden viikon lomalle hyvin huonossa kunnossa. Oli ihan selvä, että nyt tällä aikaa sota loppuu. Mutta lähtö tuli, sota vasta oikein alkoi kovalla voimala. Eino ei enää löytänyt edes omaa porukkaansa, ja hänet määrättiin sotapoliisikomppaniaan turkulaisten sakkiin. Minä en enää muista mihin hän joutui.

Kirje "sieltä jostakin"

Löysin 1. 8.41 kirjoitetun kirjeen. "Rakas vaimoni. Tervehdys täältä saloilta sinne kauas kotirintamalle. Kunpa jo saisin kävellä sinun kanssasi kotivainioilla ja sanoa, että sota on loppunut minun kohdaltani. Sitten saamme yhdessä rakentaa kotiamme. Jatkaa siitä, mikä sodan tähden jäi kesken. Kyllä kaikki taas järjestyy, kunhan vaan ryssä saadaan lyödyksi. Et usko, kuinka paljon ryssä on täälläkin menettänyt miehiä ja tavaraa. Tässäkin kylässä on haudattu jo noin 450 vanjaa ja noin parin sadan metrin säteellä on 40 rikkinäistä autoa ja muuta kamaa ihan loppumattomiin. Siis paljon täälläkin ja mitä sitten muualla. Kyllä ryssä on niin paljon menettänyt, ettei sitä kotona olijat ollenkaan usko. Meillä on nyt ratio. Olemme taas yhteydessä muuhun maailmaan. Ratiossa puhutaan juuri elonleikkuusta. Siellä on siis jo elonleikkuu. On tuskallista, kun itse ei pääse sinne töitä järjestämään. Kaikki on sinun harteillasi.

Onneksi olkoon, täytit hiljattain 20 vuotta. Ensi vuonna sitten juhlitaan, kun sota on loppunut. Minä olen tyytyväinen nykyiseen toimeeni. Täällä on vielä ainakin ruokaa tarpeeksi. Muutama lottakin on jo näkynyt. Mitään kanttiineja ei vielä ole. Kyllä täällä ilmankin tulee toimeen. Keitämme teetä usein. Tupakasta on kova puute, saa vain 3 kpl päivässä. Ymmärrät, että se on aina lopussa. Kun saisit sitä hommattua vähän ja sokerinkorviketta. Olet tainnut jo lähettääkin. Mutta kirjoitan tästä sen vuoksi useampaan kirjeeseen, jos eivät kaikki kirjeeni tulisikaan perille. Kirjoita nyt pian, että saisin jotain tietää sinusta. Muistelen aina iltaisin sinua, että kuinka sinä jaksat siinä nykytilassasi. Uskon vaan, että kaikki menee hyvin. Herra pitää meistä huolen. Kirjoita, onko ketään tuttuja kaatunut tai haavoittunut. En ole nähnyt sen kulman poikia yhtään. Sillä Hongiston Anttikaan ei ole enää siinä porukassa. Ei taas muuta, hyvää vointia sinne sinulle ja äidille terveisiä. Näkemiin rakas vaimoni, miehesi Eino.

Lähetä tänne minun yksi sotilaskuvani, tarvitsen sitä."

Sota vain jatkui

Seuraava kirje on tullut 1. 10. 1941. Muistan, että hän tuli pian lomalle (lokakuussa 1941). Loma kului niin äkkiä. Ikävä oli, kun hänen täytyi lähteä taas. Sodan lopusta ei ollut tietoakaan. Muistan, kun hän puhui, kuinka kovaa sota on. Tämän loman päättymisen jälkeen hänet vietiin Aunukseen. Siellä hän taisi olla sodan

pahimman ajan tai ei pahimman, mutta sellaisen ajan, kun luulin, että sota loppuu ja Aunus ja koko Karjala on suomalaisten valloittama. Niin sitä luultiin ja uskottiin.

Sotapoliisin puuhia

Tuli määräys matkalle. Jossain 50 km:n päässä metsässä oli pudonnut venäläinen lentokone. Sinne nyt vahtiin. Miehet panivat hanttiin, etteivät lähde, mutta jonkun oli mentävä. Eino sanoi, että hän lähtee. Hän meni suksilla mukana kompassi ja sissimuonat kolmeksi päiväksi. Siellä oli myöskin nähty puun oksassa pussi, jossa oli leipää. Sitä pussia hän vahti, hakeeko sen joku. Ei mitään haettu, hän ei mitään nähnyt. Kolmen päivän päästä tuli taas toinen mies vahtiin. Miehet kiroilivat, mutta taas lähti toinen. Sama jatkui: pussi roikkui puussa, kukaan ei tullut. Sitten lähti kolmas mies, eräs turkulainen hauska huumorimies. Tuli takaisin ja sanoi, että pussi oli poissa. Mutta toisille pojille hän oli sanonut, että hän heitti pussin helvettiin. Vahtia nyt isot miehet yhtä leipäpussia viikkokaupalla jumalattoman matkan päässä synkässä metsässä! Taas tuli tieto, että siellä on lentokone. Nyt mentiin suuremman porukan kanssa ja sieltä löytyi kone, hyvin läheltä sitä paikkaa missä se pussikin oli ollut. Luultiin, ettei siellä koneessa ollut ketään. Siellä kuitenkin oli yksi ryssä. Hän olisi saanut hyvin tapettua suomalaiset silloin vahdin aikana, mutta hän ei tehnyt sitä. Itse hän pelkäsi kamalasti. Ihminen se on vihollinenkin, joka puolustaa omaa maataan. Mies otettiin vangiksi.

Eino puhui, ettei sen vangin kohtalo ollut hyvä. En tiedä, mitä hänelle tehtiin. Näillä sotapoliiseilla, jotka siinä Aunuksen talossa asuivat, oli 300 vankia, joita he vahtivat. He olivat kauan samassa paikassa. Sinne haudattiin myös paljon kaatuneita venäläisiä. Kuolleiden vyöt, soljet ja mitä niillä vähänkin oli, kaikki koottiin. Useita satoja kaatuneita haudattiin samaan hautaan. Joku oli sissimatkalla löytänyt paljon voita, drittelin voita; en minä tiedä kuinka suuri määrä se on. Oli jauhoja, suolaa ym. Nyt saivat vangitkin hyvää ruokaa. Yhdessä huoneessa lattialla maattiin puoliksi päällekkäin, niin ahdasta oli. Oli täitä ja torakoita. Saunakin oli ollut siinä pihalla.

Aunuksessa asemasodan aikana

Eläimiä juoksi pitkin pientareita, kun ne oli jouduttu jättämään. Niitä tapettiin ja niistä tehtiin ruokaa. Kerran olivat löytäneet porsaan. Keitettiin hyvää lihasoppaa. Olivat jostakin saaneet perunoitakin. Joku miehistä oli pannut suolan sijasta salpietaria sopan sekaan ja niin meni koko soppa piloille. Se oli kovin harmittanut jokaista, tietäähän sen, kun kerrankin piti olla oikein kunnon ruokaa. Kunpa olisi ollut suolaa. Tai olisi suolatonkin kelvannut.

Pojat tekivät välillä puhdetöitä: sormuksia, laatikolta, lasten leikkikaluja. Turusta oli yksi taiteilija, joka teki puusta tauluja. Meilläkin on 3 Alkion tekemää taulua. Siellä oli yksi juutalainen Turusta, kangaskauppias Kjisikin poika. Hän oli hyvä viulunsoittaja, mutta häntä ei saatu soittamaan kuin yhden kerran. Hänelle tuli joka päivä paketti, jossa oli kana, kun juutalaiset eivät syö lihaa. Toiset ihmettelivät mistä se kana tuli, mutta siitä ei selvää saatu.

Komppanian päällikkö alkoi juoda liikaa viinaa. Kapteeni oli aina kateissa, kun olisi tarvittu. Hänestä alkoi tulla alkoholisti. Lottia oli myös Aunuksessa. Kapteeni oli lottien luona. Eino sanoi, että hän joutui kapteenia aina hakemaan. Toiset eivät menneet. Ei hänkään tästä niin tykännyt, mutta meni kuitenkin.

Eino sai kuntoisuusloman

Miehet olivat pitkään Aunuksessa. Harvoin Eino pääsi lomalle. Meni puoli vuotta taas, kun hän yhtäkkiä tuli ovesta sisälle. Hän oli saanut ylennyksen jonkin vaarallisen reissun jälkeen. Hänestä tuli ylikersantti. Siksi hän oli saanut loman. Muistan kun hän sanoi, että suurin lahja olisi, kun pääsisi kotitöihin ja sota loppuisi. Tuntui joskus sellaiselta, että sota jatkuu aina vaan.

Leivoin leipää sotilaille. Kudoin sukkia ja kypärälakkeja. Lähetin paketteja "tuntemattomalle sotilaalle". Omalle Einolleni lähetin aina jotain sopivaa, esim. villahousut ja sakariinia, vaikka ei täälläkään enää paljon mitään ollut. Kaupat tyhjenivät niin, ettei lopulta ollut jäljellä enää mitään.

Eino oli siitä sentään onnellinen, kun hevoset ja varsat oli saatu kotona järjestykseen. Hevosia varsoineen jäi 7 kappaletta, kun sota alkoi. Kaikki jäi siihen ja mies vietiin sotaan. Hevosia vietiin sitten kaksi sotaan ja sisarelle yksi hevonen. Varsat kai joku osti. Meille jäi kaksi hevosta. Loma loppui taas niin äkkiä. Aikaa kului siinäkin paljon, kun Jokioisilta käveli kotiin ja taas takaisin. Sieltä mentiin junalla itään. Taas itkettiin. Annoin hänelle leipomaani leipää evääksi. Aina tasattiin toisille tuomisia, kun tultiin lomalta. Nyt puhuttiin, että tulee muutto Aunuksesta pois.

Aunuksesta tuli lähtö

Sota alkoi taas oikein kovalla voimaila. Niin tuli lähtö. Vangit vietiin jonnekin. He olivat tottuneet siihen paikkaan kaikki. Perunoitakin oli istutettu; kaikilla oli siellä hyvä olla. Vartijalla vaan oli kova vastuu ja ainainen varuillaanolo. Alkoi kova taistelu. Suomalaiset joutuivat perääntymään jatkuvasti. Omia poikia kaatui paljon. Taivas oli kuin tulimeri ja kuului ainainen tykkien kumina. Kranaatit vinkuivat jatkuvasti. Siellä ei luulisi kenenkään enää hengissä olevan. Täydennysporukkaa tuotiin taas. Oli nuoria poikia, joita ei paljoa keritty opettaa.

Eino tuli yllättäen lomalle yöllä. Hän oli tuonut vankia Hämeenlinnaan. Hän tuli ihan vain pikimmin kotona käymään. Hänellä oli vielä eväänä yksi leipä, jonka hän oli kotoa viime lomalta saanut. Nyt otin sen leivän ja panin korjuun. Se on vielä tallessa: leipä, joka on tehnyt Aunuksen reissun.

Seuraavana päivänä Eino lähti takaisin. Nyt oli niin kova sota, hyökättiin joka puolella. "Ette te ollenkaan ymmärrä, millaista nyt on." Monessa paikassa Eino oli: Uhtua, Kuolemanjärvi, Petroskoi, Karhumäki, koko Karjala edes takaisin. En muista enää kaikkia paikkoja.

Hän oli kerran sattumalta mennyt veljensä Olavin korsuun. Hän oli pannut takaapäin kätensä Olavin silmille. Veli oli niin hämmästynyt ja ihmeissään, kun vielä näkivät toisensa. Hän oli sanonut Einolle, että tänne me kuolemme, ei täältä hengissä selviä. Yli kaksi vuotta oli jo mennyt nuorten miesten elämästä sodassa ja kotona oli kaikki vaimojen varassa.

Taas oli tullut rauhallisempi aika. Aunus oli menetetty ryssälle takaisin. Vanhempia miehiä päästettiin joskus keväällä kylvölomalle. Einokin sai nyt kuukauden loman.

Nyt tuli kirjeitä harvaan ja joskus useampia kerralla. Siellä perään nyttiin jatkuvasti. Nyt ei enää voitettu mitään. Kaikki alkoi loppua: aseet, miehet, ruuat. Ryssän Tiltu pauhasi radiossa jatkuvasti. Käski ottaa Äänisen aaltoja pulloon tuotavaksi kotiin muistoksi.

Tyttö ei tuntenut isäänsä

Nyt oli jo niin pitkä aika, kun Eino oli käynyt lomalla, yli puoli vuotta. Arja oli jo kasvanut isommaksi. Kun Eino lopulta pääsi lomalle, ei tyttö enää tuntenut isäänsä. Hän näki, kun isä tuli. Arja tuli luokseni ja huusi: "Äiti, äiti! Sieltä tulee suuri sotaherra. Minä pelkään!" Tyttö syntyi sodan aikana. Lapsi oli 3 kuukauden vanha, kun isä näki hänet ensi kerran.

Eino oli jo täysin kyllästynyt sotaan ja oli tulla ihan toivottomaksi. Hän katsoi, että tällaiseksi meidän kohtalomme oli tarkoitettu. Hänen täytyi aina vaan olla sodassa. Hän ei voinut minulle puhua kaikkea mitä hän oli kokenut, kun oli ollut silmätysten kuoleman kanssa. "Aina Jumala on varjellut", hän sanoi. Hän oli kohta viisi vuotta ollut armeijan leivissä parasta nuoruuttaan. Ihmisen oli pakko alistua kohtaloonsa. Tuntui jo sellaiselta, että sota oli tullut jäädäkseen. Mutta sota päättyi. Eino joutui vielä lähtemään Karjalasta Ouluun. Pohjoisessa sodittiin vielä rajusti.

"Desantteja"

Taloissa oli vankeja töissä. Meidän naapurissammekin oli kaksi vankia. Inkeriläisiä oli myös. Meilläkin oli inkeriläistyttö, joka oli tullut Saksan kautta Suomeen, salaa laivan lastiruumassa hiilien seassa. Saksalaiset olivat hänet kaapanneet Pietarin lähellä. Hän oli silloin 19-vuotias. Nyt kun sota alkoi päättyä, niin vangit pääsivät vähän katsomaan toisiaan.

Oli sellainen huhu liikkeellä, että venäläinen kone on pudonnut Orhilammen lähelle meidän metsäämme. Tämä meidän inkeriläisemme ei ollut kotona kerran pyhänä, kun hän oli Raisiossa äitiänsä katsomassa. Meidän oveemme kolkutettiin yöllä. Olin kotona 14-vuotiaan veljeni ja 3-vuotiaan tyttäreni kanssa. Mitään selvää en niiden kolkuttajien jutuista saanut. Sen kuulin, että venäjän kieltä se oli. Me pelkäsimme kovin. Olin varma, että sieltä lentokoneesta ne olivat. Veljeni sanoi: "Ammu siihen oveen, kun sinä osaat", ja minä ammuin alas oveen. Kyllä lähtivät pois ja pomiloivat jotain mennessään. Kun inkeriläistyttö tuli kotiin, hän sanoi: "Meinasitko tappaa minun sulhaseni." Ne olivat naapurin vankeja, jotka tulivat likkapelille.

Säilyihän itsenäisyys

Kahden kuukauden päästä Eino tuli jo kotiin. Ei hän haavoittunut eikä hänen veljensäkään. "Kyllä se ihme on, kun vielä tässä olen", hän sanoi. Hän oli masentunut kaikesta menetyksestä, mutta kuitenkin jäi vielä Suomi ja itsenäisyys. Hän ei enää koskaan oikein sodan kauhuista selvinnyt. Usein hän näki painajaisia ja sairasti paljon.

Me olimme ensin kuin puulla päähän lyötyjä. Ei tiennyt, mistä olisi aloittanut. Kaikki oli tekemättä, mitä oli suunniteltu, eikä saanut ostaa mitään tarvikkeita, ei kerta kaikkiaan mitään.

Inkeriläiset vietiin Viroon. Olen vielä kirjeenvaihdossa sen inkeriläistytön kanssa. Hän on käynyt kerran täälläkin.

Ne, jotka sodassa olivat olleet, iltaisin tavatessaan puhuivat sotakokemuksista ja parhaasta nuoruudesta, joka meni hukkaan – mutta ei kuitenkaan hukkaan. Viimeiseen mieheen puolustettiin maata ja itsenäisyys saatiin pitää. Suomi on meidän ja lasten ja lastenlasten. Näin se juttu päättyi ja taas sama alusta, kun kohdattiin toinen sotakaveri. Poltettiin tupakkaa ja puhuttiin sodasta. Tupakanpoltto loppui kyllä Einon osalta, kun hän sairastui.

Kun sodasta toivuttiin, ahkerasti rakennettiin ja mentiin eteenpäin kukin taitonsa mukaan. Maksettiin sotavelkaa. Ihmiset olivat onnellisia eikä työttömiä ollut.

Aino Lyly

Muistojaan ei voi valita

Aino Lyly 1939.

Jos neljäkymppiselle henkilölle esittää kysymyksen: "Missä olit silloin, kun presidentti John F. Kennedy murhattiin?" saa melko varmasti vastakysymyksen: "Että niin mitä?" Joku heisiäkin kuitenkin saattaa muistaa. Jos sattui 22.11.63 seuraamaan television lähetystä, kun menossa oleva ohjelma keskeytettiin, tuli ylimääräinen uutislähetys. Näytettiin, kuinka ihminen kuolee, päälaki irtoaa, kuinka ihmisestä, valtiaastakin, tulee eloton objekti hetkellä, jolloin hän on kaikkien kameroiden ja kaikkien uutisselostajien - mutta myös murhaajan, murhaajien - keskipisteenä, keskipisteessä. Katselin silloin 12-vuotiaan poikani kanssa tuon uutislähetyksen. Hän on nyt 45-vuotias. Hän muistaa. Itkimme molemmat.

Kesä -39 oli lämmin ja kaunis. Oli harvinaisen hyvä satovuosi sekä pelloilla että puutarhoissa. Luonto antoi tuhlaten parastaan. Ihmiset elivät aavistuksenomaisen odotuksen aikaa. Tulevaisuutta pyrittiin varmistamaan. Mikko-veljeni oli linnoitustöissä Kannaksella. Hän oli 18-vuotias.

Kotikuntani Kiikan nuorista miehistä suuri osa oli kertausharjoituksissa Kankaanpäässä. Reino Hirvisepän alias Pallen eräs limerikki alkoi sanoilla: "Surusanomia kuuluu Kiikasta, monta itkee siellä nyt piikasta." Loppua en muista. Kertausharjoitukset olivat silloin muodissa olleen limerikin aihe.

Marras-joulukuun vaihteessa -39 oli Etelä-Satakunnan suojeluskuntain poikaosastojen harjoitusleiri Sammaljoen Sampolassa. Olin yksi muonittajista. Pariviikkoiseksi tarkoitettua leiriä oli pidetty viikon verran, kun marraskuun 30. päivänä lounaan jälkeen leirin johtaja Eero Setälä Harjavallasta piti lyhyen puheen: "Saksa on pettänyt meidät. Se on liittoutunut Neuvostoliiton kanssa. Neuvostoliitto on sanonut irti hyökkäämättömyyssopimuksen, joka sillä on ollut Suomen kanssa, ja on tänä aamuna hyökännyt Suomeen. Tässä tilanteessa lopetamme leirin tältä erää tähän."

Ensimmäisenä adventtisunnuntaina 1939 ilma ulkona oli kaunis, mutta hyvin kylmä. Kirkoissa otettiin käyttöön uusi virsikirja. Kesken jumalanpalveluksen tuli Kiikan kirkkoon rautatieasemalta lähetti tuoden viestiä. Kirkkoherra kuulutti saarnatuolista: "Pitkä evakkojuna on pysähtynyt asemalle. Jokaista, joka on hevosella tullut kirkolle, pyydetään menemään välittömästi asemalle. Ottakaa kuormat täyteen ja tulkaa tänne takaisin. " Hetken kuluttua kirkko oli täynnä mitä sekalaisinta seurakuntaa. Janoisia, nälkäisiä, unisia, outoa murretta puhuvia, matkasta rähjääntyneitä, kotinsa jättämään joutuneita. Kirkko oli ainut lämmitetty

tila, minne heidät voitiin aluksi majoittaa. Somerollakin saattaa olla muutama uusikirkkolainen tai kanneljärveläinen henkilö, joka on ollut silloin mukana ja muistaa.

Kiikan väkiluku kolminkertaistui talvisotatalvena. Kotiini sijoitettiin 7-henkinen Katajaisen perhe Uudeltakirkolta. Joulukuussa kävimme katsomassa alasammuttua tai pudonnutta viholliskonetta erään pikkujärven jäällä. Kuollut lentäjä makasi koneen vieressä. Ei vaikuttanut pommikoneelta. Olisiko kuljettanut sabotaasin tekijää tai tekijöitä? Talvi 1940 oli kirkas ja ikimuistoisen kylmä. Kotini puutarhasta paleltuivat kaikki omenapuut.

Vuonna 1941 juhannuksen jälkeisenä päivänä ilman täytti yhtäkkiä outo ulina. "Ilmahälytys, tännepäin pommisuojaan!" kuului huuto. Hetken kuluttua meitä oli Nokian kartanon kellarissa muutama kymmenen henkeä. Kuuntelimme jymähtelyä ja tajusimme, että sota oli jälleen alkanut. En osannut pelätä. Katselin tilavaa, joskin nyt täyteen ahdettua olinpaikkaani ja mietin, omituista kyllä, olenko samassa kellarissa, minne Jaakko Ilkka piiloutui noin 350 vuotta aiemmin. Olin kulkenut Ilkan patsaan ohi useasti, se oli Viholan mäellä, tien varrella, tie vei suoraan Pyhäjärven rantaan. Patsaassa luki: Nokian taistelu 31.12.1596. Toisella puolen patsasta ristikkäin tanassa miekka ja piikkinuija. Ilmahälytys loppui, lähdin Nokian asemalle. Kosken mäessä, maantiellä jyrkässä ahteessa oli kaatunut polkupyörä. Noin 20-vuotias tyttö istui pyörän satulassa kädet kiinni ohjaustangossa, jalat valkoisine kumitossuineen pyörän polkimilla, pommin sirpaleesta osuman saaneena, kuolleena.

On kevättalvinen sunnuntai-iltayö 1943, kun oveeni koputettiin: "Teitä pyydetään lähtemään välittömästi sairaalaan luovuttamaan verta. " Olin hetken kuluttua sotasairaalaksi muutetun Nokian Kerholan ala-aulassa. Se oli tyhjä. Kiipesin raput. Yläkerrasta, suljetun oven takaa kuului huuto: "Voi Herra Jumala, voi Herra Jumala!" jatkuvasti ja taukoamatta. Viereisen huoneen ovi oli auki. Nuori nainen makasi laverilla. Minut määrättiin toiselle laverille. Kyynärtaipeeseeni kiinnitettiin neula, siitä johti letku suoraan tytön käsivarteen; oliko jokin mittari välissä, sitä en tiedä. "Teidän täytyy saada lisää verta, että kestätte leikkauksen", puhui hoitaja rauhallisesti. Tyttö oli myös rauhallinen. He eivät kiinnittäneet mitään huomiota viereisen huoneen huutoon. Tuokion kuluttua tyttö pyysi hiljaisella äänellä: "Älkää enää antako, minä voin niin pahoin. " "Koettakaa kestää", pyysi hoitaja. Voi Herra Jumala -huuto kaikui korvissani yhä, kun poistuin sairaalasta kevättalvisen yöhön.

Aamulehti uutisoi vapaasti siteeraten näin: Mies oli sunnuntai-iltana mennyt ompelijaäidin ja hänen tyttärensä kotiin. Tyttö oli aikaisemmin seurustellut miehen kanssa, mutta ei suostunut enää jatkamaan seurustelua. Mies istui keittiön tuolille, otti viulun esille, soitti sillä kappaleen Kielon jäähyväiset, otti aseen, ampui ensin tyttöä, sitten itseään. Tyttö kuoli, ampuja jäi eloon. Ampuja oli kotiutettu armeijasta rintamapalvelukseen sopeutumattomana.

Vuonna 1944 juhannuksena, kylmänä ja sateisena, oli häät Kiikan Kiimajärvellä, Siukon tilalla. Ostin morsiusparille lahjaksi Keittotaito- nimisen kirjan, siitä oli juuri tullut uusi painos. Annoin sen morsiamen sisarelle, lahjojen vastaanottajalle. Hän katsoi sitä ja tokaisi: "Tämä on nyt kuudes tätä sorttia." Sulhasen, karjalaispojan, piti saapua tietyllä junalla, ja vihkimisen oli määrä tapahtua heti sen jälkeen. Kyllä hän saapuikin, mutta juna oli kaksi tuntia myöhässä. Morsiamen kolme veljeä eivät saaneet lomaa, neljäs veli, jota oli ajateltu isännäksi, oli kaatunut talvisodassa. Vihkiminen tapahtui. Tuore aviomies lähti seuraavana aamuna rintamalle, palasi rauhan tultua ja sai vaimonsa kotitilan, vauraan satakuntalaistalon, omistukseensa.

Tämä muistelma olkoon kunnianosoitus nokialaistytöille, jotka hetken sivusivat elämääni ja joutuivat sodan uhreiksi niin tarpeettomasti. Suljen välittömästi radion, jos sieltä alkaa kuulua kappale Kielon jäähyväiset.

1997

Kirsti Nuolijärvi

Jouluvirsi

Yks’ kynttilä palamaan pantu
on kiväärin pistimeen.
Iso lyhty on sammutettu
nyt jäljestä korvikkeen.

Kai pastori tuskin joutaa
tähän korsuun syrjäiseen,
tähän kauas korven reunaan
taa hankalan taipaleen.

Mutt’ kenttäposti on tuonut
joka pojalle jotakin.
Jäi kaikki hetkeksi hiljaa,
häly vaimeni mietteisiin.

On avatut paketit kodin
tahi tuntemattomien.
Ja on tutkittu sisällys niitten
ja sisällys kirjeitten -.

”Pojat, otetaan Enkeli taivaan",
sanoo korpraali rykäisten.
Pian nousee römeä virsi
vähän käreitten äänien.

Matalasta se katosta taittuu,
se ilmaa paksua ui.

Niin korsuun kirkasta jotain,

näkymätöntä tunkeutui.

Ihan kohta se hälinän alle

ja juttuun kätkettiin.

Ei sopinut heltyä miesten,

sävell' kosketti sydämiin.

Mutt' rintaan jäi jokin soimaan,

jokin lämmin juhlavuus.

Kademieltä ei ollut kellään.

Vain hyvä joulun salaisuus.

Ja muistoja mieleen nousee,

niin kumman tuoreita nyt.

Isän ilme ja äidin ääni,

valot lapsena sytytetyt -!

(Tämä runo on kirjoitettu Syvärillä "Haamun" lohkolla 1942 korsussa. Julkaistu rintamalehdessä "PUOMI" jouluna 1942. Lähettänyt tähän lehteen Kirsti Nuolijärvi, joka ei tiedä runon tekijää.

Niilo Tainio

Muistoja nuoruusvuosilta

Panssarimies Niilo Tainio.
Kuva vuodelta 1942.

Oli kaunis alkutalven päivä. Lumihiutaleita satoi hiljalleen ja pakkasta oli muutama aste. Istuimme kolmisin veljeni, siskoni ja minä keittiön pöydän ympärillä, josta oli hyvä näköala ulos. Huomasimme että kotiamme kohti tiellä oli tulossa pienikokoinen vanhempi nainen saaliin kääriytyneenä. Tunsimme hänet heti mammaksi eli äitimme äidiksi. Hän oli hyvin tehokas ihminen kaikissa töissään ja liikkeissään. Hetken kuluttua hän astui ovesta sisään, toivotti hyvät päivät ja riisui takiansa sekä saalinsa naulaan. Sitten hän otti hameensa taskusta kolmiosaisen lompakon, avasi sen ja sanoi: "Kun sinä Niilo tänään vietät viisivuotissyntymäpäivääsi ja nimipäivääsi; niin minä annan sinulle tämän rahan lahjaksi, mutta muista että et saa tuhlata sitä mihinkään turhuuteen. " Hän otti siitä lompakostaan vihreän viiden markan setelin ja antoi sen minulle. Otin rahan ja katselin sitä tarkasti, koska minulla ei koskaan aikaisemmin ollut niin suurta seteliä ollut. Se päivä oli Suomen kahdestoista itsenäisyyspäivä ja vuosi 1929 ja minun ensimmäinen syntymäpäiväni, jonka muistan hyvin. Annoin sen viitosen äidilleni säilytettäväksi ja hän laittoi sen Raamatun väliin sinne loppupäähän, mistä otti sen ja antoi minulle itsenäisyyspäivänä vuonna 1944, kun olin palannut sotareissulta kotiin. Tämä raha on minulla tallessa vieläkin enkä aio luopua siitä koskaan. Olen ollut rahamies lähes koko ikäni.

Muistan myös hyvin saman vuoden joulun, kun sain lahjaksi pellistä tehdyn pienen auton ja karamellirasian, jonka kannessa juoksijan kuva ja nimi Paavo Nurmi. Ne olivat mieluisat lahjat ja niitä ei ollutkaan joka pojalla. Illalla nukkumaan mennessäni kätkin nämä aarteeni lipaston laatikkoon, vaatteitten alle, jossa luu-lin niiden olevan turvassa. Toisin kuitenkin kävi. Kun jouluaamuna heräsin, huomasin että autostani oli pyörät varastettu ja kaikki karkit syöty. Sen rikoksen oli aiheuttanut suuri kateus, ja tekijöiksi paljastuivat myöhemmin rakas siskoni sekä naapurin poika. Oli kurja joulupäivä.

Muistan lapsuudestani vieläkin vanhempia asioita, joista ihmeellisin oli radio, jonka isä oli ostanut jo vuoden 1927 alussa. Siinä oli sellainen pohjalauta, jossa oli pari lamppua pystyssä ja muutama pyöreä johtokela. Ääni tuli käyrästä torvesta, joka oli pöydällä. Yleisradio oli perustettu ja aloittanut lähetyksensä jo vuotta aikaisemmin. Alussa yleisradiossa oli vain yksi kuuluttaja, joka teki lähes kaikki työt. Hän oli Markus

Rautio eli Markus-setä. Hän kuulutti, lauloi ja välillä luki runoja. Joskus oli myös joku orkesteri soittamassa. Tuure Ara myös lauleli Emma-valssia ja Villiruusua. Kaikki lähetykset olivat suoria. Ohjelma lähetettiin vain muutamana päivänä viikossa ja muutama tunti kerrallaan. Kerran Markus-setä lauleli, kun kai ei keksinyt muutakaan ohjelmaa: "Ukolla ja akalla oli sonnivasikka ja yhdessä he ruokkivat sitä sonnivasikkaa ja jos tämä laulu on vähän lyhykäinen, niin laulan sen vielä kerran uudelleen, että ukolla ja akalla..."

Kun ensimmäinen jumalanpalvelus radioitiin, oli se tapahtuma meidän pihapiirissämme. Naapurit ja kyläläiset kokoontuivat hyvissä ajoin meille ennen lähetyksen alkua. Pihalle vietiin tuoleja ja penkkejä, että vanhemmat pääsivät istumaan. Radion väärä torvi laitettiin avoimelle ikkunalle Ja mummot istuivat liina toisen korvan päältä poissa ja kyselivät, joko se pian alkaa. Kun se sitten alkoi, kävelivät miehet kauemmaksi, kuuntelivat ja ihmettelivät hyvää kuuluvuutta. Mummot siunailivat ja kyselivät, mahtaako tämä olla jumalanpilkkaa koko homma.

Oli meillä muitakin ihmeitä: auto, joka oli samaa ikäluokkaa kuin minäkin. Isä ajeli sillä ja olin usein mukana. Sain vähän ajella sillä jo seitsemänvuotiaana. Kolmekymmentäluvun alku meni siinä kanoja ruokkien ja välillä pellolla seisten, kun odotimme ilmalaiva Zeppeliiniä, kun sen oli määrä saapua Suomeen vierailulle. Kyllä se tulikin, mutta ei me sitä nähty, kun se kääntyi Helsingistä takaisin Saksaan. Näimme sentään lentokoneen. Joka laskeutui läheiselle pellolle ja teki yleisölennätyksiä.

Kaikki sujui hyvin kauniissa kodissamme, kunnes kesäkuun kymmenes päivä 1931 tapahtui kauheita asioita. Perheemme herätettiin klo 23. 20 ohikulkijan toimesta. Isän avattua eteisen oven huomasimme, että kaikki piharakennukset olivat kauttaaltaan tulessa. Koetimme pelastaa tavaroita mitä ehdimme. Isä sai naapurin avustamana lipaston ja vähän muita huonekaluja ikkunasta ulos sekä vaatteita, jotka kuitenkin paloivat ulkona maassa, kun kukaan ei ehtinyt niitä pelastaa asuinrakennuksen sytyttyä räjähdysmäisesti palamaan. Lipasto sentään säilyi ja on poikani asunnossa parhaalla paikalla muistuttamassa menneistä ajoista. Muistan kauhulla sen aamun, kun kaikki rakennukset olivat palaneet, kellari, joka oli vähän kauempana, seisoi edelleen paikallaan. Minä kävelin aamulla naapuriin suojaan yöpukeissani kolme karvalakkia kainalossani, kun joku oli heittänyt ne komerosta ulos ja minä kaappasin ne. Oli onni sentään, kun se lipasto säästyi palosta, koska sen laatikossa oli se Raamattu ja sen välissä minun vitoseni. Eläimistä lehmät ja hevoset ehtivät naapurit pelastaa; kaikki pikkukarja, siat, lampaat Ja kanat paloivat. Auto sentään säilyi, koska sen takarengas oli illalla räjähtänyt ja isällä oli tarkoitus vasta aamulla korjata se tiellä, minne se oli jäänyt.

Siitä se elämä kaikesta huolimatta jatkui. Ostettiin naapurista talo velaksi, koska palaneen omaisuuden vakuutukset olivat pienet. Uuteen kotiimme muutettuamme minä löysin tien varresta pienen kuusentaimen. Sanoin äidilleni, että istutan tämän pihalle, mutta hän sanoi sen olevan kaksihaarainen. Istutin sen kuitenkin ja ihmettelin mikä mahtaakaan olla kaksihaarainen, mutta nyt sen tiedän, koska sillä paikalla kasvaa kaksi kuusta. Joista kummastakin saisi kolme isoa tukkia.

Koulunkäyntini aloitin syvän laman keskellä. Koulumatkat tehtiin kävellen Ja talvella hiihtäen. Ei silloin kuljetettu lapsia taksilla kouluun niin kuin nykyään tehdään. Eväät olivat mukana repussa, kuivaa leipää ja maitopullo. En ole koskaan syönyt yhteiskunnan tarjoamaa ruokaa koulussa.

Muistan kolmekymmentäluvulta myös kaiken sotaan valmistumisen. Meitä koulussa opetettiin, että ainoa vihollinen on idässä ja sieltä ne pahat ilmatkin tulevat. Pidettiin myös koulun pihalla jalkaväkiharjoituksia, koska opettajamme oli suojeluskuntaupseeri. Kansallissosialismia ihailtiin ja puhuttiin isänmaallisen kansanliikkeen ja lapuanliikkeen tavoitteista. Kävin kuuntelemassa suojeluskuntatalon avoimesta ikkunasta, kun Vihtori Kosola piti puhetta, ja huutavalla äänellä sanoi: "Vienan merestä Laatokkaan me miekalla piirrämme rajan." Näin myös sen kun vaalipaikan pihalla tapeltiin, kun toiset estivät toisia menemästä äänestämään. Näissä sekavissa tunnelmissa kasvoi tämä poika sotaan puolustamaan Suomen itsenäisyyttä.

Isäni oli hyvin perillä kaikista asioista. Meillä oli se radio, puhelin ja tuli useita sanomalehtiä. Naapurit kokoontuivat iltaisin meille kuulemaan, mitä maailmalla tapahtuu ja tuleeko sota. Vanhempani sanoivat, että ei siitä varmaankaan sotaa tule. Toivomme että järki voittaa. Jos sota kuitenkin syttyy, niin Suomen itsenäisyyttä on kaikin mahdollisin keinoin puolustettava. Pysyvää rauhaa ei kuitenkaan saada aseilla vaan neuvottelemalla ja koko kansamme tuella. Pienen kansan on oltava yksimielinen.

Talvisota alkoi kuitenkin 30.11.39 kaikkien kauhuksi. Minä jouduin ottamaan ensimmäisiä siirtolaisia vastaan, kun niitä alkoi tulla monta junalastia vuorokaudessa. Minut määrättiin 7.12.39 aseelliseen vartiointitehtävään. Yhden päivän aseenkäsittelyharjoituksen jälkeen olin valmis seisomaan yöt vuoroin elintarvikevarikolla tai rautatiesillalla vartioimassa, että desantit eivät voineet tehdä tuhojaan. Tästä se sitten alkoi se Niilon ura maanpuolustustehtävissä, joka kesti monta vuotta. Nykyajan nuoret ovat stressaantuneita ja heiltä tuntuu puuttuvan kaikki. Kuten huomaatte, minulla oli kaikkea ja vielä toivorikas ja iloinen mieli.

Milja Paakkonen

Veteraaneille

On menneet vuodet, muistot vain mielissä elää. Ne unissa usein, kuin totena toistuvat kuvat. Kun heräät ja silmäsi avaat, ole onnellinen; kun olet tallella vielä, etkä kivääri kourassa Raatteen tai Aunuksen tiellä, tai muualla jossain Karjalan kunnailla siellä.

Silloin vaarassa, kun oli rakas Isänmaa, sitä joukolla lähditte heti puolustamaan. Ei kysytty silloin; tahdotko lähteä mukaan. Ei sellaiseen matkaan kai mielellään lähtenyt kukaan. Kävi käsky ja kutsu: taisteluun nyt jokamies! ja mukaan lähdit. Jäi koti, vaimo ja lapset ja rakas lämmin kotiliesi. Koit nuorena miehenä sodan tuskan, hädän ja kauhun. Monet pitkät vuodet siellä armeijan harmaissa kuljit, usein koti-ikävän kaipuuseen kyynelin silmäsi suljit. Isänmaallesi annoit elosi parhaat päivät, jotka ikuisesti mieleesi muistoina jäivät. Mitä palkaksesi sait? Ehkä ristin rintaasi sieltä, tai kepin käteesi, jonka kanssa kuljet nyt vielä. Moni aseveljesi lepää jo nurmen alla. On valkoiset ristien pitkät rivit myös täällä Someron kirkkomaalla. Ne kertovat karua kieltä, kuinka kalliit lunnaat on maksettu vapaudesta. Moni muistaa vielä sen valtavan kyynelten tulvan, kun itkivät isäänsä lapset, puoliso, äidit ja mummut jo harmaahapset. Saattoi moni äiti ainoan poikansa rakkaan, josta vanhuuden päivilleen turvaa ja apua toivoi, vaan toisin oli tahto Taivaan Herran. Kiitän vielä Teitä, te rakkaat veteraanit tästä vapaasta isiemme maasta.

Arvo Kulmala

Minun sotaani

Aunuksen kenttäsairaala 14. Arvo Kulmala takana toinen oikealta.

Voitto Ollonqvist haastattelee 17. 8. 1996 Ylenjoella Arvo Kulmalaa. Kulmala on syntynyt 2. 11. 1914 Sylvänän kylässä. Litterointi: Heini Kämi.

- Mistäs sää nyt ensin lährit, lährettiin täält Somerolt?

- Niin mentiin Hämeenlinnaan, Hämeenlinnaan mentiin ensin. Oltiin siäl Hämeenlinnas pari viikkoo tai jos ei kolmee; Hämeenlinnas, semmosel koulul siäl.

- Hämeenlinnan koulul?

- Ymm. Ja siit sit mentii, monest paikkaa Viipurii saakka. Ensi ja sit Viipurist lährettii ja mentii Kämärän asemal, oltii taas yätä, siäl oli kova keskitys ja sit mentiin Pienperroo ja siält tultii sit, oltiin simmosel metsänvartijan torpalki ja Mualaasee si. Ja mää, mää putosin Mualaas toinen jalka semmoseen, kun oli kranaattituli ja jää petti; meni vettä saapas täys ja kova pakkane. Mut mää sain, siin oli korsui, mää tein valkian sinne sit vaa ja kuivasin ne ja kyl net tuli sanomaan, ettei saa valkkiaa tehrä mut, täyty pakost tehrä. Eikä siäl korsus ollu kettään, oli kaikki lähteny pois jo. Ja sit mei tultiin takasin, tultiin simmost mettää pitkin siält, oli tota, sanovat et se on neljäkymment hehtaarii oli siäl lehtikuusimettää, jumalattomii puita oli. Ja tultiin taas Kämärän asemal ja oltii sii vähä ja siit tultii Kämärän kyllää ja oltii teltois sii ja. Ja Ja mei siin kauaa ollu, mul palo toinen saapaski siin kaminan päällä, kun olin yällä nostanu siihe jalan ja. Ja sit tuli autokomppanian vääpeli tahtomaan sinne, heitin porukkaas. Mut Vuarinen sano älä men, kun on tuttuu porukkaa tää. No ei mei siin ol, lährettiin siit sit sinne Leipäsualle.

- Siäl alko sit oikeen vasta niinkun taistelut siäl Leipäsual?

- Niin, kyl sii oli ennen siäl, Munasuallaki. Misä simmonen oli, em mää tiärä siäl se oli, Kannaksel. Ja sit lährettiin sinne ja siäl ei ollu mittään, kyl täsä enne oli korsui, siäl oli jottain ollu ja, mut em mei saanu sihe jäärä, mei mentii iha suan reunaa Ja sit ruvettii yällä tekemään korsui ja. Mitäs ei sitä yhten yänä saanu ja toiset kaivo juaksuhautaa. Ja puita kaarettiin paljon päälä, mut ei saanu siit likkiit kaataa, ettei näkyny sitä korsuu. Kannettii suurii hirsii sihen päällä monta varvii ja hyvä siit tuli, vaikka tuli piäni naku päällä ni santaa vaa rapisi. Ja mää olin siin sit, vaikka ei se ollu sillon viäl valmis, kun mää menin sinne konekiväärimiästen telttaa vähä lämmittelemään ja siit tuli sit se Ramsay vartioon mua.

- Niin sää olit Ramsayn pataljoonas sitten?

- Juu Ramsayn pataljoonas. Ensimmäises komppanias. Siin oli useemman somerniämeläist toises komppanias.

- No mitäs sää siäl Ramsayn korsus sit?

- Mää korsus ollu muuta, kun sen verran et mää sen kiväärin sain, minkä ne oli viäneet siit, kun mää jätin sihen, kun mää menin lämmittelemään sinne. Ja tuata, siit mää sain sit, se piti kolme vuarokautta taikka yätä ni oli määrä Ramsayn korsuu vartioira, mut yhren mää vaan olin sit kun tuli niin kova ja miähet väheni kovi. Ettei net päästäneet ennää lähtemään sinne, sinne sit ja. Sit oltii sii, oltiin, mää olin Sirenin Sulon kans, sit joutusin sel apulaiseks siihen, pikakivääriin ja. Mää ollu simmosel koskaan ampunut mut Sulo neuvo, eikä siin sit ollu, paljoo ollukkan, se oli helppo homma, mut se piipun vaihto siin sit oli, tunki käret palamaan, kun se oli kuuma. No oli simmonen ehto, aika myähänen, ja siält tuli hyäkkäysvaunu sihe sualla ja äijii seas niin pirust ja. Mää ampusin sihen kolme lipast, mut ne näkivät siält sit hyäkkäysvaunust mist se tuli tuli ja. Ja ampus sihen piänen matkan päähän, mut emmää sitä sit ottanu oikeen minnään, kun mää vaihroin juur piippuu ja. Sit oli toinen tullu, siin oli suuri puu takan, sihen puuhun ja. Siäl mää olin ollut sit montus hoivis.

- Haavottusit sit.

- Nii. Ja net toi, oli Forssast ollu simmonen lääkintämiäs sikku muu oli tuanu sinne sirontakorsuun ja oli tullu kranaattii ja se oli kuallu sinne ja sit ne mun taas löysivät. Ja mää heräsin siäl sit, kun net olivat sitoneet kären ja pään, kun reikii oli. Juu. Ja siäl oli sit somerolaisii, voi enempiki olla, mut em mää tuntenu muuta, kun Sarvarinteen Manun ja not Pasion veljekset. Jaa ja ne anto mul sit siäl vettä ja anto net jottain vähän parempaaki, piänen ryypin siäl ja. Vettä taas päällä ja sit mää torkahrin taas siäl ja. Mää sitäkä muista, ku mun veljein oli kuullu, siäl ku se sii vähä lähel oli, konekivääris ja mää haavottusi ja tuli kattomaa ja oli hevosii juur tullu hakemaa, haavottunnei ja oli siapannu mun sylliis ja vei yhtee rekkee ja. Enkä mää sit muista oikeen ennen, ku Rauhan sairaalan permannol taas heräsi. Päivä oltii siäl ja sit laskettii junnaa ja tuatiin Tampereel.

- Oliks tää Rauhan sairaala simmonen niinku ensiapusairaala sit vai?

-Juu.

- Oliks siit pitkä matka sinnen linjoil?

- En mää siit tiärä, kun mää olin vähän nukuksis, taikka simmonen. Ja sit tota, no, kun junas oli kova jano, eikä se, kun siin kulki simmonen miäs ja mää pyysin vettä, kun rupes kuumet tulemaan, ei, sanos, koko junas ei ol vettä mut pian päästään määränpäähän sano ja. No päästiin sit, Tampereel se sit oli, em mää sitä tiänny, ennen kun jälkeen ja tulin siält junast sit poies ja. Nääskun käret oli tukos, em mää saanu niist sivuist kiin pirettyy ja. Mää pääsin siihen alirappusil ja, putosin siint sit lumihankeen ja siit net toi sit sihen linja-autoon ja sinne sairalaan. Ja mää olin kolme kuukaut siäl sairalas. Ja mää siält pääsin pois, ni Hämeenlinnaa ja siäl mää olin sit taas sairalas pari viikkoo viäl, kun net ot sirpaleit pois käsist. No, sikkun se sairaalareisu ja oli vähä lomaa ni, ni esikuntaan ja Hämeenlinnas ja, sit net rupes ihmettelemään, misä mun sotilaspassi o ja sit ne sano, et mun täytyy lähtee Lappeenrantaan ja mää meni, sikkun kerran määrättiin, annettiin litterä ja. Siäl ei tiätty sit ja, siält lähetettii Lemin kirkol, ei siältäkä löyretty. Mää olin yäseen siäl, muutaku annettiin simmonen paperi et se oli sinne yhristetty ni pataljoonaan ja sit ku se Ramsayn pataljoona hajotettii.

- No, kuinkas pitkä aika siin sit taas meni, kun tää jatkosota sit alko?

- Mitäs siin sit mahto mennä, mun täytyy kattoot passist, mää otan passi...

- Tää toinen sota, taikka niinku jatkosota ni sää olet nyt tän sotilaspassin mukkaa lähteny 17.6.41. Ja kolmas, onks tää sit konekiväärikomppania vai?

-Juu mää olin konekiväärikomppanias.

-JR 23.

- Juu mää joutusin konekiväärikomppaniaan, siit kaatus ja mää joutusin sihe vaikken mää, kyl sitäki oppis hyvin ampuumaan, vaikken mää ikinä ollu ampunu. Mää ampunu sotaväeskän, kun viis kiväärin panost, mää sotaväes olin, kun mää autokomppanias olin.

-Mut sitte, tääl on tämmöset kun taistelupaikat Korpiselkä, Ristikangas, Jalovaara, Tuulosjoki, Syväri, ykkönen, kakkonen ja. ja...

- Sekessä.

- Sekessä, Juu. Siäl mei vastaiskus oltii se viikko misä toi Yrkkön Manuki kaatus. Sekekses. Mut mei jouruttiin kaks reisuu sinne, tekemään.

- Mihis teit nyt, sit ensimmäiseen oikeen taistelupaikkaan, kun tää alko niin jouruit?

- Vartoos misäs se sit oli. Ei se sunkaan si nii, Sekekses ni ykköses oltu, eikun Korpiseljäs. Korpiselkä vallattu, ja sit mentii Ristikankaal, sit Jalovaaraa. Jalovaara vallattiin taas; Jalovaaran kylä ja. Ja siit lährettiin sit, mihis mei siit sit mahrettiin mennä...

- Tuulosjoel vai?

-Juu Tuulosjoel, siin mei otettiin joltain muulta ne asemat vastaan. Ja siin mää sitä vettäkin kannoin, siält Tuulosjoest, kun mei oltiin siin kaks viikkoa asemis ja, sit siäl jokirannas, ja venäläiset oli toispuala ja mää siivoosin ittein. Oli tota mäntysuapaa annettin ja ajoin partainkin siäl ja pesin oikein ja otin puserot pois ja kaikki ja.

- Olit siin joen rannass sit?

- Juu. Ja ne oli toispualla ja mää olin toispualla. Eikä net ampuneet, eikä mei ampunu niit sit. No sit ku mää taas toin ku mää toin siält monel vettä, sikkun ei net tullu hakemaan, vaikka mää sanoin et: "Tulka mun kansain. " Mut ei ne tullu, mun täyty vähän matkaa ai tuara sihen mettään ni, kun ei siin rannas puita ollu ni. Juu, ja sit kun mää siält taas toin meitil ittel vettä ja sit se oli se tiato menny et mää siäl rannas käyn ja partain ajan ja kaikki ja. Ja oli luutnantti siin kun mää tulin; ja kysy mult, sano: Oletteks tei se Kulmala? Mää sanoin: Kyl mää se olen ja." Ja tota: "Te oletten kuulen partannekin siäl ajaneet siäl jokirannass." Mää sanoin: "Juu, oli niin pitkä. " "Ja vettä kannoitte siält toisil ja ittel?" Mää sanoin: Tääl on nii huano vesi." Nääs se oli suavettä siin ylhääl. "Mut nyt se loppus, sano sit et men sinne jokirantaan ennää ollenkaan." Mää sanoin: "Jaa. Täytyy sinne vartioon mennä. " "Niin, niin, mut ei sinne tartte jokirantaan mennä," sano. Ku siäl käytiin vartios, oltiin kaks tuntii ja väliin oltiin poies kolme tuntii ja joskus neljäkin tuntii. Ja, mut kvl mää siält vettä kannoin sentään. Ja sekin kävi siit Venäjän pualta, siit, mahtoks olla keittiömiähii. Se pesi pakkiski, sel oli ympyrkäisii pakkei. Ja se otti ne vettä täys ku lähti poies ja mää lährin toista päi.

- Kuinkas levjä se joki siit kohralt oli sit?

- Ei se ollu kovi levjä. Se ollu siit kohralt, mahtokse viis metrii olla.

- Ai se oli niin soukka.

- Niin oli siit sillast sinnen ylöspäin.

- Ja tel olitten ihan vastakkain siin sit."

- Niin oltiin, ja siit mei hyäkättiin ylittenkin sit, ei siin ollu vettä, kun tähän saakka suunnilles. Vetest mentiin ylitte.

- Vähä toista metri! vettä sit?

- Nii oli, sen verran siin oli vettä vissiin. Siäl alipuala olikin enempi vettä, sillan alapuala, kun täsä. Siit mää sitä sit kannoin ja hyvin meit toimeen tultii. Meitil ollu mittää, kumpanenka ampunu; eikä silläkän ollu kiväärii ainakan, mut jos ei hänel sit ollu pikkuaset. Mut mul ei ollu mittään. Juu, simmonen. Ko, sit lährettiin siit sikku sinne pioneerit teki sillan, sinne sit et pääsi, tuli kevytosasto kymmenen polkupyäril näky menevän, kun mei oltiin ylitte sit jo hyäkätty si. Ja sit siit tuli ja; sit siit tuli hyäkkäysvaunut sitä pitkin yli, Ja lähtivät Aunust päi. Ja mei lährettiin jalkasin peräs. Mentiin yhtä mittaa, ensin siin Alavoisten kyllää ja sit Aunukseen ja sit Mäkriäl. Ja siit mentiin sit Syvärin rantaan ja kateltiin sii sitä voimalaitost, kun mentiin vallottammaa. Oli kaunis, kun aurinko paisti aamul sihen, mei oltiin siin rannas pitkänäs ja syätiinki, meil tuatii ruaka sihen ja. Ja lähetti kävi sanomas ain, niil oli teltta sit herroil et, jokane olis omat miähes tällänneet. Siin oli kaks kenraalii ja tais kolmekin olla ja kinasivat et kenen miähet mennee ja ottivat vissii vähä ryyppiikin ja. Sit lähetti sano meittii es tei jourukka siit hyäkkäämää et. Mut mei sit jouruttiin kumminkin, tuli syäksypaatit ja lährettiin viämää ylitte ja ne vei ensimmäisen satsin, siäl oli sua vastas,

mihen mentiin. Ja sikkun ne tuli takasi ja toiset paatit ajo vastaan ni meni yks pohjaa. Siäl keskellä, se oli suuri joki, se Syväri. Ne meni kaikki pohjaan, kun niil oli paljon panoksii ja kaikkii ja kuski pääsi pois; paatti jäi sinne ja. Mei mentiin sit jälkeen, kyl ne huusikin siäl, mut mitäs ei niit auttaat voinu. Mentiin mei sit ja, ja sit, ei siin niin paljon aikaa menny, sit päästiin liki sitä voimalaitost, ni voimalaitos rupes palamaan. Oli ihan musta jonkun ajan päästä, ja se oli kaunis valkonen ja. Ja ja. Sit siäl oli semmonen, mentiin etteenpäin siit voimalaitoksest, oli semmonen. Siin somerolaisiikin kaatus, toi kun tosa piti tota, mikäs sen nimi nyt taas oli, siin talos kun Ensikin (Vaselius) on ollu, mikäs niitten nimi nyt taas oli ni, sekin kaatus siin. Oli tommonen, ja se alespäin, kaikki puut kaarettu, kun siin tiän puala oli molemmil pualil sähkölinjat, kun siit meni sähkö Piatariin. Ja oli simmoset tolpat, oli alhaal kaks ja ylhääl yks, simmonen et oli pitkii tehty. Juu ja.

- Mei mentiin sit ja siin oli se sit, kun mää sen kasapanoksen menin paiskaamaan sinne ni sit niitten ampuuminen loppus siält. Niil oli suuri, suuri se ja, kun se Ypäjän komppanian päällikkö, se sano onks vapaaehtost, ei kukkaan puhunu, mää sanoin on mullakin aikaa...

- Kukas tää komppanian päällikkö oli?

-Äijälä. Ja mullakin on aikaa mää sanoin. Ja mää menin sit ja otin sen ja; ei siin mittaan ollu suajaa, mut ei ne huomanneet siit akkunast kattoo, kun net katteli sinne toistapäi. No, kun mää pääsin sinne ni mää verin sen sit virkeen pois ja annoin hetken olla, net käski kolmeen laskemaan, sit mää paiskasin akkunast sisäl sen; mitäs se räjähtikin kohta juur, kun se sinne meni ja ovet lenti pois ja akkunat ja sit siält tuli simmosii hoippuvii äijjii. Äijjii sit.

- Tää oli venäläisten simmonen komentokorsu sit?

- Juu. Ja niil oli konekivääri siäl, ne ampus siält sihen ast, kun ei ollu puita kans mittää. Ei sinne meinannu millään sinne takan päästä, kun se oli avonainen kaikki aika levjält. Päästiin, siäl oli mettä kaukempan ja päästiin siält sinne takan. Hunteerasivat ensin et, jos sinne ruvetaan ampuumaan niinku siält, mut sanovat se on vähä kaukan ja pikkuasseil on suatta sinne ampuut. Sen tähren se pataljoonan, taikka komppanian päällikkö sanos et sinne tartti kasapanos saara.

- Ja sää olit urhoollinen ja lährit.

- Nii, en mää tiärä urhoollisest mut oli hyvvää aikaa siin sit ja mää meinasin. siäl kävi simmottoon, meikin oli konekivääriasemis siin ja. Ei ollu, ei ollu kantajii oikeen sit, patruunan kantajii, nääs, hakemas, siäl oli varasto piänen matkan pääsä sit kun siit taas mentiin. Mää sanoin kerran sit kyl määkin menen välil hakemaan. Kun net tälläsivät mun ampujaks sihen ja mää menin, lährin sit menemään, em mää mittään pyssyy ottanu kun lährin. Siält tuli kaksi venäläist, oli kiväärit seljäs ja. Ja tota noin, tulivat mun tykönäin ja tarjosivat kivääreitäs mul. Mut mää näytin et paiskakkan siihen ojjaa ja sit niil oli panoksii leipälaukut täys ja mää näytin rapistakka sinne vaan ja vilkkasin perrääsäin ja mentiin ja mää annoin molemmil kaks laatikkoo,niit konekiväärilaatikoi ja otin itte kaks ja lährettiin takasin, näytin et mennään sinne.
Pojat oli ihmeisäs ku meittii oli kolme ja mää yksin lährin. Mää annoin niil sit ku mul oli ain tupakkii kun en mää polttanu, tupakit niil molemmil ja net katteli ja oli ihmeisäs, kun ei net mittään ymmärtäny enkä meikkä. Mää näytin lopuks, mää sanoin et mää en kumminkan viitti, kyl siäl oli vankein vastaanottopaikka, mut mää sanoin en mää viitti lähteet sinne, ei kukkaan lähteny. Mää näytin et menkä sinne takasi. En tiärä mihen hei meni, mää meinasin kaks miästä mennee mihen tahtos. Juu, sinne ne meni sit.

Sit tultiin, siin oli simmone santamonttu, ja oli tommosii nääs ku se voimalaitos oli tehty. Ja siin, siin sit toi kaatuskin se ensimmäisen komppanian päällikkö se opettaja. Siäl voimalaitoksel.
- Täält Somerolt?
-Nii.
-Se Saikkala vai?

- Nii, siäl karul, lähti kävelemmää ja meni räjähtävä kuula reitee ja Aunuksen kenttäsairaalaa se oli kuallu. Juu mei lährettiin sihen sit ja, ne ampus niin jumalat ... oli joku tarkka-ampuja siäl talos. Ja ku siit kiipes sihe ja kurkkas siit ni kuula päähä. Ja sit siihen oli jääny vanki ja, liki ja Tasanen oli siin konekivääris ja Tasanen sano muu, tarjos mul pistoolii et ampu tota äijjää päähän, san et se on henkis, sano ku se näki ku se heilus ku se henkitti. Mää sanon em mää ampu tommost ku ei se mihinkä liiku. Tasanen konttas sen viäreen ja ampus sitä sit päähän. Sano nyt se lakas, sano ja. Ja sihen tuli sitä kranaattii ja kranaattii ja määki sain sit käsivarsiin sirpalei ja mää lährin hakemaan sitä sirontapaikkaa. Ja Pajun Jussi tuli siält, se oli lähettinä, ja mää sanoin Jussii misäs sironta ... ku juaksi verta tost kärest. Kyl se tual on lähel sano, men sinne etteenpäin vaan, mut ota ryyppi ensin, sano et hänel on kaks pulloo, hän oli, siäl oli alkoholiliike, hän oli sitä kans tyhjentämäs. Ja Jussi oli aika juavuksis. Mää sanoin älä ota ennää. Jussi oli ottanu vaa ja ne oli ampuneet sen sit siält, venäläiset. Mää menin sinne sit, ja Korpi oli siäl sit yhren kiven taka ja sano, kummostas siäl o? Mää sanoin ei nii erikoist, tullee vähä kranaattii ja sen semmost.
- Ni se oli tää Into Hovila vai?
- Nii. Ku se oli siin komentajana meitil siin osastos. No mää menin sinne sirontapaikal ja net sito mun kären ja panivat semmosen lastan et se oli tommottoo ja paattiin ja. Sit mää Loimaan sairaalaan joutusi. Ja sain siält viikon lomankin, emmää siält enempää saanu ja. Sit lährin takasi, net oli siält poistulleet, Yrkkön Manu oli sell aikaa sit komppanianpäälliköks tullu. Ja pojat sano, kyl se, ku mää oli myähäs vähä, mitäs Manu sul sannoo. Mää näin Forssas ton noin Vanhalan isännän ku se pääsi sinne nääs ku sen selkä niin huano oli. Juu ja, mää sanoin Vanhalan isäntää, se kyseli kaikkii siin, ni mää sanoin mun tarttis saara pojil sinne vähä jottain viätyy. Mut kun ei ne anna kaupast mul. Hän hakkee sul, sano ja haki sit ja sit sano viä tää yks pullo tol noin, Manul. No kun mää menin sinne, sit niin Manun toimistoo ja mul oli ne paperit sit, mää oli myähäs, mut em mää puhunu viäl mittää, annoin sen pullon
ensin, ja mää sanoin et Vanhalan isäntä lähetti. Ja toi oli miälissäs ni et Manu ja, mää sanoin mää taisin vähä myähästyy. Es, sano, et kyl sää kerkiit tääl viäl olemaan, sano Manu mul. Ja pojat sano sit et mitäs Manu sano sul. Kehu et mää kerkii olemaan viäl tääl, mää sanoin.
- Nii sää olit siäl Sekesas sit kaks kertaa?
- Juu, kaks kertaa oltiin. Mei oltiin siäl ensin, mää muista, se oli siin Laatokalt kun nousee ni ei siit ollu pitkää matkaa Laatokalt, sihen Sekessee. Sihen oli joku korsukki tehny, siäl oli hyvät korsut. Mei lämmitettiin, mää en muista kuka mun kaverinain oli, siäl oli saunakin tehty. Tuli kaks saksalaist sit kun saksalaisii oli siin ja, kysymään saunaa. Mut em mei ymmärtänneet. Mää näytin kellost, mihin aikaa heit tullee, näytin viisarii ja, net tuli sit, kaks saunaa meitin kansain ja. Net toi meitil viiniikin ja tupakkii ja semmost leipää, simmost paksuu tommost ja. Riisuttiin siin sit ja mentiin saunaan ja net kiipes sinne ylös sit kans ja. Mää sanoin kaverii et heitä tavallisest nyt löylyy ja ei kestäny ku hetki kun ne oli permannol, puhaltelivat. Ja koko saunast poies menivät sihen eteiseen. Sikkun mei tultiin siält saunast jonkun ajan päästäni yks toinen koitteli mun tätä nahkaa sit, kummonen nahka mul sit o. Täsä näin tämmöttöön, toinen saksalainen ja pitivät kovvaa juttuu ja menivät sit ja. Mää kattosin ovest, ei net olleet ylhääl ollenkaa ne oli siin permanos ja siin. Oli holja pari.
- Ei ne olleet suomalaiseen saunaan oikeen tottuneet?
- Ei ne olleet sunkaan ikinä olleet. Mei varrottiin sit, kyl ne ison aikaa oli siäl mut ei ne mittään löylyy sen verta ottaneet, mei kuumennettii se hyvin kuumaks kans. Siäl oli suuri kivikasa nurkas. Oli se kiva reisu.

August Lukumies

Muistoja Syväriltä

On kumma juttu tuo muistaminen ainakin näin vanhemmiten. Nykytapahtumat tahtovat mennä toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos: Jos on jotain muistamisen arvoista, on parempi, kun tekee siitä jonkinmoisen merkinnän johonkin, että voi tarvittaessa varmistaa. On toisia tapahtumia, jotka säilyvät muistissa vuosikymmeniä, vaikkei ole minkäänlaisia merkintöjä muistiin tehty.

On pari tapahtumaa jatkosodan alkuajalta, jotka ovat alkaneet pyöriä ajatuksissani. Yöllä ne paremminkin tulevat mieleen, kun ei aina uni tahdo maittaa.

Elettiin syyskesää 1941 lähellä Syvärin voimalaitosta. Hyvä paha naapuri oli passitettu ainakin tältä lohkolta Syvärin taakse, mikäli ehtivät perääntyä.

Paljon jäi venäläisiä sille puolelle, minne mekin pysähdyimme. Ja heti ensimmäisenä aamuna, kun pojat olivat saaneet saikkaveden kuumaksi ja käytiin sitä hakemaan, jonoon tuli muutamia naapurin piippalakkeja. He olivat yönsä viettäneet jossakin kuusen juurella, kylmissään, joten lämmin saikka teki hyvää. Kyllä heillekin annettiin, mutta samalla se oli pidätysmääräys: ei sen kupin kanssa kauaksi menty.

JR 23 saapui myös Syvärin retkeltään. Se oli saanut tehtävänsä suoritettua ja siitä palkkioksi 2 viikon lepotauon takamaastossa. Ainakin osa miehistä majoittui tähän lähelle meidän tykistöasemaamme. Miehet olivat retkestä hieman ränsistyneet -ei veden puutteen vuoksi, sillä sitä oli riittämiin mennen tullen, kun Syväriä ylittivät - mutta yksi puuttui: sauna! Ei sellaista ollut paikkakunnalla, eikä ollut lähellä sopivaa huonettakaan, mistä sellaisen olisi sisustanut. Mutta tekomiehiä kun olivat, ei muuta, kun katsomaan sopiva paikka saunalle ja sellainen löytyi: maastossa oli matala harjanne, jonka päälle oli rakennettu maantie ja joka johti voimalaitokselta sisämaahan päin. Voimalaitokselle tullessa oikealla puolella oli metsikköä, jossa sijaitsi meidän tykistöasemamme ja vasemmalla puolella oli loiva rinne ja 250 m:n levyinen notkelma Syvärin suuntaan. Rinteen alaosassa oli jonkunlainen kaivanto, aika iso lammikko ja kirkas vesi. Se määräsi saunan paikan. Ei muuta kuin töihin. Toiset kaivamaan monttua ja toiset haalimaan rakennustarvikkeita. Voimalaitos oli lähellä ja sieltä sitä löytyi vähän joka sorttia aina tiiliä ja ruukkia myöten. Saimme myös hienon oven karmeineen päivineen; siinä oli yläosa tyylikkäästi lasista. Työt edistyivät: ei siinä montaa päivää touhuttu, kun sauhu jo tuprusi katossa olevasta torvesta. Hyvä saunasta tuli, makoisat löylyt saatiin ja aina ne vaan paranivat, kun seinät kuivuivat. Kävin kerran kokeilemassa rakentajain kanssa uutta saunaa. Oli nuorempi veljeni samassa porukassa ja siellä muitakin Someron miehiä, ettei se mikään vieras joukko ollut. Miehet ehtivät saunoa moneen kertaan ennen kuin tuli siirto uuteen paikkaan ja uusiin tehtäviin.

Sauna jäi meille ikään kuin perinnöksi ja ahkerasti sitä käytettiinkin: se melkein joka päivä, aina yksi ja toinen poppoo lämmitti. Kerran kun pojat olivat saaneet sopat keitettyä, jaettua ja tiskit tiskattua, sanoin toiselle keittömiehelle, että mitäs jos mentäis saunaa lämmittämään. Tämä Toijalan mies oli heti valmis lähtemään, ei muuta, kun kirves ja saha mukaan ja saunalle. Siitä vaan tuli kiukaan alle ja vettä kantamaan tynnäriin ja valkia alle. Siinä sitä touhuttiin; pilkottiin puita myös seuraavaa lämmittäjää varten. Pian saatiin sauna siihen pisteeseen, ettei tarvinnut enää puita lisätä ja lähdettiin hakemaan puhtaita alusvaatteita majapaikalta, sillä aikaa kun sauna selkiintyi ja samalla vietiin toisille tiedoksi, että sopii tulla kylpemään. Neljä viisi miestä meitä oli, kun kävelimme saunaa kohti. Äkkiä tuntui outo haju saunan suunnalta; tuuli tuli sieltä päin. Pian selvisi, mistä outo haju johtui, kun saavuttiin lähemmäksi: sauna oli hävinnyt, ei ollut kuin syvä monttu sillä kohtaa ja ympärillä kyti ruoho.

Varmaan naapurin miehet tanssivat ripaskaa, jos heidän tähystäjänsä sattui näkemään, kun sauna ilmaan lensi. Venäläiset kaiketi luulivat saaneensa paremmankin saaliin. Onneksi tappiomme olivat vain materiaalisia. Pian rakennettiin uusi sauna.

Toinen tapaus sattui melkein samalla kohtaa maantiellä, missä tämä sauna oli siinä vieressä rinteessä. 0ltiin taas saman kaverin kanssa, kun saunaakin lämmitettiin, hakemassa huollosta muonatäydennystä. Olimme tulossa kuorman kanssa majoitusalueelle. Lähestyimme sitä kohtaa, missä se kadonnut sauna oli ollut. Silloin kuului siltä suunnalta ilmassa vihellyksiä. Käskin ajomiehen pysähtyä. Hän pysäytti hevosen. Jäimme siihen hetkeksi odottamaan. Sieltä tuli kuorma-auto samasta suunnasta kuin mekin olimme tulleet. Se ajoi meidän ohitsemme. Siinä oli lastina vanhoja hirsiä, oli kai tarkoitus viedä voimalaitokselle joko polttopuita tai rakennusaineita. Kun auto ehti noin sadan viidenkymmenen metrinpäähän meistä, kuului

pieni risahdus ja auto pysähtyi. Lähdimme liikkeelle. Kun tulimme auton kohdalle, huomasimme, että lasi oli rikki ja ratin takana istui päätön mies. Ammus oli mennyt läpi hytin ja vienyt mennessään kuljettajalta pään. Myöhemmin kuulin, että mies oli jonkin yksikön vääpeli, joka oli matkalla etulinjaan maksamaan sotilaille päivärahoja ja hänen piti viedä samalla kuivaa puutavaraa.

Kirjoittaja on 94-vuotias sotaveteraani.

Armas Ojala

Kingievasta Syvärin voimalaitokselle

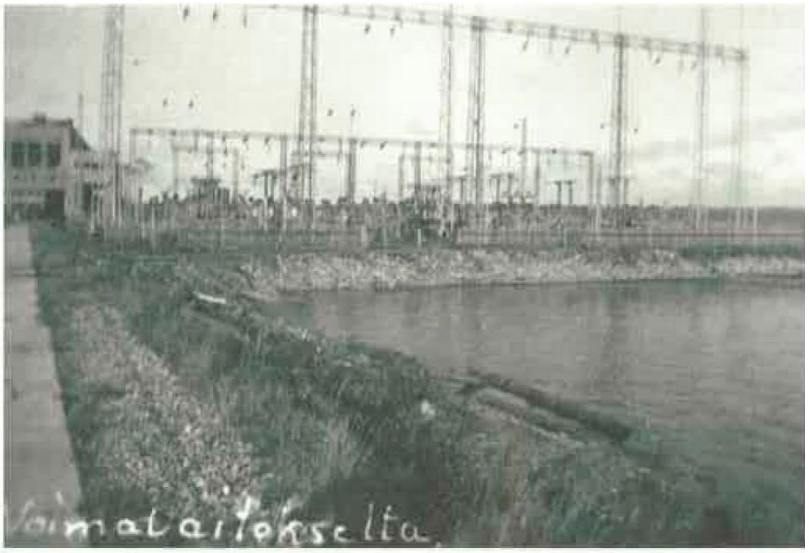

Armas Ojala lomalla Forssassa syyskuussa 1944. *Syvärin voimalaitos.*

Elettiin vuotta 1941, asuimme teltoissa Kingievan kylän läheisyydessä. Vuorossa oli lepoaika. Vähän ennen lähtöä Syvärin voimalaitokselle kolmannen joukkueen pojat saivat ammuttua hirven. Kovalla kiireellä hirvestä nahka pois ja lihat palasiksi. Lihat jaettiin Joukkueen miesten reppuihin.

Marssimme alkoi kohti Syvärin voimalaitosta ja päättyi sen yläpuolella olevaan metsikköön missä yövyimme. Illalla pojat keittivät pakeissaan hirven lihoja Ja minäkin sain kutsun herkutteluun. Naapurin poika Jussi Nieminen oli myöskin saanut osansa lihoista. Siinä syödessä Jussi kertoi, kuinka vuosisadan alussa lihaa syötiin paljon ilman ”peipääkin”, sillä silloin oli leipä piukassa ainakin työläisperheissä, joissa oli monta suuta sitä ottamassa. Istuessamme katseltiin, kun autojen perässä tuotiin syöksyveneitä ylityspaikkamme läheisyyteen. Jussi tiedusteli minulta, olenko ollut tuollaisten kyydissä aikaisemmin. Vastasin kieltävästi, mutta lisäsin, että aamulla saadaan kokeilla niitäkin.

Syvärin ylitys alkoi aamulla ja ilman peitti sumu harmaana, mikä olikin hyvä, ettei naapuri nähnyt koko ylitystouhua. Sillä varmaankin meitä olisi tultu häiritsemään ilmavoimilla ja kranaateilla.

Ikävyyksiäkin matkalla sattui. Meidän komppaniamme kolmannen joukkueen vene joutui niin lähelle vastaan tulevaa venettä, että sen laineet aiheuttivat tälle ikävän onnettomuuden. Onnettomuudessa tuli kahdeksan sankarivainajaa. Mukana olleista miehistä osa pelastui uintitaidollaan pysyen pinnalla niin kauan, että tuli pelastusvene. Siinä hukkui minunkin kaverini Jussi, joka oli sitten Syvärin pohjassa seuraavaan kesään. Veden lämmetessä vainajat nousivat veden alta pinnalle ja tuulen kuljettamina aaltojen mukana ajautuivat rannalle. Vainajien matka jatkui kotipitäjän sankarihautaan.

Venematkan jälkeen kuljimme jalkaisin pitkin metsiä ja ylitimme pehmeän suon. Niillä miehillä, Joilla oli raskaat kantamukset, saivat rämpiä polvia myöten suoruopassa. Minullakin oli silloin aseistuksena pikakivääri. Saavuimme lähelle Jandepan siltaa. Itään johtavalle maantielle oli hyvä näköeste, joten voitiin seurata tien liikennettä. Päämiehemme neuvottelivat tehtävistä. Lyhyellä lepotauolla saimme kuivata märkiä jalkineita sekä nauttia leipälaukun antimista. Syyskuun päivä oli oikein kaunis ja aurinko antoi lämpöä.

Iltapäivällä katkaistiin naapurin miesten liikenne kyseisellä tiellä. Toiset alkoivat vartioida idän suuntaa, ja me lähdimme voimalaitokselle päin. Edessämme oli Jandepan joki, mikä oli uittopuuta ihan täynnä. Osa miehistämme ylitti joen tukkisumaa pitkin. Sillalla oli venäläisten parivartio. Toinen miehistä meni sillan alle pakoon. Toinen lähti tienpenkkaa ylös metsään ampuen meitä kohden kovilla panoksilla muutaman laukauksen. Pakomatka päättyi kuitenkin lyhyeen: meidän luotiin.

Matkamme jatkui ketjussa eteenpäin noin kilometrin verran, kunnes eteemme tuli pieni vastus. Edessämme oli muutama naapurin sotilas meitä vastassa. Joukossa oli kaksi erikoista miestä. Toinen oli oksaisessa kuusessa runkoon kiinnitettynä ja hän lasketteli konepistoolilla ihan meitä kohden, saamatta kuitenkaan suurempaa vahinkoa aikaan. Meikäläisten puuhien ansiosta ampuja jäi kuuseen riippumaan pää alaspäin. Toinen mies oli mättäiden syvennyksessä, ja varmasti vähän pahalla päällä, koska antoi konetuliaseen laulaa täysillä, mutta maasto määräsi, että luodit menivät ylitsemme. Ampujalle tuli myös viimeinen lepopaikka siihen notkelmaan. Muut iivanat lähtivät kiireellä voimalaitosta kohden, meikäpoikien antaessa vauhtia perään.

Eteneminen Jatkui päivän muuttuessa iltapimeäksi. Saapuessamme Lotinapeltoon johtavalle tielle, matkalla tien laidassa oli erimielisyyttä naapurin miesten kanssa. Saimme käskyn perääntyä vähän taaksepäin kuusikkoon, jossa nukuimme ja hyvin. Aamulla herättyäni yllätyksekseni huomasin, että olin enoni Stefan Alitalon kanssa nukkunut yön yli samoilla sammalilla - niin kuin kansakoulua käydessäni Alitalon yläsängyssä oikealla petillä.

Aamulla jatkoimme matkaamme kohti määränpäätä; Lotinapellon tie oli yön aikana vapautunut. Tien ylittäessämme edessä oli nuorta noin metrin mittaista kuusitaimikkoa. Kuljimme pystyssä kävellen ketjussa, mutta loppumatka piti ryömiä matalana, sittenkään tavoittamaamme voimalaitokseen pääsemättä. Menimme varmasti väärään aikaan, koska vihollinen samanaikaisesti aloitti taimikon tasauksen paikalla olevilla konetuliaseilla ja heitti vielä kranaattejakin niin että oli turpeet ilmassa. Päivän aikana taistelussa tuli niitä uhreja, joita sota vaatii. Kaikkia sieltä etumaastosta ei saatu heti pois, vasta iltapimeässä heidät noudettiin taaksepäin kuljetettavaksi.

Iltapäivällä tuli käsky perääntymiseen. Monen piti odottaa pimeää ennen kuin uskalsi lähteä, sillä naapuri oli tarkkana, kun näki liikettä: heti alkoi paukkua. Maa missä makasi, oli rakasta, vaikka vieraan omistamaa. Kuivamuonatkin olivat lopussa ja nälkä alkoi suolistossa kurnia. Päivä oli siis pitkä ja pelottava.

Illalla venäläissotilaat alkoivat juhlia päivän työn jälkeen. Ottivat votkaa, lauloivat ja pitivät hauskaa. Mukana oli myös naissotilaita. Ilon ollessa ylimmillään meikäläinen komppania hyökkäsi ja onnistui, sillä votkasotilailla vartiointitaito oli vähän heikko. Näin saatiin osa voimalaitoksen alueesta suomalaisten haltuun.

Päivän valjetessa menimme kiireellä kauppaan katsomaan, mitä evakuoitavaa syötäväksi oli. Evakuoimme sokeria, makeisia ja "liepuskaa"; kyllä nälkä häipyi pois. Siellä oli myöskin hapankaalia Ja vahvasti suolattua pukinlihaa. Ne eivät olleet meikäläisten mieleen - olimme tottuneet parempaan.

Eino Tamminen

Tuuloksen vyörytys

Eino Tamminen 1941.
Kuva: Uusi Valokuvaamo Loimaa.

Oltiin Tuulosjoen toisella rannalla, venäläiset olivat toisella. Oma tykistö ampui kovan keskityksen venäläisten puolelle juuri meidän eteemme. Sen jälkeen lähdettiin ylittämään jokea. Siinä oli koskipaikka, josta päästiin yli. Ja niin tultiin sille tielle, joka kulki Tuuloksesta Aunukseen. Meidän osamme päättyi siihen, miehet jäivät ojan penkkaan huilaamaan.

Mutta minun hommani ei jäänyt siihen. Oli sovittu, että tulenjohtueen hevosmiehet tulevat joen toiselle puolelle, ja heitä mennään vastaan. Kun menin, silta oli hajotettu, mutta pioneerit tekivät uutta. Ponttonit olivat jo paikalla. Hevosilla ei vielä olisi päässyt yli, mutta minä pääsin yli lankkuja pitkin.

Sitten alkoi kovin sataa. Menin jalkaväen korsuun ja mainitsin, että meidän komentajamme Jukka Nousiainen kaatui. Siinä oli kapteeni, joka oli tullut seuraamaan tilannetta. Hän sanoi:” Vai kaatui Jukka.” Tämä oli hänen kadettikaverinsa.

Ja niin vietiin tulenjohtueen kuormasto yli uutta siltaa pitkin. Kirjoitan tässä joen yli menosta ja tielle tulosta. Siinä välissä tapahtui paljon, muun muassa Tapio Horila haavoittui siinä.

Olin tykistössä patterinpäällikön lähettialiupseerina.

Vilho Kuusela

Sodassa Kannaksella ja Inkerinmaalla

Vilho Kuusela Lempaalassa 1942.

Kanttiini Metsäpirtissä keväällä -43.
Vilho Kuusela kolmas oikealta.

Olin talvisodassa Viipurin eteläpuolella; sota päättyi Viipuriin. Meidät siirrettiin Ylämaalle 1918 syntyneet ja sitä nuoremmat jäivät palvelukseen koko välirauhan ajaksi. Raja pidettiin miehitettynä toiseen sotaan asti.

Ensimmäiset laukaukset tulivat Säkkijärven suunnalta. Meidän osastomme, joka oli pyörillä, siirrettiin Joutsenoon. Siellä meidät yhdistettiin helsinkiläiseen kevytosasto ykköseen. Taistelut jatkuivat Viipurin ympäristössä. 29. elokuuta venäläiset poistuivat Viipurista. Suomen lippu voitiin vetää linnan torniin samana päivänä. Paraati pidettiin 30. elokuuta. Viipurin eteläpuolella suomalaisjoukot saivat koko sodan suurimman voittonsa. Porlammilla joutui kolme venäläisdivisioonaa mottiin. Vaikka suuri osa miehistä pääsikin pakenemaan, niiden raskas kalusto jäi suomalaisille: 100 tykkiä, 21 panssaritorjuntavaunua, 400 autoa, 140 traktoria, satoja konekiväärejä. Rajajoen suomalaiset saavuttivat syyskuun alkuun mennessä.

Meidän osastomme liitettiin rajajääkäripataljoona ykköseen Terijoella. Olimme joulukuun alussa Terijoella 1941. Joillakin oli mukavaakin majoitusta taloissa, mutta aina oli vaara tulla täysosuma taloon. Se aiheutti pahaa jälkeä, kun Kronstadt Ja Totleben ampuivat järeillä tykeillä.

Saimme käskyn siirtyä Kannaksen toiseen reunaan Inkerinmaalle Lempaalaan Miskulan kylään. Olimme perillä ottamassa vartioinnin vastaan 19. päivänä joulukuuta 1941. Osaston nimi oli Rajajääkäripataljoona I; siinä oli 3 komppaniaa.

Miskulan kylässä Kapujärven rannalla meille selitettiin, miksi tämä paikka oli niin erikoinen. Kerron ensin kalevalaisesta runonlaulajasta Larin Paraskesta. Isä Mikiitta oli seppä, joka oli maaorja niin kuin Venäjän puolella kaikki muutkin viime vuosisadalla. Aleksanteri II vapautti maaorjat. Hänet murhattiin 1881. Larin Paraske oli syntynyt 1833 ja hän kuoli 1904. Äiti oli Metsäpirtistä, jonne myös Larin Paraske naitiin. Häneltä saatiin 33.000 runosäettä talteen eli enemmän kuin keltään muulta runonlaulajalta.

Rintamalinja oh oikaistu Karjalan kannaksella, eikä suomalaisilla ollut mitään aikomusta häiritä vastapuolta, saksalaisten pyynnöistä huolimatta. Silloin tällöin joku venäläinen tarkka-ampuja onnistui osumaan johonkin vähän huolimattomaan suomalaiseen. Venäläiset tekivät muutamia kymmeniä partiomatkoja suomalaisia kohti, useimmiten he olivat humalassa, mikä aiheutti koko partion täydellisen häviön.

Meillä oli jonkin matkaa takana Valkealammen kanttiini. Johon voitiin mennä päivällä, jos ei ollut vartiovuoroa. Myös reservissä oli komppania kerrallaan. Kanttiinissa oli lotta Helvi Tonteri. Hän on nyt emäntänä Someron Kaurakedossa. Somerolaisia ei ollut muita kuin minä.

Kerran minut aiottiin siepata vangiksi. Menin vartioon 21. 4. 1943 kello 4 aamuyöstä Pekka Revon kanssa tässä Miskulan kylässä. Edellinen vartio oli kuullut rasahduksia kello 4:n aikana, mutta miehet eivät siitä mitään maininneet. Ryssät siirsivät espanjalaista ratsua, josta he lähtivät, meitä kohti. Pekka kuuli hangen rahinaa; minä en ensin oikein uskonut kenenkään tulevan. Oli täysin pimeä, eikä saatu valoa. Mutta hetken kuluttua alkoi minunkin korviini kuulua rahinaa. Ammuin konepistoolin tyhjäksi: 70 laukausta siihen suuntaan. Ja kiireesti toinen lipas kiinni; jota ei kuitenkaan tarvinnut tyhjentää. Ryssillä oli tavallisesti naru mukana ja pari ronskia miestä yritti vartioiden välistä päästä suomalaisten taakse, josta käsin oli helppo heittää naru vartiomiehen kaulaan.

Tässä tapauksessa tuli hälytys suomalaisten puolelle ja tilanne selvisi. Päivällä menimme kanttiiniin. johon tuli muitakin poikia, jotka kertoivat, että yöllä ryssä kävi vuodattamassa vertaan. Päivän tullen verijäljet näkyivät; olin tyytyväinen, etten ollut ampunut haamua. Komppanian päällikkö kutsui minut puheilleen, kiitti ja sanoi, että tällaisista asioista pitäisi heti ilmoittaa. Mutta olin epävarma tuloksista päivän koittoon asti.

Komppaniani sai käskyn siirtyä Syvärille Juksovaan. Lastaus aloitettiin Valkjärven asemalla: hevoset vetivät omat kuormansa ja miehistö kuljetettiin autolla. Aika oli heinäkuun puoliväli 1943. Paikkaa ei sanottu etukäteen. Rautatie vei ensin Viipuriin ja sitten suunta oli Äänislinna. Sieltä mentiin etelään Tokarin asemalle, mikä on ollut tuttu paikka tuhansille sotilaille. Juna tietysti purettiin asemalla. Marssi Juksovaan kesti kaksi yötä, päivällä levättiin. Juksova on hyvin säilynyt paikka, koska siellä ei ole käyty sotaa. Paikka on Syvärin eteläpuolella, eikä matkaa Äänisjärvelle ole kovin paljon. Siellä on kirkkokin, joka ei ole ollut käytössä sen paremmin kuin mikään muukaan kirkko Venäjällä. Meillä ei ollut nyt rintamavastuuta paitsi hätätilassa. Teitten teko riu'uista oli päähomma. Sitä jatkui kuukausitolkulla.

Me pääsimme joulukuun puolivälissä lähtemään Syvärin eli Koskenalan eli Podporosen kaupunkiin joulun viettoa varten. Siellä oli kohtuulliset majoitustilat sekä ruokaa. Pappi oli myös mukana. Minun veljeni Reino Ahti oli autonkuljettaja. Olimme kirjeenvaihdossa. Hän löysi asuntoni ja astui yllättäen sisälle. Tätä vierailua jatkui 2 viikkoa.

Suomalaiset olivat 1941 ylittäneet Syvärin 12 km:n matkalta erämaahan päin. Saksalaiset olivat Pietarin valloituksen ja sen täyden hävityksen kannalla. Meidät vietiin tähän lohkoon. Suomalaiset olivat sitä mukaa kuin saksalaisten Moskovan valloitus epäonnistui liikaa etenemistä vastaan. Minun sotilaspassissani lukee: ottanut osaa Syvärin sillanpääaseman taisteluihin 4. l .44–4. 4.44 eli kolmen kuukauden ajan. Kyllä tässä ajassa moni sai kuulan kalloonsa. Täällä oli kirppuja enemmän kuin missään muualla. Niistä pidettiin jopa oppitunteja.

Maaliskuun puolella teimme väkivaltaisen tiedustelu- ja hävitysmatkan vihollisen puolelle. Ensin ammuttiin ankara tykistötuli vastapuolen asemiin. Yksi mies otettiin vangiksi ja muutamia kasapanoksia heitettiin korsuihin. Ovi avattiin ja paiskattiin kasapanos sisälle. Se nosti katon ylös ja sen jälkeen olikin kaikki mullin mallin. Eipä sieltä miehiä näkynyt tulevan perässä. Mutta sitä kiukkuisempi tykistötuli tuli suomalaisten niskaan. - Näitä sabotaasi-iskuja tehtiin siellä ja täällä osoitukseksi viholliselle, että vielä elää maanpuolustustahto. Mannerheimiltä tuli kiitossähke hyvin suoritetun iskun ansiosta.

Meidät siirrettiin Syvärin pohjoispuolelle ryssän keskitysleirille. Kuujärvi oli lähellä. Kevät oli pitkällä, joten pärjäsimme tässä paikassa, jossa oli savilattia ja suuret laverit, joilla voi maata; kattokin piti joten kuten. Käymälä oli ollut jo edellisillä asukkailla, mutta paperia ei; koska seinässä oli sormenjäljet. Vanha kansa Somerolla jo puhui siitä, että ryssän sormet nuolaistiin puhtaaksi. Hirsipuu oli parhaassa kunnossa koko

talon tavaroista. Vangit olivat tehneet metsätöitä: kannot olivat metrin mittaisia nyrsäämällä katkaistuja. Siellä oli asunut tsaarin vallan aikuista älymystöä. Hautapaikat olivat sikin sokin ilman ristiä. Meidän tehtävämme oli tehdä varustelutöitä jonkin aikaa.

Hämeen läänistä kotoisin olevia sotilaita koottiin omaan yksikköön, siis myös monia somerolaisia tuli tähän porukkaan. Komentaja majuri Vaarnas oli yksikätinen mies. Saimme täydennysmiehiä 1902–04 syntyneistä. Nämä tuntuivat kovin vanhoilta. Olimme Vuoksen alajuoksulla linjassa. Ryssä oli hyökännyt yli Vuoksen. Suomalaiset olivat kaivaneet juoksuhaudan etukäteen, nyt sen miehittivät ryssät suureksi osaksi. Me olimme samassa juoksuhaudassa monin paikoin. Se tuntui karsealta. Näin siinä kävi: Ottaessamme asemat vastaan edellinen ryhmänjohtaja sanoi, että ryssä kävi äsken heittämässä käsikranaatteja. Siinä oli vain jonkin verran piikkilankaa haudassa. Siellä oleminen edellytti äärimmäistä valppautta. Konepistoolin piti olla suunnattuna pitkin juoksuhautaa. Minulla oli sormi liipaisimella ja kranaatti toisessa kädessä iskuvalmiina. Oli heinäkuu, valoisa ja lämmin. Olin ryhmänjohtaja ja otin tämän yövartion viikon ajaksi. 7 muuta miestä sai päivällä pitää vahtia. Tykistö myös ampui molemmin puolin. Yksi ammus osui juoksuhautaan. Olin etupoterossa. Aarne Anttila oli kaivanut syvän sivupoteron 2 m:ä taakseni. Siihen ammus osui. Kun hän oli oikein syvällä, niin hänen jalkansa siinä katkesi. Hain lääkintämiehen ja paarit, joilla Anttila vietiin taakse. En tiedä hänen myöhempää vointiaan.

Rajujen taistelujen jälkeen aselepo solmittiin 4.9.44 ja välirauha 19.9.44. Minut kotiutettiin 27. 11.44. Olin osaltani pelastamassa isänmaata.

Eino Uusitalo

Leijona-tukikohdassa ja vähän muuallakin

Somerolaispoikia Maaselän kannaksella 1943. Takana vas. Kaino Suonpää, Väinö Toivonen, Armas Merivirta, Mauno Alanne ja Ahti Lannermaa. Edessä vas. Olavi Seppälä, Eino Uusitalo, Aimo Mäkinen, Valde Johto ja Viljo Virtanen.

Oli kesä 1943. Maaselän kannaksella oli yksi tukikohta, joka oli kuuluisa sen takia, että se oli vaarallinen. Se oli eteen työnnetty ja vihollinen oli lähellä, vain viisi-kuusikymmentä metriä oli linjojen väliä. Tähystystä pidettiin periskoopilla. Neljäs vuosi oli menossa armeijan harmaissa, että kyllä me päänuppimme osasimme suojata, mutta ongelma oli toinen. Olo tukikohdassa oli rajattu kahteen viikkoon suurien tappioiden vuoksi. Maaselän lohkolla oli tuskin ketään, joka ei tiennyt tästä tukikohdasta; sen nimi vaihteli, mutta silloin sen nimi oli Leijona.

Se ongelma oli sapuskan haku ja huolto. Vihollinen pystyi tähystämään lähes sadan metrin matkan huoltopolkua ja ampui kranaatinheittimellä aina, kun sillä oli liikettä; tästä ne surkeat tappiot tulivat ja niitä tuli viikoittain koko asemasodan aikana, sotahistorian mukaan lähes sata kaatunutta. Eiväthän pienen heittimen kranaatit niin paljon tappaneet, mutta pieniä reikiä tuli nahkaan, jos ei täysosumaa sattunut.

Yhtenä kauniina päivänä tuli luokseni nuori vänrikki, tukikohdan päällikkö. Hän oli pahalla päällä ja ihmetteli, että ettekö te perkeleet saa ryssän heittimiä vaiennettua. Minä sanoin, että yritetty on paljon, mutta ei ole tehoa ja on kielletty tuhlaamasta kranaatteja. Hän oli tosi vihainen ja luetteli joukkueensa tappioita. Tulenjohtopaikalla kun oltiin, niin hän katseli puhelinta ja sanoi, että on niitä isompiakin pyssyjä. Tässä on puhelin, yrittäkää! Sanoin, etten tunne tapausta, että näin olisi menetelty. Hän oli sinnikäs. Minä lopulta sanoin, että voisihan sitä yrittää.

Aikani kun puhelinta veivailin, sieltä vastattiin: "Kapteeni Mäki." Ääni oli hyvin yrmeä. Esittelin itseni ja peitelukuni ja selitin, että tukikohdan päällikkö painostaa minua ja vetoaa suuriin tappioihin, viimeksi tänään. Mitkä ovat koordinaatit? Olin varautunut kysymykseen ja sanoin ne. Pieni paussi ja sitten: Tulee, loppu. "Ei tarvinnut kauan odotella, kun kuului laukauksia ja huomasimme heti, että tavaraa tulee koko patterilla. Ne menivät juuri kohdalle ja maa vavahteli. Raskaan ammuksen räjähdys on repivä ja pienemmän on kimakka. - Puhelin soi: "Miten meni?" Vastaan: "Täältä katsoen meni paikalle.” Saimme olla aivan rauhassa lopun aikaamme siinä tukikohdassa. Tukikohdan kohtalosta sen jälkeen en muista kuulleeni.

Sota jatkui ja jatkui ja olimme katkeria, kun nuoruus kului siellä Karjalan korvessa ja tiedot Saksan rintamalla antoivat aavistaa, ettei tässä hyvin käy. Ei se meidän sielunrauhaamme sentään vienyt ja huumorikin säilyi, olimme joskus jopa herttaisen kilttejä. Muistan, kun majoitusalueella linnun poikanen oli pudonnut pesästä ja räpiköi surkeana sammalikossa. Päätimme nostaa poikasen takaisin pesään, mutta se ei ollutkaan helppoa: männyn runko oli oksaton pesään asti. Taisin olla innokkain sakissa. Hankimme pitkän räipän ja istutimme poikasen sen päähän ja nostimme pesälle, mutta se ei halunnutkaan sinne vaikka kuinka ravistelimme. Meidän täytyi hankkia toinen räippä (= keppi) ja tehdä uusi yritys. Työnsimme toisella räipällä takapuolesta, ja sinne se meni. Meillä oli hauskaa ja päällikköämmekin huvitti meidän humaanisuutemme.

Asuntokorsumme oli harjanteen takana ja varsin suojaisa ja turvallinen. Me kranaatinheittimen tulenjohtoryhmä asuimme kiväärikomppanian korsussa ja saimme sapuskat heiltä. Elimme omaa elämäämme ja huolehdimme vartiosta; esimiehet olivat kaukana. Hyppäsimme pituutta ja korkeutta Ja nostimme painoja. Elämä oli välillä aika lokoisaa.

Jouluksi 1943 pääsimme reserviin ensi kerran oltuamme rintamalla kaksi ja puoli vuotta. Olimme Äänisen rannalla. Teimme itsellemme asunnot hirrestä. Tuli kesä -44. Kesäkuun 9. päivänä kutsui Karjalan kannas. Haavoituin Säiniöllä kesäkuun 19. päivänä venäläisten tulimyrskyssä.

Lauri Talikka

Muistoja evakkomatkasta

Sotilaat ja lotat olivat auttamassa junan lastausta. Kuva: Antti Henttosen kirjasta Muistojen kaunis Karjala.

Elettiin syksyä v. 1939 Vuoksen rannassa. Katselin maailmaa 12-vuotiaan miehenalun horisontista. Suomi valmistautui talvisotaan. Meiltä oli valtakunnan rajalle noin 100 km. Ylimääräiset kertausharjoitukset antoivat elämiseen oman leimansa. Kotini sijaitsi maantien vierellä 3 km Vuoksenrannan kirkolta. Muistan kun suurehko joukko-osasto sotilaita kenttäkeittiöineen marssi ohitsemme. Tein sellaisen johtopäätöksen, ettei meillä voi olla mitään hätää, kun sotilaita on noin mahdottoman paljon. Samaan aikaan kuoli naapurissa asuva kyläsuutari Antti Meronen. Antti oli haavoittunut vapaussodassa valkoisten rintamajoukoissa. Antin viimeinen matka oli mieleenpainuva. Arkku oli verhottu Suomen lipulla, kun isäni ohjastamalla hevosella ajettiin haudalle ja sotilaiden ampumilla yhteislaukauksilla laskettiin arkku haudan lepoon.

Sitten alkoi talvisota. Aluksi sodan äänet kantautuivat kaukaisena kumuna. Myös Vuoksenrannan teillä alkoi näkyä evakkokuormia. Meilläkin asui Äyräpäästä kotoisin oleva Järvisaran perhe viikon ajan, kunnes matka jatkui eteenpäin. Pikkuhiljaa sodan äänet lähenivät. Katselimme pimeinä syysiltoina, kun taivas hehkui punaisena. Punahehku tuli siitä, kun suomalaiset pikkuhiljaa perääntyessään polttivat kylät rakennuksineen.

Viikkoa ennen tuli meidän, äidin ja neljän lapsen, vuoro lähteä evakkoon. Suru ei poikaa painanut. Totesimme serkkuni Einon kanssa: nythän nähdään maailmaa. Ei tullut mieleenkään, että sota hävittäisiin ja koti menisi. Mielestäni niin paljon sotilaita oli rintamalle päin viety, että kyllä pärjäämme. Evakkomatka alkoi kuorma-auton kyydissä Koljolan asemalle. Siellä menimme härkävaunuun. Vaunussa ei ollut ikkunoita. Keskellä vaunua oli kamiina ja halkoja sekä öljylyhty. Vaunun molemmissa päissä oli kaksi päällekkäistä lankuista tehtyä laveria, joissa nukuttiin ja oleskeltiin. Isä toi asemalle 25 litran tonkan maitoa. Se juotiin porukalla matkan aikana ja oli tosi tarpeen. Matkahan kesti kolme vuorokautta. Vaunussa oli aikamoinen

säpinä. Vanhusten ja aikuisten lisänä oli 25 lasta. Nuorin lapsista oli kaksiviikkoinen naapurin Hannu. Juna pysähteli asemille ja vaunuumme saimme ruokaa omien eväiden lisäksi. Meille ei sanottu, kauanko juna seisoo, joten ei oikein uskallettu kauaksi vaunusta lähteä.

Kommelluksiakin sattui. Ylimmälle laverille autettiin iäkäs Riitta-mummo, kun ylempänä oli lämpimämpää. Mummolle tuli isompi hätä. Juna kulki täyttä vauhtia ja tilaa oli vähän. Laverin kohdalla oli seinässä luukku, joka avattiin. Mummo työnsi luukusta ahterinsa ulos ja hätä hellitti. Sitten tuli ongelma. Ahtaassa asennossa mummon pylly juuttui luukkuun ja meinasi pakkasviimassa paleltua. Operaatiota ei mummo uusinut. Kerran taas junan pysähtyessä asemalle ovea raotettiin kymmenkunta senttiä. Vanha vaari päätti raon kautta lieventää pienempää hätäänsä. Ajoitus oli sopiva: vaarin vesisuihku ja asemamiehen naama kohtasivat oven raossa. Ulkoa kuului karmea kirous ja vaari lysähti halkokasalle istumaan. Vettä koetettiin hakea, kun juna pysähtyi. Seurasin, kun naapurin vaunun Antti-poika kurkotti vesiämpäriä vaunuun. Juna nykäisi ja vesi kaatui Antin niskaan.

Kolmen vuorokauden kuluttua meitä purkautui tosi likainen ja väsynytkin porukka Kurikan asemalle. Äitini takki oli oksennuksen tahraama. Saimme asemalta hevoskyydin. Oli ilta ja äiti kysyi kyytimieheltä, mihin meitä viedään. Vastaus oli: em mää tiedä. Ensimmäinen pysähdys oli Luovankylän kansakoulu. Ohjeita saatuaan mies ilmoitti vievänsä meidät Oppaan kansakoululle. Koulun edessä reessä kuulimme, kun opettaja sanoi miehelle, että meillä on jo evakkoja, mutta ei näitä yön selkäänkään voi lähettää. Koulun opettajina olivat sisarukset Aino ja Saima Saarinen. Aino antoi asuntonsa meidän kahden perheemme asuttavaksi. Toinen perhe muutti myöhemmin Teuvalle. Meistä tuli opettajien kanssa elinikäiset ystävät. Evakkomatkasta on nyt vain muistot jäljellä.

Eeva Virkki

Pyykkiä huuhtomassa konekivääritulessa

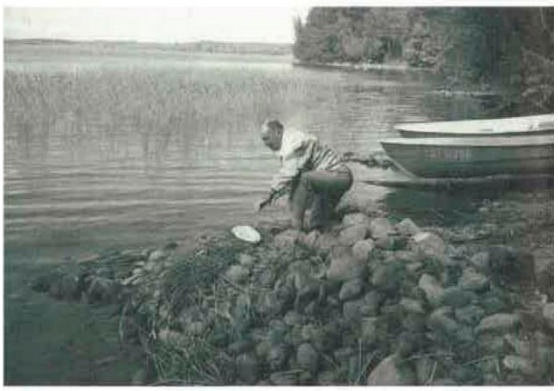

Kiimajärvi oikealla näkyvän niemen edessä, Kinnarin rannalla, huuhtelimme pyykkiä kesäkuussa -44.
Kesällä -94 pyhäjärveläissyntyinen mies huuhtoi kasvonsa entisellä kotirannallaan ja lausahti: "Mie pesin pärstäin oikein kotjärven veel."

Olimme eräänä päivänä kesäkuun puolivälissä -44 veljeni vaimon Aunen kanssa pesseet pyykkiä ja lähdimme illansuussa Kiimajärvelle 3 km:n päähän huuhtomaan niitä. Pyykkikorit ja saavi hevoskärriin ja matkaan. Olimme saaneet kertaalleen huuhdottua pyykit laiturin päähän valumaan, kun alkoi Kiviniemen suunnasta kuulua pommitusta. Pian kaksi pommikonetta kaarsi järven yllä. Ne huomasivat meidät. "Taidamme olla vielä ihmeessä", sanoi Aune. Kuului jälleen pommitusta ja lähestyvien koneitten ääni. Juoksimme kiireesti rannalla olevan saunan taakse piiloon. Nurkan takaa katselimme, kuinka koneet kiertelivät järven yllä, siivet melkein vettä hipoen. Ryssät ampuivat konekivääreillä niin että vesi pärskyi. Jäi tuo hevonen tuohon näkyvälle paikalle, ampuvat sen vielä seulaksi. Miten pääsemme täältä pois? ihmetteli Aune. Kun koneet vihdoin nousivat ilmaan lentäen kauemmas, juoksi Aune irrottamaan hevosen puusta. Kun hän oli päässyt hevosen kanssa rantapusikkoon; olivat koneet jo kolmannen kerran järven yllä, lentäen taas aivan veden rajassa. Mutta nyt kun eivät enää nähneet hevosta, eivätkä pyykkäreitä, ne poistuivat muutaman kierroksen jälkeen.

Jatkoimme pyykin huuhdontaa. Kotona levitimme väriä päästävät vaatteet narulle mutta sota-aikaista paperinarua kun se oli, niin tuohan katkesi - harmi. Levitimme pyykin sitten pellon reunaan puhtaalle heinänurmelle. Seuraavana aamuna lensi idän suunnasta yksinäinen kone ja pyykkien ylle päästyä ampui konekiväärisuihkun. ”No nyt hyö kehnolaiset, eile ko ei mahtaneet meille mittää, ovat taas siinä,” sanoi Aune. Tämä kone ei sentään palannut, joten vaatteet saivat kuivua rauhassa. Tämä jäikin sitten viimeiseksi pyykkipäiväksi syntymäkodissa; viikonlopulla tuli evakkoon lähtö.

Väärää troppia

Olimme saaneet vuoden 1941 takaisin paluun jälkeen Karjalaan asua melko rauhassa kotipitäjässäni Pyhäjärvellä; Laatokan rantakyliä lukuun ottamatta.

Mutta keväällä 1944 venäläiset ulottivat lentonsa pitäjän eri puolille ja ampuivat konekiväärillä kaikkia liikkuvia - niin kaksi- kuin nelijalkaisia.

Eräänä tällaisena päivänä oli meillä toista vuotta maataloustöissä käynyt sotavanki niityllä parin kilometrin päässä jyräämässä viimeisiä kevätkylvöksiä. Hän tuli hieman aikaisemmin töistä pois, huolehti kyllä hevosen laitumelle, mutta oli aikeissa lähteä leirille. Äitini sanoi, että Vasilin täytyy nyt odotella vähän aikaa, kun ruoka ei ole vielä valmista. "Niet, niet", sanoi Vasili. "Mutta ethän vain ole sairas, kun olet noin kalpea. Odotas kun annan sinulle kamferintippoja. Äiti otti pullon kiireesti hyllyltä, tiputti siitä lasiin maidon joukkoon ja ojensi Vasilille, joka joi vastahakoisesti. "Juo, juo niin olet huomenna ihan terve", äiti sanoi. Vasilin lähdettyä äitini laittaessaan pulloa takaisin hyllylle rupesi siunailemaan: ”Mitä minä nyt olen. tehnyt! Jos Vasili ei ollut sairas, niin kyllä varmasti tulee. Miksen katsonut, mitä pullon kyljessä luki.” Siinä luki vetysuperoksidia.

Vasili ei ilmestynyt seuraavana päivänä, kolmantena kyllä. Eihän sitä kommentoitu enempää kielivaikeuksien takia sillä kertaa. Muutaman päivän kuluttua naapurin isäntä poikkesi kylään kertoen olleensa kyseisenä päivänä palaamassa järveltä. Kun kävelin niittytiellä, venäläiset kiertelivät niityn yllä ampuen konekiväärillä ja tien vierellä pajupuskassa oli teidän vankinne piilossa. Sanoin hänelle: "Tule pois piilosta, omat tavaritsisihan ne ovat, kun lentelee, eivät ne sinua ammu. Vankileirin vartija taas kertoi Vasilin leirillä pesseen ja kuivatelleen vaatteitaan, jotka olivat likaantuneet vatsan mentyä löysäksi.

Kumpi mahtoi olla suurempi vatsan sekoittaja - pelko niityllä, vai äitini antama troppi - se jäi arvoitukseksi.

Lyyli Honkio

Tapauksia sota-ajalta

Kun olin sellainen 15:n paikkeilla oleva koulutyttö, en oikeastaan kiinnittänyt huomiota paljon muuhun kuin niihin omiin askaruksiini ja tyttöystäviini - puhumattakaan edessä olevaan elämääni. Vähiten ajattelin sitä omaa elämänkumppania, jonka kautta tulevaisuus voisi mennä takalaelleen tai sitten oikealle uomalleen.

Muuten leikimme iloisina kaikenlaista. Meitä nuoria oli perheessä kaksi tyttöä ja poika, olimme 15–19-vuotiaita.

Kerrankin leikimme sokkoa, niin että peitimme ikkunat, että tuli pimeä (leikin aikana oli päivä). Olimme nuoret silloin keskenämme. Ollessamme parhaassa leikinhuumassa tuotiin tieto, että saman perheen rintamalla ollut poika oli kaatunut taisteluissa. Se kyllä hiljensi leikit. Muuten samana päivänä oli talon emäntä asioilla kirkonkylässä, jonne oli kuuden kilometrin matka meiltä. Hän oli seisonut siellä jossain talon seinustalla kauhuissaan, kun lähistölle oli juuri osunut pommi. Olivat ikkunat tärisseet ja maa oli tömissyt. Häneen ei sentään osunut. Se oli varmaan kova päivä hänelle vanhalle äidille, kun sitten vielä hänen kotiinsa palattuaan kerroimme, että hänen rintamalla ollut poikansa oli kuollut.

Nuori ikäni vaikutti siinäkin, että en tapausta sen kummemmin noteerannut.

Kerran taas, kun olin nukkumaan hankkeissa, niin ulko-oveen jyskytettiin. Pussipimeää kun oli, kävivät valtiovallan taholta tarkistelemassa, ettei saanut mitään valoja näkyä, jotta vihollinen ei olisi löytänyt pommituskohteita. Minulta oli näkynyt valoviiru ikkunasta, ja se piti peittää. Miehet saivat minut vähän järkyttymään, kun myöhään pimeällä olivat oven takana. Luulin heidän vihollisia olevan.

Koska asuin silloin sota-aikana hyvin metsäisellä seudulla ja kaupunkeihin oli kymmeniä kilometrejä, oli asuinpaikka vihollisen pommituksiin nähden turvallinen, koska vihollinen yleisesti tähtäsi asuinkeskuksiin.

Meillekin yritti kovasti tulla pommituksia pakoon vuokralle yksi eläkeläispariskunta kaupungista.

Vieläkin sitä lihavaa mummoa ihmettelen, että kuinka he ylipäätään saattoivat meille tosissaan yrittää asumaan, vaikka meillä oli vain kaksi huonetta ja neljän hengen perhe. Tämä mummo oli niin tosissaan, että hän jollain tavoin hikeentyi, kun huomasi, ettei pääse meille vuokralle. Hänellä oli kyllä ihan mahdottomasti vaatteita yllään, ja kun hän siinä puhui ja puhui kuin Ruuneperi, niin hän aina vähitellen ajoi pöydälle vaatteita yltään, niin että pöydällä oli lopulta suuri röykkiö puserolta ja takkeja. Oli hänellä silti vielä vaatteita yllään ihan normaalisti. Jälkeenpäin, kun pariskunta oli lähtenyt meiltä, me nuoret kun olimme tavallaan asioista ulkona, nauroimme hänen hirveää vaatteittensa paljoutta ja annoimme mummolle nimeksi hikoava nainen. Ei me hänen sodan ja pommitusten pelkoaan ymmärretty.

Sitä samaa asuinpaikan sijaintia muuten käyttivät eräät puolivieraat naishenkilötkin hyväkseen. He oleskelivat meillä joitain viikkoja ja olivat muuten ihan hienosävyisesti: hyvittivät asumisensa ja olivat erittäin sopeutuvaisia ja ystävällisiä. – Olikohan sitten sotatilanne vähän rauhoittunut, kun nuorempi niistä naisista tuli taas Helsingistä meille, lämmitti meidän saunaamme, joka oli 200–300 m:n päässä asunnosta, ihan metsässä. Hänellä oli samalla tarkoitus kaivaa saunan läheltä metsämaastosta lasipurkissa tallessa olleet arvoesineet, jotka hän oli joskus monta kuukautta sitten sinne kätkenyt niin salaa, että me talon ihmiset emme asiasta mitään tienneet. Ne olivat siellä siksi, että jos heidän kaupunginkotinsa olisi käynyt huonosti pommituksissa, niin arvoesineet olivat siellä metsässä turvassa.

Hänen piti ne myös salaa sieltä ottaa, mutta maa oli jäässä, lasipurkki särkyi ja hän sai lasista viillon käteensä. Siinä me vasta ymmällä olimme, että onko meidän saunamme nurkalla ollut aarrevarasto. Siellä

oli monenlaista kultaa ja jalokiviä. Nämä naiset olivat meillä esiintyneet hyvin vaatimattomasti. Tämän arvoesinekätkön jälkeen kyllä huomasimme, että varallisuutta heillä kyllä oli.

On sellainenkin romantiikan sekasotku jollain tavalla huvittavaa jälkeenpäin ajatella, kun tyttö, joka oli noin yhdeksäntoista, kirjoitteli sotapojille kirjeitä, niin sanottuja rakkauskirjeitä. Sinänsä asia oli aivan luonnollista ja sotapojille rintamilla ehkä jotain viihdettäkin. Silti se touhu vaan oli niin huvittavaa, kun näin jälkeenpäin niitä aikoja ajattelee. Kävi nimittäin niin, että tämän yhdeksäntoistavuotiaan tytön tuleva aviomies leikki sota-aikana vielä pikkupoikien leikkejä. Tyttö nimittäin avioitui itseään nuoremman miehen kanssa.

Minä kohdaltani pidin sellaisia rakkauskirjeitä ihan hupsuina – naurettavina silloin, enkä nähnyt minkäänlaista järkeä kirjoittaa nyt muka rakkauskirjeitä, kun olin vielä nuori ja kehittymätön.

Enhän minä sota-aikana voinut tietää, että minun tuleva mieheni oli silloin juuri rintamalla, koska hän on minua neljä vuotta vanhempi. Olisivatkohan ne rakkauskirjeet ehkä minulta olleet paikallaan, näin jälkeenpäin ajatellen, että nuori rintamasotilas olisi saanut kirjeitä tytöiltäkin, ettei pelkästään äidiltään.

Olin varmaan sopivan nuori sota-aikana, koska muistan kaikki vain kevyeltä puolelta, kun mikään ei tuntunut vakavalta, vaikka koulunkäyntikin välillä keskeytettiin. Järki ja kypsyys puuttuivat siinä iässä: en murehtinut taloudellisia ongelmia sen paremmin kuin omaa tulevaa elämänkumppania, oliko hän rintamalla vai kotileikeissä. Se oli onnea, että ne kovat ajat olin niin nuori kuin olin, etteivät huolet painaneet.

Marja Näykki

Muistoja sota-ajalta

Pöhön perhe: edessä isä, äiti ja Gennadi-poika sekä isän sisar, takana Senja ja Amalia.

Sillon kun mää olin kakara, oli sota ja pula-aika. Kyl mää muistan, kun meittii opetettiin Ollilan koulus menemään riukuairan takan mettään piiloon, kun Joensuusa annettiin ilmahälytys. Ei meitin kyl tarvinnu sinne mennä, mut kyl sitä kovin harjoteltiin. Joka luakal oli oma paikkas, ettei olis tullu sekasotkuu. Ei meitin kakarain miälest siin soras ollu oikein kamalaa muuta kun se et vanhemmat ussein parkus, ainakin äiti toisten naistein kans. Ja kun sota loppus, niin sillon mei paruttiin kaikki, kun oltiin meijän tuvas kuuntelemas rauhanehtoi ratiost.

Niin kyl mul sillon oli ikävä, kun eno kaatus. Sihen aikaan rukkoiltiin joka talos ja kaikki kävevät kirkoskin rukkoilemas. Mut sihen aikaan meitil kakaroil oli oikiastas hauskaa, kun tuli niin paljon leikkikaverei. Mää muistan kun Känkäsen perhe tuli ensteks meilä. Mei mentiin tiätystäs kohta hakemaan Kaukoo leikkimään. En muista oliks Kaukon kenkät kuluneet matkal, vai mitä varten se kysys mult, et onks teil monoloi ja mää ihmettelemään et mitä simmottet monolot oikein on. Kyl se Kauko suamee puhus, mut oli se mun miälestäin niin kummallisen outoo. Kai sekin asja sit selvis, kun lapset on niin rohkjoi puhumaan.

Muuten meilä pirettiin simmost naisten tyätuppaa sillan soran aikan. Oli äitin kankaspuut ja kai Rotoltakin saatiin puut lainaks. Meilä oli nääs tyhjä mummulan sali, kun mummu kuali juur ennen sottaa. Siäl oli piäni uuni vaan, mut kyl oli lämmint, kun oli paljon naisii kutomas sukkii ja kintai ja kankaspuisa mitä millonkin. Äiti piti siin viäres piänes kamaris Vappaahuallon vaatevarastoo, kun amerikkalaiset lähettivät vanhoi vaatteitas ja lankas loppuis tänne annettavaks karjalaisil.

Kerran oli ankara sanominen, kun yks täti sanos, ettei hän ol saanu villalakkii, kun papereisiin oli niin kirjotettu. Äiti oli pahoillas Ja ihmetteli et kuinkas niin oli voinu käyrä, kun sit vasta toisel päiväl huamas, et se täti oli saanukin villatakin, kun oli vaan t-viiva jääny poies. Ei siäl juur riitaa ollu. Mää tykkäsin käyrä siäl kattomas niit tättei ja mummui. Kerran kun mää tulin koulust, net tätit sanos et nythä sie tyttö käyt hakemas meil sen vokin tuolt tallivintist. Net sanos, et joku on sen juur sinne tuanu ja mää ihmettelemään, et minkä? No vokki, vokki et sie nyt ymmärrä, se tällaine näi, ne näyttivät kärelläs pyärivää, enkä mää ymmärtäny, ennen kun menin äitilt kysymään. Se tiäsi kun se oli ollu Sakkolas karjakkona nuarena. Ja tätit saje vokkis, se oli rukki.

Se oli kans yks surkja päivä, kun Iivosen perhe oli menos johonkin, en mää tiärä mihen, mut niitten autoon tuli ehtoon erel joku vika, ja lehmät olis paleltunnu, jos ei niit olis tuatu meijän navettaan. Anja jäi meilä yäks ja seuraavaks päiväks ja se oli mun miälestäin hauskaa. Mei leikittiin koko ajan lastenkamarin akkunan alla, kun oli kaunis kevväinen päivä. Ne Iivoset oli sit meilä ussemman vuaren ennenkun saivat oman korin Kivistöst Koisthuhrast. Kyl niittenkin nuarten kans monta hauskaa pirettiin. Aarne nyppää viäläkin muu tukast, kun tavataan, niinkun sillan nuarena.

Viimiset karjalaiset oli Seppäsii. Kaija oli juur samanikänen kun määkin. Sillon oli kylmä mut lumetoin joulu, ja mei päätettiin et mennään kärryil kirkkoon. Mei oltiin Kaijan kans ensin aamul aikasin lypsämäs ja Laimi oli ajanu miähet ylös hevost valjastammaan. Ja niin mentiin kirkkoon et kolina vaan kuulus. En muista, oliks kilpa-ajajii ollenkan sinä joulun.

Kerran mää muistan, kun sota oli ollu jo muutaman vuaren, niin et kaikki kynttilät oli loppuneet. Isä pani yhren lampaan teuraaks ja otti siit sitä rasvaa mitä sanotaan taliks. Sit se opetti meittii tekemään kalastajalankast - se ei sillon ollu yhtä kovvaa kun se on nyt - pätkii, josa oli lenkki toises pääsä mihen pantiin puutikku. Sihen tikkuun sai panna usevammankin lenkin, sit kun net oli ensimäisen kerran kastettu kuumaan rasvaan. Rasva tai tali pirettiin kuumana niin, et sikalan paras keitettiin vettä ja sitä pantiin maitotonkaan melkein täyteen ja tuatiin käsikärryil saunatuppaan. Rasva kuumennettiin saunatuvan hellan päälä kuumaks ja sit se pantiin tonkaan kuuman veten päälä. Siin mei kakarat sit juastiin erestakasin tonkan ja leipävartaan vällii. Leipävartai oli nääs kaks pantu tualein selkänojain päälä seinän viäreen. Meitin miälest oli hauska tehrä niit kynttilöi, kun nähtiin niitten vähitellen, paksunevan. Mut sit oli mukavaa, kun mää sain

viärä joulupakettei äitin ja isän kummilapsil ja vanhoil. Roton vanhanemännän ruskiat silmät mää muistan ain, kun se ihmetteli et viäläks saa oikein joulukynttilänkin.

Meilä oli jouluna ain paljon väkkee, kun oli niit karjalaisii, oli Helsinkin pakolaisii ja oli viäl inkeriläisiikin. Ruakapöytä oli ahras, mut sopu anto tillaa ja oli juhlallist, kun veisattiin Enkeli taivaan ennen, kun ruvettiin syämään ja lapset luki ruokarukouksen.

Veikko Kalin

Suomi 80- vuotias

En todellakaan muista kaikkia vuosia - kuinka voisinkaan muistaa, olenhan vasta 75- vuotias. Siitä ajasta, jota en muista, olen kuullut vanhemmiltani, esim. vapaussodan ajalta. Kaikki sen sodan kauhut olen kuullut niin hyvin, että joskus luulen olleeni siellä mukana.

Nämä myöhäisempien sotien kauhut ja surkeudet olen ollut henkilökohtaisesti kokemassa. Mainitsematta erikseen ja yksilöimättä monia hengenvaarallisia tilanteita totean, että monista vaaroista Jumala on varjellut meitä, jotka jäimme henkiin. Sanotaan, että hävisimme sodan. Paljon menetimme kaatuneina ja taloudellisesti, mutta itsenäisyytemme säilytimme - se on tärkeintä!

Pystyimme nostamaan ja kehittämään talouttamme sodan jälkeen sotakorvauksien ja jälleenrakentamisen rinnalla. Mistä tämä johtui? Se johtui kansan luottamuksesta Jumalaan ja hallituksen luottamuksellisesta toiminnasta, mikä sai kansan uskomaan tulevaisuuteen ja yhä vahvemmin Jumalaan.

Silloiset hallitukset paransivat lapsiperheiden asemaa, niin kuin myös vanhusten ja sairaiden sen aikaisten voimavarojen mukaan. Nykyisinkin ilmoitetaan päivittäin, kuinka kansantulomme on vahvassa nousussa. On uskomatonta, kuinka vahvan noususuhdanteen aikoina jatkuvasti hallituksella on tarvetta uusiin ja yhä uusiin leikkauksiin. Keitä ne leikkaukset ovat eniten koskeneet? Tietenkin lapsiperheitä Ja vanhuksia. Kyllä ne tämän päivän pelättävät ihmiset asuvat Helsingissä Arkadianmäellä eivätkä pohjoisessa kuten joku luulee.

Tällaisia ihmeellisiä mietteitä saattaa olla nykypäivän veteraanilla. Silti me veteraanit luotamme tulevaisuuteen. Onhan meillä jälkeläisiä kasvamassa toisessa, jopa kolmannessa polvessa. Eihän meidän tarvitse vieraisiin luottaa, kun luotamme lastenlapsiin. Ovathan he meidän vertamme.

Anna, oi Jeesus rauha ja menestys. Yhtykäämme kodeissamme tähän pyyntöön. Löydämme siinä turvallisuutta ja kuin lahjana hyvää oloa. Näin Jeesus-lapsi on saanut syntyä sydämiimme ja me saamme luottavaisin mielin jatkaa kohti uutta vuotta.

1998

Eino Uusitalo

Sotakokemuksia

Eino Uusitalo lomalla 1943.

Kun sota alkoi osaltamme 30. kesäkuuta, olimme jo olleet armeijassa 15 kuukautta. Sotakokemusta ei ollut, mutta olimme olleet rajan pinnassa koko sotien välisen ajan. Teimme varustelutöitä: piikkilankaesteitä ja pesäkkeitä ja olimme jo kesän hälytysvalmiudessa. Kevättalvella 1941 jouduin tulenjohtokoulutukseen. Se tuntui aika leppoisalta, varsinkin huonolla säällä lämpöisessä parakissa. Lumien sulattua menimme maastoon, harjoittelimme murtoviivamittausta. Se oli varsin työläs: joutui valtavasti laskemaan yhteen ja vähentämään ja siinä tuli helpolla virheitä; sitä ei sitten sota-aikana kertaakaan tarvittu, niin minä muistan. Jouduimme myös tekemään paljon muistiinpanoja sanelun mukaan, ja se muutti minun käsialani tällaiseksi epäselväksi: tätä jatkui muutamia viikkoja ja myös kovapanosammuntoja.

Minua kotiväki anoi kylvölomalle: lähettivät hyvin laaditun koneella kirjoitetun anomuksen, mutta siinä oli paha asiavirhe. Tiesin, että toimistossa on kirjoituskone. Menin vapaaehtoisesti puhelinpäivystäjäksi. En ollut ennen kirjoittanut koneella, mutta oli koko yöaikaa ja tulihan se valmiiksi. Tein elämäni ensimmäisen ja ainoan asiakirjaväärennöksen: kirjoitin alle isäni nimen. Se oli vähän aikaa harjoiteltuani ihan oikean näköinen. Kylvöjä tuli tehtyä ja tansseissakin käytyä.

Tultuani lomalta siellä oli kaikki muuttunut; parakit oli muutettu toiseen paikkaan. Jouduin heti vartioon. Se oli niin sanottu leirivartio: oli telttoja, parakkeja, hevostalli, keittiökatos. Vuoroni oli aamulla 6–8; väsytti. Keskellä aluetta oli pöytä. Menin siihen selälleni ja pidin kivääriä vierelläni, katselin taivaalle ja kuuntelin, kun keittiömiehet kolistelivat keittiöllä. En tiedä olinko torkahtanut, mutta havahduin siihen, kun pataljoonan pastori alkoi huutaa, että te nukuitte. Odotin mitä siitä tulee, mutta ei minulle mitään puhuttu. Myöhemmin eräs kantakersantti sanoi, että ilmoitus oli tehty.

En muista, että lomalla Somerolla mitään sodan vaaroista olisi puhuttu tai liikuin niissä piireissä, joissa puheenaiheet olivat viihteen puolella. En muista, mitä tilanteesta tuumittiin, mutta ehkä se otettiin jännittävänä seikkailuna ja tyynesti eikä mitään Suur-Suomi innostusta ollut.

Sodan syttyminen näytti varmalta ja huoli henkikullan säilymisestä oli taustalla, mutta nuori on niin luottavainen, että eihän sota kumminkaan kaikkia tapa. Upseerit tulivat toverillisiksi ja olivat aina paikalla. Siihen asti he olivat pinnanneet. Pari kokelasta sai nappinsa ja rähinäremminsä ja he muuttuivat ihan asiallisiksi. Muutimme parakeista lähelle rajaa telttoihin, kaivoimme vähän monttuja, odotimme mitä tuleman pitää. Mielialaa yritettiin nostaa, ruoka parani selvästi. Pataljoonan komentajakin tuli ja jutteli miesten kanssa ja käski vaihtaa varusteita: nyt niitä on! Sotilassoittokunta saapui rekka-autolla ja pysähteli siellä, missä oli telttoja ja puhalteli marsseja. Kadettikoulusta tuli myös nuori luutnantti täynnä intoa, hän oli niitä, jotka pelkäsivät, että sota loppuu liian aikaisin eikä hän ehdi kunnostautua. Näin arvelimme.

Saimme tietoja, että Saksa on hyökännyt Venäjälle ja etenee hurjaa vauhtia. Tiesimme, että meidän vuoromme tulee pian. Muutama päivä oli sellaista odotusta. Pataljoona koottiin yhteen ja pastori piti hartauden ja puhui, kuinka kunniakasta on hyökätä. Sen jälkeen ei ollut epätietoa siitä, mitä tuleman pitää. Siirryimme erään maalaistalon pihapiiriin ja tunnelma tiheni; aavistimme, että jotain tapahtuu ja pian. Siellä

liikkui TK-miehiä, eräskin, josta tuli tunnettu toimittaja, mutta jonka nimen olen unohtanut. Talo oli tyhjä, asukkaat oli evakuoitu, mutta joitakin kanoja juoksenteli pihalla. Tämän miehen teki mieli kanapaistia, mutta syömättä se jäi sen takia, ettei hän osannut sitä laittaa.

Yö oli lämmin. Olin nukahtanut. Havahduin keskiyöllä 1. heinäkuuta: silloin se rävähti! Se ääni, jonka kuulin, ei koskaan unohdu mielestäni. Koko taivaankansi soi niin kuin mahtavat urut. Kranaatit vonkuivat ylitsemme yli rajan ja räjähtelivät kaukana. Samaan aikaa oli vahva partio ylittänyt rajan, törmännyt viholliseen ja menettänyt kaksi miestä. Tätä äskeinen luutnantti kertoi meille touhukkaasti. Ajatukseni olivat sekaisin ja järkyttynytkin olin: toinen puoli joukkueesta toisessa paikassa sai venäläisen tykistökeskityksen niskaansa ja tappiot olivat tosi suuret. Seuraavana päivänä sain siirron tappioita kärsineeseen joukkueeseen. Esimiehekseni tuli vänrikki Lehtonen, myöhemmin Helsingin piispa. Hän oli varsin asiallinen upseeri. Mies ei ollut kauan joukkueessamme, kun hän sai siirron enkä tavannut häntä enää. Tilanne rauhoittui, pientä vihaa venäläiset pitivät pikku partioilla, ja äskeinen innokas luutnanttikin kaatui.

Olimme rajan pinnassa asemissa. Raja oli hakattu metsään noin 10 m leveäksi uraksi. Muutama sata metriä Suomeen päin oli hakattu toinen linja, niin sanottu demarkatialinja ja väliin jäi ei kenenkään-maa. Vihollista ei nähty moneen viikkoon. Vähitellen totuimme sotaan ja toiveikkaammat jo ajattelivat, että ehkä sota ratkeaa jossakin muualla ilman meitä. Meitä siirreltiin monta kertaa eri lohkoille; varmaan se oli harjoitusta tuleviin tapahtumiin. Marssit saattoivat olla tosi rankkoja.

Eräs siirto jäi erikoisesti mieleen. Oli tavaton helle. Mukana oli flanellialusvaatteet, sarkahousut, pakkaus, aseet ja patruunat. Suuta kuivasi eikä saatu vettä mistään. No, se oli vasta harjoitusta - pahempaa oli tulossa. Eräs paikka jäi erikoisesti mieleen. Se oli Lappeenranta-Viipuri-maantien vieressä, nykyisenkin rajan pinnassa. Korkean kallion päällä oli näkötorni. Mekin pidimme siellä tähystystä ja sieltä näkyi kauaksi, myös tehtaan piippuja.

Pataljoonan komentaja, ratsumestari Haavisto, kiipesi torniin, vaikka luutnantti varoitteli. Hän ehti juuri päästä ylös, kun ensimmäinen piiskatykin ammus osui ja katkaisi yhden tornin neljästä jalasta. Hän tuli alas vikkelään punaisine housuineen ja sanoi: "Tähystys lopetetaan, koska se on vaarallista." Meitä ennen tässä paikassa naapuri oli hyökännyt ja jättänyt lähes kymmenen kaatunutta aivan asemiemme eteen ja ne haisivat. Juttelin erään Pohjanmaan pojan kanssa, joka oli syvästi järkyttynyt.

Tämä paikka on jäänyt lähtemättömästi mieleeni monestakin seikasta. Kertomani asiat tapahtuivat heinäkuussa 1941. Oli vuosi 1944 ja 19. syyskuuta. Olimme samassa paikassa. Tällä välillä oli tapahtunut paljon. Matka, jonka marssimme, oli todella pitkä ja se oli kävelty jalan koko omaisuus repussa. Muistelen omaani, mitä sitä oli: kirjoituslehtiö, kynä, partakone ja tukanleikkuukone, jolla tein pientä bisnestä, jokin muistikirja taisi myös olla ja ehkä ainakin talvella oli omia villavaatteita. Painoakin oli pudonnut neljä kiloa, mutta henki oli tallella. Ja se oli paljon, todella paljon!

Olin taasen siinä tähystystornissa. Pystyssä se vielä oli, vaikkakin pahasti kallellaan. Omat joukot olivat kaikki poissa ja raja luovutettiin. Näkymät olivat mahtavat: pellot, jotka näkyivät, olivat luovutetun Karjalan suurimmat, Konaajan kartanon. Havaitsin kaukana marssivia joukkoja. Maantie kulki keskeltä aukeaa. Siitä erkani pienempiä ryhmiä, jotka pyrkivät rajan pintaan. Minua kohden marssi joukkueen verran miehiä hyvässä järjestyksessä: rivit olivat moitteettoman suorat ja tahti hyvä. Kaksi upseeria marssi rinnalla viitat selässä hulmuten. Sitten kuului "stoi". Joukko pysähtyi, käännös vasempaan ja taakse poistu. Upseerit pistivät palamaan pillitupakat ja miehet kiersivät sätkää. He olivat varmaankin rajavartijoita, jotka hävisivät pikku joukkoina metsäiselle rajalle, ja pihamaa oli taas tyhjä. Minä kiipesin alas tornista eikä uutta tähystäjää laitettu.

Sota, minun niin kuin muittenkin osalta, oli ohi, mutta siviili oli vielä kaukana. Kaksi ja puoli kuukautta oli odotettava.

Oli viljankorjuun aika. Auttelimme miehettömän pikkutilan kauranniittoa. Viikate oli oudon näköinen; ei se minun käteeni sopinut, mutta pystytin seipäitä. Tämä tila oli aivan rajan pinnassa. Vanhaemäntä kertoi, että välirauhan aikana rajan takaa kuului kaikenlaista mökää.

En tiedä, mitä esikunnan herrat olivat tuumineet, mutta todella rankka marssi tuli. Lähdimme klo 5 aamulla ja perillä oltiin klo 10 illalla tyhjällä kansakoululla. Lattialle me rojahdimme ja nukahdimme saman tien. Jälkijoukko saapui ties milloin. Pitempään olimme Lappeen pitäjässä teltassa erään talon riihen päässä ja pelkäsimme uutta sotaa saksalaisia vastaan, mutta ei käskyä onneksi tullut. Minun katkesi kellon vieteri ja pyysin päästä Lappeenrantaan kellosepälle. Päällikkö sanoi, ettei hän voi antaa lupaa, mutta jos menet, niin mitäs minä siitä. Sinne oli matkaa 18 kilometriä, eikä se tuntunut miltään.

Viimein marssimme kolme päivää ja tulimme Selänpään asemalle. Oli lunta ja liukas keli. Saappaat kalvoivat ja kantapää meni rikki. Tiesimme, että siellä odotti siviilijuna. Olisi ollut vielä tanssit 5 km:n päässä lentokentällä, mutta en voinut lähteä, se vähän otti päähän. Sitten se odotettu suuri hetki koitti: sain passin ja litteran Forssaan. Satoi tihkutti ja oli hämärää. Sieltä se siviilijuna tuli, valot näkyivät ja kiskot kiilsivät. Alkoi kotimatka.

Eino Uusitalo

Katse, jota en unohda

Tapahtumat alkoivat vyöryä hurjalla vauhdilla, kun asemasota Kannaksella loppui heinäkuussa 1941. Taistelut käytiin samoilla paikoilla, kun sodan lopussakin: Ihantala, Portinhoikka, Tali, Konkkala. Tapahtumat jatkuivat Konkkalan kartanon maisemissa. Kertoivat, että kartano oli tsaarinaikainen lepokoti. Maisemat olivat upeat: jyhkeä päärakennus, huvimajoja, kanavia, pienempiä kauniita rakennuksia, vankkaa puustoa ja hoidettuja nurmikolta.

Seurasimme hyökkäävää joukkuetta; me olimme kranaatinheittimen tulenjohtue. Viestimiehellä oli kaapelikela selässä, josta juoksi puhelinjohtoa (tapsia).
Kuulaa tuli tosi paljon vastaan, kun juoksimme loivaa rinnettä alas. Se tuntui ilkeältä, mutta pian se loppui. Kun pääsimme perille, vastassa oli joki ja kymmenkunta vankia poikien keskellä. Olimme uteliaita, sillä tilanne oli uusi: emme olleet ennen nähneet vankeja. En muista, että minkäänlaista vihamielisyyttä kukaan osoitti, ei silloin eikä myöhemminkään; he olivat sodassa pakosta niin kuin mekin. Ensi reaktio oli, että he olivat aika surkeita: likaisia, laihoja, pelokkaita. Heitä lähdettiin viemään pois.

Me katselimme ympärillemme. Kaverini oli vähän turhan rohkea ja utelias, hän penkoi kaatuneita "vanjoja", haki kokardeja ja mitä vain. Tuumasimme, että mennään katsomaan erästä kaunista valkoista rakennusta.

Kaverini nimi oli Lehto. Hän huomasi kaksi ryssää, jotka olivat aivan vesirajassa. Ei heitä ollut kukaan aiemmin huomannut, koska he olivat jyrkän töyrään takana. Kohta Lehto jo harppoi heidän luokseen ja minä perässä. He katselivat meitä eivätkä paenneet eivätkä ampuneet, vaikka heillä oli kiväärit hihnasta olalla, mutta emme olleet sitä huomanneet. Lehto voimakkaana miehenä riuhtaisi kiväärin toiselta ja alkoi repiä kokardia suikasta.

Seurasin hetken toimettomana tilannetta ja minussa kävi aavistus, että mitäs nyt. Katselin toista vanjaa puolen metrin päästä. Tein paljon havaintoja: hän oli toista maata, kun äskeiset vangit, hyväkuntoinen, siisti, terve, punakasvoinen, voimakasrakenteinen, saman mittainen, kun minä, varmaankin upseeri -

arvomerkkejä en muista. Mutta se katse! Sen muistan niin kuin se olisi edessäni vielä nyt. Siinä ei ollut pelkoa, enemmänkin ylimielisyyttä, uhmaa ja ivaa. Minä kävin hänen kivääriinsä kiinni, ja hän pisti kaikin voimin vastaan.

Sitten katseeni osui vastarannalle. Siellä oli vahvat varustukset ja aseita vieri vieressä ja kovasti liikettä. Tilanne oli muuttunut. Se oli meille tukala, olimme täysin heidän armoillaan. Miksi he eivät ampuneet meitä? Tätä olen usein miettinyt. Siksikö, että emme mekään? Ehkä siksi, että olimme yhtenä ryppäänä; olisivat osuneet omiinkin.

Tämä kaikki tapahtui hyvin lyhyenä aikana, mutta muistikuvani siitä ovat selkeät. Tilanne laukesi siten, että meitä seurattiin omien puolelta myös. Meille huudettiin, että äkkiä pois, ryssät kiehää joen takana. Minä hellitin vanjan kivääristä ja hyppäsimme muutaman metrin rinnettä ylös ja sitten maahan. Silloin se rävähti: kuulaa tuli perkeleesti, mutta olimme jo suojassa.

En ole tästä tapahtumasta paljon puhunut, mutta siitä on minulta kysytty vielä vuosikymmenien jälkeen. Nämä tapahtumat lähtivät liikkeelle ilman minkäänlaista suunnitelmaa kulkemaan näin. Minua jäi risomaan tapahtuman nähneen luutnantin kommentti: "Perkele, niitten kanssa veljeillä. Olisitte ampuneet ne heti!" Me olimme sitä mieltä, että meillä oli kaksi vankia, mutta ne pääsivät karkuun. Minä jäin seuraamaan, pääsevätkö he omalle puolelleen. Pieni joki oli täynnä räjäytetyn puusillan hirsiä ja ne kaksi venäläistä hyppivät pölkyltä pölkylle ja kiipesivät rinnettä omalle puolelleen. Ei heitä kukaan ampunut, ei edes äskeinen luutnantti, vaikka se olisi ollut äärimmäisen helppoa ja vaaratonta.

Eino Uusitalo

Yli Suojujoen

Sota jatkui ja jatkui. Olimme koko ajan liikkeellä Itä-Karjalan korvissa ja välillä tielläkin, mutta enimmäkseen metsissä ja soilla - aina jalat ja vaatteet märkinä ja nälkä kurni suolia. Täitäkin ilmaantui. Saunaan ei oltu päästy aikoihin. Kerran saatiin tieto, että hevosmiehet ovat lämmittäneet saunan siellä ja siellä ja niin ja niin monta miestä voi mennä. Tie neuvottiin ja me matkaan. Paikka löytyi, mutta ei saunaa: se oli palanut, vain vähän kekäleitä oli jäljellä. Ne kommentit, jotka lausuttiin, eivät ole painokelpoisia.

Komppaniat olivat kutistuneet joukkueen vahvuisiksi. Huoli oman hengen ja vielä enemmän raajarikoksi jäämisestä alkoi painaa. Tunsimme, että meitä kohdellaan epäoikeudenmukaisesti. Voiko esivalta vaatia mahdottomia? Kuolemantuomiostakin aina varoitettiin.

Oli lokakuun loppupäivät 1941, kun sain määräyksen ottaa Hakamäki kaverikseni ja ilmoittautua kapteeni Kataiselle. Oli hämärä. Kapteeni näytti kartalta tien ja sanoi: "Menette tätä rauta tietä pitkin sinne rikotun rautatiesillan pieleen. Tulenjohtopaikka on siellä. "Rikottu rautatiesilta löytyi. Kyselin kuusen alla olevilta pojilta, missä Lahtinen ja kumppanit ovat. He vastasivat, että tuolla joen takana. Minä en uskonut, mutta he sanoivat, että katso nyt, tästä menee tapsit (kaapelit). Tilanne oli lievästi sanottuna karmea. Tiesin, että edellisenä yönä sinne oli mennyt yksi komppania polkusiltaa myöten, mutta venäläiset olivat avanneet yläpuolisen voimalaitoksen padon ja tulva vei sillan. Sitä ennen siellä oli käynyt jääkärijoukkue pioneerien avustamana. Joki oli varsin leveä: 50–60 m. Oli satanut vähän lunta, mutta se suli sulassa maassa. Ei myös mieltä ylentänyt 6–7 omaa kaatunutta sillalla; ei heitä ollut uskallettu hakea pois, koska oli vielä päivänvaloa. Tuli heti selväksi, että siltaa vartioidaan: molemmin puolin oli konekiväärit, jotka ampuivat heti, jos jotain kuulivat. Mutta Lahtinen ja kumppanit oli vapautettava: he olivat olleet vuorokauden syömättä ja levotta. Joku pojista neuvoi, että menkää alimmaisia palkinreunoja, sieltä löytyy jalalle paikka ja kuljette sivuttain. Näin pääsimme puoleenväliin. Loppupäästä oli kaksi pilaria pois ja nelipalkkisilta kahdesta paikasta vedessä. Pioneerit olivat tuoneet kaksi lankkua ja niitä pitkin pääsimme perille. Sillan rakenne

selviää kuvasta. Olimme perillä ehjänä, mutta kyllä minä vieläkin muistan, minkä äänen ne luodit pitivät sattuessaan siltakehikkoon. Lahtinen oli pienenpuoleinen, lapsenkasvoinen, ikäiseni alikersantti, Janakkalan poikia. Hän oli rauhallinen ja selosteli tilannetta.

Päivällä venäläinen hyökkäsi rajusti, ja alikessu pyysi ampumaan sulun heittimillä. Se tuli osaksi omaan niskaan ja silloin haavoittui kaksi tai kolme omaa miestä. Ei hän ottanut syytä päälleen, koska ei ollut koskaan sanottu, että lumisade lyhentää lentorataa. Haavoittuneiden kohtalo oli mitä kurjin: kantamalla ei saatu ketään pois. Jäi mieleen eräskin, jolla oli mennyt luoti keuhkoista läpi; ei hän kestänyt, valittamatta hän kuoli.

Kun päivä valkeni, se oli aivan rauhallinen ja sellaisena se pysyikin. Epätietoisuus harmitti, kun vaihtoa ei tullut. Satoi lunta ja tuli pakkanen, oli nälkä ja vilu. Näihin aikoihin sekä kurjuus ja rasitus että nälkä saavuttivat huippunsa. Miehet purnasivat. Kerrottiin, että upseerit valittivat, että miehet purnaavat majuri Kuirille. Hän sanoi, että niin kauan kuin miehet purnaavat ei ole mitään hätää, mutta kun he vain tuijottavat eteensä eivätkä reagoi mihinkään, niin silloin on hätä.

Kieltäytymisiäkin sattui, eivätkä uhkailut auttaneet, mutta nätti puhe ja muutaman päivän täydellinen lepo ja vähän paremmat sapuskat vaikuttivat. Näistä asioista kerrotaan oman rykmentin historiassa vain muutamalla lauseella, mutta sattumalta selailin naapuridivisioonan historiaa ja silmiini sattui selostus juuri tästä tapauksesta ja venäläisten hyökkäyksestä sillanpäätä vastaan ja sen torjumisesta. Historia kertoo, että KRH ampui sulun aivan asemien eteen ja näin saatiin hyökkäys torjuttua.

Vihollinen ei pahemmin meitä häirinnyt, tyytyi vain vartioimaan siltaa ja esti lisäjoukkojen tulon. Vuorokauden me siellä palelimme ja pelättiin. Tilanne laukesi siten, että alajuoksulta oli päässyt joukkoja yli ja vihollinen häipyi.

Osmo Lyly

Pataljoonan pastorin kuttu eli mannaa taivaasta

En tiedä mitä pataljoonan pastori, valistusupseeri, ajatteli silloin kun hän näki Petroskoin ja Syvärin väillä erään kylän läheisyydessä valkoisenkirjavan kutun mäkättämässä korkean kiven päällä. En tiedä myöskään mitä kuttuajatteli, kun heidän katseensa yhtyivät. Näin jälkeenpäin tuntuu siltä, että pastori loi katseensa ylös pyytäen apua sieltä ja toivoi, että kuttu pysyisi paikallaan niin kauan, kunnes hän löytäisi kuormastosta köyden, jolla hän tuon mäkättävän eläimen sitoisi.

Köysi löytyi ja sitominen onnistui. Siitä lähtien pastori ja kuttu olivat tuttu näky pataljoonan valistustyönteossa. (Emme tiedä miten moni lapsi tai vanhus jäi ilman puuttuvaa valkuaista kutun kotikylässä.) Pastori kuljetti kuttua nuorassa aina siellä missä kulloinkin liikkui. Oli oikein somaa ja mieliinpainuvaa, kun pastori Eero saarnasi tai lauloi tai näytteli sotilaille ja kuttu vastasi viereiseltä kiveltä. Pastori tunnettiin kovana laulu- ja kuoromiehenä. Kuten tiedämme, sotilashan ei tuollaisissa vakavissa tilaisuuksissa saanut suutansa avata ja muutenkin piti olla kuin seipään niellyt, pärstä peruslukemalla. Mutta kuttu sai mäkättää ja vastailla, sitä ei voinut estää kukaan eikä mikään kielto tehonnut.

Kutun esiintyminen alkoi vähitellen herättää kiusallista huomiota - tai ei oikeastaan kutun - vaan pastorin ja kutun yhteisesiintymiset ja siksi Eero-pastori joutui niistä luopumaan.

Yhteistoiminta ei heiltä kuitenkaan päättynyt. Asia hoidettiin niin, että pastori sai sotilaspalvelijan sen vuoksi, koska hänen työmääränsä oli huomattavasti lisääntynyt. Olihan kutulle aina löydettävä uusi ruohotupsu ja vieläpä mieluimmin korkean kiven läheisyydestä. Siinä sai pastoriparka siirtää liekanarua

monta kertaa päivässä. Ei tahtonut mitenkään riittää aikaa kirjeiden kirjoittamiseen kaatuneitten omaisille eikä hartaushetkien virsien valinnoille puhumattakaan siitä, että shakinpeluuseen oli aina varattava runsaasti aikaa. Emme ollenkaan ihmetelleet sitä, että sanankäyttäjä tarvitsi palvelijan. Ja toiseksi pastori oli jo lapsuudestaan lähtien tottunut piikoihin ja renkeihin, hän oli nimittäin savolaisen hovin poika.

Eero-pastori ja sotilaspalvelija varmaankin joka ilta ja aamu noin kahden ja puolen vuoden ajan kohottivat katseensa ylös mennessään lypsämään kuttua ja muistelivat Israelin kansanvaellusta korvessa, ja sitä miten heille oli satanut aina yön aikana mannaa taivaasta.

Kuttu oli verrattavissa taivaan mannaan, vaikka siitä saatavaa maitoa ei koko pataljoona saanut nauttia kuin vertauskuvallisesti. Kun pastori pysyi kunnossa, hyötyi siitä välillisesti isompikin ryhmä. Pastorin saarnat luultavasti paranivat, tai eivät ainakaan entisestään huonontuneet ravinnon puutteen takia ja varmaan muukin valistustyö pysyi kurssissaan.

Kaikkina kolmena vuotena pastori kävi joulutervehdyksillä pataljoonankorsuissa uskollinen ystävänsä kuttu mukanaan. En tiedä kumman aloitteesta. Kuttu oli nimittäin kovin perso armeijan näkkileivälle, mitä se tiesi korsuissa saavansa, ja pastori tiesi sotilaiden olevan valistuksen tarpeessa.

Siirryttyämme Kannakselle Viipurin nurkille ja Talin maastoon emme enää nähneet kuttua, pastorin kylläkin. Olisikohan käynyt niin, että Eero-pastori olisi saanut vähäisen vamman sieluunsa luvattomasta kutun käyttöönotosta ja palauttanut sen samaiseen kylään, mistä heidän pitkäaikainen ystävyytensä oli alkanut.

Osmo Lyly

”Ne on eri miehet, jotka ruumiita tekee ja eri miehet, jotka niitä paikkaa”

Kevytosaston lääkintäryhmässä ollessani haavoituin rintakehään, päähän ja lonkkaan. Makasin Siilinjärven sotasairaalassa kolmisen viikkoa ja sen jälkeen olin toipumislomalla. 4./Jr 30:n lääkintäryhmä oli seuraava etappi, missä toimin sitoen ja paikaten tarpeen vaatiessa. Kuljettelin haavoittuneita ja sairaita JSp:lle ja toimin monin tavoin ensiavun antajana. Myöhemmässä vaiheessa minut siirrettiin pataljoonan JSp:lle, mikä oli sitten toimipaikkani aina sodan loppuun asti. Siitä muodostui myöskin tehtäväni kannalta mielenkiintoisin, ottaen huomioon, että oltiin sodassa. Sota-aikahan oli sellaista, että "mielenkiintoinen" merkitsi jotakin aivan muuta kuin mitä se normaalielämänkulussa merkitsee.

Maantieteellinen sijaintimme oli noin 20 km Syvärin virran eteläpuolella. Äänisjärven lounaisosaan oli matkaa suunnilleen saman verran.

Jouduin kyseiseen paikkaan nuorena alikersanttina ja pääsin JSp:n vanhimmaksi lääkintäaliupseeriksi. Lääkintäaliupseereita JSp:ssä oli lisäkseni kolme muuta. Lääkintäupseerina meillä oli kymenlaaksolainen kunnanlääkäri. Hän oli tottunut käyttämään alkoholia runsaasti ja oli sen vuoksi poissa työpaikaltaan hyvin usein. Ja koska lääkäri ei ollut paikalla, jouduin hoitamaan tai sain hoitaa hänelle kuuluvat tehtävät joko kokonaan tai ainakin suuremmiltä osin.

Aamuisin otettiin vastaan komppanioitten tappioilmoitukset ja tiedotettiin ne eteenpäin, rykmenttiin. Luonnollisesti olimme aina valmiina vastaanottamaan haavoittuneet, tarkastamaan heidän sidoksensa ja tilansa ja lähettämään heidät taaksepäin kenttäsairaalaan. Kaatuneet lähetimme kaatuneitten kokoamiskeskukseen.

Komppanioista tuotiin vastaanotolle sairastuneet sotilaat. Tavallisimpia sairauksia olivat: kuumeilut, nyrjähdykset, hammassäryt ja useasti myöskin erilaiset paiseet. He saivat asianmukaista lääkitystä tai

muuta hoitoa. Heidät voitiin vapauttaa palveluksesta määräajaksi tai heidät otettiin sairastupaan tai tarpeen vaatiessa lähetettiin kenttäsairaalaan.

Meillä oli JSp:llä käytössämme pieni sairastupa, neljä vuodepaikkaa. Vähemmän sairaita hoidettiin sairastuvassa muutamia päiviä. Sairastupa oli paljon rauhallisempi, ja parempi paikka sairaalle sotilaalle, kuin etulinjan korsu. (JSp:ltä oli matkaa etulinjaan noin kaksi kilometriä.) Kyseeseen tulivat lähinnä kuumeiset, lievästi loukkaantuneet, erilaisista paiseista kärsivät ja syyhyiset yms. Särkevien hampaiden ja niiden juurien poistaminen osoittautui kaikkein nopeimmaksi ja tehokkaimmaksi tavaksi hoitaa hammas ja saada särky loppumaan. Tuon hoitotavan tehokkuuden totesin monet kerrat. Tosin myöskin hammassärkyihin käytettiin erilaisia särkylääkkeitä, mm. salisyyli- ja heroinivalmisteita. Rykmentti-tasolla oli myöskin olemassa hammaslääkäri, mutta sinne täytyi aina varata aika, eikä kovin särkevällä hampaalla useinkaan ollut aikaa odottaa

Erään sairasryhmän muodostivat sukupuolitautia sairastavat potilaat. Tippuri- ja sankkeritapaukset ohjattiin "tykkitehtaalle" eli kenttäsairaalaan ja samoin kuppaan sairastuneet ensihoitoa varten. Jatkohoito viimeksi mainituille tapahtui JSp:llä. Tällaisia jatkohoidossa olevia meillä kävi jatkuvasti puolisen tusinaa. Jatkohoitona annoin heille Bismutolia kankkuun ja Salvarsania suoneen, mikä oli sen aikainen hoitomuoto. Määräajoin otin verinäytteen Wassermannin koetta varten ja lähetin ne Koti-Suomen laboratorioon tarkastettavaksi ja tutkittavaksi. Oli erittäin tarpeellista tietää, missä vaiheessa sairaus oli. Olin tuolloin hyvin utelias, niin kuin nykyisinkin, ja kyselin heiltä, mistä he olivat saaneet tartunnan. Toisaalta silloin oli myöskin pakko ilmoittaa tartunnan lähde, joka sitten ilmoitettiin Suomen terveysviranomaisille, ja he taas puolestaan ottivat hoitoonsa tartunnan aiheuttajat. Ikävin puoli monissa tapauksissa oli, että tartuntalähteenä oli ollut oma vaimo tai morsian.

Kuppasairaudesta tulee mieleeni ihotautilääkäri Hurmeen luento, missä hän mainitsi, että kupan paranemista ei voida varmuudella todeta muutoin kuin siten, että jos todetaan henkilön saaneen uuden tartunnan, niin siitä voidaan päätellä entisen parantuneen. Niin oli silloin, mutta aika laiha lohdutus. Samalla hän luennossaan toi esille kysymyksen, johon hän aina silloin tällöin joutuu vastaamaan: "Voiko kuppatartunnan saada yleisestä käymälästä tai saunasta? "Hurme kertoo vastanneensa, että se on varsin mahdollista, jos vie sinne kaverin mukanaan, muuten ei.

Jouduin myöskin ompelemaan pienempiä haavoja, kuten käsiin tulleita veitsen viiltoja, ja jos joku oli lyönyt kirveellä jalkaansa lihashaavan, sellainen hoidettiin nopeasti ompelemalla. Käytössä ei ollut mitään puudutusaineita. Raaka peli vain, mutta asia hoidettiin.

Kävin komennuksilla ts. lomien tuuraajana rykmentin lääkintätoimistossa ja samoin 7. D:n esikunnan lääkintätoimistossa. Divisioonan lomatuurauksista on jäänyt mieleeni muutamia hajamuistoja, mm. että ruoka siellä oli rinnastettavissa rintamaruokaan sillä erotuksella, että divisioonassa päivämuonaan kuului myöskin pullo olutta. Jokainen sai varastosta ottaa itse päivän olutannoksen, sitä ei mitenkään kontrolloitu. Jokaisen omatunto ja moraali toimivat kontrollina. Väärinkäytöksiä ei tietooni tullut.

Divisioonan lääkintätoimistossa oli huolehdittava kaikkien sen alaisten yksiköiden tappioilmoituksista ja niiden yhteenvedosta ynnä niiden toimittamisesta esimiehille. Jokaiseen yksikköön oltiin puhelinyhteydessä aamuisin ja varmistettiin tiedot. Kirjoitettiin kirjeitä toimistoupseerin ohjeiden mukaan jne. Koko päiväksi oli aina työtä ja touhua, vapaa-aikaa ja työttömyyttä ei tunnettu.

Tuollaiset komennukset, vaikka niitä oli suhteellisen harvoin, olivat vaativia mutta sikäli mielenkiintoisia, että ne katkaisivat tavanomaiset päivittäiset rutiinit ja toivat vaihtelua asemasodan harmauteen.

Kesä 1942 oli lämmin ja sotatoimet melko vähäisiä meidän lohkollamme. Kävin rokottelemassa poikia eri tukikohdissa pataljoonan alueella aina kun sain kehotuksen tai määräyksen. Kaikki olivat karaistuneita sotilaita, kukaan ei pyörtynyt eikä kenenkään nenänpää tullut valkoiseksi. Ruiskujen neulat eivät siihen

aikaan olleet niin ohuita kuin nykyisin eivätkä yhtä teräviäkään. Ja kyllä kai neulakin tylstyy sadoista tai tuhansista käyttökerroista, vallankin kun niitä välillä steriloitiin keittämällä metalliastiassa. Spriilamppu ja -poltin tulivat tutuiksi sterilisointivaiheessa, ne olivat tehokkaita kuumentimia.

Eräs siviilissä opittu työnteon muoto sai myöskin kertausharjoitusta maanviljelystyön muodossa. Ruskimaatuskat, miehethän olivat rintamalla, olivat edellisenä syksynä kylväneet ruista aika ison vainion. Olivat aikoneet leikata ja puida koko halmeen seuraavana syyskesänä omiksi tarpeikseen. Mutta kävikin niin, että sain tehtäväkseni johdattaa sinne 30–40 suomalaista sotilasta suorittamaan tuon leikkuutyön. Olin kotipuolessani ollut muutamia kertoja rukiinleikkuutalkoissa ja jopa leikannut kilpaa. Talkootöissä rukiinleikkuukin muodostuu kilpailuksi, vaikka ei ole siksi tarkoitettu. Mutta jos samanpituisia ja levyisiä ruissarkoja on rinnakkain useampia ja jokaisessa omat leikkaajansa tai niittäjänsä, niin kilpailuksihan se menee. Työn päättyessä voittajat ovat ylpeitä saavutuksestaan ja osoittavatpa muutkin heitä kohtaan tervettä kunnioitusta.

Osa miehistä oli joskus ollut rukiinleikkuussa, toisten rukiintuntemus perustui siihen, että olivat syöneet ruisleipää. Totesin myöskin, että rukiinleikkuutavat eri puolilla Suomea poikkesivat toisistaan ratkaisevasti. Toisissa maakunnissa niittämällä leikkaaminen oli täysin outo tapa. Nuoret miehet olivat kuitenkin oppivaista sorttia ja niinpä yhtenäinen leikkuutapa opittiin yhdessä aamupäivässä. Lyhteiden sitominen oli myöskin opetettava, mutta hyvinhän sekin hetken kuluttua kävi. Ja lopuksihan on niin, että "työ tekijäänsä neuvoo", se saatiin nähdä melko lyhyenä opetusjaksona. Isäntämiehen näköiset ja kokoiset osanottajat ja erikoisesti sellaiset, jotka olivat kuhilaita aikaisemminkin tehneet, laitoin sellaiseen työhön, joka oli heille sopivaa ja jonka he taisivat.

Kokolailla yhtenäinen ryhmä "uurasti" ruishalmeella useampia päiviä ja tulos oli oikein sopivan näköinen, kaunista katseltavaa. En tarkasti muista leikkuualueen suuruutta, mutta näin jälkeenpäin otaksun sen olleen melkoinen. En myöskään ole selvillä siitä, miten leikkuun tulos hyödynnettiin jälkeenpäin, mutta toivon, että ruislyhteet saivat arvoisensa käsittelyn.

Asemasodan aikana oli kuitenkin runsaasti eräänlaista luppoaikaa, jota hyödynnettiin eri tavoin. Monet meistä tekivät erilaisia koriste-esineitä puusta. Erilaisia kippoja ja kappoja. Toiset taas metallista ja mm. puukon tuppi oli monilla työn alla. Venäläisten lentokonehylkyjen alumiini- tai kevytmetalliosia hyödynnettiin monissa korsuissa. Erilaiset tuohityöt olivat myöskin hyvin haluttuja työkohteita ja lomamatkoilla helposti kuljetettavia kotiin tuliaisiksi. Minulla ei ollut halua eikä ehkä taipumuksiakaan edellä mainitunlaisiin töihin. Olen kyllä koko ikäni käyttänyt tavallisia käsineitä, joissa peukalo on sivulla, mutta ehkä peukalo olisi saanut olla käsineissäni vähän keskemmällä tai ainakin taipuneena keskustan suuntaan. Tuollaiset näpertelytyöt eivät minua vähääkään kiinnostaneet. Varmaan peukaloni sijainnista johtuen otin yhteyden Kansanvalistusseuran Kirjeopistoon ja aloin opiskella kirjanpitoa ja matematiikkaa, koska ne tuntuivat kiinnostavan. Samalla ajattelin, että niiden joltinenkin hallitseminen on monella tavalla hyödyksi sodan päätyttyä.

Toimintamme Syvärin eteläpuolella päättyi kesäkuun 16. päivänä ja matka kannakselle alkoi. Siirtomme suoritettiin junalla ja pataljoona purettiin Tienhaaran asemalla 24/6. Tienhaara on noin kuusi kilometriä Viipurin länsipuolella. Viipuri oli juuri menetetty ja Tienhaarasta näimme, kiikareilla katsellen, että punainen sirppi- ja vasaralippu liehui linnan tornissa.

Tähän päättyi osaltamme asemasotavaihe ja toimintamme alkoi kiivaammassa tahdissa Talissa ja Juustilassa. Olimme tuossa vaiheessa alistettuna "Kylmän-Kallen" alaisuuteen eli 11. Divisioonaan. Nämä myöhemmät tapahtumat ovat siten taas jo oman "messunsa" arvoiset.

Eino Uusitalo

Verinen kesäkuu 1944

Olimme olleet rintamavastuussa 2,5vuotta, kunnes viimein pääsimme reserviin Äänisen maisemiin lähes viideksi kuukaudeksi. Rakensimme itsellemme hirsistä talot kovalla pakkasella teltassa asuen. Minäkin olin yhdellä nurkalla töissä. Tuli saatua vähän hirsityökokemusta. Erikoisuutena voin kertoa vesikatosta: se tehtiin siten, että pyöreä mänty halkaistiin ja kouruttiin u:n muotoiseksi ja niitä ladottiin rinnan ja päälle selkäpuoli ylöspäin. Se oli hyvä niissä oloissa.

Minä innostuin harrastamaan hiihtoa tosissani. Vedimme 15 kilometriä täysillä, sen jälkeen paita pois ja pesimme ylävartalon lumella. Sitten äkkiä kämppään. Se oli sota-ajan parasta aikaa. Aavistelimme kyllä, mitä tulossa on. Jälkeenpäin ajatellen on tullut mieleen, että kyllä herratkin sen tiesivät, mitä tulossa oli. Meitä koetettiin piristää monella tavalla; ruokakin taisi parantua, ainakin se riitti. Kanttiinissa käytiin eikä palvelus paljoa rasittanut. Olo oli aika leppoisa, mutta ilmassa sähköä.

Seurasimme lehtiä ja kuuntelimme Englannin radiota, vaikka se oli kiellettyä. Meille sanottiin, että olkaa paljain jaloin mahdollisimman paljon, tulee pitkiä marsseja - ja niitä tuli. 9.6.-44 länsiliittoutuneet nousivat maihin Ranskassa. Se tiesi meille hälytysvalmiutta. Juna toi meidät Kämärän asemalle, jossa oli purkaus ja marssi Kaukjärven kylään, halki tasaisen pientä mäntyä kasvavaa kangasta. Sanottiin, että vanja on kaukana. Montut syntyivät nopeasti hiekkaan. Odotimme.

Jostain valui miehiä pienissä ryhmissä surkeassa kunnossa: väsyneitä, nälkäisiä, jalat rikki. Upseerit sanoivat: "Karkureita." Ei sieltä enää sen kummempaa tullut. Yö kului, ei tapahtunut mitään.

Aamu toi dramatiikkaa. Oikealla oli pitkä, kapea järvi, sen takana tie. Tietä pitkin alkoi työntyä mahtava kolonna panssareita miehiä päällä, niitä vyöryi aina vaan lisää, ainakin 90. Panssareiden perässä tuli kuorma-autoja lavat vanjoja täynnä ja perässä tykkejä. Mitään ei tapahtunut, ei laukaustakaan ammuttu. Tiesimme, että ne olivat meidän takanamme. Joskus on vaaran aavistus pahempaa kuin näkyvä vaara. Loppuihan se epävarmuus. Panssarit tulivat näkyviin: eivät edestä vaan takaa!

Tilanne oli vaikea. Olimme kranaatinheitinjoukkue. Meillä oli kaksi hevosta. Kuormasimme kaluston kärryille, mutta panssarit vartioivat tietä. Kaikesta näki, että pääpuolustuslinja oli pettänyt. Tilanne paheni; miehiä alkoi häipyä omille teilleen, eivät he kauaksi menneet, mutta seurasivat tilannetta. Aliupseerit pysyivät paikoillaan. Minä ajoin toista hevosta, kun hevosmiestä ei löytynyt. Yritimme löytää näkösuojaa ja löytyikin jonkinlainen ajoaura. Panssarit olivat parin kolmensadanmetrin päässä, mutta eivät huomanneet vielä meitä. Pahaksi onneksi tiessä oli jokin paanu, joka osui akseliin. Jännitys tiivistyi, kun katkesi silan tamppi. Kerrottiin, että vääpelimme oli kovahermoinen mies, mutta kyllä hänen kätensä vapisivat, kun sidoimme tamppia tapsilla. Kun kaikki miehet lykkäsivät, niin väistihän se paanu.

Kalusto saatiin pois ja hevosmieskin löytyi. Annoin ohjat hänelle. Sitten saimme nähdä, että eivät ne panssarit voittamattomia ole. Paikalle ajoi neljä pientä telatraktoria perässään tykit. Eivätkä ne olleet mitään rottapyssyjä, vaan pitkäputkisia, joita emme olleet nähneetkään ennen. Jalkaväkeä emme nähneet, vaan panssarit ajelivat voimainsa tunnossa. Olivat ne kovia poikia kapteeninsa johdolla ne tykkimiehet: tykit tien penkkaan, ja sitten se alkoi: Maalit oli lihavia ja lähellä; hämärtävässä illassa vanjat eivät olleet vieläkään huomanneet meitä. Ja sitten tulta: kuusi tai seitsemän sai osuman ja ne alkoivat palaa ja loput lähtivät näkösuojaan.

Nämä päivät ja jopa tunnit olivat äärimmäisen tärkeitä, eivät yksin Kannaksen, vaan koko maamme kannalta. Koko Kannaksen armeija oli liikkeellä. Tykit olivat kaikki perääntymässä eivätkä ne pystyneet

ampumaan laukaustakaan. Katastrofin vaara oli mitä suurin. Junat toivat uusia joukkoja niin paljon, että Kannaksella oli lopulta Vuoksen ja Viipurin välillä melkein kaksi kolmasosaa koko Suomen armeijasta. Jokainen tunti oli tärkeä. Seuraava yö oli sekasortoinen, mutta aamulla oli taasen puolustus kunnossa. Otimme asemat Summan kylän reunasta talvisodan aikaisen räjäytetyn bunkkerin vierestä. Seuraavana päivänä suurvalta taas esitteli kalustoaan, muistelen että panssarit olivat jatkuvasti liikkeellä ja niitä oli paljon. Olimme kaivaneet kukin itsellemme niin sanotut kirnukuopat. Se oli noin metrin syvyinen kuoppa, johon juuri mahtui mies kyyryyn pää maanpinnan alle. Se oli erinomainen suoja sirpaleita vastaan.

Näin kaksi poikaa, jotka istuivat männyn juurella ja heillä kummallisia nuijia. Kysyin, mitä nuo ovat. He sanoivat, että näillä pitäisi tankkeja tuhota. Sanoivat, että pitää päästä 30 metrinpäähän, mutta millä ihmeellä tällaisella avoimella kankaalla niin lähelle pääsee. Sitten tulivat ne maataistelukoneet ja ne vasta oikeita piruja olivat.

Minulle tuli vaihto: pääsin noin kilometrin päähän tuliasemaan, menin poteroon ja nukahdin heti, väsynyt kun olin. Nukuin niin sikeästi, että heräsin sitten vasta kun perääntyminen alkoi. Sen yön muistan varmasti, koko rintama oli liikkeessä ja tankkien telaketjujen kolina kuului takaa koko ajan ja ne tormoviikit hyökkäsivät kolonnankimppuun. Se oli surkeaa katseltavaa. Hevosia kuoli ja haavoittui. Marssi oli pitkä, satoikin vähän ja yö hämärtyi. Vainolainen jäi taaksemme. Nälkäkin oli. Poikkeilimme taloihin ja etsimme ruokaa sitä löytämättä. Tapasimme tuttuja ja kaikilla oli vain ikäviä asioita kerrottava. Turhiksi katsomiamme tavaroita lenteli tien poskeen. Oli kylmäkin. Oma mantteli oli jäänyt vissiin kuorma-autoon. Otin tien vierestä kapteenin manttelin, mutta minua katsottiin niin pitkään, että heitin sen pois.

Eversti Pallari oli rykmenttimme komentaja. Hän määräsi, että tässä viivytetään vihollisia, joka mies menee asemiin eikä tästä lähdetä ennen kuin hän antaa luvan. Meille tuli avuksi pst-tykki ja hommia sille tuli heti. Ensimmäinen laukaus osui Sotkaa tornin juureen niin kuin pitikin, mutta ilman tulosta. Ajaja käynnisti sen ja peruutti vähän näkösuojaan ja alkoi silmittömän ammunnan kaikilla aseilla. Jalkavanjat me pidimme loitolla. Olimme siinä muutaman tunnin, kun havaitsimme, että meitä aletaan saartaa, eivätkä vanjat kivääritulesta olleet moksiskaan. Irrottautumisen lupaa ei tullut. Näimme, kuinka venäläiset kantoivat konekiväärejä ja patruunalaatikoita. Siihen tuli tuntematon kersantti ja sanoi, että ryhmitytään ja yritetään läpi. Meitä oli ehkä kymmenkunta miestä, tuttuja oli vain kolme krh-alikersanttia. Olimme huolissamme omasta joukkueesta, koska olimme jääneet jälkeen ja meitä tarvittaisiin omassa porukassa. Minulla oli komea karttalaukku ja kompassi. Sanoin, että olen ottanut suunnan Viipuriin ja olen varma, että vasen sivu on vielä auki. Nyt lähdetään, on jo kiire.

Lähdettiin ja huomasin, että meitä oli parikymmentä. Maasto oli tasaista, harvoja metsiä ja viljapeltoja. Kaarsimme vasemmalta ja kuulimme, että oikealta pyrkijät törmäsivät vanjan harvakäyntiseen konekiväärin. Heidän kohtalonsa on minulle avoin. Huoleni oli, että vesiesteitä saattaa tulla, muttei tullut kuin yksi ja siitäkin päästiin vähällä kastumisella. Kohta saimme kuulla sellaista, mikä pisti vipinää kinttuihin. Oikealla olevalta tieltä kuului mahtava jyrinä ja telaketjujen kolina. Jälkeenpäin olen historiasta lukenut, että siinä meni puna-armeijan panssari kärki, jolla oli kiire Viipuriin määräajassa. Se oli 20.6.–44. Olimme viivyttäneet sitä monta tuntia. En muista, mitä ajattelimme, mutta nälkä oli ja saappaat kalvoivat jalkojamme.

Joskus voimme käyttää pienempiä teitä, mutta yleensä kuljimme kompassin mukaan ja panssarikolonna kollisteli samaan suuntaan. Minä pidin suuntaa. Minun luokseni sieltä peräpäästätuli kaksi ylikersanttia. He ihmettelivät, että mitä me täällä metsiä kuljetaan, mennään maantielle. Minä sanoin, että siellä on ryssä, sinne ei mennä. He uhkasivat, että he menevät. Minä vastasin, että se on teidän asianne. He lähtivät. En tullut tietämään heidän kohtalostaan.

Matkaa oli tehty monta tuntia, näkemättä ketään, mutta sitten näimme yhden hiippailijan. Hänen menonsa oli jollain tapaa vaikeaa. Saavutimme häntä ja minä huusin: "Hei äijä!" hän pysähtyi ja jäi odottamaan. Hän oli pioneeriluutnantti, jo vanhempi mies ja paljain jaloin. Hänen tehtävänään oli räjäyttää eräs silta ja siksi

hän riisui saappaansa. Tuli niin kiire, että saappaat jäivät. Hänellä oli konepistooli kaulassa ja karttalaukku, eikä mitään muuta. Hän jäi jälkipäähän ja se jäi minulta huomaamatta. Aloimme saapua asutulle alueelle. Tiesimme, että se on Säiniö. Venäläisten kolonna oli rinnalla tai vähän edessä.

Kuulimme kovan räjähdyksen. Emme tienneet, mikä paukku se oli, mutta arvelimme, että silta lensi. Kolonna pysähtyi. Pääsimme pienen joen yli ja näimme tuttua porukkaa. Meidän matkaseuramme häipyi, miehet hakivat omaa porukkaansa niin kuin mekin kolme: Sorsa, Raunistalo ja minä. Olimme päässeet omalle puolellemme. Panssarit eivät päässeet yli ja siitä suuttuneena vanjat ampuivat silmittömästi. Lähdimme hakemaan omaa porukkaa.

Kuljimme pystyssä luottaen, ettei vihollinen näe, kun oli sateinen keskiyö. Silloin se sattui: luoti meni reidestäni läpi! Sanoin pojille: "Älkää jättäkö." "Emme jätä". He kannattivat minua kainaloista ja näin kuljimme ehkä kilometrin. Saappaaseen alkoi kertyä verta ja pysähdyimme erään halkopinon viereen. Pojat sitoivat haavani ensiapusiteellä. Kun piti jatkaa matkaa, huomasin, etten pääse: jalka ei kanna. Siitä kulki pieniä ryhmiä ohi, tuli pastorikin parin miehen seurassa. Elämä ei näyttänyt hyvältä; kaverit eivät minua olisi voineet kantaa 7 kilometriä. Vaihtoehtoja oli vähän. Vangiksi jääminen kauhistutti. Kun hätä on suurin niin apukin on lähellä. Siihen ajoi henkilöauto, jossa oli kaksi miestä. He kysyivät tykkikomppaniaa. Sanoimme, ettei täällä ole kuin ryssä, joka tekee siltaa ja on kohta paikalla. Kaverini sanoivat, että otatte tämän haavoittuneen autoon. He pistivät kovasti vastaan, että eivät he voi, kun he hakevat omaa porukkaa. Mutta löytyihän sitä tilaa, kun sanat vähän kovenivat.

Ajelimme ehkä tuntikausia hakien tykkimiehiä, mutta aina meidät palautettiin takaisin: ryssiä siellä vaan on. Kerran keskellä tietä oli hermostunut majuri. "Tarvitsen kyydin patteristoon. JR 5 on jäämässä mottiin ja tarvitaan tykkitulta." Kyllä hänkin autoon mahtui. Lopulta kuljettaja sanoi: "Mennään Viipuriin, jos vielä päästään. " Viipurin esikaupungissa meni ambulanssi ja pojat kurvasivat sen eteen ja sanoivat, että täällä olisi vielä yksi haavoittunut. Tienhaaran tienoilla meidät purettiin näkösuojaan leppäpusikkoon. Saimme jotain hoitoa. Aurinkokin paistoi ja minä kuivattelin kastuneita tupakoita. Meidät kuormattiin kuorma-auton lavalle ja alkoi matka Rauman kenttäsairaalaan ja sieltä sairasjunalla Raumalle. Pommituksia pelättiin, onneksi turhaan. Sitä on ihmetelty, miksi venäläinen ei pommittanut muuta kuin juuri rintaman läheisyydessä, mutta 40–50 kilometrin päässä sai olla aivan rauhassa.

Luulen, että se oli elämäni suurin helpotuksen tunne, kun juna jyskytti lähellä Tamperetta. Meidät vietiin Raumalle, jossa oli tyhjennetty kunnalliskoti ja muutettu se sotasairaalaksi. En voi kuvailla, kuinka valtava muutos se oli: sodasta ei mitään tietoa! Vähän ujostelimme, kun nuoret naiset veivät kaikki vaatteemme, "pesivät ja piikittivät meidät ja vasta sitten antoivat alusvaatteet. Toipuminen alkoi nopeasti ja kohta sitä jo kengattiin pihalla ja kaupungilla. Meitä katsottiin vähän pitkään, kun olimme vain alusvaatteissa.

Syväraumalla saivat asukkaat tottua tuohon nuorten miesten asuun: valkoinen paita ja alushousut ja paljaat jalat. Kävimme keskikaupungilla, poikkeilimme kauppoihin, yritimme hankkia tupakkaa, mutta ei sitä niin vain ollut saatavissa. Ystävällisyys ja myötätunto oli suurta. Minulle jäi kerrassaan ihana muisto Raumasta. Kesä oli parhaimmillaan juhannuksen maissa ja kaukana julma sota. Vietimme aikaa meren rannalla, uimme ja soutelimme ja teimme tuttavuutta tyttöjen kanssa emmekä aina ehtineet syömäänkään. Haavat paranivat ja sain passituksen Lappeenrantaan ja sieltä Ihantalaan omaan entiseen porukkaan.

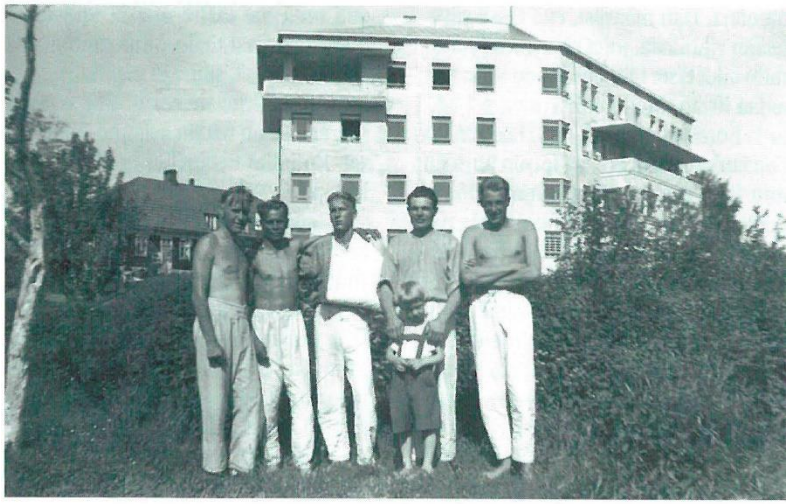

Rauman kunnalliskoti oli tyhjennetty ja muutettu sotasairaalaksi. Potilaista oikeanpuoleinen on Eino Uusitalo.

Raimo Ali-Yrkkö

Setäni kirjeitä rintamalta siskoilleen ja veljilleen

Someron sankarivainajista tekeillä olevaan kirjaan sedästäni tietoja etsiessäni satuin löytämään isävainajani jäämistöstä kirjenipun, joissa oli leima KENTTÄPOSTIA. Kiinnostukseni oli suuri, olihan kirjeiden lähettämisestä jo kulunut yli 57 vuotta, enkä ollut tietoinen niiden tallessa olosta. Setäni Mauno Mikael Ali-Yrkkö kaatui minun ollessani päivää vaille 6-vuotias, joten muistikuva hänestä on itselleni hyvin hatara. Mauno oli kaatuessaan vasta 27-vuotias, mutta koska hän kirjeistäkin saadun kuvan mukaan oli erittäin isänmaallinen mies, kohosi hän nopeasti sotilasarvoltaan luutnantiksi. Joukkueenjohtajana ja myöhemmin komppanianpäällikkönä toimiessaan oli hänen joukoissaan myös useita somerolaisia, joista vielä jokunen veteraani on elossakin ja muistoissaan siirtyy noihin aikoihin. Aika kultaa muistot, vaikka ne silloin olivat tiukkoja paikkoja. Myös moni tämän ajan nuorempi lukija tuntuu olevan kiinnostunut siitä, mitä sota-ajan samanikäisten mielessä liikkui, ja pystyisikö tämän ajan nuori sukupolvi samoihin suorituksiin.

Pari kirjettä talvisodasta Saima-sisarelle: (Suluissa olevat * merkityt kohdat ovat asiaa selventäviä lisäyksiä)

”Helmikuussa 1940

Sisko hyvä!
Tauno-veli on edelleen meidän porukassa ja jakselemme mukavasti. Someron pojat tässä joutuivat maksamaan raskaan uhrinkin. Olet kai kuullut Härkjoen Yrjön ja Somerniemen poikien kohtalon. Yliväärälä, Seppälän Olavi, Tammisen Martti, Yli-Eskolan Martti ja monet muut haavoittuivat hyökkäyksessä; ikävä asia, mutta maksoi myös vanjoille tuntuvaa apuharvennusta. Ryssä kyllä joutuu kaikesta maksamaan moninkertaisen korvauksen, siitä pojat pitävät huolta. Mutta miestappiota, vaikka se meillä on pienikin, ei "ruski" pysty korvaamaan. Nääs MIEHIÄ, ei sillä sanan täydessä merkityksessä olekaan. Lampon Viljo sitten käväisi lomalla. Hän varmaan jutteli yhtä ja toista, saatte niistä uskoa suunnilleen puolet, ja loputkin jos haluatte, mutta varmasti hän paljon väritti. - Eipä silti, kyllä täältä tarinoita riittää, jos joskus kertoilemaan niistä pääsisi. Ja kaipa sitä pääseekin, Viki nimittäin lupasi panna kevääseen mennessä sodan päätökseen...

No niin - ja kai nyt panen tämän kirjeenkin päätökseen. Monet kiitokset vain paketista ja kaulansuojuksesta.

Ville (Pomppu, Saima-sisarenmies*) pyytää lähettämään terveisensä, kun ei ole saanut Sinulta pitkään aikaan kirjettä, arvellen kyllä, että olet lähettänyt, mutta ovat kadonneet matkalla. Pekka-pojalta hän sai sentään kortin, josta kiittää.

Martela sanoi myös, että AINOat diplomaattiset suhteet ovat katkenneet, koska eivät kirjeet saavu. Minä kyllä sain tädiltä ja taatalta kirjeen. Terveisiä heille ja Pekalle!
Mauno”

”Laatokan mailla 26.7.1941

Heipä hei!
Terve taas pitkästä aikaa. Kesä siellä kotopuolessa kuluu tietysti kovassa työn touhussa. Täällä taas vietetään tosi kesälomaa. Yöt nukutaan teltoissa ja päivät otetaan aurinkoa jossain pienten aukeitten reunoissa. Välillä taas käydään uimassa ja paistellaan pannukakkua vanjan lahjoittamista vehnäjauhoista. Kyllä ryssä on sentään hyväsydäminen vastustaja, ajatteles nyt, kun se joutuu jättämään toissatalvena valtaamansa, ja raskain tappioin lisäksi, koko Karjalan maan korkoineen. Ja vielä elättää näin hyvin meitä! Jo pitkän ajan meillä on ollut täkäläisistä aineksista keitettyä keittoa: hirssiryyneistä, makaroneista, perunoista, vieläpä lampaista ja porsaista saadaan särvintä silloin tällöin. Myös muonaksi saatu sokeri on sen lahjaa. Ikävä vain, että sotapoliisi vartioi varastoja, niin ettei poikien takavarikko tahdo oikein onnistua aina, vaan on tyydyttävä tavallisiin päiväannoksiin, joka tietysti on paikallaan näin korttiaikana. Älä sentään ota tästä kirjoituksesta väärää kuvaa. Ei ryssä vapaaehtoisesti tähän anteliaisuuteen suostu.

Meidän nopean etenemisemme vuoksi siltä on asemille jäänyt lastattuja junia ja paikallisia varastoja, toisia on se ehtinyt sytyttää palamaankin. Metsää täällä on palanut hirvittävästi, ainakin tämän maantien varressa, jota olemme edenneet vallan peninkulmittain. Se on surullista näkyä. Kaikki on mustaa, kuollutta. Toisin paikoin puut ovat viime sodan tykkitulen runtelemia, ja maa näillä seuduilla on kaivettu kuoppia täyteen. Niistä ovat viime sodan miehet puolin ja toisin etsineet turvaa henkiparoilleen. Näillä main on myös ryssän kaatuneitten hautoja. Niissä on keskellä musta hautakivi, jossa tietysti on neuvostotähti. Haudat on ympäröity punaisilla puutolpilla, samoin kuin tieltä haudalle johtava parinkymmenen metrinmittainen polkukin. Outo näky on suomalaiselle tuollainen poliittisten tunnusten näin räikeästi leimaama hautakumpu. Sen ääressä ei ollenkaan tunne sitä hartautta, kuin omilla sankarihaudoillamme.

Edellinen majapaikka meillä oli kuloalueella. Se oli kuin riihessä oloa. Aina kun tuli uimasta, jos istahti maahan, oli kuin nuohooja, ellei kaivanut lapiolla esiin puhdasta hiekkaa alleen. Nyt sitä vastoin olemme koivikossa erään pienen kirkasvetisen joen partaalla, ja täydessä kokoonpanossa, tosin varmistustehtävässä kaiken varalta. Siitä, milloin uudelleen joudumme tositaisteluun, ei vielä ole tietoa. Tieto tuleekin aina välittömästi ennen liikkeellelähtöä. Postipaketteja meiltä jäi esikuntaan melkein hevoskuorma, kun emme saaneet kuorma-autoa. Suutelan auto kyllä oli niin täynnä, että huonosti itse sekaan mahduimme. Valtion tavarat on aina otettava ensiksi, muita vasta sitten sen verran kuin mahtuu.

Jos lähetät tännepäin pakettia, niin pistä siihen minulle tyhjä saippuakotelo, kun entinen meni rikki.
Terveisin Mauno."

"25.8.1941

Veli hyvä!
Hyvät terveiset jälleen Sinulle täältä Aunuksesta! Aika hyvin sentään täällä ovat päivät vierineet, yleensä hiljaisen puoleista täällä on viime aikoina ollut. Tällä lohkolla on eteneminen ollut pysähdyksissä jo eräitä viikkoja, ei ollenkaan siksi, etteikö läpi päästäisi, mutta muualla, missä on huonommat etenemistiet, ei pysytä samalla tasolla. Puolustussotaa tässä on viime aikoina käyty. Se tahtoo sanoa sitä, että nokakkain ollaan ryssän kanssa peltoaukeitten reunoilla, ja tykistö ampuu. Pääasiassa suomalaisten, ryssä vain harvoin piiskatykillään sivaltelee umpimähkään. Yöllä partiot liikkuvat puolin ja toisin, joskus vähäsen niiden kanssa

täytyy tapellakin. Viime yönäkin yksi Ypäjän pojista kaatui ja pari haavoittui. Myös Lehtisen Jallu, joka oli toissa talvena Mannerin kiväärissä, kaatui toissa päivänä. Hän oli liian rohkea poika. Jallu seisoskeli metsänreunassa, ja ryssä oli jo pari kertaa laukaissut ohi, mutta kolmas osui vasemmalle puolen rintaa, tuottaen pikaisen kuoleman. Ryssä yritti edellisen osaston tässä ollessa kovasti motittaa, ja epäilemättä tässä tuntuu siihen edellytyksiä olevankin, mutta turhiin ne yritykset kaikki laukesivat, ja raukeavat jatkossakin, sillä ryssällä on heikot voimat meikäläisiin verrattuna, ei siltä nyt riitä sellaisia massoja kuin talvisodassa. Tuloksena ryssän 'mottisodasta' on lohkomme vasemmalla sivustalla oleva kalmisto, johon viimeviikkojen satoa 750 vanjaa on haudattuna. Muuten luulen, että tässä taas piakkoin päästään taakse, sillä nyt on yleensä vain kahden viikon etulinjavuoroja puolustuksessa. Joko niin, tai sitten jälleen painutaan eteenpäin - Syvärille, siihenkin näyttää kaikki olevan järjestyksessä.

Komppanian päällikkömme ja kumppanit ovat viime päivinä suunnitelleet n.s. 'raskaan aseen' juhlia ja ovat pyytäneet minuakin hankkimaan 'virvokkeita' Sinun kauttasi. Vaivaudut kai lähettämään minun osoitteellani litran Pomeranssia.

Eipä sitten muuta erikoista. Hyvää vointia vain Sinulle! Syrjälän Niku tuli juuri eilen tänne perille toipumislomalta.
Mauno”

Mauno Mikael Ali-Yrkkö
s. 18.8.1914 Somero
k. 23.10.1941 Segessa, Syväri
Kansakoulu, keskikoulu Someron suojeluskunta 24.8.1933-
Asevelvollisuus 1936–37 Porin rykmentti
    Aliupseerikoulu 1936,
    Reserviupseerikoulu 2.9.1936- 22.12.1936
    Vänrikki 24.4.1937
Talvisodassa taistellut 1939–40
    Munasuo
    Leipäsuo
    Näättälä
    Tali
4. lk vapaudenristi 1940
Luutnantti 5.7.1940
Someron suojeluskunnan paikallispäällikkö 1.2.1941–19.6.1941
Jatkosota 19.6.1941
    rajanylitys 7.7–1941 klo l2.20

Laatokan mailla 26.7.1941
Aunus 25.8.1941
Syväri, Svirstroin voimalaitoksen valtaus 14.9.1941 I/JR 23 (suomalaiset olivat kuulleet sotavangeilta, että Syvärin itäpuolella oli suuri, lähes Imatran voima-aseman veroinen v. 1936 valmistunut sähkövoimalaitos Svirstroi, josta johdettiin sähköä 240 km päähän Leningradiin. Svirstroin putouskorkeus oli 11 m ja teho 95 MW.)
Komppanianpäällikkö 21.9.1941 kaatuneen Jouko Saikkalan jälkeen.
Kaatui 23.10.1941.
Sankarihautaus 23.11.1941.

Suojeluskuntamiehiä Kivisojalta ja Ihamäestä v. 1936. Kuvassa vasemmalta: Mauno Ali-Yrkkö, A. Mainio, Oskari Mäenpää, Aarne Lampo, Vilho Pomppu, Leo Suvenmaa ja Eino Pomppu (Tuomola).

Someron poikien Kk-komppania järjestäytymässä Y.H:iin lähtöä varten Someron Sk:n urheilukentällä aamulla 12.9.1939.

ANNE PÄLIKKÖ

Kenttäposti kertoo

Kannas 31.12.41

Isälle ja Äidille!

"Parhaat terveiset taas teille sinne kotiin ja paljon kiitoksia niistä paketeista, sain ne tänään ja aloin heti vastata. Mutta Vilho ei olekaan nyt tässä lähellä, on kuitenkin 6 km:n väli, joten en voi niitä nyt Vilholle antaa. Jätän ne tupakat ja juuston jos satun hänet piakkoin näkemään. Ne jalkarätit kans jätän Vilholle, en itse niitä tarvitse. Minulla on neljä paria sukkia ja kintaita kolme paria, joten kyllä pärjään. Ne lapikkaat on sitten erinomaisen hyvät, niihin mahtuu kolme paria sukkia ja kun ne varret vedän ylös niin ei niin kovia pakkasia tulekaan etten tarkene. Se puukko oli sitten jo tarpeeseen, ootin sitä jo kovasti.

Olitte niin ollut halkosouvissa? Joko olette maksanut Orakseen apulannat? Ei sunkaan siellä muuta souvia olekaan tänä talvena, kai sentään raha-asioissa toimeen tulette. Meidänkin pitäisi ruveta saamaan suurempaa palkkaa, en tiedä sitten, kuinka paljon lähetän aina kotiin sitä mukaa.

Toivottavasti tämä sota loppuu kevääseen mennessä, luulen ainakin. Ei ryssä täällä kyllä eteenpäin pääse kyllä siitä saatte olla aivan varmoja. Eino sai kans Elsalta postia yhtä aikaa ja kirjoittaa kans kirjettä. Meillä on nyt täällä uudessa komppaniassa ollut paljon reilumpaa kuin edellisessä. Onkos siellä käynyt taas iivanan koneita teitä häiritsemässä? Täällä ryssä on tullut kovin araksi, ei se enää tule sellaisissa laumoissa kuten alussa. Kyllä se jo huomaa, että on tullut karhun pesähän. Älkää yhtään meistä murehtiko kyllä me täällä toimeen tullaan, olemmehan nuoria ja reippaita, joten kyllä pystymme olemaan toisenlaisissakin olosuhteissa.

Kai jo lopetan ja jätän teidät taas Jumalan haltuun. Teitä muistaen poikanne Erkki

Toivon, että Isä taas kirjoittaisi.”

Tämäkin kirje lienee aikanaan ollut hartaasti odotettua ja kaivattua postia kotirintamalla. Jo pelkällä saapumisellaan se on kertonut lähettäjän olevan yhä elossa ja hyvissä voimin sodan melskeissä.

Sodanaikaisella kenttäpostilla olikin aikanaan tärkeä ja arvokas tehtävä viestien välittämisessä kodeista rintamalle ja päinvastoin. Kirjeet ja kortit toivat paitsi piristystä sodan arkeen, ne myös sisälsivät aina tervetulleita tietoja toisaalta kodin kuulumisista, toisaalta elämästä rintamalla. Ja paketit olivat vähintäänkin yhtä tervetulleita tärkeine vaate- ja ruokatarvikkeineen.

Kenttäpostin tehtävä oli myös sangen työläs. Tarkkoja postimääriä ei ymmärrettävästikään tiedetä, mutta pelkästään talvisodan aikana se lienee kuljettanut n. 60 milj. lähetystä ja jatkosodan vuosina yhteensä lähemmäs 900 miljoonaa. Työlääksi kenttäpostin tehtävän tekivät myös muutokset sodan kulussa, joukkojen siirtymiset ja niitä seuranneet osoitteenmuutokset sekä muutokset postikonttorien sijainnissa. Erityisesti jatkosodan aikana konttoreita siirrettiin, lopetettiin ja perustettiin uusia sotatilanteen mukaan. Kaiken kaikkiaan kenttäposti oli aikanaan merkittävä osa koko postin toimintaa.

Kenttäpostijärjestelmä aloitti toimintansa aivan talvisodan kynnyksellä, lokakuussa -39. Järjestelmään kuului tuolloin 1 keskuskenttäpostikonttori Pieksämäellä sekä 18 pienempää kenttäpostikonttoria. Kotoa rintamalle lähetetty posti kulki siis Pieksämäen kautta kenttäpostikonttoreihin, joissa se edelleen lajiteltiin ja jaettiin eteenpäin joukoille. Rintamalta kotiin laitetut lähetykset taas kulkivat kenttäpostikonttoreistä siviilitoimipaikkoihin ja jaettiin niistä - sensuroinnin jälkeen - normaalisti koteihin. Kenttäpostin matka kesti suuntaan sekä toiseen noin viikon riippuen tietysti sodan kulusta.

Postia lähetettiin heti alun alkaen valtavat määrät ja niinpä jo jouluna -39 Pieksämäen konttori ruuhkautui pahasti. Kun ruuhka oli purettu mm lottia apuna käyttäen, alettiin suunnitella muutoksia. Keväällä -40 perustettiinkin sitten lisää konttoreita, joskaan ne eivät ehtineet olla kauaa toiminnassa, kun talvisota päättyi ja kenttäpostitoimintakin hiljalleen lakkautettiin. Toiminta loppui täysin 30.11.–40. Vastedes, jatkosodan alkuun asti, kaikesta postin kuljetuksesta huolehti jälleen posti yksin, kun kenttäposti taas oli perustunut postin ja puolustusvoimien yhteistyöhön.

Jatkosodan kenttäposti aloitti toimintansa 27.6.–41. Sujuvan postinkulun takaamiseksi konttoreita oli yhä perustettu lisää ja niihin oli nyt vartavasten koulutettu joukko postiapulaisia sekä muutenkin lisätty työntekijöiden määrää. Muutoin kenttäposti toimi kuten ennenkin. Tällä kertaa ruuhkia yritettiin välttää kehottamalla ihmisiä rajoittamaan postin lähettämistä sekä väliin suoranaisesti kieltämällä esim. ruokatavaroiden lähettäminen. Myös kenttäpostin hintoihin puututtiin. Talvisodan aikana oli maksutta saanut lähettää 45 g:n painoisia kirjeitä ja kortteja, nyt jatkosodan aikana 40 g:n painoisia. Pakettien hinnat olivat 1–5 mk painon mukaan ja enintään kenttäposti kuljetti 5 kg:n paketteja. Vuonna -41 annettujen rajoitusten jälkeen paketteja sai lähettää näillä kenttäpostitaksoilla vain, kun niihin liitettiin punainen alennuslipuke. Kirjeitä ja kortteja koskeva rajoitus saatiin aikaan vasta vuonna -43. Niissäkin oli siitä eteenpäin oltava joko ns. kenttäpostilipuke tai postimerkki, jossa luki "kenttäpostia", jotta ne (alle 40 g) sai lähettää maksutta. Nämä rajoitukset hieman vähensivätkin postin määrää.

Jatkosodan kenttäposti lopetti toimintansa 4.12.–44. Kenttäpostikonttorit lakkautettiin ja niiden työntekijät palasivat normaaleihin postitehtäviinsä. Tilanne olikin toisin paikoin jo ollut hankala, kun oli yritetty löytää riittävästi sijaisia kenttäpostin palvelukseen siirtyneiden tilalle. Lapin sodassa taistelevia varten kenttäposti toimi pienimuotoisesti vielä joulukuunkin jälkeen. Vihdoin 31.7.-45 se sai kuitenkin pitkän ja raskaan urakkansa päätökseen.

Syvärillä 30.1.42

Hyvä kotiväki

"Terveiset taas täältä minulta. Riippaan taas pienen kirjelappusen, kun aikaa on. Nousin juuri ylös ja join kuumaa vettä. Korsuissa me täällä olemme. Kyllä ne on vähän huonoja asumuksia, kun on päivällä yhtä pimeä, kun yölläkin. Kyllä meillä täällä on sellaisia lyhtyrapoja ja ryssän öljyä kyllä on riittämiin. Minä olin eilen katsomassa tuolla voimalaitoksella. Kyllä siellä on komia voimalaitos, mutta on vaan vähän rikki. Kyllä mahtaa ryssää kismittää, kun on täytynyt se luovuttaa.

Olisi se hyvä, kun ette olisi ehtineet laittaa vielä pakettia, kun kenttäpostikonttorin numero muuttui ykköseksi. Muut numerot kyllä on samat. Mutta kai se sentään tulee. Eikä meillä pitkää väliä pääse Erkin kanssa olemaan, kun kenttäpostikonttorin numero on sama ja muissa numeroissakaan ei paljon ole eroa. Kyllä minä hänelle jo kirjoitin, mutta en ole vielä vastausta saanut.

Kyllä kai me tästä pian linjoille joudumme, mutta ei siellä nyt mitään hätää ole, kun asemissa saa olla. Kyllä siellä aina vähän kyllä paukkuu. Se kuuluu tähän niin hyvin, kunnei tästä ole jos puolitoista kilometriä.

Laittakaa sitten sakariinia kirjeessä. Ja kai te ne edelliset kirjeet olette saanut, että tiedätte mitä olen jurrannut. Taskulampun patterin lähetätte, vaikka parikin jos vaan sieltä saa. Ei minulla nyt sitten taas muuta kirjoittamista olekaan. Koittakaa saada selvä tästä, kun tulee vähän huonoa kirjoitusta tässä polven nokassa. Sanokaa kaikille tutuille terveisiä.

Siis terve vaan ja Jumalan siunausta
Kaarlo
Kirjoittakaa usein.”

Molemmat kirjeet on taltioitu kirjoittajan vuonna -82 Kaarlo Tuomiselta ostaman mökin ullakolta, Someron Hirsjärvellä. Kirjeiden lähettäjinä ovat paikassa tuolloin asuneen Kustaa Tuomisen pojat Kaarlo ja Erkki Tuominen.

Lähde: Jukka-Pekka Pietiäinen: Suomen Postin historia 2.

Paavo Agafonov

Elämäni vaiheita Suomen jatkosodasta Siperiaan

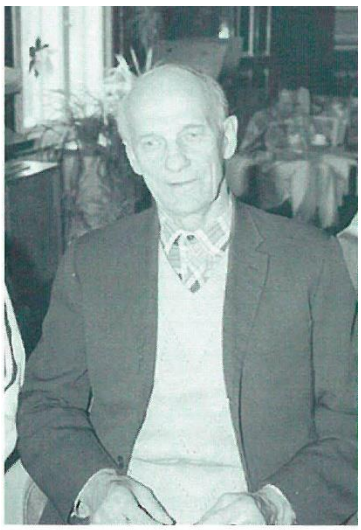

Paavo Agafonov

Kevättalvella alkoi Erp 6:n oma aliupseerikoulu Raudun Sirkiäsaaressa. Pataljoonalle koulutettiin aliupseeril omasta takaa, mikä taistelutilanteessa myöhemmin kesällä 1944 oli erinomainen asia. Edessä AUK:n pääkouluttaja, luutnantti Sulo Sainio, joka kaatui kesäkuussa viivytystaistelussa Korpiojalla. Edessä talvisodan aikaisia hyökkäysvaunuesteitä koulun harjoitusmaastossa. Paavo Agafonov on mukana tässä kuvassa.

Paavo Agafonov syntyi 1926 Inkerinmaalla Korkkylässä, joka jäi sodan alkuvaiheissa saksalaisten puolelle. Hänen isänsä vangittiin 1938 ja ammuttiin vähän myöhemmin. Paavo liittyi muiden kylänsä poikien kanssa saksalaisten perustamaan Ostbatallion 665:n 1942:een ja taisteli sen mukana venäläisiä partisaaneja vastaan Novgorodin seuduilla. Inkeriläisten siirryttyä Suomeen siirrettiin pataljoonakin tänne vuonna 1943 ja siitä muodostettiin ErP 6, joka taisteli vuonna 1944 Karjalan Kannaksella. Sodan päätyttyä hänet palautettiin perheineen Neuvostoliittoon vuoden 1944 lopussa ja tuomittiin 20 vuoden vankeuteen vuoden 1945 alussa Novgorodissa sekä lähetettiin Vorkutan hiilikaivoksille Siperiaan.

Joulu Vorkutassa

Pakkanen oli jossakin neljänkymmenen asteen paikkeilla ja arotuuli pyöritteli lunta lakeudesta esiin pistävien vaivaiskoivujen latvoissa. Arktinen pimeys jatkui lähes muuttumattomana läpi vuorokauden.

Pitkässä parakissa kolmikerroksisilla lavereilla nukkui yli sata nokista miestä työvaatteissaan, karvalakin nauhat leuan alta kiinnisidottuina, kasvot ja lakin reunat suun ympärille hengityksestä syntyneessä huurussa.

Kello viisi aamulla huudettiin herätys, ja kylmyyden ja työn jäykistämät miehet kömpivät käytävälle uutta päivää aloittamaan. Jos nukkuja jäi vuoteelle, tyrkki naradnik - sisävalvoja - häntä kepillään ja ellei elonmerkkejä ilmaantunut, tempaisi yön aikana poisnukkuneen lattialle muiden poiskorjattavaksi ja haudattavaksi. Kuolema ei ollut kovinkaan harvinainen vieras tässä joukossa, ja eräinä aamuina oli useampiakin lähtijöitä.

Sairaaksi ilmoittautuneita tuli tarkastamaan lääkäri, vanki hänkin, ja jos vaivaa ei todettu, oli hoitona karsseria.

Parin sadan metrin matkan ruokailuparakkiin sai kävellä vapaasti, mutta sitten joka työvuoro asettui paikalleen, neljä miestä pöytäänsä. Siihen tuotiin puoli litraa laihaa soppaa ja neljännesmaissi- tai kaurapuuroa tai jälkimmäisen asemesta joskus keitetty pieni kala sekä leipää 400 grammaa miestä

kohti, koska työnormit oli täytetty. Soppa juotiin kupin reunasta, puuro hotkittiin puulusikalla, sillä metalliset oli kielletty, ja leipäpala työnnettiin poveen matkalla tai kaivoksessa syötäväksi. Sitten kiireesti ulos pakkaseen työalueen portin pieleen riviin nimenhuutoon ja numeroiden tarkistukseen.

Kun nimi huudettiin, vastasi vanki siihen omalla numerollaan - T 568 -ja siirtyi sisään työalueen portista. Numeron piti näkyä selvästi selässä, polvessa ja lakin otsapuolella. Kalkkimaaliastiaa kaulassaan kantava vanki maalasi hämärät ja epäselvät numerot tarvittaessa uudelleen. Odottelimme lumessa ja pakkasessa, paikallaan ja puhumatta, kunnes viimeinenkin työprikadin 70–80 miehestä oli sisällä. Sitten alkoi marssi nelijonossa, kädet selän takana ja vartiokoirat rivistön ympärillä. Rivistä poikkeamiseen vastattiin ampumalla, ellei koira ehtinyt ensiksi. Hissi vei miehet maan uumeniin, jopa kilometrin syvyyteen, jossa pakkanen vaihtui armollisesti muutamaksi lämpöasteeksi ja pölyiseksi kosteudeksi.

Lähtevä ryhmä luovutti työt tulevalle: poraamisen kannettavalla sähköporalla, panostamisen, jonka varmuuden vuoksi suoritti siviilityöläinen, hiilen lastaamisen kouruun lapiolla sekä tukirakenteiden teon. Työ jatkui tauoitta aina seuraavaan lataamiseen ja räjäytykseen saakka, jolloin voi hengähtää varttitunnin ja pureskella leipäänsä, jos jotakin oli vielä jäljellä. Juotavaksi oli vain kuilussa virtaavaa vettä, joka helposti turvotti kädet ja jalat sekä hajotti siinä pestyt vaatteet.

Kolmen ja neljän räjäytyksen jälkeen tuli kaksitoistatuntinen päivä täyteen, aamulla lähtenyt vuoro otti jälleen työt vastaan ja paluu ruokailuparakkiin oli aamuisen tuon toisinto päinvastaisessa järjestyksessä. Lisäksi oli poikkeaminen pesupaikalle, jossa sai litranverran jääkylmää vettä joko kasvojen tai käsien pesemiseen. Ateria oli myös aamuisen toisinto, vaikka sopan ja puuron sisältö saattoivat joskus vaihdella ja leipäannos pudota jopa 250 grammaan normin jäätyä täyttämättä.

Harva huomasi parakkiin pimeydessä laahustaessaan tulleensa juuri jouluaterialta, postia ei tullut kenellekään, ei jouluna eikä muulloinkaan ensimmäisten neljän vuoden aikana eikä kuusia kasvanut enää näillä raukoilla lakeuksilla.

Jollakulla saattoi haikeus tuoda hetkeksi mieleen lapsuuden, jopa Suomen rintamavuosien jouluja muistellessa ja jollekin vielä kovettumattomalle saattoi kyynel piirtää vaalean uran hiilipölyn mustaamalle poskelle. Joku ehkä kuiskasi jotakin juhlaan tai sen muistoihin liittyvää laveritoverilleen, joku ehkä muistutteli mieleensä isän aikanaan lukemaa jouluevankeliumia.

Mutta pian koko parakki nukkui jälleen lavereillaan karvalakin nauhat leuan alle sidottuina ja parransänki huurtuen herätäkseen seuraavana aamuna - ei joulukirkkoon, vaan uuteen kahdentoista tunnin vuoroon, jota ei seuraisi lepopäivä vielä vuosikausiin.

Seimen lapsella ei ollut paljon asiaa Vorkutaan - siellä rakennettiin sosialismia!

Taimi Vanhanen

Elämää asemasodan aikana Kannaksella

Kirjoittaja sisarensa kanssa omenapuutarhassa. Sotatalven ennätyspakkasissa nämäkin puut paleltuivat. Kuva: Taimi Vanhasen albumista.

Asemasodan aika kotikylässäni Uudenkirkon Neuvolassa oli suhteellisen rauhallista aikaa. Syksyllä 1941 valtaosa kyläläisistä palasi jo koteihinsa. Rakennuksia oli säilynyt paljon, joten niihin saattoi talveksikin tulla; huonossa kunnossahan ne toki olivat. Meidänkin isossa talossamme koko keskuslämmitysjärjestelmä oli tuhoutunut sotatalven ennätyspakkasissa: putket olivat haljenneet, koska niissä oli vesi sisällä. Venäläiset olivat kyhänneet taloon lisää väliseiniä ja muurailleet jonkinlaisia uunejakin, mutta ei niitä oikein uskaltanut lämmittää.

Talvisodan alkaessa tiedettiin kyläämme jääneen vain yhden pariskunnan. Venäläinen puutarhuri livana ja vaimonsa Ida olivat aivan ihania ihmisiä. Minuakin Ida yritti vähän "kasvattaa". Olin ripille päästessäni pieni ja hento, ja siksi Ida heti seuraavana päivänä syötti minulle kaksi kananmunaa: "Nyt siun pittää ruveta kasvamaa." Kukaties en olisi jäänyt varreltani näin vähäiseksi, jos olisin niitä Idan kananmunia enemmänkin käyttänyt. Kuitenkin, kun kotiin takaisin palasimme, livana ja Ida olivat kadonneet, sen enempää en heidän kohtalostaan tiedä.

Elämä alkoi sujua tavallisissa arkiaskareissa, joihin sota-aika toi oman lisänsä. Kylän kaikki tytöt olivat lottia, osa oli muualla komennuksella, osa hoiti ilmavalvontaa vartiotornissa (kylän entinen näkötorni), osa pyöritti puhelinkeskusta kotitaloni keittiössä, osa työskenteli lottakanttiinissa. Kotitöitäkin oli paljon, koska pojat ja miehet olivat kaikki rintamalla. Kylässämme ei tänä asemasodan aikana juurikaan uutta rakennettu. Vanhin veljeni, joka oli Syvärillä, varoittikin, ettei Kannakselle kannata mitään rakentaa, ikään kuin olisi aavistanut tulevat tapahtumat. Hän tuntui olevan huolissaan meistä, äidistä, isästä ja nuoremmista sisaruksistaan. Me kuitenkin selvisimme, hän itse katosi Syvärillä 7.7.1944.

Tietysti myös kehitystä tapahtui. Lähistöllä majaili viestikomppania esikuntineen, ja siitä oli kyläläisille paljon apua. Viestikomppanian toimesta mm. rakennettiin puhelinverkosto, kun ennen sotaa vain kylän kauppiaalla oli puhelin. Tietysti se nyt palveli lähinnä sotilastarkoituksissa, mutta tähän puhelinosuuskuntaan saivat taloudet liittyä osuusmaksun maksamalla, ja lähes joka taloon puhelin otettiinkin. Muutenkin tämä viestipoppoo tuli kyläläisille varsin tutuksi, sillä monet pojista olivat siellä hyvin

pitkään. Heidän kanssaan oli monenlaista vapaa-ajan toimintaa: yksi viestisotilas ohjasi opintokerhoa, toisia oli mukana lausuntakuorossa tai näytelmäkerhossa.

Olavi Virta, joka jo silloin oli "tähti", palveli viestikomppaniassa pitkään, olin kerran samassa näytelmässäkin hänen kanssaan. Kerran lomalta tullessaan hän oli kävelemässä Mustamäenasemalta yksikköönsä ja - kotini oli siinä puolimatkassa - piipahti meille levähtämään. Muistan, että hän istui keittiön pöydän ääressä juoden kahvia tai olisiko ollut korviketta ja luki Suomen Kuvalehteä sekä lähtiessään kajautti kiitokseksi "Mustat silmät". Kerran olin jollakin asialla esikunnassa käymässä, ja siellä tämä tähti, joka jo silloin tuntui olevan herkkusuu, hämmensi innolla lettutaikinaa, koska "George de Godzinsky on tulossa vierailulle". Ehkäpä heillä oli jotain musiikkiin liittyviä suunnitelmia, koska pian sen jälkeen Olavi Virta häipyi jonnekin Itä-Suomeen viihdytyskiertueelle.

Romantiikka kukki sodankin aikana. Viestipojat ystävystyivät kylän tyttöjen kanssa ja kuudet häät siellä vietettiin tuon parin kolmen vuoden aikana. Saimmepa kaksoishäätkin, kun eräs sisaruspari löysi viestikomppaniasta sulhasensa. Eikä kyse ollut mistään pikaromansseista, jotka olisivat päättyneet silloin kuin sotakin, kyllä nämä liitot tietääkseni kestivät kuolemaan saakka.

Sota-ajasta muistutti silloin tällöin jokin hyvin pelättäväkin tapahtuma. Olin eräänä syysiltana tulossa kyläilemästä sisareni luota. Oli sumuinen ilta, oikea hernerokkasumu. Kävelin huolettomasti keskellä tietä ajattelematta minkään vaaran uhkaa. Olin melko lähellä viestin esikunnan huvilaa, kun pääni yläpuolelta alkoi kuulua pehmeä surina, hyvin hiljainen. Se kuului oudon alhaalta, aivan kuin kone olisi väistellyt puiden latvoja. Putoaako se, pelästyin, ja menin vaistomaisesti puiden suojaan tien varteen. Joku urhoollinen lentäjä oli lähtenyt liikkeelle tuossa sumussa tarkoituksenaan tuhota viestikomppanian esikunta. Kone pudotti pommit, mutta eiväthän ne osuneet metsän kätkössä olevaan huvilaan. Niin lähelle minua ne kuitenkin putosivat, että ilmanpaine heitti minut ojaan. Sitten kone häipyi tulosuuntaansa saamatta sen kummempaa vahinkoa aikaan.

Aika sinisilmäisesti ja huolettomasti me siellä Kannaksella elelimme sen asemasodan ajan. Olimmehan kuitenkin kotiseudullamme, ehkä siksi emme niin osanneet pelätä, vaikka olisi ollut syytäkin, vilisihän siellä desantteja ja tilanne oli muutenkin arvaamaton. Ehkei olo olisi tuntunut niin turvalliselta, jos olisimme tienneet, kuinka aktiivisesti naapuri siellä rajan takana varustautui uuteen hyökkäykseen. Kesän 1944 tapahtumat tulivat jälleen täytenä yllätyksenä, ja tällä kertaa sekasortoinen lähtö oli lopullinen. Sinne jäi lapsuus, sinne jäi nuoruus, sinne jäi kadonnut maailma. Mutta muistot ovat jäljellä.

Kaarina Pollari

Jaatila talvisoran ryskeis – kukkoi, kannoi, palomiähii ja pikkupoikii

Niinkun vanhempi väki muistaa, siit tullee ens vuan kuuskymment vuatta, kun ruskisoltaatti yritti väkisten rynnistää Suameen, ja alko talvisota. - Ei tänne tartte tunkeet, meinattiin Jaatilas niinkun mualakin. Tämmöttöön meinattiin. Miähet lähti pyssyin kans pistämään vastust Karjalan kannaksel, ja mei ruhjusakki koitettiin parhaamme jälkeen toimiit sivilihommis. Naisväki ajo karjarehui, leipos, pesi ja paikkas ja lähetti kenttäpaketei rintamil. Vesitiinukkin täytys ottaat käyttöön, kun kovan pakkasen tähren loppus vetet kaivost. Vanhat vaivaset äijäkkin huavas tehrä joka lai, niinkun Niämisen Kallekin halkoi pappilan mettäs, vaikka reumatismi oli runnellu hänt jo monta vuatta. Kallen jalat oli niin kankjat, ettei päässy lumihankes mihenkään, mut kun Miina lykkäs hänen vesikelkal puun juurel, niin Kalle ja pokasaha sai ihmei aikaseks. Niin et sankarei hei oli kaikki. Oli sotasankarei ja oli sivilisankarei.

Jaatilas oli se hyvä puali, ettei lähipaikkeel paukkunu ruskipoikain pyssyt ja kuularuiskut niinkun rintamil. Paitti se kyl tiättiin, et niittein ilmakonneis oli kuularuiskui, pommei ja muita ampumavehkei, millä net

roiskis hevosmiähii ja ketä vaan, jos sattusivat tiän päälä näkemään. Yhrel päiväl meijän Alma katteli akkunast, kun melkeen kohral surras taas kerran matalalentoo kolme itänaapurin konet, sanottiin, et menos Loimaat pommittammaan. Alma niit katteli ja sano: - Eiks mistään löytyis simmost koukkuu, millä vetäis tommottet rosvot ja helvetinkonneet ales!

Amatsoonei ols kyl ollu Jaatilas, mut simmottii koukkui puuttus.

Yks talvisoran ilmiö oli sotilaspoikain ja B-äijäin "vartiopalvelus sotilaallisesti tärkeissä kohteissa". Lammen ja Jaatilan sillat kuulus niihiin. Muu väki sai sentään yäseet vettäät hirsii täkkeis alla, mut siltavahrit seisos torrakot seljäsäs silloil pitämäs silmäl vakkoojii, tesantei, terroristei taikka muita kiine napattavvii. Simmoten oli tärmiiti, et tutkimata ei saanu ohitten päästää kettään epälyksen alast, vaikka tää ols itte väittäny olevas ministeri taikka maaherra.

Pakkasmittarit näytti viikost toiseen pohjalukemii, ja yätiseen aikaan kurkisteli taivaalt jäänkylmä kuuäijä. Oli siin pulmii siltavahreilkin, et sai pysymään varpaat sulana. - Liäks ollu jo helmikuuta, kun Jaatilan siltavahti aamuyälä hätkäätti: Puustelin takkaat Raitasen suunnast nousi taivaal pystysuara sauhupatsas ja liaskat leimaatteli. Selvä tulipalo, mikäs muu!

Siltavahti pani viästin kiärtämään. Kohta pirisi jo Taka-Simolan kamarintelefooni. Äiti-Martta heräs sihen ja sai Ristonkin herreil. Risto veti saappaat jalkaas, löi karvalakin päähääs ja lähti juaksemaan sauhun suuntaan et morkoonit soje. Tappurimakasiinin kohral hän jo selvästäs näki, et Niämen Hermannin kanakoppi on pussaattannu palamaan. Risto kiritti vauhtii, pääsi Niämen pihhaan, jyskytti ovvee ja akkunoi ja huusi: - Hei heräkkä, teijän kanakoppi pallaa!

Lempi havattus ja avas porstuan oven. Kanakoppi oli kauttaaltas valkjas. Niämen väki teki sen mitä ennää oli tehtävis. Paljon ei ollu.

Palokuntakin oli saanu hälytyksen ja tulla ryykäs kohren palopaikkaa, mut peril asti se ei sinä yän päässy. Talven tuiskut oli tukkinu Jaatilan tiän, eikä kyläteitä sihen mailman aikaan aurattu. Juur Iitan tuvan kohral auto toppas, eikä siit hiavaattannu, jos lykkäs taikka veti. Moottori surras ja pärräs ja miähet loi lunta lapjois kans, mut minkäs mahto, kun joka puala oli umpihanki.

Tuvasas yksin asuva Iita Maria Lehtinen heräs meteliin ja kattos kelloo. Kuun valos hän näki, et se käve kolmee yälä. Iita kurkkas tiän pualeisest akkunast, ja mitä pitikän vanhan Iitan näkemän: kuun valos erottus kiiltävii koppalakkei ja tuntemattomii miähii niinkun aavei, oli pärinää, pulinaa ja lapjot heilus. Iita oli varma, et nyt olikun olikin ryssät päässeet jostain linjoist läpitten, tiäs vaikka vallanneet jo Joensuun ja nyt oli meininkis Jaatilan kylän valtaaminen. Elämä oli opettanut Iitan niin paljon ittelliseks, et muuta appuu ei juur ollu, kun oma apu ja sit hätäpaikas se viiminen keino, Taivaan Isän apu. Tähän jälkimäiseen Iita nyt hätäpäisäs päätti turvaantuut. Hän meni polvillas ja rupes rukkoilemmaan ensiin kaikki rukoukset, mitä osas ulkoot ja sit viäl itte lissää. Ja kuis olla: pelastus taisikin tulla. Se korkja konevehe rupes hiijaamaan ittees takaperin Puusteliin päin, ja net kiiltävälakkiset äijätkin hävis kaukemmaks Iitan akkunan alta.

Mut uni ei ennää tullu Iitan silmiin. Lopultas hän nousi ylös ja keitti tän asjan päälä totos aamukahveet hyvän sualan kans. Eikä kello viäläkän ollu paljoo, kun hän sitos liinan päähäs ja lähti mäkkee ylös Mäkilään ja kuuli erellisen yän uutiset ja palokunnan toimet. Tulipalon syykin selvis viäl saman päivän. Kauhjan pakkasen tähren oli Niämen Lempi viäny yäseeks myrskylyhryn kanakoppii lämmittämmää. Oliskos sit joku kana lentäny päin lamppuu ja pehkuisiin valunu öljy sen tulipalon sytyttänny.

Aamupäiväl kyläkunnan pikkupojat kokous Niämen pihal tutkiimaan yätisii jälkii. Kanakopin kohral ei ennää ollu muuta, kun tuhkaa ja mustunei kekälii ja pualiks palanei laurankappalei. Siin poros makas oikjanas kymenkunta henketöint kananraatoo. Niittein mahast oli pursunnu ulos kokonaisii kauroi. Pojat ihmetteli, et kuis kanat on niin sukkelan hölmöi, ettei ne pureskele jyvviitäs hianommaks niinkun muut elukat tekkee.

Mut sit pojat huamas, ettei kannain kuulukkan pureskella, kunnei niil ol hampaitakkan muuta kuin lyhkänen luinen nokka vaan.

Talvi oli torestas kova, mut kevät rupes sentään tulemaan ja lumet sulamaan. Sotatoimetkin heivas ja saatiin välirauha. Miähet palas sorast, paitti ei net, kun kaatus. Ei palannu Niämen likinaapuri Raitasen Yrjökän, neljän piänen lapsen isä; siäl kaatus Piänperol, eikä ruumistakkan saatu pois. Murhet oli mones huushollis, mut oli etteenpäin selviimisenkin yritys.

Niämisen Lempi kaipas niin pal kannoitas, et Hermanni teki uuren kanakopin. Lempi nähkästen oli simmoten elukoitten hoitaja et harva: Lempin lehmänkin karva kiilsi ja porsas kasvo niin mahrottomast, ettei meinattu saara kopistas ulos, kun Luhasen Jalmari tuli sitä lahtaamaan syksyl. Porsas ei ennää mahtunu ovest ulos, ennenkun Hermanni kiskos pois karmilautoi ja suurensi ovvee.

Niämen Veikko oli etevä ampuumaan ritsal maalitauluun. Pihal keekoili taas uus kukko, ylpjän sorttinen ja arvos tunteva. Kun Lempi oli pois kottoot, niin pojat yllytti Veikkoa sihtaamaan hiukan kukkoo, ettei se niin kamalast keekoilis. Veikko siikas, ja kertalaakil keikaatti kukko pitkänäs ja oli kun kuallu. Pojat kaivo sel jo hätäpäisäs hauran tunkjokasan viäreen. Muttei kukkoa keritty viäl hautaamaan, kun se jo tepasteli taas ympärs pihhaa pää yhtä kenos kun ennenkin. Kun Lempi ehtol tuli kotja, hän huamas kukon pääsä ison paksunnoksen ja ihmetteli: - Mistäs ton kukon päähän on mahtanu noin kauhian iso patti tulla? Mut pojat ei hiiskunu mittään, eikä Lempikän kyselly enempää.

Simmost oli elämä Jaatilan kyläs sihen aikaan, ja simmost se oli vähän joka kyläkunnas Suamenmaasa. Vuoroon aleslaskettiin, vuaroon ylösnostettiin. Mut tavallisen hyvin vaan yhtä kaikki pärjättiin.

Hermanni ja Lempi Niemen talo, Kedonkulma-nimeltään, Jaatilantie 82 ennen vuotta 1976. Kuva: Aili Mäkelän albumista.

1999

Kauko Partanen

Paluu Karjalaan 1941

Kuusi vuosikymmentä sitten marraskuun 30. päivänä alkoi Suomea ja suomalaisia monin tavoin koetellut talvisota, koska Suomi ei suostunut Neuvostoliiton aluevaatimuksiin. Meille karjalaisille se merkitsi kodin jättämistä vieraiden haltuun, pakenemista sodan jaloista ja sijoittumista outoihin olosuhteisiin läntiseen Suomeen.

Lyhyen rauhantilan loputtua kesällä 1941 suomalaiset joukot valtasivat menetetyt alueet, mukaan lukien Karjalan Kannaksen. Vuoksen ylittävän Antrean Kuorekosken rautatiesillan olivat venäläiset lähtiessään räjäyttäneet kappaleiksi. Vain parinsadan metrin päässä kotitalostamme olevan rautatien kiskot ja ratapölkyt oli jollain koneella revitty pois paikoiltaan. Kiusa se on pienikin kiusa!

Siviiliväestön paluumuutto kotiseuduille saattoi alkaa samana syksynä. Sitä edelsi varmistus- ja siivousryhmien työ alueella. Siihen kuului miinanraivaus, aseiden ja ammusten korjaaminen parempaan talteen sekä säilyneiden talojen siivous ja desinfiointi. Naapurin jälkeensä jättämien oravaa pienenpien eläinten hävittäminen tapahtui rikittämällä. Kotonamme oli asunut ilmeisesti kaksi perhettä, koskapa väliovet oli naulattu vahvasti viiden tuuman nauloilla kiinni. Tilapäisasukkaat eivät nähtävästi luottaneet lukkoihin. Muistan vieläkin, kuinka vaikeaa oli saada ovet ehyenä avatuksi. Ulkoverannan lattiaan oli sahattu noin 40 sentin aukko, jota oli käytetty käymälänä. Säästyihän siinä jalkavaivat.

Asuinrakennus oli säilynyt muilta osin lähes ehyenä, vain rikkoutuneet ikkunat vaativat korjausta. Osallistuin kykyjeni mukaan korjaustöihin tilamme vuokraajan Juho Pitkösen kanssa. Navettarakennuksen ullakon lankkulattia ja lato-osan seinälaudat oli tarvittu parempaan käyttöön. Elä oli alkuvaiheessaan hyvin puutteellista, mutta pääsimmehän kuitenkin omaan kotiimme. Ruokatarvikkeet olivat kiven alla, mutta äitini Esterin kekseliäisyydellä vaikeudet voitettiin. Pellon reunasta löytyi pieni perunamaa, josta kaivoimme osittain jäätyneitä mukuloita pataan pantavaksi. Kuivia elintarvikkeita toimme mukanamme. Kauppoihinkin tuli vähitellen välttämättömiä elintarvikkeita. Silloinen käsitys toimeentulon perusasioista oli merkittävästi erilainen verrattuna tähän päivään.

Valtion leipiin

Sota oli kaukana, mutta se jatkui kuitenkin. Maanpuolustustahto oli luja myöskin siviiliväestön keskuudessa. Nuoret 16 vuotta täyttäneet pojat hakeutuivat IS-komppaniaan, jollainen oli lähimpänä Antrean kirkonkylässä. Olin tuolloin vasta 12 vuoden ikäinen, mutta halusin kuitenkin kantaa oman osuuteni yhteisistä velvollisuuksista. Silloinen kunnallishallinto oli sotilashallinnon alaista, ja niinpä kunnantoimistossakin oli esimiehenä kunnanpäällikkö. Sain tiedon avoimesta lähettipojan paikasta Antrean kunnan esikunnassa ja ilmoittauduin tehtävään halukkaaksi. Olin riemuissani, kun onnistuin toisen pojan ohella saamaan paikan.

Talvi 1942 oli varsin kylmä, joten ulkona liikkuminen vaati lämpimät varusteet. Asiapoika sai liikkua kirkonkylässä viestejä ja asiapapereita kuljettamassa eri toimistoihin ja liikeisiin. Roskakorien ja tuhkakuppien tyhjentäminen ei ollut järin inspiroivaa puuhaa, mutta se kuului osana työhön. Kunnantoimistossa oli varsin hyvä ruokahuolto, jota kyseisissä olosuhteissa arvostettiin. Erikoisesti on mieleeni joulu tienoilla kunnantoimiston emännän valmistama herkullinen jänispaisti, mikä tuo vieläkin veden kielelle!

Antrean aseman lähellä sijainnut Suomen toinen sokerijuurikastehdas ehti toimia kaksi käyntikautta, 1938 ja 1939. Jälkimmäisenä syksynä osittain sodan kestäessä juurikkaiden jalostus tapahtui öiseen aikaan pommitusten pelossa. Mainitun kauden puristeleike jäi suurimmalta osin tehdasalueelle ulkovarastoon. Leikkeeseen jää riittävästi sokeria käymisen aikaansaamiseksi. Tämän ansiosta se oli vielä runsaat kaksi vuotta myöhemmin käyttökelpoista rehua, jota viljelijät ajoivat lehmilleen kunnantoimiston ohi rekkakuormittain. Leikkeen kuivaaminen on myöhemmän ajan keksintö.

Vanginvartijana

Kunnantoimistossa kävi läheisen sotavankileirin asukkaita puita pilkkomassa. Työ oli varmaan heille mieluisaa vaihtelua ankeiden leiripäivien lomassa. Mainitsin jo aiemmin siviiliväestön ravinnon niukkuudesta. Voin kuvitella, etteivät sotavankienkaan annokset olleet gourmet- tasoa. Näin muutaman kerran vankien keräävän leipälaukkuunsa kuormasta pudonneita tuoreleikekokkareita. Puunhakkaajien kuljetuksesta leiriltä kunnantoimistoon ja takaisin huolehtivat tavallisesti IS-pojat. Erään kerran he nähtävästi halusivat vetää lonkkaa ja ojensivat minulle lataamattoman kiväärin, joka apunani sain tehtäväkseni saattaa silloiset piippalakit noin puolen kilometrin päässä sijainneelle leirille. Olin kovasti otettu moisesta luottamuksesta. Koetin elekielellä kivääriäni esitellen osoittaa huostaani uskotulle kahdelle miehelle, miten julma kohtalo heitä odottaa, jos yrittävät karkuun. Jälkeenpäin olen joskus miettinyt, miten helppoa kahdelle vangille olisi ollut 12- vuotiaan vartijan kolkkaaminen ja lähtö omille teille. Karanneen sotavangin oikeudellinen asema ei liene ollut kovinkaan vahva. Todennäköisesti kiinni saadun vangin vaihtoehdot olisivat olleet vähissä, mikä varmaankin karsi pakoaikeet nopeasti.

Keväällä 1944 alkoi kuulua itärajalta huolestuttavia uutisia. Venäläisten suurhyökkäyksen valmistelut käynnistyivät. Liittoutuneiden maihinnousu Normandiaan alkoi 6.6. ja neuvostojoukkojen suurhyökkäys Kannaksella 9.6. Kesäkuun 15. päivänä punatähtikoneet pommittivat uudelleenrakennettua Kuorekosken rautatieasemaa, mutta ilmatorjunnan häirinnän ansiosta eivät saaneet osumaa. Seuraavana päivänä tuli tieto, että kotiseutu on toistamiseen jätettävä. 19.6. kello 3 yöllä lähdimme lopullisesti kotoa. Vielä viimeinen silmäys tutuille leikkitanhuville, ja matka kohti tuntematonta tulevaisuutta alkoi.

"Valtion leivissä" 1942. Antrean kunnan esikunta ja toimihenkilöt. Edessä vas. Anna-Liisa Partanen, kunnanpäällikkö Erkki Olkinuora, keskellä hänen takanaan poliisijohtaja Tuomas Potinkara. Kauko Partanen ylinnä keskellä. Kuva teoksesta Kotiseutumme Antrea.

Kaino V. Tiensuu

IS- komppania

Elettiin vuotta 1941. Kesällä alkoi jatkosota. Se aiheutti myös täällä Somerolla monenlaisia varotoimia. Perustettiin mm. niin sanottuja IS-komppanioita. Niillä oli monenlaista tehtävää. Miehille jaettiin vanhat

kiväärit ja jonkin verran myös patruunoita. Alkuun yritettiin antaa myös sulkeisopetusta. Muistan kuinka vanhempi mies komensi, että ”kahteen varviin oikein äkkiin”. Virallinen komento olisi kuulunut: ”Parijonoon järjesty, mars mars!”

Kesän hyökkäysvaiheen aikana kaatui paljon sotilaita, niin myös somerolaisia. Kantajista oli kova puute. Usein tuli määräys ihan vieraitakin sankarivainajia kantamaan. Siunauskappelia ei ollut. Siunaus tapahtui kirkossa, mistä oli aika pitkä matka sankarihautaan. Koko matka vietiin kantamalla, eikä aina ollut kuin neljä kantajaa arkkua kohti. Se oli usein raskas taakka nuorelle pojalle.

Vartiossa piti myös välillä käydä. Someron keskustassa oli vartiointi molemmilla silloilla, niin Jaatilan kuin Lamminkin, ettei kukaan saanut tehtyä mitään sabotaasia eli räjäyttää siltaa. Myös Häntälän kylän keskustassa kierteli pimeän aikaan vartio, joka pääasiassa tarkkaili, ettei taloista näkynyt valoja ulos. Jos jotakin näkyi, piti mennä huomauttamaan. Pommituslentojen takia täytyi ikkunoiden olla pimennettyinä.

Pari kertaa tuli määräys ottaa kiinni venäläisiä lentäjiä, jotka olivat koneen pudottua hypänneet laskuvarjolla alas. Tämä tapahtui joskus elokuun lopulla 1941. Olimme jo aika lähellä tapahtumapaikkaa ja ylitimme suuren viljapellon pitkänä ketjuna, sillä lentäjien epäiltiin piiloutuneen viljapeltoon tai ojiin. Oli erittäin kova kaste, ja kun aamuyöllä kahlasimme pitkän viljan seassa, olimme lopulta aivan märkiä. Vähän matkan päässä metsässä oli pieni suo, joka jonka toiselta laidalta alkoi samassa kuulua kovaa ammuntaa. Jäimme asemiin suon reunaan ja ammunta vain kiihtyi.

Olimme tarkkana tulisiko suon takaa ketään, mutta mitään ei näkynyt. Lentäjät pääsivät sillä kertaa karkuun, mutta heidät kaikki kolme saatiin kiinni myöhemmin. Sieltä metsästä löysimme kuitenkin heidän laskuvarjonsa sekä vähän ruokaa, juustoa ja keksejä, jotka tasasimme. Olikin jo kova nälkä, kun lähes vuorokausi oli rämmitty pellolla ja metsissä. Lentäjäjahdista meidät ohjattiin sitten Rekijoen koululle, jossa saimme enemmän ruokaa.

Jouduimme useaan kertaan etsimään sotilaskarkureita, niin sanottuja käpykaartilaisia. Se olikin vaarallista hommaa. Olivathan nämä miehet koulutettuja ja hyvin aseistettuja, joten he piilopaikoistaan olisivat helposti ampuneet kömpelöt kiväärimiehet. Mitään pahempaa ei kuitenkaan koskaan sattunut, emmekä koskaan löytäneetkään ketään, mitä nyt heinäladoista löytyi kaivettuja onkaloita, joissa oli paljon eväspapereita ja sanomalehtiä.

Naapuripitäjässä Kuusjoella oli sota-aikana ryhmä käpykaartilaisia majaillut syrjäisessä torpassa. Joukko sotapoliiseja meni ottamaan heitä kiinni piirittäen talon. Mutta yksi torpan asukkaista tuli ulko-ovelle tyhjentämään 9 mm lippaansa ja tilaa tuli. Samalla muu porukka karkasi talon takaa metsään.

Tämä IS-komppania oli koottu vanhoista miehistä, jotka eivät enää joutuneet sotaan ja nuorista, jotka vielä olivat siviilissä. Kirjoittajan osalta tämä IS-komppanian toiminta päättyi, kun jouduin vakinaiseen palvelukseen tammikuussa 1942.

Aune Gustafsson

Härkävaunussa härkäpitäjään

Elettiin vuotta 1939 pelonsekaisessa ajassa. Miehet olivat saaneet pitkin syksyä kutsuja ylimääräisiin kertausharjoituksiin, ja linnoitustöitä tehtiin Karjalan Kannaksella. Saksan hyökättyä Puolaan oli pelko ja epävarmuus vallannut kaikkien mielen. Joulukuun ensimmäisenä päivänä kuultiin, että Neuvostoliitto on hyökännyt ja sotatila julistettu. Rajaa lähellä olevasta Kivennavan pitäjästä oli jo ensimmäiset evakot

saaneet lähtökäskyn. Myös Muolaan Soittolan kylän väki sai määräyksen kokoontua Väärämäen risteykseen kello 14, jolloin kuorma-autojen oli määrä saapua. Mukaan sai ottaa vain sen, minkä itse jaksoi kantaa.

Äitini kantamuksena oli vain neljän kuukauden ikäinen tyttövauva, isoäitini ja vanhempi sisareni ja muut kyläläiset kantoivat kukin oman taakkansa kokoontumispaikalle. Joku kyläläisistä kyseli: ”Mihi ne autot männööt?” ”Ristisepän asemalle”, vastasi tiukkailmeinen upseeri. Niin alkoi ensin kuorma-auton lavalla ja sitten kylmässä härkävaunussa matka kohti turvallisempia seutuja. Matkanteko oli hidasta, sillä sotilasjunat olivat aina etusijalla. Aikanaan matka päättyi Loimaalle, jossa meidät ohjattiin Virttaalle Kylä-Heikkilän taloon.

Talvisotatalven asuimme Virttaalla ja keväällä muutimme Ypäjälle, jonne Soittolan väki sijoitettiin. Jatkosodan alettua alkoivat siirtolaiset elätellä toiveita kotiin pääsystä, ja vuonna 1942 ensimmäiset ihmiset alkoivat muuttaa hiljalleen takaisin vallatuille alueille. Olimme evakkoina Laurilassa, jossa isäntäväki varoitteli muuton hankaluuksista. Oikeassahan he olivat. Pääsimme muuttamaan takaisin vasta pitkällisen paperisodan jälkeen. Mutta kauaa ei meille kotonaolon onnea suotu. Neuvostoliiton aloitettua suurhyökkäyksen 9.6. 1944 uusi lähtö oli taas edessä. Matka kiertyi nyt Ypäjän kautta Somerolle, eikä rauhan solmimisen jälkeen ollut enää kotiin palaamista.

Tulihan se joulu sinäkin vuonna, vaikka ei sellaista joulujuhlaa, johon oli kotona totuttu. Nyt oltiin jälleen vieraassa talossa, ja perhe oli hajallaan. Äidillä oli huoli rintamalla olevasta miehestään niin kuin niin monella muullakin vaimolla ja äidillä. Kun sota sitten päättyi raskaaseen rauhaan, oli Karjala menetetty ja lisäksi raskaat sotakorvaukset maksettava. Omakohtaiset kokemukseni ovat näistä ajoista vähäiset, sillä olin sylivauva Karjalasta lähdettäessä. Mutta olen kuullut vanhempieni kertovan näistä ajoista usein, ja itse olen päässyt vierailemaan vanhempieni asuinsijoilla Kannaksella. Matkan tunnelmat olivat kovin haikeita ja suruntäyteisiä.

Takana isä Hugo ja äiti Martta Paija. Edessä Aune Gustafsson, äidinäiti Helena Kantee ja Eeva-sisar. Kuva otettu kevättalvella 1944 Soittolan kylässä. Kuva Aune Gustafssonin.

2000

Salme Virolainen

Meidän perheen evakkotarina

Kuva otettu Vesikkalassa kesällä 1943. Vasemmalta Albert, äiti Lyydia, Sauli ja isä, Johannes Apronpoika Virolainen. Kuva kirjoittajan.

Kiireinen lähtö Karjalasta 12.6.1944 on vielä tarkasti mielessä, kun venäläisten suurhyökkäys alkoi ja suomalaiset perääntyivät tiesi se meille nopeaa siirtymistä toisiin maisemiin. Meidän kylämme Muolaan Vesikkalassa oli niin lähellä rintamaa, että sieltä oli suoriuduttava nopeasti alta pois. Jyrinäkin koveni koko ajan. Teillä oli pakolaisia yhä enemmän ja koska päätiet oli varattu armeijalle, pakenijat ohjattiin sivuteille.

Mekin teimme kiireistä lähtöä: tavaroita kärryyn ja nimilappuja lehmien ja lampaiden kaulaan. Isä vielä teurasti sian, sillä evästä piti saada matkalle. Se paloiteltiin pieniksi palasiksi ja säilöttiin pyttyyn kovaan suolaan, ja hyvinhän se säilyi. Kolme talvella syntynyttä vasikkaa ajettiin Ojaniityn notkoon, jossa oli vettä ja ruohoa. En tiedä, miksi ne sinne ajettiin, siksikö, että seuraavalla viikolla varmaan tullaan takaisin vasikoita hakemaan. Ruskipojat saivat niistä hyvät paistit.

Meidän pihassa oli kova hyörinä. Siihen ilmaantui kuin tyhjästä paljon sotilaita, hevosia ja kärryjä. Alkoivat vedellä puhelinlankoja lepikkoa pitkin taloon. Kodistamme tuli siis viestikeskus heti meidän lähdettyä. Mutta ei kestänyt kauaa, kun päälle ilmaantui venäläinen kone ihan puitten latvoja hipoen. Minäkin törmäilin siinä keskellä pihaa ja katselin konetta, kunnes eräs sotilas otti minua niskasta kiinni ja työnsi talon kivijalan viereen ja komensi pysymään siinä. Meitä hätisteltiin lähtemään ja oikeastaan olo alkoikin jo käydä hengen päälle.

Niin sitten lähdettiin illan suussa koko perhe, "Aapo Jussin" perhe: isä, äiti, kolme aikuista tytärtä ja 11-ja 14-vuotiaat pojat. Koko omaisuus kulki mukana: neljä lehmää, kolme lammasta. Hevonen veti kärryjä, jossa oli vaatteita ja ruokatavaraa sekä pieni possu puulaatikossa.

En tiedä, mitä muut tekivät, mutta minä itkin. Itkin oikein sydämeni pohjasta. Isää ja äitiä viilsi syvältä. Kun olimme palanneet talvisodan evakkomatkalta, meillä oli suuri luottamus siihen, että kaikki kääntyy hyväksi jälleen. Olimme kaikki olleet niin toivorikkaita. Tämän kesän 1944 alkukin oli näyttänyt hyvältä. Ruis heilimöi kauniisti, kevätviljat olivat jo oraalla ja perunanvarretkin olivat jo ehtineet pintaan.

Mutta itkulle ei ollut aikaa. Kun pääsimme kylätielle, tavoitimme toisia menijöitä ja lehmiä piti ryhtyä pitämään kurissa. Suorinta tietä ei päässyt, ja niin jouduimme kiertämään järveä. Kun pääsimme Nurmi-Pällilän puolelle, niin eikös ruskipoika jo taas lennä aivan päällä. Me syöksyimme pellon ojaan ja lehmät pääsivät tietenkin ruohon kimppuun. Pudottihan se pomminsa, mutta se meni onneksi järveen. Mitä sitä nyt meitä paimenia sen tarkemmin pommittamaan.

Matka jatkui ohi Pällilän hovin tienoiden, mutta sitten lampaat tekivät kävelylakon. Kävivät vain siihen tielle siististi makaamaan, eikä niitä ylös saatu. Ei muuta kuin kaulapanta pois, ja sinne juoksivat elikot iloisesti rantakaislikkoon. Meillä elämä taas keveni liiasta mammonasta.

En yhtään muista, missä levättiin ja yövyttiin, mutta Äyräpään Mälkölään, kun tultiin, voitiin levätä joitakin päiviä. Koko taipaleella syötimme lehmiä tienvarren pelloilla, luvalla ja luvatta. Mälkölässä tapahtui, että eräs isäntä komensi meitä ajamaan lehmämme pois pelloltaan. Myöhemmin tämä sama isäntä meni ohitsemme karjoineen kovalla kiireellä ja sinne jäi hänen arvokas heinäpeltonsa Mälkölään.

Meidän vaelluksemme kävi Antrean, Jääsken ja Luumäen kautta Uttiin. Lopulta pääsimme junaan, jonka pääteasema oli Urjala. Sieltä jatkoimme vielä Punkalaitumelle. Matkaa kertyi satoja kilometrejä.

Tänä vuonna noista ajoista on kulunut 56 vuotta. Vaikka tarina on tässä kerrottu lyhyesti, siihen voisi lisätä paljon asioita, sekä murheellisia että hupaisia. Ihan kirjan siitä saisi. Kehotankin lukijaa käyttämään mielikuvitustaan.

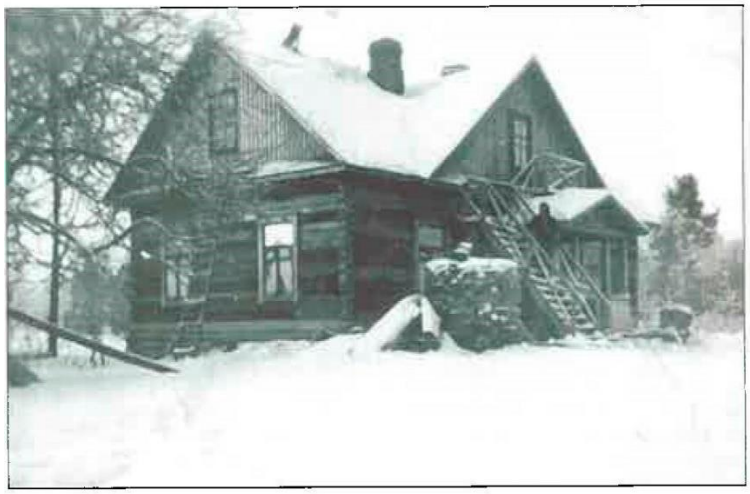

Venäläiset rakensivat talon tuhotun kotini perustuksille. Asuimme rakennuksessa vuosina 1942 - 1944. Kuva kirjoittajan.

Sisarukset Salme ja Laina Virolainen Vesikkalassa kotinsa portailla jatkosodan aikana. Kuva kirjoittajan.

Mauno Ali-Yrkkö

Muistoja Leipäsuon taisteluista

Elettiin tammikuun puoliväliä 1940. Someron poikien pataljoona lepäsi Valo-ojan linjan rasituksistaan. Tosin sanoen se teki varustelutöitä Kämärän aseman ja kylän välistä kulkevalla puolustuslinjalla. Ampumahautaa kaivettiin, piikkilankaesteitä valmistui, konekivääripesäkkeitä niin ikään. Myös korsut oli valmistettu, vaikkakin hätäisesti, sillä neljissäkymmenissä oleva pakkanen kiirehti vallan kovasti maan alle muuttoa. Tämän parin viikon aikana olivat somerolaiset ehtineet kotiutua uudelle linjalleen.

Vaan jälleen käsky saapui: Meidän on valmistettava asumukset Leipäsuon pohjoisreunan metsään,

silmälläpitäen siirtymistämme sinne mahdollisimman pian. Ainainen muutto ja työpalvelu eivät ollenkaan olleet miesten mieleen. Sivumennen kuuli usein sanontoja: "Kyllä aika tappelu sentään tuntuisi reilummalta tämä ainaisen maanmyllläämisen rinnalla."

Rykmenttimme komentajalta tulipäiväkäsky: " Viimeaikaisten lukuisten siirtoanomusten johdosta osastoni etulinjassa oleviin yksiköihin, tahdon korostaa, että Isänmaan hyväksi tehdyt suoritukset varustelutöissä tukilinjoilla ovat yhtä kunniakkaita kuin konsanaan oleminen etuvartioasemissa, ja kerran taas on teidänkin vuoro sinne siirtyä." Tämä luettiin julki, mutta sitä ei jaksettu ymmärtää, että näissä tehtävissä tarvittiin myös kipeästi miehiä ja että olimme komennetut tällaisiin hommiin.

Vanhat asumukset tyhjennettiin, kuormat lastattiin rekiin, reput heitettiin selkään ja hiihtäen, ilmavaaran vuoksi pitkin etäisyyksin lähdettiin jälleen marssille. Joku hyräili kuvaavasti: "Mustalaiseks olen syntynyt." Muutto Leipäsuolle oli alkanut.

Uudella lohkollamme olivat Hauhon pojat rakentaneet piikkilankaesteitä sekä joitakin konekivääriasemia. Itse olimme käyneet siellä parin kolmen päivän aikana kaivamassa monttuja asunnoksemme, mutta kattona oli vielä "tähtinen taivas ja kuutamo yö". Lainaksi saadut rikkinäiset teltat pystytettiin ja rasittavat vanhat varustelutyöt alkoivat jälleen täällä uudella lohkollamme.

Näin kului aika varustelutöiden merkeissä, mutta sitten alkoi tapahtua. Talvisesta metsästä kuului iltapäivällä siinä kolmen jälkeen outoa hurinaa, joka ei oikein tuntunut auton eikä lentokoneen ääneltä. Pian selvisi, mistä hurinaoli lähtöisin, kun metsästä tulevaa tietä myöten alkoi näkyä valkoiseksi maalattuja hyökkäysvaunuja. Ensin yksi, ja pienin välimatkoin useampia peräkkäin. Vaunut pysähtyivät, ja valo leimahti. Siinä samassa kuului ympäriltämme hirmuisia tärähdyksiä. Olin jo aivan varma, että nuo hirviöt pääsevät asemiemme sisään, mutta kuinkas kävikään. Yksi juuttui suohon, eikä päässyt eteen eikä taakse. Kuului tiukkoja venäläisiä komentosanoja. Toinen tankki yritti ohi, mutta ei päässyt. Lähellämme oleva kk-pesäke oli saanut täysosuman. Sen ampuma-aukko oli kääntynyt vallan toisaalle. Pari sen pesäkkeen miestä yritti vakavasti haavoittuneena ryömiä jonnekin suojaan, arvata vain saattaa, miten muiden oli käynyt.

Yksi ryssän tankki pääsi kuitenkin kiinni juuttuneen ohi, ja jalkaväki sen molemmin puolin syöksyi eteenpäin. Annoin tulenavauskäskyn joukkueen kaikille aseille. Kiivas pk-kivääritulі avattiin ja taistelu elämästä ja kuolemasta oli alkanut. Syöksyt harvenivat ja myöskin syöksyjät. Uhreitta emme päässeet itsekään, sillä kk-pesäkkeen lisäksi toinen pikakiväärimme sai osuman hyökkäysvaunun tykistä. Olin itsekin jonkin aikaa tajuttomana, joten en tapausta oikein havainnut, mutta selvittyäni näin vierelläni makaamassa verissään joukkueen hyvän, tunnollisen pk-ampujan ja hänen vieressään apulaisen sanakaan sanomatta. Rinnakkain olivat nämä miehet olleet sodan alusta asti, niin rivissä kuin korsussakin, ja rinnakkain myös kaatuivat. Ensimmäiset uhrit tältä päivältä oli annettu.

Luodit vinkuivat ympärillämme. Panokset tippuivat niskaamme, sillä vanjat ampuivat ylöspäin, koska eivät uskaltaneet nostaa päätään lumihangesta, niin että olisivat voineet kunnolla tähdätä. Kun hätä oli suurin, oli apu sentään lähellä. Tukikohdassa oleva viholliselta vallattu tykki avasi tulen. Ammus oli valojuova-ammus, koska se näkyi pimenneessä illassa selvästi. Ensimmäinen meni yli, tuli toinen, se osui yhteen panssarivaunuun, joka syttyi palamaan. Monta ammusta ei tykkimme ehtinyt ampua, kun vihollisen tähystäjä sai sen paikan selville, ja suoralla suuntauksella teki sen kelvottomaksi. Mutta seuraus oli kuitenkin, että vihollisen hyökkäys tältä päivältä tyrehtyi.

Jälkeenpäin ajatellen tuntuu käsittämättömältä, että vajaan joukkueen vahvuinen osasto voi estää ainakin komppanian vahvuisen venäläisten hyökkäyksen, joka kaiken lisäksi vielä oli vahvistettu hyökkäysvaunulla. Oli useita muita suurempiakin taisteluja vielä, ja kranaattituli oli jokapäiväistä. Se muutti tienoot aivan toisen näköisiksi. Kaatuneita puita ja puunlatvoja oli joka paikassa ristiin rastiin. Joitain puita nitisi heikoksi pirstoutuneina vielä pystyssä. Lumi oli kranaattisavun mustaamaa, siitä ei enää voinut sulattaa juomavettä. Mutta asemat pidettiin kaikesta huolimatta.

Tuli sitten helmikuun 28. päivä. Iltapäivällä tuli asemiin käsky: Työvälineet ja liiat patruunat tuotava kuormastoon, sekä valmistauduttava pimeän tullen jättämään Leipäsuo. Säkkipimeässä alkoi vetäytymisemme Pilppulan suuntaan.

Suuresti harvenneena jätti Someron-Somerniemen pataljoona Leipäsuon. Parin viikon päivät se taistellen ja valvoen sekä varustelutöitä puskien piti suon epäedullisia asemia hallussaan. Eikä puolustus täällä vieläkään rakoillut, mutta ylempää tulleen käskyn mukaan täytyi linja nyt jättää.

Muistot Leipäsuolta säilyvät mukana olleen mielessä alati. Liian moni Someron ja Somerniemen poikakin sai siellä kokea kohtalonsa. Monelle jäi muistoksi vamma, jota saa kantaa ikänsä. Velipoikanikin menetti siellä toisen kätensä. Moni jäädytti jalkansa 40 asteen pakkasissa. Kunnia heille, joiden hengen Kannaksen puolustus vaati.

Kirjoituksen Someron Jouluun toimitti Raimo Ali-Yrkkö. (Mauno Ali-Yrkkö kaatui jatkosodassa Syvärin voimalaitoksen lähellä Segesan taistelussa 23.10.1941)

Eino Uusitalo

Juttuja jatkosodasta

Eino Uusitalo. Kuva kirjoittajan.

Maaselän kannas on noin 70 kilometrin levyinen alue Äänisen ja Seesjärven välissä. Sen pohjoisosa Kriviltä Maaselästä Perälahteen tuli tutummaksi niinä lähes kolmena sotavuotena, jotka siellä vietin. Siellä oli suuret sotavoimat, ehkä neljännes Suomen armeijasta. Maasto oli varsin soista, tiestö olematonta, kylät korkealla kummulla, ja ne saattoi nähdä jo kaukaa metsien yli. Ensimmäisenä talvena, kun järvet olivat jäässä, huolto pelasi. Mutta kevät toi ongelmia: kärsimme nälkää. Se ei johtunut yksin huollon heikkoudesta, vaan koko maassa oli pula ruuasta.

Kun hevonen suohon putosi

Alkoi valtava teiden rakentaminen. Kangasmailla se oli helpohkoa, mutta soiden yli piti rakentaa kapulateitä. Se vaati paljon puutavaraa, mutta sitähän oli; hakkuumiehiäkin löytyi. Kapulatie tehtiin niin kuin silta: neljä ansasta rinnan pituussuuntaan ja kapuloita päälle poikittain vieri viereen. Ne piti sovittaa hyvin, etteivät keikkuneet. Reunimmaisten ansaiden kohdalla taitettiin kapuloiden päälle pituussuuntaan suora puu, joka sidottiin vahvasti jäykällä rautalangalla ansaaseen kiinni. Näin saatiin varsin käyttökelpoinen tie hevosajoneuvoille.

Aika kului ja totuimme sotaan. Kiroilimme ja olimme katkeriakin, kun paras ikä kului siellä jossakin. Olisihan sen voinut mukavamminkin viettää. Me urauduimme, vaikka sana tosin keksittiin paljon myöhemmin. Urautumisen välttämiseksi meitä siirreltiin rintamalla paikasta toiseen.

Eräällä muuttomatkalla sattui seuraava tapaus, kun mukanamme oli myös huolto. Yksi hevonen oli nuori ja riuska, ja sen alla kapulatie ryskyi. Kävi niin onnettomasti, että hevosen takajalat menivät kapuloiden läpi, kapulat menivät kasaan ja hevonen jäi istumaan upottavaan suohon etujalat kapuloiden päällä. Nyt olivat hyvät neuvot kalliita, mutta niitäpä ei kellään ollut. Keskustelin luutnantin kanssa, mutta hänellä ei ollut muuta ohjetta kuin vetää riimusta. Minä sanoin, ettei se auta, kun takajalat ovat kapuloiden välissä. Kukaan ei osannut tehdä mitään, kärryt sentään irrotettiin.

Otin silloin komennon käsiini, koska minulla oli kokemusta hevosista. Kotonani oli nimittäin suolohko, johon hevoset tuppasivat uppoamaan. Käskin miehiä pitämään riimusta ja taputtelemaan hevosta, jotta se rauhoittuisi. Käskin tuomaan köysiä, että saataisiin hevonen kyljelleen, etujalat samalle puolelle. Onnistuihan se. Kun hevonen yritti riuhtoa, käskin ajomiehen makaamaan hevosen pään päälle ja rauhoittamaan sitä. Suo oli niin pehmeä, ettei se kantanut miestäkään. Seuraava tehtävä oli saada takajalat näkyviin ja köysi alle. Märästä suosta takajalat nousivatkin lähemmäksi pintaa, ja onnistuin lopulta pujottamaan köyden alimmaisenjalan alle. Niin saimme vedetyksi hevosen kuiville. Kun eläin pyrki nousemaan ylös, komensin ajomiehen vielä makaamaan sen päällä. Muutonhan se hajottaisi kapulatien uudestaan. Meidän oli vedettävä hevosta köysillä parikymmentä metriä kovan maan päälle ennen kuin annoimme sen nousta ylös ja saatoimme todeta sen terveeksi. Sen jälkeen korjasimme tien ja matka jatkui. Taisi tämä nostaa minun osakkeitani päällikön silmissä, sain nimittäin lisää luottamustoimia, eivätkä ne aina olleet niin mukavia.

"Tiltu" on väittänyt näitä purilaita Suomen armeijan salaiseksi aseeksi. Kuva Into Aallon albumista.

Työkomennuksia

Sainin määräyksen mennä komentotelttaan, mikä tiesi työkomennusta sillan tekoon. Siltatyömaa oli aika lähellä, ja niin saimme tarvittavat laudat ja työkalut kantamalla perille. Maasto oli kantavaa suota. Joki oli vajaat kymmenen metriä leveä, mutta sen rannat olivat jyrkät. Havaitsin, ettei teknisiä ongelmia ole; suurin pulma olivat laiskat miehet. Mukana oli vanhempia huoltopuolen miehiä ja silloin minulla välähti. Sanoin eräälle isoäänisenä tuntemalleni miehelle, että hän voisi ryhtyä kokeneempana johtamaan työtä. Huomasin heti olleeni todella nokkela. Töihin tuli heti vauhtia.

Onneksemme aivan rannassa kasvoi suuri mänty sopivasti kallellaan jokeen päin. Miehen käskyt olivat terävät: "Tuo mänty nurin yli joen ja sitä pitkin toinen mänty. Tules sinä toiseen päähän justeeria!" Mänty rojahti yli joen, mutta jostain piti saada se toinen. Lähellä ei kasvanut muuta ja yhtä vahvaa emme olisi jaksaneet edes kantaa. Mutta sadan metrin päässä oli valmiiksi katkaistuna sopiva ranka. Neljä kankea alle ja kaikki kantanaan. Puu saatiin paikkaansa ilman että kenenkään pöksyt kastuivat, kiitos tehokkaan työnjohtajan. Kun ansaat oli sovitettu samalle tasolle noin metrin välein ja laudoista harva kansi päälle, työ oli valmis. Tämä oli niin sanottu polkusilta jalankulkijoille.

Olin ollut myös komennuksella Karhumäen sahalla juuri äsken mainittuja lautoja hankkimassa. Elettiin vuoden1944 kevättä. Suomalaiset olivat käynnistäneet sahan, ja tukkeja oli runsaasti. Äänisessä tehtävänäni oli ottaa erilleen kakkoslaadun tukkeja pataljoonan tarpeisiin. Sahalla oli runsaasti vankeja töissä. Meillä oli yhteiset ruokailutilat. Vangit olivat kovia bisnesmiehiä: he valmistivat sormuksia, rasioita ja kaikenlaisia muistoesineitä, ja yrittivät myydä niitä meille. He opettivat meille venäjää ja kyllä me toisiamme ymmärsimme. Vangit olivat tietoisia Suomen sotilaallisesta tilanteesta ja siitä, että rauhanneuvottelut olivat käynnissä. He uskoivat, että he pian pääsevät kotiin. Niin uskoimme mekin.

Kapulasiilta vetisen suon yli. Kuva Into Aallon albumista.

Hermojyrä

Hermojyräksi kutsuttiin venäläistä kasvisuojeluun rakennettua kevyttä ja hitaasti lentävää lentokonetta. Olen lukenut suomennetusta venäläisestä sotahistoriasta, että sitä lensi naislentäjä. Se lensi ainoastaan pimeällä, ja Suurlahti Itä-Karjalassa oli tietääkseni ainoa paikka, missä se toimi. Sen suunistus perustui siihen, että lentäjä näki kimmeltävän laajan Seesjärven ulapan ja sen terävän lahden.

Kone pudotti kaikki pomminsa laajan korsualueen sekaan. Konetta ei juuri voinut nähdä, vaikka se lensi varsin matalalla. Se pudotti pari kolme pienehköä pommia, jotka tosin pystyivät tuhoamaan vahvemmankin

korsun. Kone tosiaan kävi hermoille; se tuli aina, kun sää oli suotuisa. Ja olihan syksyllä pimeää. Se saattoi tehdä kymmenenkin matkaa yössä. Se laskeutui vihollisen puolella niin lähellä, että sen selvästi kuuli. Joskus se kävi aina töpinässä saakka ja piti hevosmiehetkin vauhkoina.

Kontupohjan lahti. Kuva kirjoittajan.

Asemasotaa

Olen koettanut muistella, millaista elämä oli niinä yli kolmena vuonna, jotka olin mukana jatkosodassa. Koko palvelusaika kesti lähes viisi vuotta.

Vartiopalvelus oli kahden tunnin mittainen, ja sitä seurasi neljän tunnin lepo. Lepoajastakin saattoi kulua matkoihin niin suuri osa, ettei kunnolla ehtinyt nukkua koko aikana. Vaarakin oli aina läsnä, mutta siihen tottui. Säät saattoivat olla kurjat. Sadetta tai kovaa pakkasta oli siedettävä paikallaan ollen koko vartioajan. Kesällä oli helpompaa, kun saattoi välillä päästä uimaankin.

Etuvasemmalla näkyi mahtava rannaton Suojärven ulappa. Edessä maa laskeutui loivasti, kauempana maasto muuttui pensaikoksi ja siellä jossakin oli vihollinen. Meitä siirrettiin aika ajoin lohkolta toiselle, nyt olimme tulleet tähän Suurlahden kylään. Oli jo kolmas sotakesä ja varmasti leppoisin.

Edelliset miehet olivat rakentaneet syvät juoksuhaudat ja varsin mukavat korsut. Vartiopaikka oli ihanteellinen, neliömetrin kokoinen naamioitu tila. Siellä oli pöytä ja penkki niin, että vartiomiehen pää oli juuri ja juuri maanpinnan yläpuolella. Sinne johti portaat maanalaisesta asuinsuojasta. Näkyvyys oli erinomainen joka suuntaan. Lähin asuttu kylä oli kummulla, maasto laski joka suuntaan.

Päivällä vartiointi oli helppoa, mutta yöllä oli mentävä kuulovartioon kauas oman miinakentän eteen. Sinne oli selvä reitti, mutta öiden pimetessä siellä tunsi olonsa orvoksi.

Kylän takana oli urheilukenttä, joskus kävimme urheilemassa. Siellä pidettiin pataljoonan komppanioiden välisiä kilpailuja. Vuosi 1943 oli jo ruuan suhteen parempi kuin edellinen, joka oli ollut todella surkea. Siksi liikuntaan kiinnitettiin paljon huomiota. Työpalvelua oli myös, mutta sitä tehtiin omaan tahtiin, pari tuntia päivässä. Syvensimme juoksuhautoja ahkerasti niin, että hiki tuli pintaan, ja sitten päästiin kylpyyn takana virtaavaan puroon. Vihollista ei juuri nähty, mutta tarkka-ampujien vuoksi piti silti pysyä valppaana. Maan päälle ei ollut paljon asiaa, piti kulkea yhdyshautaa pitkin pitkälle taaksepäin. Muun muassa käymäläriukukin piti perustaa yhdyshaudan reunaan.

Elämä soljui mukavasti, eivätkä meitä esimiehet paljonkaan häirinneet. Kerran sentään tuli kapteeni Metsola vartiopaikan juurelle ja hihkaisi: "Kukas täällä on herrana?" Minä satuin olemaan ylhäällä

tähystämässä ja esittäydyin. Hän alkoi kiivetä ylös ja minä jo pelästyin, että mitä nyt seuraa, sillä pöydällä oli suuri pino kuvalehtiä ja korttipakka. Kaikki armeijan käyneet tietävät, mitä ohjesääntö sanoo tähystyksen laiminlyönnistä. Mutta ei hätää. Hän vähän katseli kummissaan ja minä selittämään, että lehdet olivat olleet siinä meidän tullessamme, niin kuin olivatkin olleet. Kapteeni oli ollut pataljoonassa alusta asti ja tiesi, että käytäntö ja teoria olivat kaksi eri asiaa.

Kerrottiin, että kun pataljoonaan oli tullut uusi majuri, ja kun hän oli kulkenut yhdessä komppanian päällikön kanssa kyyryssä etummaisia hautoja pitkin, oli hänen silmiinsä osunut pressunpalalla peitetty kenttäpuhelin. Hän oli päättänyt soittaa, mutta silloin pressun alta putosikin kirja. Majuri julmistui vartiosotilaalle, mutta tämä ei ollut tietävinään koko kirjasta. Asia jätettiin komppanianpäällikön rangaistavaksi, mutta hän oli antanut sen olla.

Aikaisemmassa asemapaikassa oli maaston epäedullisuuden vuoksi rakennettu tähystyspaikka puuhun. Sieltä oli komea näkymä vihollisen puolelle, näkyi joskus jossakin kauempana junakin. Lähinnä puron takana oli vihollisen korsu. Kiikarilla oli hauska seurata vihollisen arkielämää. Toiset siellä tappoivat täitä, toiset pelasivat korttia ja toiset uittivat varpaitaan purossa. Venäläisten muonaan kuuluvan myös vodkaa. Se kyllä kuului, kun annokset oli jaettu ja siellä tanssittiin ripaskaa ja laulettiin Katjuskaa. Sävelet kantoivat yli rintamalinjan ja saivat suomalaiset sanat, jotka tulivat hyvin suosituksi.

Tähystys puussa oli vaarallista ja siksi siellä ei oltu pitkiä aikoja ja silloinkin hyvin hiljaa.

Kerran tullessani varovasti alas puusta, siihen käveli vieras majuri, joka kysyi, mitä siellä näkyi. Selostin, että sieltä näkyi aina Muurmannin radalle saakka. Majurikin innostui silloin kiipeämään, mutta vihollinen oli valpastunut käynnistäni ja saanut tähystyksensä kohdalleen. Kun majuri oli puolessa välissä puuta, tuli pikakiväärin suihku niin, että oksat rapisivat. Majuri pääsi alas nopeasti. Jos sanoisin, etten tuntenut pientä vahingoniloa, valehtelisin.

Kylä Seesjärven rannalla. Kuva kirjoittajan.

Kanttiini jossain Maaselän erämaassa vuonna 1942. Kuva Into Aallon albumista.

Yhteydet kotirintamalle

Meillä oli rintamalla myös radio. Siitä oli paljon lohtua ja se viihdytti mukavasti. Maaselässä oli oma radiolähetysasema ja kuuluttajana toimi Tapio Rautavaara. Hän oli kovin suosittu ja hän soitteli mieluista musiikkia. Kuuntelimme myös Englannin radiolähetystä, vaikka se oli kiellettyä. Stalingradin katastrofin jälkeen kukaan ei enää uskonut Saksan voittoon, vaikka virallinen propaganda veivasi edelleen vanhaa levyä. Suur-Suomi-vouhotuksen jatkaminen sai aikaan sen, ettei tavallinen kansa enää uskonut johtajien sanaan. Päämaja ymmärsi, ettei apatiaa saa päästää valalle, ja alkoi ajatella sotilaiden viihtyvyyttä.

Kanttiini oli yrittänyt seurata armeijaa. Siellä myytiin jotakin pastilleja, esanssista tehtyä sakariinilla makeutettua mehua, pelejä, kampoja, partakoneen teriä, kauluslaattoja, kirjepaperia, mustetta, täytekyniä. Tupakkaa ei sieltä saanut. Myynnin hoitivat muonittajat. Useimmiten kanttiiniin oli matkaa monta kilometriä, mutta siellä näki tyttöjä ja senkin takia sinne mentiin, oli se sitten miten kaukana tahansa. Olen kuullut, että naisia olisi ollut rintamalla, mutta en minä ainakaan sellaisia koskaan itse sotatoimissa nähnyt. Viihdytyskiertueen mukana saattoi joskus naisia olla, mutta esitystä pääsi katsomaan vain, jos oli vapaalla tai jos vaihtoi vuoroa jonkun toisen kanssa.

Kenttäposti toimi ja harrastimme kirjeenvaihtoa säännöllisesti kotiin ja myös tyttöjen kanssa. Minäkin kirjoittelin parille tuntemattomalle tytölle vuosikaudet. Sodan alussa, vuonna 1941 elokuunlopulla, kun meitä siirrettiin Viipurin valtauksen jälkeen Itä-Karjalaan Savon maisemien läpi, heittelimme kaikille näkemillemme tytöille paperilappusia, joissa oli meidän nimemme ja osoitteemme. Saimmekin paljon kirjeitä savolaistytöiltä.

Viipurin valtaus oli ollut helppo ja nopea ja luulimme sodan jo pian loppuvan. Saksalaisetkin etenivät vauhdilla. Emme me nuoret pojat aavistaneet, että sota oli silloin vasta alussa. Junaamme kiskova veturi oli pieni ja vaunuja paljon. Siksi nousimme mäkien kohdalla kävelemään junan rinnalla ja ehdimme joskus jopa hakemaan vettä järvestä. Junan sai aina juosten kiinni. Ei meitä edes järkyttänyt, että kaksi viimeistä vaunua oli täynnä saksalaisten ruumisarkkuja.

Saksalaisia näimme silloin tällöin ja kadehdimme heidän siistejä pukimiaan ja hyviä eväitään. Muistan tehneeni sellaisen havainnon, että he olivat pitkiä ja hoikkia. Kuulimme, että saksalaiset haukkuivat suomalaisia persjalkaisiksi.

Venäläiset olivat sotien välillä tehneet Itä-Karjalaan rautatieyhteyden, joka nyt palveli meitä. Uusi rata erottui selvästi vanhasta siinä, että penkere oli uutta eikä siinä ollut pätkääkään suoraa, vaikka maasto oli tasainen. Ajattelimme, että sellaista rataa olisi vaikeampi pommittaa. Rataa oli osittain tuhottu, mutta nyt se palveli meitä koko sodan ajan. Koko huolto toimi rataa pitkin.

Viipurin tuomiokirkko kesällä 1941. Kuva Into Aallon albumista.

2001

Lauri Talikka

Säästikö maataistelukoneen hyökkäys Vuoksenrannan kirkon kiviportaat?

Vuoksenrannan kirkko. Edessä olevat portaat kuvanottohetkellä mullan peitossa. Rakennus on toiminut korjaamona ja navettana, mutta on nyt jälleen kirkkona. Kuva Lauri Talikan.

Vietin kesän 1944 Vuoksenrannan 1734 is -komppaniassa. Seurasimme melko läheltä julmaa näytelmää, jota käytiin Äyräpäässä ja Vuosalmella ja joka jonkin verran kohtasi meitäkin. Olin yöllisen komennuksen takia nukkumassa päivällä kirkonkylän kansakoulun yläluokassa. Heräsin jyrinään ja jyskeeseen, jonka aiheutti maataistelukoneiden parvi. Katsoin ulos ikkunasta. Huomasin maataistelukoneen ampuvan tienristeyksessä olevaa vartiomiestä, joka maastoutui, ja kuiva maantie tupsahteli.

Samalla lähellä olevan kirkon edestä nousi multapatsas ilmaan ja kohta toinenkin samanlainen. Kirkkoon tarkoitetut lentopommit eivät olleet ihan osuneet. Mutta kirkon etuseinä oli sirpaleiden rei'ittämä, ja kirkon viereisessä mökissä ollut puhelinkeskus tuhoutunut. Räjähdysten ilmaan nostama maa oli peittänyt kirkon kivirappuset, jotka vasta nykyisin on puhdistettu mullasta, liasta ja roinasta.

Tämä on tietysti teoriaa, mutta koska hautausmaan kaikki muut kivet on kuljetettu pois, olisi luullut, että kirkon jyhkeät hakatusta kivestä valmistetut portaat olisivat kelvanneet siinä missä hautakivetkin. Mutta lentopommien aiheuttama myllerrys oli peittänyt portaat, eikä seudulle muuttaneilla uusilla asukkailla ollut tietoa komeiden portaiden olemassaolosta. Pelastuivatko siis kirkon kivirappuset juuri sotatoimien vuoksi?

Osmo Lyly

Puhdetöitä

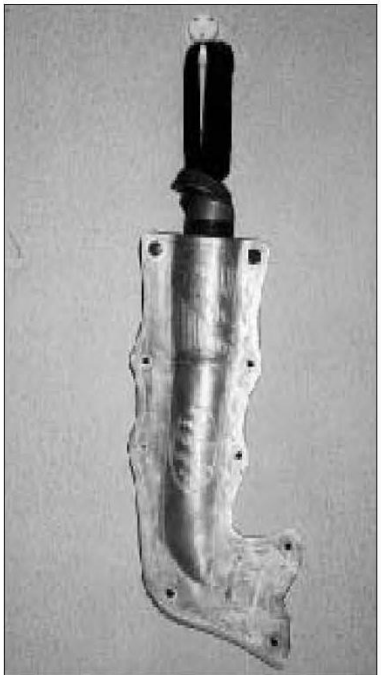

Suomalaiset miehet ovat tottuneet ja joutuneet tekemään töitä elättääkseen itsensä ja perheensä kuin myös saadakseen oman asunnon siihen välttämättömästi kuuluvine kalustoineen ynnä muine vempaimineen. Pääsääntöisesti kaikki ovat olleet ahkeria. Laiskoja ja työhaluttomia on aina katsottu halveksuen. Sellaisia ei ole hyväksytty.

Asemasodan aikana sotilaille tuli eräänlainen tyhjyyden tunne etenemisvaiheen ripeän ja kiivaan tahdin päätyttyä. Vartiovuorot tosin vaihtuivat säännöllisen vuoron mukaan, mutta niiden lomassa useimmissa ryhmissä pelattiin ahkerasti erilaisia korttipelejä. Joku, vallankin jos oli voitolla, ei malttanut lopettaa peliä vartiovuoronsakaan ajaksi, vaan palkkasi vartioon toisen kaverin, ehkä sellaisen, joka oli rahansa hävinnyt ja siksi joutunut lopettamaan pelaamisen.

Korttipelikin alkoi ajan oloon maistua puulle, eivätkä toisekseen kaikki sitä edes harrastaneet. Tilalle piti kehittää jotakin muuta: oli shakkipeli, opiskelu kirjeopiston välityksellä tai entisajan puhdetöitä vastaava näpertely. Etenkin sellaiset sotilaat, jotka omasivat veistotaidon tai olivat luonnostaan näppäriä ja osasivat käyttää puukkoa, kaiverrustalttaa ja muita tarpeellisia työkaluja, ryhtyivät joko yksinään tai jonkun kaverin kanssa väsäämään erilaisia muistoesineitä. Hyvin kysyttyjä olivat sormukset, puukkojen tupet, koristerasiat ja tuohityöt. Jotkut sotilaat tekivät niiniköysiä, köysistä kuten kaikesta muustakin oli kotirintamalla puutetta. Karjalan metsistä löytyi yllin kyllin metsälehmuksia eli niinipuita. Tuohia riitti koivuista, joita oli toisin paikoin liikaakin. Puukontuppiainetta ja sormuksiin sekä koruihin soveltuvaa materiaalia löytyi aina riittävästi. Kun nähtiin tai kuultiin venäläisen lentokoneen pudonneen jonnekin korpeen, niin sehän etsittiin ja käytettiin hyödyksi. Lentokoneessa oli runsaasti kevytmetallisia ja alumiinisia osia, joista oli suhteellisen helppo tehdä puukontuppia, sormuksia ja rintakoruja. Kokonaisia “tuppiroskia” syntyi samoista tarveaineista. Taidokkaimmat tekivät rintakorujen lisäksi erilaisia rannekkeita ja kellonperiä.

Hyvää osaamista ja taiteellista silmää vaativat myös monenmoiset humoristiset ukkojen ja akkojen pystit sekä eläinkuvat, kuten karhut, sudet, ilvekset ja ketut, jotka tehtiin helposti veistettävästä lepästä. Tuohivirsut, selkäreput, erilaiset päähineet ja marjakorit olivat myös kysyttyjä punontatöitä.

Puusta tehtiin lisäksi voiastioita ja korujen säilytykseen soveltuvia hienoja rasioita. Puun eri osia käytettiin myös taidokkaissa kaljahaarikoissa ja mausteastiasarjoissa, joita taidokkaissa käsissä valmistui. Valmistamiaan töitä ja tarvekaluja sotapojat myivät sellaisille, jotka eivät itse osanneet, halunneet tai ehtineet tehdä. Ja kuinkas muuten, niitä lähetettiin ja vietiin tuliaisina vaimoille ja tyttöystäville koto-Suomeen.

Hyvin monen somerolaisen hyllyjä koristaa vielä tänäkin päivänä sota-aikaiset rintamaolosuhteissa tehdyt ”puhdetyöt”.

Pöydän ja astiat on tehnyt Arvo Pohjankylä. Kuva Anja Suominen.

Puukontuppi lentokonemetallista, rasiat ja tuoppi ovat Eero Jussilan käsialaa.

Keittiöastiat ja nuuskarasian on veistänyt Armas Länkä. Kuvat Aila Talonen.

Eino Uusitalo

Juttuja jatkosodasta

Mieleeni on jäänyt vanhan rajan ylitys. Maasto muuttui heti rajan takana. Ensimmäinen suurempi kylä oli Säämäjärvi. Sen suurten talojen päädyissä oli paljon koristeellisia ikkunoita ja karjasuoja alakerrassa. Asuinhuoneet olivat sangen viihtyisiä ja runsaasti tapetoituja. Säämäjärvi on juhlava kylä korkean töyrään päällä. Siellä näin ensimmäisen kerran nelisiipisen auran, vaikka pellot olivat kovin pieniä tilkkuja. Kylän

takana vajaan kymmenen kilometrin päässä rintama oli pysynyt paikallaan jo kuukauden. Meidät oli tuotu se puhkaisemaan, ja siitä alkoikin minun kohdallani tosi sota.

Suurlahdessa meitä siirreltiin paikasta toiseen. Seesjärven ja Äänisen kannas tuli tutuksi. Erikoisesti jäi mieleeni noin puolen hehtaarin kokoinen soinen saari, jossa oli kolmisenkymmentä miestä ja pari korsua. Vihollinen pystyi tähystämään ja valvomaan liikennettä taaksepäin. Se oli kiusallista, kun kahdesti päivässä piti hakea ruokaa ja käydä riu'ulla. Se olikin temppu sinänsä. Naapurilla riitti kranaatteja ja säännöllisin välein tuli myös keskiraskaan heittimen ammus korsun lähistölle. Menettelimme siten, että otimme housut auki, ja kun kranaatti räjähti, pinkaisimme juoksuun riu'ulle. Sitten nopeaa toimintaa, ja housut kintussa takaisin korsuun, jossa saattoi huokaista: "Ehdinpäs!"

Saimme määräyksen, että ammuksia pitää säästää tosi tarpeeseen, mutta vihollinen ampui, vaikkei varmaan mitään nähnytkään. Minä joskus huonolla ilmalla vihelsin kansainvälistä. Jo tuli hiljaisuus, mutta ei pitkäksi aikaa. Olin tullut tutuksi erään toisen vartiomiehen kanssa, sillä vuoromme osuivat samaan aikaan. Kävimme välillä juttelemassa toistemme luona. Hänellä oli joskus tapana lepuuttaa jalkojaan istumalla juoksuhaudan reunalla. Vihollinen oli ikään kuin kehänä meidän ympärillämme ja kuulimme heidät kolmelta suunnalta. Kerran tuli pitkä konekiväärisuihku pitkin asemia ja säikähdin toverini puolesta ja menin katsomaan. Ja siellähän hän oli montun pohjalla. Hälytin korsun ja apua tuli heti. Ei hän täysin kuollut ollut, näytti haavoittuneen olkapäähänsä.

Aamuisin keitettiin saikkavettä, usein sulatetusta lumesta. Yhdentoista maissa saatiin keittoa ja viiden maissa puuroa vai oliko se mahdollisesti toisinpäin. Ruoka tuotiin joskus kaukaakin, mutta hevosmiehet toivat ruuan niin lähelle kuin uskalsivat. Joskus mietimme, mistä keittiömiehet ottivat ruokaveden. Eivät ainakaan kaivoista. Kuivamuonat jaettiin erikseen. Siihen kuului vanikkaa 400 g ja voinappi, 12 palaa sokeria. Asemasodan aikaan niillä pärjäsi kohtalaisesti, mutta marssilla nähtiin nälkää.

Suurlahdessa tehtiin sotamuistoja kotiin vietäviksi, myyntiin ja vaihtoon. Minä tein sormuksia ja vaihdoin yhden karhuun. Karhuja veistävä poika oli löytänyt oikean markkinaraon, vaikka ei sitä sanaa vielä silloin tunnettukaan. Karhuni on seissyt kaapin päällä jo vuosikymmeniä. Se pitää pienoislippua pystyssä. Sen valmistus oli helppoa, kun sen taisi. Yli kymmenen senttimetrin pituinen palikka veistettiin kahdella jalalla seisovaksi karhuksi ja sen pinta poltettiin mustaksi hehkuvalla "jenkatulla" pultilla.

Sormusten valmistaminen oli yleistä, mutta raaka-aineesta oli usein pulaa. Ei tosin meillä: ei-kenenkään maalla, rintamien välissä, oli tuhottuna neljä panssarivaunua, joista yhden moottoritila oli repeytynyt auki. Sen valtavan suuri kansi oli näkyvissä ja siitä riitti kirveellä iskeä alumiinia. Sormuksia alkoi olla jo jokaisella pojalla. Yleisin malli oli rengas, joka oli leveämpi päältä ja siihen oli upotettu värillinen pala saippuarasiasta. Mutta minä kehittelin uuden mallin. Se oli paljon suuritöisempi, paljon kalliimpi ja helpompi myydä kuin tavalliset mallit. Siinä oli suorakaiteen muotoinen kantaosa, johon rengas liittyi kaksihaaraisena kissankäpälänä siten, että väliin jäi sydämenmuotoinen aukko.

Tuhotuista panssareista kaksi oli pahasti hajalla mutta toiset kaksi muuten ehjiä, paitsi että telaketjut olivat poikki ja pois päältä. Kuulimme, että Laguksen miehet tulisivat hakemaan ne pois. Kun illat pimenivät, he laittoivatkin telat kuntoon yhtenä pimeänä yönä ja hinasivat seuraavana panssarit pois. Vähän meitä arvelutti, mitä naapuri siitä arvelisi, mutta emme havainneet mitään reaktiota.

Lähellä oli Liistepohja-niminen paikka, jossa oli vuolukivilouhos. Pojat toivat sieltä monen näköisiä murikoita, joista tehtiin tuhkakuppeja ja kulhoja. Itse taisin tehdä vain valokuvakehyksen. Se on edelleen tallessa ja kunniapaikalla, mutta tyhjänä. Oli siinäkin puurtamista olemattomilla työkaluilla ja tylsällä taltalla ja viilalla, mutta aikaahan silloin oli.

Olimme reservissä kevättalvella 1944 Karhumäen eteläpuolella. Muistivihoistani ilmenee, että olin kolmen viikon ajan teoriakoulutuksessa. Se käsitti krh-ampumista ja tulenjohtoteoriaa. Käytännön

sotakokemustahan meillä jo oli. Voimme aavistella, että ratkaisun ajat koittaisivat. Kuuntelimme luentoja ja teimme muistiinpanoja, jotka löytyvät yhä kirjahyllystäni. Kaikesta näki, että meitä yritettiin piristää ja varmaan siinä onnistuttiinkin; esimiehet olivat leppoisia. Joukkoomme tuli eräs kersantti taistelukoulusta. Hänestä tuli saman tien kuukausipalkkaa nauttiva kantakersantti. Emme pitäneet miehestä, koska hänellä oli uudet vaatteet ja hän ”huasto kovvoo savvoo”, jota pojat pyrkivät matkimaan. Hänestä tulikin vääpeli, joka määräsi meidät kokoon ja piti käskynjakoja. Pojat häntä härnäsivät kovin, vaikkei hän aihetta antanut.

Asemasota-aikana oli kaikenlaista koulutusta; minä kävin metsänhoito kurssinkin. Piikki (JR 25) oli reserviläis- rykmentti, jossa oli paljon maisteritason upseereja. Siksi Maaselässä oli ns. yliopisto, jossa saivat suorittaa alemman tason tutkintoja sellaiset, joilla oli opinnot pahasti kesken. Oppilaita oli sotamiehistä kapteeneihin. Viimeinen majoituspaikka Maaselän kannaksella oli Soravaara. Kirjoittelimme muistivihkoihin uusien laulujen sanoja. Viimeiset rivit on päivätty 21. 4. 44, ja laulut olivat Lapsuuskoti ja Ilta skanssissa. Joukossamme oli musiikkimiehiä, muun muassa Veikko Vainio, Taito Vainion vanhempi veli. Pataljoonassa oli kerätty rahaa ja ostettu hanuri, jota saivat eri yksiköt vuoron perään lainata. Eräällä Olli-nimisellä pojalla oli sodan jälkeen oma suosittuyhtyekin.

Ikäväksemme saimme myös työkomennuksia. Kerrankin sain kymmenen miehen ryhmän ja määräyksen ilmoittautua tukilinjalle eräälle luutnantille; kyseessä oli viikon komennus. Luutnantti tuli ja näytti työmaan ja sanoi, että siihen kaivetaan 10 metriä mieheen päivässä 180 senttiä syvää juoksuhautaa. Se oli divisioonan komentajanmääräys. Ja ellei sitä pystynyt täyttämään, vaatimuksia saatettaisiin lisätä. Kyllähän isot herrat, kun ovat sotakouluja käyneet, osaavat laskea ja piirtää kartalle varustuksia, mutta käytäntö onkin eri asia silloin, kun maa on kivistä ja miehet laiskoja. Työryhmän vanhimpana olo ei ole niitä helpoimpia; olin oppinut, ettei rähinöinti ainakaan auta. Mutta kun tekee itse joukon edessä, niin silloin eivät jäljessä lapioijat kehtaa paljoa purnata. Mutta urakka oli niin mieletön, että sitä ei kannattanut edes yrittää. Työtä tehtiin laiskasti ja illalla luutnantti tuli toteamaan, ettei urakka ole valmis. Hieman suupieli hymyssä hän totesi, että urakka on mahdoton, mutta että siitä voidaan ehkä neuvotella. Arvelin, että metri mieheen eli kymmenen koko porukalta olisi mahdollisuuksien rajoissa ja että siinäkin olisi puurtamista. Loppui sitten sekin viikko ja palasimme entiseen paikkaamme, vaikkei linnoitus valmistunutkaan sillä erää.

Olo Soravaarassa oli leppoisaa, mitä nyt edellisen kaltaiset komennukset häiritsivät. Olimme varsin hyvin tietoisia maailman tapahtumista, eivätkä ne tiedot mieltämme lämmittäneet. Puna-armeija eteni muualla, mutta Suomen rintamalla oli hiljaista.

Rintaman tapahtumista on jäänyt hyvin selkeitä muistikuvia mieleeni etenkin esimiehistä. Heitä me yleensä arvostelimme ankarasti, ketään ei juuri kehuttu. Viimeisestä luutnantista jäi varsin myönteinen kuva, vaikka hän antoi ymmärtää olevansa paremmista piireistä. Hänellä oli tapana kertoilla juttuja, jotka päättyivät nolosti. Muistan myös kapteeni Metsolan, joka kiitteli meitä hyvin tehdystä työstä ja suri, ettei voinut tarjota ryyppyjä koko porukalle kiitokseksi. Eräs alikersantti piirsi ja sepitti kalevalamittaan runoja. Eräs runo kertoi lehmänkellolla varustautuneesta sotilaasta, joka kauan hehkutteli lomalle pääsyään: “Matka pitkä Kotkan poika, jätkä kuulun Hovinsaaren, lähti soitellen lomalle, kalkutellen maailmalle, tuumiskellen kulkiessansa, mietiskellen mennessänsä.” Eräs toinen mies oli taitava käsistään. Hän teki valokuvakehyksiä sadoista pienistä puunpalasista. Varsinainen mestari hän oli korttipelissä. Hän voitti aina ja lähetti rahat sitten vaimolleen. Vilppiä epäiltiin, mutta sitä ei koskaan voitu todistaa.

Kortinpeluu oli hyvin suosittua joka porukassa. Hyökkäysvaiheenkin aikana, kun vain oli pienikin lepohetki, kortit otettiin esille. Jopa sätkän valossa tutkittiin korttien silmiä. Ensimmäisenä syksynä Krivillä sattui kummallinen tapaus, kun puhelinyhteys katkesi ja korjaajat havaitsivat, että kaapelia puuttui kymmenkunta metriä. Seuraavina iltoina tapaus toistui. Lähellä kaapelia oli teltta, jonne vikapartio pistäytyi verhon alta. Siellähän oli korttipeli käynnissä ja ringin keskellä hehkui punainen lanka kuin hiili. Siellä poltettiin kaapelia ja sillä juuri ja juuri näki kortin silmät. Siinä lausuttiin sitten muutama rumakin sana.

Pastorin mielestä oli olemassa vain kaksi syntiä ylitse muiden: korttipeli ja kiroilu, mutta molemmat synnit istuivat syvässä. Minä pääsin eroon korttipelistä heti sodan alussa hävittyäni monen kuukauden päivärahat. Silloin ajattelin, että se siitä. Sodan loppuvaiheessa meille tuli täydennyksenä vanhempi mies, Oskari Jauhiainen, joka oli siviiliammatiltaan kuvanveistäjä. Huomasin pian, että hän oli viisaampi kuin me muut. Hän kertoi päässeensä kansakoulun jälkeen Ateneumiin, ja hänellä oli sangen laajat tiedot monista asioista. Hänen kanssaan oli tavattoman mukava keskustella. Arvelin, ettei hän meitä enää edes tunne, kun hänestä tulee kuuluisa. Kävin kuitenkin kerran häntä tapaamassa ja onnittelinkin puhelimitse, kun hänestä myöhemmin tuli akateemikko. Hän oli suuri ihmistuntija, joka kertoi olleensa monenlaisissa porukoissa, joissa kaikissa oli aina samat tyypit: purnarit, pinnarit, jutunkertojat, isoääniset, hiljaiset, tyhmät ja salaviisaat. Kaupunkilaiset ja varsinkin helsinkiläiset osoittivat ylimielisyytensä puhumalla slangia. Hän väitti, että esimiehet erotti ilman arvomerkkejäkin, heissä oli tiettyä arvokkuutta ja vastuuntuntoa. Puhuimme kaikesta mahdollisesta paitsi maanviljelyksestä.

Sodan lopussa eivät Suur-Suomi-haaveet enää kiinnostaneet. Jokaista huolestutti Suomen ja omakin kohtalo sodan jälkeen. Saksan häviötä ei surtu, mutta Suomen säilymistä surtiin sitäkin enemmän. Äreitä oltiin ja vanhat vitsit kerrottiin niin moneen kertaan, että ensin niille ei nauranut kukaan ja sitten kaikki. Toverihenki oli erinomainen eikä ketään sorrettu, aina voi luottaa siihen, että kaveri auttaa. Ryhmänjohtajat olivat kaikkein hankalimmassa asemassa. Heillä ei ollut mitään erityisoikeuksia, mutta kuitenkin vastuu ryhmästään. Mutta vaikka pahastikin välillä tuli sanottua, yritettiin vastata samalla mitalla. Aina lopulta naurettiin päälle, sillä nuorena ei jaksa koko ajan surra tulevaa.

Manu Kärki

Suomalaiset sotalapset

Suomesta siirrettiin talvi- ja jatkosodan aikana Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan lähes 80 000 lasta. Kuljetukset Ruotsiin alkoivat joulukuussa 1939 ja tapahtuivat aluksi laivoilla, myöhemmin rautateitse sekä myös lentokoneilla. Kuljetettujen joukossa oli myös naisia ja vanhuksia, ei siis pelkästään lapsia. Ruotsiin vietiin noin 72 000 lasta, Tanskaan 4 200 ja Norjaan noin sata lasta. Noin 15 500 heistä jäi palaamatta Suomeen.

Jatkosodan alettua kesäkuussa 1941 alkoivat lasten siirrot Ruotsiin uudelleen. Eniten lapsia siirtyi sodan ensimmäisenä vuonna 1941–42 sekä 1944. Laivalla matkustaneita lapsia varten perustettiin vuonna 1941 Turkuun vastaanottokoti, jonne eri puolilta Suomea saapuneet lapset kerättiin. Sosiaaliministeriön lastensiirtokomitea nimesi lastensiirtojen syiksi elintarvikepulan sekä sen, että takaisin vallatun alueen jälleenrakentamisessa mukana olleet naiset eivät voineet viedä mukanaan pieniä lapsia. Lastensiirrot herättivät myös vastarintaa, mutta sensuuri puuttui nopeasti tähän kieltäen keskustelun asiasta.

Lasten ’ kotiuttaminen alkoi sodan päätyttyä ja jatkui koko 1940-luvun lopun. Prosessi ei sujunut ongelmitta, sillä kasvattivanhemmat eivät aina halunneet luopua lapsista, eivätkä nämä halunneet palata Suomeen. Syntyi adoptio-ongelmia ja oikeudenkäyntejä Ruotsissa. Lopputuloksena oli, että Ruotsiin jäi ehkä jopa 15 000 suomalaislasta. Kotiin palaneilla oli myös ongelmia, sillä monelta oli suomen kieli unohtunut, mikä haittasi sopeutumista kotiin ja kouluun. Sotalapsista on viimeisten vuosikymmenienaikana tehty joitakin tieteellisiä tutkimuksia, joiden tulokset ovat olleet osittain ristiriitaisia. Erään tutkimuksen mukaan erokokemukset ja huono kohtelu Ruotsissa ovat vaikuttaneet vielä aikuisiällä. Sotalasten yhdyssiteenä toimii Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto. Se julkaisee 4 kertaa vuodessa ilmestyvää Sotalapsi - Krigsbarn -lehteä.

Aila Nikander

Sotalapsen hyvät muistot

Aila asui 1942-43 Carlingin perheen luona Trollhättanin kaupungissa. Anna ja Arne Carling ovat takarivissä neljäs ja viides vasemmalta, heidän poikansa Christian eturivissä kolmas vasemmalta. Aila on eturivissä toinen vasemmalta. Kuvassa on myös Arnen vanhemmat ja veli vaimonsa ja lastensa kanssa. Kuva Aila Nikanderin.

Hilda ja Paul Söderlund olisivat halunneet Ailan ollolyllärekseen, mutta Esteri-äiti ei siihen suostunut. Yhteydenpito jatkui aina 1960-luvun loputtelle saakka. Kuva kirjoittajan.

Jouduin tammikuussa 1942 korvaleikkaukseen Turkuun ja kuulin siellä puhuttavan, että nyt viedään lapsia Ruotsiin. Innostuin valtavasti kuulemastani, mutta kun kerroin asiasta äidilleni, hän oli kauhuissaan. Itsepäinen kun olin, menin kunnantoimistoon ja pyysin Eeva Kujalaa, joka oli silloin Somerniemen kunnankirjurina, tekemään paperit, joilla pääsisin lähtemään. Uskoin, että äiti tottuisi vähitellen asiaan ja antaisi luvan lähteä. Vaikka olin yhdeksänvuotias ja lapsellinen, niin tavallaan kuitenkin tajusin, että yksikin suu vähemmän olisi helpotus myös äidille ja perheellemme.

Hammarenin perhe asui Jakkulan kylässä lähellä pappilaa. Perheeseen kuului neljä lasta, kaksi poikaa ja kaksi tytärtä. Pappilan vuokraajana oli Helmi ja Viljami Nieminen, joilla oli myös neljä lasta. Viljami oli kadonnut sodassa ja Helmi oli yksinhuoltaja. Heidän tyttärensä Sirkka ja Leila olivat lähdössä Ruotsiin, ja kun Helmi pyysi Ailan äitiä Esteriä päästämään tyttärensä omien tyttäriensä seuraksi matkaan, niin tämä vihdoin suostui. Tytöt lähtivät linja-autolla Turkuun maaliskuun 13. päivänä vuonna 1942. Puutorin varrella oli Vähäväkisten taloon perustettu vastaanottokoti, jonne eri puolilta Suomea saapuneet lapset kerättiin. Siellä lasten kaulaan ripustettiin lappu, jossa oli nimi, kotiosoite ja vanhempien nimi.

- Siinä luki Sosiaaliministeriön lastensiirtokomitea, ja sama ruotsiksi. Kun yritin lukea pitkää tekstiä "Socialministeriets barnförflyttningskommitte", ajattelin etten ikinä opi ruotsia, mutta siinä olin väärässä. Laivamatka Turusta Tukholmaan kesti viikon, ja juutuimme välillä jäihin. Olen myöhemmin kuullut, että Itämeri oli miinoitettu, ja lasten kuljetukset laivalla loppuivat pian sen jälkeen. Enkä minä matkan kestoa silloin ihmetellyt, kun luulin, että Ruotsiin on niin pitkä matka. Meidät lapset oli sijoitettu laivan ruumaan, jossa nukuimme päät vastakkain. En tiedä paljonko meitä oli, mutta luulisin, että noin 200. Laivamatkan ajan meidän mukanamme oli suomalaisia lottia.

Tukholmasta tytöt vietiin junalla Ludvikan kaupunkiin Taalainmaalle, jossa he joutuivat olemaan kaksi viikkoa karanteenissa tartuntatautien varalta. Majoitustilana oli kolmikerroksinen lastenkoti. Laivamatkan aikana olivat päätäit tarttuneet lähes jokaisen hiuksiin, ja niitä jouduttiin poistamaan eetterillä.

- Kahden viikon kuluttua matka jatkui. Minut ja Niemisen tytöt vietiin Trollhättanin kaupunkiin. Sotalasten yhdyshenkilönä toimi kaupungissa suomalainen Jaatisen täti, joka otti Niemisen tytöt itselleen. Hänen naapurissaan asui Anna ja Arne Carlingin perhe, jolla oli viisivuotias Christian-poika. He olisivat ottaneet saman ikäisen pojan, mutta kun Jaatisen täti tarjosi heille minua, he suostuivat ja niin pääsimme naapuritaloihin.

Arne Carling oli rakennusinsinööri ja Anna kotirouva, koulutukseltaan lastentarhanopettaja. Perhe asui omakotitalossa Fagestrandin hienostokaupunginosassa, ja heillä oli tanskalainen kotiapulainen. Ailan saapumisen jälkeen taloon tuli kahdeksi viikoksi kotiompelijatar, joka ryhtyi neulomaan hänelle vaatteita.

-Isäntäperheeni ei osannut sanaakaan suomea, enkä minä ruotsia. Perjantaina, kun tulin, niin seuraavana maanantaina minut vietiin läheiseen kouluun, ja aloitin ensimmäisellä luokalla. Siellä oli aapinen, jossa oli kuva ja kuvan alla teksti, eikä kestänyt montakaan viikkoa, kun tulin jo toimeen. Kesällä puhuin jo melko hyvin ja syksyllä pärjäsin koulussa kielen puolesta oikein hyvin. Minulle ei kieliongelmaa syntynyt, koska olin saanut syntymälahjana hyvän kielipään. En tuntenut myöskään koti-ikävää.

Ailan isäntäperhe piti sotalapsestaan hyvää huolta. Jouluna hän sai valtavat määrät lahjoja, ja myös kotiin lähetettiin monet paketit vaatteita, kahvia, suklaata. Runsaan vuoden kuluttua huhtikuussa 1943 oli kotiinpaluun aika, sillä sopimus oli tehty vuodeksi. Niemisen tyttäret jäivät Ruotsiin. Leila asuu siellä vieläkin, mutta Sirkka palasi Suomeen 15–16 vuoden ikäisenä. Paluu junalla Haaparannan kautta Hämeenlinnaan kesti viisi vuorokautta. Loppumatkan Aila tuli yksin linja-autolla Somerolle. Tuliaisena kotiväelle oli suuri paketti, jossa oli appelsiineja ja muita herkkuja.

- Suomeen palattuani kirjoitin usein Carlingin perheelle ja myös Söderlundin tädille, johon olin Ruotsissa tutustunut. Hilda ja Paul Söderlund olivat lapseton pari, ja he halusivat minut luokseen. Kului kuitenkin puolitoista vuotta, ja vasta syksyllä 1944 äitini antoi minulle ja sisarelleni Anjalle luvan lähteä. Söderlundit asuivat Trollhättanin naapurissa Vänersborgissa virka-asunnossa, koska Paul oli sairaalan intendentti. Restadsin mielisairaalaan kuului 12 suurta kolmikerroksista rakennusta, ja potilaita oli tuhansia. Sairaalalla oli oma puutarha, navetta, kirkko, elokuvateatteri ja jalkapallokenttä. Olin perillä 19. 9. 1944 ja muistan, miten Söderlundin täti sanoi, että nyt meillä on syytä juhlia, kun Suomessa on aselepo ja hänellä on syntymäpäivä. Ja me soitimme ja lauloimme koko sen illan.

Ailan pikkusiskolle Anjalle selvisi vasta perillä, että hän joutuisi eri perheeseen kuin sisarensa. Siitä syntyi kova parku, mutta koska isäntäperheiden väliä oli vain puoli kilometriä, oli sisarusten helppo vierailla toistensa luona. Tytöt kävivät samaa koulua, ja Aila oli Anjan tukena samalla luokalla syyslukukauden. Myös Anja oppi uudenkielen nopeasti, jopa niin hyvin, että vajaan vuoden kuluttua kotiin palattuaan hän ei osannut enää suomea. Tyttöjen keskinäinen puhekielikin muuttui ruotsiksi. Anja opiskeli myöhemmin kieltenopettajaksi, ja opetti englantia ja ruotsia 30 vuotta.

- Söderlundin täti oli hyvin musikaalinen, ja me esiinnyimme monissa tilaisuuksissa. Hän säesti ja minä lauloin. He olisivat mielellään ottaneet minut ottolapsekseen ja kouluttaneet, mutta äiti ei antanut lupaa. Minä olisin halunnut jäädä heidän luokseen. Myös Anja olisi saanut jäädä kansakoulun opettajaperheeseen, jossa asui, mutta niin me lokakuussa 1945 palasimme Suomeen. Oli kylmää, pimeää ja sateista. Se ei ollut iloinen kotiinpaluu. Minä olin melkein katkera äidille hänen päätöksestään. Tuntui siltä, että hän ajatteli vain itseään, eikä minun parastani. Nyt myöhemmin itse äitinä tuo katkeruus on kadonnut, ja ymmärrän, ettei omaa lastaan voisi antaa pois.

Syksyllä 1946 Aila oli 14-vuotias. Hammarenin perhe oli muuttanut Keltiäisiin. Seuraavana keväänä hän aloitti pikkupiikana Somerniemen pappilassa. Sorsavirroilla oli silloin molempien äidit, Andströmin mamma ja Liljan mamma hoidettavinaan, ja he tarvitsivat apua. Aila jatkoi kirjeenvaihtoa Söderlundin perheen kanssa.

-Kesällä 1949 olin kolme kuukautta Söderlundin perheen vieraana. Olin kuukauden Restadsissa, kuukauden Tukholmassa ja kuukauden Göteborgin pohjoispuolella lähellä Uddevallan kaupunkia, jossa Söderlundin perheellä oli vuokrattu kesämökki. Kesäpaikan vieressä oli laivalaituri ja kioski, jossa olin myyjänä. Laiturilla pidettiin tansseja, ja kioskissa soitettiin levyjä. Kesällä 1967 kävin tyttäreni Marjon kanssa Ruotsissa. Hän oli silloin saman ikäinen kuin minä vuonna 1945. Söderlundin setä oli silloin jo kuollut, ja ilmeisesti tätikin kuoli muutama vuosi myöhemmin, koska kirjeiden tulo loppui. En ryhtynyt asiaa heidän tuttaviltaan kyselemään koska omia lapsia heillä ei ollut. Viimeksi kävin 12 vuotta sitten katsomassa vanhaa hoitokotiani. Rakennus oli tallella, mutta sisälle en päässyt, enkä tavannut enää ketään tuttuja.

- Minulla on vain hyviä muistoja sotalapsivuosiltani Ruotsista. Pääsin hyvien ihmisten perheisiin, ja minua pidettiin kuin omaa lasta. Koulussa olin tasaveroinen muiden oppilaiden kanssa enkä joutunut minkäänlaisen kiusanteon tai syrjinnän kohteeksi. Nämä hyvät muistot ja samalla kiitollisuuden velka ovat seuranneet minua läpi elämäni ja opettaneet, miten tärkeää on lähimmäisen auttaminen ja diakoniatyö.

Ailan 10-vuotisjuhlat 16. 6. 1942. Syntymäpäiväsankari on takarivissä oikealla. Kuvan vasemmassa reunassa on Leila Nieminen ja edessä oikealla hänen sisarensa Sirkka. Keskellä Carlingin-täti sylissään naapurin vauva. Kuva Aila Nikanderin.

Raimo Suokas

Viipurista Skåneen

Edessä Raimo Suokas. Vasemmalla lukien Linnea Gustavsson, Elof Gustavsson sekä naapurin isäntä ja emäntä. Kuva kirjoittajan.

Isäni oli rautatieläinen, joten perheemme kulki komennuspaikkojen mukaan. Viipuri vallattiin takaisin 29. 8. 1941, ja jo syyskuun alkupäivinä muutimme sinne. VR oli järjestänyt asunnon Majurinkadulta aseman läheltä Papulan puolelta. Pikkupojilla ei ollut rahapulaa, sillä rahanarvoista myytävää riitti. Keräsimme lasia, voikukanjuuria ja pyydystimme suuria lihavia rottia, joista maksettiin muistaakseni 5 mk kappaleelta. En tiedä, mitä nahoille tehtiin, mutta kai ne johonkin käyttöön menivät. Heti muuton jälkeen ihmettelyä riitti, sillä vuorokauden ajan Viipurin radio soitti jatkuvasti Säkkijärven polkkaa. Kun edellinen levy meni soittokelvottomaksi, se vaihdettiin uuteen, ja taas polkka jytäsi. Selvisihän sitten syykin. Perääntyessään vihollinen oli asentanut kaupunkiin miinoja, joiden piti järjestää historian toinen Viipurin pamaus. Miinoitus piti laukaista tietyllä aaltopituudella lähetetyllä radioviestillä. Suunnitelma paljastui sotavangin kuulustelussa, ja jysäys vältettiin. Kiitos Säkkijärven polkan ja sen radioteknisen neron, joka keksi vastalääkkeen.

Meidän kotitalomme Perkjärvellä oli jäänyt ehjäksi ja vuokraakin oli maksettu. Isä löysi ulkorappusilta 5 kopeekkaa. Oli näemmä siellä toisella puolella huumorimiehiäkin. Minä ja Lehtosen mummo muutimme sinne, ja aloin tutustua kylässä koulunkäyntiin. Koitti kevät 1944. Koulu päättyi tavallista aikaisemmin. Palasin jälleen Viipuriin.

Venäläinen tiedustelukone alkoi päivittäin ilmestyä kaupungin yläpuolelle. Aluksi sitä ahdisteltiin, mutta viimein sen annettiin leijailla rauhassa. Ilmatorjunta ei siihen yltänyt ja lentobensiini oli kallista. Aavisteltu sota alkoi jälleen ryminällä. Alkoivat myös Viipurin öiset pommitukset. Herättiin ikkunoiden helinään, välähdyksiin ja pommien jysähdyksiin. Painuimme talon kellariin, joka toimi väestönsuojana. Tuntui kuin koko talo olisi huojunut ja kellarissa rukoiltiin sekä itkettiin. Koneet saapuivat Viipurinlahden suunnalta, ja asemaa pommitettaessa pommien lentorata kulki talomme ylitse. Mieleen on jäänyt ääni, joka syntyy pommin lähestyessä. Silmänräpäys hiljaisuutta ja valtava räjähdys. Ohi meni!

Rintamalla miehemme perääntyivät ja meidänkin täytyi jättää kaupunki taaksemme. Muusikko Olavi Huuska oli saanut järjestettyä vaimolleen asunnon Hämeenlinnasta Hiekkakatu 8:sta, ja äidin kanssa mekin muutimme sinne.

Jälleen lähetettiin lapsia Ruotsiin, ja minäkin olin halukas lähtemään. Paperit järjestyivät ja niinpä nousin muiden mukana pahvilappu kaulassa junaan, suuntana Vaasa. Siellä meidät lastattiin höyrylaivaan ja matkasimme Umeään. Matka jatkui edelleen Falunin kokoamispisteeseen. Falunissa kysyttiin isommilta lapsilta, haluaisivatko he tulla sijoitetuksi kaupunkilais- vai maalaisperheeseen. Minä halusin maalle, ja niin alkoi pitkä junamatka Keski-Ruotsista etelään, Skåneen.

Jouduin Weckelsångin lastenkotiin, josta ruotsalaisperheet kävivät hakemassa lapsia hoitoonsa, kukin mieltymyksensä mukaan. Eräänä päivänä paikalle saapui nelikymppinen pariskunta, joka halusi ottaa minut hoiviinsa. Lähdin heidän kotiinsa Kvarnamålan Botahultiin, jossa maatila sijaitsi. Talo oli punainen ja kaksikerroksinen. Isäntäväen, Elof ja Linnea Gustavssonin lisäksi talon yläkerrassa asusti talon tytär Svea miehensä Tage Ohlssonin kanssa.

Aluksi oli hankalaa, kun kumpikaan osapuoli ei ymmärtänyt toistensa kieltä, mutta toimeen tultiin. Isännän johdolla alkoi erittäin tehokas ja järkevä ruotsikielen opiskelu, johon käytettiin kaikki vapaa-ajat. Sana sanalta, kuva kuvalta ja ele eleeltä alkoi ruotsin kieli valjeta. Lauseita alkoi muodostua, ja kun vielä opetettiin numerot ja kertomataulu, niin ei enää hätäpäivää.

Koitti syksy ja koulut alkoivat. Isäntä ilmoitti minutkin oppilaaksi. Koulussa oli muitakin suomalaislapsia, ja pitihän sitä näyttää, että kyllä mekin koulussa pärjätään. Kun opettajakaan ei osannut suomea, oli meillä hyvä heitellä mielipiteitä suomeksi. Tulisi liian pitkä tarina kertoa oloista Ruotsissa, joten tyydyn pariin muistiin jääneeseen tapaukseen. Muiden maalaistaloon kuuluvien eläinten lisäksi tilalla oli mahtavan kokoinen karvakavioinen belgialainen työhevonen. Isäntä käytti nuuskaa, jota hän sipaisi alahuulen sisäpuolelle. Hevonen oli tottunut samaan aineeseen, ja kun se huomasi isännän puuhat, ei se liikahtanutkaan ennen kuin sai myös oman annoksensa alahuuleensa.

Eräänä päivänä Linnea kysyi minulta, uskaltaisinko tappaa pari kanaa, kun isäntä ei ehtinyt. Kanoista valmistettaisiin uunikanaa. Tehtävä ei miellyttänyt minua, mutta olihan sitä näytettävä, että suomalainen pystyy siihenkin. Mikäpäs siinä. Kanaa kiinni jaloista ja selälleen pölkylle. Silmät kiinni, ja hups: kaula oli poikki. Silloin kana lipsahti kädestäni ja lähti juoksemaan pellolle sananmukaisesti kuin päätön kana. Meikäläinen perässä. Yhtäkkiä väliimme ilmestyi kettu kanaa tavoittamaan. Siinä sitten paineltiin peräkkäin kuin köyhän talon porsaat. Johdossa oli päätön kana, toisena kettu ja hyvänä kolmosena minä, joka karjuin suomeksi ja ruotsiksi.

Loppuihan se veri kanasta, ja se tuupertui maahan kuin maratoonari maaliin saapuessaan. Silloin kettu nappasi sen suuhunsa ja kiihdytti vauhtiaan. Minulle tuli hätä käteen, sillä metsän reuna alkoi uhkaavasti lähestyä. Viimeisenä mahdollisuutena vetäisin keuhkot täyteen ilmaa ja karjaisin suomeksi sanan, jota ei viitsi joululehdessä toistaa. Ja ihme tapahtui. Kävi kuin sadussa ”Kettu ja korppi”. Ketulta loksahti suu auki ja kana putosi maahan. Toisen kanan suhteen onnistuin paremmin, ja kanapaisti syötiin kuin syötiinkin voitollisen kisan kunniaksi.

Tuli joulu. Jouluaamuna minut herätettiin varhain. Oli joulukirkkoon lähtö, ulos tullessani belgialainen hevonen odotti jo valjastettuna portaiden edessä. Kirkkoreen etukulmissa paloivat lyhdyt. Pujahdin lammasvällyjen alle. Taivas oli täynnä tähtiä, pieni pakkanen sai lumen narskumaan reen jalasten alla. Kirkolle oli matkaa pari kymmentä kilometriä, eikä humma pitänyt kiirettä. Kirkolle saavuttiin kuitenkin sopivasti. Kirkko kylpi juhlavaloissa sekä ulkoa että sisältä. Sisään astuessa tulvahti vastaan lämpö, valo ja todellinen joulun tunnelma. Kun sitten urut alkoivat soida ja kirkkokansasta kajahti tuttu virsi Enkeli taivaan, muistui mieleen kaukainen kotimaa ja kodin joulut. Oli pakko ottaa nenäliina ja muka pyyhkiä nenää. Samalla saattoi salaa pyyhkäistä kyyneleet silmistä ja poskilta.

Nyt ovat Farbror-Elof ja Tant-Linnea kuolleet, mutta muistelen heidän antamiaan opetuksia ja aikaa heidän hoivissaan lämmöllä ja kiitollisuudela.

Hiihtämässä Skånessa. Huomaa oikealla olevan ulkorakennuksen olkikatto. Kuva kirjoittajan.

Maiju Avellan

Muistelmii Härkätiästä ja koulunkäynnist talvisoran aikan

Härkätiä on taas kovin esil, siit kerrotaan sanomalehriskin yhtä mittaa. Täl kerral tehrään tyätä matkailun hyväks. Vuarel 1939 siin oli vähän toisenlaist matkailuu kun nykypäiväl. Sillon viätiin sotamiähii Härkätiätä pitkin rintamal. Venäläiset lentokonneet ajo ussein täst yli. Mää olin alakoulus sillon, kun talvisota syttys. Suvel jo kuuli kuinka isot ihmiset puhuvat mahrollisen soran syttymisest. Muirenmuas Kujanpään Vihtori ja Solan Juho olivat kuulleet et Hitleri voi vaikka hyäkätä Tsekkoslovakiaan. Sillon Kujanpää tulistus ja sanos, et jos Hitleri hyäkkää Sekkoslookiin, on se varma Hitlerin hauta. Solalta kysyttiin, et jos se sota tullee, niin kukas sen voittaa. Sola luki Turun Sanomat ain tarkkaan, hunteeras ja sanos et uskaltaaks hän sannoot, mut kenen puala Amerikka mennee, se voittaa soran.

Ei ne puheet meittii lapsii kiinnostannu, niin ettei mei oikein ymmärretty pelkääkkän mittään. Meitil oli ain omat tyäin ja leikkein. Määkin autoin isopappaa välil kahven viämises pellol, kun muut ei isopappan miälest osannu pistäät mukei ja kahvekuppei hantuukin päälä niin hyvin kun mää.

Aaltosen likkain kans leikittiin kauppaa, pelattiin pallon kans neljää maalii ja juastiin karttuu. Sit mul oli viäl Tassu-niminen koira. Sen poikasiikin tartti hoitaat, niin et kiiruuks se oikein välil pisti. Näin saatiin sentään oman miälen mukkaist päivähoitoo, kun itte keksittiin mitäs taas tehtäs.

Syksysuvel lährettiin kouluun. Sillon määkin peljästysin ensimmäisen kerran jo oikein torestas, kun koulul tuli simmonen nuaren pualeinen miäs, kaasunaamari völisäs. Hän kertos siit, mitä varten niitä tarvittais mahrollisen soran syttyes, ja näytti kuinka sitä käytettäis. Mää en kyl tullu hulluu hurskaammaks, kun pelkäsin jos vaikka tukehrun kun tommonen sian kärsää muistuttava vehje on pääsäin. Enkä varmaan olis osannu käyttäät sitä jos olis tarvinnu.

Lokakuun pualenvälin paikkeil meittii oli käsketty kyllään Sylvänän Rotol yhres Vakkurin perheen kans. Paavo-eno halus näyttäät sisarilles ja niitten perheil runsas viikko sit syntyneen piänen tyttäres. Meitin siäl ollesain pokkes sisäl Kurjen Mikko. Mei luultiin et Mikko tuli kattomaan naapuris likkoi ja niitten perhei. Asja olikin paljon vakavampi. Mikol oli völisäs kirje enol.

Koko kylän posti tuli sihen aikaan Aaltosen kauppaan, siält jokainen sai hakkeet omas. Joskus kauppa oli niin täys, ettei millään meinannu mahtuut sisäl.

Jokainen, kellä oli omaisii soras, vartos kenttäpostikirjet rintamalt. Uutisten aikaan meijänkin tuvas oli ain vierai kuuntelemas tiatoi rintamalt. Sillon ei ollu viäl ratioo kaikil. Moskovan ropakantoratio häiritti päivittäin Suamen yleisration ohjelmii Tiltun suula. Se sanos mm. näin: - Suamalaiset tyäläiset ja talonpojat liittykää puna-armeijaan. Älkää antako Venäjän keisari Nikolai toisen palkkarenki-Mannerheimin johtaa teittii käymään sottaa Neuvostoliittoo vastaan, vaan antautuka puna-armeijal niinkun on tehnyt jo suuri osa suamalaisist sotilaist.

Monta kertaa pistettiin ratio kiine , kun ei viittitty kuurelle sen ropakantaa. Aika vähän oli niin yksinkertasii ihmisii, et sitä usko, kun tiärettiin hyvin, et Neuvostoliitos katos ihan samal taval kun meilä Tassun poikasii. Kukkaan ei tiänny, mihen ne oli yälä viäty, tai paremminkin ei uskallettu sannoot, mihen ne oli joutunu.

Meijän naapuri Eetla tuli joka päivä kuuntelemmaan uutisii. Eetla oli vähän taikauskonen. Tiltu huusi taas ylitten muitten, eikä uutisten kuuntelemisest meinannu tulla mittään. Sillon Eetla nousi ylös tualilt, näytti nyrkilläs ratioo ja sanos: - Varros, kun mää kualen, tulen mää sun nurkkiisas ja ryttyyn niin perkeleest!

Jonkun ajan päästä koululaisil ruvettiin antamaan ryhmäopetust. Se tarkotti sitä, et mei oltiin jaettu piäniin 6-7 oppilaan ryhmiin ja toiset kävi kouluu aamupäiväl ja toiset ehtopäiväl. Alakoululaiset kävi opettajan asunnol. Kansakoululaiset pääsivät opettaja Hossin maatilal aloittammaan taas koulunkäyntis. Järjestely oli suunniteltu sen tähren, ettei lentokoneist näkyny montaa lasta yhtä aikaa kulkevan pitkin Härkätietä. Kyl niit lentokonnei vaan menikin, mut niin korkjalt, ettei näkyny kun piäni piste kirkkaal taivaal. Meitil annettiin määräys, et repus täytys olla valkonen raiti selkään, ettei erotu valkoses hankes mittään.

Kerran kun mää tulin Aaltosen Pirkon kans koulust kotja, alko kuuluut meitin miälest kovvaa ääntä, ihan kun lentokone tulis matalalt. Mei otettiin raiti repust ja pistettiin se selkääsäin ja kuljettiin selkä köyrys pitkän matkaa. Mut kun mittään ei kuulunukkaan, mei ruvettiin oikein kuuntelemmaan ja lopultas huamattiin, et se olikin vaan Saksan tappuri, kun käve.

Siirtolaisiikin Karjalast oli jo tullu. Meiläkin oli Hiiri -niminen perhe. Oli rouva Hiiri ja kaks poikaa, Erkki ja Eino. Tytär oli lottana siäl jossakin ja perheen isä oli rintamal siäl jossain. Yleensä ei rintamal olevan olinpaikkaa tarkennettu. Nykyisin Eino Hiiri on harmonikkataiteilija Eino Helisalo, joka esiintyy sillon tällön ratiossakin. Rouva Hiiri kutos koko ajan kintai ja sukkii rintamamiähil. Kintais oli peukalon lisäks etusormi kurottu erikses. Lisäksi hän kutos päänsuajuksii, simmottii, et oli yks iso reikä, mistä silmät, nenä ja suu näkyvät, muuten se oli pussin malliin kurottu. Meilä oli lampai, ja niist sai villoi. Tammiska ja Eetla kehräs niist lankoi ja Hiiren rouva kutos ne erilaisiks tuatteiks, niinkun mää jo erel keroin.

Meijän mamma ja palveluslikat leipos suurii hapanleipätaikinoi leiviks. Lotat toi ensin jauhot ja neliskanttisen vormun. Veivät sit valmiit leivät säkkeisiin pakattuna lähetettäviks miähil rintamal. Näin tehtiin joka talos, misä vaan oli vähänkin isompi uuni, jokanen vuaros perrään. Näin kotirintamal toimi jokanen kykys ja mahrollisuutes mukkaan.

Maaliskuun 13. päivä mää olin Hiiren pojan kans sukseemas. Kun tultiin sisäl, kaikki kuunteli hiljaa ratioo. Siäl ulkoministeri Tanneri puhus. Hän ilmoitti, että sotaa on päättyny ja rauha saavutettu, sekä ehrot ja mistä kulki uus raja. Kun Hiiren rouva kuuli, et Uuras, heitin kotokuntas oli jääny Neuvostoliiton puala,

rupes se kovin parkumaan ja lähti juaksemaan kamariis ja sano mennesäs, et meil ei ol ennää kottii, meil ei ol ennää kottii.

Vaikka sota loppuskin, sen seuraamuksii oli viäl jäljel. Meitilkin oli yhret sankarihautajaiset viäl käymättä. Vakkurin Liisal ei ollu ennää issää, kun sota päättys. Mut meitil oli, vaikka ei heti kotja päässykkän, kun oli horettavana sotasairaalas. Hänelt oli jalat jäätyneet Viipurin lahren taisteluis. Sai kumminkin aikaistettuut hautajaisten tähren kotjapääsyys. Sankarivainajat siunattiin Somerol ain kirkos. Valkoset arkut oli verhottu Suamen lipul. Lotat oli kunniavartios kirkos ja sotilaspojat samas hommas sankarihaural. Kirkkoherra Tasanko oli suuri Suamen ystävä, sen vapauren ja itsenäisyyren pualestapuhuja. Kirkkoherra arvosti korkjal näitten vainajain suurimman uhrin, minkä ihminen joutuu antamaan, et tulevakkin polvet vois ellää vapaas maasa. Tasanko pyrkiskin järjestämmään nää tilaisuuret mahrollisimman korkjatasoisiks ja arvokkaiks surujuhliks. Oli suuri onni somerolaisil, et meitil oli sillon kirkkoherranan Sulo Tasanko.

Muistotilaisuuksii järjestettiin vainajain koton ja seurakuntatalol. Jos omaiset eivät jaksaneet tai jostain muusta syystä voineet järjestäät muistotilaisuut, lotat järjestivät ne heitin pualestas, jos omaiset niin halusivat.

Vähitellen miähii ja hevosii pääsi kotja. Elämä pääsi taas jatkumaan rauhallisis olois, vaikka ei ennää samanlaisena kun erellisvuasil. Niin mones perhees oli huali huamisest, kun ennää ei ollu issää tai poikaa hualehtimas toimeentulost. Puhumattakan karjalaisist, joist monet menettivät omaises, ja sen lisäks melkein koko Kaarjalan heimo menetti kotis irtaimistoineen ja viäl kotiseutuskin. Mut mei piänet, mihen sota ei ollu jättäny jälkeetäs, oltiin varmaan kaikkein onnellisemmas asemas. Mei vaan jatkettiin koulunkäyntii kesäkuun pualel asti, otettiin talvel jääneet rästit kiine. Toristukset mei saatiin kesäkuun 15. päivä.

Kirjoittajaa ovat muistitiedoillaan avustaneet Anja Känkänen (o.s. Pirttilä) ja Matti Avellan.

2002
Reima Ruokonen
Sotalapsena Ruotsissa 60 vuotta sitten

Kotona Lautelassa oli alaikäisiä lapsia seitsemän. Minä olin viisivuotias ja nuorin, ja vanhin oli viisitoistavuotias. Tuli tieto, että lapsia voitaisiin lähettää pois sodan jaloista Ruotsiin. Silloin pelättiin myös valtakunnan miehitystä. Rouva Helmi Erkinaro oli asiassa aktiivinen ja kehotti perhettämme lähettämään pari lasta Ruotsiin. Vanhemmat innostuivatkin asiasta ja päättivät lähettää kaksi nuorinta.

Esteettömyystodistukseen maaliskuun kymmenenneltä päivältä vuonna 1942 merkittiin lähtijäksi kuusivuotias Seija-siskoni ja minut mukana seuraavaksi. Lähtöä edelsi lääkärintarkastus sekä röntgenkuvaus. Kuvasta kävi ilmi, että olin saanut keuhkotautitartunnan. Vähää aikaisemmin oli todettu isän sairastuneen rintamalla keuhkotautiin ja hänet kotiutettiin syksyllä 1942. Sairaus vei hänet vuonna 1949 hautaan.

Ilmeisesti sairaat lapset pantiin etusijalle lähtijöiden joukossa, ja niin Seijan nimi vedettiin yli ja vain minut merkittiin lähtijäksi. Sairaat lapset pyrittiin lähettämään lentokoneella. Sain nimilapun kaulaani. Lähdin kotoa 30. 5. 1942, ja sen jälkeen lentäen Turusta Tukholmaan. Matka tavaroina oli ehkä vain eväspussi. Matka jatkui Etelä-Ruotsiin Lundiin, jonne saavuttiin 17. 6. Lapset sijoitettiin pieneen kouluun, josta oli tehty vastaanottokoti. Siellä jouduin olemaan puoli vuotta. Perheisiin ei ehkä sijoitettu sairaita lapsia, vai eikö minulla ollut ottajaa? Siellä koti-ikävä ahdisti ja usein nukahdin itkuun. Vastaanottokodissa pojilla oli aikaa leikkiä. Piharakennuksessa oli pieni kellari, jossa oli hyllyjä. Suosittu leikki oli sitoa pienimpien kädet ja jalat ja työntää paperitollo suuhun ja nostaa poika hyllylle. Siellä sitten sai olla omissa oloissaan, kunnes joku tuli aikanaan päästämään pois. Muutakin kiusaa isot pojat keksivät, mutta kun terveyteni kohentui, pääsin muuttamaan oikeaan perheeseen.

Aviopari, jolla oli minun ikäiseni poika, tuli hakemaan minut 28.1.1943. Pääsin Jönssonin perheeseen Håslöviin. Siellä ei puhuttukaan suomea, ja niin jouduin olemaan mykkänä useita viikkoja tai ehkä kuukausia. Yhtäkkiä kuitenkin huomasin ymmärtäväni heitä ja aloin isäntäväkeni ällistykseksi puhua ruotsia. Kylässä oli toinenkin suomalaispoika, Kalevi, joka silloin tällöin kävi luonani.

Koti oli kaunis pieni punatiilinen omakotitalo aivan kirkon vieressä. Pihalla oli kaneja, joita saimme paijata. Oli myöskin iso autotalli, sillä pappa oli bussiliikennöitsijä. Joskus pääsimme liukumaan Malmöön. Talossa oli myös henkilöauto. Autoissa oli puukaasuttimet, sillä bensiini oli säännösteltyä Ruotsissakin. Perhe oli ihastuttava. Minua pidettiin ainakin yhtä hyvänä kuin omaa Åke-poikaakin, ellei paremminkin. Ruotsin-mammalta tulleita kirjeitä suomensi Lautelassa Fredrik Miekkavaara. Äiti kertoi myöhemmin, ettei hän koskaan voinut niitä itkultaan lukea, vaan ne luki isä.

Esteettömyystodistus oli annettu yhdeksi vuodeksi. Siksi minut palautettiin Suomeen. Kotimatka alkoi 12. 6. 1943 junalla Haaparannan kautta. Salon rautatieasemalla oli isä vastassa 16. 6. Kaulassani roikkui nimikortti kuten lähtiessäkin, vaikka olisi isä varmaan tuntenut minut muutenkin. Samana päivänä, kun tulin kotiin, syntyi nuorin sisareni Soile. Minua kiusoiteltiin, että olin tuonut hänet tuliaisena. Upeaa.

Olin täysin ruotsinkielinen. Suomen kieli oli unohtunut täysin, ja kohta alkaisi koulu. Veljeni Ossi ja Matti opettivat minulle suomen sanoja ja numeroita, kun olimme lehmiä paimentamassa Lautelantien maantienojassa. Soratiehen oli helppo piirtää kirjaimia ja numeroita. Lehmä kulki ojassa omia aikojaan Hirvelään saakka ja kun maha oli täynnä, se lähti itsekseen kotiin ja me jäimme tielle opiskelemaan. Koska kylässä ei ollut ruotsinkielisiä ikätovereita, ruotsi unohtui hyvin nopeasti, valitettavasti.

Kun alakoulu alkoi 6. elokuuta, osasin jo niin hyvin suomea, ettei koulussa minua ainakaan sen takia kiusattu. Salme-siskoni oli kirjeenvaihdossa vielä joitakin vuosia sen jälkeen, mutta sitten kirjeet harvenivat ja loppuivat vähitellen kokonaan. Näin vanhempana kuitenkin tulee mieleen muistoja ja nyt harmittaa, ettei tullut rakennettua yhteyttä Ruotsin kotiin. Salainen haave se kuitenkin on ollut, sillä olen kantanut mamman osoitetta lompakossani koko kuudenkymmenen vuoden ajan.

Lähteet: Sota-arkisto ja Kansallisarkisto.
Esteettömyystodistus ulkomaanmatkaa varten. Seijan nimen tilalle on merkitty Reima.

Timo Alanen

Neuvostoliittolaiset sotavangit Someron Kurissa 1944

Jatkosodan alkuvaiheissa kesällä 1941 suomalaiset ottivat huomattavan määrän Neuvostoliiton kansalaisia sotavangeiksi. Tämä johtui siitä, että hyökkäys Karjalaan sujui varsin nopeasti, eivätkä neuvostoliittolaiset ehtineet siirtää siviileitä pois ennen suomalaisjoukkojen vyöryä. Myös taisteluissa suomalaiset saivat paljon Neuvostoliiton joukoissa taistelleita vangeiksi. Niinpä elokuussa 1941 Suomeen alkuaan muodostetut vankileirit täyttyivät ja niitä piti laajentaa. Syyskuussa alkoi asemasotavaihe ja vankitulva laantui, mutta silti jatkuvasti leireille saapui uusia miehiä.

Odottamattoman suuresta vankimäärästä oli kovia seuraamuksia, sillä Suomessa oli vähän ruokaa, jota piti riittää myös vangeille. Käyttöön otettiin vanha keino vuosisatojen takaa: vankeja sijoitettiin töihin, ensin esimerkiksi tehtaisiin ja satamiin. Vankien työpanos otettiin hyötykäyttöön ja samalla vankien ruokinta siirrettiin yksityisten vastuulle. Ruokaa vankien käytössä oli erityisesti kevättalvella 1942 vähän ja osa siitäkin oli niin pilaantunutta, että vuoden 1942 alkupuolella kuoli lähes 12000 sotavankia. Tämä herätti jo kansainvälistä huomiota, minkä vuoksi syksyllä 1943 sotavankien käsittelyoikeudet otettiin pois Kotijoukkojen esikunnalta (=Suojeluskuntajärjestöltä) ja siirrettiin suoraan päämajan alaisen Sotavankikomentajan esikunnalle. Vuoden 1942 keväästä lähtien oli ollut mahdollisuus lähettää sotavankeja maataloustöihin.

Someron taloihin sijoitetuista sotavangeista ei ole helposti saatavissa tietoja, mutta hajahavaintojen mukaan heitä näyttää olleen maataloustöissä vasta viimeisenä sotavuonna eli vuonna 1944. Ainakin Pitkäjärven Långsjön kartanossa, Sylvänän Koljolla, Pusulan Larkilla ja Jaatilan Taka-Simolassa on ollut vankityövoimaa. Seuraavaan olen kerännyt tietoa isoisäni Yrjö Alasen omistamasta Someron Kurista. Osittain tallella on asiakirjoja, mutta pääosin havainnot perustuvat eri henkilöiden muistitietoon.

Hangossa helmikuun 1. päivätyn “Sotavankityövoimasopimuksen“ mukaan työvoiman “ottaja“ Yrjö Alanen oli sitoutunut toistaiseksi ottamaan Sotavankileiristä numero 7 seitsemän vankia maataloustöihin. Todennäköisesti Yrjö Alanen on käynyt henkilökohtaisesti valitsemassa vangit, jotka olivat venäläiset Nikolai Berdnikov, Aleksadr Romanov, Pjotr Zhuravlev, Dmitrij Zaitsev, Georgij Jusupov, Nikolai Petrov sekä mordvalainen Trofim Lukjjanov (nimet on näin kirjoitettu leirin paperiin). Sopimusehtojen mukaan Yrjö Alasen tuli huolehtia sotavankien majoittamisesta, muonittamisesta ja vartioinnista sekä maksaa 20 markan korvaus vankia kohti työpäivältä (6 päivältä viikossa) Someron työvoimapäällikölle. Lisäksi annettiin 32-kohtaiset tarkat ohjeet vartioinnista, majoituksesta ja muonituksesta. Niiden mukaan vankia on vartioitava tai pidettävä lukittuna asunnossaan ja maataloustöissä silmälläpidon alaisena. Sotavangit eivät olisi saaneet itse käsitellä radiota, mutta he saivat kuunnella Suomen Yleisradion lähettämää musiikki- ja sotavankiohjelmaa. “Luvaton“ seurustelu, tupakan, elin- tai vaatetarpeiden, rahan tms. antaminen sotavangille oli kielletty. Sotavangit eivät saaneet liikkua tiellä ja yleisillä paikoilla muulloin kuin töihin mennessä ja sieltä palatessa. Sotavangit piti majoittaa erilleen siviiliväestöstä ja ikkunoissa piti olla ristikot. Vankeja ei saanut laskea siviiliasuntoihin, ja ruokailu oli suoritettava joko ulkona tai vankien majoituspaikassa. Työaika maataloustöissä oli 10 tuntia päivässä, 6 työpäivää viikossa. Lopuksi määrättiin sotavankien päivittäisestä ruoka-annoksesta: viljatuotteita 490 grammaa, perunoita 900 grammaa, naudanlihaa 50 grammaa, margariinia tai rasvaa 10 grammaa, kuorittua maitoa 300 grammaa ja sokeria 15 grammaa.

Nähtävästi sotavangit ovat saapuneet heti helmikuun toisena päivänä Kuriin. Heidän takkiensa selustoihin oli maalattu pesunkestävästi suuri V-kirjain, joka osoitti heidän olevan vankeja. Heidät majoitettiin erilliseen asumukseen, jossa ainakin 1920-luvun lopulla oli asunut muonamiehen perhe, todennäköisesti asukkaita oli ollut sen jälkeenkin. Ikkunoihin ei asennettu rautaristikoita, mutta ovessa oli lukko. Tosin lukitus oli

näennäistä, sillä lautakuistista oli irrotettu muutama seinälauta niin, että vangit pystyivät sen kautta lähes esteettä kulkemaan. Erillistä vartiomiestä ei järjestetty. Luultavasti kesäkuussa on vankien olot joku käynyt tarkastamassa.

Kurin silloinen emäntä Toini Alanen yhdessä apulaiseksi palkatun Taimi Nykäsen kanssa valmisti keittiössä ruuan, jonka vangit hakivat omaan asuntoonsa. Ruokailu tapahtui ohjeiden mukaisesti erillään muusta siviiliväestä. Tiskattavat astiat vangit toivat takaisin keittiöön. Aamuruokaa alettiin valmistaa kello 5, sillä ruokailu oli ennen töihin lähtöä. Työt alkoivat kello 7. Päivällä oli ruokailu ja illalla työt päättyivät kello 17.30, minkä jälkeen oli iltaruoka.

Sotavankien ja siviilien välinen seurustelu ohjeitten mukaan oli kielletty, mutta käytännössä kieltoa ei noudatettu. Ainakin kaksi vankia osasi auttavasti puhua suomea. Jotkut talon palkolliset kävivät istumassa iltaa vankien asunnolla, esimerkiksi Pentti Haaga muistaa opetelleensa iltaisin venäjän kirjaimia, kirjoitusta ja sanoja vankien opastamana. Vangit tekivät kuparirahoista kyläläisille sormuksia. Kurissa vuoden 1944 heinäkuusta syyskuuhun evakkona asunut Taisto Tielinen muistaa, että vanki Lukijanov oli jostain saanut käsiinsä kuttaperkkaa ja tehnyt siitä hänelle perhosenmuotoisen hyrrän. Pässinpäähän vangit tekivät aurinkokellon. Mutta vangit kävivät myös kyläilemässä: joko navettapiikojen kämpissä, Lepomäen mökeissä tai muissa kylän taloissa, ainakin Lähteenkorvassa, jossa he kuuntelivat radiota, Ilolassa (Lindberg) ja Vahansaaressa (Norrby). Muistitiedon mukaan joku vanki oli kehuskellut olleensa intiimimminkin naisten kanssa. Taisto Tielinen muisti, että kerran Yrjö Alanen oli kaksipyöräisillä rattailla kuljettanut sairastuneen vangin Somerolla lääkärin vastaanotolle.

Vangit hakkasivat aluksi metsässä rankoja, mutta kesä kului kylvö-, heinä- ja korjuutöissä. Kaikkien muistelijoiden mielestä vangit osallistuivat maataloustöihin ahkerasti muitten mukana. Erityisesti muistettiin peltotyöt. Esimerkiksi vangit sitoivat “itseluovuttavan“ perässä viljalyhteitä, mutta he auttoivat myös karjaväkeä maitotonkkien nostelussa. Miehiä pidettiin reiluina. Someron työvoimapäällikölle Yrjö Alanen on helmi-huhtikuulta maksanut 20 markkaa työpäivältä, mutta toukokuusta lähtien maksu oli 35 markkaa. Tämän lisäksi kuului järjestää vapaa asunto ja ruoka. Pentti Haaga muistaa, että samaan aikaan hänelle maksettiin hevostyöstä 5,50 markkaa tunnilta eli 55 markkaa päivältä, minkä lisäksi etuihin ei kuulunut ruokaa eikä asuntoa. Vertailemalla todetaan, että vankityövoiman käyttö oli toukokuusta alkaen hinnoiteltu lähes yhtä kalliiksi kuin palkollistenkin työ. Siitä huolimatta vankityövoima oli tarpeellinen apu, sillä miesvoima oli sotatantereilla.

Suomen sotamenestys kääntyi tappioksi, ja vangit seurasivat tilannetta radiolähetyksistä. Aselevon he olivat kuulleet Lähteenkorvassa 4. 9. 1944. Osa vangeista iloitsi, mutta jotkut olivat surullisia, sillä he saattoivat odottaa hankaluuksia kotimaassaan. Välirauhansopimus allekirjoitettiin 19. 9. 1944. Sen mukaan sotavangit piti viipymättä luovuttaa Neuvostoliittoon. Kurissa olleet vangit kuljetettiin nähtävästi 14. 10. 1944 illalla Someron ja Salon kautta takaisin Hankoon. Vangit olivat saaneet tiedon illalla kello seitsemän aikoihin. He olivat juosten käyneet hyvästelemässä tuttavansa naapuristossa. Esimerkiksi Lehtimäen Klemelässä yksi vanki oli käynyt ilmoittamassa “yks tunti aikaa, kaikki poika lähtee sit.” Samalla hän oli antanut kaikki puusta ja metallista tekemänsä esineet sekä rahansa pois. Saman kuorma-auton kyytiin otettiin myös Larkilla olleet kolme vankia.

Vangeista on muistettu seuraavat yksityiskohdat: Jusupov: Nuori, tumma, hoikka, vuonna 1924 syntynyt mies, joka osasi suomea. Kiivasluontoinen, oli sanonut vanhan tallin edessä Yrjö Alaselle: “Saatanan kapitalisti, sää syätät meille kuivaa leipää.” Hän oli palvellut laivastossa ja osallistunut niihin taisteluihin, joissa venäläiset olivat upottaneet sotalaiva Ilmarisen Hiidenmaan luona. Myöhemmin hänen laivaansa oli osunut saksalainen torpedo, minkä vuoksi hän oli antautunut ja vangittu. Aluksi hän oli vankina Virossa, mistä hänet oli siirretty Saksaan ja sieltä Suomeen. Hän pelkäsi kovasti tulevaa kohtaloaan, sillä säännön mukaan puna-armeijasta ei kenenkään sopinut antautua. Hän oli säännön rikkonut ja rangaistus saattoi olla ankara. Romanov: “Vanha mies,” oli sanonut olleensa siviilissä “monttööri“; ajoi Kurissa traktoria, luultavasti puukaasukäyttöistä Fordsonia. Lukijanov: Sotilasarvoltaan ehkä kapteeni. Punakka, riski mies.

Zhuravlev: Pieni, venäläistyyppinen mies, vikkelät silmät. Zaitsev: Pieni, tumma mies.

Somero (Hämeen) läänin II. 43 v.

1	P	1479	Berdnikov	Nikolai	venäl.
2	Vi	2059	Romanov	Aleksandr	venäl.
3	Z	2009	Zhuravlev	Pjötr	venäl.
4	Ö	4100	Zaitsev	Dmitrij	venäl.
5	R	130	Jusupov	Georgij	venäl.
6	P	852	Petrov	Nikolai	venäl.
7.	Vi	3728	Lukijanov	Trofim	mordva

Kuriin sijoitettujen sotavankien nimiluettelo, joka on kirjoitettu Hangossa sotavankileiri numero seitsemässä helmikuussa 1943.

SOTAVANKITYÖVOIMASOPIMUS.

Sv.työvoiman luovuttaja: Sotavankileiri n:o 7

Osoite: 6656 / 7 Kok Puhelin: Hanko 422

Sv.työvoiman ottaja: Mr. Yrjö Alanen. Kuri n tila.

Osoite: Somero. Lähti. Puhelin: Pyöli 31.

Kunta: Somero Työpaikka: Kuri. tila.

Rautatieasema: Jokioinen.

Sotavankien luku: 7 (seitsemän) Työn laatu: Metsätöitä.

Sotavangit luovutetaan ajaksi: toistaiseksi.

Sotavangit majoittaa: Työnantaja.

" muonittaa: —

" varhoi: —

Sotavangista peritään korvausta 20:— mk työpäivää ja sairaspäivää kohti; lepopäivistä ei korvausta peritä (1 pv. viikossa). Maksun tähdettää työvoiman ottaja ~~xxxx~~ Somero kalenteriikunkausin osoitteella Somero työvoimapäällikkö.

Sairastumis- ja loukkaantumistapauksissa tarvittavan ensiavun sotavangille kustantaa työvoiman ottaja. Sairastuneen tai loukkaantuneen sotavangin on työvoiman ottaja oikeutettu palauttamaan leirille, palauttamiskustannukset on hän velvollinen suorittamaan.

Varus- y.m. täydennyksestä aiheutuvan rautatiekuljetuksen kustantaa leiri. Kuljetuksesta lähimmälta rautatieasemalta edelleen huolehtii työvoiman ottaja.

Sv.n numerot: P-1479, Vi-2059, Z-2009, Ö-4100, R-130, P-852, Vi-3728.

Minä allekirjoittanut sv.työvoiman ottaja sitoudun noudattamaan tätä sopimusta sekä lähän kääntöpuolella olevia sotavankien vartioinnista, käsittelystä, työpäiväkorvausten suorittamisesta ja huollosta annettuja ohjeita. Näiden laimin lyömisen tai muun pakottavan syyn takia on leiri oikeutettu ottamaan svt ennen sopimusajan päättymistä pois.

Tätä sopimusta on tehty kolme samansisältä kappaletta, yksi työvoiman luovuttajalle, yksi työvoiman ottajalle ja yksi tiedoksi Pääl. sv.komentajalle.

Hanko 0650 helmik. 1 p. 1944

Sotavankileiri n:o 7.

S. Sarv

S. Sarvimäkinen

Yrjö Alanen

Työvoiman ottaja.

Todistavat:

Kun. 289. S. 42. 20.000. S.

SOT.VANKIEN MUONA-AINOS 2/1943 3/6.43.

B. Yleinen ja kevyessä työssä olevien annos.

Tarvikelaji	Perus-päivä annos g.	Vaihtomäärät g.																Per-sonnos en kalori-a arv.
		Leipää, kuiv.	Jauhoja	Ryynejä	Perunoita	Herneitä	Tuor.juu-ria, kuoria	Tuor.kuo-laa	Suolaka-laa	Sv.makka-raa	Vertä	Voita	Piimää	Harinco-kiivaa	Wisjune-kiivaa	Kuivapu-ruja		
Leipää,tuor.	400	320	320															1028
Ryynejä	100		100		700													35
Jauhoja	15			15														5
Perunoita	800		100	100		125	700											64
Tuor.lihaa 1)	50							150	100	40	60			25	25			7
Maitoa,kuor.2)	300									60			300		40			12
Sokeria	15															15		60
Suolaa,maust.	15																	-
Vastiketeetä	0,5																	-
																	Kaloriaa	2889

C. Raskaassa työssä olevien annos.

Leipää,tuor.	480	350	350															1294
Ryynejä	100		100		800													365
Jauhoja	20			20														71
Perunoita	800		100	100		125	700											640
Rasvaa	20									60		20			40			148
Tuor.lihaa 1)	50							150	100	40	60			25	25			70
Maitoa,kuor.2)	300									60			300		40			120
Sokeria	15															15		60
Suolaa,maust.	15																	-
Suolakalaa	30							50		15								30
Vastiketeetä	0,5																	-
																	Kaloriaa	2600

1) Milloin lihaa tai tässä mainittuja vaihtolajeja ei ole saatavissa voidaan ne korvata kalan suolaussivutuotteilla esim. kalan päillä ja on annos tällöin 200 gr.

2) Milloin maitoa tai sen vaihtolajeja ei hankitavaikeuksien takia saada voidaan ne rajoitetuissa määrin korvata kaljalla ollen annos tällöin 0,4 ltr. ei kuitenkaan useammin kuin korkeintaan

2003

Oiva Linden

Somerniemen sotilaspoika-aikoja. Olavi Härme muistelee

Somerniemen sotilaspoika-aikoja. Olavi Härme muistelee

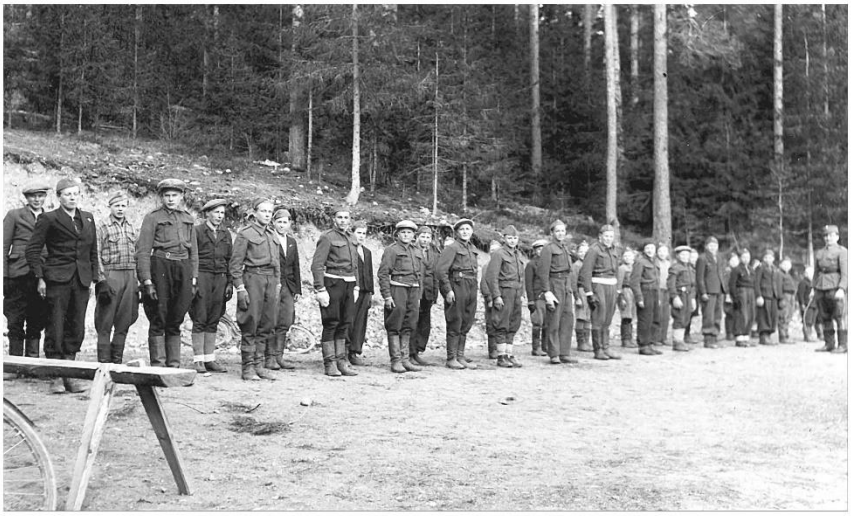

Sotilaspojat harjoituksissaan Somerniemen Heron santakuopalla. Kuvassa vasemmalta mm. Viljo Harjula, Unto Seppälä, Olavi Seitola, Jorma Sulavuori, Olavi Härme, Heikki Oksanen, Jukka Mäkinen, Matti Linnanmäki ja Matti Kärki. Kuva Lasse Niemelän.

Olavi Härmeen kertomus on ääninauhalla. Muistelma on talletettu Someron Sotilaspoikien perinneosaston kesätapahtumassa Somerniemellä 14.7. 2003. Olavi Härme kertoo tapahtumista muistinvaraisesti, pikkutarkasti ja eloisasti. Hän muistaa hyvin nuo kuudenkymmenen vuoden takaiset tapahtumat ja monet yksityiskohdat. Kerronta on vuolasta ja värikästä. Tapahtumat elävät, aiheet seuraavat toinen toistaan. Juttu luistaa eikä haastattelijan apua tarvita.

Olavi Härme aloittaa kertomuksen Somerniemen sotilaspoikatoiminnan alkuajoista:

Poikatoiminta lähti alkuun suojeluskuntatoiminnan yhteydessä vähitellen siinä talvisodan alla. Ei ollut mitään kokoon kutsuttua tilaisuutta, ei tapahtunut mitään virallista järjestäytymistä. Pojat vaan lähtivät seuraamaan suojeluskuntalaisten sotaharjoituksia. Siitä se lähti. Alettiin järjestää pojille omia harjoituksia, suunnistusta, hiihtokilpailuja, oltiin ampumaharjoituksissa näyttämässä ja niin edelleen. Ensimmäinen yhteinen kokoontuminen oli Palikaisissa Someron poikien kanssa pidetty kesäleiri. Muun muassa Nikulan Kalle Someron pojista on jäänyt mieleen. Someron suojeluskuntapoikien kanssa alusta pitäen olikin paljon yhteistyötä.

Alkuaikoina poikien vetäjänä oli luutnantti Laurinen (silloin vänrikki). Hän oli kokoonkutsujana, milloin pidettiin hiihtokilpailuja ja oltiin hyppyrimäessä. Toiminta oli vielä satunnaista, vähitellen se kuitenkin vakiintui. Mitään jäsenhankintaa eikä jäsenkorttia ollut, poikia vain tuli mukaan toinen toisensa jälkeen. Poikia koulutettiin tällöin jo ryhmänjohtajakursseillakin. Mm. Linnanmäen Matti suoritti kurssin. Toiminta tapahtui tällöin vielä suojeluskunnan yhteydessä suojeluskuntapoikana.

Poikaosasto perustetaan

Vuonna 1941 syksyllä perustettiin sotilaspoikajärjestö, nimeksi tuli Sotilaspojat, Somerniemen poikien johtoon tuli Nestori Pihlström, sotilaspoikana ja myöhemmin hanuristina tunnetun Harryn isä. Hän lähetti minut sekä Harryn ryhmänjohtajakurssille Urjalaan. Nestori Pihlström kuoli pian poikaosaston johtoon tulonsa jälkeen. Hän ennätti panna alulle kuitenkin järjestäytyneen sotilaspoikatoiminnan Somerniemellä. Meitä ryhmänjohtajia oli tällöin kolme: minun lisäkseni Pihlströmin Harry ja Linnanmäen Matti. Ryhmänjohtaja kurssit käytiin Urjalassa ja Kerkolassa. Myöhemmin ryhmänjohtajakurssin kävi myös Kalle Jäppi.

Nestori Pihlströmin jälkeen poikaosaston johtajaksi tuli Oskari Laine. Hän toimi VPK:n palopäällikkönä ja meijerin koneenkäyttäjänä. Hän ei ollut enää sotatehtävissä, joten tästä syksystä hänet nimettiin poikaosaston päälliköksi. Poikien ohjaajaksi hän oli muutoinkin sopiva. Laine toimi siis Somerniemellä Someron Nurmea vastaavana. Harjoituksia pidettiin Viuvalan Heron Mäntylinnassa. Jossain vaiheessa saatiin niitä englantilaisia "myötätuntopusakkojakin", niitä hiekanruskeita sarkapuseroita. Ne päällä sitten oltiin niin harjoituksissa kuin kilpailuissakin.

Menestystä urheilussa

Somerniemen pojissa oli monia hyviä hiihtäjiä ja suunnistajia. Yleisurheilu oli vähäisempää, mikä johtui siitä, ettei Somerniemen pitäjässä ollut urheilukenttää, Someron suojelukunnan kentällä jonkin verran kyllä käytiin, mutta sanottavaa menestystä kenttäurheilussa ei saavutettu.

Sitä vastoin hiihdossa ja suunnistuksessa tuli menestystä. Vuonna 1941 tai 1942 piirin suunnistusmestaruuskilpailuissa itse onnistuin selvittämään radan niin hyvin, että heltisi mestaruus alle 15-vuotiaiden sarjassa. Samaan tulokseen samassa sarjassa ylsi Harry Pihlström seuraavana vuonna. Näin me Somerniemen pojat peräkkäisinä vuosina nappasimme mestaruuden kotiin. Vuonna 1943 piirin lähettämänä pääsin suunnistuksen SM-kisoihin Hämeenlinnaan. Kilpailu alkoi osaltani hyvin. Sanottiin, että olisin peräti voittanut kilpailun. Mutta epäonnekseni, kun ylitin syysjäässä ollutta ankkalampea, jää petti ja

putosin jäihin. Onnekseni kuitenkin lampi ei ollut kovin syvä ja pääsin ylös. Mestaruushaaveet häipyivät kylläkin kylmän kylvyn myötä. Seuraavana vuonna Harry oli niin ikään SM-mittelöissä. Kilpailut olivat Sortavalassa. Hänen menestystään en nyt kuitenkaan muista.

Somerniemen poikien hiihtomenestyksestä kertoo puolestaan tuon aikainen sanomalehtileike, joka on otsikoitu: ”Akaa-Toijalan sotilaspojat piirin hiihtomestariksi. Somerniemi varma kakkonen ja alle 15 v. hiihdon voittaja.” Kysymyksessä olivat järjestyksessä kolmannet Lounais-Hämeen piirin hiihdon talvikisat, kilpailupaikkana Valkeakoski. Vuosi oli todennäköisesti 1943. Lehtitiedon mukaan kaikki piirin sp-osastot (21) olivat edustettuina. Ja osanotto kilpailuun vilkasta, niin kuin lehdessä todetaan.

Henkilökohtaiset tulokset: Alle 15-vuotiaat, 5 km (todellisuudessa matka oli 6 km). Vertailun vuoksi myös Someron poikien sijoitukset. 1) Unto Poukka, Länsi-Vesilahti 30.53, 3) Erkki Vasama, Somerniemi 31,14, 5) Jukka Mäkinen, Somerniemi, 15) Aulis Juote, Somero 33,39, 20) Matti Kärki, Somerniemi 34,12, 28) Heikki Pentti, Somero 35,00, 34) Pentti Hairo, Somero, 35,18, 45) Toivo Hairo, Somero 37,12, 46) Valter Lehtinen, Somero 37,19. Kilpailijoita oli 66.

Joukkuetulokset: 1) Somerniemi (kaksi edustajaa) 31,36, 12) Somero (5 edustajaa) 35,41. Joukkueita oli 19.

Alle 18-v 10 km, yksityistulokset:

1) Väinö Saarinen, Kokko 36,24, 14) Esko Haapala Somero 41,13, Olavi Härme, Somerniemi, 41,27 (Olavi ikänsä puolesta olisi voinut kilpailla 15-v sarjassa, mutta joukkuekilpailun tähden piti hiihtää vanhemmassa sarjassa) 17) Veijo Aaltonen, Somero 41,34, 21) Juhani Lehmus, Somerniemi 42,26, 42) Voitto Seppänen, Somero 45,33, 47) Väinö Järvinen, Somero 47,14, 48) Matti Timperi, Somero, 47,17, 50) Kalle Älli, Somero 47,19. Kilpailijoita oli 71.

Joukkuetulokset:

1) Kokko (2edustajaa) 40,05, 6) Somerniemi (2edustajaa) 41,56, 11) Somero (5edustajaa) 44,34, Joukkueita 18

Lopullinen palkintojärjestys: Alle 15-v ja alle 18-v hiihto: 1) Akaa-Toijala 1.12,39, 2) Somerniemi 1.13,37, 3) Somero 1.20,15. Mukana oli 18 täyttä joukkuetta.

Kilpailuja oli seuraamassa suojeluskuntapiirin komentaja majuri Kunnas. Komentaja jakoi palkinnot yhdessä piirin poikajohtaja luutnantti T. Viitasen kanssa. Tilaisuuden päätökseksi majuri Kunnas kiitti kilpailujen paikallisia järjestäjiä, toimihenkilöitä ja lottia heidän uhrautuvasta työstään, minkä tuloksena olivat hyvin onnistuneet kilpailut. Lopuksi komentaja piti sotilaspojille innostavan puheen.

Kilpailumatkoista

Someron poikaosaston kanssa meillä oli paljon yhteistoimintaa, kilpailumatkatkin tehtiin yhdessä. Nurmella oli käytössä palokunnan vanha ”kymppi”, Someron Linjan entinen 24-paikkainen linja-auto. Tällä Nurmen ajamana tehtiin monet kilpailumatkat Lounais-Hämeen piirin alueella. Auto oli vanha, ilmeni siinä monesti käynnistysvaikeuksia. Mutta ei hätää; me pojat selvitimme työntämällä lähtöpulmat. Koskaan ei jääty tielle, ja aina matkoista selvittiin.

Oltiin taas kerran kilpailumatkalla. Tultiin junalla Humppilasta Jokioisiin. Matkassa olivat ainakin Somerniemen pojat Kärjen Antti, Mäkisen Jukka ja Lehmuksen Juhani. Oli 35 pykälää pakkasta, eikä ollut minkäänlaista tietoa, miten Somerolle päästäisiin, sillä jostain syystä Nurmi ei ollut vastassa asemalla niin kuin oli sovittu. Ei ollut saanut autoaan käyntiin, kun ei ollut meitä poikia työntämässä. Ulkona oli tosi kylmä, aseman odotushuoneessa ei ollut juuri lämpimämpi. Me pojat teimme tulen odotushuoneen pyöreään peltiseen pystyuuniin. Uunin suuluukkujen lämmössä saimme vähän sulateltua jäseniämme.

Ja kuinka ollakaan, asemalla minulle tuli tarve vielä hyyskäänkin. Siitä tulikin kokemus. Huusissa ei ollut paperia. Ihmettelin systeemiä: koirankettinginpäässä oli punapäinen puukko. Kettinki oli kiinni seinässä ja halko nurkassa. Sitten äkkäsin. Halosta piti veistää tarvittava riiste. Ja homma hoitui näinkin. Pula-ajan toimiva keksintö se oli tämäkin, ajattelin. -Mutta miten matkasta selvittiin kotiin, se taisi olla kokonaan eri juttu. Ainakaan mitään muistikuvaa ei siitä ole säilynyt.

Desantteja ja metsäkaartilaisia

Kun jatkosota kesällä 1941 syttyi, alkoi kotirintamaalakin häiriöitä. Oli nähty desantteja ja ilmestyi metsäkaartilaisia. Miehet kun olivat rintamalla, määrättiin sotilaspojat paikallispäällikön käskystä desanttijahtiin. Pojille annettiin tehtävään myös aseistusta: joillekin järjestyi haulikko, toisille taskuase. Suojelukunnassa oli käytössä konepistoolikin, jossa oli sivulla tankolipas. Sen sain minä haltuuni. Olin tällöin jo suorittanut Hämeenlinnassa kolmiviikkoisen joukkueenjohtajakurssin. Ehkä tästä syystä minut uskottiin tuliaseen hoitajaksi.

Desanttijahdissa käytiin lähimetsien lisäksi etäämpänäkin. Kiikalan suurista metsistä on mieleen jäänyt tapaus. Olin matkassa Linnanmäen Eeron ja Ahon Raffan kanssa. Pojat olivat jo varttuneempia suojeluskuntapoikia, minä siinä 15 vuoden ikäinen. Olimme pitkään haravoineet maastoa, kun konepistooli alkoi laulaa. Pojat olivat yllättäneet kaksi desanttia. Urotyöstään pojat saivat 2. luokan vapaudenristin. Tänä päivänä tapaus tuntuu hurjalta, mutta silloin oli sota-aika, ja pojat toimivat annettujen määräysten mukaan.

Desanttien etsinnässä oltiin mm. Rauhankalliossa. Pohjanvuorella oli vanha auto, jolla hän lähti liikkeelle, kun desantteja oli jossain nähty. Kuorma-autoon lastattiin sotilaspojat, ja niin kuljettiin pitkiäkin matkoja. Kävimme Myllylässä, Karkkilassa ja Someron Sylvänälläkin. Mutta noihin piileskeleviin piippalakkeihin ei kuitenkaan enää törmätty eikä heitä nähty. Edellä mainittu Pohjanvuori oli maanviljelijä, joka oli toiminut Somerniemen suojeluskunnan paikallispäällikkönä 1922–1928.

Palaan vielä metsäkaartilaisiin. Kävimme viikoittain tarkistamassa tietyt kohteet, ja kerran sattui tällainen tapaus. Olin matkassa paikallispäällikön kanssa. Minulla oli varusteena edelleen sama konepistooli. Ville Korpilolla oli kivääri. Metsäpolulta poikkesimme metsäiselle harjulle ja löysimme korsun. Sovimme, että minä menen ottamaan selvää majapaikasta. Korpilo jäi rinteeseen passiin. Tein näyttävän valtauksen, mutta korsu oli tyhjä. Hella oli lämmin. Asukasta ei etsiskelystämme huolimatta löytynyt. Kun teimme tarkempaa tupatarkastusta majapaikassa, huomasimme pienen yksityiskohdan: korsun valaistuskysymys oli ratkaistu nerokkaasti. Poksipurkista oli tehty öljytuikku. Purkin lasikannessa oli reikä, siinä putken pätkä, jossa oli sydänlanka. Otimme jotain ”sotasaalista” ja pois lähtiessämme tuikkasimme majapaikan tuleen.

Erikoistehtävä

Vuosi 1941 oli värikästä sotilaspoikatoiminnan aikaa. Oli jatkuvasti harjoituksia, kilpailuja, ampumaharjoituksia ja välillä oltiin näyttösuojan betonibunkkerissa tuloksia näyttämässä. Kun jatkosota kesällä -41 syttyi, me Somerniemen pojat saimme erikoistehtävän. Seuraintaloon Kauramäkeen kokoontui JR 23:n 7. komppania. Meidät 4–5 sotilaspoikaa määrättiin täyttämään konepistoolin ja pikakiväärin lippaita. Tarkoituksena oli täältä lähettää Somerniemen miehet rintamalle ja meidän tehtävämme oli ”panostaa” miehet. Lippaiden täyttö ei ollut mikään pikku homma. Niitä täytettiin yötä päivää sadoittain. Ammusvaraston hoitajana oli Esko Laaksonen, joka ohjasi meitä poikia homman hoitamisessa ja valvoi toimintaa. Kun lippaiden täyttöurakka saatiin päätökseen, miehet komennettiin kuorma-autoihin ja matka Karjalaan alkoi.

Sodan alkaminen, 7. komppanian kokoontuminen, lippaiden täyttöurakka ja miesten lähtö rintamalle muuttivat sotilaspoikatoiminnan luonnetta sotilaallisempaan suuntaan. Perinteiset harjoitukset ja kilpailut

jäivät vähemmälle. Tilalle tuli enemmän päivystys-, desantti-, ja käpykaartilaisten etsintätehtäviä. Luutnantti Esko Linnanmäki vaati, että käpykaartilaiset pitää saada järjestykseen. Suojeluskunnan paikallispäällikkö Korpilon Ville määräsi pojat toistuvasti näihin tehtäviin.

”Esikuntapäällikkönä”

Omalla kohdallani kävi sillä tavalla vuoden 1943 alkupuolella, että paikallispäällikkö käski käymään esikunnassa. Minua pyydettiin sinne ”istumaan” eli sain komennuksen työhön esikuntatehtäviin. Esikunta sijaitsi edellä mainitussa Haron huvilassa. Tehtävä oli tietysti mieleinen, samalla vaativa ja vastuullinen. Taisi sotilaspoika tuntea komennuksen myötä jonkinasteista arvonnousuakin. Paikallispäällikkö antoi ensi alkuun ”työpaikkakoulutusta”. Ohjeita sain sittemmin myös suojeluskuntapiiristä Forssasta. Ja kun toimistorutiinit alkoivat sujua, antoi paikallispäällikkö vastuulleni usein koko esikunnan hoidon. Jossain vaiheessa sitä tunsi olevansa miltei kuin päällikkö konsanaan. Tehtäviä oli monenlaisia. Rintamasotilaiden lomapassit piti leimata ja hoitaa suojeluskunnan kirjanpito. Samoin piti päivittäin hoitaa yhteydet suojeluskuntapiiriin Forssaan. Esikunnassa oli myös osasto 2428:n varasto. Osaston vastuullisena hoitajana toimi ylikersantti Rantala, joka auliisti jakoi hommia myös innokkaille sotilaspojille. Työaika esikunnassa alkoi heti aamusta ja jatkui iltaan saakka. Jos tuli desantti- tai vastaava hälytys, kirjasin toimintaohjeet ja lähetin sotilaspojat etsintätehtävään. Homma oli mielenkiintoinen siinäkin mielessä, että olin myös palkkalistalla. Palkka ei kuitenkaan ollut päätä huimaava. Päivän aherruksella taisi saada pari limsapulloa. Joka tapauksessa arvonnousu ja kokemus 15-vuotiaale sotilaspojalle oli melkoinen, ja erikoinen aika ”komendanttina” jäi mieleen monin tavoin.

”Päällikkötason” tehtävissä ei minulle jäänyt juuri aikaa muuhun sotilaspoikatoimintaan. Harjoitus- ja kilpailutoiminta olikin nyt vähäisenpää. Yhteyksiä kuitenkin oli edelleen Someron sotilaspoikiin. Meiltä oltiin yhteydessä, ja Nurmi piti meihin yhteyttä. Olimme kaikessa kuin samaa porukkaa, vaikka meillä oli Somerniemellä oma itsenäinen osastomme. Eri yhteyksistä on mieleen jäänyt erityisesti Someron joukkueenjohtajat Pentin Matti ja Salimäen Viljo. Salimäki on jäänyt mieleen myös monilta leireiltä ja tiukoista suunnistuskilpailuista.

Sotaväkeen

Suojelukunnan esikuntatehtävien jälkeen syksyllä -43 odottivat uudet haasteet. Ilmeisesti oli kertynyt itseluottamusta ja yrittämisenhalua vielä enemmänkin. Panin paperit vetämään 16-vuotiaana vapaaehtoisena sotaan! Isä sodan käyneenä esteli, mutta äiti antoi suostumuksen. Isään ja lopulliseen suostumiseen taisi ratkaisevasti vaikuttaa paikallispäällikön myönteinen kannanotto. Joka tapauksessa sain kutsun sotilaskoulutukseen ja alokkaaksi Tampereelle ilmavoimien koulutuskeskukseen.

Alokasaika kesti kolme kuukautta. Sitten oli sotilasvalan vuoro. Minut oli määrätty erikoiskoulutukseen, enkä päässyt valalle. Jouduin olemaan alokkaana tästä syystä vielä yhden kuukauden, eli kaikkiaan neljä kuukautta. Mutta minusta ei tullutkaan vielä tykkimiestä. Kun vuoden – puolentoista päästä jouduin oman ikäluokkani mukana asevelvollisuuttani suorittamaan, jouduin jälleen alokkaaksi kolmeksi kuukaudeksi. Eli kaikkiaan palvelin Suomen armeijassa alokkaana yhteensä 7 kuukautta. Tuli varmaan sotilaan perusopinnot perusteellisesti selvitettyä!

Olavi jatkaa vielä

Sotilaspoikatoiminnassa vallitsi hyvä yhteishenki. Myöskään minkäänlaista poliittista jakaumaa tai luokkarajoja ei ainakaan Somerniemellä ilmennyt. Pojat, vaikka olivat torpparin, työmiehen tai talollisen poikia, olivat samalla tavalla toiminnassa mukana. Tilanteeseen vaikuttivat ehkä myös epävarmat ajat, kotirintaman pommitukset, desantit ja käpykaartilaiset, joita oli täälläkin. Poikkeusolosuhteet lujittivat

yhteenkuuluvuutta vanhempien ja poikien kesken sekä eri katsantokantojen välillä, mikä teki sotilaspoikatyöstä kaikkien hyväksymän.

Eino Uusitalo

Panssariesteitä ja Salpalinjaa rakentamassa

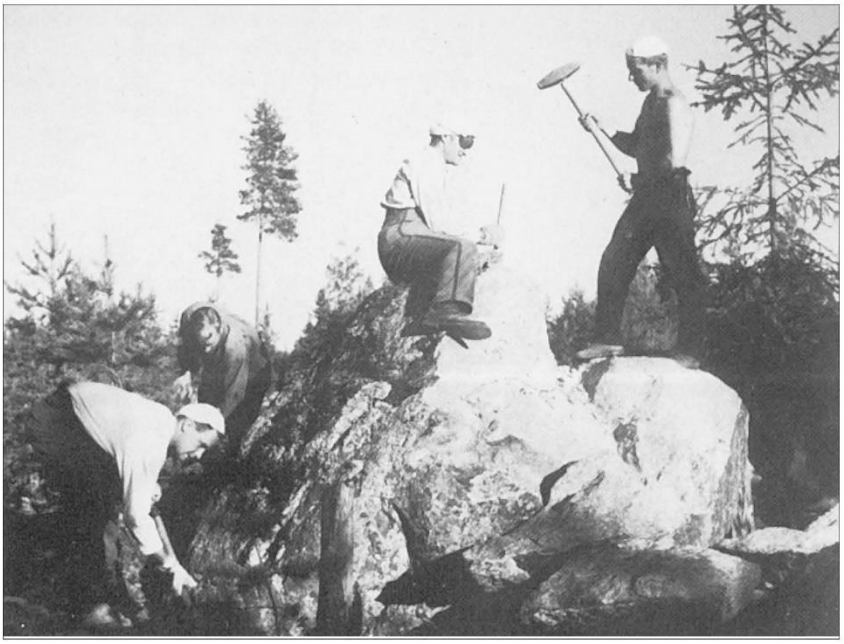

Työkoneiden puuttuessa tapahtui estekivien tekeminen miesvoimin. Kuva teoksesta Talvisodan historia I. Porvoo 1977.

Talvisota oli käynnissä toista kuukautta ja elämä tuntui ahdistavalta. Katselimme mahtavien pommikonelaivueiden menoa kohti pohjoista. Valtava jyrinä täytti maailman. Olin kotona Somerolla, mutta sitten alkoi minunkin sotatieni.

En ollut vielä armeijaikäinen, mutta sain määräyksen työpalveluun. Meitä somerolaisia työpalveluun lähtijöitä oli useita kymmeniä. Jollakin kyydillä pääsimme Jokioisiin ja sieltä Humppilaan. Pääteasema oli Hamina. Siellä joku sotilashenkilö ohjasi meidät linja-autoon. Pakkanen oli hirveä.

Meidät oli jossain vaiheessa jaettu ryhmiin. Minä jouduin kivimiesten ryhmään, jonka nokkamiehenä oli Mauno Kangas. Meidän joukossamme oli useita somerolaisia vanhempia ammattitaitoisia kivenhakkaajia. Me jouduimme kivenhakkuuseen Virolahden Yläurpolan kylään. Asuttavaksemme me kymmenkunta miestä saimme ison Koson talon suurimman huoneen. Mitään petejä ei ollut, reppu vain pään alle ja päällystakki peitoksi Syömässä kävimme lottakanttiinissa. Koska ovet olivat usein auki, saatoimme seurata myös talonväen elämää. Talossa oli isäntä ja emäntä ja nuoria naisia; yksi sanoi olevansa vain piika. Poika palveli läheisellä linnakkeella, kuten useimmat muutkin kylän miehet.

Kivenhakkutyöt alkoivat heti perille saavuttuamme. Miehistä muodostettiin kolmen miehen ryhmiä siten, että yksi kokeneempi ohjasi kahta nuorempaa. Meidän ryhmässämme oli vanhemman kivimiehen johdettavana kaksi nuorempaa, minä ja Arvo Hurme Vilukselasta. Kivenkäsittely tapahtui siten, että yksi mies piteli ja käänsi poraa aina neljänneskierroksen joka lyönnin jälkeen. Muut kaksi löivät poranpäähän vuorotellen. Ongelmana oli kova pakkanen siksi, että poran reikään piti laittaa vettä, ja pora oli koko ajan vaarassa jäätyä kiinni reikään. Sulattamiseen käytettiin suolaa ja lisäksi poran piti olla koko ajan liikkeessä, joten poran pitelijällä oli kiirettä.

Hakattava kallio oli Kaakkois-Suomen rapakiveä, joka on pehmeämpää kuin graniitti. Me saimme palkkaa vähän sen mukaan, kuinka paljon reikää syntyi. Kun reikä oli lähes pari metriä syvä, se täytettiin ruudilla. Se kaatoi lohkareen rinnettä alas, eikä rikkonut sitä kuten dynamiitti. Toiset kuljettivat lohkareet hevosilla tankkiestetyömaalle. Lähellä oli toinen työporukka -laiskansitkeitä tamperelaisia, jotka nyrsivät mäenrinnettä jyrkemmäksi tankkiesteeksi. Miehiä oli paljon, mutta maa oli jäässä ja työ hidasta.

Lähellä oli Harjula-niminen talo, jossa kävimme syömässä eväitämme ja lämmittelemässä. Siellä oli vanhaemäntä, pari tytärtä sekä miniä, jolla oli pieni lapsi. Oli myös gramofoni, jonka vieteri oli poikki. Mutta soihan se, kun sormella pyöritti. Suosituin kappale oli Lennä mun lempeni laulu.

Helmikuussa sain kirjeen, jossa minua pyydettiin kotiin, sillä isäni oli vanha ja sairas. Menin toimistoon ja esitin asiani, ja ihmeekseni minulle annettiin paperit käteen. Talvisota oli niin pitkällä, että venäläiset olivat tulleet jo Viipurin lahden yli. Paluutieni varrella oli paljon suomalaisia joukkoja, jotka palelivat likaisissa lumipuvuissaan. Ei hyvältä näyttänyt: Kouvola oli pahoin pommitettu.

Kotona odotti kutsu kutsuntoihin. Sota ehti loppua ennen lähtöäni. Saaren Vienon kanssa lähdimme Hämeenlinnaan ja sieltä Hallakorven koululle Ryttylään, jossa alkoi alokaskoulutus. Pari kokelasta ja kaksi korpraalia oli esimiehinä. Olimme omissa vaatteissamme ja opettelimme tekemään käännöksiä ja kunniaa ja tuntemaan arvomerkit. Opittiin sentään ampumaan ranskalaisella pikakiväärillä, joka hakkasi poskea. Muutaman viikon kuluttua meille tuotiin paperisäkit, joihin piti laittaa siviilivaatteet ja säkin päälle osoite. Tilalle saimme surkeat ja ohuet armeijan vaatteet, joissa tuli sitten viihdyttyä lähes viisi vuotta.

Juna vei meidät Luumäelle, josta marssimme Ylämaan Vuorisenjärvelle. Sinne oli vetäytynyt joukko-osasto JR 14 kovat talvisodan taistelut kestettyään. Sen miehet olivat suurimmaksi osaksi kotiutettu, mutta teltoissa majaili vielä huoltoa sekä nuorempia varusmiehiä.

Aika oli levotonta, vaikka emme siitä juuri mitään tienneet. Toistakymmentä prosenttia Suomen kansasta oli joutunut jättämään kotinsa ja ajettu evakkoon. Saksa valloitti Tanskan, Norjan, Hollannin, Belgian ja suurimman osan Ranskaa. Neuvostoliitto uhkasi Suomea, joten meitä pidettiin rajan tuntumassa hälytysvalmiudessa. Suuret herrat olivat katsoneet puolustusasemaksi sopivan linjan, jota me aloimme nyt rakentaa.

Ensiksi raivasimme aluskasvillisuuden ja sen jälkeen teimme piikkilankaesteen. Pystytimme viisi riviä tolppia ja vedimme valtavan määrän piikkilankaa pitämättä edes sunnuntaitaukoja. Eikä ruoka ollut hyvää. Kesä

vuonna 1940 oli helteinen ja muona pilaantui hetkessä. Leipä oli pomminkestävää. Se oli leivottu taloissa ja pakattu kosteana ja niin se muuttui kivikovaksi. Siinä se kesä meni. Uimme joka päivä, jos aikaa oli.

Tuli syksy ja sain siirron komppaniaan, jossa alkoivat jälleen harjoitukset. Saimme parakit pieninä elementteinä, ja meille sanottiin, että saamme asua niissä, kunhan ensin pystytämme ne.

Sitten alkoi tapahtua. Alkoi niin sanotun Salpalinjan rakentaminen. Paikalle tuli siviilimiehiä, jotka pystyttivät omat asuinparakkinsa. Miehiä tuli niin paljon, että työmaan aloittaminen mullisti koko paikkakunnan elämän. Aivan parakkimme läheisyyteen alettiin rakentaa mahtavaa bunkkeria, joka tätä nykyä on turistinähtävyys. Työt aloitettiin samoihin aikoihin pitkin itärajan pintaa. Ylämaan alueella linnoitusketju oli yhtenäinen, mutta ylempänä sitä rakennettiin vain järvien kapeikoille. Työmaata on sanottu Pohjoismaiden suurimmaksi. Siellä työskenteli noin 30.000 miestä.

Suunnittelussa ja rakentamisessa käytettiin ajan parasta tietotaitoa ja tekniikkaa. Ihmettelimme mahtavia kompressoreja, joista saatiin ilmaa porakoneisiin ja suuria generaattoreita, joilla tuotettiin sähköä työmaiden valaisemiseen. Työtä tehtiin kahdessa vuorossa yötä päivää. Porakoneet purivat kalliota ja työmaa eteni vauhdilla. Vaiettu historia kertoo, että Ruotsi antoi runsaasti teknistä ja rahallista apua tähän hankkeeseen.

Sain kolmen viikon kylvöloman keväällä 1941, ja kun palasin takaisin, oli kaikki muuttunut. Parakit oli siirretty pois ja työt lopetettu. Vain muutaman viikon kuluttua kesäkuussa Suomi lähti hyökkäämään Saksan rinnalla Neuvostoliittoon, eikä puolustukseen rakennettua mahtavaa Salpalinjaa koskaan tarvittu.

Salpalinja on yhä siellä juuri sellaisena kuin se silloin jäi, metsän peitossa. Aivan viime vuosikymmeninä on sitä ruvettu jälleen kunnostamaan ja esittelemään, mutta nyt vain turistinähtävyytenä.

Panssarivaunuesteitä. Kuva teoksesta Talvisodan pikkujättiläinen. Helsinki 1999.

Piikkilankaesteitä. Kuva teoksesta Talvisodan historia III. Porvoo 1978.

Jyrki Ali-Yrkkö

Hämäläisrykmentin kuolemantie Korpiselältä Syvärille

Mauno Ali-Yrkon joukkue. Kuva Jyrki Ali-Yrkön.

Vain reilu vuosi oli kulunut välirauhan teosta, kun tilanne Suomen ja Neuvostoliiton välillä kiristyi äärimmilleen. Isänmaa tarvitsi jälleen poikiaan.

Kesäkuun 17. päivä 1941 Suomen armeijan päävoimat saivat liikekannallepanokäskyn. Samalla Lounais-Hämeen suojeluskuntapiirin esikunta antoi käskyn, jonka mukaan miehet kutsutaan välittömästi ylimääräisiin kertausharjoituksiin. Suojeluskuntien alue- ja paikallispäälliköt avasivat kassakaapeissaan olevat toimeenpanokäskyt. Käsky tuli myös Someron paikallisosastolle, jonka päällikkönä toimi tuolloin Mauno Ali-Yrkkö. Viestinviejät lähtivät viemään käskyjä reserviläisille. Reserviläisten tuli kokoontua määrättynä aikana määräpaikkaan.

Somero kuului Lounais-Hämeen suojeluskuntapiiriin, josta muodostettiin jalkaväkirykmentti JR 23. Rykmentti koostui esikunnasta ja kolmesta pataljoonasta. Mauno määrättiin kolmannen pataljoonan kolmanteen komppaniaan. Tämän konekiväärikomppanian päälliköksi nimettiin Someron yhteiskoulun rehtori Jouko Saikkala. Mauno määrättiin komppanian toisen joukkueen johtajaksi. Kolmannen joukkueen johtajaksi nimettiin Into Hovila. Into ja Mauno tunsivat toisensa, sillä Inton Kerttu-vaimo oli Maunolle sukua. Kertun isoisä Juho ja Maunon isä Oskari olivat veljeksiä.

Vain neljä päivää oli kulunut käskystä, kun 3. pataljoona oli kokonaisuudessaan kokoontunut Ypäjän rautatieasemalle. Miehet lastasivat varusteet junaan, jonka jälkeen he etsivät junasta omat paikkansa. Kello tuli yhdeksän illalla. Juna nytkähti liikkeelle, mutta kukaan ei tiennyt määränpäätä. Vasta matkan kuluessa kuljetuksesta vastaava upseeri sai avata sinetöidyn kirjekuoren. Kirjeestä selvisi, että matka suuntautui Varpaisiin Mikkelin eteläpuolelle. Sieltä siirryttiin myöhemmin rajan tuntumaan Tuupovaaraan.

Ilmeisesti Maunon suojeluskuntapäällikön tehtävästä johtuen hän ei lähtenyt muun joukon mukaan. Vasta myöhemmin hän lähti matkaan ja etsi oman pataljoonansa ja joukkueensa.

Tilanne Neuvostoliiton kanssa kiristyi jatkuvasti. Heinäkuun 9. päivä Karjalan armeija ja siihen kuuluva JR 23 saivat hyökkäyskäskyn. Miehille annettiin puolitoista tuntia aikaa valmistautua. Sen jälkeen koko rykmentin tuli olla taisteluvarustuksessa valtakunnan rajalla.

Ensimmäinen tehtävä oli katkaista Korpiselän ja Ristikankaan kylän välinen tie. Tämän jälkeen piti vielä vallata Korpiselän kirkonkylä. Näistä ja myös hieman myöhemmistä tapahtumista kertoo seuraava Maunon lähettämä kirje:

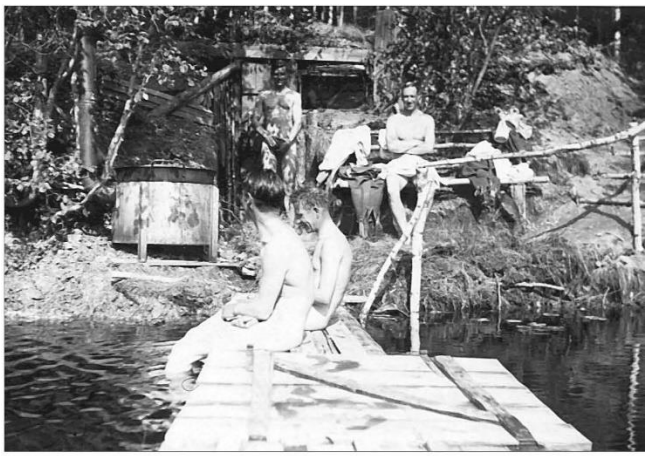

"Hivelevä" valokuva jokitörmän saunasta. Kuva Jyrki Ali-Yrkön.

"Laatokan mailla 21.7.1941
Veli Hyvä

Parhain kiitos kirjeestäsi, jonka eilen sain. Lähetin sen kortin, mutta taisi siinä olla väärä osoite, kun en muistanut ottaa sitä lähtiessä, mutta perille se siis sittenkin tuli. Niin - jo monta viikkoa on kulunut sotahommissa jälleen. Vähän tappelua, mutta paljon marssia on tämän sodan tunnus. Korpiselän suunnalla jouduimme me lounaishämäläiset suorittamaan rintamamurron. Kyllä oli ryssän ensimmäisistä linjoista läpimeno eri tuisketta, mutta kyllä jylisi oma tykistökin. Meillä oli satakunta tykkiä hyökkäystä tukemassa. Vastassa oli erittäin vahvoja kk-asemia, mutta läpi mentiin ja varmasti. Kaatuneita ja haavoittuneita tuli tietysti, muttei sentään mitään valtavia määriä.

Minulla on panssarintorjuntajoukkue, vahvuus 45 miestä. Ensimmäisessä taistelussa saimme yhden panssarivaunun. Dammertin Esko Somerolta sen ampui pst-kiväärillä. Vaunun ajajana oli inkeriläinen mies. Hänellä oli taskussaan armaansa kirjeitä. Oli ollut viime vappuna Hilsulla ja tällä Mikko Koposella välit poikki, mutta nyt olivat taas suhteet hyvät. Mahtoikohan Hilsu Inkerinmaalla jo tietää, että Mikko "lensi lankaan", niin kuin pojat täälläpäin sanovat.

Syrjälän Niku tosiaan myös haavoittui hyökkäyksen alussa jalkaan. En nähnyt häntä silloin, mutta hän lähetti terveisiä ja tiedon, että haava on lievänlainen. Kirjoitti Vikille jo harjoittelevansa kävelyä sairaalassa. Pirttilän Kaarlo, Saksan Aake ja muita, yhteensä lähes 20 poikaa haavoittui, suurin osa kuitenkin lievästi, hävittäjän tehdessä hyökkäyksen pataljoonamme marssirivistöä vastaan, pari näistä on kuollutkin (eivät olleet tuttuja). Pajulan kauppias Valte Aaltonen kaatui myös Kontuvaaran taistelussa.

Niin, me olemme kulkeneet eri matkoja, nimittäin taistelujen aikana Korpiselkä- Tolvajärvi- Uuksunkylä- Kontuvaara- Suistamo- Syskyjärvi, täältä autoilla Pitkäranta-Salmi- Manssilankylä, jossa nyt olemme. Salmissa muuten oli ollut käynnissä kovat taistelut. Vanjoja oli kylmenneinä kasoittain tienvierillä maantiepölyn peittäminä. Hyökkäys oli ollut niin nopea, että ryssiä oli kuorma-autoissa kuolleina jopa kymmenkunta yhdessä autossa - ja autoja oli paljon.

Me emme joutuneet täällä taistelemaan, mutta tästä ohi kulkiessa oli kauheata lemua ilma täynnä. Haisevia ryssän ja hevosen raatoja ja ympärillä raivoavan kulon käryä. Kuloja täällä on runsaasti, arvaahan sen. Syskyjärveltä Lemetinnostin ohi kulkiessa oli metsä kilometreittäin, jopa muutamin peninkulmin kytevänä sumuna. Tämän matkan varrella oli monia vanjan sotilashautoja talvisodan ajoilta. Ne olivat tavallisesti 20–30 metriä maantien vieressä. Niissä on musta kivi kirjoituksineen ja punaiset reunuspylväät, samoin polku tieltä haudoille on punapylväin reunustettu. Ne tuntuvat ainakin meikäläisestä kovin kylmiltä. Niissä on liian räikeästi näkyvillä nuo Venäjän poliittiset tunnusmerkit, vasara, sirppi ja punatähti. Todellinen sankarihaudan hartaus puuttuu niistä kokonaan.

Nyt olemme olleet näillä main muutaman päivän täydellisessä levossa. Meillä on täällä teltat kauniissa koivumetsäniemekkeessä erään pikkujoen mutkassa. Rakensimmepa (KKK) oman oikean maasaunankin jokitörmään. Se on tosi hieno laitos. Heti ovensuusta alkaa laituri joelle. Lämmintä vettä varten on 70–80 litran pata aivan vesirajassa. Polku jokitörmää myöten alas rannalle on porrastettu ja valkein koivukaitein varustettu. Näet joskus myöhemmin siitä hivelevän valokuvan. Siellä on käynyt vieraita aina pataljoonan ja rykmentin komentajasta alkaen! Se siitä ihanuudesta.

”Mutta sotilaselämässä on leppäset kurkihirret”, sanoi Aitolahti.

Läh. Luutn. Mauno Ali-Yrkkö, 2 kpk 2431

Marssilla. Kuva Jyrki Ali-Yrkön.

Venäläisiä sotavankeja. Kuva Jyrki Ali-Yrkön.

Maunon mainitsemat Korpiselän taistelun tapahtumat saivat siis alkunsa 9. heinäkuuta, jolloin divisioonan komentaja antoi hyökkäyskäskyn. Kesäyön pimeinä hetkinä – tasan kello 12 – miehet hyökkäsivät. Sää oli kurja. Ukonilma alkoi samoihin aikoihin, kun hyökkäyskin. Vettä satoi kuin aisaa. Keskikesästä huolimatta yö näytti sysimustalta. Pimeä yö säästi varmastikin hämäläismiesten verta, sillä maasto oli avointa suota ja ampuma-alaksi raivattua metsää. Kuten Mauno kirjeessään mainitsee, tulitti vihollinen kiivaasti. Siitä huolimatta 3. pataljoona, johon Maunokin kuului, saavutti tavoitteena olleen Korpiselän ja Ristikankaan välisen tien. Tavoitteeseen päästiin aamuyöstä. Kellon viisarit näyttivät aikaa 3.20.4.

Eipä aikaakaan, kun Neuvostoliiton joukot tekivät vastahyökkäyksen. Mukana oli myös yksi panssarivaunu. Vihollisen panssarivaunua yritettiin ampua tykin suorasuuntauksella, mutta ensimmäisen samoin kuin toinenkin laukaus meni ohi. Heitettiinpä vaunua kohti kasapanoskin. Panos laukesi kuitenkin liian myöhään, ja vaunu paransi vauhtiaan. Karkuun se ei silti päässyt. Tuon vaunun tuhosi Maunon kirjeessä mainitsema Esko Dammert. Hän ampui panssarivaunun liikuntakyvyttömäksi, jonka jälkeen se tuhottiin kasapanoksilla. Ilman vaunun tukea vihollisen hyökkäys tyrehtyi.

Ilmeisesti tämän jälkeen miehet saivat hieman levätä. Sota oli kuitenkin vasta alussa. Tuona päivänä 10. heinäkuuta Mannerheim antoi mieleenpainuvan päiväkäskyn. Hän toisti vuonna 1918 antamansa lupauksen, ettei panisi miekkaa tuppeen enne kuin myös Itä-Karjala olisi vapaa.

Miesten lepo jäi lyhyeksi. Jo seuraavana iltapäivänä pataljoona ryhmittyi hyökkäystä varten. Ennen jalkaväen hyökkäystä Neuvostoliiton joukkoja oli tarkoitus pehmittää tykistön tulella. Jotain meni kuitenkin pieleen.

Maunon joukkueenjohtajatoveri Into Hovila on kertonut tilanteesta seuraavaa: ”Kun tykistötulta pyydettiin, ehdotti komppanianpäällikkömme Saikkala, että ensin vedettäisiin omia vähän taaksepäin. Etäisyys viholliseen oli vain 100–150 metriä. Tykistön tulenjohtaja oli varma siitä, että tykistön tuli osuu vain vihollisen asemiin. Kun kranaatit sitten tulivatkin omien niskaan, hajaantui joukkomme, sillä jokainen etsi suojaa, kuka takanamme olevalta suolta, kuka kivien ja puiden takaa ja mistä vain suojaa löytyi. Kesti ehkä puolitoista minuuttia, ennen kuin tuli loppui.”

Tappiota tuli siis oman tykistön tulesta ja hyökkäys keskeytettiin. Miehet siirtyivät taaksepäin ja kello 18.00 tykistö aloitti uudestaan. Nyt kaikki meni hyvin ja välitavoite saavutettiin.

Mauno mainitsi kirjeessään lähes 20 miehen haavoittumisesta, kun vihollinen hyökkäsi marssirivistöä vastaan. Tämä sattui todennäköisesti pian Korpiselän taistelun jälkeen koukkaustaipaleen aikana. Kolmas pataljoona oli koukkaamassa Lehmävaarasta Muuantoon. Mukaan oli otettu koko kalusto polkupyörineen. Pataljoona rämpi helteessä pitkin tiettömiä taipaleita. Miljoonat sääsket ahdistelivat miehiä. Elettiin heinäkuun 13. päivää. Marssitauon aikana viholliskone siis yllätti suomalaiset. Ilmeisesti tuossa hyökkäyksessä haavoittuivat nuo kirjeessä mainitut miehet.

Pataljoona siirtyi Maunon kertomaa reittiä Manssilan kylään. Siellä päästiin lepäämään. 26.7. – 6.8.1941 koko rykmentti sai huilia. Aikaa käytettiin lepoon uintiin ja harjoitteluunkin. Eikä saunomistakaan varmasti unohdettu, sillä tuolloin kolmas konekiväärikomppania rakensi kirjeessä mainitun komean rantasaunan Miinalanjoen rantatörmään. Tästä saunasta on säilynyt oheinen valokuva.

Näin Maunon kirjeessään kertomat tapahtumat liittyvät laajempaan kokonaisuuteen. Tuo puolentoista viikon lepo teki varmasti terää taistelujen kuluttamille miehille. Kaikki hyvä loppui kuitenkin aikanaan. Sota jatkui. Rykmentin muut pataljoonat saivat siirtymiskäskyn jo aikaisemmin, mutta kolmannelle pataljoonalle annettiin marssikäsky vasta 13.8. Miehet siirtyivät Viteleen kylään, josta he jatkoivat etulinjaan Tuuloksenjoelle. 19. päivänä elokuuta pataljoona oli määrätyssä paikassa ja otti rintamavastuun. Tuona eikä parina seuraavanakaan päivänä tapahtunut mitään erikoista. Niinpä Maunolla jäi taas aikaa kirjeen kirjoittamiseen.

Aunuksen kylä. Kuva Jyrki Ali-Yrkön.

Vitelen kylä. Kuva Jyrki Ali-Yrkön.

”19.8.1941
Veli hyvä!”

Kiitos paketistasi, joka saapui perille eilen, juuri sopivasti kuin syntymäpäivälahjaksi. Siinä olivat mm. filmirullat, joita pyysin sinua lähettämään, ja lisäksi keksejä, Pectuksia ja muita karamelleja, sekä Seura-lehtiä. Oli myös pari askia Klubia, vaikka itse en polta, mutta saapahan pojille tarjota. Ville (Pomppu) myös tuli toissailtana lomalta ja toi kotopuolen tuomisia. Meillä oli vielä silloin levon aikaa, ja pojat vähän pörräsivät päät kuumiksi. Varmaan oli eräitten poikien raskas marssia kemujen päälle 30 km marssi pehmeällä tiellä ja yön pimeässä. Nyt saavuimme tänne uloimpaan vartiolinjaan, tässä on lännen ja idän raja, tässä Suomi ulottuu nyt syvimmälle vanhan Venäjän alueella. Sotakartoissa tässä on pisin etenemisnuoli. Kaikkien mielestä oltaisiin jo Syvärissä, jos meille vain olisi siihen annettu lupa. Ryssä ei sitä varmaan olisi pystynyt estämään. Ei komentajamme suotta saanut Mannerheim-ristiä.

Kävin juuri toisen kiväärin luona. Siellä Tamiolan Toivon ryhmä juuri kyttäsi vanjan puuhia joen toisella puolella. Ryssät kaivoivat kovasti jotain monttua. Montun vieressä on yksinäinen mänty. Pojat odottavat, että vanjoja kokoontuisi puun alle vähän kasapäähän ja sitten ampuvat muutaman räjähtävän ammuksen tuohon puuhun suurella panssaritorjuntakiväärillä. Minun osastooni kuuluu 4 sellaista. Jännää seurata, kuinka juoni onnistuu. Muuten täällä on todellista korpisotaa. Jo Korpiselässä puhuttiin korvesta, mutta vasta täällä seutu on sitä sanan täydessä merkityksessä. Ruokakin täytyy kantaa etulinjaan laatikoilla paikoin kahden kilometrin matka. Perässä kyllä pioneerit valmistavat teitä, ja kyllähän sitä metsissä kulkee kesällä, toista se oli talvella.

Muuten nyt on kovin rauhallista, kun tykistö ampuu muutamia paketteja, ja joskus kk sirahtaa pikkusarjansa. Vanja on aivan allapäin, nuolee kai haavojaan uusien sellaisten pelossa. Syrjälän Nikun loma päättyi kai tänä aamuna, hän tulee siis parin päivän päästä takaisin. Jo ennenkin on usein lievästi haavoittuneita palannut. Vanhalan Alpo joutui reumatismistaan uudelleen sairaalaan toissapäivänä. Tunnet kai Timperin Erkin ja Yrjön Sylvänältä, he haavoittuivat lentopommista hiljan, toivottavasti vain lievästi. Se pommitus meille somerolaisille olikin raskas tappio. Siinä kaatui 2 miestä ja 17 haavoittui, toiset lievemmin, mutta ainakin 2–3 vaikeammin.

Kuitenkin paremmin se tuntuu tämä sota täälläkin luistavan talvisotaan verrattuna. Toivottavasti näin hurisee sielläkin kotirintamalla.

Hyvät voinnit, veljesi Mauno”

Noiden tapahtumien jälkeen rykmentti hyökkäsi ja valtasi Tuuloksenjoen alueen Laatokalle asti. Sota vaati kuitenkin jälleen raskaan uhrinsa. Tuossa läpimurrossa rykmentistä kaatui kymmeniä miehiä ja lähes 140 haavoittui. Matkaa oli kuitenkin jatkettava. Miehet ja tavarat lastattiin autoihin, jotka ajoivat Aunuksen kylään. Sieltä jatkettiin kohti Syväriä.

Elettiin syyskuun 12. päivää. Rykmentti oli asettunut Syvärin joen läheisyyteen ja oli valmiina ylittämään leveän virran. Kello viisi aamulla ensimmäiset syöksyveneet työnnettiin vesille. Miehet hyppäsivät veneisiin ja riskialtis ylitys alkoi. Onneksi vastapuolen tarkkaavaisuus oli herpaantunut, eikä suurempia vaikeuksia kohdattu. Parin tunnin kuluttua koko rykmentti oli päässyt joen toiselle puolelle. Sieltä miehet lähtivät kohti voimalaitosta. Matka osoittautui hankalaksi, sillä ylitettävänä oli varsin kosteaa maastoa. Useamman kerran matka keskeytyi puroihin, joiden vastarannalla vastustaja tulitti kiivaasti. Erityisesti Munkulanpuron ylitys osoittautui hankalaksi ja vasta rohkealla koukkauksella suomalaiset pääsivät niskan päälle. Eteneminen jatkui ja 14.9. rykmentin toinen ja kolmas pataljoona saapuivat tehtaan asutusalueelle. Syvärin ylityksestä ja voimalaitoksen taisteluista kertoo Maunon seuraava kirje.

Syvärin ylitys. Kuva Jyrki Ali-Yrkön.

”17.9.1941
Heipä hei!

Lämmin tervehdys Sinulle vallan pitkästä aikaa. Suo anteeksi, että on jäänyt näin pitkä paussi kirjeitten kirjoittamisen välille. Olemme olleet koko pataljoona tavallaan sisseinä, vallan erillään takana olevista joukoista.

Lähtiessä otimme vain kolmen päivän muonan mukaan ja painuimme taipaleelle, aluksi veneillä yli Syvärin ja sen jälkeen halki soitten ja rämeitten vanjan asemien taakse, vallataksemme Syvärin voimalaitoksen. Ryssällä oli erinomainen puolustusmaasto, useita purolinjoja, joiden harjanteille se aina yön aikana ehti kaivautumaan. Loppujen lopuksi laitos nyt on meidän, vaikkakin osaksi poltettuna.

Monta poikaa tuo valtaus meiltä vaati, joukossa myös Someron poikia; muiden muassa kaatuivat Esko Dammert ja Aarre Hurmerinta. Haavoittuneita on tullut aika paljon, joukossa meidän komppanianpäällikkömme Jouko Saikkala.

Taisteluviikko oli ehdottomasti tämän sodan raskain meidän osaltamme. Nyt olemme vallanneet jo melkein kokonaan tämän tehdasyhdyskunnan, jossa on ollut asukkaita noin 3500 henkeä. Talo talolta on taisteltu. Kiväärillä, jopa konekiväärilläkin ammuskellaan ikkunoista. Pari päivää sitten kävimme viiteen mieheen erään talon yläkerrassa täristämässä kk:lla ja automaattikivääreillä vanjoja, joita liikuskeli 150–200 metrin päässä. Toista tuntia saimme olla rauhassa, mutta sitten olikin siirryttävä toisaalle, koska lasit alkoivat putoilla. Ammuttiinpa ikkunoista 20 mm pst-kiväärilläkin sirpaleluoteja ryssän pesäkkeisiin.

Hyökkäyksen jälkeen tarkastelin maastoa: kyllä oli vanjaa oikosena, sadan metrin pituisessa haudassa 19 miestä kylmänä. Surullinen, mutta samalla toivottu näky se on katsella… Kirkiisejä ne on tänne haalineet, silmät vinossa ja pikkuisia ovat miehiään. Vanja tuntuu olevan myös kovasti utelias, eilen ja tänään se lähetti panssariauton tiedustelulle asemiimme, mutta molemmat ammuttiin tuleen. Kyllä ne nyt tuntuu aisoissa pysyvän.

Tästä tuli vallan sotainen, mutta sotaa tässä on tosissaan käytykin, ihmeen hyvin vaan kaikki tuntuu sujuvan.

Kun nyt olet saanut työpaikan sieltä Helsingistä, niin kuinkas siellä nyt hurisee? Kaupungissahan mekin nyt sentään olemme. Minunkin komentopaikkani tässä on suuressa tavaratalossa. Tavaraa on julmasti

kaikenlaista, on huonekaluja, patjoja, sähkötarpeita ja kaikenlaista rihkamaa, myös elintarvikkeita on tänne jäänyt varastoon.

Sinun lähettämäsi paketti varmaan myös jo saapunut, mutta me ei nyt ole voitu huollosta niitä noutaa. Kiitos vaan siitä. Vielä pyytäisin Sinun lähettämään vaikkapa kirjeessä pari Petromaxin sukkaa, 100-kynttiläisiä.

Hyvää jatkoa, toivoo Mauno."

Maunon kirjeessään tekemä havainto kaatuneista "kirkiiseistä" on oikea. Voimalaitosta puolustamaan oli tuotu siperialainen divisioona 14. Kirjeessä mainitaan myös komppanianpäällikkö Saikkalan haavoittumisesta. Hän sai jalkaansa pahan osuman, joka vei myöhemmin häneltä hengen. Saikkalan jälkeen Mauno nimettiin kolmannen konekiväärijoukkueen päälliköksi. Kirjeessä Mauno mainitsee myös komentopaikastaan suuressa tavaratalossa. Sieltä löytyi niin patjoja kuin ruokaakin. Ei varmasti hullumpi paikka raskaiden taistelujen jälkeen. Aiemmin mainittu Into Hovila oli samassa paikassa, missä Maunokin. Eräässä kirjeessään Kerttu-vaimolleen Into mainitsee, että hän ja Mauno pitivät majapaikkaa suuren tavaratalon konttorihuoneessa. Yöt nukuttiin höyhenpatjoilla. Oli siirrytty äärilaidasta toiseen, sillä tätä ennen oli nukuttu monta yötä kuusen alla.

Tehdasalueen asutusalue tarjosi muitakin ylellisyyksiä. Into oli miehineen käymässä alueella sijainneen pankin johtokunnan kokoushuoneessa, jossa oli pehmustetut tyylihuonekalut. Kun kylpeminen oli viime aikoina jäänyt vähiin, Into totesi, että tästähän saadaan hieno sauna. Miehet hankkivat jostain suuren kamiinan. Siitä tehtiin kiuas ja savutorvi johdettiin ulos. Sitten vain tulta uuniin. Huoneen korkeuden lämpö ei noussut tarpeeksi korkealle. Niinpä miehet nostivat tyylikaluston ison kokouspöydän päälle. Näin saatiin saunaan lauteetkin ja lämpöongelma ratkaistua.

Taistelut jatkuivat. Voimalaitoksen seudun sillanpääasemaa vahvistettiin kovissa taisteluissa. Sen lisäksi vihollinen teki jatkuvasti vastahyökkäyksiä panssarivaunujen tukemana. Vihdoin lokakuun alussa rykmentti pääsi lepäämään. Jo oli aikakin, sillä se oli taistellut yhtäjaksoisesti kolme viikkoa erittäin raskaissa taisteluissa. Sodan kuluttamat miehet pääsivät lepoon.

Aikanaan lepo kuitenkin loppui. Lokakuun 21. päivä rykmentin kolmas pataljoona lähti kiireesti Segesan maastoon. Vihollinen yllättänyt suomalaisjoukon ja apua tarvittiin. Apujoukot saapuivat määränpäähänsä ja liittyivät taisteluun. Asiat eivät kuitenkaan luistaneet. Viestiyhteydet eivät toimineet ja taistelua käytiin raskaassa vesiperäisessä suomaastossa.

Tuli lokakuun 23. päivä. Mauno oli palaamassa etulinjasta erään toisen upseerin kanssa, kun läheiseen puuhun iski vihollisen kranaatti. Repivät sirpaleet iskivät puun korkeuksista Maunon selkään. Hänet vietiin pahasti haavoittuneena joukkosidontapaikalle.

Someron hautausmaan sankarivainajien hautarivi piteni jälleen. Pitkät valkoiset ristirivit hiljaisella hautausmaalla kertovat omaa synkkää tarinaansa sodan armottomuudesta.

Lähteet:
Arvo Ojala: Lounais-Hämeen rykmentin taistelujen tie.
Tarkka, J. & Tiitta, A.: Itsenäinen Suomi, kahdeksan vuosikymmentä kansakunnan elämästä.
Into Hovilan kirje vaimolleen Kertulle 18.9.1941

Sankarivainajia siunataan Someron kirkossa 23.11.1941. Kuva Jyrki Ali-Yrkön.

2004

Lauri Talikka

16- vuotiaan muistoja 60 vuoden takaa

Entinen kotipitäjäni Vuoksenranta sijaitsi sotatoimialueella. Täyttäessäni 16 vuotta minut kutsuttiin Vuoksenrannan ilmansuojelukomppaniaan vuonna 1944. Komppaniamme peiteluku oli 1734Isk. Poikien ikä oli 16–18 vuotta. Kun vanhemmasta päästä poikia astui armeijaan, uusia poikia otetiin tilalle. Komppaniassa oli jonkin verran rintamalta siirrettyjä vanhempaa ikäluokkaa olevia aliupseereita. Komppanian tehtäviin kuului alokaskoulutusta, vartiointitehtäviä, venäläisten desanttien etsintää, maaston haravointia, sankarivainajien hautausten avustamista ja kesällä 1944 sadonkorjuutöitä.

Oma sotilasurani alkoi kahden kuukauden alokaskurssilla Johanneksessa Is. -koulutuskeskuksessa. Keskuksen johtaja kapteeni Mäki sanoi, että tämä on miesten koulu, täällä ei itku auta. Itkeminen oli äärimmäisen häpeällistä, mutta kun meitä joskus liikaa kiusattiin, näin sitäkin tapahtuvan. Kun palasin komppaniaan, haltuuni uskottiin Emma, venäläinen sotasaalispikakivääri. Uutta asettani käytin vain maalitauluun ampumiseen.

Vuoksenranta tyhjennettiin siviiliväestöstä 18.6.1944. Kotiini, joka sijaitsi maantien varrella, muutti kenttäpostikonttori. Kun menin ensimmäisen kerran kotonani käymään, konttorin päällikkö ärjäisi: “Mitä poika täällä nuuskii?” Vastasin: “Herra kapteeni. Tätä taloa olen kotinani pitänyt.” Kapteeni muuttui heti ystävälliseksi ja käski lotan antaa pojalle ruokaa. Venäläisten päästyä Vuoksen yli muutti kenttäpostikonttori turvallisen matkan päähän. Rintaman lähestyminen näkyi siitä, että aseettomia sotilaita eli rintamakarkureita ilmaantui yhtä mittaa vaivoiksemme. Luovutimme heitä sotapoliiseille, suurin partti oli 50 miestä.

Kun meikäläisten sillanpääasema Äyräpäässä kukistui, tuli sota omaan porstuaamme, ja sen kyllä huomasi. Kerran etsimme kahteen mieheen turhaan rintaman takana tyhjistä taloista desantteja. Paluumatkalla rinnakkain pyörällä polkiessamme ylitsemme kiisivät venäläisen patterin yhteislaukauksena ampumat raskaat kranaatit. Vihellys oli hirmuinen ja edessämme kaatui suuri koivu. Silloin tutustuin ensimmäisen kerran raskaan kranaatin ääneen. Sen äänen kuulin myöhemmin monta kertaa. Tuskin olen koskaan ajanut pyörällä sellaista vauhtia kuin silloin komppaniaan palatessamme.

Asemapaikkamme oli vain muutaman kilometrin päässä etulinjasta ja se takasi maataistelukoneiden jatkuvat vierailut ja hyökkäykset. Kerran osuin Vuoksenrannan kirkolla tällaisen hyökkäyksen alle. Lähellä oli pieni mökki, johon osui pommi. Mökissä ollut puhelinkeskus tuhoutui ja keskuksen lotta haavoittui vakavasti. Kaverini kanssa ehdimme ensimmäisinä paikalle. Tyttö oli puolitajuton, itki ja valitti ja haavoista valui verta runsaasti. Sidoimme hänen haavojaan sen verran kuin ensiapusiteillämme ja taidoillamme osasimme. Toivottavasti hän selvisi, ainakin hän oli hengissä, kun häntä lähdettiin viemään sairaalaan.

Minulla oli erinomainen tilaisuus seurata lähes aitiopaikalta Äyräpään ja Vuosalmen suurtaistelua. Taistelun aiheuttama melu oli valtava. Se oli sekoitus raskaiden aseiden räjähdyksiä, jalkaväen tulitusta ja lentokoneiden ärjyntää. Vaikuttavinta oli seurata Stuka-syöksypommittajiemme toimintaa. Noin kolmen kilometrin korkeudella saapui 30 koneen laivue, jota venäläiset ilmatorjuntatykit alkoivat tulittaa, jo meidän yllämme. Kesän aikana näin seitsemän lentokoneen putoamisen. Niistä kolme oli täydessä pommilastissa lentänyttä Stukaa.

Sitten taistelut laantuivat ja aselepo tuli voimaan syyskuun alussa. Tuntui mukavalta liikkua aukeilla paikoilla, kun ei enää tarvinnut tähystää taivaanrantaa. Viljat alkoivat valmistua, ja sato oli korjattava talteen. Meille tuotiin puimakoneita ja moottoreita. Puinti tapahtui pelloilla, ja armeijan sotilaat avustivat viljan niittämisessä ja korjuussa. Sitä mukaa kun saimme jyviä säkkeihin, ne lähetettiin pois.

Rauha solmittiin 19.9. ja huomasin, että olen kotia vailla. Komppaniamme poistui Vuoksenrannasta muutama tunti ennen venäläisten tuloa. Kävin viime tingassa hyvästelemässä kotinurkat. Nojailin tuvan uuniin ja itkin yksin. Mietin, mitä pahaa me olemme tehneet, kun meidät näin ajetaan pois kodeistamme. Kotikalliolla katselin ympärillä olevia naapureiden taloja. Olin varma, etten näkisi niitä enää koskaan. Enkä nähnytkään, sillä ne kaikki on nykyään siirretty pois. Immolan lentokentän liepeillä luovutimme aseemme. Sieltä jatkoimme härkävaunuissa Seinäjoelle, jossa meidät kotiutettiin. Päälläni olleen sotilaspuvun sain pitää.

Näin jälkeenpäin ajatellen se oli nuorelle pojalle värikästä aikaa.

Kaarina Pollari

Kaks ruskipoikaa sotavankina Jaatilas

Näist viimisist sorist on räntätty paljon tokumenttei. Jospas määkin rustaisin viäl yhren katottuna Jaatilan näkövinkkelist. Siviilisiirtoväkkee oli joutunu lähtemään kottootas vissiin sattoi tuhansii, ja Suamen vankileireil oli ruskipoikii oikeen karheenas, yli kuuskymmentneljätuhatta. Kaikenllainen pula ulettus joka asjaan, mut jollain konstil sentään pärjättiin, kun pakko oli.

Maataloustöistä vastas suurelt osalt naisväki, vanhat pappat ja mammastit, ja pikkulikat ja pikkupojat teki ympyrkäisii päivii, mut iskuvoimii puuttus, eikä soran loppumisest ollut mittään tiatoo. Isä Anselmi tuli sihen johtopäätökseen, et Taka-Simolan uuren tallin tekkoo ei voi ennää siirtäät, kun vanha talli veisas jo viimisii virsiitäs, ja hevosil oli talveks saatava kortteeri. Kevättalvel -44, kun viäl oli rekikelit, rupes Niämen Veikko,

inkeriläispojat Juho ja Eino ja meijän Juhanikin sit, kun kouluts kerkis, ajamaan tiilikuormii Ällin tiilitehtaalt. Tiilit oli pinos kastunu ja jäätyny, mut pojat koputteli ne irki toisistas. Hei oli oikeen stahanovilaisii pikkupoikii.

Tallin pykkäämist helpotti, kun se voitiin tehrä entisen navetan kivijalan päälä. Muurari Yrjö Paju Pikku-Joensuusta otti tehräkses muuraustyät. Paju oli saanu sotahommis keuhkovian, niinkun moni muukin, ja oli siirretty nostomiäheks siviiliin. Hantlankarina oli Pajun perheen Elma-tytär.

Mut kesäkuun yhreksäs päivä 1944 alko Karjalan Kannaksel simmoset rytinät, ettei ollu Pohjoismaisa nähty toista niin suurta taisteluu. Siin oli Sormenkärjet, Portinhoikat, Talit, Ihantalat ja muut Viipurii myören. Nostomiäs Pajukin sai hälytyksen rintamal. Muuraukset peitettiin tyhjil simettisäkeil.

Meilä oli kevvääl sijotettu kaks sotavankii, Krissa ja Afonka. Molemmat Syväril sotavankeiks joutunei ruskipoikii. Afonkan reirest oli mennyt kuula läpi ja Kirssa oli joutunu nostamaan käret ylös, kun “suamimiästä oli joka puala”. Afonka oli siviiliammatiltas panssarivaunutehtaan metallimiäs Leninkraatist ja sotatoimis joku vääpelii vastaava, ja niin hyvä käsistäs, et pystys joka hommaan. Vuarisen Kallest ja Afonkast tuli työkumppanit, ja hei yhres teki uuren tallin puutyät.

Krissan kotomaa oli Ukraina. Hän oli täysverinen kasakka, vaikkei pääsä ollukkan kasakkamallist lampaannahkalakkii. Kun tää poika tanssas makasiinis pikkuryssää, sai peljätä, et jalat irtoo ruumiist, oli se simmost ripaskaa. Krissast olis saanu vaikka sirkusakropaatin.

Keskenäs Afonka ja Krissa olivat niinkun majakka ja perävaunu. Krissas oli hualettoman heppulin vikkaa, mut Afonka piti kaverii tarpeen mukkaan ojennukses. Kerran kun heinäväki istus makasiinis evväi syämäs, Krissan ajatukset lähti lentoon: “A minula natti talo on, a hjuva nainen on, a kaks tuttoo on...” Mää istusin siinä heinäkasan päälä ja Afonka kommenteeras: “Ala usko Grishaa. Grisha valektelee!” Keskinäiset känät hei selvitti venäjän kielel ja äkkitempuil.

Oli taas ollut hikinen heinäpouta, ja nät Taliininpojat oli käyny viruttamas ittes karjakeittiös. Kun hei tuli ulos, niin Krissa hyppäs kun salama äkkihypyl takkaat päin Afonkan selkään, muttei saanu nurriin, kun Afonka siin silmänräpäykses kumartus ja Krissa lensi täyren voltin ja putos jaloillas ja lähti pakkoon minkä kintuistas pääsi.

Taka-Simolas oli sillon Jusi-niminen orihevonen, isän silmäterä. Isä oli antanu Jusin kokonas inkeriläisen Juhon vastuul, eikä kellään muula ollu asjaa Jusin ohjaksiin. Mut Krissan teki miäli. Oltiin luhral pitkil saroil heinää kokkoomas, KrissaJuhon kärryil. Yhtäkkii rupes jokirannast kuulumaan kauhja venäjänkiälinen huuto ja mekkala. Krissa yritti kiskoot ohjaksii Juholt. Jusi peljästys sitä metelii ja laukkas täyttä lentoo,mut ohjakset pysys Juhol. Heinäväki jännitti sarkain ylipääsä Luhrantiälä tulleeks vahinko. Kunnei tullu, niin sit kaikki oli nauruun läkähtymäisilläs.

Krissa oli kasakkain jälkeläinen, mut polkupyörää hän oppis ajamaan vasta Taka-Simolas. Kun vähänkin oli tilaisuut, niin Krissa siappas seinustalt pyärän ja rupes polkemaan, kaatus ja yritti uurestas. Ei siin viikkookan viipyny, kun Krissa jo ajo ruakatunnil ympärs Jaatilaa. Kuperkeikkoikin tuli, kerrankin hän lensi pyäräs kans ulkokurvis ojjaan keskel nokkospuskaa, muttei Krissa simmosist ollu moinaskan.

Pykäläin mukkaan sotavankein ols kuulunu itte pestä pyykkis, mut Afonka ilmotti isäl jo tulopäivänäs, et kaikkii muuta hän tekkee, mut pyykkiis hän ei pese. Isä sano mul: “Mää olen siit asjaist sammaa miältä. Ei miästen kuulu pyykkii pestä, eikä ne ossakkan. Ottaisiks sää sen homman?”

No totta kai mää otin. Pesin, parsein ja paikkasin palkeenkiälii. Ja siit palkaks Afonka anto mul lempinimen Marusa.

Talo makso vankeist maatyämiähen palkan, mut se meni suaraan valtion kassaan. Afonka oli mahrottoman kova tupakkimiäs, mut rahhaa ei ollu kessuun. Sen puute ratkes, kun hänen kärentaitos tultiin kyläs tiätämään. Hän neulos aamutossui, kellä vaan oli nahkaa, Niämelän emännälkin oikeen mallikkaat. Sota-ajan muotitavaraa, alumiinisii rupiinisormuksii tuli tusinoittain. Resetti oli tää: pois heitetyt vanhat kettinkinsuajukset sormusmestari hakkas meisselin kans piäniks kappaliks, pani palaset kuumaa kestävään kuppiin ja sulatti ne karjakeittiön pesäs. Sit oli valamisen vuaro: pellitorven keskel pantiin puinen tappi, sihen välliin kaarettiin sula alumiini. Kun se oli jähtyny, sahattiin rautasahal piänii näpsii renkai ja ne hiottiin silkosiks. Jostain löytys värillissii nappei, ja niist sai viilaamal sormuukseen jalokiven, melkein niin kun rupiinin. Oikein nättei likkain sormis.

Sotavanki oppis koko ajan lissää Someron suamee, ja meikkin opittiin sanomaan venäjäks, et topri utra, harasoo ja strastuit ja simmosii, mikkä tarkotti et päivää ja hyväst. Velipoika Juhani sannoo joskus viäläkin ehtosin telefoonis, et spakonji nootsi, hyvvää yätä.

Mailman politiikast ja Neuvostoliiton komennost ei pal puhuttu. Joku vaisto sanos, että Afonkal oli usko Taliinin aatteisiin. Ja kun joku kysys Krissalt, et kuin usseen puna-armeijas annetaan sotamiähel kotiloma, niin Krissa vastas: “Kaks vuatta a loma tullee.” Mei oltiin vähän ihmeisäin ja joku jatko: “Taliini onkin sit huano miäs. Suames annetaan loma joka kolmas kuukausi.” Mut Krissal oli perhepoliittinen näkökulma: “Njet, Stalin hjuva mies, Stalin jummarta asja. Loma huano - juks loma - juks poika! Njet, njet, loma oike huano!”

Isä Anselmi oli kerran ihmeetelly Neuvostoliiton kolhoosisysteemei Afonkalle, mut tää tuumas: “A vot, sama Suomi, tama talo on kans kolhoosi.” Vähän kolhoosimaist se soranaikanen touhu olikin.

Meijän omat pojat Eino ja Risto olivat kans jo molemmat “siellä jossakin”. Risto pääsi lomal ja rehvas sil reisul nät itämaan miähet. Eino oli haavottunnu ja tuli toipumislomal. Tallin välikatto oli juur saatu valettuut. Mei vähän piräteltiin henkee, et kuis hei tutustuu. Tupakkiloora laukas tilanteen. Eino otti sen taskustas ja tarjos sauhut.

Kauran kylvön jälkeen oli jääny pari hevoskuarmaa siämenkauraa yli oman tarpeen. Sillon kahrentoista vanha velipoika Juhani vei net Afonkan kans osuuskaupan viljavarastol. Afonka oli torestas niin riski miäs, et nosti hehron säkit selkääs kun tyhjää vaan ja sit Juhani vei Afonkan ostamaan osuuskaupast sätkäpaperii.

Kun talli rupes muuten olemaan valmis, sihen tarvittiin viäl rakennuksen leveyrenmittanen sirehirsi. Kalle ja Afonjka kaatovat puuvajan tykkööt yhreksänmetrisen kuusen ja kantovat sen olkapääläs paikanpäälä, Afonkan hartjoil oli tyvipää ja Kalle kanto latvapäätä. Hirsi nostettiin ylös ja sen päälä pantiin kattotualit. Se oli kova voimannäyttö. Kalle sanos, et hänen oli viäl pari vuatta jälkeenpäin olkapäät kipjät. Afonkalt sekin homma näytti käyvän kuin ei mittään.

Sit tuli tiato, et oli tehty välirauha. Ja melkeen siin samas jo soitettiin nimismiähen kansliast, et vankit oli muutaman tunnin sisäl kuskattava Harjun kartanoon, ja et siält ne viärään kuarma-auton laval etteenpäin. Kaikki irtaimet pikkutavaras ja vähän isommakkin kamppees ruskipojat anto pois, niit ei saanu olla völis. Krissal oli ruskjaanvivahtava luja kankainen ylijäämäpusero. Sen sai Kalle, joka anto vastalahjaks viinapullon. Nät myötätuntopuserot oli Enklannist lähetetty talvisoran aikan Suamen armeijal, mut ne oli myähästynny, kun talvisota loppus maaliskuusa. Niist oli sit jatkosoran aikan saatu sotavankeil kamppei. Kallen kannalt näis usakois oli se huano puali, et niitten selkäpuala oli valkosel öljymaalil veretty mahrottoman suuri V-kirjain sotavankin merkiks. Etupuala oli kaks paksuu valkost pysytyviivaa. Kalle sai koval työlä tahkottuut nät tunnukset pois. Ja sit hän piti tätä Krissalt perittyy sotavankipuseroo monta vuatta. Se oli niit vuasii, kun vaatetavarakin oli kortil.

Sotavankein äkkilähtö hätkäytti meittii jokast: isä Anselmi pyhkis silmiitäs ja kaikki oli totisii. Äiti soitti mul Jokioisiin, kun mää olin siäl ensimmäises työpaikasain. Äiti sanos, et koitas tulla kotja, kun Krissa ja Afonka

tahtois sannoot sul hyväst! Sillon ehtool ei ennää tullu linja-autoo, mut mää menin tiän viäreen ja pääsin peukalokyyril. Jokasel oli miäles, et kuis täsä nyt ruppee Suami-paran käymään, ja mitä sotavankeil tapahtuu. Puna-armeijan säännöt määräs, et sotavankit luokitellaan samaks kun vakoojat taikka maanpetturit, eikä Krissa ja Afonka meitin miälestäin simmottii olleet. Mei sanottiin vankeil: "Vaikka mihen jourutten, keksikä joku konsti, millä lähetätten siit tiaron meitil."

Vankit lupas. Mut ei koskaan tullu piänintäkkän elonmerkkii. Myähemmin on kirjoist luettu, et niit oli Neuvostoliitos Norilskei ja Vorkutoi ja Siperian kaivoksii ja työleirei. Mut et on sit myöhemmil vuasil ollu simmonen rehapilitaatio, et menetetty oikeusasema on asjanomistajal palautettu.

Voiskos toivoot, et tää ihmiskunta lopultas viisastuu? Sitä kyssyy Kaarina Marusa Anselmintytär.

J.K. Pari vuatta takaperin Someron Joulus oli Kurin tohterin Timo Alasen kirjotus "Neuvostoliittolaiset sotavangit Someron Kurissa 1944". Siit saa lissää asjaperäist tiatoo.

Sotavanki Afonka Sustretov kaiversi nimes Taka-Simolan tallinvintin seinään parriinkin hirteen. Kuva Juhani Talonen.

2005

Jouni Tamminen

Saatteeksi

Isäni kertoi, että Forssan Lehdessä ilmestyi sota-aikana hänen yksikkönsä eli YK-patteriston sotatoimia kuvannut kirjoitus. Asia kiinnosti minua niin paljon, että etsin kirjoituksen yliopiston kirjaston mikrofilmiarkistosta. Kirjoitus käsittelee tapahtumia Korpiselän kirkonkylän tienoilla jatkosodan alussa. Karppi kertoo tulenjohtajan, Tapio Horilan, lausahtaneen "Taas lehdet putoo", minkä olen todennut myös Arvo Ojalan Lounais-Hämeen rykmentin taistelujen tie- kirjasta. Karppi mainitsee henkilöitä, joista olen tunnistanut isäni puheiden ja muiden lähteiden perustella seuraavat: Alikersantti J. on Väinö Joronen,

kapteeni J. Pekka Jakonen, luutnantti H. Tapio Horila, vänrikki H. Heikkonen, alikersantti T. isäni Eino Tamminen ja majuri S. Teppo Sorri. Sotamies Lehtonen mainitaan koko nimellä. Hän on ainoa joukosta, joka kaatui tällä retkellä.

Seuraavan tekstin kirjoitti Forssan Lehdelle kersantti Erkki Karppi. Forssan Lehti 11.12. 1941

Erkki Karppi

”Taas lehdet putoo”, tokaisi luutnantti Tapio Horila

Syväriä kohti. *– Kuva Eino Tammisen.*

Luutnantti Tapio Horila ja kapteeni Ylätalo.
Kuva Eino Tammisen.

Tulenjohtueemme, joka on koottu Forssan ja sen lähiympäristön miehistä, joukossa joku karjalainenkin, on majaillut useita päiviä S: vaaran rinteillä, lähellä K:n (Korpiselän) kirkonkylää. Ryssä on iskeytynyt kylään, ja näyttää siltä, kuin ei sillä olisi erikoista halua sieltä lähteäkään, ”useista huomautuksista” huolimatta. Olemme saaneet tehtäväksemme ottaa selvän naapurin varustuksista voidaksemme sopivan hetken tullen antaa tovereille muistutuksen elämän katoavaisuudesta ja samalla herättää lähtöhalut heissä.

Olemme juuri palanneet tähystyspaikalta ja teltassa kuuluu iloinen puheensorina, johon sekaantuu kaminan päällä kiehuvan korvikepannun poreileva ääni. Muistellaan päivän tapahtumia ja arvaillaan tulevia. Enimmäkseen tahtoo keskustelu kuitenkin liikkua siellä kotioloissa, sillä koti ja omaiset tuntuvat sittenkin olevan lähinnä sydäntä, vaikka välimatka sinne onkin venähtänyt pitkäksi.

Puhelinsoitto liikkeellelähdön enteenä

Olemme saaneet korvikkeen juoduksi ja loikoilemme teltassa muistellen kokemuksiamme tähystyspaikassa, kun puhelin kilahtaa. Jokohan ryssä saa lähdön, arvailevat pojat mielessään, sillä puhelinsoittoa näin myöhään illalla on totuttu pitämään liikkeellelähdön enteenä. ”Kaksi tähystäjää lähtee aamulla kello 6 N:n kukkulalle seuraamaan tarkistusammuntoja. Tähystysvälineet mukaan!” tulee käsky puhelimitse. Tunsimme paikan ennestään, sillä olimme viikko sitten olleet samalla kukkulalla tarkistamassa mittareitamme ja ainakaan silloin ei paikka tuntunut maailman turvallisimmalta. Vähistä kranaattivaroistaan huolimatta ryssä tuhlasi huomaavaisuuttaan meille lähettämällä muutaman ryhmän aivan kuin tervehdyspuheeksi. Katsoimme kuitenkin puheensävyn olleen jollakin tavalla meitä loukkaavan

ja päätimme panna asian korvan taakse, joten komennus kukkulalle ei tuntunut lainkaan hullummalta. Nythän olisi tilaisuus maksaa vanhat kalavelat.

Aamuvarhaisella hyppäämme alik. J:n (Väinö Joronen) kanssa pyörämme selkään ja otamme suunnan kohti N:n kukkulaa. Kierrämme kukkulan takaa metsän läpi ja saavumme toiseen kukkulalla olevista taloista. Sinne on jo saapunut myöskin alik. N. patterista ja puhelinmiehet ovat yön aikana vetäneet puhelinyhteyden taloon. Tähystyspaikka on näkyväisyyden puolesta erinomainen. Kuin silhuettina piirtyvät taivasta vasten kylän kirkon ja rakennusten ääriviivat. Paremmin ei maaleja voisi nähdä, mutta myöskin itse olemme tähystyksen alaisina. Kaksi taloa paljaalla kukkulalla ovat kuin lautasella, ja pienikin liike talojen ympäristössä voi saattaa meidät kiusallisen huomion kohteeksi.

Kiipeämme talon katolle luottaen hyvään tuuriin. Hakkaamme kattoon muutamia reikiä tähystysvälineitä varten ja itse asettaudumme katon vastakkaiselle sivulle vatsallemme niin, että vaan päät hieman näkyvät katonharjan yli. Siinä kyykötämme kuin naakan pojat katon reunalla.

Mutta pysytteleminen tuntikausia luiskalla katolla kylmän viiman tunkeutuessa luihin ja ytimiin ei ole kovinkaan hauskaa, vaikkapa sitten kiikarissa näkisi itse Molotovin naaman. Hakkaamme vielä kattoon muutamia pikajuoksijan starttikuoppia muistuttavia reikiä ja talosta löydämme vanhan vällyn ja pari sänkypeitettä suojaksi viimaa vastaan. Peitteiden puhtaus lienee ollut kyseenalaista ja epäilen suuresti, että niissä oli myöskin runsas valikoima eräitä kotieläimiä, joitten tieteellistä nimeä en muista, mutta joita me täällä tavallisesti kutsumme ”höökivaunuiksi” jne. Joka tapauksessa peitteet jonkin verran suojasivat viimaa vastaan ja sehän oli pääasia, sisälsivätpä ne sitten vaikka kotiryssiä, joita me yleensä pidämmeällöttävimpinä olioina.

Kuuluu sarja kumeita jyrähdyksiä

Alamme pitkästyä odotukseen ja mieleen juolahtaa, että kukahan tässä nyt ehtii ensimmäiseksi tarkistusammunnan suorittaa, naapuriko vai me, sillä olemme melko varmoja, että liikehtimisemme talossa on tullut huomatuksi toisella puolen. Samassa soi kuitenkin puhelin ja tiukka ääni kysyy: ”Oletteko valmiit?” Sitä olemme olleet jo pitkän aika ja odotamme vain toimintaa. Nyt ei odotuksemme muodostukaan pitkäksi, sillä ennen kuin olen kunnolla ehtinyt asettua takaisin paikalleni, kuuluu sarja kumeita jyrähdyksiä ja ilma yläpuolellamme vinkuu kuin liitäisivät paholaisen pikajunat pitkin ilman ratoja. Jokohan ehti ennen, välähtää salamannopeasti mielessä. Sitten tajuamme, että sinne menevät. Tähyilemme silmä kovana kohti kylää, ja hetkisen kuluttua sieltä nousee mahtavia savu- ja multapilviä ilmoihin. Vasemmalle menivät. Otamme nopeasti suunnan ja ilmoitamme tuloksen puhelimitse jatkaen tähystystä. ”Taas lehdet putoo”, toistelen mielessäni tulenjohtajamme (Tapio Horila) sanoja, kun kumeat lähtölaukaukset kajahtavat takaa. Nyt menee jo sinne, mihin on tarkoituskin.

Melkein unohdamme varovaisuuden koettaessamme kurkottaa ylemmäs paremmin nähdäksemme. Vähällä pitää, ettemme innoissamme nouse katon harjalle seisomaan. Eiköhän jo ala lähtöhaluja ilmestyä naapurille? Maalina olevan talon yksi nurkka on lysähtänyt kasaan ja rakennuksen takaa, jossa toverit majailevat kuopissaan, nousee mahtavia multapilviä. Taisi jäädä tsaikankeitto kesken. Ilmoitamme ammunnan tuloksen puhelimitse ja komentajan ääni kuulostaa tyytyväiseltä hänen antaessaan käskyn: ”Tähystäkää edelleen!” Ja me tähystämme, vaikka jalat puutuvat ja hampaat alkavat kalista suussa, sillä ”täipeitekään” ei kykene kokonaan suojaamaan kylmältä viimalta.

Naapuri on koko ajan käyttäytynyt hyvin siivosti, josta emme lainkaan ole pahoillamme, sillä jos se myöskin olisi alkanut tarkistaa putkiaan, olisi olomme katolla saattanut muodostua jossakin määrin epäterveelliseksi. Pahimmassa tapauksessa voisi naapurin tulenjohtue tehdä jonkin virheen ja osua taloon. Kun on tehnyt näin paljon työtä saadakseen olonsa katolla mahdollisimman mukavaksi, niin kyllä totta vie käy sisulle, jos talo ammutaan alta nuuskaksi, ja saa taas tehdä uuden työn viereisen talon katolla. Mutta

onneksemme ja terveydeksemme naapurin kranaatit ovat vähissä. Tai sitten he olivat häipyneet kranaatteineen päivineen. Puoleen päivään mennessä on ammunta selvä, ja me saamme luvan häipyä, vaikka hiiteen, mutta mahdollisimman pian, ettemme ilmaise tähystyspaikkaa.

Kolmas vasemmalta lähetti Eino Tamminen, neljäs korpraali Heinämäki, viides kapteeni Ylätalo, kuudes luutnantti Tapio Horila. *– Kuva Eino Tammisen.*

Tulenjohtue lähtövalmiina

Kun meillä ei ollut tietoa mainitun paikan koordinaateista eikä paikkaa löytynyt kartaltakaan, otimme suunnan kohti telttaa. Jotain oli tälläkin reissulla selvinnyt. Mikäli merkit pitivät paikkansa, on lähtö tänä iltana tiedossa. Olemme jo tottuneet siihen, ettei tarkistusammuntoja aivan huvikseen suoriteta. Ja oikein olimme arvanneetkin. Tuskin olimme tsaikan saaneet hörpättyä, kun tuli käsky: ”Tulenjohtue lähtövalmiina!” Puhelinmiehet ja tapsia lujasti mukaan. Illan hämärtyessä lähdemme liikkeelle ja nyt on suunta suoraan sinne, missä ryssän, jos se vähänkin halusi huolehtia terveydestään, ei enää olisi pitänyt majailla, mutta jossa se aito aasialaisella itsepäisyydellä yritti pysytellä.

Saamme selville vihollisen pesäkkeet

Saavumme synkkään metsään, johon jalkaväki on asettunut etummaisiin asemiin. Edessä on leveä murros, johon on vedetty piikkilankaa pitkin ja poikin ja kaadettu kaikki puut esteiksi muutaman sadan metrin leveydeltä. Toiselle puolen murrosta on ryssä asettunut asemiin korkean mäen rinteeseen, ja ensisilmäyksellä näyttää murroksen ylittäminen mahdottomalta. Jalkaväen joukkueenjohtajan opastuksella tutustumme maastoon. Saamme selville vihollisen pesäkkeet ja merkitsemme ne kartalle. Pimeys alkaa jo haitata tähystystä, jonka vuoksi yritämme päästä lähemmäksi murroksen reunaa, mutta vihollinen on varpaillaan, ja pienimmänkin risahduksen syntyessä sähähtää vihainen pk-sarja vastaan toiselta puolen. Pysyttelemme hiljaa paikallamme.

Alkaa sataa vettä ja maisemat muuttuvat yhä synkemmiksi. Odotamme tunti tunnin jälkeen. Eikö mitään tapahdukaan? Mutta sitten tulee käsky: ”Kaikkien vetäydyttävä takana olevan hakatun linjan toiselle puolelle!”

Mitä nyt? Onko ryssällä jotain juonia mielessä, jotka on saatu selville? Aavemaisina liikkuvat tummat hahmot puiden välissä vetäytyen hitaasti kohti linjaa. Mielessä liikkuu kummia ajatuksia. Mitähän nyt on

tekeillä? Tähänkö tämä sulikin? Taitaa jo mottikin välähtää jonkun mielessä. Ryhmitymme linjan toiselle puolen ja odotamme, mitä tuleman pitää. Ja kohta saamme selvityksen.

Toivo Koivisto ja Eino Tamminen.
Kuva Eino Tammisen.

Nyt on meidän vuoro puhua

Taivas takanamme leimahtaa valkeaksi. On kuin sadat lyhyet salamat risteilisivät taivaalla. Takanamme ulvahtavat putket, joiden lukua emme pysty määrittelemään, mutta joka tuntuu hyvin kunnioitettavalta. Suomalainen tykistö on aloittanut sinfoniansa. Vaistomaisesti vedän pääni alemmas, kun ensimmäiset kranaatit viuhahtavat ylitseni, mutta samalla tunnen ylpeyttä. Nyt on meidän vuoro puhua. Jylinä on korvia huumaava. Tuntuu kuin kaikki paholaisen voimat olisi päästetty valloilleen.

Yhtämittaista jylinää, josta ei lainkaan erota yksityisiä laukauksia, on kestänyt noin 20 minuuttia. Miehet alkavat ryhmittyä kukin paikalleen ja odottavat vain etenemiskäskyä. Komppanianpäälliköt ja joukkueenjohtajat jakelevat käskyjään ja ohjeitaan. Hetki on koittanut. Tulenjohtajamme kapteeni J. (Pekka Jakonen) jakaa ohjeita johtueellemme. Luutnantti H. (Tapio Horila) saa määräyksen edetä jalkaväen kärjen rinnalla tähystäjien kanssa ja vänrikki H. (Heikkonen) saa tehtäväkseen puhelinmiesten kanssa välittömästi seurata meitä niin että puhelinyhteys taaksepäin on jatkuvasti käytettävissä.

Lähdemme hitaasti etenemään kohti murrosta tykistökeskityksen yhä jatkuessa. Laskeudumme loivaa rinnettä alas murroksen reunaan. Toisella puolen ei ole havaittavissa minkäänlaisia elonmerkkejä. Vähitellen tykistötuli harvenee. Nyt varmaan on vanja jo saanut tarpeekseen ja lähtenyt tiehensä asemistaan. Mutta tuskin viimeinen kranaatti on räjähtänyt, kun mäenrinteessä olevat kk-pesäkkeet avaavat hirveän tulen. Niitä säestävät vihaiset pk-sarjat ja konepistoolin tiheä sätkytys. Heittäydymme maahan, sillä luotisuihkut pyyhkivät aivan päämme yli ja räjähtävät luodit räiskähtelevät

puissa. Hetkessä ovat radiomiehet saaneet radionsa kuntoon. Tykistötulta täytyy saada lisää, muuten tulee murroksen ylitys liian kalliiksi.

Yhteyttä radiolla ei saada

Aamu on hieman valjennut, ja erotamme jo selvästi vastakkaisen rinteen ja siinä muutamia tummia aukkoja, joista lähtevät kk-sarjat iskevät ylitsemme. Pesäkkeet on saatava vaikenemaan. Rauhallisesti antaa tulenjohtajamme tulikomentoja radiomiesten edelleen lähetettäväksi. Mutta mikä nyt eteen? Yhteyttä radiolla ei saada. Täytyy turvautua puhelimeen. Puhelinmiehet ovat jääneet taemmas kukkulan laelle selvittelemään tapsejaan. Lähetti saa käskyn mennä kiirehtimään puhelinryhmää. Rauhallisena kuin kotipeltonsa pientareella astellen tuo totinen Someron poika, alikersantti Eino Tamminen lähtee täyttämään käskyä, vaikka ryssä työntää konetuliaseillaan luoteja kukkulan rinteeseen minkä ehtii. Lähetti pääsee kuitenkin onnellisesti puhelinmiesten luo. Nyt on saatava tapsi ja puhelin tulenjohtajan luo. Tehtävä ei ole helppo, sillä ryssä näyttää erikoisesti kohdistavan tulensa rinteeseen, josta langat on vedettävä.

Puhelin saadaan sittenkin ilman tappioita murroksen laitaan, ja nyt kyllä loppuu tovereitten juhliminen.Taas jyrähtelevät lähtölaukaukset takanamme ja kranaatit viheltävät ylitsemme. Omat jalkaväen aseemme ja kranaatinheittimemme yhtyvät leikkiin. Viereeni ilmaantuu vielä piiskatykki, joka lähettää vihaisia tervehdyksiään kohti pesäkkeitä. Kymmenisen minuuttia vallitsee korvia huumaava pauke ja rätinä. ”Tavaraa” tulee ja menee. Yhtäkkiä kohoaa mutaa ja sammalta vain 10 metrin päässä. ”Peijjooni”, pääsee pojilta, mutta siinä ei jää aikaa syvällisempiin mietteisiin, oliko se oma vai vieras, sillä heti perään tulee toinen melkein yhtä lähelle. Tulenjohtajamme, joka koko ajan on lähettänyt tulikomentoja puhelimitse, hyppää lähellä olevaan kuoppaan ja me seuraamme esimerkkiä. Vähitellen vaikenevat ryssän pesäkkeet toinen toisensa jälkeen.

Majuri Teppo Sorri hatutta päin

Keskellemme ilmestyy hatuttomin päin joku upseeri, joka alkaa järjestellä joukkueita ylittämään murrosta. Hämärässä ei oikein erota kasvoja, mutta pian selviää, että siinä seisoo tunnettu majuri S. (Teppo Sorri). Koko ajan hän on kulkenut miehen luota miehen luo, pystyssä päin, kumartelematta, lakki kainalossa. Tuntuu kuin luodit väistäisivät tuota ryhdikästä, urheata upseeria. Selvästi ja määrätietoisesti hän antaa ohjeensa joukkueenjohtajille ja lähtee itse ensimmäisenä ylittämään murrosta. Vähän väliä kuulen hänen äänensä kehottavan, milloin miltäkin puolen: ”Tänne vain pojat. Tulkaa rinnalleni. Älkää jääkö taakseni. Ammutte vahingossa minua selkään.”

Nyt alkaa rynnistäminen yli murroksen. Vanja yrittää vieläkin itsepäisesti pysytellä mäenrinteessä. Vähitellen kuitenkin sen vastarinta kokonaan murtuu ja ne, jotka eivät ole kaatuneet paikalleen, vetäytyvät mäen toiselle puolen tien suuntaan. Mutta tie on jo katkaistu toiseltakin suunnalta.

Seuraamme kiinteästi jalkaväkeä murrosta ylitettäessä. Murroksen puolivälissä ovat ensimmäiset haavoittuneet, joiden luo lääkintämiehet kiirehtivät. Heidän työnsä on raskasta, sillä haavoittuneita on useita ja esteiden ylittäminen paarien kanssa ei ole helppoa.

Olemme päässeet murroksen yli. Siinä on ensimmäinen pesäke. Siihen ovat jääneet sekä konekivääri että sen käyttäjät. Vähän matkan päässä on toinen. Konekivääri on katkennut melkein kahtia ja pesäkkeen reunalla makaa venäläinen upseeri yksin. Ovat tainneet jättää hänet yksin toimimaan.

Alamme edetä rinteen syrjää ylös tietä kohden. Nyt naapurienkin tykistö herää, mutta liian myöhään. Se ampuu jostain mäen takaa murrokseen. Kranaatit viheltävät ilkeästi yli mäen ja putoavat murroksen reunaan, josta läksimme. Keskitys oli hyvin ammuttu, mutta onneksi olivat joukkomme jo ylittäneet murroksen. Parasta oli kuitenkin kiirehtiä mäen yli, sillä kranaatit putosivat yhä lähemmäksi. Lähdemme

eteenpäin. Yksi läheteistämme, sotamies Lehtonen jää oppaaksi jäljessä tuleville. Hän ei palannut enää koskaan joukkoomme.

Ryssien pakotie katkaistu

Nyt on vanja pesiytynyt kukkulan ja tien väliseen tiheän metsään huomattuaan, että pakotie on katkaistu. Se aikoo tapella viimeiseen saakka. Räjähtävät luodit räiskähtelevät puissa. On melkein mahdoton todeta, mistä päin ne tulevat. Tielle päästäksemme kierrämme hiukan oikealta siltä varalta, että ryssän päävoimat yrittävät päästä karkuun kylästä tietä myöten. Toinen komppania on kiertänyt vasemmalle ja saavuttanut tien muutama minuutti aikaisemmin. Juuri kun saavutamme tavoitteemme, pienen kukkulan tien laidassa, huristaa venäläinen panssarivaunu tietä pitkin kylästä päin, ilmeisesti aikoen yrittää päästä karkuun. Mutta sen matkan pää on lähellä. Tien varteen sijoitettu pst-tykki lähettää pari hyvin tähdättyä laukausta kohti vaunua, joka jää kyljelleen tien ojaan. Näyttää siltä kuin vanjojen rätingit olisivat menneet vallan sekaisin, sillä hetkisen kuluttua ajaa köröttelee vanja parivaljakolla pyrkien kylään, josta panssarivaunu juuri oli yrittänyt päästä pois. Mies katselee ensin hiukan hölmistyneenä, kun toinen hevosista yhtäkkiä kaatuu tielle ja suomalaisia sotilaita nousee tien ojasta. Mies tempaa konepistoolin kärryistä ja ehtii haavoittaa paria meikäläistä ennen kuin antautuu.

Asetumme asemiin kukkulalle. Uni tahtoo voittaa väkisin, kun hetkiseksi pysähtyy paikalleen. Yhtäkkiä alkaa kuulua kiivasta laukausten vaihtoa takaa. Räjähtävistä luodeista päättäen tuntuu kuin olisi ryssillä huomattava ylivoima. Tuli kiihtyy yhä ja tuntuu samalla lähestyvän. Metsään jääneet ryssät ovat päässeet takaisin entisiin asemiinsa ja avaavat tulen jäljessä tulevia ajoneuvoja kohti. Samalla ne ovat uhkana selustassamme, jos pääjoukot yrittävät murtautua tien suunnassa ulos kylästä.

Linja poikki ja ryssä linjalla

Pojat katselevat naama totisena toinen toisiaan. Tulenjohtajamme yrittää päästä puhelimella yhteyteen taaksepäin, mutta puhelin on mykkä. Hiljainen kirous taitaa päästä rauhalliselta tulenjohtajaltammekin. Linja poikki ja ryssä linjalla! Lähettää linjapartio sitä korjaamaan tuntuu melkein murhayritykseltä. Ja tapsi on lopussa niin, ettei uutta linjaa voida vetää kiertoteitse. Jollakin tavalla on yhteys kuitenkin saatava. Ehkä eivät ryssät sentään ole huomanneet linjaa, joka kulkee murroksen syrjässä metsän läpi. Ehkäpä se on poikki jostakin läheltä. Kuka lähtee yrittämään? Puhelinmiehet katselevat toisiaan. Forssalaiset M-der ja V-nen lähtevät matkaan. Kapteeni antaa ohjeita pojille ja lupaa muistaa tämän, jos tehtävä onnistuu.
Ja se onnistuu. Jonkun ajan kuluttua kilahtaa puhelin ja linjapartio ilmoittaa: ”Linja kunnossa.” Pian palaavat pojat takaisin täysin terveinä. Kapteeni ei ole unohtanut lupaustaan. Jonkun viikon kuluttua ilmestyy poikien olkapäille kappale valkoista kanttinauhaa. Ylennystä ei juhlita kahvein eikä konjakkipulloin, eikä siitä puhuta sen enempää. Mutta jokainen meistä tietää, että natsat ovat kunnialla ansaitut. Taas on linjakunnossa. Taas on tavoite saavutettu. Päivän mittaan jatketaan hyökkäystä kohti kylää ja puhdistetaan takana oleva metsä. Mutta sen kuvaaminen vaatisi toisen samanlaisen pinkan paperia, joka tällä kertaa kuitenkin näyttää loppuvan – juuri parahiksi.

Tuhottu venäläinen panssarivaunu.
Kuva Eino Tammisen.

Aaro Juhanoja

Pullokersantti

Teuvo Verho ruskeassa sotilas-poika-asussa.
Kuva Hilma Kanerva.

Kun seuraavassa yritän kertoa jotakin Someron sotilaspoikien Häntälän kyläosaston edesottamuksista sota-aikana, olen hyvin tietoinen, että armelias aika, joka muistot kultaa, myös tehokkaasti värittää ja valikoi niitä omalla henkilökohtaisella tasollaan. Mitään yleispätevää faktatietoa tällaiselta jutustelulta ei pidä odottaakaan, kysymys on vain yhden ”matopojan” hatarina säilyneistä muistikuvista. Joku toinen muistelija saattaisi kertoa toisella tavalla – tai jättää ne kokonaan kertomatta.

Mutta luulen, että oli muistelija kuka tahansa, hän ei voinut olla huomaamatta Someron silloisessa katukuvassa ja elämänmenossa kahta keskeistä tulisieluista vaikuttaja–johtajaa, jotka olosuhteiden pakosta joutuivat käyttämään polkupyörää. Toinen heistä, Oskari Vihtori Nurmi polki vähän vaivalloisesti ja

vaappuen vanhaa, pahoin rutisevaa polkupyöräänsä – pari pesäpallomailaa tarakassa ja kulunut asiakirjasalkku pyörän sarvessa killuen. Sulo Tasanko taas oli ilmeisesti oikea vauhtiveikko – kiireinen polkija. Työ oli raskasta, pitäjä suuri ja surukoteja oli paljon, minkä seikan jokainen voi havaita katsellessaan Someron hautausmaan pitkiä valkoristirivejä.
Lisäksi rovasti Tasangolla riitti virallisten ilmoitusasioiden ohessa myös lohdutuksen sanoja. Tästä syystä olen kuullut sanottavan, että rovasti Tasanko oli näihin aikoihin Suomen ahkerin pappi!

Nurmen tulo kylään tiesi pojille iloa ja toimintaa liikunnan ja monenlaisten pelien muodossa, joita hän jatkuvasti suunnitteli ja kehitteli – eli juuri sitä, mitä pojat ankeina sotavuosina tarvitsivat. Siinä iässä 11–13-vuotiaiden poikien kilpailuvietti on muutoinkin korkeimmillaan, joten Nurmen urheilu- ja kilpailutoiminnan korostaminen osui sopivaan saumaan, kun muita harrastusmahdollisuuksia ei juuri ollut. Lajivalikoimaa Nurmi pyrki myös laajentamaan aina pujottelua ja nyrkkeilyä myöten.

Ja jos lajia ei ollut, pojat suunnittelivat sen itse. Sellainen ideoitiin kerran sotilaspoikaleirillä Kerkolan nummella Riihikankareen talossa, kun yöt nukuttiin tallin vintillä. Kun leirin ohjelma oli siltä päivältä ohi, joku keksi ehdottaa, että se on voittaja, joka uskaltaa hypätä vinttisillan korkeimmalta kohdalta alas. Mutta ennen kuin tultiin kilpailun ratkaisuvaiheisiin, osui joku johtajista paikalle, taisi olla Häntälän kyläosaston johtaja Viljo Salinmäki. Kun hän näki, mikä kilpailu oli pantu pystyyn, tuli tiukka komento: ”Mikäs se tämmöinen peli on – lopettakaa heti ennen kuin joku katkaisee koipensa.” Siihen se kilpailu päättyi – onneksi.

Erikoisen hauskoja olivat poikien mielestä maastoleikit, joita äsken mainitulla leirillä oli useita. Saattoi olla, etteivät nuorimmat pojista oikein käsittäneet, mistä oli kysymys, ketkä olivat vihollisia ja ketä vastaan hyökättiin. Joka tapauksessa pelin henki oli, että vastapuolen käsivarsinauha piti saada repäistyä pois. Mutta pojat ovat poikia ja kekseliäitä. Joku ainakin mielestään oli keksinyt oman salaisen aseensa eli hän oli kiertänyt käsivartensa ympäri rautalangan ja vasta sen päälle kreppipaperinauhan, jota ei ihan helposti saanut poikki.

Mutta tämäkin jekkutemppu tuli lopulta ilmi ja aiheutti ylimääräisen arvosteluryöpyn harjoituksia seuraamaan tulleen korkea-arvoisen upseerin suusta. Meitä syytettiin epäreilusta kilpailusta ja ties mistä. Nurmi tietysti oli kiusaantunut kohtuuttoman ankarasta kritiikistä. Tästä hän jälkeenpäinkin puhisi meille harmissaan, kun menette tuommoista tekemään – sotilaspojat!

Mutta vielä pahempaa oli tulossa, kun oli koko pitäjää koskevat hiihtokilpailut Häntälän Mäkisellä. Itse kilpailut ja järjestelyt sujuivat normaalisti ja oman kyläosaston parhaat hiihtäjät Uudentalon Olavi, Lehtisen Valtteri ja jotkut muutkin menestyivät tapansa mukaan hyvin. Mutta joukko Häntälän poikia, jotka eivät olleet kilpailussa mukana, saivat päähänsä ryhtyä omalaatuiseen leikkiin: he hakivat Mäkisen pajasta tuhkaa ja kylvivät sitä ladulle. Joukossa tyhmyys tiivistyy!

Tästä nousi pian ”hirmuinen prosessi”: miten nyt sotilaspojat saattoivat ryhtyä näin ala-arvoiseen ja epäurheilijamaiseen tekoon! Sitä ihmeteltiin ja paheksuttiin. Ei muuta kuin pikatuomioistuin koolle sillä seurauksella, että ladun tuhkaajat erotettiin heti joksikin aikaa sotilaspojista. Se oli nolo ja samalla murheellinen päivä koko kyläkunnalle. Mutta pian kevätaurinko sulatti myös tuhkatut ladut, ja voitiin palata normaaliin päiväjärjestykseen. Erotetut pojatkin – jos mahdollista – olivat entistäkin innokkaampia sotilaspoikia. Mutta virallinenkin ”kunnianpalautus” heille tuli aikanaan, joskin hyvin yllätyksellisen tapahtuman jälkeen.

Asiat nimittäin etenivät tästä sellaisella tavalla, että O. V. Nurmi jotain mielenkiintoista ohjelmaa keksiessään järjesti seuraavana syksynä pojille elokuvaesityksen Someron keskustan elokuvateatterissa. Hän sai siitä hyvästä aikaan melkoisen arvostelumyrskyn kyläkunnassa. Itse elokuva tietääkseni ei ollut syynä protestointiin. Se oli suosittu Jääkärin morsian, jonka sopivuutta pojille ei myöskään epäilty, vaan

arvostelua aiheutti se seikka, että kiireessä matkan kuljetus oli jäänyt hoitamatta. Miten voitiin lähettää nuoria poikia yönselkään kirkolle, kun kulkuneuvosta ei ollut mitään tietoa, kyselivät monet muutkin kuin opettaja Kaapo, joka suorastaan kielsi koulunsa oppilaita lähtemästä matkalle.

Tästä hämmingistä huolimatta joukko poikia, tosin sieltä suuremmasta ja vanhemmasta päästä, lähti kirkolle elokuviin. Elokuva katsottiin, siitä pidettiin ja kaikki meni hyvin. Paluumatkalla keskiyöllä, hevospelillä kun oltiin, Hingistön kulmalla huomattiin, että Koskisen Kustaan sauna oli tulessa ja pahaa aavistamaton Kustaa nukkumassa. Kovaa meteliä pitämällä Kustaa saatiin lopulta hereille ja reippaitten sammutustöiden ansiosta saunakin saatiin pelastetuksi. Tarina jatkuu vielä. Toivottavasti en syyllisty historian väärennykseen, kun uskallan ajatella itse tykönäni, että Oskari Vihtorilla oli suuri kiusaus käyttää syntynyttä tilannetta hyväkseen. Sen hän sitten tekikin ja mahdollisimman näyttävästi. Nurmi nimittäin laati seuraavaan Somero-lehteen yliampuvan selostuksen Häntälän sotilaspoikien urotyöstä. Sana UROTYÖ oli suurin kirjaimin otsikossa, vaikka hän hyvin tiesi, että oli vain poikien velvollisuus toimia näin. Pojathan olivat siinä tapahtumassa vain oikeaan aikaan oikeassa paikassa.

Asia ei vielä päättynyt tähänkään, vaan se jatkui seuraavana sunnuntaina Kultelan Lukumiehellä, jossa oli suunnistuskilpailut. Kun Häntälän pojat saapuivat kilpailupaikalle vähän myöhästyneenä hevosella ajaen niin kuin tavallisesti, niin heti joka joensuulainen suuriääninen poika huutamaan: ”Siinä ne Häntälän UROTYÖN tekijät nyt tulevat.” Arvaatte, että tällaisen pilkan kohteeksi joutuminen harmitti meitä – jopa niin, ettei kilpailukaan tällä kertaa osaltamme oikein onnistunut.

Kuten hyvin muistamme, sotavuosina kaikkien panosta tarvittiin kotirintamalla. Kaikenlainen keräys- ja talkootoiminta oli silloin tarpeen. Näissäkin lajeissa voitiin kilpailla, vaikka en oikein ymmärrä, miten kaikkia työsuorituksia ja keräilytuloksia voitiin normittaa ja pisteittää. Ehkä niitä varten oli olemassa omat pistetaulukkonsa, en muista.

Joka tapauksessa opettaja Kaapo tuli kerran tunnille hyväntuulisena – sitä ei usein tapahtunut – ja sanoi: ”Te olette kesän aikana toimineet hyvin”, ja jatkoi salaperäisenä, ”minä voin sanoa syynkin siihen: *Te olette voittaneet tänä vuonna talkootoiminnan koulujen välisen kilpailun.”* Opettaja innostui niin paljon, että alkoi kesken tavallista koulupäivää pitää paatoksella juhlallista isänmaallista puhetta. ”On se vaan hienoa”, sanoi opettaja Kaapo, ”että meillä on miehiä ja isiä, jotka taistelevat k e r s a n t t e i n a rintamalla ja s o t i l a s p o i k i a, jotka ahkerasti keräävät pulloja ja muuta materiaalia teollisuuden tarpeisiin.” Puheen viimeisten lauseiden aikana tunsin punastuvani pelkästä mielihyvästä: tulosluettelon mukaan olin voittanut kyseisen pullonkeräyskilpailun ja kersantti-isäni oli saanut tunnustuksen sanoja kunnostauduttuaan joukkueenjohtajana monissa tiukoissa taisteluissa, joista kylässäkin tiedettiin puhua.

Mutta ei tarina tähän päättynyt. Heti välitunnille päästyä isänmaalliset tunteet saivat kyytiä, kun nurkan takaa alkoi kuulua Talvisillan poikien huuto: *pullokersantti, pullokersantti*... Häpeäni oli suuri. Olisin halunnut vaipua maan alle, jos se olisi vain ollut mahdollista.

Kuvateksti:
Lindénin sisarukset Häntälän syntymäkotinsa Juhanojan seinustalla kesällä 1941 tai -42. Tulevat sotilaspojat vas. Oiva, Aaro ja Jouko. Keskellä Eeva-sisko. Veljekset Aaro ja Jouko ottivat vuonna 1966 sukunimekseen Juhanoja. Lahdessa asuva Aaro Juhanoja kirjoitti muistelman Someron sotilaspoikien ja pikkulottien perinneosaston joulujuhlaan 7.12.2004. Tilaisuudessa muistelman esitti Oiva Lindén.
Kuva Hilma Kanervan.

Marja Näykki

Pikkulottana Sylvänällä

Pikkulotat retkellä 4.7.1938 Kultarannassa kahdella Someron Linjan autolla. Rivit 1 ja 2 edessä vasemmalta Siiri Aarikka, Kaija Aarikka, Anni Pakarinen, Salme Jakala, Maija Pakarinen, Aini Honkala, Eila Koskinen, Sirkka Luhanen, Alisa Suominen, Kyllikki Ruohonen, Tertu Ruohonen, Vappu Älli, Marja Näykki, Ainikki Hongisto, Liisa Apronen, Pirkko Larpa, Irma Haaga, Mirja Mäkinen.
Takarivit 3 ja 4 vasemmalta Riitta Aaltio, Anna-Liisa Vaurola, Helvi Saren, Irja Talonen, Laila Haaga, Lea Mäkinen, Annikki Suutela, ?, Kyllikki Pelto-Timperi, Regina Suoja, Kaisa Älli, ? ,Eila Hongisto, ??, Tyyne Kulmala,?, Leila Hongisto, Maila Kenni, Tyyne Suutela (johtaja), Anneli Hairo, Milha Kenni, Marja Aarikka, Oili Vuori, Saima Vidén (johtaja), ?, Hilkka Suutela, Helmi Haggren (johtaja), Lea Ruunala, ?Aira Yli-Rekola, Helmi Lahonen (johtaja).
Kuva Lea Rytkösen.

On kiva, kun somerolaiset pikkulotat ja sotilaspojat on ruvenneet kokkoontummaan ja muistelemmaan sitä vaikjaa aikaa, vaikka ei se niin vaikja ollu, kun oltiin nuarii, ja mei oltiin tulevaisuuren toivo. Määkin olin yhreksän, kun sota alko. Sillon tarvittiin kaikkii. Äiti oli isolotta ja se otti vastaan kaikenlaist yhteistyötä. Meilä tehtiin talkoil neliskulmasii leipii formun kans. Nääs net oli simmottoon parempi pakata sotilail vietäväks.

Naapurin lotat oli talkois, ja pikkulottii tarvittiin juoksemaan sinne ja tänne. Piänemmät pikkulotat, niin kun meijän Rauni ja Mäen Silja, ei olleet viäl kouluskan, kun sota alko. Opettaja Lussi Timperi, Lussitäti niin kun mei sanottiin, pani ne piänetkin tekemään sotamiestein haavoisiin sittei vanhoist lakanoist. Niist revittiin pitkii soiroi ja sit syrjättiin ne punasel lankal, ettei ne kehkiny, kun niit käytettiin monta kertaa. Samal taval ne teki rättei vauvoil.

Tähkäpäitä kokos kaikki koulun puuroo varten, kun vilja oli koottu poies. Koulus opetettiin meittii menemään mettään, jos tullee hälytys. Joka luokal oli oma paikkas, ja joskus varohälytys tulikin. Mei pikkulotat niinkun Ruohosen Kyllikki, Timperin Pirkko ja Sirkku ja Ällin Kaisa oltiin issoin lottain kansa ilmavalvonnas Kohnamäen santanummen päälä tornis. Siel oli lottii joka kyläst vuoros perrään. Määkin olin Ällin Kaisan kans, vaikka oltiin pikkulottii molemmat. Meitil oli puhelin siel tornin juures, et olis soitettu esikuntaan, jos olis lentokonnei jossain nähty. Siäl oltiin koko yä. Se oli jännittävvää.

Sit sitä muanitust. Sotilaspojat harjotteli Nuarisoseuran talol, ja mei Ruohosen Tertun kans kannettiin suuri papusoppapata Jallin tuvast sinne ja haettiin maitoo ja piimää Hakalast. Se kans oli jännittävvää, kun oli niin paljon komjoi poikii. Timperin Matti oli erikoisen komja. Se oli joukkueen johtaja ja kova urheilemmaan. Kaikki likat sitä ihaili.

Sit kotijoukkueen esikunta oli Lahren koulul. Sielkin käve vuoros perrään lottii auttamas. Kerran Sylvänän lotist ei kerinny kukkaan, niin äiti keksis lähettää meitit Tertun kans yhren sijast. Mei oltiin siäl koko viikko ja nukuttiin jossain luokan permonnol. Päivisin mei kannettiin astjoi erestakasin ja sit tiskattiin. Kerran meitil sattus, et pantiin issoon maitotonkaan ensimmäitteks kuumaa vettä ja kyl sit saatiin sitä tahkoot, et saatiin se puhtaaks. Sit kun mei lährettiin poies, tuli Vikstedtin Mari, kun oli emäntänä, kiittämään meittii ja sanos, et kyl tei pikkulotat oletten ollu mukavii. Tei pysytten työs viäres, mut noi isot lotat juoksee ain miäs tein peräs.

Meillä oli monta hellahuanet. Kun siirtolaisii Karjalast, pakolaisii Helsinkist ja Viipurist tuli, niin niit voitiin majottaat. Ensimmäitteks tuli Känkäset muanamiähen mökkiin Purolaan. Mää muistan, kun Kauko kysys meitilt, et onks teil monoloi. Ja mää ihmettelin, mitä simmottet monolot mahtaa oikein olla.

Meitil kakaroil oli oikeestas hauskaa, kun oli niin paljon väkkee. Serkkui tuli Viipurist ja Helsinkist ja karjalaisil oli lapsii mukanas. Kaikki yritti tehrä jottain. Kyl sihen aikaan tehtiin paljon ja monenlaist tyätä. Mei nuaret hakattiin jokanen oma halkomotti. Määkin tein Vinhan Valton kans komjan kaksoismotin. Sit mei koottiin romui. Muistan, kun oltiin Matin kans Jallil. Matti meni Vernerin kans vinttiin hakemaan pyärän kummei. Niist nääs vulkaniseerattiin uusii. Mää jäin Lempin kans tuppaan, ja Lempi sanos hellan viäres pää kallellas, et kyl Marja sää olet sit kaunis. Lieneeks kukkaan muu muu kauniiks sanonukkaan.

Sit mummulan salis oli karjalaisil tyätupa, kun mummu oli kuallu 1938. Siäl oli kankaspuita, pualarukkei ja kaikkii mitä käsityän tekkoon tarvittiin, mutt rukkii ei ollu. Kerran kun mää tulin koulust ja menin kattomaan, mitä tätit oli saaneet aikaan, niin net sanos, et nythä sie Marja voit hakkee meil voki tuolt tallivinnilt, kun se on tuotu sinne jonku kuorma pääl. Mää kysymään, et minkä. No vokki. Et sie nyt ymmärrä, tällanen näin. Enkä mää ymmärtänny ennen kun menin äitilt kysymään, kun se oli siin viäres piänes kamaris jakamas amerikanvaattei karjalaisil. Se oli ollu Sakkolas karjakkona ja tiäsi, et se on rukki. Sillon kehrättiin pellava-, villa- ja sillalankaa. Silla on pumpulin näköst paperii. Määkin opettelin

kehräämään sillalankaa ja kutomaan pellavaloimeen lakanii.

Siäl kamaris sattus kerran, et yks täti rupes väittämään ettei hän ollu saanut mittään villalakkii, kun se luki äitin tilikirjast. Siin oli piäni riita ennen, kun äiti huamas kirjotusvirhees ja sanos, et tei oletten saanu villatakin.

Sit kerhoneuvoja Sainio piti tallukkakurssei. Sillon oli neljänkymmenen asteen pakkasii. Net, kellä ei ollu monoi, teki ittellens tallukkaat. Mut mää tein ittelläin pyhäkenkät paperinuarast. Isä-Matti oli sen verran vanha, ettei joutunu sottaan, mut kyl sitä tarvittiin. Kun joka talos pikkupojat teki miästein tyät, niin net käve kysymäs, et mitäs nyt tehrään. Ja se käve sit niit neuvomas.

Meijän Rauni muisti kuinka isä teki talvikenkiks koipei. Ne tehtiin tuareest lehmän jalkanahast jalan mukaseks, ja pantiin täyteen heinii ja annettiin jäätyyt. Sit net pantiin jäätyneenä jalkaan. Niil pääsi miähet talvel mettätöihiin. Kevvääl, kun lumi suli, niin koirat varmaan repis net. Sit Rauni jutteli, et Lussi-täti ja opettaja Heinonen veivät koululaiset tekemään sahal pilkkei. Siäl oli sahattu kiiriköi ja heitil oli omat kirveet mukanas, ja niil hei hakkas jokanen kiiriköi pölkyn päälä kappaliks koko päivän. Pilkkei tarvittiin, kun autot kulki puukaasul.

Matti kirjoitti Raunin muistikirjaan
soranaikasen runon:

“Kun kupongit on lopussa
on kullan kasvu kaita.
Nyt on kengät tuohesta
ja paperista paita.”

Täsä sisarusten ja mun muistoi, mut kaikkein tärkjempi muisto on, et joka talos rukkoiltiin ja saatiin nährä, et Jumala kuuli rukoukset.

2006

Heikki Hovila

Isäni ja Syväri

Luutanantti Into Hovila 1943 tässä kuvassa vielä vänrikin univormussa.
Kuva kirjoittajan.

Jatkosodassa isäni Into Hovila (k.1988) oli konekiväärijoukkueen johtaja. Hän kertoi sotatapahtumista paljon. Näissä kertomuksissa toistuivat usein paikat Syväri ja Syvärin voimalaitos. Joskus tuntui, ettei isäni ollut noussut kunnolla toisen maailmansodan juoksuhaudoista. Ei suinkaan revanssimielessä, vaan päinvastoin. Hän hyväksyi sodan jälkeisen ystävyyspolitiikan. Kun meitä naapurin miehen kanssa harmitti se liturgia, mitä pitkään harrastettiin, isäni tokaisi: ”Se on semmost teatterii. Menkä sit muuttamaan asiat. Meik koitin –turpiin tuli.”

Isäni seurasi tarkkaan maailmantapahtumia. Vuoden 1973 syksyllä syttyi sota Suezilla. Se tunnetaan Jom Kippurin sodan juutalaisten juhlapäivän mukaan. Yllätyshyökkäyksessä Egypti sai sillanpääaseman kanavan suulla. Kun Israelin armeija ei onnistunut työntämään vihollista takasin, se koukkasi hieman ylempää kanavan yli. Kun isäni kuuli tämän, hän tuli tohkeissaan kertomaan: ”Nyt ne israelilaiset meni yli SYVÄRIN.” ”Syvärin?” toistin minä huvittuneena. Isäkin jo huomasi, että Suez ja Syväri olivat menneet sekaisin.

Tapaus osoittaa, miten vahvasti hänen mieleensä olivat painuneet tapahtumat Syvärillä 32 vuotta aikaisemmin. Hän oli samalla tavalla koukkaamassa yli veden.

Kun tutustuu kaikkeen, mitä Syvärin voimalaitoksella tapahtui syksyllä 1941, ymmärtää, miksi isäni, somerolaiset ja monet muut lähipitäjien sodassa olleet miehet muistivat erityisesti Syvärin voimalaitoksen taistelut.

Kokemukset olivat kovia. 5. divisioona ja siihen kuulunut Jr. 23 Lou-nais-Hämeen rykmentti oli edennyt pikavauhtia muutamassa viikossa Syvärille, Äänisestä Laatokkaan johtavalle joelle. Viholliselle ei ollut annettu hetkeäkään aikaa ryhmittyä puolustukseen. Kun Syväri oli saavutettu, miehet katsoivat, että sotiminen saa riittää ja rintama pysähtyi siihen koko sodan ajaksi. Saksalaiset jatkakoot pidemmälle, jos halusivat.

Kun sitten tuli käsky ylittää joki ja valloittaa voimalaitos, osa miehistä aluksi kieltäytyi. Jälkeenpäin ajatellen miesten mielipide tuntuu oikealta. Kun tehtiin selväksi, mitä kieltäytyminen merkitsi, palasivat miehet ruotuun.

Ylityspaikka tiedusteltiin hyvin. Ylitys tapahtui syöksyveneillä 5 km voimalaitoksen yläpuolelta. Pelättyä konekivääri- ja tykistötulta ei tullut
vastaan. Rykmentti eteni voimalaitokselle taitavasti koukkaillen ja suoritti tehtävän onnistuneesti. Vihollinen aloitti heti voimakkaat toimenpiteet voimalan takaisinvaltaamiseksi tuoden paikalle runsaasti valiojoukkojaan. Näissä taisteluissa kaatuivat somerolaisista mm. isäni komppanianpäällikkö luutnantti Jouko Saikkala, isäni serkut ylikersantti Esko Dammert, luutnantti Kaino Hovila ja äitini serkku luutnantti Mauno Ali-Yrkkö lukuisien muiden mukana. Rykmentti kuitenkin säilytti asemansa ja pääsi ansaittuun lepovuoroon kolmiviikkoisen taistelun
jälkeen.

Kolmannen konekiväärikomppanian upseereita. Vasemmalta luutnantti Mauno Ali-Yrkkö (kaatui Segesassa) ja luutnantti Pentti Martela. Luutnantti Kaino Hovila ja luutnantti Jouko Saikkala kaatuivat Syvärin voimalaitoksella. Oikealla Into Hovila. *– Kuva kirjoittajan.*

Sotakirjeet

Syvärin voimalaitokselta on monta mielenkiintoista kirjettä. Äitini säilytti isäni rintamakirjeet. Hän antoi ne lapsilleen luettavaksi isän kuoleman jälkeen. Ne avasivat meille aivan uuden maailman sota-ajasta. On eri asia lukea sotatapahtumista, kun kirjoittaja ei vielä tiedä, mitä huomenna tapahtuu, kuin kuulla niistä jälkeenpäin. Sodassa menehtyneet olivat vielä eläviä tovereita. Kuinka paljon olikaan onnesta kiinni, kuka selviää tai kuka tapaa kohtalonsa.

Erikoinen sotamuisto

Luoti lävisti Heikin kuvan Syvärillä 1941.
Kuva kirjoittajan.

Hallussani on valokuva, jonka luoti lävisti syyskuussa 1941. Kuva esittää minua kaksivuotiaana. Kuva oli isän karttalaukussa. Luoti osui siihen vahingoittamatta isääni. Kaksi muuta luotia tosin hipaisi olkapäätä. Pari viikkoa myöhemmin luoti osui pohkeeseen. Seurasi parin kuukauden toipumisaika. Rintamallakin alkoi hiljaisempi asemasotavaihe.

Isäni selviytyi sodasta, mutta moni lähisukulainen ei ollut yhtä onnekas.

Retki Laatokan Karjalaan

Kesäkuussa 2005 oma Reserviupseerikoulun kurssini 102 järjesti ikimuistoisen matkan Laatokan Karjalaan, Syvärille ja Petroskoihin. Matkan varrelle osuivat isäni kirjeistä tutut paikat kuten, Suistamo, Salmi, Vitele, Tuuloksenjoki, Nurmoila ja Aunus. Kollaan muistomerkille laskimme seppeleen. Oppaana meillä oli maankuulu sotahistorioitsija eversti Sampo Ahto. Oli elämys kuulla asiantuntijan kertomana sotatapahtumien kulku ja nähdä paikat, joista isäni niin paljon kertoi.

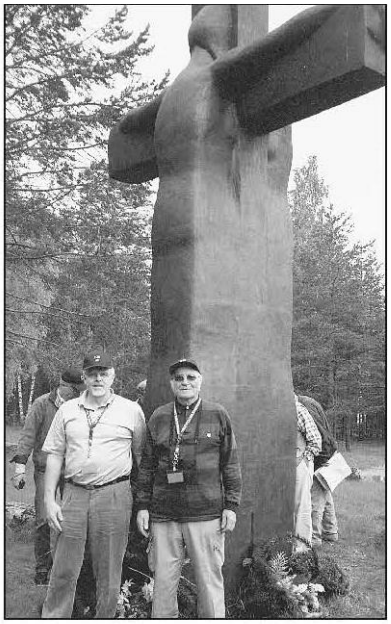

"Murheen risti" ja Heikki Hovila sekä Viljo Äikäs.
Kuva Pertti Kuisma.

Sampo Ahto "Kollaa kestää" -muistomerkin äärellä.
Kuva Heikki Hovila.

Terttu Kinnunen ja Pirjo Koponen

Lääkintälotta muistelee

Kuva Terttu Kinnusen albumi

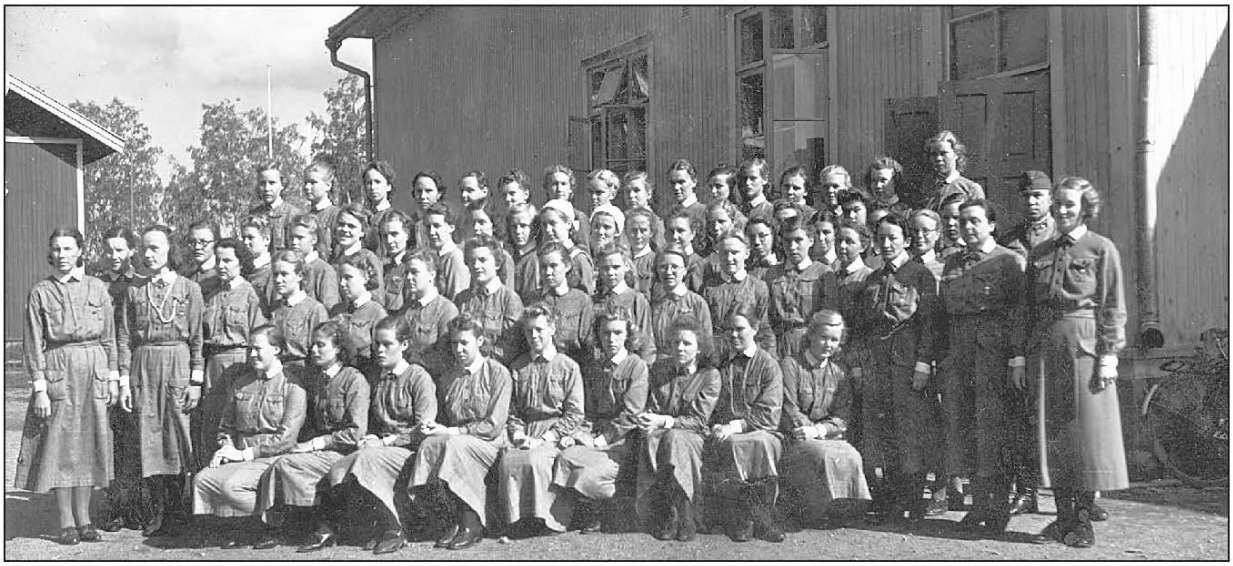

Lääkinlotat vanhan yhteiskoulun edessä ensiapukurssin päättäjäiskuvassa vuonna 1941. Yhteiskuvan ottamisen jälkeen lähdettiin kirkkoon, jossa annettiin lotta-vala. Tästä Terttu Terässalo (Kinnunen) lähti Lea Vakkurin kanssa Jokioisten asemalle, josta matka jatkui lottatehtäviin, jotka kestivät sodan loppuun saakka.

Kesällä 1941 talvisodan muistot olivat vielä tuoreessa muistissa, kun sotatoimet käynnistyivät uudelleen. Joukkoja siirrettiin rintamalle ja kotirintamilla oli vahva usko voittoon. Monenlaisia operaatioita käynnisteltiin.

– Minä liityin lottajärjestöön jo talvisodan aikana. Kesällä -41, juuri 20 vuotta täytettyäni käynnistyi kotipitäjässäni Somerolla koulutus, joka oli tarkoitettu lääkintälotiksi aikoville. Meillä oli kotona vanhempieni lisäksi neljä tytärtä, ja koska ei ollut poikaa lähettää rintamalle päätin, että minä lähden, jos minua jossain tarvitaan, kertoo Terttu Kinnunen.

Ilmoittauduin kaksi viikkoa kestävään lääkintäkoulutukseen. Koulutus päättyi juhlalliseen lottavalatilaisuuteen Someron kirkossa, jonka jälkeen olimme valmiita isänmaan palvelukseen. Jokunen viikko meni, kunnes eräänä päivänä tuli lähtökäsky. Meitä lähti samasta kylästä kaksi tyttöä. Junalla lähdettiin kohti Pohjanmaata tietämättä tarkkaa määränpäätämme. Junassa joukkoomme liittynyt sairaanhoitaja tiesi, että matkaamme Ylivieskaan. Raudaskylän juna-asemalta lähdimme taivaltamaan kohti kansanopistoa, joka oli toimipaikkamme. Kalajoen rantaa lähestyessämme totuus alkoi valjeta tuoden järkytyksen. Olimme saapuneet sotavankisairaalaan porteille. Kulkureittimme varrella Kalajoen rannassa oli sairaalan pesula ja sauna. Mieleeni on jäänyt, että sairaalaa ympäröivälle tiheälle piikkilanka-aidalle oli ripustettu piippalakkeja ja toppatakkeja kuivumaan. Paikkaa vartioivat tarkoin suomalaiset sotilaat kiväärein varustettuna. Meillä ei ollut tietoa sodasta, ja vihollisesta olimme saanet lukea lehdistä. Nyt olimme kuitenkin menossa hoitamaan heitä. Eräs tytöistä itki katkerasti, tuntien tuskaa siitä, että vihollinen oli hänen veljensä tappanut ja nyt näitä piti auttaa ja hoivata.

Työhön opimme nopeasti. Koulutetuista hoitajista oli pulaa, joten siteiden vaihtoa ja haavojen puhdistamista suoritimme me hoitoapulaisetkin. Sänkyjä petattiin ja välillä rullasimme valtavat määrät pestyjä siteitä uudelleen käytettäväksi.

Ajan mittaan tulin huomanneeksi, että peloissaan ja hädissään olevat sotavangit olivat tavallisia ihmisiä. He näyttivät kuvia lapsistaan ja olivat todella kiitollisia kaikesta avusta.

Ruoka oli mitä oli. Leipää ja jonkinlaista keittoa siellä tarjottiin, en muista mitä se oli, hyvin vesipitoista kumminkin. Nälkä oli silloin jatkuva vieras. Aamulla, kun menimme osastolle, niin saattoi sieltä löytää vainajan, jolla oli leivänpalanen puristettuna kädessä. Raudaskylässä olin noin puoli vuotta. Vainajia tuli sinä aikana toistasataa. Heidät haudattiin opiston maalle yhteishautaan.

Tammikuussa 1942 Ylivieskan kansanopistoa alettiin tyhjentää ja sotavankisairaat siirrettiin Kokkolaan. Siinä yhteydessä pidettiin yhteinen siunaustilaisuus sairaalassa menehtyneille vangeille. Siunaustilaisuuden toimitti Raudaskylän kansanopiston johtaja rovasti Kytömäki. Minäkin olin siunaustilaisuudessa mukana.

Tammikuussa minut kotiutettiin odottamaan uutta komennusta, joka oli Oulun lääninsairaalaan. Sairaalassa oli kenttäsairaaloista siirrettyjä suomalaisia ja saksalaisia sotilaita. Onnekseni minä pääsin suomalaisten osastolle, olinhan edellisessä komennuspaikassa työskennellyt vierasmaalaisten kanssa. Siellä meitä ei päästetty enää haavoja hoitamaan ja sitomaan, vaan siitä huolehtivat koulutetut hoitajat. Tehtävänämme oli petaukset ym. muut tarpeelliset toimet.

Oulussa kymmenen kuukauttaoltuani minulle tarjoutui mahdollisuus vaihtaa paikkaa. Pääsin kotiin jouluksi odottamaan uutta komennusta. Lomalla kävin kerran vuoden 1942 aikana; matkustin silloin Helsinkiin käymään tätini luona.

Kotona oloa kesti huhtikuun alkuun 1943, jolloin sain litteran Mikkeliin ja siellä lääninsairaalan kautta komennuspaikkaani kunnansairaalaan.

Mikkelin kadulla tuli useasti Mannerheim vastaan. Lottien tuli niiata hänelle kauniisti; aina hän muisti huomioida lotatkin. Kesäkuun 4. päivänä vietettiin Mannerheimin syntymäpäivää.

Vuonna 1943 menin tuona päivänä Mikkelin kirkkoon. Kirkko oli kansaa täynnä ja ihmiset nousivat seisomaan, kun Mannerheim saapui kirkkoon.

Kesä vaihtui syksyyn ja paikanvaihdos oli taas edessä. Marraskuussa istuin junassa matkalla kohti Äänislinnaa. Muistan, että juna oli täynnä sotilaita; saha ja huuliharppu soivat. Pysähdyimme Viipuriin, jossa yövyimme jossain koululla paperipatjoilla maaten luteiden seassa. Äänislinnassa tehtävämme oli lähinnä 9. Erillisen Linnoitusrakennuskomppanian, joka koostui suurimmalta osalta työvelvoitteisista, sairauksien ja tapaturmien hoitaminen. Mitään vakavampaa siellä ei sattunut. Sen muistan, että lunta oli valtavan paljon. Äänislinnassa kävimme joulukirkossakin; kansaa oli kirkko täynnä. Muuta erikoista en siitä joulusta muista.

Tammikuussa tuli sellainen tunne, että jotain uutta oli tapahtumassa. Niin kävi, että kohta kolistelimme härkävaunuissa kohti Mikkeliä. Muutaman viikon siellä asustelimme matkustajakodissa.

Kevättalvella meidät siirrettiin linnoitusrakennuskomppanian mukana Neuvostoliiton rajalle Rautuun. Siellä majoituimme parakkeihin. Yksi parakeista tehtiin sairastuvaksi. Ylellisyyttä oli miehien rakentama sauna Tykäläjärven rannalle. Kevään tehdessä tuloaan miehet rakensivat bunkkereitaan ja kaivoivat juoksuhautoja. Kevään luonnon kauneutta rikkoi talvisodan taistelujen aikana raiskattu metsä, jossa kranaattien repimät mustat kannot törröttivät pitkinä muuten kevään vihreässä maastossa.

Kesäkuussa 1944 vihollisen lentokoneet alkoivat tehdä usein tiedustelulentoja yllämme; jotain oli tapahtumassa. Eräänä aamuna sitten tulikin äkkilähtö, kun meille sanottiin vihollisen jalkaväen tulevan Neuvostoliiton rajan yli kohti meitä. Sota oli ihan kintereillä ja alkoi perääntymisvaihe. Äänislinnakin oli tyhjennetty suomalaisista kevään kuluessa.

Perääntyessämme yövyimme milloin missäkin, heinäladoissa ja tyhjiksi jääneissä taloissa. Jossain kohdalle sattui iso navetta täynnä lehmiä, joita ei oltu lypsetty. Me, jotka osasimme, lypsimme lehmät, mutta sinne ne piti jättää vailla hoitajaa lähdettyämme.

Muistan, että tien varret olivat täynnä kaikenlaista kotien käyttötavaraa. Sodan jaloista evakkoon lähteneet ihmiset eivät olleet pystyneet kuljettamaan kaikkea mukaansa ottamiaan tavaroita.

Meidän seuraava kohteemme oli Luumäki, jossa alkoi linnoitusten teko. Perustimme erään sairaanhoitajan kanssa sinne jonkinlaisen terveysaseman, jossa hoidimme linnoitusporukan pikkuvammat ja sairaudet. Asuimme lähitalossa yhdessä lottien kanssa, jotka vastasivat joukkojen muonituksesta. Armeijan ruokavarat olivat vähissä ja miehet valittavat jatkuvasti nälkäänsä.

Syksyä kohti mentiin jälleen. Radiosta uutisia kuunnellen seurasimme tilannetta ja toivoimme sodan päättyvän. Mietteet olivat välillä aika raskaat, tuntui, ettei tästä loppua tulekaan.

Syyskuussa sitten saimme radiosta kuulla rauhanneuvottelujen tulokset. Sota oli päättynyt ja me olimme tehtävämme tehneet. Mieltä kuitenkin painoi pettymys kuultuamme Suomelle asetetuista raskaista rauhanehdoista. Onnellisia olimme siitä, että itsenäisyytemme säilyi.

Lääkintälotat yöpyivät Viipurissa koululla paperipatjoilla nukkuen, luteet kavereina. Kuvassa lotat ovat lähdössä matkalle kohti Äänislinnaa. Kuvassa toinen vasemmalta on Terttu Kinnunen. Kuva Terttu Kinnusen albumi.

2007

Helje Horila

Taisteluja sodan jälkeen

Luutnantti Tapio Horila.
Kuva Helje Horilan.

Luin Suomen Kuvalehdestä 14.9.2007 reportaasin maailmalta palanneesta nuoresta rauhanturvaajasta. Tämä kokenut veteraani oli kotiutunut tyytyväisenä Libanonista 2001 ja Kosovosta 2003. Hän oli ollut valmis äkkilähtöön ja oli pitänyt rauhanturvaajaelämästä. Niinpä hänelle soitettiin puolustusvoimain kansainvälisestä keskuksesta, kun tarvittiin kokenutta rauhanturvaajaa Afganistaniin kesällä 2005. Sopimus

kirjoitettiin elokuussa, mutta jo samana vuonna marraskuussa hänet lähetettiin tutkimusten kautta Suomeen. Rauhanturvaajan palvelus oli keskeytetty ja ura päättynyt. Monimutkaisten vaiheitten, avunhakukierrosten ja epäonnistumisten jälkeen loppuun palanut mies sai viimein tarvitsemansa hoidon. Diagnoosi oli traumaperäinen stressihäiriö. Miehen tulevaisuus näytti edelleenkin hahmottomalta.

Lukemani kertomus sodan olojen aiheuttamista vaurioista ja seuraavasta parin vuoden epätoivon kierteestä sai minut ajattelemaan toisen maailmansodan veteraaneja Suomessa. Minkälaisia kokemuksia heillä oli, mitkä olivat heidän kotiuttamisen vaiheensa? Miten kovat rintamakokemukset olivat vaurioittaneet silloin hyvin nuortenkin miesten mielen maisemaa? Mitä selviytymiskeinoja heillä oli?

Tilanne Suomessa oli tuolloin kokonaan toinen. Rintamalta kotiutettujen kohtaloista on nykyään paljonkin tietoja: osa selviytyi, osa sai elämänikäisiä psyykkisiä ja/tai fyysisiä vaurioita. Osa menehtyi pian rauhan jälkeen ylivoimaisiksi käyneisiin kokemuksiinsa ja vammoihinsa. Pitkään, kymmeniä vuosia, vallitsi täydellinen hiljaisuus, tabu, sodan aiheuttamien psyykkisten vaurioitten käsittely julkisuudessa.

Olen hakenut vastauksia kysymyksiini nuoren isäni, 34-vuotiaan Tapio Horilan rintamakirjeistä tulevalle puolisolleen Kaija Vesteriselle vuodelta 1944. Mitkä olivat hänen selviytymiskeinonsa? Miten hän itse näki tilanteenvetäytymis- ja kotiuttamisvaiheessa, joka oli suhteellisen pitkä? Ensimmäisen kerran hän lähestyi näitä kysymyksiä vastaamalla Kaijan kirjeeseen 29.8.1944. Kaija työskenteli silloin Satakunnassa, Riposuolla, jonne Helsingissä toiminut lastenseimi oli siirretty sotaa pakoon. Tapion johtama tykistöpatteri alkoi vetäytyä jo kesäkuussa Aunuksesta, peräännyttiin Impilahden Koirinojalle saakka. Patteristo siirrettiin rauhan tultua Kerimäelle ja sitten Forssaan, josta kotiuttaminen alkoi.

(ote)
"Pyysit minua "haaveilemaan" siitä, mitä tekisin, jos äkkiä tulisi rauha. Mutta lisäsit: älä tee sitä, jos se on vaikeata. Tällä lisäyksellä osoitit suurta ymmärrystä. Mitä kauemman sota kestää, mitä kauemman joudumme olemaan täällä, sitä oudommalta alkaa tuntua paluu entiseen. Nyt jo tuntuu siviilielämä niin etäiseltä, että on vaikea kuvitella sen aloittamista uudelleen. Tuntuu todennäköiseltä, että rauhan tultua on jokaisella rintamamiehellä kestettävänään vielä levoton, harhaileva siirtymäkausi. Sen pituus riippuu kunkin mukautumiskyvystä ja siitä, millaiset mahdollisuudet hänellä on ennestään siviilielämän aloittamiseen. Samanlainen murroskausi oli edellisen maailmansodan jälkeen. Sen ilmiöitä ovat yhteiskunnallinen kuohunta ja hillitön huvittelu. Molemmat ovat valitettavia asioita. Mutta mitä kiihkeämpinä ne esiintyvät, sitä pikemmin niistä päästään ja sitä nopeammin tapahtuu palautuminen normaalioloihin. Hermojännityksen laukeaminen vaatii joka tapauksessa jonkinlaista purkautumista. Sen ohjaamisessa oikeaan suuntaan tulee valtiovallalla olemaan epäkiitollinen, mutta tärkeä tehtävä.

Mainitsemistani syistä, jotka näyt ymmärtävän, en pysty intoutumaan mihinkään ruusunhohtoisiin kuvitelmiin sodan jälkeisestä ajasta. En voi haaveilla enkä uneksia, vaikka haluaisinkin. Tulen ehkä ylittämään siirtymäkauden samojen psykologisten lakien alaisena kuin muutkin rintamamiehet. Kaikkein ensimmäiseksi tulen ehkä ottamaan perinpohjaisen, kaikki sekoittavan kaikki unohtavan hutikan. (Älä kauhistu! Voit tulla mukaan, jos haluat. Saat ehkä kuulla paljon mielenkiintoisia asioita. In vino veritas.) Tiedän, että tämän jälkeen tulee seuraamaan viikkoja, jolloin levottomuus ja tyhjyys uhkaavat. Sen vastapainoksi pitäisi saada elämälle uutta sisältöä, jotakin, mikä pakottaisi ajatukset irtautumaan entisestä ja kääntäisi katseen eteenpäin. Aviomiehillä tämä ongelma ratkeaa melko yksinkertaisesti – mikäli heidän perheonnensa on kestänyt sota-ajan koettelemukset. Heidän ajatuksensa voivat heti kohdistua koko voimallaan perheeseen. Vaikeinta on nuorukaisilla, jotka sodassa ovat kehittyneet miehiksi, mutta joilla ei ennestään ole ammattia, eikä riittävää elämänkokemusta siviilioloissa. Heistä saattavat monet joutua rappiolle. Heidän jälkeensä pulmallisimmassa asemassa ovat minunlaiseni vanhanpojanjurrikat. Ajattelen nimenomaan itseäni, koska olen vahvasti elämänhaluinen ja elämänmyönteinen tyyppi. No, en pelkää sitä, ettenkö ulkopuolisesti katsoen pystyisi pitämään itseäni aisoissa. Mutta sielullinen tyhjyyden tunne on pahempi. Se voi tulla pitkäaikaiseksi ja vaikeaksi, ellei elämä

pian saa uutta, kiinnostavaa sisältöä. Tarkkaavainen lukijattareni arvaa tarkoitukseni. Ei niin, että odottaisin Sinulta mitään uhrauksia itseni takia. Sellaiseen ei minulla ole oikeutta eikä Sinulla velvollisuutta. Mutta eikö olisi onnellista, jos voisimme kumpikin antaa toisillemme uutta elämänsisältöä ja siten toisiamme tukien päästä kivuttomasti läpi sodan jälkeisen kriisin.

Nyt huomaan kuitenkin eksyneeni haaveitten polulle. Se polveilee unelmien lempeässä lehdossa. Sulotuoksuiset kielot kuiskivat sen ikivihannalta nurmelta sytyttäen sydämissä herkkiä, aavistelevia aivoituksia. Ja linnut laulavat rakkauden kuolematonta kunniaa.

Kuljen haaveitten polkua unelmieni lempeässä lehdossa. Minun rinnallani kulkee haltijatar, minun toiveitteni täyttymys. Hänen tuoksunsa on kielojen tuoksua, äänensä lintujen liverrystä ja kätensä kosketus kuin tuulen hienoinen hyväily. Hänen huultensa hymystä loistaa vastaani elämäni valo ja hänen silmistään säihkyy sieluni taivaan autuus. Missä hän kulkeekin, näen aurinkoa ja auvoa, vain unelmieni lempeän lehdon.

Kuljen haaveitteni polkua. Onneani häiritsee vain yksi pelko. Pelkään herääväni.
Älä herätä, Kaija
t. Tapio"

Isäni kirjeissä tulevalle vaimolleen oli luonteenomaista se, että hän istutti vakavienkin asioitten käsittelyyn usein tavalla tai toisella humoristisia piirteitä. Hän oli jo mielessään ehtinyt analysoida ja hahmottaa tulevaisuuteen liittyviä muutoksia.

Lomahaaveet olivat kariutuneet kerran toisensa jälkeen. Paluumarssilla oli oltu jo pitkään ja kymmeniä kirjeitä oli vaihdettu. Työ Someron yhteiskoulussa odotti tekijäänsä.

Päiväämätön (ote)

"Pikainen lomalle pääsyni olisi tärkeä myös kotiutumiseni kannalta. Haavoittumisen jälkeen määriteltiin invaliditeettini 10 %:ksi. Nyt on määrätty sellaiset heti kotiutettavaksi, joilla on 10 %:n tai sitä suurempi invaliditeetti. Minulla ei ole i-todistusta 1942:n jälkeen, koska en ole käynyt tarkastuksessa. Invaliditeetti määrätään näet vain vuodeksi kerrallaan.
Lomalla käydessäni voisin hakea todistukseni Punaisen Ristin sairaalasta, jossa olen ollut hoidettavana. Jos invalidiprosenttini olisi ennallaan, olisi kotiuttamiseni selvä.

Oppikoulut alkavat marraskuun 1. päivänä. Olisi tietysti hyvä, jos vapautuisi viikkoa paria aikaisemmin. Voisi pitää jonkinlaisen kesäloman. Ehtisi tutustua Kaijaan uusilta puolilta. Sen takia koitan jouduttaa kotiutumistani. Muuten voi uusiutua sama juttu kuin talvisodan jälkeen. Silloin vapauduin heinäkuun 30 pnä. Ja elokuun 1:nä alkoi koulu.

Koulumme on huimasti paisunut sodan aikana. Siitä on tullut yliopistoon johtava. Lisäksi tulee tänä vuonna kaksi rinnakkaisluokkaa. Pari päivää sitten sain kortin rehtorilta. Hän esitti huimaavan määrän suomen kielen tunteja kysyen, paljonko niistä haluan ottaa omiin nimiini ja paljonko annetaan tuntiopettajalle. Minulla tulee olemaan lujasti töitä nyt ensimmäisenä vuotena kolmen ja puolen vuoden tauon jälkeen. Tuntien valmistaminen vaatii paljon aikaa varsinkin lukioluokilla, joiden opettaminen on minulle uutta. Vie taas aikaa ennen kuin totun kaikkeen ja saan nopeutta vihkojen korjaamisessa sun muussa. No, en pelkää työtä, josta maksetaan. Olet kysellyt minulta tulevaisuuden suunnitelmia. Huomaat, että minulla on lähimmässä tulevaisuudessa "täysi käsi" ilman erikoisia suunnitelmia. Ehkä on sentään vielä muutakin. Mutta sen näkee aikanaan."

Vetäytymisen ja kotiuttamisen aikana raskainta oli epätietoisuus tulevaisuudesta.

20.10.1944 (ote)

"Tämän hetken tilanne Suomessa on jotenkin niin järjetön, että jos sitä pitkään ajattelee, rupeavat ajatukset heittämään volttia. Sen takia on hyvä, jos joskus on tilaisuus jotenkin – vaikka tanssimalla – vähän rentoutua. Miltei joka päivä tulee radiosta uutisia, joita kuunnellessa ei oikein tiedä, pitäisikö kirota vai nauraa. Kirota onnettomia olosuhteita ja nauraa politiikan ja diplomatian hulluudelle, jolle ei mikään näytä olevan mahdotonta. Me, jotka tähän asti olemme tottuneet olemaan tapahtumien polttopisteessä, olemme enää vain syrjästäkatsojia, korkeintaan statisteja. Tiedämme vain sen, minkä radiosta ja sanomalehdistä saamme tietää. Helsinkiläiset tietäväiset nyt varmaan enemmän. Teistä tilanne tuntuu ehkä vieläkin järjettömämmältä kuin ent. rintamiehen näkövinkkelistä. Järjettömältä ja pahaenteiseltä. Kun Suomen kansa nyt ja tästä eteenpäin ymmärtäisi pysyä koossa ja pitää pintansa kuten tähän asti.
On todennäköistä, että kotiuttamisen jälkeen ainakin tilapäisesti tulevat kaikennäköiset pulat. Voi syntyä työttömyyttä, samoin asuntopula, elintarvikepula ym. Silloin hiipivät pimeät voimat esiin herättääkseen kansassa tyytymättömyyttä ja levottomuuksia, jotka ovat itsenäisyyden kaikkein vaarallisimpia. Armeijan henki on vielä hyvä. Kuinka käy kotiuttamisen jälkeen? Kuinka suhtautuu kotirintama asiaan? Kuinka suhtautuu Neuvostoliitto rauhanehtojen noudattamiseen? Kenestä tehdään sotarikollisia? Jne. Tämäntapaiset kysymykset askarruttavat jokaista mieltä täällä ja varmaan myös kotirintamalla. Vielä kerran: kun kansa ymmärtäisi pysyä koossa. Silloin ei olisi hätää.

Jos puhuisi hauskemmistakin asioista. On ennenkin sattunut, että Sinulle kirjoittaessani olen saanut tiedon loma-anomukseni hyväksymisestä. Näin sattui muistaakseni viimeksi kesäkuussa. Niin tapahtui nytkin."

Odottaminen kulutti hermoja. Mistä saada voimia jaksamiseen?

4.11.1944 (ote)

"Kotiuttamistiedot käyvät vähitellen taas varmemmiksi, mitä ne olivat esim. lomalta palatessani. Silloin ne olivatkin aivan hämäriä, koska suojeluskuntajärjestön lakkauttaminen äkkiarvaamatta sekoitti entiset konseptit. Meidänkin yksikkömme lähtöpäivä oli jo ollut tarkkaan määrätty, kun lykkäys tuli. Se ei onneksi sentään muodostunut kovin pitkäaikaiseksi. Tänään saatiin varmuus, että 9 päivän jälkeen aloitamme lastauksen. Tarkkaa päivämäärää ei voida tietysti vielä sanoa. Varsinkin junien saanti vaikuttaa asiaan. Kokonaista divisioonaa ei käden käänteessä siirretä kotiseudulle. Ehkä viikon kuluttua jo olemme matkalla, ehkä kuluu aikaa enemmän. Missään tapauksessa odotusaika ei ole enää pitkä verrattuna niihin odotusaikoihin, joihin olemme tottuneet. Olen tavannut tuskastuneita kavereita, jotka miltei kello kourassa seuraavat ajan kulumista. Olen lohduttanut heitä vetoamalla siihen, mitä on kestetty ja saanut heidät käsittämään hätäilynsä naurettavuuden. Itselläni on tässä suhteessa onneksi oikein "lehmän hermot". Nykyisessä tehtävässäni niitä kyllä tarvitaan. Jos on tarvittu ennenkin.

Hyviä hermoja tarvitaan nyt myös tulevaisuutta ajatellessa. Sanomalehdessä näkyy uutisia, jotka saattavat olla hienolla painettuja ja huomaamattomissa paikoissa. Niiden takaa on lukija näkevinään kuitenkin rakkaan kansakunnan turmaa ennustavan mustan ukkospilven. Tänään sain tietää, että naapurinamme olevan rykmentinkomentaja on pidätetty. Läheisessä pikkukaupungissa liikkuu vieraan valtion tarkkailijoita. Sielläkin jo. Luetteloa voisi jatkaa. Olen koittanut miettiä, mikä olisi paras suhtautumistapa voidakseni pysyä rohkeana, voidakseni rohkaista myös muita, Sinuakin. Pitäisi voida olla ajattelematta sitä, mikä on tulossa. Se ei ole helppoa sille, jolla on vastuuntuntoa. Odotettavissa olevan voi unohtaa vain tarttumalla kynsin hampain nykyhetkeen. Siitä on yritettävä pusertaa irti paras, kaikki sellainen, mikä voi täyttää ajatusmaailman hyvällä ja kestävällä, katoamattomilla arvoilla, jotka ovat ajan myrskyjen yläpuolella. Nyt on onnellisin se, joka voi tuntea rakentavan työn iloa. Tällaisena aikana on tavallista suurempi merkitys myös kirjallisuudella ja taiteella, nimenomaan hyvällä sellaisella. Ne antavat – paitsi terveellistä unohdusta – myös rohkeutta ja uskoa, uskoa elämän kauneuteen ja katoamattomiin arvoihin ja sen kautta rohkeutta itse elämiseen. Muuta suhtautumistapaa en ole keksinyt. Oletko samaa mieltä?"

Siirtymävaihe aiheutti myös menetyksiä sekä herätti tulevaisuuden toiveita.

7.11.1944 (ote)

"Meikäläisellä kielellä luonnehditaan nykyistä oloamme täällä "kuppaamiseksi". Töitä ei ole enää paljoakaan muualla kuin esikunnissa. Niissä on paperisota kuumimmillaan. Kaikenkarvaiset paperit ja kortistot on laitettava kuntoon siirtojen yhteydessä. Joukot eivät näet lähde täältä läheskään samassa kokoonpanossa, missä ne ovat olleet sodan aikana. Aselajista riippumatta kerätään samojen paikkakuntien miehet yhteen niin, että kotiuttamispaikkakunnilta on jokaisella mahdollisimman lyhyt matka kotiinsa. Siten säästyvät rautatiet turhilta edestakaisilta kuljetuksilta. Se on välttämätöntä, vaikka paljon mukavammalta olisi tuntunut, jos olisi loppuun saakka saanut olla yhdessä niiden poikien kanssa, joiden mukana tämän pitkän ajan on joutunut sotimaan. Haikein mielin olen joutunut jo puristamaan monen aseveljen kättä heidän lähtiessään siihen porukkaan, minkä mukana tulevat kuljetettaviksi kotiuttamispaikkakunnalle. Heidän joukossaan voi olla monta, joita ei enää koskaan tapaa. Ja kuitenkin hän saattaa tuntua läheisemmältä kuin veli kolmen ja puolen vuoden yhteisten kokemusten jälkeen. Sota yhdistää ja erottaa, se viskelee meitä inhimillisistä tunteista piittaamatta. Sota ottaa ja antaa. Nyt se erottaa meidät aseveljistämme ja antaa omaiset ja muut rakkaat takaisin. Alussa tapahtui päinvastoin. Tai ei oikeastaan sota anna meille rakkaitamme vaan rauha. Verisiteet ja sydämen siteet ovat vahvimmat kaikkea muuta. Aseveljeyttäkin. Lopputuloksena voimme sanoa, että sota ottaa, rauha antaa.

Minulle rauha antaa parhaan omaisistani, äidin. Toivon kotiuttamiselta vielä paljon muuta. Toivon kotia, omaa kotia, jota minulla ei vielä ole. Kodilta odotan mielenrauhaa, työn iloa, hiljaista onnea. Muuten en pääse irti menneestä, en pääse juurtumaan ja rauhoittumaan, ellen sellaista saa. Kirjoitit kerran, että Suomessa on tällä kertaa paljon ihannetyttöjä. Mikset Sinä voisi olla sellainen. Uskon, että voit, jos haluat. Sellaisena voisit antaa kodille sen, mitä kaipaan. Mutta se kysyy Sinulta paljon uskallusta ja uhrauksia, kuten ennen olen selittänyt. Tuskin voit luopua siitä, mihin olet tottunut. Se kysyy paljon rakkautta. Rakkaus taas, no, en jatka pidemmälle. Olen kai väsynyt, sillä kello tulee kohta yksi."

Tapio pääsi siviiliin 16.11.1944. Hänen selviytymiskeinonsa olivat mittavat: tiheä kirjeenvaihto, kova työnteko, avioliiton solmiminen, perheen perustaminen, jatkuva opiskelu ja uuden oppiminen. Taide, kirjallisuus, teatteri, tanssi, elämän iloiset puolet olivat myös vahvasti mukana. Viisikymmenluvulla alkoivat museo- ja kansanperinneharrastus viedä miestä.

Isäni ei koskaan kertonut meille lapsille sota-ajan kokemuksistaan kuten ei äitikään. Tiesimme toki, että isän puhumiseen liittyvät vaikeudet johtuivat sota-ajan haavoittumisesta. Olin jo pitkälti toisella kymmenellä, kun äiti joskus mainitsi isän nähneen pahoja painajaisunia sodan jälkeen. Veljeni Heikki kertoi järkyttyneensä kovasti 5–6-vuotiaana nähdessään kerran isän itkevän. Oli itsenäisyyspäivä ja aikuiset kuuntelivat radiosta lähetystä, jossa rintamamiehet kertoivat raskaista kokemuksiaan ja taustalla kuuluivat sodan äänet. Äiti oli nopeasti häätänyt meidät lapset pois huoneesta. Halusiko hän säästää meitä lapsia aikuisten tuskalta vai yrittikö hän suojella isän arvovaltaa perheessä? Hänen mielestään ei ehkä ollut sopivaa, että aikuinen mies, perheenisä itki.

Meillä suurten ikäluokkien ihmisillä on sukupolvien ketjussa omat erilaiset muistomme ja kokemuksemme näistä tilanteista, joissa sodan vaikutukset heijastuivat rintamamiesten kotiuttamisen jälkeen perheisiimme pula-ajan keskellä. Hyvin yleinen "lääke" hermonsa menettäneille rintamamiehille oli ystävystyminen kuningas alkoholin kanssa. Minkälaista mielenterveyden tukijärjestelmää ei ollut yhteiskunnassa, jossa keskeinen taistelu käytiin jälleenrakennustyössä, siirtolaisten asuttamisessa ja sotakorvausten maksamisessa ja peruselintarvikkeiden ja vaatetusten hankkimisessa. Lopullisesti menetettyjen isien, poikien, veljien ja puolisoitten takia koettu suru vei valtavia voimavaroja. Tätä taustaa vasten Suomen Kuvalehden kertomus nykyajan rauhanturvaajan kotiuttamisesta ja mielenterveyden tukitoimista asettuu uuteen valoon. Vaikka nykymaailmassa uhkaavat kriisipesäkkeet ja globaalit onnettomuudet: ilmastonmuutos, väestöräjähdys, luonnonkatastrofit ja maailmanlaajuiset pandemiat, ovat myös rauhan ja

tieteen positiiviset voimat maailmanlaajuisesti ”liikekannalla”. Olisiko meidän ajassamme sittenkin enemmän toivoa kuin toisen maailmansodan jälkeisessä pienessä Suomessa?

Kaija ja Tapio Horila vuonna 1944. Kuva Helje Horilan.

Marja Näykki

Sota-ajan tapahtumii Sylvänän Näykil

Sylvi ja Matti Näykki 1948. Kuva Marja Näykin.

Kun mää olen viättäny tätä lämmint alkusuvvee, niin on elävästäs tullu miäleesäin sota- ja pula-aika. Sillon oli kans lämpimii suvvii tai ainakin muistis ne oli simmottii. Mää olin yhreksän, kun sota alko syksyl -39. Sillon alko tulla pakolaisii. Äitin sisko tuli perhees kans Viipurist. Sen miäs oli kapteenina soras. Se oli aika vanha, kun oli ollu jo 1918 kapinas, ensiin koulutukses Saksas ja sit tuli jääkärinä Suomeen. Sen perheen nimi oli Pikkarainen: Kyllikki, Urho, Raili, Ritva ja Tapani. Mut ei kestäny kauaa, kun Känkäset tuli meijän tyhjään muonamiehen mökkiin Purolaan. Niit oli äijä niinkun ne sanos isoissää, sit emäntä ja isäntä ja Kauko. Vanha äijä kuali kyl aika pian. Kaukon mää muistan hyvin, kun en sen puhheest meinannu saara selvää, kun se väänsi monot monoloiks ja lisäs monneen sannaan kummallissii loppui. Sit tuli kevättalvel Iivosen perhe. Net oli ajaneet lehmii pakkases Jokioisist asti ja muistan kun niit laitettiin pihattoon meijän lehmäin sekkaan. Milja jutteli myähemmin et hei oli soittanu meijän äitil ja kun hei tuli meilä, niin äiti oli vastas ja sanos keittänees kahvee ja käski juamaan. Koskaan ei kahve ollu maistunu niin hyvält, Milja muistaa sen ain. Anja jäi sit leikkimään mun kansain ja mei tairettiin leikkiit lastenkamarin akkunan alla koko päivä, kun toiset lähti hakemaan muita tavaroi Jokjoisist. Meiltä oli mummu kuollu erellisvuan ja mummula oli tyhjä. Iivoset tuli mummun kyäkkiin ja kamariin ja asusivat siin kaks vuatta. Niitten kans oli mukavaa, kun net tuli kaikkiin töihiin meitin kansain. Sit rupes tottumaan sihen murteeseen, saje selvää. Miljan kans käytiin viel tansseiskin, äiti uskalsi päästäät munkin Kertunsalloon, kun Milja oli vähän vanhempi. Niitten vanhempi tytär oli kansanopistos, ja kun se meni naimisiin, tuli se viättämään häitäs mummulan salliin. Oli paljon väkkee ja sali oli koristettu koivunoksil. Meijän Matin häätunnelma meni pilal, kun sen täytys pistäät polvihousut jalkaas, kun se oli kasvanu ulos pitkist housuistas, eikä sota-aikan tahtonu saara uusii. Se oli ihastunnu Miljaan ja olis näyttäny mielestäs vanhemmalt, jos olis ollu pitkät housut. Ei auttanu, nieltävä oli niinkun monta muutakin asjaa sillon.

Jouluaattona meillä oli kaikil sotavuasil paljon väkkee syämäs. Ommain tartti syärä tiskipöyrän viäres, kun ei kaikki mahtunu kyäkin pöyrän ympäril. Oli juhlallist kun kynttilät paloi ja äiti alotti jouluvirren Enkeli taivaan lausui näin.

Ain oli kynttilöi, vaikka kaupast ostetut jo oli lopus, kun isä oli teettäny niit meitil lampaan talist saunatuvas. Oli monta kakaraa juaksuttamas kynttilän syrämii kuumaan talliin maitotonkan suulla, sen pohjal oli kuumaa vettä niin et tali pysys kuumana. Kun oli syäty, sit mentiin tuppaan ja luettiin jouluevankeliumii ja laulettiin kaikki tutut joululaulut. Piänemmät leikkis piiri pieni pyörii kuusen ympäril. Sit isä lähti talliin, ja vähän ajan päästä tuli joulupukki, joka toi kaikil jottain. En ymmärrä mistä äiti keksis kaikil jonkun lahjan, vaikka kyl se melkein ain oli kurin käres. Isä sai omatekosii marsipaanei ja suklaakonvehtei. Kun se tuli tallist, se tarjos niit kaikil. Lopultas pikkuveli Eskokin huamas, et isä mennee joka vuosi talliin just sillon, kun joulupukki tullee.

Sihen aikaan käytiin joulukirkos hevosil. Aarnest saatiin hyvä kuski. Meijän Leima voitti ussein joulukirkkokilpailun, mut nyt Leima oli soras ja täytys ottaa Heippa kirkkoreisul. Se ei ollu ravuri, se oli vahva työhevonen, eikä tykänny juasta, mut kyl se kuarmas kotja toi. Kirkonmenot kesti sillon kaks tuntii. Kolmen tunnin reisun jälkeen Maijan keittämät kahvet maistus kaikil. Oli lähretty jo ennen viittä lypsämään, käyty kirkos ja kello oli kahreksan paikkeil, kun tultiin kotja. Joulupäivä sit levättiin, syätiin pualenpäivän maisa, mitä aattona oli jääny.

Känkäset löysi paikkas Porsaansualta ja tekivät oman kotis. Mut ei evakot sihen loppunu. Björnin Senni tuli Osuuskauppaan puksuks, kun Mäntylän Kaino oli soras ja sen vaimo asus tyttäres kans Osuuskaupan huanees, niin Sennin täytys tulla meijän vinttikamariin asumaan. Iivoset oli kans löytäny paikkas mettäkulman Kivistöst. Navettalikat oli muuttanu mummulaan. Mut sit isol Seppäsen perheel ei ollu paikkaa, ja net tuli mummulan salliin. Kun siäl ei ollu hellaa, niin tehtiin pelliuuni nurkkaan permannon päälä. Sihen suureen salliin mahtus emäntä, setämies, Sulo, Meimi, Ilmari ja Kaija. Sit tuli viäl joskus Laimikin, niinkun sillon jouluna, kun ei ollu ollenkaan lunta ja Laimi keksis, et mennään kärryil kirkkoon. Se tuli herättämään muu aikasin. Kauko oli valjastannu hevosen ja niin mei mentiin kööröteltiin kärryil kirkkoon. Maa oli ankaras jääsä, eikä siäl kirkonmäel paljon kärryi ollu. Kyl se kirkkoreisu hyvin on muistiin jääny. En tiärä, kuinka Seppäset kaikki mahtus mummulas olemaan, mut ei net koskaan valittannu. Seppäsen emäntä

kyl jälkeenpäin sit, kun asuvat jo Rautelas, sanos et meilä oli hyvä olla. Samal taval Känkäsen ja Iivosen emännät kävi äitii ja issää kiittämäs.

Kun omat Suamen evakot oli löytänyt paikkas niin tuli inkeriläiset. Mummulaan tuli Pöhön perhe misä oli venäläinen emäntä, eikä se puhunu ollenkaan suamee. Sit oli täti Senja ja Amalia, joka oli Keskitalos auttamas Hannaa ja sit viäl Gennadi mut sanotti Geniks. Purola oli kans tyhjänä ja sinne tuli Haajasen perhe, ja sen isäntä oli Pöhön veli ja emäntä oli virolainen. Niil taisi olla yks hiljanen poika, mut emännän veli tuli Virost jälkeenpäin perhees, vaimos ja poikas kans. Niil oli kultaesinei ja sormuksii joka sormes. Se isäntä oli huamannu kuinka Viron käy ja myyny maatilas, ostanu kuorma-auton ja ajanu sel jottain rahtii loppuajan, ja tulivat, kun pääsivät tänne. Isäntä lähti sit Ruatsiin, soitti vaimollas ja pojallas et tulevat sinne, siält ne meni Ammerikkaan ja sinne häipysivät. Mut sillon kun ne viäl oli tääl, se poika tuli kerran postiautos Forssast. Kun mei kylän nuaret varrottiin postii, se hyppäs siält autost mun kaulaasain. Mää olin sininen ja punanen ja häpesin kauhjast. Sit kun mei tultiin kotja, mää kysysin selt, et mitä varten se simmottoon hyppäs mun kaulaasain. Nii se vastas, et Venäjäl on kaikki naiset yhteisii.

Pöhö jutteli ollees kolhoosin työkaluin korjaaja ja sanos et se oli kamalaa, kun kalut oli ain rikki. Kun mikkään ei ollu kenenkään ommaa, niin ei niist kukkaan välittänny. Meitil Raunin kans se teki ihan hyvät sänkyt vinttikamariin. Muut meijän inkeriläiset oli suamenmiälisii paitti se venäläinen emäntä ja Senja. Se ei osannu ollenkaan suamee, kun lääkäri kävi niin Pöhön täytys tulkita, mut meitin nuartein kans se puhus suamee ja sanos: ”Ei Venäjäl viälä hyvä, mut Venäjäl tulee hyvä.” Sit kun niitten oli lährettävä poies, Pöhö sanos, et jos nyt ei lähretä suasiol, niin sit viärään väkisiin, ja se on paha. Kenenkään mää en koskaan ol nähnyt niin parkuvan, kun Haajasen emäntä parkus äitin kaulas ja piäni vasikka oli sil narus. Senja kirjotti sit venäjäks ja Sarheten Ilmari oli ollu venäläises laivas kokkipoikana ja osas kääntäät sen. Senja kirjotti, et äiti ja isä ja Gennadi on 6000 kilometrin pääsä ja hei käyvät Amalian kans kotikyläs kouluu. Joku kirje tuli sit Somerol, kun sotamiehet oli löytäny junan akkunan raost ja panneet postiin. Siin sanottiin et Viipurin asemal hei lastattin toiseen junnaan ja tavarat toiseen. Mihen lie se pikkuvasikkakin joutunu ja kaikenlainen taloustavara mitä heitil annettiin. Raamattus hei oli jättäny mummulan vinttiin. Mää löysin sen siält jälkeenpäin.

Meeri ja Erkki Laurilan häät pidettiin Näykillä. *Kuva Marja Näykin.*

Kyl sitä väkkee oli koko sota-ajan ainakin meillä, kun viäl äitin toisenkin siskon Irma Länsiluodon perhe tuli Espoost. Monen vuaren ajan pojat Martti, Jussi ja Eero ja viäl Seijakin oli pommituksii pavos ja heitin ystäväperhees Sarhetet. Isä Ilmari oli soras mut Margit oli Riitan ja Yrjön kans. Yrjö käve meitin kans kouluukin Joensuusa ja oli suurtein ruskjain silmäis kans kaikkein likkain suosikki. Kun äiti tykkäs pienist pojist, niinkun Länsiluodon pojat oli, niin se otti jossain välis viel Bruno ja Börje Eriksonninkin hoiviisas poijes Helsinkin pommitustein kauhuist, ja vielä isän siskon Raakelin likat Pirkko ja Ritva olivat. Heitin isäs

Karvian Paavo oli kauvan soras. Rauni mun siskoin oli kuuren vuaren, kun sota alko, ja sil oli hyvä mielikuvitus ja keksis näytelmii ja kaikk kakarat oli näyttelijöi. Tallin vintis oli teatteri ja net esitti huanokuulost Hiltaa ja Pomppeliust ja muita. Oli yleisöö ja oli hauskaa. Länsiluoron Jussist on säilyny hauska juttu. Kun äiti meni kerran hakemaan kananpoikii jostain, se otti Jussin mukkaas. Kun hei sit mennä körötteli hevosen kärryil, niin Jussi sanos, et kyl isäntänä on hyvä olla. Äiti ihmetteli et mistä Jussi simmosii päätteli, niin Jussi selitti, et kun pistää renkit töihin ja mennee itte kokoukseen. Meijän isä kuulu taksotuslautakuntaan ja kävi pyäräl kokouksis. Länsiluoron Eero sanos aikuisena, et kyl hän isänmaallisuuren imi pikkupoikana siält Näykin pihapiirist.

Jälkeenpäin olen ihmetelly äitin ja isän suurta syränt, kun kaikki, jotka appuu tarvitti, saivat tulla. Meitist oman talon kakarist oli hauskaa, kun oli niin paljon kaverei eikä sota-ajast jääny oikeen ikävii muistoi paitti Matti pelkäs, kun sen täytys mennä sotilaspoikana viämään Selkälän Jannel sottaanpaluukäsky, kun se oli jo päässy sorast poies. Janne oli vähän kuuluisa riuskoist otteistas ja Matin oli syytäkin peljätä.

Se kyl oli ikävä muisto, kun rovasti Tasanko tuli tuomaan tiatoo, et äitin veli Erkki oli kaatunu. Sillonkin oli surkjaa, ku rauhanehtoi kuunneltiin ratjost. Meijän tupa oli täyteen väkkee, ja kaikki oli vetet silmis. Kumminkin kiitettiin Jumalaa, et Hän oli kuullu monet rukoukset, ja mei saatiin pittäät itsenäinen Suami.

Äiti, isä, Gennadi, isän sisar, Senja ja Amalia Pöhö.
Kuva Marja Näykin.

Äidin kolmen sisaren perheet Lamminjärvellä. Oikealla Marja huivi päässä, hänen takanaan isä-Matti ja Esko. *Kuva Marja Näykin.*

2009

Sanna Eloranta

Muistikuvia sota-ajan lapsuudesta

Sanna Eloranta (o.s. Suominen).
– Kuva Sanna Elorannan.

Saara Suominen sylissään pikku-Sanna. *– Kuva Sanna Elorannan.*

Viljo Suominen.
– Kuva Sanna Elorannan.

Olen syntynyt vähän ennen talvisodan alkua, joten muistan vain tapahtumia jatkosodan ajalta. Isä oli rintamalla ja olimme äidin kanssa kahdestaan. Isän nuorimmat sisaret auttoivat tilan töissä. Isän äiti asui lähistöllä, mutta hän ei enää osallistunut maataloustöihin. Apuväkeä sai kiireisimmiksi ajoiksi, mutta sitä piti mennä pyytämään aina paikan päälle, kun puhelinta ei ollut. Istuin monet kilometrit äidin polkupyörän takatelineellä, kun taas mentiin asioille, tyyny vain oli pehmikkeenä allani. Äiti muistutti vähän väliä: "Pirä tisseistä kiinni." Satulan alla oli sellaiset vieterikierukat, joista sai hyvin kiinni, mutta sormiin nipisti makeasti, kun isomman kuopankohdalla vieteri löi käsille. Toinen vaara oli jalkojen joutuminen pyörän pinnojen väliin, mutta koskaan ei mitään vahinkoa sattunut. Se oli menoa se.

Syrjäkylillä sota-aikaan ei vielä ollut sähköä. Öljylamppu oli yleisin valaisin. Yleisvalaisimena käytettiin kattolamppua. "Vanhapiika" oli pöytälamppu, jonka voi myös ripustaa seinälle. Myrskylyhty oli ulkokäytössä turvallisin valaisin, myös navetassa ja tallissa. Karbidilampun muistan sen oudosta hajusta. Petromax oli tehokas, mutta pelottava valaisin, palaessaan siitä kuului voimakas kohina. Sitten oli vielä pieni tuikku, jolla oli monta nimeä, niin kuin huulilamppu tai saunalamppu. Sota-aikana oli yleinen määräys, että ikkunat piti peittää. Kotonani oli tummat paperiset laskosverhot, jotka laskettiin alas, kun lamppu sytytettiin.

Vaaratilanteitakin syntyi. Yksin ollessani olin vahingossa kaatanut pienen öljylampun pöydällä. Sitä en muista, kuinka kaikki oli tapahtunut, mutta pöydän keskellä oli pieni hiiltynyt kohta. Varjelus oli käynyt, kun ei sen pahempaa tapahtunut. Äiti oli ehtinyt hätiin ajoissa. Isä korjasi myöhemmin vahingon ja pöytä on edelleen käyttökelpoinen.

Tuvan kalustus oli isän tekemä. Kukkapylväs oli etelän puoleisen ikkunan edessä, jolla äiti hoiti kukkaa, joka kasvoi maahan saakka ja jossa oli kymmenittäin vaaleanpunaisia kukkia. Hän sanoi sitä Rakkaudeksi tai Aina kukkivaksi. Monet vieraat ihastelivat sitä. Äidin ompelemat salusiinit olivat ikkunoissa, lattialla oli paperisuikaleista kudotut matot. Vaalean ruskea oli pohjavärinä, jossa värikkäät kuvioraidat toistuivat tasavälein. Mielestäni ne olivat kauniit. Pesuakin ne sietivät, kun toimi nopeasti. Talvella kukkamaljakoissa oli männyn oksista ja paperikukista tehdyt asetelmat. Kesäisin niissä pidettiin luonnonkukkia.

Puupohjaiset paperinarukengät ja sillakankaiset vaatteet olivat sota-aikana käytössä. Vanhoista vaatteista kääntämällä ja yhdistelemällä muokattiin uusia vaatteita. Naisilla oli monenlaisia sieviä hattuja.

Äidillä oli paljon työtä ja huolta ja siksi hän pystyi nukkumaan vain muutaman tunnin yössä. Välillä isä oli työlomalla. Yleensä olin nukkumassa, kun hän tuli. Silloin heräsin aamulla outoon tuoksuun, reppu ovipielessä ja mantteli naulakossa oli merkki hänen kotona olostaan ja kun laitoin käteni tyynyn alle, siellä oli karamellipussi. Se oli harvinaista herkkua. Toi hän muitakin tuliaisia. Kerran oli sukset sängyn vieressä. Ne hän oli tehnyt Karjalan punahongasta, niin kuin pienen kannellisen kirstunkin, joka oli kuvioitu polttamalla. Kannessa luki Itä-Karjala -44. Se oli hyvin kauniisti tehty. Minua se muistuttaa tästä lapsuuden ajasta, siksi pidän siitä paljon. Äiti sai isomman käsityölaatikon, joka oli koristeltu samalla menetelmällä. Kuviot vain olivat erilaiset. Niitä tehdessään isä oli varmaan ajatellut rakkaitaan täällä kotona.

Isä ja äiti kirjoittivat kirjeitä toisilleen. Rintamalta tulleen kirjeen päällä oli kenttäpostin leima. He olivat silloin vielä nuoria. Isä oli 26- vuotias ja äiti oli täyttänyt 24 vuotta.

Joulu oli suuri juhla silloinkin pula-ajasta huolimatta. Joulukuusi hankittiin aina ja se ylettyi kattoon asti. Äiti oli leikannut punaisesta ja vihreästä kreppipaperista vajaan kymmenen sentin suikaleita. Eriväriset suikaleet laitettiin päällekkäin, kierrettiin spiraalille ja ripustettiin säteittäisesti kuuseen latvasta alas. Talikynttilät sidottiin naruilla oksiin. Jo ennen sotia hankitut joulukuusen karamellit säilytettiin vuodesta toiseen. Karamellit olivat kiiltävällä paperilla päällystettyjä, joihin oli liimattu kiiltokuva päälle. Sormet tulivat ihan tahmeiksi, kun niitä kosketti. Kuusi näytti aina kauniilta.

Maalla elettiin luontaistaloudessa. Maito separoitiin päivittäin, että saatiin kermaa ja ”joppia”. Voin valmistuksessa oli paljon työtä. Kanoja pidettiin, että saatiin kanamunia. Lampaista saaduista villoista kehrättiin lankaa, josta saatiin lämpimiä villasukkia ja kintaita. Sika teurastettiin jouluksi. Kinkun lisäksi saatiin tehtyä verilättyjä, sylttyä ja makkaroita. Suurin osa lihoista laitettiin puutiinuun suolalaukkaan, josta sitä leikattiin koko vuoden. Perunat ja juurekset kasvatettiin itse. Myllyssä piti käydä, että saatiin jauhoja leipomiseen ja karjalle. Kansanhuolto tarvitsi osansa ja äidin piti käydä hoitamassa asioita.

Kaikki joutuivat osallistumaan töihin kykyjensä mukaan, että selvittiin. Itse olin vielä pieni, että en silloisia suuria asioita osannut ymmärtää. Seurasin aikuisten askareissa mukana. Välillä uni yllätti ja saatoin herätä pimeässä tuvassa ja silloin lähdin itkien hakemaan äitiä. Aina hän jostain vastasi: Täällä äiti on! Siitä olen kiitollinen isälleni ja äidilleni, että he eivät peitelleet eivätkä rasittaneet minua huolillaan. Sain elää aikakauteen nähden hyvää varhaislapsuutta.

2010

Pekka Salminen

Sanasotaa tulirintamalla – talvisodan sotapropagandaa

Mannerheimin syntilista oli pitkä. (Someron Kirkonkoulun johtajaopettaja Matti Immonen poimi sotareissulta viholtisen pudottamia lentolehtisiä arkistoonsa.)

Suomen ja Neuvostoliiton välinen talvisota päättyi 70 vuotta sitten 13.3.1940 Moskovan rauhaan kestettyään 105 päivää. Sitä ennen oli tapahtunut paljon. Molotovin – Ribbentropin sopimus elokuussa 1939 jätti Suomen Neuvostoliiton armoille. Marraskuun 26. päivänä 1939 venäläiset olivat ampuneet Mainilan laukaukset, joista he syyttivät suomalaisia ja saivat näin provosoiduksi sodan. Aloitettuaan hyökkäyksen Suomeen 30. marraskuuta Stalin asetti Terijoelle 1. joulukuuta Neuvostoliitossa ansioituneen suomalaisen kommunistin Otto Wille Kuusisen nukkehallituksen, jonka piti nousta valtaan Helsingissä heti, kun puna-armeija olisi marssinut sinne riemusaatossa pari viikkoa sodanpuhkeamisen jälkeen Suomen ”vapauttajana valkolahtarien ikeestä”. Puna-armeijaan kuuluneessa Kuusisen omassa kansanarmeijassa taistelivat Venäjälle 1918 paenneet bolsevismin omaksuneet punakaartilaiset ja 30-luvulla Neuvostoliittoon vapaaehtoisesti loikanneet tai sinne väkisin muilutetut suomalaiset kommunistit.

Terijoella pidettiin Stalinin syntymäpäivän kunniaksi 21.12.1939 kansanarmeijan ensimmäisen pataljoonan paraati. Paraatin jälkeen 5775 sotilasta ja pataljoonan komentaja lähettivät Stalinille ”tulisen taistelutervehdyksen”. Syntymäpäivänä ylistyskuorot lauloivat: “Eläköön isänmaamme. Eläköön koko

maailman valtias, suuri Stalinimme. Inhottavat suomalaiset rosvot me tapamme viimeiseen mieheen. Eläköön voittamaton puna-armeija, paras ja mahtavin armeija maailmassa.

Eläköön nerokas marsalkkamme, toverimme Voroshilov. Punainen armeija tulee tuhoamaan suomalaiset rosvot ja ryövärit sekä antamaan loppuun kiusatulle, nälkäiselle kansaparalle vapauden ja riippumattomuuden. Eläköön Suomen riippumaton kansa. Me työskentelemme yötä päivää, ja naiset työskentelevät paikoillamme vapauttaaksemme Suomen kansan kapitalisteista. Eläköön Stalin, sydänkäpysemme, aurinkomme, rakkautemme, meidän kaikki kaikessa.

Stalin on uuttera työntekijä. Hän menee säännöllisesti nukkumaan vasta kello neljä aamulla. Hänellä on lapsen hymy, mikä osoittaa tavatonta hyväntahtoisuutta. Hän on äärettömän vaatimaton ja hänellä on ihmeellinen muisti. Hänen huolenpitonsa on rajaton.

Stalin on suuri persoonallisuus. Hän on selvillä kaikesta. Hän on kohtelias ja aina iloinen, ystävällinen ja aina vaatimaton. Hän polttaa esim. samaa tupakkaa kuin suomalainen talonpoika, joka katselee karsaasti silmäluomien alta komeita herraskartanoita. Stalin käy aina yksinkertaisesti puettuna. Sen sijaan hän pyrkii siihen, ettei kansalta puuttuisi mitään.”

”Isä Aurinkoinenkaan” ei mahtanut mitään sille, että suomalaiset sotilaat onnistuivat tuhoamaan venäläisiä divisioneja yksi toisensa jälkeen. Vasta Summassa suomalaisten linjojen murruttua Suomen ”oikea” eli Rytin hallitus, jonka Stalin taas tunnusti neuvottelukumppaniksi, päätti hyväksyä raskaat rauhanehdot. Karjala menetettiin ennen kaikkea siksi, että Stalin himoitsi erityisesti alueen puu- ja paperiteollisuutta sekä energiantuotantoa.

Sota vaatii veronsa – paljon verta. Venäläisten tappiot olivat 132000 kaatunutta ja 248000 haavoittunutta. Sotavankeja ja loikkareita suomalaiset saivat 5620, joista 135 menehtyi vankileireillä; määrä on 2,4 % kaikista suomalaisten ottamista sotavangeista. Suomalaisia jäi vangiksi 850, haavoittui 44000 ja 27000 kaatui. Tuonen virran lautturilla oli talvisodassa jatkuvasti kiirettä.

Suomen kelvoton hallitus ei lapsia säästänyt venäläisten mielestä.

I VENÄLÄISTEN PROPAGANDA

Tulitaistelujen rinnalla käytiin pitkin itärajaa ankaraa sanasotaa. Sotapropaganda oli kiivasta kummallakin puolella rintamaa. Propagandan tehtävänä on lietsoa vihollisen riveissä tyytymättömyyttä ja sekasortoa. Sotilaille tahdotaan osoittaa, että he taistelevat väärän asian puolesta. Sotapropagandassa on aina viljelty tunne- ja kauhuefektejä. Venäläiset käyttivät neljää propagandavälinettä, joilla he suuntasivat sanaa suomalaisille: radiota, sanomalehtiä, lentolehtisiä ja kaiuttimia.

Radio oli Neuvostoliiton suosituin propagandaväline. Moskovan, Petroskoin ja Leningradin radioasemat lähettivät Suomeen ohjelmaa. Kaikille tuo ajan suomalaisille tulivat tutuiksi radiotoimittajat Moskovan Tiltu (Aino Lyydia Kallio) ja Petroskoin Tiltu (Saimi Maria Virtanen). Heillä riitti työtä, kun piti käsitellä runsaasti Suomeen liittyviä aiheita. Pääteemoina radiopropagandassa olivat:

1.
Vuoden 1918 muistojen verestäminen: Kuusinen uskoi, että sisällissota oli vain keskeytyksissä ja se leimahtaisi uudelleen liekkiin.

2.
Esiteltiin Terijoen hallitusta, jonka edustaja kertoi mm., että venäläiset lentäjät pudottavat leipää nälkää näkevälle Suomen kansalle. Rauhallinen ja onnellinen elämä palaa sille alueelle Karjalaa, jonka Neuvostoliitto on vallannut.

3.

Suomen hallitus ja sotaherrat ovat itse perkeleestä: Ryti, Cajander, Erkko, Kallio, Tanner ja Mannerheim ovat roistojoukko, joka on pettänyt Suomen kansan. Venäläisten solvauksilla ei ollut äärtä ei määrää: ”Suomessa vallitsee Mannerheimin roskajoukon kauhea terrori. Asukkaiden kohtalo riippuu kokonaan Mannerheimin mielivallasta. Mannerheimin joukko koostuu valkokaartilaisista upseeripaholaisista, jotka pakottavat kymmeniä tuhansia Suomen nuorukaisia uhraamaan henkensä omaksi hyväkseen.” Radio väitti myös, että Mannerheim on petturi ja pyöveli, Tanner taas on paha henki ja Suomen kansan kavaltaja. Ulkoministeri Molotov löylytti oikein olan takaa Suomen herroja: ”Cajander ja Erkko ovat pellejä. Nämä kahlitut koirat näännyttävät kansan omalla sodanhalullaan, mutta me pyyhkäisemme yhdellä iskulla moiset hurtat. Suomalaisille narreille kyllä näytetään, kun Suomen päätön hallitus on uhannut Leningradia.” Sana-arsenaalia riitti muillakin pauhaajilla: ”Lyömme vastustajan kuin pienen hyttysen, murskaamme sen kuin madon, nuo houkat eivät uskalla ojentaa likaisia käpäliään onnellisen maamme yli. Suomen rikolliset sotaprovokaattorit ja ostettavissa olevat iljettävät koppakuoriaiset taittavat niskansa Karjalan kannaksella. Suomen sätkyäijät ovat halveksittavia kääpiöitä, raivostuneita koiria, imperialistien käskyläisiä, sodansytyttäjien kahlekoiria.”

Moskovan Tiltu puolestaan väitti,
että Suomen marionettihallitus peittelee kansanpetostaan inhottavalla parjauksella ja katalilla valheilla sekä uhkasi, että koko Suomen kansa karkotetaan Siperiaan ja kehotti varaamaan mukaan hyvät jalkineet pitkää matkaa varten. – Mainilan laukausten päivänä Tiltu luki artikkelin otsikolla ”Variksenpelätin pääministerinä”. Siinä Cajanderia verrattiin kirkuvaan kukkoon ja kiemurtelevaan käärmeeseen, pikkupetoon, jolta puuttuvat terävät hampaat, mutta joka on viekkaasti ahne. Häntä kutsuttiin myös narriksi, marionetiksi ja klovniksi, joka tekee taitotemppuja päälaellaan.

Kuten näytteet osoittavat, venäläisten propagandan olennaisena piirteenä oli kansanomainen karkea sananvalinta ja räikeä parjaaminen.
4.
Välillä Tiltu äityi solvaamaan länsimaita, eritoten Englantia ja Ranskaa ”sikakuopan pohjasakaksi”, nämä kun äänestämällä erottivat Neuvostoliiton Kansainliitosta.
5.
Suomalainen sotilas sai myös likasangon niskaansa: hän on surkuteltava ihminen, raukkamainen pelkuri, julma ja salakavala soturi, raaka murhaaja, sydämetön villipeto, joka asettaa kavalia ansoja ja rakentaa barrikadeja neuvostojoukkojen tielle; lisäksi hänellä on rosvomaisia tapoja ampua väijyksistä ja puista ”käkenä”; öisin hän partiomatkoilla miinoittaa venäläisten huoltoteitä ja hyökkää kuormastojen ja leiripaikkojen kimppuun. – Toisaalta sotapoikia myös sääliteltiin. Tiltu väitti, että ”herrat ne polttavat Kultaleimaa, mutta rivisotilaat saavat jakelussa vain Työmiestä”. Totuushan oli, että Työmies-tupakka oli rintamamiesten keskuudessa suosituin ja halutuin savuke, Kultaleima taas oli halvin ja huonoin siihen aikaan myynnissä olleista tupakoista eli miesten omin riimein:
”Kova kuuluu ryssän tykkein pauhu, vaan ei voita meitä pelko, kauhu, piristäjä kun on Työmies-sauhu.”

Sanomalehtiä Neuvostoliitossa toimitettiin useitakin suomen kielellä: Kansan Valta, Suomen Kansan Ääni, Kansan Sana, Suomen Työläinen. Ulkoasultaan ne muistuttivat venäläisiä sanomalehtiä. Niitä pudotettiin lentokoneista sekä sotarintamalle että kotirintamalle. Lehtien kieliasu oli vierasvoittoista, sanojen merkitys oli usein eri kuin virallisen suomen kielessä, teksti sisälsi monia sellaisia käsitteitä ja sivistyssanoja, joita ei täällä tunnettu eikä ymmärretty. Sanomalehdet käsittelivät samoja aihepiirejä kuin radiopropaganda. Vallalla oli vuorovetosysteemi: välillä lehti lainasi radiossa puhuttua, välillä radio lainasi lehdessä kirjoitettua.

”Vihollisen lentokoneet pudottavat paitsi pommeja, jotka tappavat ruumiin, myöskin lentolehtisiä, jotka kuolettavat sielun, noita painomusteeseen kastettuja myrkkynuolia”, valitteli saksalainen sotamarsalkka Paul von Hindenburg v. 1918. Ja kyllä niitä nuolia lentelikin. Venäläisten lehtiset osoitettiin Suomen kansalle tai Suomen armeijan sotilaille. Teemat olivat samat kuin radiopropagandassa. Suomen kansaa kehotettiin asettumaan O.W. Kuusisen hallituksen puolelle: ”On välttämätöntä kääntää aseet Rydin – Mannerheimin

rosvolaumaa vastaan, joka on kavalasti pettänyt kansan ja vienyt sen tuhoon aloittaessaan sodan." Hyökkäävä sävy oli ominaista sodan alkuviikkojen lentolehtisille, mutta siitä vähitellen luovuttiin ja ruvettiin lähestymään Suomen kansaa vilpittömänä ystävänä. Kaikki muuttuu hyväksi, kun Kuusisen kansanarmeija on saapunut Helsinkiin ja muodostetaan kaikkien puolueiden hallitus.

Venäläisten lentolehtiset voidaan tyypittää seuraavasti:

1. Ylistettiin puna-armeijan mahtavuutta ja vakuutettiin sen saapuvan Suomeen vapauttajana:
"Suomen sotilaat! Heittäkää pois aseenne, palatkaa koteihinne, pelastakaa äitinne, vaimonne ja lapsenne nälkäkuolemasta. Pelastakaa synnyinmaanne kansanvastaisesta hallituksesta, joka on ajanut maan sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Sota mahtavaa Punaista armeijaa vastaan on hyödytön ja toivoton.

Ei suuri Sosialistinen Neuvostoliitto pienen Suomen alueita tahdo. Kun vaan Suomen puolelta lopetetaan vihan politiikka ja Neuvostoliiton turvallisuuden vahingoittaminen, niin Neuvostohallitus takaa Suomelle ei ainoastaan rauhan, vaan myöskin täyden riippumattomuuden ja sen alueiden koskemattomuuden.

Pankkiiri Rydin verinen hallitus ajaa teitä teurastettavaksi. Kotipaikoiltaan väkivalloin evakuoidut perheenne kuljeskelevat ympäri maata ilman turvapaikkaa. Lapset näkevät nälkää. Suomen upseerit ja poliisit polttavat talonne ja tuhoavat karjan. Kokonaisia kyliä he ovat muuttaneet tuhkaksi. Maa rappeutuu. Te palelette, näette nälkää ja tuhoudutte kapitalistien etujen puolesta.

Työläiset! Älkää antako polttaa tehtaitanne! Sotilaat! Kääntäkää aseenne kotiliesienne tuhoojia vastaan! Siirtykää kansanhallituksen puolelle, jota johtaa Otto Kuusinen Se hallitus tuo maalle rauhan! Se on solminut sopimuksen keskinäisestä avunannosta ja ystävyydestä Neuvostoliiton ja Suomen Kansanvaltaisen Tasavallan välillä. Tämä sopimus turvaa Suomen riippumattomuuden, se turvaa Suomen kansan rauhallisen elämän ja kukoistuksen, se vapauttaa teidät sodan kauhuilta ja hävitykseltä. Alas veriset kansan pyövelit, Mannerheimin, Tannerin, Rydin kavaltajakopla!

Alas talonpoikain talojen ja työläisten asuntojen murhapolttajat!

Eläköön vapaa Suomen kansa ja sen kansanhallitus!"

2. Suomalaissotavankien kuvilla ja nimikirjoituksilla varustetut lehtiset:

"Suomen sotilaat! Lakatkaa vuodattamasta vertanne! Me Suomen sotilaat, jotka olemme antautuneet Punaisen armeijan vangeiksi, käännymme kaikkien Suomen armeijan sotilaiden puoleen kehotuksella: Ajakaa hiiteen Mannerheimin ja Tannerin kopla! Täällä venäläisten keskuudessa, me olemme ymmärtäneet, että meitä on petetty ja että meille on kerrottu valheita Neuvostoliitosta. Punainen Armeija ei tee mitään pahaa Suomen työtätekeville. Se suo heille vapauden ja riippumattomuuden. Älkää uhratko henkeänne turhaan. Punaista Armeijaa ei kuitenkaan kukaan onnistu voittamaan. Muistakaa perheitänne. Kääntäkää aseenne Mannerheimiä vastaan! Siirtykää Suomen Kansanarmeijan ja Punaisen Armeijan puolelle! Antautukaa vangeiksi!

Alla 9 nimeä."

Katkelma erään kirjeen näköispainoksesta:

"Työläistoverit siellä Suomen armeijassa mitä vasten taistelette neuvosto liiton työläisiä, ja talonpoikaa vastaan hehän ovat teidän ystäviänne ja tahtovat vapauttaa teidät kapitalistien sorron alta. Eivät he tahdo riistää Suomen vapautta. He tarjoavat työläistovereille ystävyyttä ja hyviä naapuri suhteita Älkää kääntäkö asetta punasotilasta kohti niin ei hekään sitä tee vaan tarjoavat rauhan kättä vaan nouskaa kaikki yhdessä koko työväen luokka Suomen porvareita ja kapitalisteja vastaan.

Velling Heikki 5/12:39”

3. Neuvostoliiton hyväntahtoisuutta korostettiin karttapiirroksilla, joissa Suomelle annettaisiin Itä-Karjalasta suuria maa-alueita pientä Kannakselta luovutettavaa maapalaa vastaan.

4. Pilapiirroksin varustetut lehtiset, joissa solvattiin suomalaisten poliittista johtoa, suojeluskuntaa ja Mannerheimiä. – Neuvostoliitossa ei osattu Mannerheimin vastaisessa propagandassa ottaa huomioon sitä, ettei useimpien suomalaisten käsitykseen ylipäälliköstään ollut helppo vaikuttaa. Mannerheimistä oli luotu pelastajamyytti jo sisällissodan aikoihin. Tätä myyttiä vahvistivat tuloksekkaasti sekä koululaitos oppikirjoissa että tiedotusvälineet kuvin ja kirjoituksin lähes viikoittain.

Venäläisten etulinjan tuntumaan asettamat **kaiutinlaitteet** suolsivat monen muotoista propagandaa. Perusohjelma oli yksinkertainen kiihotuspuhe, jossa suomalaisia kehotettiin siirtymään Terijoen hallituksen kannattajiksi ja liittymään Kuusisen kansanarmeijan riveihin. Puheen jälkeen esitettiin ”isojen poikien” rivoja lauluja. Helmikuun alkupuolella, samanaikaisesti Summan taisteluiden kanssa, venäläiset kiihdyttivät ponnistuksiaan suomalaisten henkisen taistelukyvyn murtamiseksi. Uusin keksintö miesten hermostuttamiseksi oli kaiuttimilla esitetty kilometrien päähän kuuluva hyytävän karmiva naisten nauru, mitä pidettiin tyypillisenä näytteenä slaavien sadistisesta mielikuvituksesta. Kaiuttimien meteliin lisättiin usein massiivinen pommiryöppy; siinä infernossa tuntui kuin taivaalta olisi satanut tulta ja tulikiveä.

Toinen ohjelmaformaatti kulki siten, että venäläiset soittivat aluksi 10 minuuttia suomalaisia tanssisävelmiä, sitten kuultiin Neuvostoliiton kommunistisen puolueen toimitsijan, politrukin, puhe ja lupaus hyvästä Kultaleimatupakasta (todellisuudessa huonointa tupakkalaatua), sitten taas musiikkia ja lopuksi ”Kansainvälinen”. Toisinaan käytettiin naisia houkutuslintuina: ”Meitäkin on täällä, tulkaa”, he visersivät. – Puheessaan politrukki kysyi: ”Minkä vuoksi tappelette turhaan voittamatonta punaista armeijaa vastaan? Laskekaa aseenne ja tulkaa luoksemme. Teiltä puuttuu kaikki. Teillä on kylmä, teillä on nälkä. Toverit, miksi kärsitte kaikkea tuota? Tulkaa luoksemme. Vehnäleipä ei tule teiltä puuttumaan. Täällä on lämmintä, meillä on kaikki hyvin.”

Jostain syystä suomalaiset olivat penseitä venäläisten ”erikoistarjouksille”.

Suomen ministerit lähdössä käpälämäkeen välttääkseen vastuunsa sodan aloittamisesta.

II SUOMALAISTEN VASTAPROPAGANDA

Suomalaisten Neuvostoliittoon suuntaama **radiopropaganda** oli melko vähäistä, koska katsottiin, että venäläisten propaganda oli niin ”paksua”, ettei se vaatinut kiivaita vastaväitteitä. Kilpalaulantaan ei ryhdytty. Suomalaisten radiolähetyksissä puututtiin lähinnä kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän epäkohtiin, mutta ei mollattu Stalinia.

Suomalaisen sotapropagandan leipälajiksi muodostuivat **lentolehtiset.** Niihin sisältyi vihan, pelon ja kateuden lietsontaa. Talvisodanaikana valmistettiin Päämajan propagandaosastossa ja sotatoimiyhtymissä kaikkiaan noin 40 miljoonaa lehtistä, joita oli lähes 150 erilaista. Jokaista sotakuukautta kohden levitettiin vihollisen puolelle 12 miljoonaa lentolehtistä.

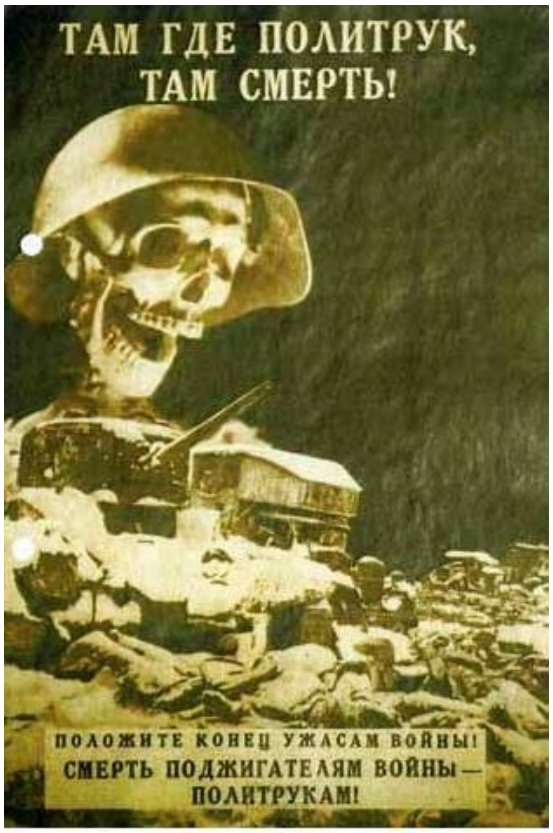

Missä politrukki, siellä kuolema! Tehkää loppu sodan kauhuista! Kuolema sodansytyttäjille – politrukeille! (Suomalaisten pudottamien lehtisten venäjänkieliset tekstit on kääntänyt suomeksi v. 1971 Someron Joensuun koulun kansakoulunopettaja Sakari Kemppi, joka oli syntyjään inkeriläinen.)

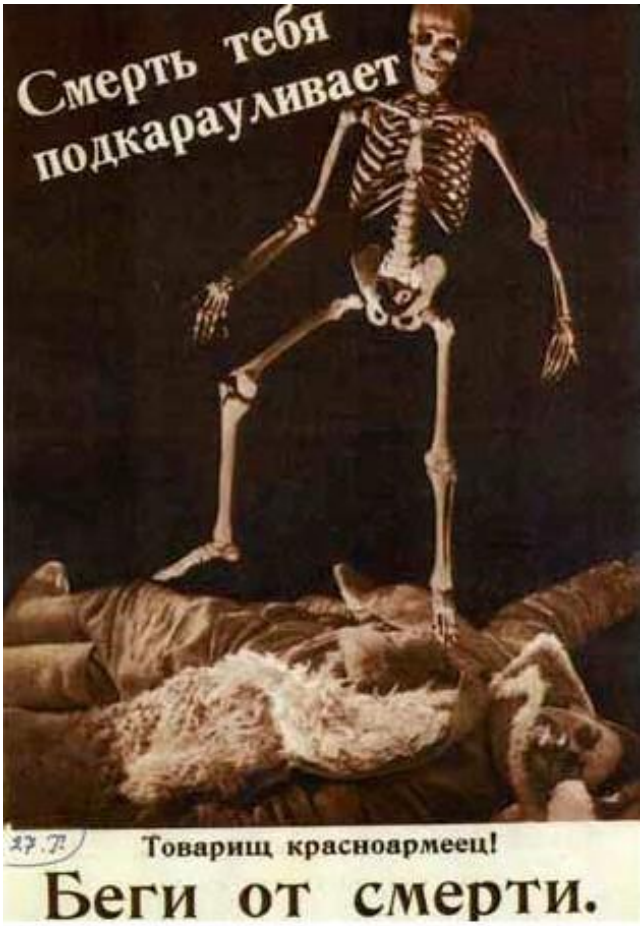

Kuolema vaanii sinua. Toveri puna-armeijalainen! Pakene kuolemaa.

Vaimon, lapsen menetin vuoksi surun ja kahleiden.

Suomalaisten lentolehtispropagandassa oli kolme vaihetta:

1. Sodan kahden ensimmäisen viikon aikana käytettiin tekstejä, joissa Leninin ja Stalinin 20- ja 30-luvulla esittämiin lausumiin vedoten kuvattiin syttynyttä ja käynnissä olevaa sotaa rikollisena ja imperialistisena konfliktina. Sodan aloittajat, Stalinin lähellä toimineet poliittiset johtajat, leimattiin Leninin perinnön pettäjiksi ja tämän kansallisia kysymyksiä koskevien oppien hylkääjiksi. Eritoten Molotov sai sapiskaa oikein viimeisen päälle. ”Suomensyöjä” Molotovista tuli kaiken pahan alku ja juuri.

2. Joulukuun puolenvälin jälkeen ryhdyttiin rajusti hyökkäämään kommunistista järjestelmää vastaan. Etenkin Neuvostoliiton kommunistisen puolueen (NKP) työntekijöiden – komissaarien ja politrukkien – kimppuun suomalaisten lähettämissä lehtisissä iskettiin. Valheeksi leimattiin politrukkien pelottelu vankien epäinhimillisestä kohtelusta ja lopulta hirvittävästä kohtalosta, kidutuksesta ja tapetuksi tulemisesta. Satikutia saivat myös sisäministeriön NKVD-joukot, jotka pitivät rintaman takana armotonta jöötä: karkuun yrittäneet omat sotilaat ammuttiin. Piirroksissa henkilöt olivat karikatyyrimäisiä. Mainittakoon taiteilija Erkki Koposen piirtämät hyvinvoivan pyylevät politrukit ja komissaarit, joiden vastakohtina olivat laihat ja resuiset neuvostosotilaat. Näitä kehotettiin likvidoimaan moiset puolue öykkärit.

3. Tammikuun puolenvälin jälkeen – kun oli tehty rauhan ehdotuksia – ryhdyttiin tehokkaasti esittämään talvisotaa suomalaisten pyhänä puolustussotana. Samalla propaganda siirtyi puhtaasti kuvalliseen ja niukasti tekstiä sisältävään linjaan. Kuvien suosio johtui ennen kaikkea siitä, että puna-armeijassa oli annettu käsky, joka kielsi teloituksen uhalla suomalaisten lentolehtisten lukemisen. Kuvallinen kauhupropaganda muodostui talvisodan loppuvaiheessa suomalaisten pääaseeksi henkisellä rintamalla. Luurankoaiheet, nälkää ja massatuhoja esittävät kuvat kertoivat, mitä vihollissotilaat saivat kärsiä hyökätessään Suomen yksimielistä ja yhtenäistä kansaa vastaan. Pahinta oli ”valkoinen kuolema”, *belyi smertz*, jolle antoi pontta poikkeuksellisen ankara pakkastalvi. Vihollisen tankit jäätyivät esim. Raatteen tielle. Etelästä tulleet tataarijoukot paleltuivat Suomen metsiin heikoissa varusteissaan. Talvi oli sodassa Suomen paras liittolainen. Vihollinen kärsi massatuhot: kokonaisia divisioneja motitettiin ja tuhottiin hankien keskellä. Taisteluhaudat olivat täynnä ammuttuja ja jäätyneitä venäläisiä sotilaita. Vainajat nostettiin ampumahaudan reunalle rintatueksi, jossa tiedotuskomppanian kameramiehet kuvasivat kalmot. Näkymä oli puistattava, kun ruumiiden kylmät silmät tuijottivat lentolehtiskuvan katselijoita. Näiden kauheuksien vastapainoksi esiteltiin lukemattomissa lehtisissä vangiksi saatujen neuvostosotilaiden erinomaisia oloja, hyvää ruokaa ja kunnollisia asuntoja vankileireillä, joissa elämä oli iloista, kylläistä ja huoletonta. Puna-armeijan politrukit väittivät näiden lehtisten sisältöä valheeksi sillä perusteella, ettei niissä ollut allekirjoitusta ja leimaa. Venäläisten sotavankien mielestä lehtiset tosiaan pitäisi varustaa byrokratian pukinsorkalla – leimoin ja allekirjoituksin –, jotta uskottaisiin Suomen hallituksen olevan sanojen takana.

Stadionsäätiöltä saatiin armeijalle 6 kappaletta vuoden 1940:n olympialaisia varten varattuja **kaiuttimia**, joilla oli hyvä kuuluvuus, peräti 5–6 kilometriä. Ohjelmaa lähetettiin sekä suoraan mikrofonilla että varta vasten valmistetuilta äänilevyiltä. Äänilevyt sisälsivät 2–3 minuutin puheita, joissa suomalainen yhteiskuntajärjestelmä pyrittiin osoittamaan kaikin tavoin paremmaksi venäläiseen kolhoosikomentoon verrattuna. Puheiden lomassa soitettiin äänilevyiltä tunnelmallista venäläistä kansanmusiikkia. Mikrofonipuheita pitivät heimokansojen sotavangit, jotka olivat halukkaita venäläisjoukkojen taistelumoraalin horjuttamiseen. Venäläisiä yllytettiin tottelemattomuuteen ja politrukkien likvidoimiseen. Tavoitteena oli puna-armeijan todistaminen hyökkääjäksi.

Kaiuttimilla oli helppo harhauttaa vihollinen ampumaan keskityksiä sellaisiin kohteisiin, joissa oli pelkkä kovaääninen. Kokeilutarkoituksessa valmistettiin levy, jonka äänet hiljaisessa yössä kuulostivat aivan siltä kuin hiihtävä partio olisi ollut liikkeellä. Näiden äänilevyjen avulla onnistuttiin harhauttamaan ja hermostuttamaan venäläisiä. Kaiuttimilla saavutettiin huomattava menestys, kun kaksi viholliskomppaniaa antautui 5. armeijakunnan alueella motista, jota vastaan ei käytetty mitään muuta painostusta kuin kahta

kaiutinta. Niillä onnistuttiin saamaan venäläiset siihen uskoon, että heidän mottiaan vastaan hyökätään, vaikka hyökkäys tapahtuikin kokonaan toista saarroksissa olevaa joukkoa vastaan. Huijaus onnistui täydellisesti.

Summa summarum: Erään amerikkalaisen arvion mukaan Neuvostoliitto voitti sodan, mutta Suomi propagandasodan. Miksi näin?

Neuvostoliiton propagandasota Suomea vastaan ei saavuttanut talvisodan aikana tarkoitustaan. Neuvostoliitossa ei ilmeisesti tunnettu Suomen valtioelämän sisäistä vakavuutta. Propagandassa ei pystytty saamaan selville Suomen kansan mielialassa vallinneita heikkoja kohtia tai ei osattu käyttää niitä hyväksi, mikä näkyi siinä, että talvisodan alussa propagandassa luvattiin leipää Suomen nälkää näkevälle kansalle, vaikka Suomen elintaso oli maailman korkeimpia "Hallitsevan kapitalistiklikin" kaatamiskehotukset taas osoittivat sen, että Neuvostoliitossa uskottiin vakavasti vallankumouksen syntymiseen tai peräti nälkämellakoiden puhkeamiseen Suomessa. Lisäksi jokaisen rintamasotilaan oli helppo tarkistaa, että Suomen armeijan päällystö söi samaa ruokaa kuin muutkin sotilaat, joten sekään propagandaväite ei saanut kantavuutta. Propaganda Terijoen hallituksen puolesta oli myös kaikkea muuta kuin onnistunut. Luultavasti Kuusinen uskoi, että vuoden 1918 sota oli vain keskeytyksissä ja että se leimahtaisi uudelleen ilmiliekkiin, jolloin hän palaisi kotimaahansa "riemusaatossa". Hämmästyksekseen hän sai todeta, ettei hänen julistuksensa saanut vastakaikua edes työväestön keskuudessa, koska sosialidemokraattisen puolueen ja Ammattiyhdistysten keskusliiton yhteisessä vastineessa Kuusisen julistukseen sanottiin, että "Suomen työväenluokan rauhantahto on vilpitön". Työväki ilmoitti taistelevansa ase kädessä demokratian ja rauhan puolesta väkivaltaa vastaan. Kuusisen lupaukset 8 tunnin työpäivästä olivat myös kaikkea muuta kuin onnistuneita, koska 8 tunnin työpäivä oli yleisesti voimassa Suomessa talvisodan puhjetessa. Kuusisen käyttämät sanat "lahtari" ja "valkokaartilainen" olivat liian vanhoja, ne olivat kaukana menneisyydessä. Suomessa tapahtui kyllä vallankumous, mutta se ei ollut kapina, jota Kuusinen oli toivonut. Se oli – yksimielisyyden vallankumous.

Lähdekirjallisuutta

Sampo Ahto 1989: Talvisodan henki.
Juhani Hyytiäinen 1973: Neuvostoliiton Suomeen suunnattu propaganda talvisodan aikana. Pro gradutyö Helsingin yliopistossa.
Max Jacobson 1955: Diplomaattien talvisota.
Eino Jäppinen 1987: Tiedotusmiehen sota.
Ritva Lampivuo 1975: Kuva kävi sotaa. – Taide 4/75.
Lasse Lehtinen 2006: Sodankäyntiä sanoin ja kuvin. Suomalainen sotapropaganda 1939–1944.
Jari Leskinen – Antti Juutilainen (toim.) 1999: Talvisodan pikkujättiläinen.
Taisto Mustonen 1970: Neuvostoliiton propagandasota Suomea vastaan 1939–1944. Pro gradu - työJyväskylän yliopistossa.
Reijo Porkka 1983: Sodasta kuvin.
Esko Salminen – Kauko Suvanne 1989: Kuvien sota 1939–1945. Propagandalehtiset talvi- ja jatkosodassa.
Väinö Tanner 1950: Olin ulkoministerinä talvisodan aikana.
Arvo "Poika" Tuominen 1957: Kremlin kellot.
Markku Valkonen 1989: Ateljeena sotatanner.
Jaakko Pekka Ylikoski 1974: Talvisodan suomalaista propagandaa. – Uusi Suomi

Kauko Partanen

Talvisota ja diplomatia

Tarton rauhassa neuvoteltiin Repolasta ja Porajärvestä. Saatiin Petsamo.

Kaakosta luovutettiin maata suunnilleen Uudenkaupungin rauhan rajalle saakka, Sallan alue, Suomenlahden ulkosaaret ja läntinen osa Kalastajasaarentoa. Hankoniemen alue, johon kuului myös 400 saarta, vuokrattiin Neuvostoliitolle 30 vuodeksi ja 8000 suomalaista meneti siellä kotinsa.

Historian vaiheet ovat kuin osia palapelissä. Ne tukeutuvat aina edeltäviin asioihin, mutta vaikuttavat osaltaan myös seuraaviin tapahtumiin. Usein palat sopivat helposti, mutta joskus ne runnotaan paikoilleen. Näin tapahtui myös talvisodan kohdalla.

Tarton rauha solmittiin vapaussodan jälkeen 1920, ja siinä määriteltiin Suomen rajat, jotka olivat voimassa vain 19 vuotta. J.K. Paasikivi toimi neuvotteluissa Suomen valtuuskunnan johtajana. Suomi sai Petsamon alueen, mutta joutui luopumaan neuvotteluissa Repola ja Porajärven kunnista. Kannaksella raja piirtyi Rajajokeen. Suomi ja Neuvostoliitto solmivat hyökkäämättömyyssopimuksen 1932. Se uusittiin vielä 1934 jatkuvaksi kymmenen vuotta. Kolme vahvaa sopimusta takasi siis Suomen oikeuden jatkaa rauhallista elämänmenoa.

Tapaus Jartsev

Neuvostoliiton Suomen lähetystön II sihteeri Boris Jartsev, oikealta nimeltään Rybkin, pyrki 14.4.1938 suoraan ulkoministeri Rudolf Holstin puheille. Hänellä tuntui olevan poikkeukselliset valtuudet, koska hän ohitti tullessaan Neuvostoliiton Suomen lähettilään. Jartsevilla oli viesti Suomen hallitukselle: Neuvostoliitto pelkäsi Saksan valmistelevan hyökkäystä Suomen kautta Neuvostoliittoon. Puna-armeija ei jäisi odottamaan

Rajajoelle, vaan tulisi vihollista vastaan Suomen alueelle, jossa silloin käytäisiin taisteluja. Tätä varten Neuvostoliitto tarvitsi tukikohtia ja tarjosi edullista kauppasopimusta. Jartsevia ei otettu vakavasti, koska hänellä ei ollut virallista diplomaattista asemaa. Ulkoministeri vastasi, ettei Suomen käsityksen mukaan Neuvostoliittoa uhkaa mikään vaara Suomen suunnasta. Myöhemmin on käynyt ilmi, että Jartsev oli saanut ohjeensa henkilökohtaisesti Stalinilta. Seuraavana vuonna Suomen lähettiläs Boris Stein toi samaa viestiä ulkoministeri Eljas Erkolle. Neuvostoliitto toivoi tukikohdiksi Suomenlahden saaria, Hankoniemeä, Ahvenanmaata ja rajanoikaisua Kannaksella. Sopimukseen ei päästy, ja tämän johdosta kauppaneuvottelut Moskovassa katkesivat.

Kiristyvän kansainvälisen tilanteen johdosta Suomessa kiisteltiin puolustusmäärärahoista. Karjalan kannasta linnoitettiin kesällä 1939 kaiken varalta 3000 miehen voimalla ja taisteluharjoituksia pidettiin elokuussa ”keltaisten ja valkoisten välillä”. Harjoitusten päätöstilaisuudessa Viipurissa pääministeri Cajander onnitteli Suomea siitä, ettei maa ollut tuhlannut varoja aseisiin. Ne vain ruostuisivat varastoissa!

Saksa ja Neuvostoliitto solmivat 23.8.1939 Moskovassa yhteistyösopimuksen. Neuvottelijoina olivat Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatseslav Molotov ja Saksan ulkoministeri Joachim von Ribbentrop. Sopimukseen liittyi salainen lisäpöytäkirja, jossa Suomi ja Baltia tulivat kuulumaan ”uudelleenjärjestelyjen sattuessa” Neuvostoliiton etupiiriin. Sopimus koski myös Puolaa. Myös Englanti ja Ranska olivat käyneet neuvotteluja Neuvostoliiton kanssa Eurooppaa koskevista kysymyksistä, mutta Saksa oli nopeampi käänteissään. Viikon kuluttua Saksa hyökkäsi Puolaan.

Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatseslav Molotov kutsui 5.10.1939 luokseen Suomen Moskovan lähettilään Aarno Yrjö-Koskisen neuvottelemaan kauppasuhteiden ja poliittisten suhteiden parantamisesta. Molotov oli viitannut Baltian maiden kanssa tehtyihin sopimuksiin. Muistissa oli myös lähettiläs Steinin huomautus, että Neuvostoliitto ei luovu Suomenlahden saaria koskevasta vaatimuksestaan. Tämän tilanteen johdosta Suomen hallitus hyväksyi Mannerheimin 22.9.1939 tekemän esityksen suojajoukkojen keskittämisestä rajalle. Tästä edettiin nopeasti täydelliseen liikekannellepanoon, jota kutsuttiin YH:ksi eli ylimääräisiksi harjoituksiksi.

J.K. Paasikivi, eversti Aladar Paasonen, lähetystöneuvos Johan Jakob Nykopp sekä Yrjö-Koskinen saapuivat Moskovaan 11.10. neuvottelemaan Neuvostoliiton rajuista vaatimuksista, joihin kuului myös tukikohta Suomenlahden suulta. Suomen hallituksen ohje oli suostua ainoastaan Kuokkalan mutkan oikaisemiseen ja Peninsaaren, Lavansaaren ja Seiskarin luovuttamiseen. Toisella ja kolmannella neuvottelukerralla oli toisena pääneuvottelijana valtiovarainministeri Väinö Tanner ja kolmannella valtioneuvos Rafael Hakkarainen, mutta sopimusta ei syntynyt.

Neuvostoliitto syytti Suomea ”provokaatiosta”, jonka mukaan Suomen tykistö olisi ampunut rajalla sijaitsevaan Mainilan kylään 26.11.1939 seitsemän laukausta, joissa menehtyi 4 ja haavoittui 9 venäläistä. Suomen puolelta tehtiin välittömästi tutkimus, jonka mukaan Suomen tykistöä ei ollut ampumamatkan päässä mainitusta kylästä. Suomi halusi saattaa tapauksen kansainvälisen puolueettoman elimen tutkittavaksi. Molotov ei hyväksynyt tätä, vaan vaati mainitun selkkauksen johdosta Suomea siirtämään joukkonsa 20–25 km:n päähän rajalta. Sotilasjohto siirsikin yksiköitä hieman taaksepäin. Se ei kuitenkaan vakuuttanut Neuvostoliittoa, joka 28.11.1939 irtisanoi hyökkäämättömyyssopimuksen. Aamunkoitteessa 30.11.1939 Neuvostoliiton joukot aloittivat sotatoimet Suomea vastaan ilman sodanjulistusta maalla, merellä ja ilmassa. Samana päivänä pommitettiin 16 Suomen paikkakuntaa, mm. Helsinkiä kahteen kertaan. Sisäministeri Urho Kekkonen vaati pääministeri Cajanderia kutsumaan heti hallituksen koolle. ”Ihanko ennen virka-aikaa”, vastasi Cajander.

Olin aloittanut syksyllä 1939 yläkoulun toisen luokan (vastaa nykyistä neljättä luokkaa) Antrean Patalahden koulussa. Koulumatkaa oli noin kolme kilometriä, joka taittui sulan maan aikana jalkaisin ja talvisin hiihtäen. Silloin ei tunnettu kouluruokailua. Jokainen oppilas toi repussa mukanaan voileivät ja maitopullon.

Ruokailu aloitettiin ruokarukouksella, jonka jälkeen nostettiin pulpettilevy apupalikan avulla vaakasuoraan. Maitopullo pysyi näin helpommin pystyssä. Ruokaliina levitettiin vielä pulpetille, ja aterointi voi alkaa. Opettajanamme oli mielestäni jo iäkäs Aleksandra Hätönen. Kerran piti kirjoittaa aine: Luokkahuoneeni. Kirjoitin siihen mm., että opettajani nimi on Sanni Hätönen. Vieruskumppanini kauhistui ja sanoi: ”Et sinä voi tuollaista nimeä käyttää, sehän on haukkumanimi!” Häivytin nopeasti kyseisen nimen suttaamalla koko nimen musteella. Päälle kirjoitin oikean nimen, Aleksandra Hätönen. Tarkastaessaan aineita opettaja neuvoi ystävällisesti, että virheellinen sana pitää vain yliviivata. Näin tehden olisi väärä nimi kuitenkin ollut luettavissa!

Marraskuun viimeisenä päivänä 1939 menin aloittamaan kymmenvuotiaan koulupäivää. Opettajamme asteli vakavana kateederin taakse ja sanoi: ”On syttynyt sota, eikä nyt pidetä koulua, menkää lapset kotiin.” Näin vakavissa merkeissä päättyi koulunkäyntini Antreassa.

Kuusisen hallitus

Seuraavana päivänä, eli 1.12. Neuvostoliitto ilmoitti perustetuksi Terijoella O.W. Kuusisen hallituksen, jonka se tunnusti Suomen ainoaksi lailliseksi edustajaksi. Suomalaiset joukot vetäytyivät Terijoelta vasta puolenpäivän tienoilla. Nopeaa toimintaa!

Neuvostoliiton Leningradin sotilaspiirin joukkojen saaman tehtävän mukaan Suomen vastaiset sotatoimet oli saatava päätökseen Karjalan kannaksella 10 päivän kuluessa. Armeijakuntien komentajille oli annettu varoitus: Kun Ruotsin tai Norjan raja saavutetaan, niin sitä ei saa ylittää! Se Leningradin turvallisuudesta! Suomen vajavaisesti varusteltu, mutta sitkeää puolustustahtoa omaava armeija tuotti yllätyksen hyökkääjälle. Täällä ei ollutkaan venäläisen propagandan mukaisia punalippuja heiluttavaa ja ”vapauttajiaan” iloisena odottavia suomalaisia heitä vastassa. Rajuissa talvisissa taisteluissa suomalaiset saivat useita torjuntavoittoja, mutta kärsivät myös suuria tappioita heikkojen puolustuslaitteiden ja puutteellisen taisteluvarustuksen takia.

Vapaussodan jälkeiset haavat yhteiskunnassa umpeutuivat viimeistään nyt ulkoisen uhan edessä. Hyökkääjä kohtasi täällä yksimielisen kansan. Kuusisen ”nukkehallituksen” muodostaminen vain lisäsi suomalaisten puolustustahtoa, päinvastoin kuin Stalin oli olettanut.

Sodan johto oli sotamarsalkka Mannerheimin käsissä. Kannaksen armeijaa komensi aluksi kenraaliluutnantti Hugo Österman, 9.2.1940 alkaen kenraaliluutnantti A.E. Heinrichs, Laatokan Karjalan ryhmän komentajana oli kenraaliluutnantti Woldemar Hägglund. Hän kysyi rajujen taistelujen keskellä komppanianpäälliköltään Aarne Juutilaiselta: ”Kestääkö Kollaa?” Vastaus kuului: ”Ellei meitä käsketä juoksemaan karkuun, niin Kollaa kestää!” Pohjois-Suomessa vastuuta kantoi kenraaliluutnantti Hjalmar Siilasvuo. Hän tuli tunnetuksi tammikuun alussa 1940 käydyistä Raatteen tien voittoisista mottitaisteluista, joissa tuhottiin lähes kokonaan Neuvostoliiton 44. divisioona ja saatiin runsas sotasaalis. Suomalaisten lottien panos maanpuolustuksessa oli merkittävä. Mainittakoon tässä vain ilmavalvonta, muonitus- ja vaatehuolto sekä haavoittuneiden hoito. Lotat vapauttivat noin 100 000 miestä maanpuolustustehtäviin. Siviiliväestö kantoi myös raskaan taakan kotitöistä asekuntoisten miesten ollessa rintamalla.

Kotona Vinninmäellä seurasimme radiosta vakavina uutisia sodan alkupäivistä. Huhuja siviiliväestön evakuoinnista alkoi liikkua, ja vajaan kahden viikon kuluttua tulikin määräys vain välttämätön käsimatkatavara mukana siirtyä läheiselle Vuoksen Viipurin puoleiselle rannalle Kuorekosken pysäkille odottamaan evakuointijunaa. 13. päivänä joulukuuta pitkä rivi umpitavaravaunuja, ns. härkävaunuja tuli pysäkille. Paljon pitempi rivi sodan jaloista lähteviä naisia, lapsia ja vanhuksia odotti pääsevänsä mainittuun kyytiin. Vaunusilta oli noin 1,5 metriä korkea, ja vaunuun nousemiseksi tarvittiin tilapäistikkaita sekä tehtävään komennettuja sotilaita. Sattuman satoa on, että vuosikymmeniä myöhemmin työmatkallani

Nummen pitäjässä eräs isäntä sanoi olleensa auttamassa minua ja äitiäni kyseiseen vaunuun. Sukunimemme oli jäänyt hänen mieleensä.

Kaksi laveria oli vaunun molemmissa päissä. Tilaa löytyi kussakin vaunussa 40 hengelle. Keskellä vaunua oli kamiina, joka piti matkalaiset sulina talvipakkasella. Käytettävissä oli myöskin ämpäri tarvittavia hygieenisiä toimenpiteitä varten. Lotat tarjosivat muutamilla asemilla lämmintä keittoa, joka maistui tosi hyvältä. Kovin paljoa ei vaunussa käydyistä keskusteluista kantautunut 10-vuotiaan pojan korviin. Se käsitys kuitenkin tuli, että tämä mittava väestönsiirto on vain varmuustoimenpide. Kotiin palataan taas, kun olot ovat vakiintuneet.

Parin vuorokauden matkanteon jälkeen saavuimme Humppilan asemalle, jossa vaihdoimme kapearaiteiseen Forssan junaan. Siellä Kerholan tiloista muodostui seuraava etappi, jossa meidät evakot, joksi nimi vähitellen muodostui, jaettiin omiin asuinpaikkoihinsa. Kolme tuttavaperhettä, Pyyhtiät, Lehtoset ja me äitini kanssa majoituimme Tammelan kirkolle opettaja Tarmo Hirsjärven talviasuttavaan huvilaan. Talon omistaja tuli tervehtimään uusia ”vuokralaisiaan”.

Keittiön puuliesi oli ahkerassa käytössä, kolmen perheen kattilat vaativat runsaasti tilaa. Isäntä loihe lausumaan: ”Kyllä nyt meidän äitimme silmäterä – liesi – on prässinsä nähnyt.” Tähän eräs evakko emännistä totesi, että jäihän meiltä koti ja kotiseutu rajan taakse. ”No sehän oli vain maallista.” ”No onko teidän lietenne sitten taivaallista”, tokaisi sama emäntä. Näistä pienistä alkutunnusteluista päästyämme suhteet muodostuivat asiallisiksi.

Aivan alkupäivinä Tammelassa sain tehtäväkseni hakea perunoita läheisestä Humalaisten talosta. Ikäiseni talon poika tuli kanssani kellariin. En ymmärtänyt sanaakaan hänen puheestaan, laulavasta Tammelan murteesta.

Luulin hänen puhuvan ruotsia. Vähitellen totuimme toistemme kieleen, ja asiat alkoivat sujua.

Tammelassa oli runsaasti omiakin oppilaita, ja kun meidät karjalaislapset piti sovittaa samaan Kirkonkylän kouluun, alkoivat seinät pullistella. Erikoisjärjestelyillä kuitenkin selvittiin. Minun piti mennä keskeytyneelle toiselle (neljännelle) luokalle, mutta se olisi tullut aivan liian suureksi. Niinpä jouduin muitten mukana luokkaa ylemmälle, ja kai siellä sitten selviydyin. Kateederin taakse asettui myöskin karjalainen, Johanneksesta Vaahtolan koulusta siirtynyt Taavi Laurikainen, joka jäi mieleeni huumorintajuisena ja innostavana opettajana.

Asuinpaikkakin vaihtui pari kertaa, ja keväällä 1941 sain käteeni kansakoulun päästötodistuksen. Aikomuksenani oli mennä syksyllä pyrkimään Forssan yhteiskouluun, mutta Karjalaan paluu muutti sen suunnitelman.

Taistelujen kulku

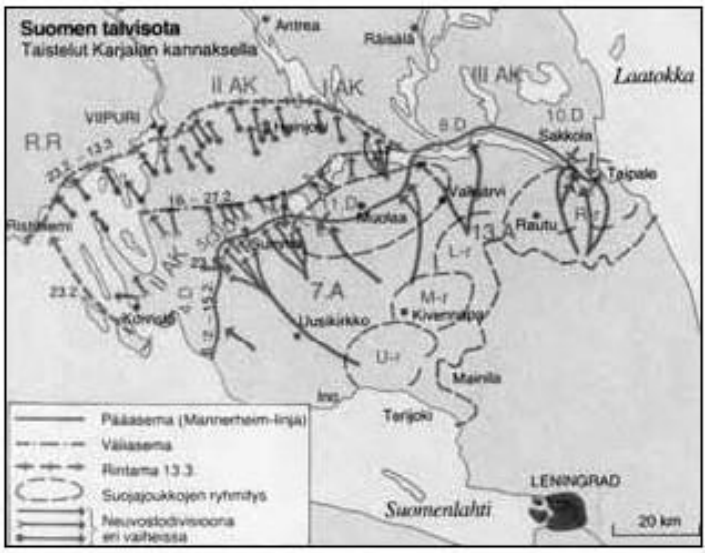

Suomen talvisodan taistelut.

Suomalaiset vetäytyivät ylivoimaisen vihollisen edessä Kannaksella viivytystaisteluja käyden Mannerheim linjalle, joka oli vielä pahasti keskeneräinen. Kuolemajärven pitäjän Summan kylässä käytiin 17.–22. joulukuuta raju torjuntataistelu, jossa vihollisen tappiot olivat hyvin suuret. Taipaleen suunnassa oli toinen hyökkäyksen painopiste. Myös omat joukkomme kuluivat kovassa pakkasessa käydyissä ankarissa tykistö-, panssari- ja jalkaväkiaseiden tulessa. Oman tykistön ammusvarastot olivat varsin rajalliset. Puna-armeijan suurhyökkäys alkoi 1.helmikuuta 1940 tarkoituksena murtaa Suomen puolustus. Neuvostoliitto sai huomattavia täydennysjoukkoja, jotka aloittivat valtaisan rynnäkön panssarivaunujen tukemana. 27.2. Mannerheim antoi käskyn vetäytyä Viipuri–Tali–Kuparsaari–Noskua-linjalle. Läpimurto jäätä pitkin Viipurinlahdella maaliskuun alussa uhkasi jo joukkojemme selustaa. Viipuri–Helsinki-tien oli vihollinen jo katkaissut. Tilanne oli kriittinen. Maaliskuun 9. päivänä myöhään illalla rintamakomentajien karun raportin kuultuaan hallitus päätti sodan lopettamisesta erittäin raskaista ehdoista huolimatta.

Taistelujen kestäessä toimi diplomatia eri reittejä. Kansainliitto erotti Neuvostoliiton jäsenyydestään. Suomessa uudeksi pääministeriksi nimitettiin Risto Ryti. Hella Wuolijoki otti yhteyttä Neuvostoliiton Tukholman suurlähettilään madame Kollontayhin ja tammikuun 29. p:nä tuli Moskovasta kirje, jossa avattiin neuvottelutie Rytin hallituksen kanssa. Suomi oli saanut Ruotsista noin 9000 miehen vapaaehtoisjoukon, mutta tärkeintä oli, että Ranska ja Englanti neuvottelivat interventiosta Pohjolaan. Mahdolliset apujoukot olisivat tulleet ehkä kuukausien kuluttua ja Ruotsin kielteinen suhtautuminen länsimaisten joukkojen ja sotilasmateriaalin läpikulkuun lisäsivät hallituksen halua päästä pikaiseen rauhaan. Paasikivi, kenraali Walden ja Väinö Voionmaa matkustivat pääministeri Risto Rytin johdolla Moskovaan, jossa he 12. maaliskuuta 1940 allekirjoittivat rauhansopimuksen. 13.3. tuli taukosi kaikilla rintamilla. Koko maassa suruliputettiin ankaran rauhan johdosta. Karjalan ja muiden luovutettavien alueiden väki jätti tutut kotitienoot taakseen aloittaakseen elämän uusilla asuinsijoilla.

Kuitenkin tärkein, kansallinen itsenäisyys säilyi. Maaliskuun 13. päivä 1940 jää polttokirjaimin merkittynä kotimaamme historiaan. Muistamme sen veteraanisukupolven mittaamattomien uhrausten takia ja koko kansakunnan äärimmäisistä voimanponnistuksista.

Lähteet: Max Jakobson: Diplomaattien talvisota.
Helge Seppälä: Talvisodan venäläinen ruletti.
Esitelmä Someron Sotilaspoikien ja Pikkulottien perinneyhdistyksen tilaisuudessa 12.3.2010.

2011

Reijo Mattila

Muistikuvia jouluaatosta 1939

Valfrit August Mattila (1902-1940) oli saanut ratsumieskoulutuksen. -Kuvat kirjoittajan

Viime vuoden jouluaattona, kun valmistauduin joulusaunan lämmitykseen, ajatuksiini tulivat vuoden 1939 jouluaaton tapahtumat. Tämä kirjoitus perustuu omaan muistiini sekä äitini kertomiin tapahtumiin tuolta vaikealta ajalta.

Jo syksyllä olivat vihollisen asevoimat ylittäneet Suomen rajan ja talvisota oli syttynyt. Omaa armeijaamme vahvistettiin kaikin tavoin, niin materiaalien kuin miestenkin suhteen. Vakinaisen armeijan ja reserviläisten lisäksi myös nostoväkeen kuuluvia kutsuttiin palvelukseen. Isäni oli syntynyt 1902 ja oli kasteessa saanut nimen Valfrit August, paremmin hänet tunnettiin Mattilan Akuna. Syksyn kuluessa oli hänetkin määrätty asepalvelukseen. Isä oli saanut asevelvollisena olleessaan Lappeenrannassa ratsumieskoulutuksen. Koska varsinaista ratsuväkeä ei enää talvisodassa ollut, niin ratsumiehet koulutettiin jalkaväkisotilaiksi. Siitä, missä isäni oli koulutuksessa, en tiedä. Ilmeisesti kuitenkin jossain lähiseudulla.

Äidillä oli jotain tietoa, että isä saattaisi jouluaattona käydä kotona. Kyllä me häntä odotimmekin. Toisihan hän mukanaan todellisen joulun, kun saataisiin olla taas kaikki yhdessä. Jouluaattopäivä kului, mutta isää ei vaan kuulunut. Illalla tehtiin navettatyöt ja odotettiin, mutta ei tullut isää eikä merkkiäkään hänestä. Saunaa oli lämmitetty koko iltapäivä ja iltatöiden jälkeen oli joulusaunan vuoro. Odotettiin yhä. Jospa hän vielä ehtisi meidän kanssamme saunaan. Ilta ehti kulua pitkälle, kun lopulta lähdimme ilman isää. Talvisessa pimeydessä myrskylyhdyn valo oli tarpeen, kun kävelimme peräkkäin kapeaa lumeen sotkemaamme

polkua. Saunassa huomasimme, että isä voisi tulla juuri nyt, kun olemme saunassa. Meille tulikin kiire päästä tupaan. Taisipa peseytyminenkin jäädä vähän heikonlaiseksi. Kun lähdimme saunasta, minulla oli kädessä ämpäri, jossa olivat pyykkivaatteet. Äiti kantoi käsivarrellaan Liisaa, toisessa kädessään myrskylyhty. Kalle kulki välissämme kaatuillen kapealla polulla, mutta kolmivuotiaan kovalla sisulla hän nousi aina ylös ja jatkoi matkaa. Hiljaa siinä mentiin eteenpäin. Äkkiä pääsi äidiltä kauhunhuuto: ”Tupa palaa! Liekit näkyivät kamarin akkunasta! Reijo, heitä pyykit pois ämpäristä ja ota siihen lunta. Juokse tupaan ja heitä lumi liekkeihin ja koeta saada tuli sammumaan!”

Lähdin juoksemaan kohti tupaa, kinoksesta otin lunta ämpäriini ja menin vauhdilla sisään. Pysähdyin keskelle tuvan lattiaa ja katselin isää, joka istui pöydän vieressä kynttilän valossa. Sanaakaan sanomatta juoksin pihalle ja huusin minkä jaksoin: ”Isä on kotona ja kynttilä palaa!” Isä oli odottaessaan tuonut jouluruuat pöydälle. Perin vaatimaton se oli. Olipa pala palvilihaa, jonka eno oli joululahjaksi antanut. Minua kiinnosti kovin tuppipuukko, joka riippui isän vyössä. Isä leikkasi sillä puukolla kauniita siivuja palvilihasta. Silloin minunkin teki mieli veistää edes yksi lastu, mutta isä pisti puukon tuppeen sanoen, ettei jouluna saa veistellä.

Jollain tavalla jouluaatto siinä kului. Muistan vain, kun isä sanoi: ”Mun täytyy pian lähteä, nyt on sanottava jäähyväiset, koska tiedän kohtaloni, etten palaa luoksenne. Teidän täytyy itse pärjätä tästä eteenpäin. Muuta neuvoa en osaa antaa, kuin että pysykää yhdessä, niin olette vahvempia.” Sitten hän otti meidät käsiensä suojaan ja siunasi meidät lukemalla Herran siunaukseen. Ulos lähtiessään hän vielä muistutti: ”Älkää missään asiassa laskeko mitään sen varaan, että minä palaisi takaisin. Reijo, sinä olet vanhempi, pidä hyvää huolta Liisasta, Kallesta ja äidistä. Kun tarvitset apua, pyydä Jumalalta. Hän kyllä sinua auttaa. Muistakaa nyt, kun tämän oven suljen, niin poistun teidän elämästänne. Jumalan suojelukseen!” Raskaat kyyneleet valuivat hänen silmistään. Eipä sinä yönä kunnolla nukuttu, koska illan dramaattiset tapahtumat, huoli ja kaipaus täyttivät ajatukset.

Kun helmikuun alussa täytin seitsemän vuotta, sain isältä onnittelukortin, jota säilytin kauan, mutta aikojen kuluessa se on kadonnut. Helmikuun lopussa äidin isälle kirjoittama kirje tuli takaisin. Silloin äiti sanoi: ”Meillä ei enää ole isää. Hän tiesi sittenkin kohtalonsa.”

Tuskallista odotusta kesti jonkin aikaa. Tieto kaatumisesta tuli naapurien välityksellä. Kirkkoherran kansliasta oli soitettu Maasiltaan ja pyydetty toimittamaan suruviesti perille. Naapurin tyttäret olivat palaamassa koulusta ja saivat Maasillasta toimitettavaksi viestin perille.

Isän hautajaisista muistan ainoastaan yhdeksän Suomen lipuin verhottua arkkua kirkon alttarilla. Isän kaatumispaikaksi ilmoitettiin virallisesti Pien-Pero, mutta jotain tietoa oli olemassa, että paikka oli väärä, koska Pien-Perossa ei silloin ollut taisteluja. Kun kerättiin tietoja kaatuneiden muistomatrikkelia varten, sain olla mukana Valtion sota-arkistossa tutkimassa somerolaisten kaatuneiden kantakortteja. Ihmeellinen sattuma, että ensimmäinen kantakortti, josta tietoja kirjasin, oli isäni kortti. Kortissa oli lopussa teksti: ”Kaatunut Sakkolan Keljassa 19.2.1940. Vakuudeksi N-N komppanian päällikkö, kersantti N-N komppanian vääpeli.” Yli kuusikymmentä vuotta kestänyt epätietoisuus oli päättynyt.

Kalle, Reijo ja Toini Mattila. – Kuva kirjoittajan

Timo Alanen

Neuvostoliittolaiset sotavangit Somerolla jatkosodan aikana

Suomen sotamenestys oli yllättävän hyvä jatkosodan alkuvaiheissa vuoden 1941 kesällä. Suomalaiset saivat voittojen ansiosta yllättävän paljon sotavankeja, jotka aluksi sijoitettiin vankileireihin. Pian kuitenkin huomattiin, että ruoka oli vähenemässä ja piti keksiä jokin keino, jolla vankileirien vahvuutta saataisiin pienemmäksi. Keksittiin ratkaisu: siirretään vankeja maaseudun taloihin. Siellä talot tarjoaisivat asunnon, ruuan ja työtä.

Somerolla toiminnan johtaja oli Arvo Ilomäki, joka nimitettiin työvoimapäälliköksi. Hän oli syntynyt Pohjanmaalla ja käynyt siellä maanviljelyskoulun. Hän oli jatkanut opintojaan Mustialassa, mistä hän oli valmistunut agrologiksi vuonna 1940. Samaan aikaan hänet vihittiin avioliittoon tammelalaisen morsiamen kanssa. Pariskunta muutti Somerolle, jonka työvoimapäälliköksi Ilomäki sai nimityksen.

Vankiasioiden selvittely on osittain hyvin hankalaa, sillä Ilomäen kertoman mukaan hänelle oli sodan loppuvaiheessa soitettu ja kehotettu polttamaan kaikki vankeja koskevat paperit. Niin hän oli myös tehnyt. Suurin osa seuraavasta on muistitietoa.

Hangon vankileiristä on lähetetty Someron taloihin vankeja. Ei ole selvinnyt, saivatko talolliset valita haluamansa vangit vai määräsivätkö vankileirin viranomaiset, kuka lähtee ja minne lähtee. Tämä olisi mielenkiintoista tietää. Toisten tietojen mukaan vankien saamiseksi isäntien piti tehdä anomus, joka käsiteltiin. Tämä tuntuu luonnolliselta, sillä vankien työstä piti kuukausittain maksaa työvoimapäällikölle: jos maksaa, kai saa päättää monestako vangista maksaa. Isännät saivat tietää etukäteen, kuinka monta vankia oli tulossa. Toisten mukaan taas isännät hakivat vangit jostain.

Toisaalta muistetaan, että vangit olisivat olleet jotenkin suojeluskunnan kyläpäällikön vastuulla. Niinpä

Pajulassa kyläpäällikkö Aarne Juote olisi jakanut vangit taloihin. Vankien kohtelusta annettiin hyvinkin pikkutarkat ohjeet. Tärkeintä tietysti oli vartiointi. Käytäntö oli toisenlainen, sillä vangit saivat liikkua työajan ulkopuolella melko vapaasti. Vankien olojen tarkastaja oli Arvo Ilomäki, joka liikkui polkupyörällä - myöhemmin moottoripyörällä - ja suksilla. Liikkuessaan hänellä oli aina ase mukana. Tarkastuksista Ilomäki ilmoitti taloihin etukäteen, että vankien huoneet ehdittiin lukita.

Jos vanki ei käyttäytynyt määräysten mukaan, hänet voitiin siirtää takaisin vankileiriin. Koska vangit osasivat huonosti suomea, tarvittiin toisinaan tulkkia. Tarvittaessa tulkki selvitteli myös ristiriitatilanteita. Somerolle tulkiksi oli nimetty salolainen valokuvaaja Feodor Smirnoff. Hän oli syntynyt vuonna 1892 ja oli ollut tsaarin armeijan luutnantti. Vallankumouksen aikana vuonna 1917 hän oli katsonut parhaaksi siirtyä Helsinkiin, missä hän aluksi oli ollut satamatöissä ja asunut ”veneen alla”. Palkkarahoilla hän oli ostanut kameran ja ryhtyi opettelemaan valokuvausta. Varsin pian - ehkä jo vuonna 1918 - hän perusti Saloon valokuvaamon, jota hän piti 1960-luvulle saakka. Uskonnoltaan hän oli ortodoksi, mutta oli vuonna 1934 kääntynyt luterilaiseksi ja liittynyt Salon seurakuntaan.

Vankiasioissa hänen päätehtävänsä oli toimia tulkkina ja kuulustelijana Salon Kaakelitehtaan vankileirillä (nykyisin näillä paikoin Motonet, Honkong), jossa oli noin 40 vankia. Taustansa vuoksi hän inhosi neuvostoliittolaisia vankeja, jotka olivat bolsevikkein perillisiä. Ja juuri bolsevikkien vuoksi hän oli joutunut lähtemään. Smirnoff oli jopa käyttäytynyt väkivaltaisesti vankeja kohtaan. Sminroff kävi myös tarkastamassa vankien oloja. Salon Isonkylän Puontin emäntä sai moitteita, kun oli laittanut vangeille liian hyvää ruokaa. Moitteita tuli siitäkin, että vankien luettavaksi annettiin sanomalehtiä, sillä niistä suomenkielentaitoinen vanki pystyi selostamaan sotatapahtumia muille. Asia ratkaistiin niin, että Puontilla leikattiin lehdistä pois kaikki sotauutiset, minkä jälkeen lehdet annettiin vankien luettavaksi. Tämäntyyppisistä ongelmista ei Somerolta ole tietoa.

Arvo Ilomäen tytär Sirkka Suonpää muisti isänsä kertoneen vankien lähdön ajalta (vuoden 1944 syksyllä): Vangit oli lastattu junaan, jonka oli määrä viedä vangit Hankoon. Silloin joku tuttu vanki oli tullut sanomaan Ilomäelle, että tämän ei olisi hyvä tulla enää juttelemaan, sillä vangit suunnittelivat kapinaa. Vanki ehdotti, että Ilomäki menisi vaunuun ja laittaisi oven lukkoon.

Loppunäytös vankiasioissa sattui vuoden 1947 kesällä. Kauniina kesäpäivänä kolme pitkään tummaan mantteliin pukeutunutta miestä tuli Ilomäen taloon ja kyseli, onko Arvi Ilomäki kotosalla. Vaimo oli vastannut, että ”ei ole”, vaikka olikin naapurissa Laukontauksen pärekattotalkoissa. Jälkeen päin otaksuttiin, että Valpon miehet olivat tulleet hakemaan Arvo Ilomäkeä, ehkä kuulusteluihin. Someron työvoimapäällikkö Arvo Ilomäki on kirjoittanut kuitin, jonka mukaan Yrjö Alanen on maksanut venäläisvankien töistä lokakuulta 1944 (12 työpäivältä) sekä vankien kuljetuksen Somerolta Hankoon.

Kimmo Hovila

Sotilaspoika Matti Pentti

Mattti Pentti 22.2.1925- 28.6.1944 Aarne Pentti 21.7.1921-7.7.1944
Kaatui Ihantalassa Kaatui Salmin Käsnäselässä. – Kuvat Mikko Pentin

Matti Pentti oli maatilan poika Someron Lautelasta. Hän syntyi Juho ja Regina Pentin perheen kuudentena lapsena 22.2.1925. Kaikkiaan lapsia perheeseen syntyi kymmenen. Matti oli ”reipasotteinen työssä, yhteishengen rakentaja toveripiirissä, innostava ja rohkea velikulta”. Näin hänestä kerrotaan kirjassa Someron sankarivainajien muisto. Matti oli poikkeuksellinen lahjakkuus monella tavalla: Hän oli innokas sotilaspoika, jolla oli johtajaominaisuuksia. Matti oli liikunnallisesti lahjakas. Hän harrasti pesäpalloa, suunnistusta ja yleisurheilulajeja. Erityisesti keskimatkan juoksijana hän menestyi. Voltin Matti heitti, vaikka kirjat kainalossa – eivätkä kirjat pudonneet, kertoo Matin tuntenut sotilaspoika. Matti oli myös musikaalisesti lahjakas. Hän soitti viisirivistä harmonikkaa juhlatilaisuuksissa ja lauloi hyvin. Hän harrasti myös metsästystä.

Suojeluskunnan poikaosasto antoi Matille mahdollisuuden toteuttaa lahjakkuuttaan.
Seppo Satamon kirjoittamasta historiateoksesta, Suojeluskunta- ja lottatoiminta Somerolla 1917–1944, voimme lukea monesta kohdasta, miten Matti osallistui toimintaan.

Suoria lainauksia kirjasta: ”Syyskuussa 1941 pidetyssä Lounais-Hämeen suojelus-kuntapiirin suunnistusmestaruuskilpailuissa uuden poikatyönjohtajan, vapaussoturi Vihtori Nurmen sotilaspojat antoivat näytön noususuunnasta kohti piirin huippua. Matti Pentin viides sija pantiin varmasti merkille poikatyönjohtajien keskuudessa. Muiden huojennukseksi Somero ei vielä saanut mukaan täyttä joukkuetta. Somerniemi näytti isoveljelleen ja piirin muille poikaosastoille kantapäitään ja vei joukkuemestaruuden. Varmasti myös Vihtori Nurmi oli katsellut kipua tuntien tulosluetteloa, josta ei löytynyt muita somerolaisia kuin erinomaisen henkilökohtaisen suorituksen tehnyt Matti Pentti, ja tehnyt päätöksen näyttää, että hänen poikiaan ei pidä aliarvioida.”

”Pajulassa helmi-maaliskuun vaihteessa 1942 pidettyihin talviharjoituspäiviin osallistuneet 54 poikaa majoittuivat koulun luokkiin, osa opettaja Hossin asuinhuoneisiin. Nurmi oli värvännyt kouluttajiksi Kustaa Hossin, luutnantti Reino Parkon, rouva Anna-Liisa Parkon ja sotilaspoika Matti Pentin. Huoltajina toimivat rouvat Tyyne Juote ja Kerttu Hovila (Korpi), sekä neiti ja rouva Horsmala apulaisinaan neidit Laakso ja Juote. Ohjelmassa oli suksien huoltoa, hiihtotekniikan, pujottelun ja mäenlaskun harjoituksia, latupartion

toimintaa, sulkeisjärjestyksen harjoituksia suksilla, etenemistä rivissä, jonossa, paririvissä ja parijonossa, poistumisharjoituksia ja ryhmänjohtajien mieskohtaisia harjoituksia. Ryhmäopetuksessa Reino Parko esitteli tykistön toimintaa, Anna-Liisa Parko opetti ensiavun antamista ja Kustaa Hossi puhui routavuosista ja itsenäisyydestä, sodasta ja rauhasta ja nuorison kasvatuksesta."

Nämä lainaukset kuvaavat hyvin, minkälaista oli sotilaspoikien toiminta. Matti oli esimerkillinen sotilaspoika. Hän ilmoittautui vapaaehtoisesti lähtemään rintamalle tositoimiin 18 vuoden ikäisenä syksyllä 1943. Kevään 1944 aikana hän oli Huuhanmäen koulutuskeskuksessa Laatokan rannalla oppimassa sotilastaitoja. Isäni Into Hovila oli Matin serkku ja toimi tuohon aikaan kouluttajana Huuhanmäessä. Matista tuli ryhmänjohtaja. Hän lähti etulinjaan alikersanttina. Kesän kynnyksellä paine rintamalla kasvoi. Matti oli kertonut isälleni haluavansa taisteluihin ennen kuinsota päättyisi. Isä oli varoittanut häntä liiallisesta innostuksesta. Isälläni oli kokemusta rintamalta talvisodasta ja jatkosodan hyökkäysvaiheen ajalta. Hän oli menettänyt kaikki parhaat kaverinsa syksyllä 1941 Syvärin voimalaitoksen taisteluissa ja itsekin haavoittunut. Hän tiesi, että etulinjan taisteluissa voi myös käydä huonosti.

Isä kirjoittaa äidilleni Kerttu Hovilalle kirjeessä 4.7.1944: "Olen saanut olla vielä täällä rintaman takana. Täältä lähetetään miehiä eturintamaan. Pentin Matti lähti viikko sitten, samaan aikaan kuin mies, jolta ostin haitarin. Hän oli nimeltään Mustakallio. Molemmat ovat jo kaatuneet. Olivat joutuneet hurjaan tappeluun. Se porukka oli tuhonnut 20 panssarivaunua ja saanut kuusi vaunua ehjänäkin." Matin elämä etulinjassa kesti vain tunteja, tämän voi päätellä kaatumisen ajankohtaa ja isän kirjeen päiväystä vertaamalla. Matti kuoli panssarivaunun tykin täysosumasta Ihantalassa 28.6.1944. Ruumista ei voitu tuoda kotiin, koska se oli hajonnut niin pieniksi palasiksi. Matti antoi henkensä Suomen puolesta 19-vuotiaana.

Pentiltä olivat sodassa mukana Matin lisäksi veljet Aarne ja Erkki. Aarne kaatui kymmenen päivää Matin jälkeen 7.7.1944 Käsnäselässä 23-vuotiaana. Myös hänen ruumiinsa jäi taistelukentälle. Ruumista ei saatu tuotua omalle puolelle, vaan Aarne jouduttiin hautaamaan taistelukentälle. Samoihin aikoihin myös Erkki haavoittui. Luoti osui hänen lompakkoonsa, jossa oli kynsisakset ja kolikoita. Ne hajottivat luodin ja pelastivat Erkin, josta tuli myöhemmin Pentin talon isäntä vuosikymmeniksi.

Matti oli antanut sotilas-poikalupauksen, jonka hän kirjaimellisesti piti*: "Kolme minulle pyhää: Jumala, koti ja isänmaa. Niiden tunnusten alla minä palvelen maatani, uhraan työni niiden onnellisuuden hyväksi. Olen maani poika ennen kaikkea."*

2013

Risto Ahti

Desantteja Somerolla

Desantit olivat vihollisen selustaan pudotettuja lakuvarjosotilaita, joiden tehtävänä oli vakoilla ja tehdä kaikenlaista tihutyötä.

Talvi- ja jatkosodan vuosina 1939–1944venäläiset desantit olivat kirjava joukko vaatetuksensa, tehtäviensä ja aseisuksensa suhteen. He olivat monesti taustaltaan huonosti koulutettuja työmiehiä, mutta joukossa oli myös opettajia, teknikoita ja jopa naisia. Ehkä yhteistä kaikille oli tottumus ulkona liikkumiseen. Monet

desantit olivat suomalaisia, aikanaan Neuvostoliittoon muuttaneita tai heidän jälkeläisiään. Toki joukossa oli myös Neuvostoliittoon tulleita amerikansuomalaisia siirtolaisia. Rajaseudun väkeä värvättiin desanteiksi

ja jopa asepalvelukseen kelpaamattomia laitettiin vakoilijoiksi. Näyttää myös siltä, että venäläiset pitivät tärkeämpänä desanttien suurta määrää kuin desanttien laatua. Päämääränä oli pudottaa mahdollisimman paljon desantteja Suomeen.

2012 ilmestyi Minervan kustantamana Atso Haapasen kirja Viholliset keskellämme. Desantteja Suomessa.

Siinä kirjoittaja pyrkii puutteellistenkin lähteitten avutta selvittämään Suomeen pudotettujen desanttien kohtaloita. Virallisten asiakirjojen mukaan kaikkiaan 785 desanttia teloitettiin, surmattiin tai tuomittiin elinkautiseen kuritushuonerangaistukseen. Ilmeisesti luku on suurempi; kaikkia lopullisia tuomioita ei tunneta. Syksyllä 1944 rauhan tultua vapautettiin välirauhansopimuksen mukaisesti vankilasta 501 Suomen kansalaista ja 192 Neuvostoliiton kansalaista. Suomalaisia oli vangittu sodan aikana avunannosta desanteille. Myöhemmin vapautettiin vielä enemmän väkeä vankiloista. Desanttien motivaatiossa oli suurta vaihtelua. Usein heitä ja heidän perheitään oli uhkailtu: jos desantti antautuu ja hänet palautetaan sodan jälkeen Neuvostoliittoon, hänet teloitetaan ja perhe viedään pakkotyöhön. Tietenkään desantti ei halunnut jäädä kiinni, sillä suomalaiset kuulemma kiduttavat, jopa puhkovat silmät ja leikkaavat kivekset.

Desanteilla oli kirjava vaatetus. Joillakin saattoi olla päällään yhtä aikaa suomalaista, venäläistä ja saksalaista vaatetusta. Tietysti tällainen desantti saattoi heti paljastua suomalaiselle vastaantulijalle. Läheskään kaikki desantit eivät paljastuneet, ja kerrotaan, että monen lentokentän läheisyydessä nähtiin outoja hiippareita, joita ei saatu kiinni. Sodan päätyttyä Helsingistä löytyi paljon vakoilijoita.

Piileskelyä ja ruokavarkauksia

Vaikka rajaseudulla desantit saattoivat liikkua jopa kävellen tai suksilla, he tulivat tavallisesti lentokoneella ja hyppäsivät laskuvarjolla pommiluukun kautta kohteeseensa. Jotkut kertoivat, että luukku saattoi aueta yhtäkkiä ja desantti putosi alas varoittamatta. Hyppy kylläkin onnistui, koska laskuvarjo avautui pakkolaukaisimilla. Usein tavattiin maassa suutareina tulleita hyppääjiä: varjo ei ollut auennut.

Yksinäinen yöllä lentänyt kone viittasi desanttien pudotukseen tai heidän huoltoonsa. Suomalainen kotirintama osasi olla varuillaan, kun yöllä kuultiin yksinäisen lentokoneen ääntä. Osattiin varautua mahdolliseen desanttijahtiin. Monesti desantti pudotettiin tarkasti kohteeseensa, mutta usein pudotus epäonnistui ja desantti joutui kauas tarkoitetusta kohteesta. Tällöin annetusta tehtävästä ei tullut mitään eikä harhailua nälkäisenä voinut jatkaa kovin kauan. Edessä oli kiinni joutuminen ja usein teloitus.

Ilmeisesti suurin osa desanteista jäi kiinni. Näin uskotaan. Kenttäoikeudet päättivät desanttien kohtalosta.

Oikeusistunnossa piti olla paikalla kolme jäsentä, puheenjohtajana oikeusoppinut. Suojeluskuntien yhteydessä oli oikeusistuin, joka varsin usein ja nopeasti päätti tuomiosta, useimmiten teloituksesta.

Lapsena muistan kerrotun desantista, joka lienee kulkenut myös kotitaloni Lautelan Rauhalinnan ohi. Tällainen tapaus oli kesällä 1941 jatkosodan alussa. Alexander Lebedew oli Tallinnasta kotoisin oleva opiskelija, joka kaverinsa Viktor Feigin kanssa piti pudottaa 30.6. vastaisena yönä Tampereen seudulle. Koneen lentäjät eivät osanneet suunnistaa, vaan Lebedew pudotettiin Kiikalaan. Lebedew piileskeli

metsissä aina 16.7. saakka, kunnes antautui ruoan loputtua Someron Joensuussa. Hän ei pystynyt suorittamaan tehtäviään, mutta sai silti vakoilusta kuolemantuomion. Tuomionsa yhteydessä hän sai ruoan näpistämisestä nälkäänsä kolmen kuukauden vankeuden ja sotapetoksesta kahdeksan vuotta kuritushuonetta, mutta teloitus tuli 11. 8.1941 päätöksellä.

Ilmeisesti ruokavarkauksia lienee ollut enemmänkin. Äitini on kertonut, miten lypsettyä maitoa oli hävinnyt ja kermaa kuorittu yöllä. Sodan aikana kulkijoita riitti ja ruokatavaraa hävisi yön aikana, joten kyseinen desantti Kiikalasta ilmeisesti Lautelan, Terttilän ja ehkä Kaskiston kautta kulkiessaan ei kaikkia varkauksia suinkaan tehnyt. Sotaa paossa olleet metsäkaartilaisetkin saalistivat osan talojen ruuista.

Sitä paitsi Lounais-Hämeen suojeluskuntapiirin kenttäoikeus totesi 1942, että Someron ja Ypäjän pitäjien ympärillä olevilla alueilla on tehty maanpetollista toimintaa ja tuhotöitä. Olihan useita liittynyt Suomen Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuraan. Jotkut seuran jäsenistä ryhtyivät auttamaan vihollista ja tekemään tihutöitä.

Kyseisen Lebedewin asiapapereissa on toisenkinlainen versio. Heinäkuun 16. päivä klo 1.40 Someron Joensuun kylässä siltavartiomies havaitsi erään miehen tulevan joen vartta kohti siltaa. Vartiomies luuli ensin uittomiehen tulevan, kunnes tulija puhui venäjää. Heti vartiomies käski nostamaan kädet ylös. Mies

antautui. Kuulusteluissa Lebedew kertoi olevansa lentäjä, jolta suomalaiset ampuivat koneen alta. Muut lentäjät kuolivat, mutta hän jäi eloon pyrkien Ruotsiin. Kenttäoikeus ei uskonut selitystä, koska häneltä löytyi niin paljon tavaraa, että se viittasi desanttiin. Kuolemantuomio tuli. Lebedewin kaveri Feig pidätettiin 2.7. Kiikalassa ja tuli teloitetuksi jo 17.7. Nopeaa oli toiminta.

Samaisena kesänä -41 syyskuun 24. päivänä putosi majuri Leonovitsh Polikarpov 1–16 hävittäjällä tultuaan Virosta Saarenmaalta. Majuri pelastautui laskuvarjolla pudoten Someron Pajulan kylään. Hän piileskeli metsissä ja 27.9. yöllä hänet pidätettiin Somerniemen ja Pajulan rajalla. Miehen aikomuksena oli mennä Venäjälle jollakin konstilla. Majuri sai kuolemantuomion 20.11.1941 ja teloitus pantiin täytäntöön heti.

Desanttien eräs tärkeä tehtävä oli havaintojen, tihutöiden ja tarkkailujen ohella ottaa selvää suomalaisten mielialoista. Esiintyikö masennusta ja toivottomuutta, sotaväsymystä vai oliko heillä isänmaallinen rohkea mieliala? Mitä surkeampi oli suomalaisten mieli, sitä parempi Neuvostoliiton kannalta. Mielialojen vakoilu näyttää olleen monien desanttien tehtävänä muitten tehtävien ohella.

Ypäjän seurakunnan pitkäaikainen kirkkoherra Risto Ahti, 24.3.1942–20.7. 2013, kirjoitti vuosikymmenten aikana suuren määrän tekstejä Someron Jouluun. Somero säilyi hänen muistoissaan aina, sillä hän syntyi Somerolla maanviljelijä perheen poikana, ja kirjoitti ylioppilaaksi Someron yhteiskoulusta 1962. Rovastin arvon hän sai 1992. Kirjoittaminen oli Risto Ahdille mieluinen harrastus. Monet kirjat ja artikkelit syntyivät hänen ajatuksistaan ja kokemuksistaan matkailun, hiihdon ja juoksun parissa. Hän noudatti kirjaimellisesti Raamatun kehotusta "mennä teille ja aitovierille", sinne missä ihmiset ovat.

Aarre Harju

Erään maalaispojan talvisota

*Kirjoitus perustuu Aarre Heinon 14- vuotiaana tekemiin muistiinp*anoihin.

Talvisodan syttyessä perheeni, äiti, isä ja minä perheen nuorimpana, vielä kotona olevana, asuimme kylässä, jossa oli kymmenen viljelystilaa, suurempia ja pienempiä. Olin silloin 14-vuotias ja työskennellyt jo kahdellakin tilalla vuoden ajan.

Tilalta, jossa nyt olin, isäntä oli kutsuttu ylimääräisiin kertausharjoituksiin ja sieltä edelleen syttyneeseen talvisotaan kuten kaikki Suomen asekuntoiset miehet. Tilan johto oli jäänyt vanhan isännän huoleksi. Hän oli jo iäkäs ja sairaalloinen. Monelle tilalle ei ollut jäänyt miestä lainkaan. Sellaisilta tiloilta isännältäni pyydettiin: "Ehtisikö se teidän päiväpoika ajaa meidänkin maitovuoron, itsellä kun ei ole lähtijää?" Lypsykarjaa oli silloin joka tilalla, ja jokaisen oli vuorollaan ajettava koko kylän maidot meijerille.

Aamupäivä kului meijerimatkalla. Iltapäivä taas... Kenellä oli karjanrehu lopussa, heinät niittyladossa, viljat myllytettävä, polttopuut vähissä tai pilkkomatta. Olisin käyttänyt mieluummin vakituisen työpaikkani hevosta. Hevoset ovat kovin erilaisia tavoiltaan niin kuin me ihmisetkin: jokainen käyttäytyy omalla tavallaan. Hevonen, jolla ei ole ajettu moneen päivään, vaikka vanhakin, on kuin nuori varsa ennen kuin tottuu ohjastajaan ja ohjastaja siihen. On selvää, että jokainen halusi minun käyttävän juuri heidän hevostaan se tarvitsi liikuntaa monen päivän tallissa olon jälkeen. Ihmeenhyvin sentään sopeuduimme, vaikka alkuun olikin vieras hevonen joka matkalla. Onneksi autot olivat vähässä vallitsevan sotatilan vuoksi.

Maitotonkkien kanssa oli vaikeuksia. Ne olivat raskaita 14-vuotiaan nosteltaviksi. Eräällä tilalla oli 60 litran tonkka. Se ei ollut halkaisijaltaan sen suurempi kuin 40 litrankaan, vaan huomattavasti korkeampi. Keskenkasvuisen oli tosi vaikeaa nostaa sitä rekeen, kun nostokahvatkin olivat nostajan vyötärön korkeudella. Sitä sanottiin "rippikoulupojaksi".

Kerran oli käydä huonosti. Olin juuri saanut tonkan uurteen reen syrjälle, kun hevonen liikautti rekeä. Siitä seurasi, että tonkka ja nostaja mätkähtivät tielle pitkälleen. Todennäköisesti pehmeän lumivallin ansiosta tonkan kansi ei auennut. Sain tonkan nopeasti pystyyn. Hetken mietin, mitä tehdä. Uutta nostoyritystä en pystyisi tekemään, sillä kädet ja jalat vapisivat niin, ettei uudesta yrityksestä tulisi mitään. Kuuntelin ja katselin, tulisiko mistään auttavaa kättä. Tallista kuului muutakin ääntä kuin hevosen aiheuttamaa. Siellä oli tilan tallimies valmistamassa hevosia päivän töitä varten. Sanoin hänelle: "Tulisitteko auttamaan? Rippikoulupoika heitti minut ja itsensä tielle pitkälleen. Miehen suu venähti auki. Hän ei kuitenkaan kysynyt mitään vaan tuli auttamaan. Saatuamme yhteisvoimintonkan rekeen hän kehotti minua seuraavalla kerralla

ennen yritystä tulemaan tallille. Tähän aikaan hänet löytäisi sieltä. Monesti tuli mieleen, olisinko joutunut korvaamaan, jos kansi olisi auennut ja 60 litraa maitoa olisi valunut tielle.

Karvas kokemus

Erään tilan isäntä käytti suutupakkaa ja tuotti sitä maitokuskilla meijerin luona olevasta kaupasta. Pientä hiivapalaa muistuttava paketti ei todennäköisesti riittänyt kovin monta päivää, koska se oli ainakin minulle jokakertainen ostos. Kauppaostoksista tuli puhetta erään toisen isännän kanssa. Kävisikö hänenkin ostostensa hoitaminen? Sanoin hänelle, ettei minulla ollut kuin se jokakertainen suutupakan haku. Isäntä pyysi tuomaan hänelle isomman paketin, ettei tarvitse käydä kaupassa joka kerta saman asian vuoksi. Minua oli harmittanut suutupakan haku jo pitkään. Olin valmis tekemään niin kuin vanhempi mies neuvoi. Tavarat ostettiin laskuun, jonka asianosaiset kävivät maksamassa.

Kerran olin järvenrannassa hakkaamassa rantalepistä halkoja. Olin kaatanut puun jäälle ja sahasin siitä metrin pätkiä. Taivaalta alkoi kuulua vähitellen voimistuvaa jyrinää, ja näin paljon lentokoneita, jotka olivat tulossa kohti. Säikähdin tavattomasti, sillä oli puhuttu, että ne voivat ampua konekivääreillä. Irrotin otteen puuhun jo sahatusta sahasta. Olin juuri lähdössä kiven taakse piiloon, kun saha kallistui puun rungolle ja terä paukahti poikki. Oli kova pakkanen; se varmaan auttoi terän katkeamista. Se oli minulle niin kova isku, että lentokoneet unohtuivat täysin. Miten selitän tämän vanhalle isännälle, joka oli mielestäni hyvin saita kaikessa? Mietittyäni hetken asiaa muistin, että isällä on vanhoja hylättyjä sahanteriävajan seinällä. Haen sieltä yhden ja kokoan sahan kuntoon!

Olin jo lähdössä, kun huomasin, ettei se niin vain käy. Katkenneet terän pätkät eivät lähde irti jäätyneestä puusta; ne on ensin sulatettava. Siihen menee niin paljon aikaa, etten ehdi päivälliselle. Tytöt tulevat etsimään, enkä olekaan työmaallani. Toiseksi; vaikka isäntä onkin vanha, kyllä hän viimein havaitsee, että terä on vaihdettu. Syyttää minua varkaudesta - että olisin ottanut hyvän terän ja vaihtanut sen loppuun viilattuun. Ei ollut pojalla muuta mahdollisuutta kuin ottaa hajonnut saha kainaloon ja lähteä isännän juttusille.

Matkalla askel oli raskas. Olisivat ne lentokoneet edes ampuneet, että olisi voinut sanoa luodin osuneen sahan terään. Ei siitä sentään pahempaa myrskyä noussut. Kuulin, että naisväellä oli ollut osuutta asiaan. He valistivat vanhaa isäntää: poika voi lähteä pois, sillä hänelle löytyy töitä joka talosta. Vaikka ääntä ei pidettykään, hiljaisuudessa voi tapahtua mitä vain, niin kuin tässäkin tapauksessa. Päiväpalkkani oli kuusi markkaa. Isäntä pidätti minulta itsenäisyyspäivän palkan. Se oli uuden sahanterän hinta. Minulle se olisi ollut tarpeen, mutta ehkä se oli tarkoitettu minulle muistutukseksi siitä, että tilan työkaluja on käsiteltävä huolellisesti. Karvas maku tästä jäi. Mitä olisi tapahtunut, jos minun ajaessani metsässä, hevoselta olisi katkennut jalka? Olisinko minä ollut korvausvelvollinen?

Teuraskarja reessä

Tilalla kävi teurastamon ostomies. Myyjän piti toimittaa teuraat teurastamolle. Myyntiin luovutettu karja siirrettiin korkealaitaiseen heinärekeen. Isommat vasikat ja lehmä kiinnitettiin riimulla kaiteeseen kiinni. Pieni vasikka laitettiin säkkiin; vain pää jäi näkyviin. Vanhaa isäntää ei voinut ajatellakaan moiselle matkalle, vaan se jäi päiväpojan tehtäväksi.

Kauppalaan johtava tie oli liukas, ja kaarrepaikoissa reki pyrki luistamaan poikittain. Tien toiselta puolelta toiselle ei arvannut ajaa, sillä joitakin autoja kulki ohi. Oli jo hämärää, eikä autoissa ollut valoja vihollisen lentokoneiden vuoksi. Hevonen oli huonossa talvikengässä ja luisteli kuin kissa liukkaalla jäällä. Kaatumisen vaara oli tarjolla joka hetki, sillä seisovat eläimet horjahtelivat kaidetta vasten reen pienestäkin sivuliikkeestä. Mitä on tehtävä, jos reki kaatuu? Reen kaiteeseen riimulla kiinnitetyt eläimet kaatuvat päällekkäin ja kuristuvat. Onhan minulla puukko, joten saan köydet poikki, mutta silloin eläimet karkaavat talviseen yöhön. Kyllä siinä tuli monenlaista mieleen yksin pimenevässä illassa. Tie oli autio ja tyhjä - onneksi ainakin autoista.

Sain kuitenkin eläinkuorman onnellisesti teurastamolle. Ostomies jo odotteli siellä. Talutimme eläimet sisälle ja annoimme niille vettä, ja kuivaruohoa eteen. Yltäni putosi kuin kuorma. Nyt ei ole vastuuta kuin hevosesta. Kunpa saisin sen vielä onnellisesti talliin ja itseni kotiin, sillä koti se oli minulle aina ollut, niin lämmin ja turvallinen.

Ajaessani kauppalan kivikatuja pimennosta hyppäsi humalaiselta vaikuttava mies. Hän kehotti pysäyttämään, jotta hän pääsisi kyytiin. Hän yritti ottaa hevosta riimusta kiinni. Ehdin kuitenkin vetää ohjaksista hevosen pään toiseen suuntaan ja samalla vauhtia. Mies kaatui katuun selälleen. Jotain taisi jäädä reen alle; kovin se ainakin kallistui mennessään. Ellen olisi saanut otetta kaiteesta, olisin ollut miehen seurana kadulla. En nähnyt kunnolla, sillä pimeä oli jo tullut. Kauppalassa oli pimennysmääräys. Sinne jäi mies kiroilemaan.

Hevonen kulki melkoista ravia. Se säikähti äskeistä, ja ainahan hevoset talliaan kohden tulevat reippaammin. Reki ei enää painanut sen jälkeen, kun kauppalan kivikadut päättyivät. Niihin kiinni ottaessaan reen jalakset aiheuttivat melkoista kipinöintiä pimeässä. Pelkäsin, sillä viime aikoina oli kerrottu kahden miehen ryöstäneen hevosen ja ajelleen sillä naapurikauppalaan. Epäiltiin, että siellä on desanttien tukikohta.

Paluumatka sujui suuremmittä häiriöttä, sillä hevonen kulki reippaasti ilman kehotusta. Sitä oli päinvastoin pidäteltävä, sillä vanha isäntä voisi aamulla todeta, että hevonen on ajettu hikeen, ja siitä ei kiitoksen sanoja tarvitsisi odotella. Sää oli melko kirkas, ja tuuli heilutteli pensaita. Pakkanen paukutteli metsässä aivan kuin joku olisi saapunut. Sain hevosen onnellisesti talliin ja vettä sekä heiniä sen eteen.

Kotiin oli vielä kilometri. Äiti ei ollut saanut vielä unta nuorimpaansa odottaessaan. Kaksi hänen vanhempaa poikaansa taisteli isänmaan vapauden puolesta: vanhempi Summassa, jossa haavoittui sataprosenttisesti, toinen Kollaan suunnalla, jossa kaatui 1.2. 1940. Tytär oli samalla suunnalla hoitajana kenttäsairaalassa. Enkelit olivat läsnä, kun kaatuneen Ilmari-veljen päätöntä ruumista tuotiin kenttäsairaalaan lähetettäväksi

kotiseudun multiin. Aili-sisko oli vastaanottamassa siellä hoitajana. Onneksi toiset hoitajat huomasivat tilanteen ja työnsivät Ailin viime hetkellä muihin tehtäviin. Joskus sodassa on varjelustakin.

2015

Lauri Talikka

Lapsuuteni muistoja Vuoksenrannasta ja sodanaikaisista evakkoreissuista

Kotini sijaitsi noin kolme kilometriä Vuoksenrannan kirkonkylästä Antreaan menevän maantien vierellä Korpilahden kylässä, Merosen mäellä, Laurilan talossa. Kotitilamme pinta-ala oli 72 ha, josta viljeltyä maata oli 17 ha, loppu oli metsää. Aloittaessani kansakoulun, talossamme oli väkeä äiti, isä sekä isän äiti eli mummo. Meitä lapsia oli kaksi poikaa ja kolme tyttöä. Minä olin lapsista vanhin ja kuulemma aluksi mummon silmäterä. Koulua kävin Korpilahdella ja koulukaverina minulla oli naapurin kasvattipoika Onni Varis. Minua jäi vaivaamaan koko elämäni ajaksi, kun mummo sairasti ja pyysi poimimaan hänelle mansikoita. Olin Onnin kanssa sopinut samaan aikaan pienien leppäkeihäiden teosta, enkä mennyt mansikoita poimimaan. Mummo sanoi vain, että se vielä sinua harmittaa. Kun tulin seuraavana päivänä koulusta, kuulin, että mummo oli kuollut. Menin yksinäni aitan taakse istumaan ja itkin katkerasti, että jätin mansikat poimimatta ja se harmittaa vieläkin.

Kotonani oli lehmiä, lampaita, kanoja ja hevosia, joten kyllä töitä riitti. Kotitöiden lisäksi isälläni oli monenlaisia luottamustehtäviä, joten tekemisestä ei ollut puutetta. Kun opin ajamaan polkupyörällä, niin kylän tuntemus lisääntyi ja lisäksi tein sukulaispoikien kanssa kalareissuja pienelle Vuokselle. Äitini entisessä kotitalossa oli valkoiseksi maalattu komea vene nimeltään Kajas. Kalareissulla vaari istui veneen perällä ja ohjasi venettä. Siinä oli peräkkäin kahdet airot ja meitä oli neljä poikaa rinnakkain soutamassa ja kalaakin saatiin.

Sitten tuli vuosi 1939 ja se mullisti elämämme. Stalinin Venäjä hyökkäsi Suomeen ja alkoi talvisota. Rajalta päin alkoi tulla evakoita. Me saimme olla rauhassa kotona vielä hetken aikaa. Meillekin tuli evakoita suuren Vuoksen toiselta puolelta. He lähtivät eteenpäin Suomeen ja meillekin kävi myöhemmin samoin.

Olin silloin 12-vuotias miehenalku, kun jouduimme lähtemään pois kodistamme evakkomatkalle. Äiti lähti meidän lasten kanssa ja isä jäi kotiin yksin hoitamaan taloutta ja karjaamme. Venäläiset eivät valloittaneet kotipaikkaamme talvi- eikä jatkosodassa, joten sitä ei sota tuhonnut. Kuorma-auton lavalla meidät vietiin Koljolan asemalle. Siellä nousimme junan kyytiin, minäkin ensimmäisen kerran elämässäni, täyteen lastattuun härkävaunuun. Matka kesti muistaakseni kolme vuorokautta ja päätyi Kurikan asemalle. Meidät vietiin Luovan kylässä olevaan Oppaan kansakoululle myöhään illalla. Siellä olimme ensimmäisen yön. Koulunkäynti oli sodan takia lopetettu. Koulun opettajina olivat sisarukset Saima ja Aino Saarinen, ystävällisiä ja mukavia ihmisiä. Molemmilla oli oma asunto. Aino tarjosi meille omansa ja muutti asumaan sisarensa Saiman luo. Me saimme yllättävän hyvän asunnon ja meistä tuli ikuisia ystäviä. Kun tulimme Somerolle asumaan, he kävivät luonamme kyläilemässä Kaurakedossa.

Minä aloin tutustua Oppaanmäen uusiin naapureihin. Sain monta poikaystävää ja sain heiltä uuden nimenkin. Minusta tuli koulun Lasse. Oppaanmäen halkaisi Jalasjärveltä tuleva Jalasjoki. Joessa käytiin porukalla uimassa. Kerran oli mukana Taalikan Inkeri nuoren Maiju-siskonsa kanssa. Maiju putosi jokeen. Inkeri huusi, että Maiju hukkuu ja hyppäsi veteen. Hän sai Maijun tukasta kiinni, mutta kumpikaan ei osannut uida. Virta lähti viemään tyttöjä. Minä hyppäsin veteen ja uin heidän luokseen. Inkeri puristi toisella kädellä kaulastani ja toisella Maijua tukasta. Sain häthätää tytöt maihin. Maiju oli tajuton. Minä aloin vatkata maassa Maijua ja sain hänet tajuihinsa. Illalla tyttöjen isä kävi minua kiittämässä. Ilman minua olisivat molemmat hukkuneet.

Koulun takana kasvoi pitkävartinen nuori männikkö. Me pojat leikimme siellä Tarzania. Nousimme lähelle männyn latvaa, heiluttelimme puuta ja samalla siirryimme toiseen mäntyyn. Kerran katkesi männystäni latva ja putosin puusta. Loukkaannuin jonkin verran. En ole sen jälkeen Tarzania jäljitellyt.

Lähellä koulua oli kauppa, jossa äitini teki ruokaostokset ja lähellä olevasta talosta haettiin tarvittava päivittäinen maitomäärä. Maitohinkin osto taisi olla ensimmäisiä hankintojamme. Me puhuimme tietysti karjalan murretta ja kurikkalaiset naapurit omaansa. Kun muistelen evakossa olon alkuaikoja, niin meillä ei ollut mitään suurempia vaikeuksia. Meihin suhtauduttiin yllättävän ystävällisesti ja mukavasti. Paikallisiin lapsiin tutustuin ilman mitään kohinoita ja syntyi hyviä toverisuhteita.

Sitten tuli rauha ja me olimme kodittomia. Isä tuli luoksemme ja toi suuret elukat mukanaan. Ne saatiin sijoitettua naapurin talojen rakennuksiin ja niin elämämme jatkui kansakoululla hyvässä asunnossa. Isä kyllästyi joutilaana asumiseen ja alkoi katsella meille maatilaa. Sellainen löytyikin Kuopion lähellä olevasta Karttulan pitäjästä. Maatilalla ei ollut asuinrakennuksia vaan peltoa, metsää ja Rytkyjärven rantaa. Saimme lähellä olevasta Vakkakuusen hovista vuokrattua muonamiehen asunnon ja teimme tilallamme sadonkorjuutyöt. Samaan aikaan syttyi jatkosota ja Suomi valtasi Karjalan takaisin.

Entinen kotimme oli säilynyt ehjänä ja isä sai myytyä ostamansa maatilan sen entiselle omistajalle eli Saastamoinen osakeyhtiölle edullisesti. Tilan sato viljoineen ja heinineen jäi käyttöömme ja toimme ne tullessamme takaisin Laurilaan. Kotiinpaluumme oli meille kaikille juhlatapaus. Tilallamme oli asunut kaksi venäläistä perhettä ja talo oli siivottomassa kunnossa, mutta muuten ehjänä.

Taistelu jatkui. Sen ääniin tottui, kun lähimmälle rintamalle oli matkaa noin sata kilometriä. Kotitöitä tehdessä aika kului ja kun täytin 15 vuotta, tuotiin minulle aseeksi kivääri ja siihen 30 panosta. Minun ilmoitettiin kuuluvan hälytyksellä koottavaan komppaniaan. Olin muutaman kerran desanttijahdissa, mutta turhaan, ei löydetty yhtään desanttia. Kuusitoista vuotta täytettyäni jouduin Vuoksenrannan 1734 is-komppaniaan. Sain päälleni sotamiehen kamppeet ja minut lähetettiin Johanneksen pitäjässä toimivaan alokaskoulutuskeskukseen, jossa olin kaksi kuukautta alokkaana. Takaisin palattuani komppanian päällikkö sanoi minun olevan täysin koulutettu sotilas ja sain aseekseni Emman eli pikakiväärin.

Vuosi 1944 ajoi siviili väestön pois Vuoksenrannasta ja keväällä lähdimme uudelle evakkoreissulle Töysään. Matkaan lähtö ei enää koskenut minua, täytin heinäkuussa 17 vuotta ja kesä kului sotilashommissa

Vuosalmen Sillanpään maisemissa. Siellä koin minkälaista on elämä kranaattikeskityksessä ja venäläisten maataistelukoneiden lentäessä puiden latvojen yläpuolella ampuen ja pommeja pudotellen.

Rauhan tultua me sotilaat poistuimme rintamalta kaksi tuntia ennen venäläisten tuloa. Tulimme erinäisten vaiheiden kautta Seinäjoelle ja sieltä jokainen omaistensa luo. Minä tulin Töysän Tohminkylän Kukkolaan, ja sotamiehen vaatteet jäivät minulle. Sieltä tulin perheeni kanssa aikoinaan Someron Kauraketoon, missä olen pääosan elämästäni viettänyt. Menin hämäläisen tytön kanssa naimisiin. Saimme perheenjäseniksi kaksi poikaa ja tytön ja pitkäaikainen avioliittomme päättyi vaimoni yllättävään kuolemaan muutama vuosi sitten.

2016

Jouko Paija

Koit kahes maas - sotalapsen männe tulle

(Muistelussa Jouko Paijan äiti, Raili Paija o.s. Kostiander, kertoo oman lapsuusmuistonsa.)

15-vuotias Raili Kostiander pääsi ripille Harlösan kirkossa

Mie oon syntynt enne sottii Karjala kannaksel Muolaas. Koirala kyläs myö asuttii. Mei perrees ol lapsii seitsemä, sit viel äijä ja mummo ja isä veljii perreet. Usjamp talo siin lähel omas pihapiiris. Mei kot ol Kannila joe rannal, jok lask kauniisee Kirkkojärvee. Kansakoulu siin ol lähel, sitä myö lapset saatii käyvä kuka minkä verra eht ko sithä alko tää sota. Ryssä hyökkäs ja myö jouvuttii evakkoo. Alastarol ast käytii ja sit vuue pääst mäntii takasii Karjalaa.

Jatkosova aikan kaheksa vanhan miut lähetettii sotalapseks Ruotsii. Junal mäntii Tornio kautta Tukholmaa ja siit etelää päi, Skoonee ast. Lundi kaupungin olliit vastas. Meitä ol paljo, iso joukko pienii lapsii. Miu vuoro ko tul ni sellane pariskunta ko Linnea ja Hans Nilsson ottiit miut vastaa ja veivät luoksee maatilallee. Miust tul hei tyttö ko heil ei olt lapsii olt ensikää. Tät Linnea puk miut ain uuve uutukaisii vaatteihi ja rusetti pit hiuksis olla. Mie vissii oli häne rinsessa ko olin valkijapää ja sorja. Kyl miul ol hyvä siel vaik ens alkuu en osant ies hei kieltä. Syksyl mäni kyläkouluu.Hyö ostiit Monarki polkupyörän mil mie sinne sit ajelin. Aika

nopiast opi ruotsi kiele ja siin samas unohi suome, oman äijikielein. Mie sain paljo hyvvii ystävii siel koulus. Nää käivät meil usjaa kyläs ja kyl ol lustii. Alkuu ol tietyst ikävä äitii ja issää ko hyö olliitt nii ettääl Suomes.

Mei koton siel maatilal ol paljo elukkoi, lehmii ja hevosii. Yks hevosist, sellane vanha tamma, nimeltää Stiina,ol minnuu varte. Se ko ol sellane lahijaluontone ja pienkokone lämmiverine, ni sil mie sit sain ratsastaa ympär tillaa. Yhe kerra erityisest muistan. Työmiehet tarvitsiit kärrit ja ne laitettii hevose valjaisii. Mie ajoi ne sin pellol ja ratsastin takasii. Tät hak kameran ja otti kuvan tytöstää musta kiiltävä hevose seläs.

Toisen vuoten tul miu sisko Helli minnuu katsomaa. Sit hää jäikii koko kesäks sinne mei luo. Kyl ol rattosaa ko sisko kans tehtii kaikelaist mukavaa. Helli ol jo viistoist, mie kymmenä. Hää ol koulus lukent ruotsii ja silviisii myö ymmärrettii toisijaa. Jälkeepäi mie oon muistelt mite minnuu ihmetytti sellane asja, et ko hää osas lukkee suomee ja mie en. Sitä mie sillo kovast ihmettelin. Sit tul kottii palluu ettee ja se ol ankara paikka. Tät ja setä olliitt pitäneet minnuu hyväst ja miul ol nii lokosa hei hotteissaa. Hyö tahtoit atoptoija miut lapseksee, mut mei isä kirjotti et se ei käy. Tai emmie tiiä kuka sen ol kirjottant, joku vissii kääntänt isä kiele. No sit mie tuli sielt Suomee ja isä ol Turus vastas. Miul ei olt mittää käsitystä minkä näköne isä ol, katselin vaa jot kukaha se tuol seisovist miehist on. Viimiseltää myö sit löyvettii toiseemme ja lähettii kottii Somerol. Siel ihmettelliit minnuu. Siskot ja veikot olliit iloissaa ja ihmeissää ko miul ol nii paljo tuomisii heil. Vähä kerrassaa totui takasii Suomee. Ensalkuu mänin Kangasal äijälää ja sielt käin Tampereel ruotsikielises koulus. Muistan ko haukkuit ryssäks viel jonkii aikaa ko tiesiit et mie oon karjalaine. Sit ko opin suomekiele ni alko paremmi tulla toimee.

Pari vuue pääst mie mänin takasii Ruotsii. Tät ja setä halusiit et tuun sinne uuvistaa. Olisiit hyö halunneet miut sinne jäämääkii. Melkei kaks vuotta män, käin rippikoulunkii siel. Mut kot-Suomes ol silviisii kuiteskii helpompaa ko isos porukas ei tarvint nii totella ja olla tarkast, emmie sinne sit ennää halunt jäähä. Tulin kottii ja jäin Suomee. Mut monta kertaa käin siel myöhemmi tättii ja settää katsomas. Sit ko miul ol Eino ja myöhemmi pere, ni myö käytii yhes siel. Eino kans oikei lennettii hopiasiipisel Aerol Helsingist Mälmöö. Sit lapsii kans ajettii autol iha Skoonee ast. Siin sitä olkii ihmettä ko sielhä ol se vasemmapuoleine liikenne.

Kuvat: Jouko Paijan arkisto

Kahdeksanvuotias suomalaistyttö sotalapseksi vieraaseen maahan

Ruotsissa oli rauhaa, turvaa ja vaurautta.

2019

Ulla Andersson

Kirjeitä somerolaisilta pojilta sieltä jostakin

Kävin läpi äitini Eila Amanda Karlssonin (s. Alaranta, Somero) piironginlaatikoita hänen kuoltuaan 83-vuotiaana Kemiössä vuonna 2006. Laatikoista löytyi kaksi kirjettä hänen Matti-veljeltään rintamalta ja kolme kirjettä hänen Opri-serkultaan. En muistanut, että äitini olisi maininnut kirjeiden olemassaolosta. Kirjeitä on varmasti ollut useampiakin, mutta ainoastaan nämä olivat säilyneet.

Kirjeissä ei ollut mitään ”maailmaa mullistavaa”, mutta kaikkea ei tietysti voinutkaan kirjoittaa – olihan sotasensuuri olemassa. Molempien poikien kirjeistä käy ilmi, että lomalle pääsyä odotetaan ja tietysti sodan loppumista. Kerrotaan myös, että oltiin saatu kirjeitä kotipuolesta. Molemminpuolinen kirjeenvaihto oli tärkeää.

Molemmat pojat kaatuivat sodassa, Matti ainoastaan 20-vuotiaana 31.5.1942 ja Opri 19-vuotiaana 19.5.1943. Heidät molemmat on haudattu Someron sankarihautaan.

Merkittävää on, että Matin kirje oli päivätty ainoastaan neljä päivää ennen hänen kaatumistaan. Kovasti hän odotti lomalle pääsyä ”Juhaniksi” mutta toisin kävi.

Jotta poikien lyhyestä elämänkaaresta saisi paremman kuvan, olen siteerannut enoni Aimo Alarannan kirjoittamia tietoja pojista kirjassa ”Someron sankarivainajien muisto” vuodelta 2000. Aimo oli Matin veli ja Oprin serkku. Kirjeitä Annetaan kirjeiden puhua puolestaan!

Matti Olavi Alaranta 26.3.1922 Somerolla–31.5.1942 Syvärin Pirkinitsassa Työmies, stm. Rautela Vanhemmat: Aina Maria s. Ruohonen ja Frans Mikko Alaranta 7 sisarusta.

Matti kävi Lahden piirin koulussa, mutta vaihtoi opinahjoa Saarentaan koulun aloittaessa toimintansa. Matti osoittautui eteväksi oppilaaksi. Matin opettaja kehottikin häntä hakeutumaan oppikouluun, mutta varojen puutteessa siitä oli kuitenkin luovuttava. Koulumatkaa kertyi lähes viisi kilometriä, suksikelien aikaan matkaa pystyi lyhentämään reilun kilometrin. Hän hiihteli mielellään myös vapaa-aikoinaan.

Käytyään koulun hän ryhtyi ansiotöihin, lähinnä maataloustöihin. Hän työskenteli Rautelan taloissa, eniten tiettävästi Suutelassa, josta hän sotaankin lähti. Työpäivien ollessa pitkiä ja raskaita ei harrastuksille jäänyt aikaa eikä voimiakaan. Jonkun verran hän kuitenkin osallistui palokuntatyöhön.

Ensikosketuksen sotatoimiin hän sai talvisodan edellä viedessään Hämeenlinnaan työpaikkansa hevosen, joka oli luovutettu armeijan käyttöön. Matka tehtiin pitkässä kolonnassa pimeässä marraskuisessa yössä. Matin vuoro astua isänmaanpalvelukseen tuli syyskuussa 1941. Riihimäellä hänet koulutettiin konekivääriampujaksi. Tämän neljä kuukautta kestäneen koulutuksen jälkeen oli edessä lähtö rintamalle. Matin joukko-osasto oli JR 2:n 2. pataljoonan 5. komppania.

Matka rintamalle kulki jo suomalaisten hallussa olleen Aunuksen Karjalan halki Syvärin voimalaitokselle. Tulevat taistelut hän kävi Syvärin sivujoen Jandeban rintamalla. Toukokuun alussa 1942 tuli siirto Jandebalta jälleen Syvärin rintamalle Pirkinitsaan. 31.5. hän oli suorittamassa aamuyöksi osunutta vartiovuoroaan. Vartioinnin ohella oli määrä parannella taisteluasemien kuntoa. Tätä tehtävää suorittaessaan, kesäaamun jo alkaessa hiljalleen sarastaa, hän joutui puussa väijyneen vihollisten kiikarikiväärin tähtäimeen. Yksi laukaus, ja vartiovuorot olivat ohi, lopullisesti. Matti Alaranta siunattiin Someron sankarihautaan 21.6.1942.

Matin kirjeet:

10.5.42.

Heipä hei Eila!

Terveiset täältä Karjalan mailta ja kiitos kirjeestäsi, jonka sain eilen illalla. Kyllä se täällä menee entistä latuaan ja nyt on sentään aika hiljaista. No niin miten se sinun sitten alkaa sielä mennä mutta toivottavasti hyvin vaan. Taitaa sielä olla näin keväällä töitä aika paljon, kun on niitä kylvö hommia. Vaikka kyllähän sitä töitä sinä olet oppinut tekemään. Onko sielä muuten hyvä ruoka vai miten. Joutuuko sielä tekemään pitkää päivää muuten. Vai onko jotain määrää päivän pituurella. Kyllä se tahtoo olla, että harjoittelijana joutuu tekemään pitkää päivää, vaikka se kyllä riippuu vähän siitä kummonen paikka on. Mutta voi se olla kivakin paikka. Kyllä se kannattava homma on se puutarhurin homma, jos siinä vaan rupee eristymään. Sain eilen kotoa ja kirjeen ja täytyy tässä kirjoittaa sinne jo tänään. No niin eipä muuta tällä kertaa. Kirjoitahan kuulumisia taas sieltä päin. No niin hauskaa kevättä vaan! Toivoo. Matti.

25.7.42.

Heipä hei Eila!

Terveiset taas täältä Syvärin rannoilta ja kiitos kirjeestä, jonka sain eilen. Niin kyllä täällä aika menee entistä latuaan. Nyt on ollut sentään aika hiljaista. Kyllä sulla taitaa sielä olla aika raskasta, kun koko

päivän kääntelee maata, vaikka kyllähän sinä siihen olet tottunut. Maksaako ne muuten sielä harjoittelijoille paljon palkkaa. Ei kai sitä vallan paljo saa. Minä sain kotoa ja kirjeen. Äiti kirjoitti, että sinulla on päivä kuukauvessa vapaata ja että sinä käyt Juhanina kotona. Äiti käski minuakin ottamaan sellaisen viikon loman Juhanina. Mutta ei täältä ole se loma niin vaan otettavissa. Se on siinä, jos se annetaan. En tierä jos minä saan Juhaniksi lomaa, mutta hyvä kun saisi Juhanin jälkeenkin. No ei tällä kertaa nyt muuta. Kirjoitahan taas, kun sulle sattuu sellaista mukavaa aikaa. No niin hauskaa kesää vaan! t:o Matti

Opri Valter Järvinen 11.11.1923 Somerolla–19.5.1943 Syvärin voimalaitoksella Kauppa-apulainen, stm., Saarentaka Vanhemmat: Eva-Katariina ja Toivo Joose Järvinen.

Opri Järvinen oli syntynyt Someron Kaurakedossa, jossa hänen vanhempansa siihen aikaan asuivat. Täältä Järviset muuttivat Saarentaan kylästä hankkimalleen Kanalan lohkotilalle. Tilalta oli Saarentaan koululle matkaa parisen kilometriä. Tätä koulua Oprikin kävi.

Hän oli hiljainen, ahkera ja kaikin tavoin elämänmyönteinen oppilas. Opri oli myös kätevä käsistään. Kansakoulussa hän teki hienoja ja huoliteltuja puutöitä, mm. taskukellotelineen, marjanpoimijan ja lääkekaapin. Hän osallistui myös Saarentaan koulussa pidetyille kirjansidontakusseille ja jatkoi tätä harrastusta vielä koulun päätyttyäkin. Vihtori Mattila, joka opetti puutöitä Saarentaan ja Lahden kouluissa useita vuosia, olikin sanonut pojalleen Antille, että hän on antanut vain kahdelle pojalle kympin puutöistä. Toinen pojista oli Opri Järvinen ja toinen Lauri Heino.

Oprin isä Toivo oli pitäjällä hyvin tunnettu harjojentekijä ja -kauppias. Kauppa-alalle Oprikin aikoi. Jo hyvin nuorena hän meni kauppa-apulaiseksi Osuusliike Orakseen Someron keskustaan ja oli siellä armeijaan lähtöönsä saakka. Hän suoritti myös kauppakoulun kurssia Kansanvalistusseuran kirjeopiston kautta ja jatkoi tätä opiskelua vielä rintamallakin.

Sotilaskoulutukseen Opri Järvinen kutsuttiin Jv:n koulutuskeskus 3:een Riihimäelle. Hänet koulutettiin pikakivääriampujaksi. Lyhyen, vain kolme kuukautta kestäneen koulutuksen jälkeen tuli lähtö rintamalle, Sodassa hän taisteli JR 2:n riveissä, sen 3. pataljoonan kymmenennessä komppaniassa. Pataljoona oli toukokuussa 1943 rintamavastuussa Syvärin voimalaitoksen lohkolla. 19. toukokuuta.

Opri oli kaivamassa juoksuhautaa etulinjan läheisyydessä. Siellä vihollisen ampuman kranaatin sirpale osui päähän ja katkaisi nuoren lupaavan elämän. Opri Järvinen siunattiin Someron sankarihautaan 30.5.1943. Häntä jäivät kaipaamaan äiti, isä, sisar ja veli. Kansanvalistusseura julkaisi sodassa kaatuneesta opiskelijapojastaan kuvalla varustetun tekstin:

"Synnyinmaan puolesta, opintotoveri Opri Järvinen.

Parhaillaan käytävä sota on vaatinut kirjeopistonkin oppilaiden joukosta uhreja synnyinmaan puolesta. Yksi tällaisista on Opri Järvinen Somerolta, jonka mainitsemalla samalla kunnioitamme kaikkien niiden muistoa, jotka ovat samoin kuin hänkin kaikkensa antaneet, mutta joiden nimiä emme voi tässä luetella.

Opri Järvinen oli esimerkillinen nuori opiskelija. V. 1939 hän 16-vuotiaana alkoi opistossamme kauppakoulun kurssin suorituksen ja opiskeli sitä vaikeuksista huolimatta kaatumiseensa saakka hyvällä menestyksellä, niin että kurssi oli jo enemmän kuin puoliväliin suoritettu."

Oprin kirje:

5/2959-25.12.42

Hyvä serkku.

Monet jouluaattoterveiset täältä Syvärin rannoilta ja kiitos kirjeestänne, jonka tosin sain jo kesällä sinne riihimäelle. Anteeksi vain, ettei ole ennemmin tullut vastattua. En oikein itsekään ymmärrä, missä se aika niin on mennyt, kun ei ole tullut kirjoitettua.

Se on sitten joulukin taasen tulossa tai oikeastaan onkin jo. Tämä sitten on minullekin ensimmäinen joulu, minkä vietän täällä Karjalan korvessa. Olisi se kiva nyttenkin olla kotona, tai edes siellä Suomen puolella, mutta kun se on näin määrätty, niin ei siinä sitten mikään auta muutakun pitää olla vain.

Kävin minä tässä pari viikkoa takaperin pienellä lomallakin, mutta se loma meni niin pian, ettei tullut käytyä teilläkään ollenkaan. Enon kyllä näin Joensuussa pikemmin viimeisenä lomapäivänä ja silloin ajattelinkin, että pitäisi käydä siellä teilläkin, mutta silloin jo myöhäistä. Jos tästä kevättalvesta taasen pääsis lomille, niin kyllä sitten tulen teille heti ensimmäisenä lomapäivänä, että kerkiää! Kyllä se menee hauskasti sellainen pieni loma, kun sitä harvoin saa. Minunkaan ei tullut lähdettyä tarpeeksi aikaisin takaisin ja myöhästyin vuorokaudella. Siitä hyvästä taasen sain neljänä iltana kaivaa klo 18 jälkeen 5 metriä juoksuhautaa. Kyllä se jonkunverran harmitti se takaisintulo jo muutenkin, ja kun sitten vielä tuli sellaiset monttusakot.

Minunkin tulee muuten jo pikapuolin vuosi täällä lusittua, olisi se kiva, kun edes toisella vuodella selkeisi, mutta jos siihen vielä täytyy lisätä, niin kyllä se kenkuttaa.

Mites se teidän aikanne siellä muuten on tällaisina aikoina mennyt? Kylläkai se siinä sentään kohtalaisesti menee. Mitäs sitä muuten olet siellä hommailut?

Ehkä alankin lopettaa tällä kerralla, koska vetää vartio kiinni 15 minuutin kuluttua.

Muistakaa tekin nyt minua joskus pienellä kirjeellä, vaikka ei minun ole tullut kirjoitettua, mutta kyllä nyt alan useammin riipustaa.

Oikein hyvät voinnit vain teille kaikille ja oikein hyvää joulua.

Parahin terveisin Opri J.

Kpk. 5 2959

Oprin kirje:

2.5.1943

Eila Hyvä!

Terve taas terve ja kiitos kortistasi. Anteeksi etten ole ennemmin tullut kirjoitettua, vaikka sainkin kortin jo aikoja sitten. Näin kauneina keväisinä päivinä ei oikein tule kirjoitettua ainakaan korsussa. Nyt kirjoitan ulkona puun juurella lehtiö polvella, joten älä ihmettele, jos et saisikaan selvää tästä töherryksestä. Olen ilman paitaa ja nautin samalla kauniista luonnosta, kun kirjoitan, mikäli siitä täällä voi nauttia.

Ilmassa muuten on eri vilinä tällä hetkellä, kun lentokoneet hurisevat jatkuvasti päällä ja kornuja lentelee puoleen, jos toiseenkin. Ryssä yrittää voimalaitosta ja meikäläiset pommittavat sen tykkejä. Onneksi ei ryssä ole saanut siltaan osumia.

Se meni sitten minultakin jo toinen pääsiäinen ja vappu näissä hommissa. Saa nähdä, jos vielä menee kolmas tai jos sota jo loppuisi niin pian, että ensi pääsiäiseksi pääsis jo siviiliin. Kyllä se jo loppuakin sais, ettei menis juuri koko nuoruus täällä Venäjän korvessa. Mutta mitäs sille voi, jos ei lopu.

No mites se sinun aikasi siellä Nummella on hurissut ja minkälainen talo se on? Että tuleeko siellä mukavasti toimeen? Paljonkos ne muuten maksavat siellä palkkaa nykyään?

Minä olen muuten samassa paikassa vielä vain kilometrin linjojen takana, mutta parin viikon kuluttua joudumme taas linjaan. Vaikka ei se linjassa sen sukkelaampaa ole kun täälläkään kun täältä täytyy käydä töissä linjassa. Sitä paitsi työt ovat tulleet moninkertaisiksi talven jälkeen niin, että pääsee linjassa ainakin helpommalla, vaikka siellä se vartia onkin.

Alankin kai lopettaa tällä kerralla. Kirjoitan sitten pikemmin toiste. Muista nyt sinäkin taas pienellä kirjeellä minua, jos sinulla on sopivaa aikaa.

Siis oikein hyvää vointia sinulle ja hauskaa kevättä. Sano nyt terveisiä kotiväellesi, kun kirjoitat.

Terveisin Opri.

5 Kpk. 2959

Oprin kirje:

Voimat 22.2.1942

Hyvä serkku!

Terve taas terve ja kiitos kirjeestäsi. Täällä se on vain hiljalleen mennyt lumitöiden merkeissä. Meidän komppania on ollut jo kuukauden noin kilometrin päässä linjasta reservikomppaniana muka huilaamassa. Mutta kyllä tämä on eri huilaamista. Ennen minä ainakin olisin linjassa tällaisena hiljaisena aikana. Siellä kun ei tarvitse tehdä paljon muuta kuin vartio ja täälläkin täytyy joka päivä käydä linjassa töissä.

Muuten tämä talvi on minulta mennyt aika mukavasti, kun en ole ollut sairaana juuri ollenkaan. Vaikka kyllä täällä sellainen pieni sairauskin mukava olis, että pääsis toipumislomalle.

Pitäisi minun sentään maalis-huhtikuun vaihteessa päästä taasen prosenttilomallekin. Silloin tulen käymään teillekin, kun en ole ollutkaan pitkään aikaan. Viime lomallakin piti tulla, mutta se loma meni niin pian, ettei tullut lähdettyä. Kyllä se on hauskaa taasen tulla kotikulmille, kun siinä menee aina neljä kuukautta ennen, kun pääsee.

Tänne on taas näinä päivinä tullut uusia poikiakin. Ne ovat näitä 23 syntyneitä myöskin, jotka ovat näihin asti olleet tuolla takalinjassa. Nuoreksi se menee tämä Suomen armeija, kun aina vain otetaan nuorempia ja nuorempia. Kuuluvat jo ottavan ne loput 24 syntyneitäkin.

Saa sitten nähdä, jos tämä tappelu jo ensi kuussa loppuisi, kun jotkut sanovat, että sen pitäisi loppua. Kyllä se kivaa olis kun jo loppuisi, pääsisin minäkin tästä taas Suomen puolelle vaikka kylläkai ne meitä vielä näissä hommissa pitävät ties kuinka kauvan, mutta olis se turvallisempaa olla koulutuskeskuksessakin kun täällä.

Mitenkäs se sinun ja teidän kaikkien aika on tänä talvena mennyt? Hyvin kai se sentään on mennyt niissä jokapäiväisissä työhommissa.

Pitäisi tästä lähteä taasen iltapäiväksi vielä vähän lapioimaan lunta, joten pitää kai lopettaa tällä kerralla. Hyvää vointia teille kaikille ja hauskaa kevättä.

Opri

5 Kpk. 2959

2020

Soile Stark

Sotalapsen kotimatka

Olen syntynyt Somerolla 29.3.1935 ja olin vain 4-vuotias, kun talvisota syttyi. Isäni taisteli sodassa ja tuli kotiin sen päätyttyä. Kotimme oli Someron keskustassa, Keuruunkujalla Satopään talossa. Hetken saimme hengähtää, kunnes vuonna 1941 kesäkuussa alkoi jatkosota. Sinnekin isäni oli lähdettävä, ja äiti jäi kotiin yksin kuuden lapsen kanssa.

Jostakin, ehkä radiosta, äitini oli kuullut Ruotsin ottavan Suomesta lapsia turvaan sodan jaloista. Hän sai idean lähettää meidät sotalapsiksi naapurimaahan. Hän kirjoitti isälle rintamalle kirjeen, mutta isä oli ehdottomasti tätä ajatusta vastaan. Äiti kuitenkin piti päänsä ja ilmeisesti sai isänkin suostumaan, koska helmikuussa 1942 minä ja kolme pienempää sisarustani aloitimme pitkän matkan kohti Ruotsia. Kotiin jäivät vanhin veljeni Aarno, koska hän oli 8- vuotiaana liian vanha ja alle vuoden ikäinen Seija-siskoni, joka taas oli liian nuori lähetettäväksi.

Minä, 5-vuotias siskoni Airi ja kaksi veljeäni Pekka ja Lasse lähdimme matkaan Turusta S/S Arctus-nimisellä laivalla. Pekka oli 4-vuotias ja Lasse 2-vuotias. Minä vanhimpana huolehdin heistä. Paukkupakkanen saatteli meidät matkalle, ja meri oli hyvin jäässä. Jäänmurtajat olivat todennäköisesti kaikki muissa töissä tuona aikana, esimerkiksi jäänmurtaja Sisu oli Etelä-Itämerellä auttamassa viljalaivoja juuri helmikuussa 1942. S/S Arctus siis raivasi itse jäähän väylää. se eteni hitaasti törmäten jään reunaan, peruutti ja ajoi taas päin jäätä. Näin matka jatkui kohti Tukholmaa. Suurimmilta kommelluksilta vältyttiin, vaikka Lasse laittoikin päänsä reelingin väliin ja minä pelästyin hänen putoavan mereen.

Lopulta saavuimme Tukholmaan, jossa olimme hetken karanteenissa. Meille tehtiin täydellinen lääkärintarkastus. Minulla on muistikuva, että itse kruununprinsessa Louise olisi ollut paikalla ja meistä olisi tehty juttukin ja otettu valokuva, koska neljä lasta samasta perheestä sotalapsena oli ilmeisesti suhteellisen harvinaista. Kun karanteeni aikamme oli ohi, meidät sijoitettiin Etelä-Ruotsiin Smålandin ylängölle Nässjöön kuntaan. Me ja noin toistakymmentä muuta lasta majoituimme lastenkotiin muutamaksi kuukaudeksi, minkä jälkeen saimme kodit ruotsalaisista perheistä. Emme päässeet samaan perheeseen, ja jako tuntui pahalta. Kaikki sisarukseni olivat kuitenkin lähellä. Airi-siskoani näin päivittäin ja toisen veljen sijoitusperheen kotiin oli noin 10 kilometriä matkaa.

Minulla ei ole kuin hyviä muistoja Ruotsin ajoilta. Toki joku joskus ehkä sanoi pahasti, mutta minua eivät sellaiset ole koskaan murehduttaneet. Perhe, jossa olin sotalapsena, ei ollut saanut omaa biologista lasta. Vanhemmat olivat adoptoineet pojan, Lennartin. Minulla oli siellä hyvä olla. Aloitin koulun Ruotsissa, mutta äitini halusi minut takaisin Suomeen käymään koulua. Niinpä saman vuoden marraskuussa aloitin kotimatkan, josta tuli varsinainen seikkailu!

Junaan noustessani minulla oli kaulassa lappu, jossa oli kotiosoitteeni. Siinä luki Satopään talo, Joensuu. Lapusta puuttui yksi olennainen sana – Somero. Juna kuljetti minut Etelä-Ruotsista Haaparantaan. Muistan matkan olleen pitkä ja minulla oli makuupaikka. Varsinaisesta saattajasta en muista mitään. Haaparannasta matka jatkui Tornion kautta minnekäs muualle kuin Joensuun kaupunkiin, jossa minut otti paikallinen avustusjärjestö vastaan. Minua hoiti joko terveyssisar tai lotta. Muistan, kuinka istuin ja seurasin kiivasta Satopään talon etsintää. Olin sen verran uupunut, että ymmärsin tosiaan joidenkin puheluiden koskevan minua. Muistan, kuinka naiset hoitivat puhelinkeskusta ja viuh, vaihtoivat piuhojen paikkaa. Satopään taloa ei vaan löytynyt, ja ihmekös tuo. Olin väärässä paikassa. Jossain vaiheessa tajusin itse katsoa tietolomakettani ja sanoin, että siitä puuttuu Somero.

Jouduin odottamaan Joensuussa tovin, koska minulle tuli saattaja Helsingistä asti. Pääsin taas junamatkalle, tällä kertaa matkustin Joensuusta Sortavalan kautta Helsinkiin. Olimme Sortavalassa yötäkin. Jostain syystä en muista, että minua olisi missään vaiheessa pelottanut. Luonteeni on varmaan sellainen, että en osaa niin pelätä ja selviän vaikeuksista. Sen kuitenkin muistan, kuinka jalkojani särki matkustamisesta ja kylmästä, se oli ikävä tunne. Ruokana todennäköisesti junassa oli näkkileipää ja voita, ehkä jopa juustoa siinä päällä.

Olimme Helsingissäkin yötä, varmasti saattajani luona. Kohti Someroa lähdimme linja-autolla, joka hoiti myös postilinjaa. Se pysähtyi matkalla kaikissa pienissä paikoissa ja postikonttoreissa. Saattajani murehti, miten hän ikinä löytääkään Somerolla Satopään talon. Auton tullessa Lamminmäelle nousin seisomaan keskikäytävälle ja aloin tunnistamaan ja nimeämään saattajalleni taloja ja paikkoja. Osasin myös neuvoa, missä kohtaa jäisimme pois ja johdatin hänet oikopolkuja pitkin naapuritalojen pihojen kautta oikealle talolle. Äitini sattui juuri katsomaan keittiön ikkunasta ja näki, kun tulimme pihalle. Olin vihdoin kotona.

Seuraavana vuonna 1943 kesällä sisarukseni tulivat myös kotiin. Koska osasin vielä hieman ruotsia, toimin tulkkina, kunnes heidän äidinkielensä alkoi taas sujua. Airista oli vaikea palata Suomeen, hän oli Ruotsissa ollut vanhemman pariskunnan luona. Heillä oli aikuinen jo naimisissa ollut poika, ja sisartani pidettiin kuin kukkaa kämmenellä. Lassen perhekin oli mukava, Pekka taas oli hieman hulivili ja hänen kotiintulonsa sujui ihan hyvin. Isäkin pääsi kotiin ennen sodan loppua ikänsä puolesta. Näin perheemme jälleen yhdistyi.

Noin kymmenen vuoden kuluttua palasin nuorena tyttönä Ruotsiin. Halusin takaisin katsomaan sijaisperhettäni ja paikkoja, joissa olin ollut. Työskentelin pikkupiikana paikallisessa vanhainkodissa yhdeksän kuukautta. Vanhainkoti oli pieni, siellä oli alle kymmenen hoidokkia. Viihdyin jälleen Ruotsissa mainiosti ja sijaisperheeni olisikin halunnut minun jäävän sinne. Setä jopa ehdotti, että olisin mennyt heidän poikansa kanssa naimisiin. Ajatus oli mahdoton, Lennart oli minulle kuin veli ja kaipasin kuitenkin kotiin. Mukanani toin polkupyörän, koska sellaisista oli Suomessa vielä tuohon aikaan 1950-luvulla vaikea saada. Monesti myöhemmin olen ajatuksissa palannut Ruotsiin ja siellä viettämääni aikaan. Kokemus on kulkenut mukanani aina, ja se on osa omaa ainutlaatuista tarinaani.

Kalevi Sahlström *(Kalevi on Someron viimeinen elossa oleva sotainvalidi. Hän täytti 100 v 2022)*

Sotamuisto

Venäläisten suurhyökkäyksen aikana 4.7.1944 olin Viipurinlahden Esisaaressa, jonne joukkueemme oli moottoriveneellä kuljetettu estämään vihollisen hyökkäystä saarille. En muista, missä vietin yöni, mutta aamulla miehiä alkoi kerääntyä metsänreunaan. Vihollinen ampui saareen tykistöllä. Yksi ammus räjähti melko lähelläni ja heti totesin kipua oikeassa käsivarressani, josta vuosi verta. Joukkueenjohtaja näki verta vuotavan käteni ja kehotti lähtemään rantaan, jossa jo oli useita vaikeasti haavoittuneita sotilaita. Hetken kuluttua paikalle saapui vene ja pääsin veneen perälaudan päälle kyytiin.

Noin kilometrin soutumatkan jälkeen vene pääsi mantereen puolelle. Poistuin veneestä ja se jatkoi matkaa. Rannassa lähdin kävelemään polkua pitkin yksin. Noin sata metriä käveltyäni pelästyin. Näin tien vieressä kolme pinoa alastomia ruumiita.

Kasat olivat noin kaksi metriä tien reunasta ja kaikkien raajat olivat tielle päin. Pienemmässä kasassa oli kymmenkunta kuollutta ja suuremmassa, pari metriä korkeassa läjässä 40–50 ruumista. Muistan, että minulta pääsi itku ja muistan hetken, kun katsoin kädet ristissä taivaaseen ja hämmästelin, miksi minä en ollut tuossa kasassa.

Muutaman kymmenen metrin päässä oli rakennus, jonne astuin sisälle. Huoneessa ei ollut huonekaluja. Totesin, että lattialle oli kannettu haavoittuneita sotilaita, joiden päät olivat seinään päin ja jalat kohti

huoneen keskiosaa. Kaikilla oli yllään veren ja lian peittämä armeijan vaatetus. Kaikkien kasvot olivat veren peitossa eikä ketään voinut tunnistaa.

Huoneessa oli hiljaista, kuului vain itkua. Olin nukkunut oven lähellä ja heräsin, kun huoneeseen astui kaksi siviilipukuista miestä. Miehet kävelivät huoneen perällä nukkuvan sotilaan luokse. Kuulin hiljaista keskustelua. Sotilas pyysi, että hänen elämänsä viimeisistä hetkistä kirjoitetaan hänen äidilleen. Tämän jälkeen hän ei enää puhunut.

Toinen huoneeseen tullut mies oli lääkäri. Kun hän apulaisensa kanssa tuli seuraavan haavoittuneen kohdalle, he päättivät viedä tämän ulos.

Seuraava sotilas sai lääkäriltä masentavan päätöksen, että auttaa ei voida. Niinpä mies pyysi pappia luokseen saadakseen apua hengelliseen hätäänsä.

Sitten lääkäri tuli minun luokseni. Kerroin hänelle sirpaleen osuneen käteeni. Lääkäri kehotti minua odottamaan kuljetusta sairaalaan. Meitä oli viisi miestä menossa sairaalaan, kaikilla runsaasti siteitä estämässä verenvuotoa. Meidät kuljetettiin hevoskärryillä Vierumäen sotilassairaalaan. Minun sirpalevammaani hoidettiin kaksi viikkoa ja sen jälkeen lääkäri kertoi, että sirpale koteloituu lihakseen ja kirjoitti kahden viikon toipumisloman.

Palasin takaisin joukko-osastooni Ilomantsiin, jossa vielä osallistuin taisteluun. Siellä saimme tiedon, että taistelu on lopettava kello 11.00. Oli tullut rauha.

Viime vuonna, siis vuonna 2019, minua alkoivat vaivata painajaisunet. Usein heräsin unesta itkien, kun vaikeasti haavoittunut mies huoneen lattialla pyysi, että lääkäri kirjoittaisi hänen äidilleen.

Ajatuksiini on myös palautunut Selma-äitini minulle sodan aikana kirjoittama kirje. Siinä äiti kertoo rukoilevansa minulle Jumalan siunausta, koska olen hänelle Jumalan lahja.

Jumalan näkymätön käsi on ohjannut minua koko elämäni ajan.